

STATISTISKE ANALYSER

SOSIALT UTSYN 1983

SOCIAL SURVEY 1983

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY

STATISTISKE ANALYSER 51

SOSIALT UTSYN

1983

SOCIAL SURVEY

1983

STATISTISK SENTRALBYRÅ

OSLO – KONGSVINGER 1983

ISBN 82-537-1994-9

ISSN 0333-0621

Standardtegn i tabeller

- . Tall kan ikke forekomme
- .. Oppgave mangler
- ... Oppgave mangler foreløpig
- : Tall kan ikke offentliggjøres
- Null
- 0 Mindre enn 0,5 av den brukte enheten
- 0,0 Mindre enn 0,05 av den brukte enheten

Følgende forkortelser er brukt i publikasjonen:

- SU Statistisk ukehefte
- NOS Norges offisielle statistikk
- SA Statistiske analyser
- SØS Samfunnsøkonomiske studier
- ART Artikler fra Statistisk Sentralbyrå
- RAPP Rapporter fra Statistisk Sentralbyrå
- SNS Standarder for norsk statistikk
- SSH Statistisk Sentralbyrås Håndbøker

Explanation of Symbols in Tables

- . Category not applicable
- .. Data not available
- ... Data not yet available
- : Not for publication
- Nil
- 0 Less than 0.5 of unit employed
- 0,0 Less than 0.05 of unit employed

The following abbreviations have been used in this publication:

- WB Weekly Bulletin of Statistics
- NOS Norway's Official Statistics
- SA Statistical Analyses
- SES Social Economic Studies
- ART Articles from the Central Bureau of Statistics
- REP Reports from the Central Bureau of Statistics
- SNS Standards for Norwegian Statistics
- MAN Manuals from the Central Bureau of Statistics

Emnegruppe

Sosiale forhold

Stikkord

Kulturelle forhold

Levekår

Sosiodemografi

Forord

Sosialt utsyn er en sosial rapport for Norge. Formålet er å gi et oversiktlig og allsidig bilde av befolkningens levekår. I tekst, tall og figurer framstiller vi det den tilgjengelige, offentlige statistikken forteller om hvordan vi lever i begynnelsen av 1980-årene.

Boka har i alt 13 kapitler. I det første, Velferdsproblemer i Norge, forsøker vi å gi en samlende oversikt over ulikheter i levekårene. De øvrige 12 kapitlene dekker hvert sitt levekårsområde: Befolkning, Arbeid, Helse, Ut-danning, Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap,inntekt, Privat forbruk, Boforhold, Fritid og ferie, Kulturell deltaking, Politisk deltaking, Kriminalitet. Hvert kapittel belyser noen sentrale levekårsspørsmål. Oppbygningen er den samme for alle kapitler.

Det er lagt vekt på å gi Sosialt utsyn en lettfattelig framstillingsform. Det kreves ikke at leseren har erfaring i å bruke statistikk. Nysgjerrighet om hvordan vi lever, er et godt utgangspunkt for å ha utbytte av boka. Hvert kapittel kan leses for seg og hvert av dem begynner med en kort oversikt over innholdet. Tabellene er stort sett tatt ut av teksten og plassert som vedlegg til hvert kapittel. Meningen er at teksten og figurene skal få fram hovedtrekkene ved befolkningens levekår. Lesere som ønsker detaljer kan gå til vedleggene eller til kildene som er nevnt i hver tabell og figur og i en egen liste for hvert kapittel. De som bare trenger en rask orientering kan nøye seg med å lese oversiktene.

Ingunn Stangeby i Sosiodemografisk forskningsgruppe har vært redaktør for publikasjonen. Dag Album, Terje Schult og Per Sevaldson har også deltatt i redaksjonsarbeidet. Omslaget og illustrasjonene er tegnet av Hallvard Skauge.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 9. september 1983

Arne Øien

Per Sevaldson

Preface

Social Survey is a social report for Norway. The publication is an attempt at providing a condensed and comprehensive picture of well-being and life-style in the population. In text, tables and figures we try to present what official statistics have to tell about the level of living in Norway in the early part of the 1980s.

The publication contains 13 chapters. The first chapter, Welfare problems in Norway, attempts to give a comprehensive survey of differences in well-being and life-style. The other 12 chapters each cover one of the following areas: Population, Employment, Health, Education, Personal contacts and social relations, Income, Private consumption, Housing, Leisure and vacations, Cultural participation, Political participation, Crimes. All of these chapters follow the same pattern. Each of them deals with a few main aspects of well-being.

Effort has been made to give the presentation a popular form. The reader is not required to be an experienced user of statistics. An inquisiting attitude towards differences in living conditions is a good starting point for a profitable reading of this book. The chapters can be read separately, and each chapter starts with a short summary. Most of the tables have been relegated to appendices, one for each chapter. The idea is that the text and figures will give a broad outline of the level of living. Readers interested in details can find them in appendices or in the sources referred to under each table or figure, and in a separate reference list for each chapter. Readers who are interested in the main features only, can read the short summaries introducing each chapter.

Ingunn Stangeby from the Socio-demographic Research Unit has been editor of the publication. Dag Album, Terje Schult and Per Sevaldson have also participated in the editorial work. Hallvard Skauge has been responsible for the cover design and the drawings.

Central Bureau of Statistics, Oslo, 9 September 1983

Arne Øien

Per Sevaldson

INNHold

	Side
Detaljert innholdsregister	7
Figurregister	20
Tabellregister	23
Innledning	34
Kapitler	
1. Velferdsproblemer i Norge	36
2. Befolkning	56
3. Arbeid	90
4. Helse	126
5. Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap	156
6. Utdanning	180
7.inntekt	208
8. Privat forbruk	232
9. Boforhold	248
10. Fritid og ferie	270
11. Kulturell deltaking	290
12. Politisk deltaking	312
13. Kriminalitet	332
Utkomne publikasjoner	
Tidligere utkommet på emneområdet	356
Publikasjoner sendt ut fra Statistisk	
Sentralbyrå etter 1. juli 1982	357
Standarder for norsk statistikk (SNS)	361

Contents

	Page
Detailed table of contents	13
Index of figures	27
Index of tables	30
Introduction	34
 Chapters	
1. Welfare problems in Norway	36
2. Population	56
3. Employment	90
4. Health	126
5. Personal contacts and social relations	156
6. Education	180
7. Income	208
8. Private consumption	232
9. Housing	248
10. Leisure and vacations	270
11. Cultural participation	290
12. Political participation	312
13. Crimes	332
 Publications	
Previously issued on the subject	356
Publications issued by the Central Bureau of Statistics since 1 July 1982	357
Standards for Norwegian Statistics (SNS)	361

Detaljert innholdsregister

	Side		Side
INNLEDNING		Opphopning og sammenfall av velferdsproblemer i enkelte befolkningsgrupper	43
Sosialt utsyn – en rapport om sosiale forhold	34	Ingen velferdsforskjeller mellom kvinner og menn	44
Vi beskriver faktiske forhold som er enkle å måle	34	Flest med lav velferd blant de eldste	44
Levekårsområdene blir belyst ved flere mål	34	Færrest velferdsproblemer blant de gifte	45
Levekår omfatter både velferd og livsstil	34	Store velferdsforskjeller mellom de sosioøkonomiske gruppene	46
Sosialt utsyn gir sammenlikninger mellom grupper og over tid	35	Liten sammenheng mellom problemer på arbeidsmarkedet og dårlig helse	46
Sammenlikning av levekårsområder er avhengig av felles verdier	35	De ikke-yrkestilknyttede har flere velferdsproblemer	46
Levekår er en helhet	35	Små velferdsforskjeller mellom landsdelene	47
		Vedlegg: Mål for velferd	47
VELFERDSPROBLEMER I NORGE		BEFOLKNING	
Oversikt		Oversikt	
Måling av velferdsproblemer	37	Befolkning og levekår	58
Har noen personer flere levekårsulemp enn andre?	37	Ulike befolkningsgrupper har ulik velferd og livsstil	58
Bruk av velferdsindikatorer	37	Befolkningens størrelse	58
Det er verre å ha problemer på flere levekårsområder enn på få	37	Redusert befolkningsvekst	58
Valg av levekårs mål	38	Fortsatt befolkningsvekst på kort sikt – deretter nedgang?	58
Fordeling av velferdsproblemer i befolkningen	39	Folkemengden ujevnt fordelt over landet	59
1 av 10 personer har dårlig helse	39	Størst befolkningsvekst i Agder/Rogaland – stagnasjonstendenser i Nord-Norge	60
7 prosent av befolkningen hadde problemer på arbeidsmarkedet i 1979	39	De fleste større tettstedene vokser bare langsomt	60
Inntekt gir uttrykk for materiell standard	39	Befolkningens sammensetning	60
14 prosent har sjelden kontakt med nære slektninger, og 1/3 har ingen fortrolige venner	39	Kvinneoverskottet øker	60
Psyriske plager får konsekvenser for flere levekårsområder	39	Høyere gjennomsnittsalder – befolkningen «eldes»	60
1/5 av befolkningen har dårlig arbeidsmiljø	39	Flere alderspensjonister – men også flere i yrkesaktiv alder	62
Å bo trangt gir lav velferd	39	Tallet på skolebarn vil synke betydelig	62
1 av 3 personer har lav utdanning	40	4 ganger så mange enker som enkemenn	62
Kulturelle aktiviteter kan gjøre livet rikere på opplevelser	40	Flere ugifte og skilte personer – færre gifte	63
Politisk passivitet er svært utbredt	40	Færre og seinere ekteskapsinngåelser	64
Antall velferdsproblemer i befolkningen	40	Giftermål mindre vanlig enn før – eller bare utsettelse?	64
13 prosent av befolkningen har ingen store velferdsproblemer	40	Brudefolkene blir eldre	64
2 av 3 personer har ikke lav velferd på noen av områdene helse, arbeid, inntekt og sosial kontakt	41	Flest gifter seg i Agder/Rogaland	64
Har vi en lik fordeling av velferdsproblemer?	41	Forholdsvis færre som gifter seg om igjen nå enn før	64
Opphopning av velferdsproblemer i hele befolkningen	42	Gjengifte vanligst blant yngre skilte	64
Problemer på arbeidsmarkedet forekommer ofte sammen med lav inntekt	42	Død klart viktigste årsak til ekteskapsoppløsning	64
Personer med liten slektskontakt har ofte lav inntekt	42	Stadig flere skilsmisser	64
Det er ingen systematisk sammenheng mellom velferdsproblemene	43	3 av 10 yngre ekteskap vil ende med skilsmisse	66
		Ekteskap inngått i ung alder minst stabile	66
		Store regionale variasjoner i skilsmisshyppigheten	66
		Minst 70 000 samboende uten vigsel	66
		Minst halvparten av samboende tenåringer er ikke gift	67
		Flest samboende lengst nord og i tettbygde strøk	67
		Færre ektepar – flere enslige	67
		Familiene blir mindre	67
		Den samiske befolkningen	67
		Flere utlendinger i Norge	68

	Side		Side
Fødsler	69	Alderspensjonistenes forhold til arbeidsmarkedet	102
Fruktbarhetsnivået svakt synkende siden 1977	69	Nedgang i alderspensjonistenes yrkesdeltaking	102
Fortsatt synkende fruktbarhet blant de yngste	71	Alderspensjonistenes yrkesdeltaking i 1980	102
1950-generasjonen av kvinner den første som ikke reproduserer seg?	71	Arbeidsmiljø i arbeidsmarkedet	103
Færre barn pr. kvinne – men ikke flere barnløse	71	Fysiske og organisatoriske sider ved arbeidsmiljøet	103
Flest barn blant kvinner med deltidsarbeid	71	Det fysiske arbeidsmiljøet er dårligst for menn	103
Store regionale forskjeller i fruktbarheten	73	Det organisatoriske arbeidsmiljøet er mest belastende for kvinner	103
Noen færre legale aborter	73	Noen har mange arbeidsmiljøproblemer	104
Dødsfall	73	Dårlig fysisk arbeidsmiljø gir flere arbeidsskader	104
Tallet på dødsfall øker lite	73	Arbeidsreiser	105
Mennenes overdødelighet øker	74	1 av 4 sysselsatte menn pendler	105
Synkende dødelighet for barn og kvinner	74	Arbeid i hjemmet	105
Giftede personer har lavest dødelighet	75	Arbeid i hjemmet er vanligvis ulønnet	105
Økende levealder for begge kjønn	75	Nedgang i antall husmødre	105
Kvinner i Sogn og Fjordane lever lengst	75	Det utføres mer arbeid i hjemmet enn i markedet	106
Flyttinger	75	Nesten alle husmødre er gift	107
Økt innflytting til landet etter 1970	75	Flest deltidshusmødre i alderen 35–44 år	107
Stabil nettoutflytting av norske statsborgere	75	Kvinner utfører fire ganger så mye husarbeid som menn	107
Flyttinger betyr stadig mer for befolkningsveksten	75	Mangel på kontakt, viktigste arbeidsmiljøproblem for husmødre	108
Størst flyttesamkvem med vestlige land	76	Skjult arbeid	108
Mindre flytting mellom kommunene	77	Skjult arbeid – en del av vårt sosiale nettverk?	108
Fraflytting fra Nord-Norge og Vestlandet	77	Sysselsettingsproblemer	109
Netto flyttestrømmer ut fra de store byene	77	Arbeidsløshet reduserer velferden	109
Befolkningen i Norge og andre nordiske land	77	To mål på arbeidsløshet	109
Befolkningsveksten i Norge forholdsvis høy	77	Enkelte ønsker arbeid, uten at de søker	109
Endringen i giftermålsmønsteret moderat etter vestlig målestokk	77	Sterk økning i antall arbeidsløse	109
Færrest skilsmisser i Norge	79	Færre kvinner er mulige arbeidssøkere	110
Flere samboende ellers i Norden	79	Over 50 000 arbeidsløse i 1982	110
Fruktbarheten forholdsvis høy i vestlig sammenheng ..	79	Flest arbeidsløse blant de yngste og blant kvinner	110
Nordmenn lever lenge	79	Færrest arbeidsledige i de store byene	111
ARBEID		Ungdomsarbeidsløsheten	111
Oversikt		26 000 arbeidsløse ungdommer i 1982	111
Arbeid og levekår	91	Ungdomsledigheten lavest i de største byene	112
Arbeid er grunnlaget for materiell velferd	91	Arbeidsmarkedstiltak	112
Kapitlets innhold og datagrunnlag	91	Arbeid i de nordiske land	112
Arbeid i markedet	92	Norge har lavest sysselsetting for kvinner	112
Hvem er sysselsatt?	92	HELSE	
2 av 3 personer i alderen 16–74 år er sysselsatt	92	Oversikt	
Endringer i arbeidsmarkedet 1972–1981	93	Helse og levekår	127
Sysselsettingen økte mer enn mengden av utført arbeid ..	93	Dødelighet	127
Bare kvinner økte sin yrkesdeltaking	93	Halvparten dør av hjerte- og karsykdommer	128
Personer i alderen 25–44 år økte sin yrkesdeltaking mest	94	Hjertedødeligheten økte fram til 1960-årene, men har så gått ned	128
Sterk økning i sysselsettingen innen tjenesteyting	94	Menn har høyere dødelighet enn kvinner	129
Arbeidsmarkedet ved inngangen til 1980-årene	95	Skilte, enker og enkemenn har høy dødelighet	129
45 prosent av kvinnene arbeider deltid	95	Dødeligheten øker sterkt med alderen	130
Yrkesdeltaking varierer med kjønn og alder	96	Barn og unge dør særlig av skader og av kreft	130
Høy utdanning betyr høy sysselsetting	96	Store forskjeller i dødelighet mellom yrkesgrupper	131
Sysselsettingen høyest i de største byene	96	Finnmark har høyest og Sogn og Fjordane lavest dødelighet	132
Kvinnene og arbeidsmarkedet	98	Spedbarnsdødeligheten har gått kraftig ned	132
Kvinner sysselsetting økte i alle aldersgrupper	98	Sykelighet	133
Kvinner som får sitt første barn fortsetter ofte i yrkeslivet	98	Hva vet vi om omfanget av sykdom?	133
Kvinner med lavest utdanning økte sin sysselsetting minst	99	Halvparten av alle voksne har en langvarig sykdom ..	133
Kvinner har stabil deltaking i arbeidslivet	99	Sykeligheten varierer med sosioøkonomisk status	134
Flest eldre kvinner arbeider deltid	99		
Deltid vanligst i kvinneyrker	99		
Få kvinner i ledende stillinger	100		
Økt tilbud på kvinnelig arbeidskraft	102		

	Side		Side
De viktigste folkesykdommene	134	Mer enn tre ganger så stor sannsynlighet for skilsmisse	
Sykdommer i skelett og muskler er vanligste diagnose	134	i Oslo som i Sogn og Fjordane	159
Hjerte- og karsykdommer forekommer ofte	136	Flere enslige kvinner enn menn blant de eldre	160
Psykiske lidelser rammer flere kvinner enn menn	136	Samvær mellom medlemmer av samme husholdning ..	161
1 av 3 voksne har av og til psykiske plager	136	Vel 6 timers samvær pr. dag	161
Antallet krefttilfelle øker	136	Kvinner er mer sammen med barn enn menn er	162
Nye infeksjonssykdommer	136	Kontakt med familiemedlemmer utenom husholdningen ..	162
Mange blir skadd i trafikken	137	Liten endring i kontakt med familiemedlemmer	
Store sosiale forskjeller i tannhelse	137	i 1970-årene	162
Nedsett funksjonsevne	138	Mest familiekontakt i Agder og Rogaland, minst blant	
Vi er syke en måned hvert år	138	høyere funksjonærer	163
Sykefraværet er høyst for personer med tungt		Kontakt med andre slektninger	164
kroppsarbeid	140	Svært få har ikke slektninger	164
500 000 voksne har funksjonsproblemer	140	Slektskontakt mest vanlig i Agder/Rogaland	
Helse og livsstil	140	og i Nord-Norge	164
½ av alle voksne røyker daglig,		Kontakt med venner	164
men røykerne blir færre	140	Nesten alle har venner	165
Vi bruker i gjennomsnitt over 2 000 kroner		Det tar tid å skaffe seg venner	165
i året til alkohol	141	Gifte har sjeldnere kontakt med venner enn ugifte	165
Kontakt med helsetjenesten	141	Kontakt med naboer	166
6 av årets 10 kontakter med helsevesenet skjer i		Hver fjerde nordmann omgås ikke sine naboer	166
forbindelse med sykdom	141	Minst nabokontakt i de største byene	166
¾ av alle kontakter på grunn av sykdom		Deltaking i foreninger og organisasjoner	167
er med primærhelsetjenesten	142	Halvparten av befolkningen er aktive i foreninger	169
Vi har i gjennomsnitt fem legekontakter i året	142	Høyere funksjonærer er særlig aktive	169
Kraftig utbygging av hjemmesykepleien	142	Utteksling av praktiske tjenester	169
Stor økning i bruk av helsetjenesten fra 50-årsalderen.		Hver femte voksen gir ulønnet hjelp til andre	169
Kvinner har hyppigere kontakt enn menn	142	Praktiske hindringer for sosial kontakt	170
Oslofolk bruker helsetjenesten mest	142	Avstander kan hindre kontakt	170
I 1980 brukte vi i gjennomsnitt apotekvarer		Kontaktmønstre og sosial isolasjon	171
for 400 kroner	142	Store forskjeller mellom aldersgruppenes	
Institusjonshelsetjenesten	143	kontaktmønstre	173
Nesten 70 000 plasser i helseinstitusjoner i landet	143	Minstepensjonistene har lite sosial kontakt	173
Økt antall innlegginger i somatiske institusjoner	144	Ulike kontaktfomer utfyller ikke hverandre	173
Færre innlegginger i psykiatriske institusjoner	144	Sosialt fellesskap i de nordiske land	174
Ressurser i helsevesenet	144	Familieliv vanligst i Norge	174
Antall ansatte i helsevesenet økte med		UTDANNING	
100 000 fra 1970 til 1980	144	Oversikt	
Bedre dekning av helsepersonell enn før	144	Utdanning og levekår	181
Helsøstellet tar 1/5 av det offentlige		Læring skjer gjennom hele livet	181
forbruket	144	Utdanning gir velferd	181
Mye helse- og omsorgsarbeid skjer uformelt	145	«Lønner» det seg å ta utdanning?	181
Helseforhold i Norden	145	Noen viktige utviklingstrekk	181
Spedbarnsdødeligheten er lav i de nordiske land	145	Utdanningsekspløsjonen startet omkring 1960	181
Finske menn har høyest dødelighet	145	Større del av årskullene er i utdanning	183
Like stor andel har nedsatt arbeidsevne i		Yngre har mer utdanning enn eldre	183
Finland, Sverige og Norge	146	Befolkningens utdanningsnivå øker sterkt	183
MELLOMMENNESKELIG KONTAKT OG		Er det lett å skaffe seg utdanning?	184
SOSIALT FELLESSKAP		Vekst – seinere nedgang i ungdomskullene	185
Oversikt		De fleste går direkte fra grunnskolen til videregående	
Mellommenneskelig kontakt,		skole	185
sosialt fellesskap og levekår	156	Flere plasser i videregående kurs, men ikke alle som	
Sosial kontakt gir både praktisk nytte og fellesskap	156	søker kommer inn	185
Sosial kontakt og fellesskap er et velferdsgode	157	Flere tar examen artium, men færre begynner å studere	
Ekteskap og samliv	157	Utdanningens fordeling	187
1,7 millioner familier i Norge	157	Kvinner har minst utdanning, men forskjellen avtar	187
Flere enslige, færre ektepar, høyere giftermålsalder	158	Kvinner og menn velger forskjellige utdanninger	187
Samliv uten vigsel vanlig blant unge	159		
Sterk økning av skilsmisser	159		

	Side		Side
Lengre vei til utdanning for kvinner	188	Antall inntektstakere i husholdningen avgjørende for	
Utdanning og sosial bakgrunn	189	størrelsen på den disponible inntekten	220
Fortsatt langt igjen til sosial likhet i ungdommens		Husholdninger med mannlig hovedinntektstaker har	
valg av utdanning	189	dobbelt så høy inntekt som husholdninger med	
Ulikhetene skjerpes etter grunnskolen	190	kvinnelig hovedinntektstaker	221
Har vi hatt en utjevning i utdanningstilbøyeligheten? ..	190	Enslige har lavest disponibel husholdningsinntekt	221
Geografiske forskjeller i utdanning	192	Vekst siden 1970 i disponibel realinntekt for alle hus-	
Folk i Oslo og Akershus har mest utdanning	192	holdningstyper	222
Arbeidsmarkedet gir geografiske forskjeller i utdannings-		Lavest disponibel inntekt pr. person i store hus-	
nivået	194	holdninger	222
Færrest studenter fra de nordligste fylkene	194	Skjevheten i fordelingen av den disponible inntekten	
Geografiske forskjeller i utdanning har sammenheng		på husholdninger er ikke så stor som i fordelingen på	
med sosiale forskjeller	194	inntektstakere	223
Voksenopplæring	194	Formue	224
Sterk vekst i voksenopplæringen	194	Formuesforhold har betydning for levekårene	224
Flest kvinner deltar i voksenopplæringskurs utenfor		Det er vanskelig å tolke formuesstatistikken	225
arbeidslivet	195	Formuen er svært ujevnt fordelt mellom husholdningene	225
Bidrar voksenopplæringen til større likhet i utdanning?	195	Formuen øker med inntekten	226
Ressurser til utdanningsformål	196	Inntektsforholdene i de nordiske land er lite sammenlign-	
Utdanning i Norden	196	bare	226
Befolkningens utdanningsnivå er høyest i Sverige	196		
Ni års grunnskole i alle de nordiske land	197		
INNTÉKT		PRIVAT FORBRUK	
Oversikt		Oversikt	
Inntekt og levekår	209	Privat forbruk og levekår	233
Økonomiske midler gir oss mulighet til materiell velferd	209	Forbruk forteller like mye om livsstil som om velferd ..	233
Inntekt og formue de viktigste økonomiske ressurser ..	209	Mange utgifter er faste og nødvendige	233
Inntektsall fra skatteligningen – opplysninger med		Forbruket endres over tid	233
mange mangler	209	Inntekten bestemmer forbruksnivået	233
De viktigste inntektsartene	211	Befolkningens gjennomsnittlige forbruksutgifter i	
De viktigste inntektskildene er lønn, næringsinntekt og		1970-årene	234
trygder og pensjoner	211	Hva vet vi om forbruk?	234
Lønnsinntekt viktigste inntektskilde for 3 av 5 hus-		Noen eksempler på hva vi bruker penger til	234
holdninger	211	Det private forbruket økte noe i 1970-årene, men mindre	
Menn har høyere lønn enn kvinner	211	enn tiåret før	234
Lønna øker med alderen	211	Det offentlige forbruket har økt langt mer	
Små lønnsforskjeller blant industriarbeidere	212	enn det private	235
Høyest lønninger i næringer med flest funksjonærer ..	212	Vi bruker mindre til matvarer	235
Høyere lønn i store enn i små bedrifter og i pressområdene	213	Får drikkevarer og tobakk mindre del av inntekten? ..	236
Næringsinntekt viktigste inntektskilde for 10 prosent av		Utgiftsandelen til klær og skotøy stabiliserer seg	236
husholdningene	213	Boutgiftene har økt	236
Folketrygden – en ramme for vårt trygdesystem	213	Utgiftsandelen til møbler og husholdningsartikler	
Ikke alle inntektsarter kan måles	213	er stabil	236
Den personlige inntektsfordeling	214	Husholdningenes helseutgifter teller lite	236
Ulik arbeidsinnsats bak ulike inntekter	214	Reiser og transport tar ikke lenger en økende	
Hvordan vi måler inntekt	214	del av forbruksutgiftene	236
Inntektstakere er de som leverer egne ligningsoppgaver ..	214	Utgiftsandelen til fritidssysler og utdanning viser	
Menn har dobbelt så høy inntekt som kvinner	214	en liten oppgang	237
Forholdet mellom kvinners og menns gjennomsnittss-		Økte utgifter til selskapsreiser og restaurantbesøk	237
inntekt har ikke endret seg i 1970-årene	215	Forbruksutgifter for noen husholdningstyper	
Inntekten er svært ulikt fordelt mellom inntektstakerne	216	og yrkesgrupper	237
Ingen inntektsutjevning i 1970-årene	216	Yngre bruker mer enn eldre	237
Pensjonister og trygdede er en stor lavinntektsgruppe ..	217	Inntekten bestemmer forbruksutgiftene	238
Stor skjevhet i inntektsfordelingen mellom personer		Stor spredning i forbruksutgifter	238
med samme inntektskilde	217	Mat må alle ha	238
Like store inntektsforskjeller mellom lønnstakere, selv-		Ektepar med barn har høyest boutgifter	238
stendig næringsdrivende og pensjonister i 1979 som i		Bilhold tar mye av budsjettet for mange	239
1970	217	Yngre bruker mest til drikkevarer og tobakk	240
Jevnere inntektsfordeling etter disponibel inntekt	219	Enslige under 40 år bruker flest penger på	
Husholdningenes disponible inntekt	219	kaféer og restauranter	241
Over halvparten av husholdningene har flere		Kjøp av oppvaskmaskin og fargefjernsyn er avhengig	
inntektstakere	219	av livssituasjon	241
		Ikke yrkesaktive og selvstendige i primærnæringene	
		har lavest forbruksutgifter	241
		De ikke yrkesaktive bruker størst andel til mat	242

	Side		Side
Geografiske forskjeller i forbruksutgifter	242	Hvordan vi skaffer oss bolig	263
Vi vet hvor mye penger folk bruker, ikke hvor dyrt det er å leve	242	Størst andel bygger egen bolig	263
Større forbruk i storbyer enn i småbyer og bygder	242	I storbyene skaffer folk seg bolig gjennom slekt, venner og boligbyggelag	263
Ulik livsstil i ulike bostedsstrøk	243	Færre skaffer seg bolig gjennom slekt og venner	263
Privat forbruk i Norge og andre land i Norden	243	Unge skaffer seg bolig gjennom slekt og venner	263
 BOFORHOLD		Boutgifter	264
Oversikt		Brutto boutgifter	264
Boforhold og levekår	249	Boutgifter og levekår	264
Boligen er rammen om vårt daglige liv	249	Høyest boutgifter i nye boliger og i byer og tettsteder ..	264
Boligstandarden har økt	249	Ektepar med barn har høyest boutgifter	265
Hvor mye vi betaler for å bo bestemmer hva som blir igjen til annet forbruk	249	Enslige forsørgere bruker størst andel av inntekten til bolig	265
Store endringer i bestemmelsene om pris- og eiendoms- forhold til boliger etter 1980	250	Mange enslige forsørgere får bostøtte	266
Befolkning og boligmasse	250	Boforhold i Norge og andre nordiske land	267
Boforholdene endrer seg langsomt	250	Norge har størst andel småhus	267
«Flukten fra landsbygda»	250	Nordmenn og dansker bor mest romslig	268
Mindre husholdninger, flere enslige	250	Svenske og danske boliger er best utstyrt	268
Ulik fordeling av hus typer i byer og spredtbygde strøk ..	250	 FRITID OG FERIE	
2 av 3 boliger er bygd etter 2. verdenskrig	251	Oversikt	
Ektepar med barn bor oftest i nye boliger	252	Fritid og levekår	271
I 1970-årene ble det bygd rundt 40 000 nye boliger i året	253	Fritid er et velferdsgode	271
Etablerte husholdninger skaffer seg nye boliger	253	Fritid er forholdsvis uforpliktet tid	271
Boligstørrelse	253	Fritid – både et velferds- og livsstilsmål	271
Flere måter å måle boligstørrelse på	253	Fritiden har fått mer plass i den offentlige debatt	271
Halvparten av boligene er på 3 eller 4 rom	254	Fritid til forskjellige tider	272
Boligenes rommelighet	254	Daglig fritid	272
«Normalboligen» trenger ett rom pr. person	254	Vi har fått mer daglig fritid	272
Hvor mange bor trangt?	255	Fritiden har økt mest for kvinner	272
Færre bor trangt nå enn tidligere	255	Større likhet mellom menn og kvinner i mengden av fritid	273
Boligstandard	256	De ikke yrkesaktive har mest fritid	273
Ingen klar sammenheng mellom boligens alder og standard	256	Minst fritid for dem som har barn	274
Få mangler kjøkken	256	Ulike mengder fritid på forskjellige ukedager	274
14 prosent av boligene mangler både bad og vannklosett	256	Størst økning av fritiden i helgene	274
2 av 3 boliger i våningshus fyrer med ved	256	Kan vi velge hva vi vil gjøre i fritiden?	274
Flest ønsker om utbedringer i eldre boliger	256	Mer fritid til passive aktiviteter	275
Husholdninger med høye inntekter har flest ønsker om å foreta utbedringer	257	Små forskjeller mellom menns og kvinners fritidsbruk ..	276
Boligens omgivelser, trafikk, tilgang til service	257	De eldste ser mest på fjernsyn	276
Vi er blitt mer opptatt av omgivelsene rundt boligen ...	257	De gifte bruker fritiden til hjemmeaktiviteter	277
Stor trafikk er en miljøplage	257	Størsteparten av den daglige fritiden tilbringes i hjemmet	277
Hver 5. husstand i de største byene er plaget av trafikken	257	Ferier, feriereiser og helgeturer	277
Trafikken fører med seg støy og forurensninger	257	Feriedager og fridager	277
Trafikkulykker hvor barn er innblandet skjer nær hjemmet	258	I feriene har vi mye fritid	277
Trafikkforholdene hindrer barn i å være ute	258	De fleste tar ut de fridagene de har krav på	278
Tryggest skolevei for barn som har skoleskysst	259	Nesten alle tar fri om sommeren	278
Husholdninger i spredtbygde strøk har lengst avstand til butikker og andre serviceinstitusjoner	259	Selvstendige i primærnæringene har minst fri	279
Mange husholdninger er avhengig av transport for å dekke daglige servicebehov	259	De under utdanning har mer fri enn yrkesaktive	279
Ikke alle kan kjøre bil	259	Kvinner i husarbeid har lite fri fra daglige gjøremål ...	279
Nesten alle har tilgang til buss	259	Folk reiser mer	280
Få avganger på kollektive transportmidler i spredtbygde strøk	260	Folks ferievaner endret seg i 1970-årene	280
Over halvparten bruker privatbil til jobben	261	Stadig flere drar utenlands	281
Eie- og leieforhold til boligene	261	Færre besøker slekt eller venner i ferien	281
Flere måter å disponere boligen på	261	Bilen er viktigste framkomstmiddel for feriereiser	282
De fleste eier boligen selv	261	Ikke alle reiser bort i ferien	283
De yngste er sjelden selveiere	261	3 av 4 personer drar på helgetur i løpet av året	284
		Fritid og ferie i de nordiske land	286
		 KULTURELL DELTAKING	
		Oversikt	
		Kulturell deltaking og levekår	290
		Kulturell deltaking bidrar til vår velferd	290
		Hvilke kulturelle aktiviteter vi deltar i forteller om vår livsstil	291

	Side		Side
Et utvidet kulturbegrep	291	Dei yngste deltek minst i val	319
Innholdet i kapitlet	291	Bønder er sterkast knytte til partia	319
Individuelle kulturaktiviteter	291	1 av 6 er med i eit politisk parti	319
Ukebladene har størst leserkrets	291	Berre 4 prosent er aktive i eit politisk parti	321
Flere leser flere bøker	293	Politisk passivitet	321
Kvinner skriver oftest brev	293	Kva er politisk passivitet?	321
Nesten annenhver nordmann har en hobby	293	Fleire politisk passive med låg utdanning	321
De individuelle kulturaktivitetene opptar mange	293	Politisk deltaking i Noreg og dei andre nordiske landa ..	323
Kollektive kulturaktiviteter	293	KRIMINALITET	
De unge er med i kor og orkester	293	Oversikt	
Tenåringene går ofte på kino	293	Kriminalitet og levekår	333
De unge går oftest på dans	296	Kriminalitet – en trusel mot vår trygghet?	333
3 av 4 besøk på teater eller opera fant sted i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger	296	Ikke alle kriminelle handlinger blir registrert	333
Høyt utdannede er mest aktive	296	Risiko og angst for lovbrudd	334
Nedgang i tilstrømningen til idrettsstevner	296	Økt risiko for å bli utsatt for lovbrudd	334
Økt religiøs aktivitet	297	Samme voldsoffer blir ofte utsatt for flere voldstiltfeller	334
De unge deltar mest i kollektive kulturaktiviteter	297	Mange er redde for å gå alene ute om kvelden	334
Fysiske aktiviteter	297	Kvinner og eldre menn er mest engstelige for vold	335
Turgåing er mest utbredt	297	Dobbelt så mange frykter trafikkulykker som volds- handlingar	336
Mange deltar også i andre sportsaktiviteter	297	Omfanget av lovbrudd	336
Kulturell passivitet	299	Den registrerte kriminaliteten øker	336
Få er kulturelt passive	299	4 av 5 registrerte lovbrudd er vinningsforbrytelser	337
Halvparten av befolkningen har deltatt i høyst 2 aktiviteter	299	Tyveri blir oftest anmeldt til politiet	337
Flere passive målt med det tradisjonelle kulturbegrep ..	301	Vinningsforbrytelser	338
Tid brukt til kulturelle aktiviteter	302	Storparten av de registrerte forbrytelsene er tyverier ..	338
3½ time til kulturelle aktiviteter pr. dag	302	Av 1 000 familier blir 7 utsatt for tyveri fra boligen ..	338
Pensjonistene bruker mest tid til kulturelle aktiviteter ..	302	Forbrytelser mot det offentlige rammer hele samfunnet	339
Personer med høy utdanning ser minst på fjernsyn	303	Voldsforbrytelser	339
Utgifter til kulturformål	303	Liten økning i registrerte voldsforbrytelser	339
Økning i offentlige utgifter til kulturformål fram til 1979	303	Voldsofre og gjerningsmenn kjenner ofte hverandre ..	340
Fjernsyn og lesestoff er de største utgiftsposter på husholdningenes kulturbudsjett	304	Voldskriminaliteten er størst i helgene	340
Kulturelle aktiviteter i de nordiske land	304	Sedelighetsforbrytelser	340
Omtrent like stor kulturell aktivitet i de nordiske land	304	Nedgang i registrerte sedelighetsforbrytelser	340
Sverige har mest sendetid for fjernsyn og flest aviser	305	Andre forbrytelser	341
POLITISK DELTAKING		Skadeverk utgjør nesten halvparten av andre registrerte forbrytelser	341
Oversyn		Har registrerte narkotikaforbrytelser økt mer enn den faktiske bruk av narkotiske stoffer?	341
Politisk deltaking og levekår	312	Narkotikamisbrukeren – offer og gjerningsutøver i samme person	342
Politiske vedtak påvirker kvardagslivet vårt	312	Uklar årsakssammenheng mellom narkotikamisbruk og økt kriminalitet	343
Fleire motiv for politisk deltaking	313	Kriminalitetens fordeling	343
Gir politisk deltaking makt?	313	Menn siktes for grovere forbrytelser enn kvinner	343
Kor interesserte er folk i politikk?	313	Kvinner er ofre, menn både gjerningsmenn og ofre	344
Berre 1 av 8 er svært interessert i politikk	313	80 prosent av ofrene for familievold er kvinner	344
Den politiske debatten opptek folk	315	Angsten for voldtekt rammer alle kvinner	346
Folk får mykje politisk informasjon framfor vala	315	Prostituerte er særlig utsatt for vold	346
Aksjonar	316	Høyest kriminalitet for aldersgruppene 14–20 år	346
Aksjonar er blitt meir vanleg	316	4 av 10 siktede begår nye forbrytelser	346
Ulike grupper tek del i ulike aksjonar	316	Flest lovbrudd i større byer	347
Organisasjonskanalen	318	Kostnader ved kriminalitet	350
Organisasjonslivet er viktig	318	Økte offentlige utgifter til politi og rettsvesen	350
Dei med høg utdanning er med i flest organisasjonar ..	319	Kriminalitet i Norge og andre nordiske land	351
Valkanalen	319		
4 av 5 deltek i val	319		

Detailed table of contents

	Page		Page
INTRODUCTION		Accumulation of welfare problems in different population groups	
Social Survey – a report on social conditions	34	There are no differences between women and men concerning welfare	44
We describe actual conditions which are simple to measure	34	Most problems concerning welfare among older persons	44
The different aspects of welfare are mentioned by several indicators	34	Fewest problems concerning welfare among married persons	45
Level of living aspects include welfare as well as lifestyle	34	Large differences in welfare between the socio-economic groups	46
Social Survey provides comparisons of the temporal evaluation within and across population groups	35	Weak dependence between problems related to the labour market and to poor health	46
Comparisons of welfare aspects depend on common values	35	Non-economically active persons have more problems than economically active ones	46
A person's standard of living is a totality	35	The differences in welfare between regions are small	47
WELFARE PROBLEMS IN NORWAY		Appendix: Measure of welfare	
Summary			
Measuring levels of welfare	37	POPULATION	
Do some people have a lower level of welfare than others?	37	Summary	
Using indicators for welfare	37	Population and level of living	
It is worse to have problems on many aspects of welfare than on few	37	There are differences in welfare and life-style among population groups	58
Choice of indicators for the level of living	38		
Distribution of welfare problems	39	The size of population	58
1 of 10 has bad health	39	Reduced population growth	58
7 per cent of the population had problems related to the labour market in 1979	39	Continued population growth in the short run – then decline?	58
Income expresses a person's material standard	39	The population is unequally distributed over the country	59
14 per cent have rarely contact with close relatives, one of three has no intimate friends	39	Largest population growth in Agder/Rogaland – stagnation tendencies in Northern Norway	60
Psychic worries have implications for several aspects of welfare	39	Slow growth in most large urban settlements	60
1 of 5 has poor working conditions	39	The composition of the population	
Living narrowly may result in low standard of living	39	Increasing majority of females	60
1 of 3 has low level of education	40	Higher average age – an «ageing» population	60
Cultural activities may lead to a richer life	40	Increasing numbers of pensioners – but also of economically active persons	62
Political passivity is widespread	40	The number of school children will decrease considerably	62
Number of welfare problems	40	Four widows to one widower	62
13 per cent of the population have no major welfare problem	40	More unmarried and divorced persons – fewer married	63
2 of 3 do not have problems related to health, work, income and social contact	41	Fewer and later contractions of marriage	64
Are welfare problems equally distributed?	41	Marriage less usual than before – or only a postponement?	64
Accumulation of level of living problems in the entire population	42	Brides and bridegrooms tend to be growing older	64
Problems related to the labour market often occur together with low income	42	Marriage most frequent in Agder/Rogaland	64
Persons with little contact with relatives have often low income	42	Remarriage less usual now than before	64
There is no systematic relationship between welfare problems	43	Remarriage most usual among the young divorced	64
		Death the dominating cause of marriage dissolution	64
		A continued increase in the number of divorces	64
		3 out of 10 young marriages will end in divorce	66
		Marriages contracted at an early age are least stable	66

	Page		Page
Large regional differences in divorce frequency	66	The labour market at the beginning of the 1980s	95
Over 70 000 cohabitants without formal marriage	66	45 per cent of women have part-time work	95
Over one half of cohabiting teenagers is not married	67	Labour force participation varies with sex and age	96
Most cohabitants in Northern Norway – and in urban settlements	67	High education implies high employment	96
Fewer married people – more single persons	67	Employment highest in the large cities	96
Family size is shrinking	67	Women and the labour market	98
The Lappish population	67	The proportion of employed women increased in all age groups	98
More foreigners in Norway	68	Women often continue in paid employment when they have their first child	98
Births	69	Participation rates have increased least among women with the lowest education	99
Slowly decreasing fertility since 1977	69	Stable labour force participation for women	99
Continued decrease in fertility among young people	71	Part-time work most common among older women	99
The 1950-generation of women, the first that will not reproduce itself?	71	Part-time work most usual in female occupations	99
Fewer children per woman – but not more childlessness	71	Few women in leading positions	100
Highest number of children for women in part-time work	71	Increased supply of female labour	102
Large regional differences in fertility	73	Old-age pensioners and the labour market	102
A slight decrease in legal abortions	73	Decreased labour force participation among old- age pensioners	102
Deaths	73	Labour force activity among old-age pensioners in 1980	102
Only slow increase in the number of deaths	73	Working environment in the labour market	103
Increasing excess of male over female mortality	74	Physical and organizational aspects of work place environment	103
Declining mortality for children and women	74	Men are most exposed to poor physical working conditions	103
Married persons have lowest mortality	75	Women are most exposed to poor organizational working conditions	103
Duration of life is increasing for both men and women	75	Some have many problems in their work place environment	104
Longest lives for women in Sogn og Fjordane	75	Poor physical work place environment gives more occupational injuries	104
Migration	75	Work journeys	105
Increased immigration after 1970	75	1 out of 4 employed men is a commuter	105
Emigration of Norwegian citizens is stable	75	Work in the home	105
Migration is contributing more and more to population growth	75	Work at home is usually unpaid	105
Largest exchange of migrants with western countries ..	76	Decrease in the number of housewives	105
Less migration between municipalities	77	More work is carried out at home than in the market	106
Out-migration from Northern and Western Norway	77	Nearly all housewives are married	107
Net migration flows from large towns	77	Most part-time housewives in the age group 35–44 years	107
Population in Norway and other Nordic countries	77	Women carry out four times as much housework as men	107
Population growth in Norway is comparatively high	77	Lack of contact is the most important work place environment problem for housewives	108
The change in marriage pattern is moderate compared to other western countries	77	Unregistered employment	108
Fewest divorces in Norway	79	Unregistered employment – a part of our social network?	108
More cohabitants in other Nordic countries	79	Employment problems	109
The fertility comparatively high for a western country ..	79	Unemployment reduces welfare	109
Norwegians have long life expectancy	79	Two indicators of unemployment	109
EMPLOYMENT		Some want work, without seeking	109
Summary		Strong increase in the number of unemployed	109
Employment and level of living	91	The number of unemployed women wanting work without seeking, is decreasing	110
Employment – the basis of material welfare	91	Over 50 000 unemployed in 1982	110
Contents and data basis of the chapter	91	Highest numbers of unemployed among young people and women	110
The labour market	92	Fewest unemployed in the large cities	111
Who is employed?	92	Unemployment among young people	111
2 out of 3 persons 16–74 years of age are employed	92	26 000 unemployed youths in 1982	111
Changes in the labour market 1972–1981	93	Unemployment among young people lowest in the large cities	112
Employment increased more than the number of hours worked	93		
Increase only in female labour force participation	93		
Strongest increase in participation rates among persons 24–44 years of age	94		
Strong increase in employment in service industries	94		

	Page		Page
Government measures to promote employment	112	Health service in institutions	143
Employment in the other Nordic countries	112	Nearly 70 000 beds in health institutions in	
Norway has lowest female employment	112	the country	143
		The number of admissions in somatic hospitals	
		has increases	144
		The number of admissions in psychiatric institutions	
		has decreased	144
HEALTH		Resources in the health service	144
Summary		The number of persons engaged in the health	
Health and level of living	127	service increased by 100 000 from 1970 to 1980	144
Mortality	127	More medical personnel available now than before	144
50 per cent die from cardiovascular diseases	128	Public health services represent 1/5 of public	
Deaths as a result of heart disease increased up to		consumption	144
the 1960s, but have since decreased	128	Much health work is non-professional and based on	
Men have higher mortality than women	129	family and friendship relations and voluntary	
Divorced, widows and widowers have high mortality ..	129	social care	145
Mortality increases strongly with increasing age	130	Health conditions in the Nordic countries	145
Children and young people die mostly from		Infant mortality is low in the Nordic countries	145
injuries and cancer	130	Men in Finland have the highest mortality	145
Large differences in mortality between		Percentage of population with reduced capacity for	
occupational groups	131	work the same in Finland, Sweden and Norway	146
Finnmark has highest and Sogn og Fjordane			
lowest mortality	132	PERSONAL CONTACTS AND SOCIAL RELATIONS	
Considerable reduction in infant mortality	132	Summary	
Morbidity	133	Personal contacts, social relations and level of living ...	156
What do we know about the prevalence of illness?	133	Social contacts give both practical benefits	
One half of all adult persons is suffering from		and fellowship	156
chronic diseases	133	Social contact and social attachment are welfare	
Morbidity varies with socio-economic status	134	benefits	157
The most important common diseases	134	Marriage and cohabitation	157
Diseases of the musculo-skeletal system are		1 700 000 families in Norway	157
the most usual diagnoses	134	More single persons, fewer married couples,	
Cardiovascular diseases are frequent	136	higher age at marriage	158
Women have psychological problems more often		Cohabitation without marriage usual among	
than men	136	young people	159
1 out of 3 adults has now and then nervous problems ..	136	Strong increase in the number of divorces	159
The number of cancer cases is increasing	136	The probability for divorces is more than three times	
New infectious diseases	136	as high in Oslo as in Sogn og Fjordane	159
Many persons are injured in traffic	137	More single women than men among old people	160
Large social differences in dental health	137	Time spent together by members of the	
Reduced physical ability	138	same household	161
We are ill one month per year	138	Together more than 6 hours per day	161
Absence from work due to illness is highest among		Women spend more time with children than men do ...	162
persons with heavy manual labour	140	Contact with family members outside the household ...	162
500 000 adults have some form of disability	140	Little changes in contact with family members	
Health and life-style	140	in the 1970s	162
1/3 of all adults is smoking daily, but the number		Most frequent family contact in Agder and Rogaland,	
is decreasing	140	least among employees in leading positions	163
We spend on the average over 2 000 kroner yearly		Contact with other relatives	164
on alcohol	141	Very few have no relatives	164
Contact with the health service	141	Contact with relatives most frequent in Agder/Rogaland	
6 out of 10 yearly contacts with the health service		and in Northern Norway	164
concern illness	141	Contact with friends	164
3/4 of all consultations due to illness are with		Almost everyone has friends	165
the primary health service	142	It takes time to establish friendships	165
We have an average of 5 medical consultations		Married couples have more seldom contact with	
during the year	142	friends than unmarried	165
Strong expansion in the home-nursing service	142	Contact with neighbours	166
Strong increase in the use of health services from		Every fourth Norwegian has no contact with	
the age of 50. Women have more health consultations		neighbours	166
than men	142	Least neighbour contact in the large cities	166
People in Oslo use the health services most			
intensively	142		
In 1980 we spent on average 400 kroner each on			
pharmaceutical products	142		

	Page		Page
Participation in associations and organizations	167	Adult education	194
About 50 per cent of the population participates		Strong increase in adult education	194
actively in organizations	169	Female dominance among participants in adult	
Employees in leading positions are particularly active ..	169	education courses outside the work place	195
		Does adult education contribute to greater	
Exchange of practical services	169	equality in education?	195
Every fifth adult person gives unpaid help to others ...	169		
		Resources for educational purposes	196
Practical obstacles to social contact	170		
Long distances may prevent contact	170	Education in the Nordic countries	196
		Highest level of completed education in Sweden	196
Forms of contact and social isolation	171	9-years compulsory school in all Nordic countries	197
Large differences in forms of contact between			
different age groups	173		
Pensioners have little social contact	173		
Different forms of contact do not supplement			
each other	173		
		INCOME	
Social integration in the Nordic countries	174	Summary	
Family life most usual in Norway	174		
		Income and level of living	209
EDUCATION		Economic means give opportunities for material	
Summary		welfare	209
		Income and property the most important economic	
Education and level of living	181	resources	209
Learning is a life-long process	181	Income figures from the tax assessment information	
Education gives welfare	181	beset with inadequacies	209
«Does it pay» to take an education?	181		
		The most important types of income	211
Some important trends	181	The most important sources of income are wages,	
The education explosion started about 1960	181	income from self-employment and national in-	
Increasing proportion of young people under		surance contributions and pensions	211
education	183	For 3 out of 4 households, wages and salaries are	
Young people have more education than old	183	the most important sources of income	211
The average level of completed education is		Wages and salaries are higher for men than	
increasing strongly	183	for women	211
Is it easy to get an education?	184	Wage and salary incomes increase with increasing age ..	211
Increase – later decrease in the youth population	185	Small differences in wages among workers in	
Most pupils go directly from basic schools to upper		mining and manufacturing	212
secondary schools	185	Highest wage and salary levels in industries with	
More study places in advanced courses, but not all		most salaried employees	212
applicants are admitted	185	Higher wages and salaries in large establishments	
More finish secondary general school (upper stage),		than in small ones, and higher in growth centres	
but fewer begin further study	186	than elsewhere	213
		Income from self-employment is the most important	
The distribution of education	187	source of income for 10 per cent of the households ..	213
Women have less education than men, but the		The national insurance – a framework for our social	
difference is decreasing	187	security system	213
Men and women choose different lines of education ...	187	Not all types of income can be registered	213
Longer and more devious routs to education for			
women than for men	188	The personal income distribution	214
Education and social background	189	Unlike effort behind unlike income	214
Far from social equality in young peoples' choice		How we measure income	214
of education	189	Income earners fill in their own income tax	
Social differences are accentuated after the		declarations	214
completion of basic schooling	190	Men have twice as high income as women	214
Has the propensity to schooling been equalized?	190	The relationship between men's and women's	
Geographical differences in education	192	average income has not changed in the 1970s	215
Persons in Oslo and Akershus have most education ...	192	Income is very unequally distributed among income	
The labour market creates geographical differences		earners	216
in education	194	No equalization of income in the 1970s	216
Lowest numbers of university students from		Pensioners and social security recipients are a large	
the northern counties	194	low income group	217
Geographical differences in education are associated		Large inequalities of income between persons with	
with social differences	194	the same source of income	217
		Equally large differences in income between wage	
		and salary earners, self-employed and pensioners	
		in 1979 as in 1970	217
		More equal distribution of income when disposable	
		income is considered	219

	Page		Page
Disposable household income	219	Married couples with children have the highest housing expenditure	238
More than one half of the households have more than one income earner	219	For many households the cost of owning a car takes much of the budget	239
The number of income earners in the household is decisive for the size of disposable income	220	Young people have the highest expenditure on beverages and tobacco	240
Households where the main income earner is a man have twice as high average income as those where the main income earner is a woman	221	Single persons under 40 years of age are those who spend most money on café and restaurant visits	241
Single persons have the lowest disposable household income	221	Propensity to buy dishwashing machines and colour television sets depend on life cycle status	241
Growth in disposable real income for all types of households since 1970	222	Economically non-active persons and self-employed in primary industries have the lowest consumption expenditure	241
Lowest disposable income per person in large households	222	Economically non-active persons have the highest budget share for food	242
Less inequality in the distribution of disposable incomes among households than in the distribution of earned income among income earners	223	Regional differences in consumption expenditure	242
Wealth	224	We know how much money people spend, but we do not know how much it costs to live	242
Wealth influences the level of living	224	Greater consumption in large cities than in small towns and rural districts	242
It is difficult to interpret statistics on wealth	225	Different life-styles in different types of residence areas	243
Wealth is unequally distributed among households	225	Private consumption in Norway and other Nordic countries	243
Net wealth increases with increasing income	226		
Information on income conditions in the Nordic countries is not comparable	226		

PRIVATE CONSUMPTION

Summary

Private consumption and level of living	233
Consumption tells as much about life-style as about welfare	233
Many expenses are fixed and necessary	233
Consumption is changing over time	233
Income determines the level of consumption	233
Average consumption expenditure for the population in the 1970s	234
What do we know about private consumption?	234
Some examples on how we spend our money	234
Private consumption increased somewhat in the 1970s, but less than in the previous decade	234
Public consumption has increased far more than private consumption	235
We are spending less on food	235
Do beverages and tobacco take a smaller part of income?	236
The budget share for clothing and footwear is stabilizing	236
Housing expenditure has increased	236
The budget share for furniture and household equipment is stable	236
Household expenditure for health services is small	236
Transport no longer takes an increasing part of consumption expenditure	236
A moderate increase in the budget share for recreation and education	237
Increased budget shares for package tours and restaurant visits	237

Consumption expenditure for some types of households and some occupational groups

Young people are spending more than old	237
Income determines consumption expenditure	238
Great diversity in consumption patterns	238
Everybody must have food	238

HOUSING

Summary

Housing and level of living	249
The dwelling is the setting for our daily life	249
The housing standard has improved	249
The expenditure for housing determines how much there is left to spend on other consumption	249
Large changes in price and ownership conditions for dwellings after 1980	250
Population and housing stock	250
Housing conditions change slowly	250
Rural depopulation tendencies	250
Smaller households, more single persons	250
Unequal distributions by type of houses in cities and sparsely populated areas	250
2 out of 3 dwellings are built after the Second World War	251
Couples with children live most often in new dwellings	252
In the 1970s there were built about 40 000 dwellings yearly	253
Well-established households acquire the new dwellings	253
The size of dwelling	253
More than one way to estimate the size of a dwelling ..	253
One half of the dwellings have 3 or 4 rooms	254
The spaciousness of the dwelling	254
1 room per person in «the normal dwelling»	254
How many live in over-crowded dwellings?	255
Fewer live in over-crowded dwellings now than before ..	255
Housing standard	256
No obvious connection between the age and standard of a dwelling	256
Few are without kitchen	256
14 per cent of the dwellings have neither bath nor W. C.	256
2 out of 3 dwelling houses on farms are heated by wood fire stoves	256
Desire for repairs most frequent for old dwellings	256
Desire for repairs most frequent in households with high income	257

	Page		Page
The surroundings of dwellings, traffic, access to services	257	Daily leisure	272
Increasing concern with the surroundings of the dwelling	257	We have got more daily leisure	272
Heavy traffic is a nuisance	257	Leisure has increased most for women	272
1 of 5 households in the largest cities is bothered by traffic	257	Decreasing differences in men's and women's leisure ..	273
Traffic causes noise and pollution	257	Economically non-active have most leisure	273
Traffic accidents where children are involved occur near the home	258	People with children have least leisure	274
Traffic prevents children from staying out of doors ..	258	Time for leisure varies over the days of the week	274
The journey to school is safest for children who use school buses	259	Greatest increase of leisure in week-ends	274
Households in sparsely populated areas have the longest travelling time to shopping and other service institutions	259	Can we choose what we want to do in our leisure?	274
Many households depend on transport in order to meet daily needs for services	259	More leisure used in passive occupations	275
Not everybody can drive a car	259	Small differences in men's and women's use of leisure ..	276
Nearly everybody has access to bus service	259	Old people are those who spend most time looking at television	276
Few departures of public transportation in sparsely populated areas	260	Married people use their leisure for activities at home ..	277
Over 50 per cent use private cars for travel to work	261	Most of the daily leisure is spent at home	277
Ownership and tenancy of dwellings	261	Holiday and week-end trips	277
Many forms of ownership and tenancy	261	Days on vacation and other days off	277
Most people own the dwelling they live in	261	Vacation is a time for leisure	277
Young people seldom own their dwellings	261	Most people make use of the days off, to which they are entitled	278
How we obtain our dwelling	263	Nearly everybody takes their vacations in summer	278
The majority build their own dwelling	263	The self-employed in primary industries have least days off	279
In the large cities people get hold of dwellings through relatives, friends and housing cooperatives	263	People under education have more days off than economically active	279
Fewer get hold of dwellings through relatives and friends	263	Women in household work have little time free from daily duties	279
Young people get hold of dwellings through relatives and friends	263	People are travelling more than before	280
Housing expenditure	264	Holiday patterns have changed in the 1970s	280
Gross expenditure on housing	264	Increasing numbers are travelling abroad	281
Housing expenditure and level of living	264	Fewer visit relatives and friends in the holidays	281
Highest housing expenditure in new dwellings and in cities and densely populated areas	264	The car is the most important means of transportation for holiday trips	282
Couples with children have the highest housing expenditure	265	Not everybody is going away for the vacation	283
Single persons with dependents spend the greatest share of income on housing	265	3 out of 4 persons make week-end trips during the year ..	284
Many single parents get rent allowances	266	Leisure in the Nordic countries	286
Housing conditions in Norway and other Nordic countries	267	CULTURAL PARTICIPATION	
Norway has the greatest share of one-family houses ...	267	Summary	
Norwegians and Danes have the most spacious dwellings	268	Cultural participation and level of living	290
Swedish and Danish dwellings have the best equipment	268	Cultural participation contributes to welfare	290
		Our patterns of cultural participation tell about our life-style	291
		An expanded concept of culture	291
		The contents of the chapter	291
		Individual cultural activities	291
		Weekly magazines have the broadest circle of readers ..	291
		More people read more books	293
		Women write letters more often than men do	293
		Almost every other Norwegian has a hobby	293
		Many take part in individual cultural activities	293
		Collective cultural activities	293
		The youngest sing in choirs and play in bands	293
		Teenagers go often to the cinema	293
		The young go to dances most often	296
		3 out of 4 visits to the theatre or the opera occurred in Oslo, Bergen, Trondheim and Stavanger	296
		People with higher education are most active	296
		Decrease in the attendance at sports arrangements	296
		Increased religious activity	297
		The young participate most in collective cultural activities	297
		Physical activities	297
		Walking the most common exercise	297
		Many participate also in other sports activities	297
LEISURE AND VACATIONS			
Summary			
Leisure and level of living	271		
Leisure is a welfare benefit	271		
Leisure is time with few obligations	271		
Leisure an indicator both of welfare and of life-style ..	271		
Leisure has become more important in the public debate	271		
Leisure at different points of time	272		

	Page
Cultural inactivity	299
Few are culturally passive	299
One half of the population have participated in not more than two activities	299
More people are passive if judged by the traditional concept of culture	301
Time spent on cultural activities	302
3½ hours per day are spent on cultural activities	302
Pensioners are those who spend most time on cultural activities	302
Persons with high education are those who spend least time watching television	303
Expenses on culture	303
Increase in public expenditure for cultural purposes up to 1979	303
Television viewing and reading are the largest items of cultural expenditure on the households' budgets ..	304
Cultural activities in the Nordic countries	304
Almost equal cultural activity in the Nordic countries ..	304
Sweden has most hours of television broadcasting and the greatest number of newspapers	305

POLITICAL PARTICIPATION

Summary

Political participation and level of living	312
Political decisions influence our daily life	312
Many motives for political participation	313
Does political participation give power?	313
How interested are people in politics?	313
Only 1 out of 8 is very interested in politics	313
People take an interest in the political debate	315
People receive a lot of political information in advance of elections	315
Actions	316
Demonstrations and other forms of direct actions have become more common	316
Different groups participate in different actions	316
Organization channels	318
Organizations are important	318
People with high education are participating in the greatest numbers of organizations	319
Election channels	319
4 out of 5 participate in elections	319
Young people are those who participate least in elections	319
Farmers have the strongest connection to political parties	319
1 out of 6 is member of a political party	319
Only 4 per cent are actively engaged in a political party	321
Political non-activity	321
What is political non-activity?	321
Political non-activity most frequent among people with low education	321
Political participation in Norway and other Nordic countries	323

CRIMES

Summary

Crime and level of living	333
Crime – a threat to our security?	333
Not all criminal acts are registered	333
Risk and fear of crime	334
Increased risk for being exposed to a crime	334
A victim of violence is often exposed to additional acts of violence	334
Many are afraid of walking alone at night	334
Women and elderly men are most afraid of violence ...	335
Twice as many fear traffic accidents as violence	336
Prevalence of law violations	336
Increasing number of registered crimes	336
4 out of 5 crimes are offences against property	337
Thefts are most often reported to the police	337
Offences against property	338
The majority of registered crimes are thefts	338
7 out of 1 000 families experience thefts from their home	338
Offences against public authorities inflict harm on the whole community	339
Offences of violence	339
Small increase in the number of registered offences of violence	339
In many cases victims and perpetrators know each other	340
Most violence in week-ends	340
Sexual offences	340
Decrease in the number of registered sexual offences ..	340
Other offences	341
Damage to property represents nearly one half of other registered crimes	341
Have registered offences in connection with narcotics increased more than the actual use of narcotics?	341
The drug addict – victim and perpetrator in the same person	342
Uncertainty about causal relationship between drug abuse and growing number of law violations	343
The distribution of criminality	343
Men are charged with more serious crimes than women	343
Women are the victims – men both perpetrators and victims	344
80 per cent of the victims of violence within the family are women	344
The fear of rape intimidates women	346
Prostitutes are particularly exposed to violence	346
Highest criminality in the age groups 14–20 years	346
4 out of 10 charged with an offence commit new crimes	346
Most crimes in larger cities	347
Costs connected to crime	350
Increased public expenditure on police and justice	350
Criminality in Norway and other Nordic countries	351

Figurregister

	Side		Side
1. Velferdsproblemer i Norge		2.18. Flytterater for menn og kvinner. 1976–1980 . . .	76
1.1. De 11 indikatorene for velferdsproblemer og andelen av alle personer 16–79 år som har de enkelte problemene	38	2.19. Nettoflyttestrømmene mellom landsdeler. 1976–1980	78
1.2. Fordeling av velferdsproblemer. 11 leveårsindikatorer. Prosent	40	3. Arbeid	
1.3. Fordeling av velferdsproblemer. 4 leveårsindikatorer. Prosent	41	3.1. Personer i alderen 16–74 år etter sosioøkonomisk gruppe. Prosent. 1981	92
1.4. Andel med flere velferdsproblemer. 4 indikatorer. Prosent	42	3.2. Sysselsettingsprosjenter for menn og kvinner i alderen 16–66 år. 1972–1981	93
1.5. Andel med velferdsproblemer blant personer i ulike aldersgrupper. 4 indikatorer. Prosent	43	3.3. Sysselsettingsprosjenter for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1972–1981	94
1.6. Andel med velferdsproblemer blant personer med ulik ekteskapelig status. 4 indikatorer. Prosent	44	3.4. Sysselsatte etter yrke. Prosent. 1972 og 1981 . . .	95
1.7. Andel med velferdsproblemer blant personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 4 indikatorer. Prosent	45	3.5. Sysselsettingsprosjenter for menn og kvinner i alderen 16–66 år i 11 regioner. 1981	97
2. Befolkning		3.6. Sysselsettingsprosjenter for kvinner i alderen 16–66 år på ulike utdanningsnivåer. 1975–1981	98
2.1. Levendefødt, døde og flyttinger fra og til utlandet. 1920–1982	57	3.7. Sysselsettingsprosjenter 1972–1981 for 5-års fødselskull av kvinner	100
2.2. Registrert folkemengde 1920–1982 og framskrevet folkemengde 1983–2025	58	3.8. Sysselsettingsprosjenter 1972–1981 for 5-års fødselskull av menn	101
2.3. Landsdeler og fylker. Faktisk areal og areal proporsjonalt med folkemengden	59	3.9. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år i prosent av arbeidsstyrken. Landsdel og bostedsstrøk. 1982	111
2.4. Folkemengde etter kjønn og alder. Registrert 1981 og framskrevet 2 000. 1 000	61	4. Helse	
2.5. Menn og kvinner 16 år og over etter ekteskapelig status. Prosent. 1981	62	4.1. Dødsårsaksmønsteret i den totale befolkning . .	128
2.6. Giftermålsrater for ugifte menn og kvinner. 1966–1970 og 1981	63	4.2. Endring i dødeligheten av hjerte- og karsykdommer og kreft. 1959–1980	129
2.7. Andel ugifte (aldri gifte) ved ulike aldre blant årskull av menn og kvinner født 1920–1960. Prosent	65	4.3. Dødeligheten 1970–1973 for menn og kvinner (20–69 år) etter sosialgruppe. Yrkesaktive 1960/1970	130
2.8. Beregnet andel av gifte menn som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmissemønster som i 1970–1971, 1974–1975 og 1981. Prosent. Hele landet	66	4.4. Dødelighetsforhold i fylkene. Menn. 1976–1980. Hele landet = 100	131
2.9. Beregnet andel av gifte menn som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmissemønster som i 1974–1975 og 1981. Prosent. Oslo og Sogn og Fjordane	67	4.5. Dødelighetsforhold i fylkene. Kvinner. 1976–1980. Hele landet = 100	132
2.10. Utenlandske statsborgere etter statsborgerskap. Prosent. Verdensdel. 1982	68	4.6. Dødeligheten omkring fødselen og i første leveår	133
2.11. Folkemengde etter kjønn og alder. Utenlandske statsborgere og hele befolkningen. Prosent. 1981	69	4.7. Sykelighet etter årsaksgrupper, og om forløpet er kronisk eller akutt. 1. oktober 1975	135
2.12. Samlet fruktbarhetstall i nordiske land. 1960–1982	70	4.8. Tannstatus etter alder og inntekt 1975	138
2.13. Aldersavhengige fruktbarhetsrater. 1950–1981	71	4.9. Gjennomsnittlig antall sykedager i løpet av året 1975 for menn og kvinner i ulike aldersgrupper . .	139
2.14. Samlet fruktbarhetstall 1968–1969 og 1981. Fylke	72	4.10. Andel dagligrøykere i befolkningen (16–74 år) 1973–1981. Prosent	140
2.15. Dødsfallsrater for menn. 1980–1981	73	4.11. Kontakter med helsetjenesten ved sykdom pr. 1 000 personer. 1.–14. oktober 1975	141
2.16. Menns dødelighet i prosent av kvinners i ulike aldersgrupper. 1951–1955 og 1981. Kvinners dødelighet = 100	74	4.12. Alle kontakter med helsetjenesten pr. 1 000 personer. Regioner. 1.–14. oktober 1975	143
2.17. Dødeligheten i 1981 i prosent av dødeligheten i 1951–1955 i ulike aldersgrupper. 1951–1955 = 100	74	5. Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap	
		5.1. Familier etter type og antall ugifte barn under 20 år. Prosent. 1982	158
		5.2. Samboende personer i ulike aldersgrupper etter samlivstype. 16–66 år. 1980	158

5.3. Skilsmisser pr. 1 000 gifte. 1950–1981	159
5.4. Beregnet andel skilte ved fylte 65 år blant menn som inngikk ekteskap 25 år gamle. Fylker. 1981	159
5.5. Menn i ulike aldersgrupper etter ekteskapelig status. Prosent. 1981	160
5.6. Kvinner i ulike aldersgrupper etter ekteskapelig status. Prosent. 1981	161
5.7. Tid brukt av foreldre til samvær med barn. Grupper for yngste barns alder. Timer pr. dag, gjennomsnitt alle ukedager. 1980–81	162
5.8. Personer som treffer foreldre, søsken eller voksne barn minst en gang hver uke i ulike landsdeler og sosioøkonomiske grupper. Prosent	163
5.9. Personer som treffer andre slektninger minst en gang pr. uke i ulike aldersgrupper og landsdeler. Prosent	164
5.10. Personer som har gode venner på bostedet, og som har kontakt med disse minst hver uke. Alder/ekteskapelig status. Prosent	166
5.11. Personer som ikke har besøkskontakt med naboer. Alder/bostedsstrøk. Prosent	167
5.12. Personer med medlemskap, og medlemmer etter aktivitetsnivå i ulike organisasjoner og foreninger. Prosent	168
5.13. Menn og kvinner i ulike aldersgrupper som gav regelmessig ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer. Prosent	169
5.14. Personer som møter ulike hindringer for sosial kontakt. Prosent	171
5.15. Kontaktprofiler for menn og kvinner, aldersgrupper, landsdeler og enkelte utsatte grupper. Avvik i forhold til andel i befolkningen. Prosentenheter	172

6. Utdanning

6.1. Skisse av det norske utdanningssystemet	182
6.2. Andel under utdanning av årskullene født 1948, 1953, 1958 og 1963. Prosent	183
6.3. Personer 20 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning og alder. 1980	184
6.4. Nivå for høyeste fullførte utdanning og gjennomsnittlig varighet av utdanningen. Menn og kvinner 16 år og over. 1950–1980	185
6.5. Elever og privatister som fullførte examen artium våren 1974 og 1981 etter utdanning 1. oktober samme år	186
6.6. Andel kvinner ved videregående skoler/studieretninger. Prosent. 1. oktober 1981	187
6.7. Mannlige og kvinnelige elever og privatister som fullførte examen artium våren 1981, etter skoleslag 1. oktober samme år	188
6.8. Andel av årskullene under utdanning i sosialgruppe I og IV. Alder. Prosent. 1. oktober 1975	189
6.9. Andel av grunnskolekullet 1974 med beste resultater i ulike sosialgrupper	190
6.10. Artianerfrekvens i to grupper for hovedforsørgers yrke. Prosent. 1951–1978	190
6.11. Andel av artianerkullet som har begynt et universitetsstudium i to grupper for hovedforsørgers yrke. Prosent. 1946–1978	191
6.12. Sysselsatte i ulike næringsgrener med utdanning utover ungdomsskolenivå. Prosent. 1980	192
6.13. Andel av 19–24-åringer i universiteter og høyskoler. Prosent. Bostedsfylke. 1981	193
6.14. Andel som deltar i voksenopplæring blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. Prosent 1977/78	195
6.15. Andel som deltar i voksenopplæring utenom yrke blant menn og kvinner på ulike utdanningsnivåer. Prosent	196

7. Inntekt

7.1. Husholdningenes bruttoinntekt etter inntektsart og viktigste inntektskilde. 1979	210
7.2. Beregnet gjennomsnitt årslønn uten om overtids- og godtgjørelse for enkelte grupper av helårs- og heltidsansatte menn og kvinner. 1980. Kroner	212
7.3. Mannlige og kvinnelige inntektstakeres gjennomsnittsinntekt, etter alder og ekteskapelig status. 1979	215
7.4. De enkelte inntektsklassenes (personers) andel av total inntekt. 1979	216
7.5. Gjennomsnittsinntekt for pensjonister og trygdede, lønnstakere og selvstendig næringsdrivende, når hver gruppe er fordelt på 10 inntektsklasser. 1979	218
7.6. De enkelte inntektsklassenes (personers) andel av total disponibel inntekt. 1979	219
7.7. Disponibel inntekt pr. husholdning og pr. person for husholdning etter type og viktigste inntektskilde. 1979. Kroner	223
7.8. De enkelte inntektsklassenes (husholdningers) andel av total disponibel inntekt. 1979	224
7.9. Disponibel inntekt i alt fordelt på den «rikeste» og den «fattigste» halvdel av husholdningene. 1979	224
7.10. Gjennomsnittsførmuen og formuessammensetning i ulike husholdningstyper. 1979	225

8. Privat forbruk

8.1. Samlet utgift pr. år i ulike husholdningstyper. Kroner	237
8.2. Matvareutgift og samlet forbruksutgift pr. år i ulike husholdningstyper	239

9. Boforhold

9.1. Fordeling etter hustype. Prosent	250
9.2. Boligene etter byggeår. Prosent	251
9.3. Boliger etter antall rom. Prosent	253
9.4. Boliger etter nettoareal i m ² . Prosent	254
9.5. Definisjon av trangbodde, normalt store og romslige boliger	254
9.6. Trange og romslige boliger 1970	255
9.7. Trange og romslige boliger 1980	256
9.8. Vurdering av barns skolevei. Prosent	258
9.9. Adgang til offentlige transportmidler innen 1,5 km. Prosent	260
9.10. Eierforhold til boligen etter bostedsstrøk. Prosent	262
9.11. Boutgifter pr. husholdning 1980 etter type utgift. Prosent	264
9.12. Boutgifter 1980 etter husholdningsinntekt. Kroner	265
9.13. Boutgifter i prosent av husholdningsinntekt 1980	265
9.14. Fullførte boliger pr. 1 000 innbyggere i de nordiske land. Prosent. 1977 og 1981	267
9.15. Andel av boliger i én- og tofamiliehus i de nordiske land. 1980/1981	268

10. Fritid og ferie

10.1. Gjennomsnittlig fritid på forskjellige ukedager. 1971–72 og 1980–81. Timer	273
10.2. Gjennomsnittlig tid pr. dag brukt til forskjellige fritidsaktiviteter. 1971–72 og 1980–81. Timer	275
10.3. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter for menn og kvinner. 1980–81. Timer	276
10.4. Yrkesaktive personer etter tallet på fridager fra arbeid i perioden 1. september 1981 – 31. august 1982. Prosent	278

	Side		Side
10.5. Skoleelever og studenter, etter tallet på uker fri fra skolearbeid, studier eller lønnet arbeid sommeren 1978. Menn og kvinner. Prosent	279	12. Politisk deltaking	
10.6. Personer med husarbeid i hjemmet, etter om de har hatt fri fra husarbeidet i løpet av sommeren 1978, etter alder. Prosent	280	12.1. Den politiske interessa i den norske befolkninga. Prosent. 1980	313
10.7. Personer etter om de var på ferietur forskjellige årstider. Prosent. 1969–1982.	281	12.2. Politisk engasjement. Kjønn og sosioøkonomisk gruppe. Prosent sterkt engasjert. 1980	314
10.8. Personer som var på ferietur sommeren 1970–1982, etter feriested. Prosent	282	12.3. Kanalar for politisk informasjon. Prosent	315
10.9. Andel som var på ferietur i løpet av året. Ulike aldersgrupper. Prosent	283	12.4. Personar som har prøvd å påverke kommunestyret. Prosent. 1969 og 1980	316
10.10. Andel som var på ferietur i løpet av året. Ulike inntektsgrupper. Prosent	283	12.5. Personar som har prøvd å påverke kommunestyret. Kjønn, sosioøkonomisk gruppe og utdanning. Prosent. 1980	317
10.11. Personer etter tallet på helgeturer i perioden 1. september 1977 – 31. august 1978. Prosent	284	12.6. Gjennomsnittleg tal på organisasjonsmedlemskap. Kjønn, alder og utdanning. 1980	318
10.12. Yrkesaktive personer etter tallet på helgeturer i alt siste år, etter lørdagsfriordning. Prosent	284	12.7. Valdeltaking for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. Kommunestyrevalet 1979. Prosent ...	320
10.13. Personer i ulike aldersgrupper, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent	285	12.8. Ulike former for politisk deltaking. Prosent. 1977	321
10.14. Personer som eier/disponerer bil eller ikke, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent	285	12.9. Politisk passive. Kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe, utdanning og inntekt. Prosent. 1980 ...	322
10.15. Personer som eier/disponerer fritidshus eller ikke, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent ..	286		
11. Kulturell deltaking		13. Kriminalitet	
11.1. Personer som har utført enkelte individuelle kulturaktiviteter 40 ganger og flere siste år. Prosent. 1980	292	13.1. Sammenlikning av faktisk vold og angst for vold i enkelte grupper. Prosent	335
11.2. Personer som har deltatt i amatøraktiviteter siste år. Prosent. 1980	294	13.2. Forbrytelser etterforsket av politiet pr. 1 000 innbyggere. 1958–1981	338
11.3. Personer etter tallet på kinobesøk siste år. Prosent. 1980	295	13.3. Vinningsforbrytelser etterforsket av politiet. 1970–1981	339
11.4. Personer som har mosjonert, drevet med sport eller idrett 40 ganger eller mer siste år. Prosent. 1980	298	13.4. Voldsforbrytelser etterforsket av politiet. 1970–1981	340
11.5. Personer i ulike aldersgrupper etter deltaking i fysiske aktiviteter siste år. Prosent. 1980	299	13.5. Sedelighetsforbrytelser. 1970–1981	341
11.6. Personer som var kulturelt passive. Prosent. 1980	300	13.6. Andre forbrytelser etter art. 1970–1981	342
11.7. Personer i grupper for utdanningsnivå, etter tallet på tradisjonelle kulturaktiviteter de har deltatt i. Prosent. 1980	301	13.7. Siktete menn og kvinner, etter hovedforbrytelser. Prosent	344
11.8. Gjennomsnittlig antall timer pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner. 1971–72 og 1980–81	302	13.8. Menns og kvinners andel av ofre og siktete for tyveri, skadeverk og voldsforbrytelser. Prosent ..	345
11.9. Offentlige nettoutgifter til kulturformål, etter formål. Faste priser (1968 = 100). 1968, 1973, 1976 og 1979	303	13.9. Siktete etter kjønn og alder. Pr. 1 000 innbyggere. 1970 og 1981	347
		13.10. Reaksjoner i forbrytelsessaker i ulike aldersgrupper. Pr. 1 000 innbyggere. 1955–1981	348
		13.11. Forbrytelser pr. 1 000 innbyggere 1970 og 1981. Fylke	349
		13.12. Registrerte forbrytelser mot straffeloven pr. 100 000 innbyggere 15–67 år. 1950–1980	351

Tabellregister

	Side		Side
1. Velferdsproblemer i Norge			
1.1. Andel av befolkningen 16–79 år med minst 1 og med minst 2 av 4 velferdsproblemer, og med minst 1 og minst 4 av 11 velferdsproblemer. Prosent . . .	50	3.4. Sysselsettingsprosent for menn og kvinner i alderen 67–74 år. Årsgjennomsnitt 1972–1981	102
1.2. Andel med flere velferdsproblemer blant menn og kvinner. 4 indikatorer. Prosent	51	3.5. Andel av sysselsatte som har vært utsatt for arbeidsulykker eller skade i 1979, etter antall fysiske arbeidsmiljøproblem. Prosent	104
1.3. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike aldersgrupper. 4 indikatorer. Prosent . . .	51	3.6. Andel med minst 45 min reisetid blant yrkesaktive 16 år og over, som hadde fast oppmøteplass og som reiste minst 4 ganger i uken. Prosent	105
1.4. Andel med flere velferdsproblemer blant personer med ulik ekteskapelig status. 4 indikatorer. Prosent	52	3.7. Kvinner i alderen 16–66 år i husholdninger med 2 eller flere personer, etter alder og husmoraktivitet. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981	106
1.5. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 4 indikatorer. Prosent	53	3.8. Utførte timeverk husarbeid pr. uke av menn og kvinner 16–74 år. 1971–72 og 1980–81	106
1.6. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike landsdeler. 4 indikatorer. Prosent	54	3.9. Gjennomsnittlig tid nytt til forskjellige typer husholdsarbeid blant menn og kvinner. 1971–72 og 1980–81. Timer	107
2. Befolkning			
2.1. Folkemengde, folketilvekst og fødselsoverskott	80	3.10. Andelen hjemmearbeidende kvinner med arbeidsmiljøproblem i ulike aldersgrupper. Prosent . . .	108
2.2. Folkemengde og folketilvekst. Landsdel	80	3.11. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år i prosent av arbeidsstyrken, etter kjønn og alder. Årsgjennomsnitt 1972, 1981 og 1982	110
2.3. Folkemengde og folketilvekst i tettbygde strøk og tettsteder med minst 20 000 bosatte	80	3.12. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt etter varighet av innneværende søkeperiode. Årsgjennomsnitt 1972, 1981 og 1982. 1 000	110
2.4. Folkemengde etter alder. Absolutte tall og prosent. Registrert 1960–1981 og framskrevet 1990 og 2000	81	3.13. Sysselsettingsprosenter i de nordiske land. 1981	112
2.5. Inngåtte og oppløste ekteskap	81	3.14. Arbeidsløshetsprosenter i de nordiske land. 1981	112
2.6. Beregnet gjennomsnittlig giftermålsalder ved førstegangs vigsel	82	3.15. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid i alderen 16–66 år med arbeidstid 1–20 timer pr. uke, etter hovedsakelig virksomhet og kjønn. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981	113
2.7. Giftermålshyppighet for skilte menn og kvinner i ulike aldersgrupper	82	3.16. Sysselsatte etter arbeidstid, kjønn og sosioøkonomisk gruppe. Årsgjennomsnitt 1981. 1 000	113
2.8. Beregnet andel av gifte menn og kvinner som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmissemønster som i 1970–1971, 1974–1975 og 1981. Prosent . . .	83	3.17. Personer i alderen 16–66 år og sysselsettingsprosenter, etter kjønn, alder og utdanning. Årsgjennomsnitt 1981	114
2.9. Samlivsforhold blant kvinner i ulike aldersgrupper 18–44 år. Prosent	83	3.18. Sysselsettingsprosenter for gifte kvinner i alderen 16–66 år, i grupper for kvinnens og yngste barns alder. 1972–1981	115
2.10. Familier etter familetype. 1974–1982	84	3.19. Sysselsatte, arbeidssøkende og mulige arbeidssøkende menn og kvinner i alderen 16–66 år, etter aktivitet ett år seinere. Prosent. Årsgjennomsnitt 1981	115
2.11. Samlet fruktbarhetstall 1968–1981. Prosent født utenfor ekteskap 1961–1965 og 1981. Fylke	84	3.20. Sysselsatte menn og kvinner 16–74 år, etter yrke. Årsgjennomsnitt 1981	116
2.12. Legale aborter	85	3.21. Sysselsatte menn og kvinner i alderen 16–74 år med ledende og ikke-ledende arbeid. Årsgjennomsnitt 1981. 1 000	116
2.13. Fødte, fruktbarhet, døde og dødelighet. Årsgjennomsnitt	85	3.22. Yrkesaktive personer 16 år og over i ulike aldersgrupper, etter arbeidstid. Prosent 25.–31. oktober 1980	117
2.14. Flytting fra og til utlandet	86	3.23. Yrkesaktive personer 16 år og over i ulike aldersgrupper, etter yrke. 1. november 1979 – 31. oktober 1980	117
2.15. Viktige befolkningsstatistiske mål for nordiske land	86	3.24. Andelen med ulike typer fysiske arbeidsmiljøproblemer blant menn og kvinner. Prosent	118
3. Arbeid			
3.1. Sysselsatte menn og kvinner i alderen 16–74 år, i inntektsgivende arbeid og utførte timeverk pr. uke. Årsgjennomsnitt 1972–1981	93	3.25. Sysselsatte i grupper for yrke/kjønn, etter antall fysiske arbeidsmiljøproblemer de er utsatt for. Prosent	119
3.2. Sysselsettingsprosenter for personer i alderen 16–66 år, i grupper for kjønn, ekteskapelig status og bosted. Årsgjennomsnitt 1981	96		
3.3. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid, etter kjønn og arbeidstid. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981. 1 000	99		

	Side		Side
3.26. Andelen ved ulike typer organisatorisk arbeidsmiljø blant menn og kvinner. Prosent	120	6. Utdanning	
3.27. Sysselsatte i grupper for yrke/kjønn, etter antall hovedområder for arbeidsmiljø hvor de tilhører den dårligste halvpart. Prosent	122	6.1. Befolkningens utdanningsnivå i de nordiske landene. Prosent	197
3.28. Gifte kvinner i ulike aldersgrupper mellom 16–66 år i husholdninger med 2 eller flere personer, etter om de er husmødre, og etter yngste barns alder. 1972 og 1981. 1 000	122	6.2. Elever i prosent av årskullene 15–19 og 20–24 år i de nordiske landene	197
3.29. Døgnet etter tid nytt til forskjellige aktiviteter for yrkesaktive menn og kvinner. Gjennomsnitt for alle dager. 1971–72 og 1980–81. Timer	123	6.3. Andel kvinner blant elever og studenter i de nordiske land. Prosent	197
4. Helse		6.4. Elever etter skoleslag. 1960–1981. 1 000	199
4.1. Menns dødelighet i prosent av kvinners i ulike aldersgrupper. 1981. Kvinners dødelighet = 100 ..	130	6.5. Andel av grunnskolekullene 1974 og 1978 som fortsatte i utdanning 1. oktober samme år. Prosent. Fylke	199
4.2. Personer etter alder og tallet på syketilfeller. Prosent. 1. oktober 1968 og 1975	134	6.6. Gymnaseksamen 1963 og 1980–81 og artianernes videreutdanning 1974 og 1981. Fylke	200
4.3. Andel menn og kvinner i ulike aldersgrupper med kronisk/langvarig sykdom. Prosent. 1980	134	6.7. Elever i yrkesutdanninger i videregående skole, etter mannsdominerte, kjønnsnøytrale og kvinne-	200
4.4. Drepte og skadde personer i veitrafikkulykker. 1950–1981	137	dominerte utdanninger. Prosent. 1974 og 1980 ...	201
4.5. Antall plasser i hovedtyper av helseinstitusjoner. 1975, 1979 og 1981	143	6.8. Andel kvinner i en del universitets- og høyskolestudier. Prosent. 1964, 1978 og 1981	201
4.6. Dødelighet i første leveår i Norden. 1976–1981 ..	145	6.9. Elever 16–24 år på ulike klassetrinn pr. 1. oktober 1975, etter sosialgruppe. Prosent	201
4.7. Dødeligheten blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper, etter årsak. Døde pr. 100 000 innbyggere. 1981	147	6.10. Elever og studenter i en del utdanninger 1. oktober 1975, etter sosialgruppe. Prosent	202
4.8. Dødsfall pga. yrkesulykker og andre ulykker, etter kjønn. 1971–1980	148	6.11. Andel av grunnskolekullet våren 1974 i utdanning 1. oktober 1974. Sosialgruppe, kursplan- og karaktergruppe. Prosent	203
4.9. Dødelighetsforhold i fylkene etter kjønn og årsak. 1976–1980. Hele landet = 100	149	6.12. Artianerfrekvens 1951–1978 i grupper for hovedforsorgers/fars yrke. Prosent	203
4.10. Tannstatus for personer over 16 år utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975. Prosent	149	6.13. Personer 16 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. Prosent. Fylke. 1980	204
4.11. Kontakt med helsetjenesten 1.–14. oktober 1975, etter kontakts art. Kontakter pr. 1 000 personer gruppert etter kjønn og etter alder	150	6.14. Andel elever blant 16–18-åringene i ulike sosialgrupper 1. oktober 1975. Prosent. Bostedsfylke 1970	204
4.12. Plasser pr. 100 000 innbyggere ved ulike typer helseinstitusjoner. Fylke. 1981	150	6.15. Voksenopplæring i forbindelse med yrket. Delta-	205
4.13. Innlegginger i helseinstitusjoner av forskjellige typer	151	king etter kjønn og næring	205
4.14. Innbyggere pr. yrkesaktiv lege. Fylke. 20. februar 1981	152	6.16. Deltakere i voksenopplæring i prosent av folketallet over 15 år. Fylke. 1975–76 – 1981–82	206
5. Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap		7. Inntekt	
5.1. Personer som har ulike typer venner. Kjønn/bostedsstrøk. Prosent	165	7.1. Antall inntektstakere. 1970–1979	214
5.2. Utveksling av praktiske tjenester mellom naboer, etter hyppighet. Prosent	170	7.2. Gjennomsnittsinntekt for menn og kvinner. 1970–1979. Kroner	214
5.3. Familier etter familietype. Prosent. 1974–1982 ..	175	7.3. Indeks for gjennomsnittsinntekten til menn og kvinner i faste priser. 1970 = 100. 1970–1979 ..	216
5.4. Tid tilbrakt alene, sammen med husholdningsmedlemmer og andre. Menn og kvinner, i ulike aldre/husholdningstyper. Timer pr. døgn, gjennomsnitt 1980–1981	175	7.4. Gjennomsnittsinntekten til personlige inntektstakere etter viktigste inntektskilde 1970–1979. Kroner	217
5.5. Gifte personers samvær med alle husholdningsmedlemmer samlet. Gjennomsnitt for mandager-fredager. Prosent. 1980–1981	176	7.5. Indeks for gjennomsnittsinntekter til personlige skattytere, etter viktigste inntektskilde i faste priser. 1970 = 100. 1970–1979	217
5.6. Samvær med foreldre, søsken, voksne barn og andre slektninger. Prosent	176	7.6. Gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. husholdning, etter antall i inntektstakere. Løpende priser. 1970–1979. Kroner	220
5.7. Personer som mangler kontakt med naboer. Prosent	177	7.7. Husholdninger etter antall inntektstakere. 1970 og 1979	220
5.8. Personer som var aktive i en eller flere organisasjoner eller foreninger. Kjønn og alder/sosioøkonomisk gruppe. Prosent	178	7.8. Ulike husholdningstyper etter størrelsen av disponibel likningsinntekt i forhold til gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt for denne type husholdninger. Prosent. 1979	221
5.9. Kontaktp profiler for ulike bostedsstrøk og sosioøkonomiske grupper. Prosent i forhold til gjennomsnittet i befolkningen	178	7.9. Indeks for gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. husholdning, etter husholdningstype og antall inntektstakere i husholdningen i faste priser. 1970 = 100. 1970–1979	222
		7.10. Gjennomsnittlig nettoformue pr. husholdning. 1979	226
		7.11. Oversikt over størrelsen av ulike inntektsarter for husholdningstyper. 1979. Milliarder kr	227
		7.12. Lønnstakere i enkelte næringer etter størrelsen av fortjenesten i forhold til gruppegjennomsnittet. Prosent. 1980	227
		7.13. Inntektstakere og deres gjennomsnittsinntekt, etter viktigste inntektskilde og næring. 1979	228

7.14. Relativ inntektsfordeling på inntektstakere fordelt i 10 inntektsklasser og etter viktigste inntektskilde. 1979	228
7.15. Disponibel inntekt pr. husholdning etter husholdningstype og hovedpersonens yrkesaktivitet. 1979. Kroner	229
7.16. Husholdninger og gjennomsnittstall for personer/ inntektstaker, etter husholdningstype. 1979	229
7.17. Husholdningenes disponible ligningsinntekt fordelt på 10 inntektsklasser. 1979	230

8. Privat forbruk

8.1. Utgift pr. husholdning pr. år i løpende priser. Budsjettandeler. 1973–1979	235
8.2. Andel av husholdningene som eier visse varige forbruksgoder. Prosent	236
8.3. Boutgift pr. år og som andel av forbruk i ulike husholdningstyper	238
8.4. Utgift til reiser og transport pr. år, og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper	240
8.5. Utgift til drikkevarer og tobakk pr. år, og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper	240
8.6. Utgift på restaurant og kafe pr. år og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper	241
8.7. Andel av forbruket til enkelte formål ved forskjellig yrkesstatus. Prosent	242
8.8. Andel av forbruket til enkelte formål i forskjellige bostedsstrøk. Prosent	243
8.9. Gjennomsnittlige utgiftsandeler ved forbruksundersøkelser i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Prosent	243
8.10. Utgift pr. husholdning pr. år i løpende priser. Budsjettandeler	245

9. Boforhold

9.1. Boliger i spredt- og tettbygde strøk, etter hustype. Prosent	251
9.2. Boliger i forskjellige hustyper, etter byggeår. Prosent	252
9.3. Husholdninger i forskjellige familiefaser, etter boligens byggeår. Prosent	252
9.4. Husholdninger som bor romslig, normalt eller trangt. 1980	255
9.5. Husholdninger av forskjellig størrelse som bor trangt. Prosent. 1970 og 1980	255
9.6. Ønsker om utskiftninger i gamle og nye boliger. Prosent	257
9.7. Avgangshyppighet for mest brukte offentlige transportmiddel. Prosent	260
9.8. Husholdninger i forskjellige hustyper etter eierforhold. Prosent	262
9.9. Husholdninger som skiftet bolig i ulike perioder, etter anskaffelsesmåte. Prosent	263
9.10. Boliger i Norden med WC og bad. Prosent	268

10. Fritid og ferie

10.1. Gjennomsnittlig fritid for yrkesaktive og ikke yrkesaktive menn og kvinner. 1971–72 og 1980–81. Timer	272
10.2. Fritid på hverdager for personer, etter kjønn, yrkesaktivitet og familietype. Timer	274
10.3. Andel av yrkesaktive grupper som hadde friperioder på minst 3 dager fra arbeidet til forskjellige tider siste år. Prosent	278

10.4. Personer som var på ferietur om sommeren 1970–1982, etter viktigste overnattingsmåte. Prosent	282
10.5. Personer som var på ferietur om sommeren 1970–1982, etter viktigste transportmåte. Prosent	283
10.6. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Kjønn/alder/familiefase/utdanning. Timer pr. dag	287
10.7. Deltaking i ulike fritidsaktiviteter. 1971–72, 1980–81	287
10.8. Fritid tilbrakt hjemme og ute. Kjønn/alder/familiefase. Timer pr. dag	288

11. Kulturell deltaking

11.1. Personer etter tallet på bøker lest i fritiden. Prosent. 1980	306
11.2. Personer som har deltatt i individuelle kulturaktiviteter. Prosent. 1980	306
11.3. Personer som har deltatt i enkelte kollektive kulturaktiviteter. Prosent. 1980	307
11.4. Personer etter tallet på besøk i teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling. Prosent. 1980	307
11.5. Personer som har deltatt i kollektive kulturaktiviteter. Prosent. 1980	308
11.6. Personer etter tallet på lengre fotturer eller skiturer i skog og mark eller på fjellet. Prosent. 1980	308
11.7. Personer etter tallet på kulturaktiviteter de hadde deltatt i. Prosent. 1980	309
11.8. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1980–81. Timer	309
11.9. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner, i grupper for alder og utdanning. 1980–81. Timer	310
11.10. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 1980–81. Timer	310

12. Politisk deltaking

12.1. Ulike former for politisk interesse. 1980	324
12.2. Politisk engasjement etter alder, utdanning og inntekt. Prosent. 1980	324
12.3. Viktigaste og nest viktigaste kilde for kjennskap til politikk og samfunnsspørsmål. Prosent. 1977	324
12.4. Lesing av politisk stoff i avisene, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppering og utdanning. Prosent. 1977	325
12.5. Talet på program sett i Valnytt (TV) pr. veke, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe og utdanning. Prosent. 1977	326
12.6. Deltaking i politiske diskusjonar før valet 1977. Prosent	327
12.7. Viktigaste framgangsmåten for påverknad av kommunestyret. Prosent. 1969 og 1980	327
12.8. Deltaking i direkte aksjon, etter alder og inntekt. Prosent. 1980	328
12.9. Organisasjonenes representasjon i offentlege komitéar, utval og råd. 1970/71	328
12.10. Medlemskap, aktivitet og tillitsvern i fagforeiningar, nærings- eller yrkesorganisasjonar, etter kjønn, alder, utdanning og yrkesaktivitet. Prosent. 1980	329
12.11. Veljarar i ulike aldersgrupper som endra vallista, etter viktigaste grunnen til endring. Prosent	329
12.12. Ulike former for politisk aktivitet, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe, utdanning og inntekt. Prosent. 1977	330

	Side		Side
13. Kriminalitet			
13.1. Andel av personer 15–79 år som har vært utsatt for trusler og legemskrenkelser, tyveri og skadeverk i 1971, 1974 og 1981. Prosent	334	13.5. Ofre som anmeldte lovbrudd etter grunn til anmeldelsen. Prosent. 1981	353
13.2. Forbrytelser etterforsket av politiet. 1958–1981. Absolutte tall og prosent	337	13.6. Ofre som ikke anmeldte lovbruddet etter grunn til ikke å anmelde det. Prosent. 1981	353
13.3. Offentlige utgifter til politi og rettsvesen. 1970–1981	350	13.7. Forbrytelser pr. 100 000 innbyggere etter art i de ulike kommunetyper. 1981	354
13.4. Andel blant menn og kvinner som er urolige for å bli utsatt for vold eller sjikane når de går alene ute om kvelden. Prosent. 1981	353	13.8. Forbrytelser pr. 100 000 innbyggere 15–67 år i de nordiske land. 1980	354

Index of figures

	Page		Page
1. Welfare problems in Norway		3. Employment	
1.1. 11 indicators on welfare problems, and percentages of all persons 16–79 years experiencing each particular problem	38	3.1. Person aged 16–74 years by socio-economic groups. Per cent. 1981	92
1.2. Distribution of welfare problems. 11 indicators of living conditions. Per cent	40	3.2. Participation rates for males and females aged 16–66 years. 1972–1981	93
1.3. Distribution of welfare problems. 4 indicators of living conditions. Per cent	41	3.3. Participation rates among males and females in different age groups. 1972–1981	94
1.4. Percentages with several welfare problems. 4 indicators. Per cent	42	3.4. Employed persons by occupation. Per cent. 1972 and 1981	95
1.5. Percentages with welfare problems among persons in different age groups. 4 indicators. Per cent ..	43	3.5. Participation rates among males and females aged 16–66 years in 11 regions. 1981	97
1.6. Percentages with welfare problems among persons with different marital status. 4 indicators. Per cent ..	44	3.6. Participation rates among females on different level of education. 1975–1981	98
1.7. Percentages with welfare problems among persons in different socioeconomic groups. 4 indicators. Per cent	45	3.7. Participation rates 1972–1981 for 5 years cohorts of females	100
2. Population		3.8. Participation rates 1972–1981 for 5 years cohorts of males	101
2.1. Live births, deaths, immigration and emigration. 1920–1982	57	3.9. Non-employed persons seeking work at ages 16–66 years in percentage of the labour force. Region and residence of area. 1982	111
2.2. Registered population 1920–1982 and projected population 1983–2025	58		
2.3. Real areas and areas proportional with population	59	4. Health	
2.4. Population by sex and age. Registered 1981 and projected 2000. 1 000	61	4.1. The cause of death pattern in the total population	128
2.5. Males and females 16 years and over by marital status. Per cent. 1981	62	4.2. Alteration in mortality of cardiovascular diseases and malignant neoplasms. 1959–1980	129
2.6. Age-specific marriage rates for unmarried males and females. 1966–1970 and 1981	63	4.3. Mortality 1970–1973 for males and females (20–69 years) among social class. Economic active 1960/1970	130
2.7. Per cent never married at different ages among cohorts of males and females born 1920–1960	65	4.4. Mortality in counties. Males. 1976–1980. The whole country = 100	131
2.8. Estimated per cent of married males who are expected to get divorced before a certain age, assuming divorce pattern of 1970–1971, 1974–1975 and 1981. The whole country	66	4.5. Mortality in counties. Females. 1976–1980. The whole country = 100	132
2.9. Estimated per cent of married males who are expected to get divorced before a certain age, assuming divorce pattern of 1974–1975 and 1981. Oslo and Sogn og Fjordane	67	4.6. Perinatal and infant mortality	133
2.10. Foreign citizens by citizenship. Per cent. Continent. 1982	68	4.7. Morbidity by cause, and whether the condition is stated as chronic or acute. 1 October 1975	135
2.11. Population by sex and age. Foreign citizens and the whole population. Per cent. 1981	69	4.8. Dental state by age and income 1975	138
2.12. Total fertility rate in Nordic countries. 1960–1982	70	4.9. Average numbers of days with illness during 1975. Males and females in different ages	139
2.13. Age-specific fertility rates. 1950–1981	71	4.10. Percentage of daily-smokers in the population (16–74 years) 1973–1981	140
2.14. Total fertility rate 1968–1969 and 1981. County	72	4.11. Contacts with the health service by illness. Per 1 000 persons. 1–14 October 1975	141
2.15. Rate of mortality for males. 1980–1981	73	4.12. All consultations with health service per 1 000 persons. Regions. 1–14 October 1975	143
2.16. Male mortality as per cent of female mortality in different age groups. 1951–1955 and 1981. Female mortality = 100	74	5. Personal contacts and social relations	
2.17. Mortality in 1981 as per cent of mortality in 1951–1955 in different age groups. 1951–1955 = 100	74	5.1. Families by type and number of unmarried children under 20 years. Per cent. 1982	158
2.18. Migration rates for males and females. 1976–1980	76	5.2. Cohabiting persons in various age groups by type of cohabitation. 16–66 years. 1980	158
2.19. Net migration streams between regions. 1976–1980	78	5.3. Divorces per 1 000 married. 1950–1981	159
		5.4. Estimated proportion divorced by the age of 65 of men who were married at 25. Counties. 1981 ..	159

	Page		Page
5.5. Males in various age groups by marital status. Per cent. 1981	160	7. Income	
5.6. Females in various age groups by marital status. Per cent. 1981	161	7.1. Households gross income by components of income and main source of income. 1979	210
5.7. Time spent together with children by parents. Groups for age of youngest child. Hours per day. Average for all days in the week. 1980-81	162	7.2. Estimated average yearly earnings, excluding overtime payments, in certain groups of full-time wage and salary earners. 1980. Kroner	212
5.8. Persons seeing their parents, siblings or adult children at least once per week in different regions and socioeconomic groups. Per cent	163	7.3. Average income by sex, age and marital status. Income earners. 1979	215
5.9. Persons seeing other relatives at least once per week, by age groups and regions. Per cent	164	7.4. Percentage of the total income in different income classes (persons). 1979	216
5.10. Persons with good friends in the place where they live, and who have contact with these at least every week. Age/marital status. Per cent	166	7.5. Average income by pension and social security dependants employees and employers. Deciles. 1979	218
5.11. Person who are not on visiting terms with neighbours. Age/area of residence. Per cent	167	7.6. Percentage of the total disposable income in different income classes (persons). 1979	219
5.12. Persons with membership and members by level of activity in different organizations and associations. Per cent	168	7.7. Disposable income per household and per person for household by type and main source of income. 1979. Kroner	223
5.13. Men and women in various age groups who regularly gave unpaid help to relatives, friends or neighbours. Per cent	169	7.8. Percentage of total disposable income in different income classes (households). 1979	224
5.14. Persons facing different obstacles to social contact. Per cent	171	7.9. Disposable income by «richer» and «poorer» halves of households. 1979	224
5.15. Contact profiles for males and females, age groups, regions and some exposed groups. Difference to population percentages. Per cent points	172	7.10. Average property and composition of the property in different types of households. 1979	225
6. Education		8. Private consumption	
6.1. Chart of the school system in Norway	182	8.1. Total expenditure per year in different types of households. Kroner	237
6.2. Percentage of population in education born 1948, 1953, 1958 and 1963	183	8.2. Food expenditure and total consumption expenditure per year in different types of households ..	239
6.3. Person 20 years and over, by level of highest education completed and age. 1980	184	9. Housing	
6.4. Level of highest education and average duration of education. Males and females 16 years and over. 1950-1980	185	9.1. Distribution by type of house. Per cent	250
6.5. Pupils who completed secondary general schools, upper stage in spring 1974 and 1981 by education 1 October same year	186	9.2. Dwellings by year of construction. Per cent	251
6.6. Percentage of women in secondary schools/line of study. 1 October 1981	187	9.3. Dwellings by number of rooms. Per cent	253
6.7. Males and females who completed matriculation examination in spring 1981, by type of school same year	188	9.4. Dwellings by net area in m ² . Per cent	254
6.8. Percentage of population in social group I and IV in education 1 October 1975. Age	189	9.5. Definition of narrow, normal and spacious dwellings	254
6.9. Percentages of basic school leavers 1974 with best results in different social groups	190	9.6. Narrow and spacious dwellings 1970	255
6.10. Frequency of matriculation examination in two groups for breadwinner's occupation. Per cent. 1951-1978	190	9.7. Narrow and spacious dwellings 1980	256
6.11. Percentage of pupils completing matriculation examination who have started university studies in two groups for breadwinner's occupation. 1946-1978	191	9.8. Evaluation of children's way to school. Per cent	258
6.12. Persons employed by industry with higher education than second level, first stage. Per cent. 1980	192	9.9. Access to public transportation within 1.5 km. Per cent	260
6.13. Percentage of population 19-24 years in education at universities or colleges. County. 1981	193	9.10. Dwelling tenure status by residence area. Per cent	262
6.14. Percentage participating in adult education among males and females in various age groups. 1977/78	195	9.11. Housing expenditure 1980 by type of expense. Per cent	264
6.15. Percentage participation in adult education not connected to occupation among males and females in various level of education	196	9.12. Housing expenditure 1980 by household income. Kroner	265
		9.13. Housing expenditure in per cent of household income 1980	265
		9.14. Completed dwellings per 1 000 inhabitants in the Nordic countries. Per cent. 1977 and 1981	267
		9.15. Percentage of dwellings in one and two family houses in the Nordic countries. 1980/1981	268
		10. Leisure and vacations	
		10.1. Average time spent on leisure activities on different days of the week. 1971-72 and 1980-81. Hours	273
		10.2. Average time spent on different leisure activities. 1971-72 and 1980-81. Hours per day	275
		10.3. Average time spent on different leisure activities by men and women. 1980-81. Hours per day	276
		10.4. Employed persons by number of days off from work during the period 1 September 1981 - 31 August 1982. Per cent	278
		10.5. Pupils and students, by number of weeks free from school work, studies or paid work during the summer 1978. Males and females. Per cent	279

	Page		Page
10.6. Persons with housework as main occupation, by having days off from housework during the summer 1978, by age. Per cent	280	12. Political participation	
10.7. Persons by whether they had a holiday in different seasons of the year. Per cent. 1969–1982	281	12.1. Political interest in the Norwegian population. Per cent. 1980	313
10.8. Persons on summer holiday 1970–1982, by holiday area. Per cent	282	12.2. Engagement in politics. Sex and socio-economic group. Percentage very engaged. 1980	314
10.9. Percentages of persons on holiday during the year. Different age groups	283	12.3. Channels for political information. Per cent	315
10.10. Percentages of persons on holiday during the year. Different groups of income	283	12.4. Persons who have tried to influence the local council. Per cent. 1969 and 1980	316
10.11. Persons by total number of week-end trips during the period 1 September 1977 – 31 August 1978. Per cent	284	12.5. Persons who have tried to influence the local council. Sex, socio-economic group and education. Per cent. 1980	317
10.12. Employed persons by total number of week-end trips last year, by arrangement for Saturday off. Per cent	284	12.6. Average number of membership in organizations. Sex, age and education. 1980	318
10.13. Persons in various age groups, by total number of week-end trips last year. Per cent	285	12.7. Participation in the election among men and women in various age groups. Municipal council election 1979. Per cent	320
10.14. Persons who own/dispose a car or not, by total number of week-end trips last year. Per cent	285	12.8. Different forms of participation in politics. Per cent. 1977	321
10.15. Persons who own/dispose a holiday house or not, by total number of week-end trips last year. Per cent	286	12.9. Politically inactive persons. Sex, age, socio-economic group, education and income. Per cent. 1980	322
11. Cultural participation		13. CRIMES	
11.1. Persons who have done certain individual activities 40 times and more during the last year. Per cent. 1980	292	13.1. Comparison between actual violence and fear of violence within some groups. Per cent	335
11.2. Persons who have participated in amateur activities last year. Per cent. 1980	294	13.2. Crimes investigated by the police per 1 000 population. 1958–1981	338
11.3. Persons by number of visits to the cinema last year. Per cent. 1980	295	13.3. Offences against property investigated by the police. 1970–1981	339
11.4. Persons who have gone in for sports or athletics or taken other exercises 40 times or more last year. Per cent. 1980	298	13.4. Offences of violence investigated by the police. 1970–1981	340
11.5. Persons in different age groups by participation in physical activities last year. Per cent. 1980	299	13.5. Sexual offences. 1970–1981	341
11.6. Persons who were culturally passive. Per cent. 1980	300	13.6. Other offences. 1970–1981	342
11.7. Persons in groups of education by number of traditional cultural activities in which they have participated. Per cent. 1980	301	13.7. Males and females charged with crimes, by type of principal crime. Per cent	344
11.8. Average number of hours per day spent on cultural activities by males and females. 1971–72 and 1980–81	302	13.8. Percentages of males and females among victims and persons charged for larceny, damage to property and crimes of violence against the person ..	345
11.9. Net public expenditures for cultural purposes, by purpose. Fixed prices (1968 = 100). 1968, 1973, 1976 and 1979	303	13.9. Persons charged by sex and age. Per 1 000 population. 1970 and 1981	347
		13.10. Sanctions in cases including crimes in different age groups. Per 1 000 population. 1955–1981	348
		13.11. Crimes per 1 000 population 1970 and 1981. County	349
		13.12. Reported offences against the penal code per 100 000 population 15–67 years. 1950–1980	351

Index of tables

		Page			Page
	1. Welfare problems in Norway				
1.1.	Percentages of population 16–79 years with at least 1 and at least 2 of 4 welfare problems, and with at least 1 and at least 4 of 11 welfare problems. . . .	50	3.4.	Participation rates among males and females aged 67–74 years. Annual average 1972–1981	102
1.2.	Percentages with several welfare problems among males and females. 4 indicators	51	3.5.	Percentage of employed persons who have been injured at work during 1979, by number of physical working condition problems	104
1.3.	Percentages with several welfare problems among persons in different age groups. 4 indicators. . .	51	3.6.	Percentage with travelling time 45 minutes and more among economically active persons 16 years and over, who reported at a fixed place and who travelled at least 4 times in the survey week	105
1.4.	Percentages with several welfare problems among persons with different marital status. 4 indicators. .	52	3.7.	Females aged 16–66 years in households consisting of 2 or more persons, by age and housewife activity. Annual average 1972 and 1981	106
1.5.	Percentages with several welfare problems among persons in different socio-economic groups. 4 indicators.	53	3.8.	Numbers of man-hours worked in household work and family care per week, by males and females 16–74 years of age. 1971–72 and 1980–81	106
1.6.	Percentages with several welfare problems among persons in different regions. 4 indicators.	54	3.9.	Average time spent on household work and family care among males and females. 1971–72 and 1980–81. Hours per day	107
	2. Population		3.10.	Percentage of housewives with working condition problems in different age groups	108
2.1.	Population, increase of population and excess of births	80	3.11.	Non-employed seeking work aged 16–66 years, by sex and age in per cent of the labour force. Annual average 1972, 1981 and 1982	110
2.2.	Population and increase of population. Region .	80	3.12.	Non-employed seeking work by duration of search. Annual average 1972, 1981 and 1982. 1 000	110
2.3.	Population and population increase of urban settlements with at least 20 000 inhabitants	80	3.13.	Participation rates in the Nordic countries. 1981	112
2.4.	Population by age. Number and per cent. Registered 1960–1981 and projected 1990 and 2000 . .	81	3.14.	Unemployment rates in the Nordic countries. 1981	112
2.5.	Marriages contracted and dissolved	81	3.15.	Persons at work at ages 16–66 years with 1–20 working hours per week, by sex and main activity. Annual average 1972 and 1981	113
2.6.	Estimated age at first marriage (average)	82	3.16.	Employed persons by working hours, sex and socio-economic group. Annual average 1981. 1 000	113
2.7.	Marriage rates for divorced males and females in different age groups	82	3.17.	Persons at ages 16–66 years and participation rates, by level of education, sex and age. Annual average. 1981	114
2.8.	Estimated per cent of married males and females to who are expected to get divorced before ascertain age, assuming divorce pattern of 1970–1971, 1974–1975 and 1981. Per cent	83	3.18.	Participation rates among married females aged 16–66 years, by groups of age of the female and the youngest child. 1972–1981	115
2.9.	Women's cohabitation in various age groups 18–44 years. Per cent	83	3.19.	Employed, non-employed seeking work and non-employed males and females wanting work without seeking aged 16–66 years, by activity one year later. Per cent. Annual average 1981	115
2.10.	Families by type of family. 1974–1982	84	3.20.	Employed males and females aged 16–74 years, by occupation. Annual average 1981.	116
2.11.	Total fertility rate 1968–1981. Per cent births out of wedlock 1961–1965 and 1981. County	84	3.21.	Employed males and females aged 16–74 years with leading and not-leading work. Annual average 1981 1 000	116
2.12.	Legal abortions	85	3.22.	Economically active persons 16 years and over in different age groups, by working hours. Per cent. 25–31 October 1980.	117
2.13.	Births, fertility, deaths and mortality. Annual average	85	3.23.	Economically active persons 16 years and over in different age groups, by occupation. 1 November 1979 – 31 October 1980	117
2.14.	Immigration and emigration	86	3.24.	Percentage of employed persons who have been exposed to physical environment problems, by sex	118
2.15.	Important demographic indicators for Nordic countries	86			
	3. Employment				
3.1.	Employed males and females 16–74 years, at work and number of man-hours per week. Annual average 1972–1981	93			
3.2.	Participation rates among persons aged 16–66 years, by sex, marital status and residence. Annual average 1981	96			
3.3.	Employed persons at work, by sex and working hours per week. Annual average 1972 and 1981. 1 000	99			

3.25. Employed persons in groups of occupation/sex, by number of physical working environment problems. Per cent	119
3.26. Organizational working condition among employed males and females. Per cent	120
3.27. Employed persons in groups of occupation/sex, by number of main groups of working conditions where they belong to the worst half. Per cent ..	122
3.28. Married females in different age groups 16-66 years in households consisting of 2 or more persons, by whether they are housewives, and by age of the youngest child. 1972 and 1981. 1 000	122
3.29. Time spent on different activities for employed males and females. Average for all days. 1971-72 and 1980-81. Hours	123

4. Health

4.1. Male mortality as per cent of female mortality. 1981. Female mortality = 100	130
4.2. Persons by age and number of cases of illness. Per cent. 1 October 1968 and 1975	134
4.3. Percentage males and females in various age groups, with cronic illness. 1980	134
4.4. Killed and injured persons in road traffic accidents. 1950-1981	137
4.5. Number of beds in main types of health institutions. 1975, 1979 and 1981	143
4.6. Infant mortality in the Nordic countries. 1976-1981	145
4.7. Sex and age specific death rates, by cause. Deaths per 100 000 population. 1981	147
4.8. Deaths from occupational accidents and other accidents, by sex. 1971-1980	148
4.9. Mortality in counties, by sex and cause. 1976-1980. The whole country = 100	149
4.10. Dental status for the non-institutionalized population over 16 years 1 October 1975. Per cent	149
4.11. Contact with the health service 1-14 October 1975, by type of consultation. Consultations per 1 000 persons, by sex and age	150
4.12. Beds per 100 000 inhabitants by different kinds of health institutions. County. 1981	150
4.13. Admissions in different types of health institutions.	151
4.14. Inhabitants per economically active physician in selected activity groups. County. 20 February 1981	152

5. Personal contacts and social relations

5.1. Persons with different types of friends. Sex/area of residence. Per cent	165
5.2. Exchange of practical favours between neighbours, by frequency. Per cent	170
5.3. Families by type of family. Per cent. 1974-1982	175
5.4. Time spent alone, with household members and others. Males and females, in different age groups /household type. Hours per day, average 1980-1981	175
5.5. Married persons spending time together with the whole household. Average Mondays to Fridays. Per cent. 1980-1981	176
5.6. Visiting with parents, siblings, adult children and other relatives. Per cent	176
5.7. Persons lacking contact with neighbours. Per cent	177
5.8. Persons who participate actively in organizations or associations. Sex and age/socio-economic group. Per cent	178
5.9. Contact profiles in different types of communities and socio-economic groups. Per cent relative to population percentages	178

6. Education

6.1. Population's educational level in the Nordic countries. Per cent	197
6.2. Pupils in per cent of age groups 15-19 and 20-24 years in the Nordic countries	197
6.3. Percentage females of pupils and students in the Nordic countries.	197
6.4. Pupils by type of school. 1960-1981. 1 000	199
6.5. Percentage of pupils who finished basic school 1974 and 1978 in education 1 October same year. County	199
6.6. Secondary general school, upper stage 1963 and 1980-81 and further education 1974 and 1981. County	200
6.7. Pupils in vocational education, second level, second stage, by male dominated, sex neutral and female dominated educations. Per cent. 1974 and 1980	200
6.8. Percentage women in same university studies. 1964, 1978 and 1981	201
6.9. Pupils 16-24 years at different grades 1 October 1975, by social group. Per cent	201
6.10. Pupils and students in same educations 1 October 1975, by social group. Per cent	202
6.11. Percentage of the pupils who finished basic schools, upper stage in spring 1974 who was in education 1 October 1974. Social group, curriculum and marks	203
6.12. Frequency of matriculation examination 1951-1978 in groups for breadwinner's/father's occupation. Per cent	203
6.13. Persons 16 years and over, by highest education completed (level). Per cent. County. 1980	204
6.14. Percentage of pupils of age group 16-18 in different social groups 1 October 1975. County of residence 1970	204
6.15. Occupation-related adult education. Participation by sex and industry	205
6.16. Participants in adult education in per cent of population over 15 years. County. 1975-76 - 1981-82	206

7. Income

7.1. Number of income earners. 1970-1979	214
7.2. Average income for males and females. 1970-1979. Kroner	214
7.3. Average income index for males and females in fixed prices. 1970 = 100. 1970-1979	216
7.4. Average income for personal income earners, by main source of income 1970-1979. Kroner	217
7.5. Average income index for personal taxpayers, by main source of income. Fixed prices. 1970 = 100. 1970-1979	217
7.6. Average disposable income per household, by number of income earners. Current prices. 1970 and 1979. Kroner	220
7.7. Households by number of income earners. 1970 and 1979	220
7.8. Different types of households by disposable income ratio of total average disposable income for that type of household. Per cent. 1979	221
7.9. Average disposable income index per household, by type of household and number of income earners in the household. Fixed prices. 1970 = 100. 1970 - 1979	222
7.10. Average net property per household. 1979	226
7.11. Survey of the amount of different income types by households. 1979. Milliard kroner	227
7.12. Wage earners in some industries by size of earnings in relation to the industry average. Per cent. 1980	227

	Page		Page
7.13. Income earners and average income, by main source of income and industry. 1979	228	10.4. Persons on summer holiday 1970-1982, by main type of accommodation. Per cent	282
7.14. Relative income distribution on deciles. Income earners by main source of income. 1979	228	10.5. Persons on summer holiday 1970-1982, by main type of transportation. Per cent	283
7.15. Disposable income per household by type of household and economical activity of head of household. 1979. Kroner	229	10.6. Average time spent on leisure activities. Sex/age/family cycle/education. Hours per day	287
7.16. Households and average number of persons, income earners and disposable income, by type of household. 1979	229	10.7. Participation in different leisure activities. 1971-72, 1980-81	287
7.17. Disposable income of households, by deciles. 1979	230	10.8. Time spent on leisure activities at home and away from home. Sex/age/family cycle. Hours per day	288
8. Private consumption		11. Cultural participation	
8.1. Expenditure per household per year in current prices. Budget shares. 1973-1979	235	11.1. Persons by the number of books read in spare time. Per cent. 1980	306
8.2. Percentage of households possessing some durables	236	11.2. Persons who have participated in individual cultural activities. Per cent. 1980	306
8.3. Housing expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household	238	11.3. Persons who have participated in some collective cultural activities. Per cent. 1980	307
8.4. Transport expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household	240	11.4. Persons by the number of visits to the theatre, the opera, concerts, museums or art exhibitions. Per cent. 1980	307
8.5. Beverages and tobacco expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household	240	11.5. Persons who have participated in collective cultural activities. Per cent. 1980	308
8.6. Restaurant and café expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household	241	11.6. Persons by number of daylong walks or skiing tours in forest and field or in the mountain. Per cent. 1980	308
8.7. Percentage of total expenditure on some purposes, by occupational status	242	11.7. Persons by number of cultural activities in which they had participated. Per cent. 1980	309
8.8. Percentage of total expenditure on some purposes by type of residential area	243	11.8. Average time spent on cultural activities by males and females in various age groups. 1980-81. Hours per day	309
8.9. Average of expenditure share by consumer expenditure surveys in Denmark, Finland, Norway and Sweden. Per cent	243	11.9. Average time spent on cultural activities by males and females, in groups by age and education. 1980-81. Hours per day	310
8.10. Expenditure per household per year in current prices. Budget shares	245	11.10. Average time spent on cultural activities by persons in different groups for socio-economic status. 1980-81. Hours per day	310
9. Housing		12. Political participation	
9.1. Dwellings in sparsely and densely populated areas, by type of house. Per cent	251	12.1. Different forms of political interest. 1980	324
9.2. Dwellings in different types of houses, by year of construction. Per cent	252	12.2. Engagement in politics by age, education and income. Per cent. 1980	324
9.3. Households in different life cycle phases, by year of construction of the dwelling. Per cent	252	12.3. Most important and next important source for knowledge of politics and social questions. Per cent. 1977	324
9.4. Households in spacious, normal or narrow dwellings. 1980	255	12.4. Reading of political material in newspapers, by sex, age, socio-economic group and education. Per cent. 1977	325
9.5. Households of different size living narrow. Per cent. 1970 and 1980	255	12.5. Number of electoral programmes viewed on television per week, by sex, age, socio-economic group and education. Per cent. 1977	326
9.6. Needs for replacement in old and new dwellings. Per cent	257	12.6. Participation in political discussions before the election 1977. Per cent	327
9.7. Frequency of departure for mostly used public transportation. Per cent	260	12.7. Most important method for influence of the local council. Per cent. 1969 and 1980	327
9.8. Households in different types of houses by dwelling tenure status. Per cent	262	12.8. Participation in a direct action, by age and income. Per cent. 1980	328
9.9. Households changing dwellings in different periods, by means of acquisition. Per cent	263	12.9. The representation of organizations in official committees and councils. 1970/71	328
9.10. Nordic dwellings with W.C. and bathroom. Per cent	268	12.10. Membership, activity and honorary posts in trade unions, industry or occupational organizations, by sex, age, education and economic activity. Per cent. 1980	329
10. Leisure and vacations		12.11. Voters of various age groups having corrected the electoral list, by main reason for correction. Per cent	329
10.1. Average time spent on leisure activities, by employed and non-employed men and women. 1971-72 and 1980-81. Hours	272	12.12. Different forms of political activity, by sex, age, socio-economic group, education and income. Per cent. 1977	330
10.2. Leisure on weekdays for persons, by sex, employment and family type. Hours	274		
10.3. Percentage of employed persons having periods of at least 3 days off from work at different times of the year	278		

	Page		Page
13. Crimes			
13.1. Percentage of persons 15–79 years who had experienced incidences of violence and threats, larcenies and offences inflicting damage to property in 1971, 1974 and 1981	334	13.4. Percentages of males and females who are afraid to be assaulted or harrassed when going out alone at night. 1981	353
13.2. Crimes investigated by the police. 1958–1981. Number and per cent	337	13.5. Victims of crimes by reason to report the offence. Per cent. 1981	353
13.3. Government expenditure for police and judicial services. 1970–1981	350	13.6. Victims of crimes by reason not to report the offence. Per cent. 1981	353
		13.7. Crimes per 100 000 population by type and type of municipality. 1981	354
		13.8. Crimes per 100 000 population 15–67 years in the Nordic countries. 1980	354

Innledning

Sosialt utsyn – en rapport om sosiale forhold

I Sosialt utsyn, som er en rapport om sosiale forhold, forsøker vi å gi en samlet beskrivelse av levekårs-situasjonen og levekårsutviklingen for folk i Norge.

Vi ønsker å vise om folk har gode eller dårlige kår, om det er store forskjeller mellom samfunnsmedlemmene, og hvilke befolkningsgrupper som eventuelt skiller seg ut med særlig gode eller dårlige levekår.

Sosialt utsyn sier noe om hvilke konsekvenser utviklingen av samfunnsforholdene har medført for folk i Norge. Viktige sider av levekårene påvirkes direkte av offentlige tiltak og offentlig politikk. Ett av målene for den sosiale rapporteringen er å knytte en nærmere forbindelse mellom samfunnsplanleggingen og befolkningens levekår. Men rapporten er ikke begrenset til forhold som er gjenstand for offentlig politikk. Tvert imot ønsker vi å gi et mest mulig allsidig bilde av levekårene i Norge.

Vi beskriver faktiske forhold som er enkle å måle

Levekårsbeskrivelsen i Sosialt utsyn bygger på statistikk, og må derfor begrense seg til opplysninger om faktiske forhold som er relativt enkle å måle. Vi har opplysninger om hva folk har, hva de gjør og hva som har hendt dem. Vi har få opplysninger om hva de opplever, føler eller mener. Vi vet f.eks. ikke om de er lykkelige eller tilfredse. Slike forhold kan være vanskelige å måle. Svarene avhenger gjerne av folks egen målestokk, og av hva de mener er et passende nivå for dem selv.

De opplysningene vi har registrert, er ikke alltid like enkle å tolke som å måle. Mange forhold har forskjellig betydning etter hvor folk bor, hvilken livsfase og livssituasjon de er i, hvilke erfaringer de har, og hvordan de vurderer hva som er viktig for å ha det godt.

Levekårsområdene blir belyst ved flere mål

Levekårsbeskrivelsene skal dekke et stort og mangfoldig felt. I Sosialt utsyn er disse delt inn i 11 le-

kårsområder som er viktige i de fleste menneskers liv: Arbeid, Helse, Mellommenneskelig kontakt og sosial fellesskap, Utdanning, Inntekt, Privat forbruk, Boforhold, Fritid og ferie, Kulturell deltaking, Politisk deltaking, Kriminalitet. I tillegg har vi beskrevet befolkningens sammensetning i et eget kapittel.

I publikasjonens første kapittel prøver vi å gi en mer samlet beskrivelse av levekårene, ved å undersøke hvilke tendenser det er til at levekårsgoder og -ulempen hopper seg opp hos enkelte personer.

Svarene på intervju spørsmål og andre statistiske mål som vi bruker for å beskrive levekårsområdene kalles sosiale indikatorer eller levekårsmål. Til hvert levekårsområde hører altså et sett av sosiale indikatorer.

I valget av levekårsområder og levekårsmål har vi ikke hatt noen samfunnsvitenskapelig teori å gå ut fra. Områdene og målene er valgt fordi de blir sett på som viktige velferdsspørsmål av de aller fleste. Utvalget bygger med andre ord på felles vurderinger av hvilke forhold som betyr mest for levekårene.

Levekår omfatter både velferd og livsstil

Noen levekårsmål gjelder forhold som de fleste vil bedømme på samme måte som gode eller dårlige for levekårene. Vi forutsetter at det gir bedre levekår å være frisk enn syk og å være rik enn fattig, selv om det er grenser for hvor mye levekårene bedres av å bli enda rikere, når en har nådd et høyt inntektsnivå. Slike mål kaller vi velferdsindikatorer.

Andre levekårsmål gjelder forhold som folk flest også vurderer som gode eller dårlige, men der vurderingene er lite ensartet sammenliknet med velferdsindikatorer.

Noen liker å stelle i hagen, andre bruker tiden til idrett. Noen kjøper videoutstyr, mens andre bruker pengene sine på reiser. Slike mål kaller vi livsstilsindikatorer. Både velferd og livsstil hører med til begrepet levekår.

Det er vanskelig å trekke et absolutt skille mellom velferds- og livsstilsindikatorer. F.eks. vil de aller fleste se på høy utdanning som et velferdsgode. Men det gjelder ikke alle. Noen mener de får mer igjen ved å bruke årene til noe annet enn å gå på skole. Indikatorer for politisk og kulturell passivitet har en enda

høyere grad av livsstilspreg enn utdanningsnivå. Livs-kevel er heller ikke de rene livsstilsindikatorer.

Sosialt utsyn gir sammenlikninger mellom grupper og over tid

Sosialt utsyn gir ikke svar på hva «det gode liv» er. Vi vet f.eks. ikke hvor høy utdanning eller inntekt som gir de beste levekårene, eller hvor mange ganger og hvor ofte det er best å ha kontakt med andre mennesker. Det vi kan gjøre, er å sammenlikne personer og de ulike gruppene vi kan dele befolkningen inn i. Vi kan si at noen personer eller grupper gjennomgående har mer eller mindre enn andre, eller at de er forskjellige på de enkelte levekårsområdene. Med andre ord, vi sier noe om levekårenes fordeling i befolkningen. For det andre kan vi sammenlikne over tid, undersøke om hele eller deler av befolkningen har fått endret sine kår på ulike måter. Endelig kan vi til en viss grad sammenlikne levekårene i Norge med levekårene i andre land. Det er kanskje ved hjelp av det siste vi kommer nærmest en vurdering av hvordan vi har det her i landet.

Sammenlikning av levekårsområder er avhengig av felles verdier

Selv om det finnes allmenne oppfatninger om hva som er gode og dårlige levekår, finnes det ikke noe entydig felles mål for de ulike levekårsindikatorene, slik kroner er for en del økonomiske forhold.

Når vi sammenlikner levekårsmålene, er vi igjen avhengig av de felles vurderingene i samfunnet. I noen tilfeller finnes det et felles verdigrunnlag som gjør det mulig å si om et gitt nivå på et levekårs mål er «bedre» eller «verre» enn et gitt nivå på et annet. For eksempel vil de aller fleste si seg enig i at alvorlig sykdom er verre enn ikke å lese bøker. På den annen side kan folk se ulikt på spørsmålet om mindre psykiske plager er bedre eller verre enn en bolig uten bad. Bare hvert enkelt menneske og eventuelt enkelte grupper i samfunnet kan bedømme hva som er best eller verst for dem. Men vi kan ikke sette opp en skala for alle personer. Fellesverdiene gir ytterst sjelden grunnlag for sammenlikninger i detalj. De gir f.eks. ikke grunnlag for å si hvor store problemer på arbeidsmarkedet som tilsvarende mangelen på en fortrolig venn.

Også for ett og samme mål kan det være vanskelig å vurdere et nivå mot et annet: Det gir f.eks. ikke mening å si at det er dobbelt så ille å være plaget av psykiske problem ofte som å være det av og til.

Levekår er en helhet

I dagliglivet oppfatter vi ikke levekårsområdene som atskilte. Arbeidsforholdene, helsen vår, de sosiale kontaktene og alle de andre levekårsområdene er der samtidig og påvirker hverandre. Når vi skal bedømme levekårene til en person, må vi se på alle levekårsområdene under ett.

I det første kapitlet i Sosialt utsyn forsøker vi derfor å gi en mer helhetlig beskrivelse av befolkningens levekår enn hva som finnes i de andre kapitlene.

Velferdsproblemer i Norge

av Dag Album og Ingunn Stangeby

Oversikt

Velferdsproblemer er langt fra jevnt fordelt i befolkningen. Vi lever ikke i et samfunn der alle er like når det gjelder levekår. Vi har tatt for oss 4 viktige velferdsproblemer: Dårlig helse, lav inntekt, liten slektskontakt og vanskeligheter på arbeidsmarkedet. $\frac{1}{3}$ av befolkningen har minst ett slikt problem. 6 prosent har minst 2. Tar vi i tillegg med 7 andre slike velferdsproblemer som folk kan ha, altså i alt 11, finner vi at nesten 9 av 10 (87 prosent) har ett eller flere slike problemer. 17 prosent har så mange som 4 av dem.

Tallene bygger på Levekårsundersøkelsen 1980.

Selv om vi kan diskutere om de velferdsmålene vi har valgt måler den samlete velferden, må vi kunne slå fast at det er store forskjeller i velferdssituasjonen til de som har ingen eller få problemer og de som har mange problemer.

Det ser allikevel ikke ut til at vi lever i et samfunn der det systematisk er slik at de som har lav velferd på et område også har det på et annet. Problemene er ikke systematisk konsentrert om et lite antall personer. Lav inntekt ser ut til å være det problemet som oftest opptrer sammen med et annet. Særlig opptrer problemer på arbeidsmarkedet og lav inntekt forholdsvis ofte hos de samme personene.

I de ulike befolkningsgruppene er det ulike andeler personer som har få og som har mange velferdsproblemer. Det er i første rekke når vi grupperer etter familieforhold og sosioøkonomisk status vi finner store forskjeller. Personer i de mest vanlige familieforhold ser ut til å være best stilt. Det vil si at det blant unge ugifte, og blant middelaldrende og eldre gifte er færrest personer med mange velferdsproblemer. Blant de aller eldste har enker og enkemenn samme andel med velferdsproblemer som de gifte.

Inndelingen etter sosioøkonomisk status tyder på at det finnes velferdsforskjeller som følger det tradisjonelle mønster for sosial ulikhet. Blant de ansatte er arbeidere dårligere stilt enn funksjonærer, og ansatte på lavere nivå er dårligere stilt enn de på høyere nivå. De selvstendige er nær gjennomsnittet for befolkningen. Blant de øvrige er det pensjonistene som har særlig høy andel med lav velferd.

Det viser seg at forskjellene i andel med velferdsproblemer, når vi grupperer etter sosioøkonomisk status, er mer avhengig av hva slags mål vi bruker,

enn forskjellene når vi grupperer etter ekteskapelig status. Særlig for gruppene av yrkestilknyttede viser det seg store forskjeller når vi ser på andelen med ett eller flere av de 11 typene av velferdsproblemer, mens vi finner små forskjeller når vi ser på bare de 4 problemene.

Geografisk er det befolkningen i Nord-Norge som har dårligst velferd. Men forskjellene mellom landsdeler er ikke store. Vi finner heller ingen forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder andelen personer som har betydelige velferdsproblemer.

Det finnes en del forskjeller mellom befolkningsgruppene når det gjelder sammenhengen mellom de enkelte velferdsproblemene. Men vi har ikke avdek-

ket noen klar tendens til opphopning av mange velferdsproblemer hos noen personer i noen befolkningsgruppe. Unntaket er de ugifte samboende. Der kan det se ut til at det er en todeling, der en forholdsvis liten andel har særlig mange velferdsproblemer, mens de øvrige går mer eller mindre fri.

Måling av velferdsproblemer

Har noen personer flere levekårsulemper enn andre?

I hverdagen opplever vi levekårene våre som en helhet. Hvor friske vi er, hvor mange penger vi har å rutte med, hvordan vi bor og arbeider og hvilke sosiale kontakter vi har, er forhold som er der samtidig med hverandre og med alle de andre levekårsområdene.

I en beskrivelse av hele velferdssituasjonen må vi derfor knytte de ulike levekårsområdene sammen til ett eller flere felles levekårs mål.

I kapitlene 2–13 i Sosialt utsyn gir vi en ganske inngående beskrivelse av situasjonen og utviklingen i velferd og livsstil innen de enkelte levekårsområdene. I disse kapitlene ser vi imidlertid ikke de ulike levekårsområdene i sammenheng.

I dette kapitlet vil vi forsøke å gi en mer helhetlig beskrivelse av befolkningens levekår. Vi skal undersøke i hvilken grad noen personer skiller seg ut ved å ha særlig mange eller særlig få velferdsproblemer til sammen, når vi ser på flere levekårsområder. Vi skal også gi svar på i hvilke befolkningsgrupper vi finner en stor eller liten andel av personer med velferdsproblemer.

Det er tenkelig at noen velferdsproblemer ofte opptrer sammen, fordi et problem er årsak til et annet, fordi de har felles årsak eller av andre grunner. Men det er også tenkelig at to problemer sjelden forekommer hos samme person, eventuelt at det ikke er noen sammenheng i det hele tatt.

Er det f.eks. en tendens til at personer som har dårlig helse også har lav inntekt, eller har de som har problemer med å skaffe seg arbeid god kontakt med nære slektninger, eller finnes det ingen sammenhenger mellom disse forholdene? Vi skal forsøke å få fram hva som er tilfelle.

Det er første gang vi forsøker å få til en slik samlet beskrivelse av befolkningens levekår i Sosialt utsyn. I de tidligere utgavene har vi sett på hvor vanlig eller uvanlig de forskjellige velferdsproblemer er i ulike befolkningsgrupper, men vi har aldri analysert hvor vanlig det er med flere velferdsproblemer hos de samme personene.

Det har vært lite av slike analyser i Norge i det hele. De aller fleste levekårsanalysene har tatt for seg ett og ett levekårsområde, slik vi gjør i de andre kapitlene i Sosialt utsyn. I sluttrapporten fra Levekårsundersøkelser 1973 (NOU 1976:28) finnes en kort drøfting av hvordan levekårs-goder og -ulemper har en tendens til å samle seg hos enkelte personer.

I Sverige og Danmark har en også forsøkt å se flere levekårsområder i sammenheng, men også i disse landene har en foreløpig kommet kort i denne typen levekårsbeskrivelser.

Dette kapitlet gir ingen fullstendig oppsummering av resultatene fra de andre kapitlene i Sosialt utsyn. Lesere som ønsker slike oppsummeringer finner disse i Oversiktene først i hvert kapittel. I dette kapitlet bruker vi bare data fra Levekårsundersøkelsen 1980 (SSB, 1982). Det innebærer at kapitlet heller ikke gir noen sammenlikninger over tid. Vi har ikke grunnlag for å si om levekårsfordeler og -ulemper er mer eller mindre ulikt fordelt i befolkningen nå enn tidligere.

Bruk av velferdsindikatorer

I vår beskrivelse av sammenhengen mellom levekårsområdene vil vi bruke velferdsindikatorer som uttrykk for befolkningens levekår. Det skyldes at velferdsindikatorer hvor det er en viss allmenn enighet om hva som er «godt» og «dårlig» er lettere å rangere enn livsstilsindikatorer, der vurderingene av hva som er «godt» og «dårlig» varierer mer.

I kapitlet vil vi konsentrere oss om de forhold som kan gi spesielt dårlige levekår. Grunnen er at det er særlig stor interesse for å avsløre hvilke personer og grupper i befolkningen som har de dårligste levekårene. Dessuten er våre begrep for dårlige levekår bedre enn våre begrep for gode.

Det er verre å ha problemer på flere levekårsområder enn på få

Vi kan ikke alltid sammenlikne belastningen ved å ha dårlige levekår på et område med belastningen ved å ha dårlige kår på et annet. Til tross for det går vi ut fra at det er verre å ha lav velferd på to områder enn på ett. I det hele tatt er det oftest verre jo flere områder vi har med dårlige levekår.

Dette er ikke uproblematisk. Dersom en person har problemer på ett velferdsområde og en annen har problemer på det samme velferdsområdet og ett til, er det vanligvis slik at den andre personen har dårligere levekår enn den første. Usikkerheten blir større når vi sammenlikner en person som har problemer på ett velferdsområde med en person som har problemer på to andre områder.

For å forenkle levekårsbeskrivelsen i dette kapitlet har vi likevel valgt å se det slik at de samlede levekårene til en person blir dårligere jo flere velferdsproblemer vedkommende har. Vi mener dette er en rimelig forenkling, når vi ser på personer i grupper og ikke én for én.

Valg av levekårs mål

For å gi et mest mulig allsidig bilde av levekårene i befolkningen, inneholder Sosialt utsyn et stort antall indikatorer fordelt på de ulike levekårsområdene. Når vi skal se levekårsområdene i sammenheng er det ønskelig å bruke så mange indikatorer som mulig. Vi har likevel valgt å bruke et fåtall indikatorer i dette kapitlet. En slik forenkling mener vi er nødvendig for å få en viss oversikt.

Vi skal bruke til sammen 11 levekårs mål for å beskrive helheten i velferden. Det er de målene vi mener er mest dekkende av de som stod til rådighet i Levekårsundersøkelsen 1980.

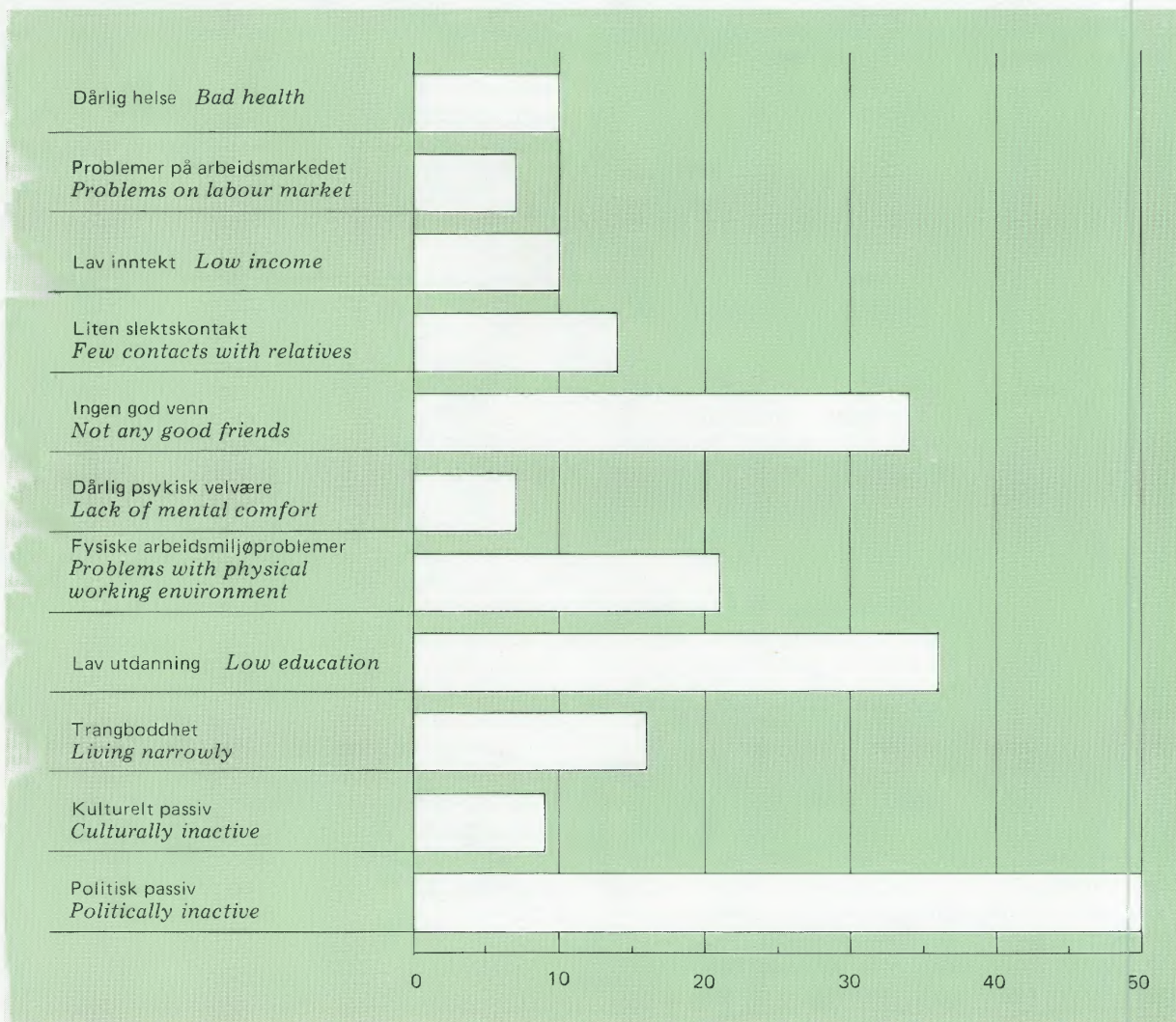
I noen deler av framstillingen har vi nøyd oss med bare 4. Det er dårlig helse, problemer på arbeidsmar-

kedet, lav inntekt og liten slektskontakt. Vi har valgt de 4 til å representere de 4 levekårsområdene som er viktigst ifølge vår tolkning av samfunnets felles verdier.

Data fra Levekårsundersøkelsen 1980 dekker de fleste levekårsområdene som er omtalt i Sosialt utsyn. Men den inneholder ikke indikatorer for områdene kriminalitet, privat forbruk og ferie og fritid som passer inn i denne sammenhengen. Når disse områdene er utelatt fra dette kapitlet, er det ikke fordi disse områdene er mindre viktige for befolkningens levekår enn de andre levekårsområdene. Det er utelukkende av mangel på data.

Hvordan vi måler de velferdsindikatorene vi har valgt, og hvilke problemer som kan oppstå i tolkningen av målene tar vi opp i vedlegget bakerst i dette kapitlet.

Figur 1.1. De 11 indikatorene for velferdsproblemer og andelen av alle personer 16-79 år som har de enkelte problemene 11 indicators on welfare problems, and percentages of all persons 16-79 years experiencing each particular problem

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Fordeling av velferdsproblemer i befolkningen

Vi vil her gi en oversikt over velferdssituasjonen i Norge. Vi har valgt ut 11 levekårs mål som vi mener gir et ganske dekkende bilde av folks velferd (figur 1.1). I vedlegget bakerst i kapitlet går det fram hvordan vi har laget de velferdsindikatorne vi har valgt. Lav velferd på ett av de ulike levekårsområdene gir et velferdsproblem. Ikke alle vil være enige med oss i dette. F.eks. vil mange av de som er kulturelt passive ikke oppleve dette som et problem. Derimot vil nok mange av de som har lav inntekt eller dårlig helse mene at dette virker negativt inn på deres livssituasjon.

1 av 10 personer har dårlig helse

Hver tiende norske kvinne eller mann har så dårlig helse at det i høy grad går ut over deres muligheter til å utføre arbeid hjemme, på skolen eller i yrket. Dette er folk som er alvorlig hemmet i sin daglige utfoldelse i forhold til hvordan de var før, i forhold til oppgavene de synes de bør gjøre eller i forhold til andre personer de sammenlikner seg med. Helseplagene øker med alderen. Pensjonistene er den befolkningsgruppen der slike plager er mest utbredt.

7 prosent av befolkningen hadde problemer på arbeidsmarkedet i 1979

Problemer på arbeidsmarkedet har økt i omfang de siste årene. Allerede i 1979 var det 7 prosent av den voksne befolkningen som enten hadde vært permittert eller hadde søkt etter arbeid det året. Hvor stor belastning det er å være i en slik situasjon, avhenger av hvor lenge den varer og hvilke sjanser en har til å komme ut av den. Men det er klart at varige problemer på arbeidsmarkedet kan gå ut over både økonomi og selvtillit. Problemet er særlig vanlig blant unge mennesker. I den gruppen er dette det velferdsproblemet som rammer flest.

Inntekt gir uttrykk for materiell standard

Vi har ikke noen anerkjent fattigdomsgrense i Norge. Som personer med lav inntekt har vi valgt å betegne den tiendedelen som hadde de laveste inntektene. Grunnlaget er da husholdningens disponible inntekt justert for husholdningens størrelse. I dette materialet fra 1980 tilsvaret det en grense på 20 000 kroner. Det vil si at enslige som har 20 000 kroner eller mindre til disposisjon etter skattetrekket har lav inntekt.

Til sammenlikning var satsene for enslige minstepensjonister under 25 000 kroner samme år. Personer som tilhører en husholdning på to voksne og to

barn med samlet disponibel husholdningsinntekt under 54 000 kroner i 1980, regner vi også som personer med lav inntekt. Inntekt er her brukt som uttrykk for personenes materielle standard – de ressurser husholdningen har til forbruk. Med de grensene som er satt, har de som er skilt ut som de med lav inntekt svært dårlig råd.

14 prosent har sjelden kontakt med nære slektninger, og 1/3 har ingen fortrolige venner

Noen mennesker velger å være alene, men stort sett er sosial isolasjon et velferdsproblem. Fra andre mennesker får vi både praktiske tjenester og personlig støtte. God kontakt trenger ikke være avhengig av hyppig kontakt. Det kan være viktigere å vite at det finnes noen for påkommende tilfelle. Hyppighet av kontakt er likevel det beste målet vi har for kontaktens betydning. Vi har brukt kontakt med foreldre, søsken eller voksne barn. 14 prosent av befolkningen har slik kontakt sjeldnere enn hver måned. For noen skyldes det at de ikke har slektninger, for andre at slektningene er for langt borte, og for atter andre at de eller slektningene ikke ønsker kontakt.

En god del mennesker foretrekker samvær med venner framfor samvær med slekt.

1/3 av alle personer sier at de mangler en fortrolig venn. 3 prosent har ingen venn i det hele tatt.

Psykiske plager får konsekvenser for flere levekårsområder

7 prosent av befolkningen rapporterer at de ofte har nedsatt psykisk velvære. Dette er problemer som går ut over velferden på mange områder, fordi de ikke alltid består i praktiske vansker, men mer er grunnstemninger å møte livet med.

1/5 av befolkningen har dårlig arbeidsmiljø

Liksom arbeidsmarkedsproblemer kan dårlig arbeidsmiljø bare ramme de som har tilknytning til arbeidsmarkedet. Vi har ikke noe mål for dårlig arbeidsmiljø blant hjemmearbeidende. 1/5 av befolkningen har minst 5 fysiske arbeidsmiljøproblemer. Det finnes også andre sider ved arbeidsmiljøet, som vi ikke har målt. Det gjelder f.eks. mulighet for kontakt, en stresset arbeidssituasjon og liten frihet i arbeidet.

Å bo trangt gir lav velferd

Kvaliteten på boligen er også et uttrykk for vår materielle standard. Her spiller mange forhold inn, for eksempel strøk, trafikkbelastning, kvaliteten på bygningsmaterialer og møbler, sanitærstandard og ut-

giftsnivå. Men hvor stor plass husholdningen disponerer, har til nå vært av de mer dominerende spørsmål i norsk debatt om boforhold. Ifølge Levekårsundersøkelsen 1980 er det 16 prosent av befolkningen som bor trangt.

1 av 3 personer har lav utdanning

Utdanningens betydning for velferden varierer med hva slags livssituasjon en person er i. For ungdom som skal inn på arbeidsmarkedet kan det være et betydelig velferdsproblem å ha lav utdanning. For eldre mennesker som er vel etablert både i sitt yrke og i andre sosiale miljøer, kan vi knapt påstå at det er noen belastning i det hele tatt å ha bare folkeskole. Men utdanning ser ut til å bety en god del for folks aktivitet på andre livsområder. Det er 36 prosent av befolkningen som har kortvarig utdanning, det vil si ingen utdanning utover obligatorisk skolegang.

Dette betyr at utdanning vil telle en god del, når vi senere skal legge sammen velferdsproblemene.

Kulturelle aktiviteter kan gjøre livet rikere på opplevelser

Kulturell passivitet blir kanskje ikke sett på som noe stort velferdsproblem. Men vi går ut fra at folk får et rikere liv med flere opplevelser dersom de deltar i kulturelle aktiviteter. Kulturell deltaking åpner også for verdifellesskap med andre mennesker. 9 prosent av befolkningen er kulturelt passive ifølge det målet vi har brukt.

Politisk passivitet er svært utbredt

50 prosent av befolkningen er politisk passive, i den forstand at de ikke er aktive medlemmer i noen organisasjon. Dette målet får på denne måten en ganske betydningsfull plass i opptellingen av velferdsproblemene. Vi bruker politisk deltaking som et uttrykk for folks beredskap til å ordne opp i sine egne og i sitt miljøes problemer. Kanskje er målet likevel viktigere sett fra samfunnets side enn fra enkeltindividenes. Det er et samfunnsmessig problem om få er politisk aktive.

Antall velferdsproblemer i befolkningen

Når vi teller opp på hvor mange områder en person har lav velferd, får vi et inntrykk av vedkommendes velferdssituasjon. Selv om det ikke er like alvorlig å

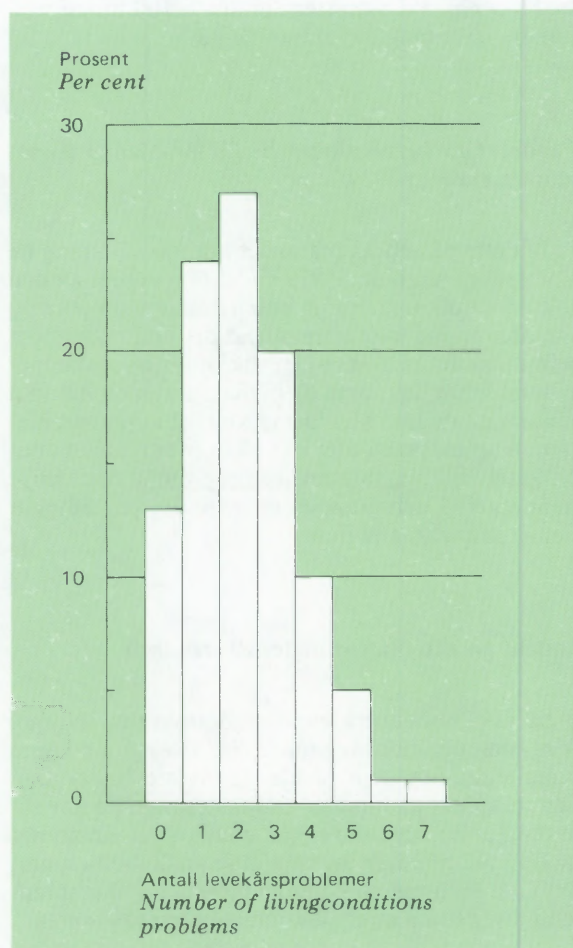
ha lav velferd på alle de 11 områdene vi har spesifisert, går vi ut fra at de som har mange problemer stort sett er dårligere stillet enn de som ikke har noen, eller som har få.

13 prosent av befolkningen har ingen store velferdsproblemer

Ifølge Levekårsundersøkelsen 1980 har 13 prosent av den voksne befolkningen ikke lav velferd på noen av de 11 velferdsområdene som ble omtalt i forrige avsett (figur 1.2). Det betyr ikke nødvendigvis at de har helt gode levekår. Vi må nøye oss med å si at de går fri av de store velferdsproblemene som vi har mål for.

Vel 70 prosent har lav velferd på ett til 3 av områdene. Hvor vanskelig deres situasjon er avhenger av hvilke velferdsproblemer de har. En person som bare har folkeskole og heller ikke er aktivt medlem i noen organisasjon, vil i de aller fleste tilfelle være langt

Figur 1.2. Fordeling av velferdsproblemer. 11 levekårsindikatorer. Prosent Distribution of welfare problems. 11 indicators of living conditions. Per cent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

mindre belastet enn en person med lav inntekt og alvorlig helsesvikt.

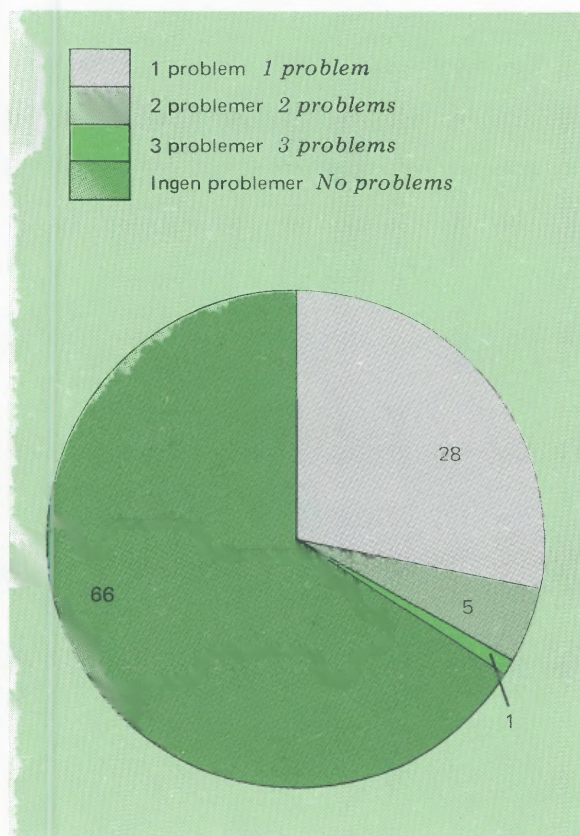
For de som har lav velferd på mange områder, er det viktig hvilke velferdsproblemer de er rammet av. Noen kombinasjoner av velferdsproblemer er verre enn andre. Men jo høyere tallet på velferdsproblemer blir, desto større blir sannsynligheten for at vedkommende også er rammet av noen av de mest alvorlige plagene. I tillegg vil de mindre alvorlige velferdsproblemer bli til en merkbar belastning når det blir mange nok av dem. 17 prosent av befolkningen har problemer på 4 eller flere av de 11 velferdsområdene. Disse må regnes som en særlig dårlig stillet del av befolkningen.

2 av 3 personer har ikke lav velferd på noen av områdene helse, arbeid, inntekt og sosial kontakt

Holder vi oss bare til de 4 levekårsområdene som vi her regner som viktigst for vår velferd – helse, arbeid, inntekt og mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap – er det $\frac{2}{3}$ av befolkningen som ikke har lav velferd på noen av disse områdene (figur 1.3).

Med et slikt mål på velferd får vi et atskillig lysere bilde av velferdssituasjonen i Norge enn vi gjorde,

Figur 1.3. Fordeling av velferdsproblemer. 4 levekårsindikatorer. Prosent *Distribution of welfare problems. 4 indicators of living conditions. Per cent*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

når vi brukte 11 levekårsmaal. Det viser at vi må være varsomme med å feste oss ved tallene, uten å legge merke til grunnlaget for dem.

Siden vi nå ser på de levekårsområdene som kan gi de alvorligste formene for velferdssvikt, kan vi si med større sikkerhet at de som har lav velferd på flere av disse områdene er en særlig dårlig stillet del av befolkningen. Riktignok finnes det mennesker som klarer seg godt med lav inntekt, som har vennet seg til å leve med sin helsesvikt og som er fornøyd med å ha liten kontakt med nære slektninger. Men i de aller fleste tilfeller vil lav velferd på hvert av disse målene gi uttrykk for en stor belastning, en belastning som blir større jo flere områder det er hvor en person har lav velferd.

Det er $\frac{1}{3}$ av befolkningen som har lav velferd på minst ett av disse 4 områdene. 6 prosent har det på minst 2. Dette er personer som kan sies å ha en alvorlig velferdssvikt. I Levekårsundersøkelsen 1980 fantes det ingen personer som hadde lav velferd på alle de 4 viktigste levekårsområdene.

Har vi en lik fordeling av velferdsproblemer?

Vårt spørsmål blir om det er en uventet stor andel av befolkningen som har lav velferd på flere områder. Eller sagt på en annen måte, lever vi i et samfunn som er preget av lik fordeling av problemene, eller i et samfunn der et fåtall lever med det meste av det som kan kalles velferdsproblemer?

Som nevnt, er det ikke slik at alle har like mange problemer. Det er ikke noen fullstendig kompensasjon, på den måten at en person som har lav velferd på ett område har klart mindre sannsynlighet for å ha lav velferd på et annet, enn en person som ikke har lav velferd på det første. Fordelingen av velferdsproblemer er langt fra helt jevn.

På den annen side finner vi heller ikke den motsatte ytterligheten. Det er ikke slik at alle velferdsproblemer finnes hos de samme få personene. Det er altså ikke fullstendig opphopning heller, på den måten at en person med lav velferd på ett område har klart større sannsynlighet for å ha lav velferd på et annet, enn en person som ikke har lav velferd på det første området.

Det viser seg at fordelingen av velferdsproblemer likner svært på den fordelingen vi ville ha fått om problemene på hvert enkelt velferdsområde var spredt tilfeldig på alle personer i befolkningen, uavhengig av om de hadde problemer på andre områder eller ikke. Sannsynligheten for at en person har lav velferd på ett område, er like stor enten vedkommende har lav velferd på et annet område eller ikke. Det er i alle fall tilfelle når vi ser på alle de 4 viktigste levekårsområdene under ett for hele befolkningen.

Resultatet er imidlertid avhengig av hvilke velferdsindikatorer vi bruker. Det er mulig vi hadde funnet en større opphopning av velferdsproblemer om vi hadde byttet ut målet for slektskontakt med et mål for bostandard. Bostandard er et materielt gode som vi vil vente er mer knyttet til inntekten enn målet for slektskontakt.

Opphopning av velferdsproblemer i hele befolkningen

Selv om fordelingen av velferdsproblemer synes å være tilfeldig for de 4 viktigste levekårsområdene, er det likevel enkelte velferdsproblemer som opptrer oftere sammen enn andre (figur 1.4).

Problemer på arbeidsmarkedet forekommer ofte sammen med lav inntekt

Ser vi hele befolkningen under ett, er det tydelig at problemer på arbeidsmarkedet og lav inntekt ofte forekommer sammen. Av de som har hatt problemer på arbeidsmarkedet er det 10 prosentenheter flere som har lav inntekt, enn av de som ikke har hatt arbeidsmarkedsproblemer. En slik opphopning av problemer kunne vi ventet oss. Personer som har en så utsatt stilling på arbeidsmarkedet at de har vært arbeidssøkende eller har vært permittert, vil få lavere inntekt enn de som har hatt arbeid hele tiden.

Siden vi måler husholdningens inntekt, er det mange personer med lav egeninntekt som ikke får lav inntekt med vårt inntektsmål. Inntekten til andre medlemmer i husholdningen gjør at dårlig inntekt for ett husholdningsmedlem ikke får så stor betydning som den ville fått om personen var den eneste med inntekt. Den klare sammenheng mellom arbeidsmarkedsproblem og lav inntekt som viser seg her, tyder på at vi står overfor personer som har arbeidsmar-

kedsproblem og som heller ikke har andre familie-medlemmer som kan veie opp for dette inntektstapet.

På den annen side opptrer, noe uventet, dårlig helse sjeldnere blant personer med vanskeligheter på arbeidsmarkedet enn blant andre. Det er altså uvanlig å ha både helse- og arbeidsmarkedsproblem. Grunnen til det er først og fremst at mange personer med alvorlige helseproblem ikke har noen tilknytning til arbeidsmarkedet. Uføre- eller alderspensjonister søker sjelden jobb og kan heller ikke bli permittert. Blant annet for å unngå at helsesvikt skal føre til andre velferdsproblemer, har vi ordningen med uførepensjon.

Dette betyr ikke at ikke arbeidsmarkedsproblem kan føre til helsesvikt. Det vil i så fall først vise seg etter noen tid.

Personer med dårlig helse har større vanskeligheter med å skaffe seg og å holde på en jobb enn andre. Denne sammenheng kommer imidlertid ikke til syne her.

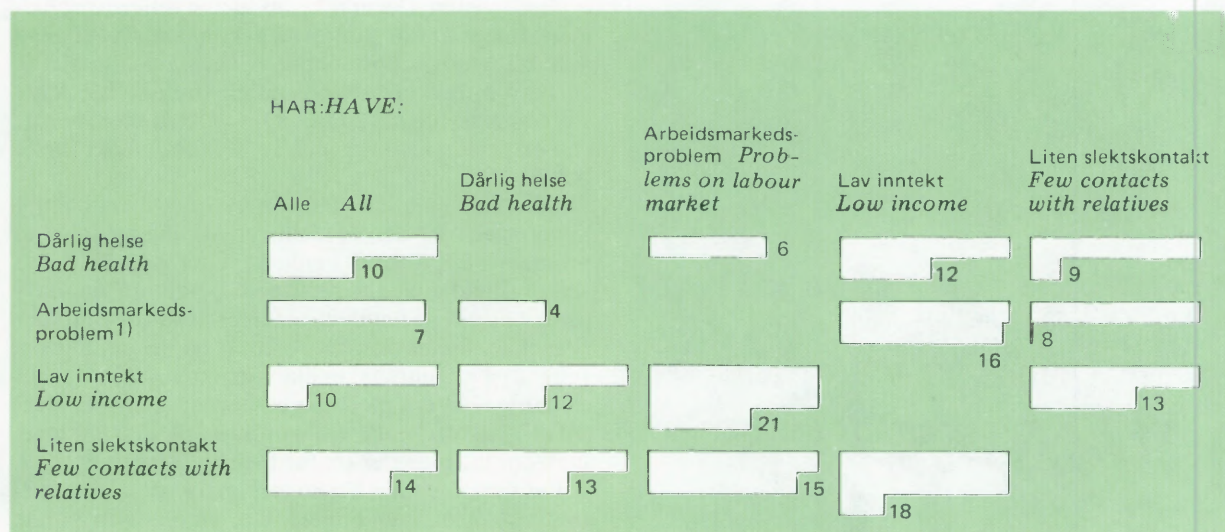
Helseproblemene ser ellers ut til å forekomme ganske uavhengig av andre velferdsproblemer. Vi finner ingen sammenheng mellom helsesvikt og lav inntekt, og heller ikke mellom helsesvikt og liten slektskontakt når vi ser på befolkningen under ett.

Personer med liten slektskontakt har ofte lav inntekt

Blant personer med liten slektskontakt forekommer lav inntekt oftere enn det gjør hos dem som ser sine nære slektninger ofte.

Det er særlig blant ungdom de to problemene opptrer sammen. Ungdom som bor hjemme har etter

Figur 1.4. Andel med flere velferdsproblemer. 4 indikatorer. Prosent Percentages with several welfare problems. 4 indicators. Per cent

1) Problems on labour market.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

våre definisjoner ikke dårlig kontakt med nære slektninger. Deres inntekt vil være preget av foreldrenes inntekt siden de hører til foreldrenes husholdning. Ungdom i tyveårsalderen har ofte foreldre i den aldersgruppen der en finner de høyeste inntektene. Med våre mål vil det derfor være sjelden at ungdom som bor hjemme har lav inntekt. Men når de flytter hjemmefra kan slektskontakten bli dårlig. Inntekten vil i svært mange tilfelle også gå ned, når bare egen inntekt teller med.

Vi vet ikke i hvilket omfang ungdom som bor hjemme faktisk får ta del i foreldrenes inntekter. Salgsframstøtene rettet mot ungdom kan tyde på at det finnes en del ungdom som har en høy materiell standard.

Det er ingen systematisk sammenheng mellom velferdsproblemene

Ser vi på velferdsproblemene parvis, er det altså ikke helt tilfeldig hvordan problemene fordeles på personer. Det er særlig lav inntekt som ofte opptrer sammen med andre velferdsproblemer. Av de personene som har lav inntekt er det 40 prosent som har lav velferd på minst ett av de andre 3 velferdsområdene, mens 27 prosent av personene som ikke har lav inn-

tekt heller ikke har lav velferd på andre områder. Tilsvarende tegn på sammenfall av problemer finnes ikke for de 3 andre velferdsområdene.

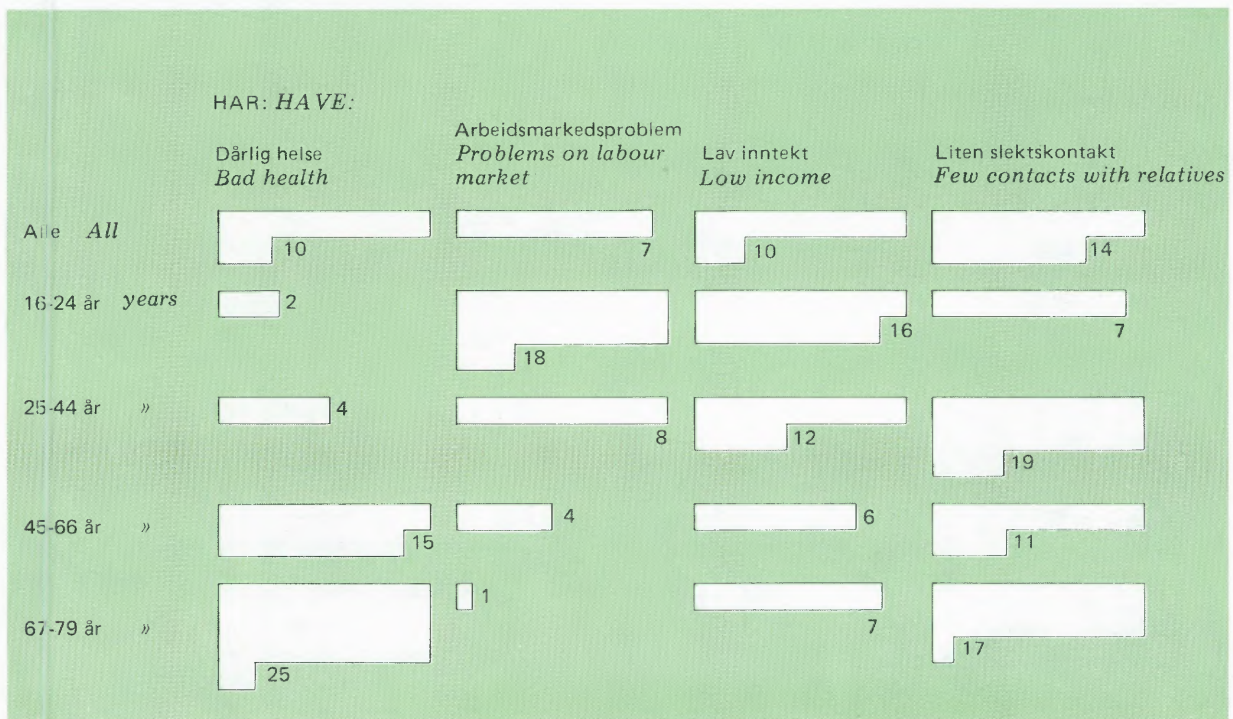
Til sammen danner ikke lav velferd på de 4 områdene noe mønster som gjør det mulig å forutsi at en person med lav velferd på ett område med høy sannsynlighet også har lav velferd på et annet område.

Opphopning og sammenfall av velferdsproblemer i enkelte befolkningsgrupper

I denne delen av kapitlet, skal vi se nærmere på om det er noen befolkningsgrupper der andelen av personer med mange velferdsproblemer er uvanlig høy, eller uvanlig lav sammenliknet med nivået vi fant for hele befolkningen. Vi skal også se om det er noen par av velferdsproblemer som opptrer særlig hyppig eller særlig sjelden sammen i noen befolkningsgrupper.

For enkelhets skyld kommenterer vi først og fremst avvik fra mønsteret vi fant for befolkningen sett under ett.

Figur 1.5. Andel med velferdsproblemer blant personer i ulike aldersgrupper. 4 indikatorer. Prosent
Percentages with welfare problems among persons in different age groups. 4 indicators. Per cent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Ingen velferdsforskjeller mellom kvinner og menn

Det er ingen forskjell på mengden av velferdsproblemer hos menn og kvinner, slik vi har målt dem. Det blir det samme om vi teller opp hvor mange som har lav velferd på 11 velferdsområder, eller vi teller hvor mange som har lav velferd på 4 områder (vedleggstabellene 1.1 og 1.2).

Det er heller ikke betydelige forskjeller på hvert enkelt av de 4 viktigste levekårsområdene. Med noe annerledes definisjoner kunne bildet blitt annerledes. Når det gjelder arbeidsmarkedsproblemer ville kvinneandelen blitt større om vi også hadde tatt med «den skjulte ledigheten» og ikke bare de som allerede har søkt arbeid. Tilsvarende hadde flere kvinner hatt lav inntekt om vi hadde brukt personlig inntekt i stedet for husholdningsinntekt. Hadde vi brukt de definisjonene, ville en større andel av kvinnene ha hatt flere velferdsproblemer.

Kvinner har lavere utdanning, er mer politisk passive og har oftere psykiske plager enn menn. Til gjengjeld har færre menn fortrolige venner og flere av dem dårlig arbeidsmiljø. Til sammen oppveier lav velferd på ulike områder hverandre.

Flest med lav velferd blant de eldste

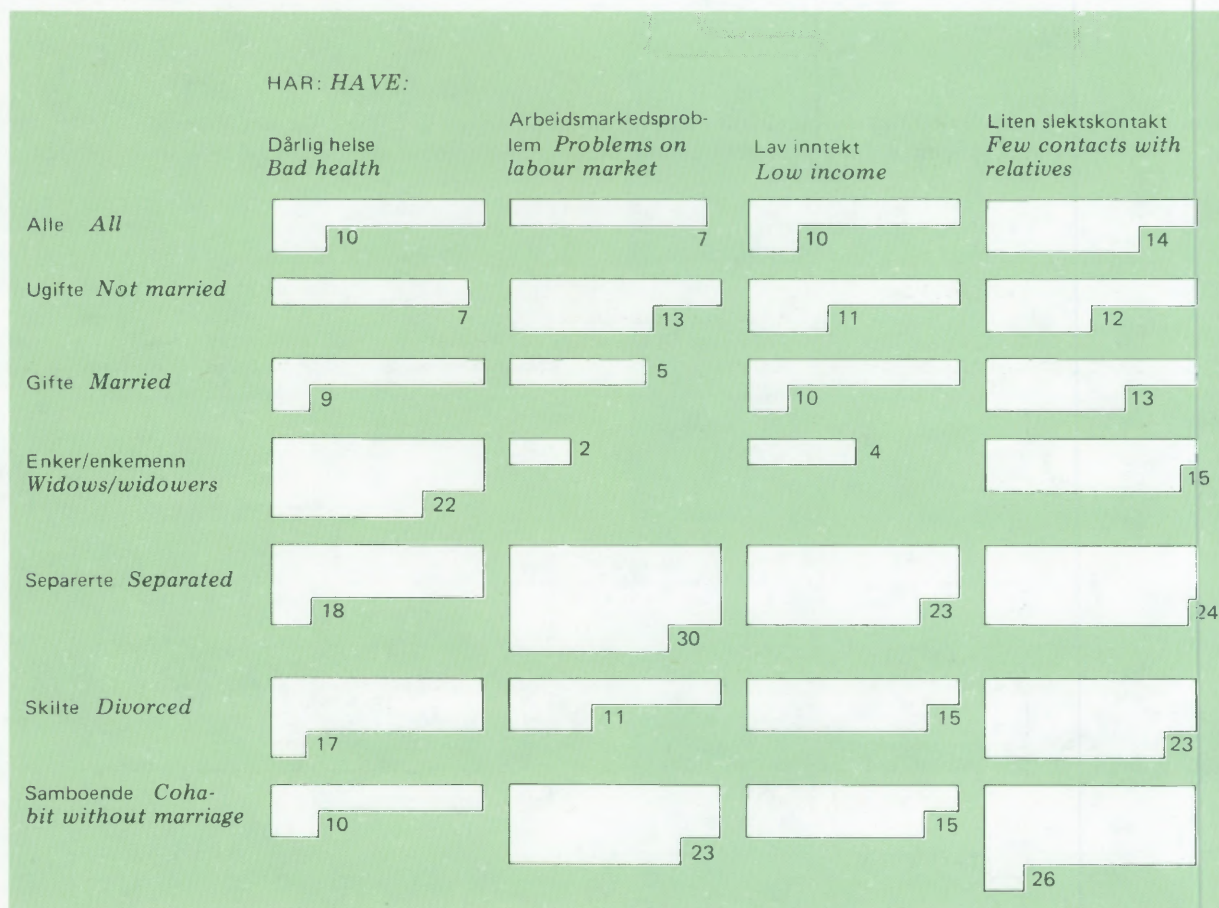
Deler vi befolkningen i aldersgrupper, er det de eldste som skiller seg ut. En klart større andel av dem har lav velferd på flere områder enn den yngre delen av befolkningen (vedleggstabellene 1.1 og 1.3 samt figur 1.5).

Dårlig helse er særlig vanlig blant personer over pensjonsalderen. ¼ av dem får minst ett velferdsproblem bare på grunn av sviktende helse. I tillegg er lav inntekt klart mer vanlig blant eldre med helseproblemer, enn blant eldre som er friske.

Ingen av de andre aldersgruppene skiller seg så påfallende ut som de aller eldste, når det gjelder andelen personer med lav velferd. Likevel avviker de unge, 16–24 år, fra de øvrige aldersgruppene. 8 prosent av de yngste har lav velferd på minst 2 av de 4 levekårsområdene. Problemer på arbeidsmarkedet er særlig vanlig blant de unge. Dessuten er sammensetningen av velferdsproblemer annerledes enn for andre aldersgrupper.

Blant ungdom under 25 år opptrer lav inntekt og liten slektskontakt ofte hos de samme personene. Det skyldes nok skillet mellom de ungdommene som bor

Figur 1.6. Andel med velferdsproblemer blant personer med ulik ekteskapelig status. 4 indikatorer Prosent
Percentages with welfare problems among persons with different marital status. 4 indicators. Percent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

hjemme hos sine foreldre og de som har dannet egen husholdning.

Færrest velferdsproblemer blant gifte

Noen av de mest dramatiske forskjellene mellom ulike grupper finner vi ved å dele befolkningen inn etter ekteskapelig status (vedleggstabellene 1.1 og 1.4 samt figur 1.6). Både blant separerte, skilte og samboende er det en uvanlig høy andel personer som har lav velferd. I alle de 3 gruppene har over halvparten minst ett av 4 velferdsproblemer. I hele befolkningen er det ikke mer enn $\frac{1}{3}$. Andelen med lav velferd på minst 2 av de 4 områdene er dobbelt så høy for de skilte og separerte og 3 ganger så høy for de som lever i samliv uten vigsel som i hele befolkningen.

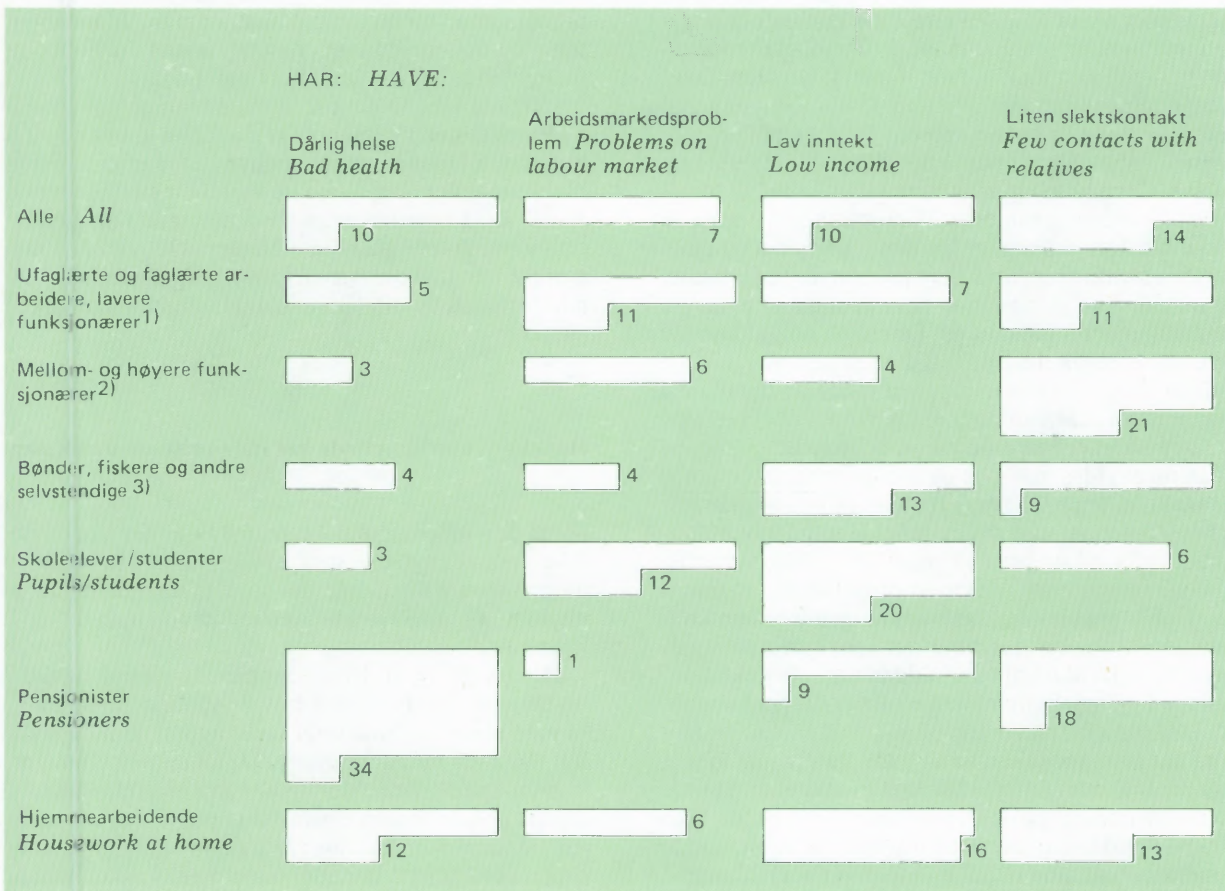
De samme befolkningsgruppene er stort sett dårlig stillet på hver av de 4 levekårsområdene. Dette fører

da også til at det blir relativt mange med problemer på minst 2 områder. Noen tendens til opphopning av personer med flere problemer utover dette er det ikke. Unntaket her er de ugifte samboende. Blant dem finner vi et uvanlig sterkt sammenfall av velferdsproblemer på arbeidsmarkedet, lav inntekt og liten slektskontakt. Personer som lever i samliv uten vigsel ser ut til å være en ganske uensartet gruppe. Velferdsproblemene ser ut til å hope seg opp hos enkelte av dem, mens andre har få velferdsproblemer.

Skilte, separerte og ugifte samboende skiller seg ikke fullt så tydelig ut, når vi teller opp blant de elleve velferdsområdene. Men sammen med enker og enkemenn, utgjør de også nå den klart mest belastede delen av befolkningen. Blant de separerte, de skilte og enker og enkemenn var andelen som hadde lav velferd på minst 4 av 11 levekårsområder nesten dobbelt så høy som blant de gifte og de ugifte.

Siden de gifte utgjør den største delen av befolkningen, er det ikke uventet at de ikke skiller seg noe videre fra det vanlige mønsteret. De ugifte og gifte er

Figur 1.7. Andel med velferdsproblemer blant personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 4 indikatorer. Prosent
Percentages with welfare problems among persons in different socioeconomic groups. 4 indicators.
Per cent

1) Unskilled and skilled manual workers, non-manual workers lower level.

2) Non-manual workers middle and upper level.

3) Farmers, fishermen and other selfemployed.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
 Source: Survey of Level of Living 1980.

de klart best stilte når vi deler befolkningen etter ekteskapeleg status. Det er noe uventet at de to gruppene er så like, ettersom de gifte stort sett er eldre enn de ugifte. Vi skulle ha ventet noe dårligere forhold blant de gifte.

Ser vi på de gifte og ugifte i ulike aldersgrupper, viser det seg at de unge gifte er en gruppe der en ganske stor andel har flere velferdsproblemer. På den annen side er de eldre ugifte sterkt belastet. Ut fra dette kan det se ut til at de som følger det vanligste mønsteret for ekteskap, er de som sjeldnest rammes av lav velferd.

Som før nevnt, har de som lever i samliv uten vigsel en noe uvanlig sammensetting av velferdsproblemer. Også de ugifte skiller seg noe ut. De tre velferdsproblemerne lav inntekt, liten slektskontakt og dårlig helse opptreer forholdsvis ofte sammen to og to. Det kan tyde på at vi også blant de ugifte finner en gruppe der velferdsproblemerne hopper seg systematisk opp.

Store velferdsforskjeller mellom de sosioøkonomiske gruppene

Sammen med familieforhold er det sosioøkonomisk status som ser ut å skille klart mellom befolkningsgrupper med få og med mange problembelastete personer (vedleggstabell 1.1 og figur 1.7). Mens hver tredje pensjonist har lav velferd på minst 4 av 11 områder, er andelen bare 2 prosent for høyere funksjonærer. Forskjellene er også betydelige blant de yrkesaktive. Over ¼ av de ufaglærte arbeiderne har minst 4 av 11 velferdsproblemer. Forskjellene mellom de ansatte følger mønsteret for den tradisjonelle lagdelingen i samfunnet, med flere problemer for arbeidere enn for funksjonærer og flere problemer jo lavere nivå stillingen er plassert på. De selvstendige kommer omtrent på nivå med de faglærte arbeiderne.

Mønsteret blir annerledes om vi holder oss til de 4 viktigste levekårsområdene. Da finner vi ingen velferdsforskjeller blant de yrkestilknyttede.

Dette skyldes delvis at de sosioøkonomiske gruppene skiller seg særlig mye fra hverandre for slike velferdsproblemer som dårlig arbeidsmiljø, lav utdanning, kulturell og politisk passivitet. Disse velferdsområdene inngår bare i det mest omfattende samleområdet. Delvis skyldes det også virkningen av slektskontakt. Blant funksjonærer er det liten andel personer med lav velferd på alle områdene unntatt slektskontakt. Til gjengjeld mangler en stor andel funksjonærer kontakt med nære slektninger. Det er få arbeidere som har liten kontakt med slekten. På den annen side har funksjonærer oftere kontakt med venner. Hadde vi brukt mangel på fortrolig venn i stedet for liten slektskontakt som uttrykk for sosial isolasjon, hadde resultatet blitt annerledes og mer likt det resultatet vi fikk ved å se på 11 velferdsproblemer.

Uansett hvordan vi måler velferden, er det pensjonistene som skiller seg ut som den dårligst stilte gruppen. Helseproblemerne bidrar mye til det. Men pensjonister har også lav utdanning, de er kulturelt passive og de mangler fortrolige venner.

Skoleelever og studenter har sjelden lav velferd på

så mange som 4 av 11 velferdsområder. Men fordi lav inntekt er ganske vanlig i den gruppa, får de et dårlig resultat, når vi teller opp andelen som har lav velferd på flere av de 4 viktigste levekårsområdene.

Liten sammenheng mellom problemer på arbeidsmarkedet og dårlig helse

Blant yrkestilknyttede personer finner vi ingen sammenheng mellom arbeidsmarkeds- og helseproblemer (vedleggstabell 1.5). Vanskeligheter med å skaffe seg eller holde på en jobb er altså verken mer eller mindre vanlig blant de alvorlig syke enn det er blant de som ikke er rammet av hemmende sykdommer, ser vi på de som er etablert i yrkeslivet. Sannsynligvis er det fordi mange av de som er blitt alvorlig yrkeshemmet av sine helseplager, aldri er kommet inn i eller allerede har forlatt yrkeslivet.

Noe annet som umiddelbart virker overraskende, er at de ansatte som har dårlig helse sjeldnere har lav inntekt enn de som ikke har noen helseproblemer. Vi kunne ha tenkt oss at de som er syke, arbeidet noe mindre og derfor tjente mindre. Når det motsatte er tilfelle, kan det komme av at både inntekten og helseproblemerne vanligvis øker med alderen. Blant ungdom er helseproblemer sjeldne, mens forholdsvis mange unge har lav inntekt (figur 1.5).

Derimot har de ansatte med lav inntekt en større andel med liten slektskontakt enn de som har høyere inntekter. Denne sammenhengen er særlig tydelig blant funksjonærene. For de ansatte med lav inntekt er det altså motstridende tendenser når det gjelder opphopning av velferdsproblemer. De som har lav inntekt har forholdsvis sjelden dårlig helse, men de har forholdsvis ofte liten kontakt med nære slektninger.

De ikke-yrkestilknyttede har flere velferdsproblemer

Blant de sosioøkonomiske gruppene er det likevel de ikke-yrkestilknyttede som avviker mest fra befolkningen som helhet, når det gjelder sammenhengen mellom de forskjellige velferdsproblemerne (vedleggstabell 1.5).

Hos elever og studenter opptreer lav inntekt og dårlig helse forholdsvis ofte hos de samme personene. Mange elever og studenter lever av lån, om de ikke bor sammen med foreldrene. De inntektene vi måler her, vil derfor i de fleste tilfelle være ekstraintekter, om det ikke er foreldrehusholdningens inntekt vi måler. Sammenhengen kan være et uttrykk for at studenter med helseproblemer har større vansker med å skaffe seg inntekter ved siden av lånet.

Pensjonistene skiller seg ut ved en ganske sterk sammenheng mellom dårlig helse og lav inntekt. Vi har ikke muligheter til å si om det kommer av at helseproblem gir dårligere muligheter til ekstraintekt, eller om det er langvarige helseproblem som har gitt lavere pensjonspoeng.

Mangelfull slektskontakt og problemer i tilknytning til arbeidsmarkedet opptrer oftere hos hjemmearbeidende enn det som er vanlig i befolkningen. Det kan være et uttrykk for ganske alvorlige velferdsproblemer. Den støtten og de praktiske tjenestene som en god kontakt med nære slektninger kan føre med seg, vil være særlig viktig i en situasjon der en prøver å komme inn på eller holde seg knyttet til arbeidsmarkedet.

Små velferdsforskjeller mellom landsdelene

Det er forskjeller mellom landsdelene, når det gjelder andelen personer med lav velferd (vedleggstabellene 1.1 og 1.6). Som i mange andre undersøkelser finner vi at det er befolkningen i Nord-Norge som har flest velferdsproblemer. Men forskjellene er ikke helt entydige. Det er Trøndelag som har den høyeste andelen personer med lav velferd på minst 2 av de 4 viktigste levekårsområdene. Agder/Rogaland og Oslo/Akershus er de landsdelene der det er færrest personer med betydelige velferdsproblemer.

V e d l e g g

Mål for velferd

Alle levekårsmålene som er brukt i kapitlet er hentet fra Levekårsundersøkelsen 1980. Her finner vi en rekke velferdsindikatorer for flere av levekårsområdene. Særlig når det gjelder områdene arbeid, helse, mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap, utdanning og boforhold har det vært flere indikatorer å velge mellom. Vi har forsøkt å finne fram til de indikatorene som vi mener gir det beste velferds målet på de ulike levekårsområdene. Likevel støter vi på en rekke problemer med de velferdsindikatorerne vi har valgt, både med hensyn til hva de måler og hvordan vi skal tolke dem.

Vi skal her se nærmere på de enkelte velferdsindikatorerne, hvor i Levekårsundersøkelsen 1980 de finnes og hvilke målings- og tolkingsproblemer som knytter seg til dem.

Helse

De personer som har oppgitt minst ett syketilfelle ble spurt om denne eller disse sykdommene medfører noen begrensning i arbeidsevnen (spørsmål 135 i Levekårsundersøkelsen 1980). Høy grad av begrensning i arbeidsevnen har vi definert som dårlig helse. Arbeidsevne er her definert vidt. Det dekker ikke bare yrkesarbeid, men også arbeid i hjemmet eller på skole. Indikatoren gir uttrykk for om sykdomsforhold skaper problemer i hverdagslivet.

Personer som nylig har fått begrenset arbeidsevne vil ofte oppleve denne begrensningen som større enn de som har hatt begrenset arbeidsevne i lengre tid. Hva som var personens utgangspunkt før begrensningen, vil også påvirke om den oppleves som stor eller liten.

Arbeid

Indikatoren som måler arbeid har vi knyttet til arbeid i markedet. Personer som enten var permittert uten lønn i 1979 eller som var uten arbeid og søkte arbeid det samme året (spørsmålene 98 og 99 i Levekårsundersøkelsen 1980) har arbeidsmarkedsproblemer.

Svakheten ved indikatoren er at den ikke registrerer alle som har problemer på arbeidsmarkedet. Blant hjemmearbeidende, pensjonister, studenter og skoleelever finnes personer som er interessert i yrkesarbeid, men som unnlater å søke fordi det ikke finnes passende arbeid for dem.

Inntekt

Inntektsopplysningene er hentet fra skattelikningen. Personer med lav inntekt har vi definert som de 10 prosentene som har lavest inntekt.

Som mål for inntekt har vi valgt å bruke disponibel inntekt for hele husholdningen dividert med et tall som gir uttrykk for husholdningens størrelse. Disponibel inntekt er det vi har igjen etter at den direkte skatten er trukket fra likningsinntekten. Størrelsen på husholdningen måler vi ved å la første voksen i husholdningen telle som 1,0, de øvrige voksne som 0,7 barn og som 0,5. En husholdning med to voksne og to barn får dermed størrelsen 2,7.

Indikatoren måler altså ikke personlig inntekt, men husholdningsinntekten. Vi mener at husholdningens samlede inntekt har større betydning for personenes velferd på dette området enn den personlige inntekten. Det går ikke fram av indikatoren hvor mange inntektstakere som finnes i husholdningen, eller hvor mye den enkelte kan bruke selv.

Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap

Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap er det fjerde av de levekårsområdene som vi har regnet som særlig viktige. Vi har brukt slektskontakt som indikator. Personer som har kontakt med foreldre, søsken eller voksne barn sjeldnere enn hver måned, regner vi har liten slektskontakt (spørsmålene 154, 155 og 156 i Levekårsundersøkelsen 1980).

Vi mener at kontakt med nære slektninger vanligvis er et velferdsgode, og at de fleste har et følelsesmessig forhold til foreldre, søsken og barn. Ennå står slektsfellesskapet sterkt i Norge.

Indikatoren sier ikke noe om slektskontakten er selvvalgt eller ikke. All kontakt med nære slektninger er ikke god kontakt. Kontakten kan inneholde og medføre store konflikter for deltakerne i form av sosial kontroll og tvang. Kontakten med slekten varierer dessuten med personenes alder. Mest kontakt har personer som bor hjemme hos foreldrene eller de som har hjemmeboende barn. Minst kontakt har enslige som bor for seg selv. Ofte har eldre enslige færre nære slektninger enn yngre personer.

Geografisk avstand er også et hinder for kontakt med slektninger. Lange avstander kan innebære at en treffer nære slektninger svært sjelden, men innholdet i kontakten kan likevel være meget god. Personer som sjelden har kontakt med nære slektninger kan dessuten ha nær og hyppig kontakt med venner, og på den måten ta del i et sosialt fellesskap. Dersom vi hadde brukt en indikator for kontakt med venner i stedet for slektskontakt ville resultatene for sosial kontakt blitt noe annerledes.

Vennskap

Indikatoren for vennskap er ment som et supplement til indikatoren for slektskontakt. Kontakt med venner kan gi like stor tilhørighet til et sosialt fellesskap som kontakt med slektninger. En velger ikke selv sine slektninger, slik en vanligvis gjør med venner.

De intervjuede ble spurt om de har noen som står dem nær og som de kan snakke helt fortrolig med (spørsmål 162 i Levekårsundersøkelsen 1980). De som ikke har det, definerer vi som isolerte med hensyn til vennekontakt.

Begrepet fortrolig venn oppfattes forskjellig i ulike miljøer og blant personer i ulike aldersgrupper. Noen har vanskeligere for å kalle venner fortrolige enn andre.

Nære slektninger blir i dette tilfellet ikke regnet som venner. De som finner sine fortrolige venner blant disse, blir derfor ikke registrert med fortrolige venner.

Psykisk velvære

Vi har med en indikator for psykisk velvære, fordi både helsetilstanden og flere andre sider ved velferden påvirkes av den psykiske tilstanden vi er i.

Indikatoren måler om personene i løpet av de siste 6 månedene ofte har vært plaget av en kraftig hjertebank uten å ha anstrengt seg, eller vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, eller har følt seg deprimert og nedfor, ute av stand til å gjøre noe (spørsmålene 144 i Levekårsundersøkelsen 1980).

Ikke alle mennesker har like lett for å snakke om sine psykiske plager til intervjuere de ikke kjenner, slik at vi på denne måten kan få en viss underreportering av psykiske plager.

Arbeidsmiljø

For yrkestilknyttede personer har miljøet på arbeidsplassen betydning for velferden. Arbeidsmiljøet har vi valgt å måle ved en indikator for det fysiske arbeidsmiljø (spørsmål 59, 60, 61 og 62 i Levekårsundersøkelsen 1980). Dårlig fysisk arbeidsmiljø har vi definert som å ha minst fem av en lang rekke miljøbelastninger som å arbeide i støy, trekk, høy eller lav temperatur, fuktighet, dårlig lys, med farlige stoffer, med tunge løft etc.

De organisatoriske arbeidsmiljøplagene, som stresset arbeidssituasjon, liten frihet i arbeidet, liten innflytelse over egen arbeidssituasjon, dårlige arbeidstidsordninger osv. er imidlertid mer utbredt blant yrkesbefolkningen enn de fysiske arbeidsmiljøplager og kan være like problematiske for dem som utsettes for dem. Vår indikator måler imidlertid ikke slike arbeidsmiljøproblemer.

Utdanning

Å ha utdanning er et velferdsgode i seg selv, ved at det gir kunnskap og innsikt, men utdanning gir også mulighet til å oppnå andre velferdsgoder som f.eks. interessant eller godt betalt arbeid. Vi har valgt en indikator for utdanning som måler personenes høyeste utdanning (spørsmålene 120 og 122 i Levekårsundersøkelsen 1980). Lav velferd har vi definert som bare å ha grunn- eller folkeskole. Men alle som har lav utdanning har ikke nødvendigvis lav velferd eller et velferdsproblem på dette området. For dagens unge innebærer det nok større problemer ikke å ha utdanning utover grunnskolen enn det gjør for tidligere generasjoner.

Videre kan uformell utdanning gi like mye verdifull kunnskap som den form for formell utdanning vi har målt.

Boforhold

For å måle befolkningens boforhold har vi valgt en indikator som måler trangboddhet (spørsmålene 6 og 10 i Levekårsundersøkelsen 1980). Vi mener at det gir lav velferd å bo trangt. Trangboddhet definerer vi her som å bo flere enn én person pr. rom utenom kjøkken, for enslige bare å ha ett rom.

Dette målet for trangboddhet er ikke et offisielt mål, men en norm som er allment godtatt i mange sammenhenger. Trangboddhet behøver ikke å være knyttet til antall rom. Størrelsen på rommene kan også være utslagsgivende for hvor trangt en bor. Videre vil husstandens sammensetning ha en viss betydning for graden av trangboddhet.

Kulturell deltaking og politisk deltaking

Vi har også laget indikatorer for kulturell og politisk deltaking. Om folk er kulturelt og politisk aktive eller passive er i langt større grad et spørsmål om valg av livsstil enn et spørsmål om deres velferd.

Kulturell deltaking har vi målt ved hjelp av et sammensatt mål basert på om folk har deltatt i en eller flere av en lang rekke aktiviteter de siste 12 månedene, og hvor ofte de har deltatt (spørsmål 116 i Levekårsundersøkelsen 1980). De som ikke har deltatt eller bare har deltatt svært lite i noen av aktivitetene, kaller vi kulturelt passive.

De aktivitetene som er plukket ut dekker likevel ikke alle former for kulturelle aktiviteter. Det fører

for eksempel til at de som er aktive i ungdomsarbeid og ikke noe annet blir kulturelt passive i motsetning til dem som har vært på fotballkamp 10 ganger. Aktive i ungdomsorganisasjoner blir derimot regnet som politisk aktive.

Indikatoren for politisk deltaking måler om folk er aktive i minst én av en lang rekke av organisasjoner eller foreninger, som fagforening, politisk parti, kristelig forening, idrettslag, sang- og musikkforeninger, borettslag, velforeninger, lokale aksjonsgrupper etc. Politisk passivitet har vi definert som ikke å være aktiv i noen organisasjon.

Siden så mange som halvparten av befolkningen er politisk passive, vil denne velferdsdimensjonen få en svært stor betydning i en opptelling av antallet velferdsproblemer.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 1.1. Andel av befolkningen 16–79 år med minst 1 og med minst 2 av 4 velferdsproblemer, og med minst 1 og minst 4 av 11 velferdsproblemer. Prosent Percentages of population 16–79 years with at least 1 and at least 2 of 4 welfare problems, and with at least 1 and at least 4 of 11 welfare problems

	Minst 1 av 4 problemer <i>At least 1 of 4 problems</i>	Minst 2 av 4 problemer <i>At least 2 of 4 problems</i>	Minst 1 av 11 problemer <i>At least 1 of 11 problems</i>	Minst 4 av 11 problemer <i>At least 4 of 11 problems</i>
Alle <i>All</i>	34	6	87	17
KJØNN <i>SEX</i>				
Menn <i>Males</i>	33	6	88	18
Kvinner <i>Females</i>	36	6	87	15
ALDER <i>AGE</i>				
16–24 år <i>years</i>	34	8	89	12
25–44 »	36	6	86	14
45–66 »	31	4	87	19
67–79 »	42	8	92	26
EKTESKAPELIG STATUS <i>MARITAL STATUS</i>				
Ugift <i>Not married</i>	36	7	88	15
Gift <i>Married</i>	32	5	86	15
Enke/enkemann <i>Widow/widower</i>	38	5	92	28
Separert <i>Separated</i>	63	13	90	28
Skilt <i>Divorced</i>	54		93	25
Samboende <i>Cohabit without marriage</i>	51	18	94	25
SOSIOØKONOMISK STATUS <i>SOCIO-ECONOMIC STATUS</i>				
Ufaglært arbeider <i>Unskilled manual worker</i>	30		94	27
Faglært arbeider <i>Skilled manual worker</i>	25	4	95	17
Funksjonær, lavere nivå <i>Non-manual worker, lower level</i>	31		87	10
Funksjonær, mellomnivå <i>Non-manual worker, middle level</i>	30		78	5
Funksjonær, høyere nivå <i>Non-manual worker, upper level</i>	29	3	70	2
Bønder/fiskere <i>Farmers/fishermen</i>	32		91	19
Andre selvstendige <i>Other self-employed</i>	23	3	83	14
Skoleelever/studenter <i>Pupils/students</i>	33	7	86	8
Pensjonister <i>Pensioners</i>	49	11	94	32
Hjemmearbeidende <i>Housework at home</i>	37	8	89	17
LANDSDEL <i>REGION</i>				
Oslo/Akershus	31	5	83	14
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	35	6	88	18
Agder/Rogaland	29	6	85	12
Vestlandet	35	5	90	16
Trøndelag	32	9	90	17
Nord-Norge	47	7	92	24

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.2. Andel med flere velferdsproblemer blant menn og kvinner. 4 indikatorer. Prosent Percentages with several welfare problems among males and females. 4 indicators

Tilleggsproblemer <i>Addit.onal problems</i>	Alle <i>All</i>	Har Have			
		Dårlig helse <i>Bad health</i>	Arbeidsmarkeds- problem <i>Problems on labour market</i>	Lav inntekt <i>Low income</i>	Liten slekts- kontakt <i>Few contacts with relatives</i>
Dårlig helse <i>Bad health</i>	10				
Menn <i>Males</i>	9		3	13	9
Kvinner <i>Females</i>	11		8	12	11
Arbeidsmarkedsproblem <i>Problems on labour market</i>	7				
Menn <i>Males</i>	7	2		15	8
Kvinner <i>Females</i>	8	5		16	8
Lav inntekt <i>Low income</i>	10				
Menn <i>Males</i>	9	14	19		13
Kvinner <i>Females</i>	10	11	22		13
Liten slektskontakt <i>Few contacts with relatives</i>	14				
Menn <i>Males</i>	13	12	14	18	
Kvinner <i>Females</i>	14	14	16	18	

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.3. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike aldersgrupper. 4 indikatorer. Prosent Percentages with several welfare problems among persons in different age groups. 4 indicators

Tilleggsproblemer <i>Addit.onal problems</i>	Alle <i>All</i>	Har Have			
		Dårlig helse <i>Bad health</i>	Arbeidsmarkeds- problem <i>Problems on labour market</i>	Lav inntekt <i>Low income</i>	Liten slekts- kontakt <i>Few contacts with relatives</i>
Dårlig helse <i>Bad health</i>	10				
16-24 år <i>years</i>	2		2	2	6
25-44 »	4		5	6	3
45-66 »	15		15	28	12
67-79 »	25		0	39	29
Arbeidsmarkedsproblem <i>Problems on labour market</i>	7				
16-24 år <i>years</i>	18	19		29	22
25-44 »	8	10		15	10
45-66 »	4	4		6	3
67-79 »	1	0		0	0
Lav inntekt <i>Low income</i>	10				
16-24 år <i>years</i>	16	13	25		48
25-44 »	12	17	21		12
45-66 »	6	11	11		7
67-79 »	7	11	0		5
Liten slektskontakt <i>Few contacts with relatives</i>	14				
16-24 år <i>years</i>	7	19	9	23	
25-44 »	19	15	24	19	
45-66 »	11	8	9	13	
67-79 »	17	19	0	12	

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.4. Andel med flere velferdsproblemer blant personer med ulik ekteskapelig status. 4 indikatorer. Prosent Percentages with several welfare problems among persons with different marital status. 4 indicators

Tilleggsproblemer <i>Additional problems</i>	Alle <i>All</i>	Har Have			
		Dårlig helse <i>Bad health</i>	Arbeidsmarkeds- problem <i>Problems on labour market</i>	Lav inntekt <i>Low income</i>	Liten slekts- kontakt <i>Few contacts with relatives</i>
Dårlig helse <i>Bad health</i>	10				
Ugifte <i>Not married</i>	7		2	15	14
Gifte <i>Married</i>	9		7	10	7
Enker/enkemenn <i>Widows/widowers</i> .	22		0	22	21
Separerte <i>Separated</i>	18		17	11	11
Skilte <i>Divorced</i>	17		22	17	11
Samboende <i>Cohabit without marriage</i>	10		4	20	12
Arbeidsmarkedsproblem <i>Problems on labour market</i>	7				
Ugifte <i>Not married</i>	13	3		21	7
Gifte <i>Married</i>	5	4		17	6
Enker/enkemenn <i>Widows/widowers</i> .	2	0		0	6
Separerte <i>Separated</i>	30	29		44	33
Skilte <i>Divorced</i>	11	14		17	11
Samboende <i>Cohabit without marriage</i>	23	10		47	27
Lav inntekt <i>Low income</i>	10				
Ugifte <i>Not married</i>	11	22	17		19
Gifte <i>Married</i>	10	10	22		11
Enker/enkemenn <i>Widows/widowers</i> .	4	4	0		6
Separerte <i>Separated</i>	23	14	33		33
Skilte <i>Divorced</i>	15	14	22		11
Samboende <i>Cohabit without marriage</i>	15	30	30		19
Liten slektskontakt <i>Few contacts with relatives</i>	14				
Ugifte <i>Not married</i>	12	22	7	21	
Gifte <i>Married</i>	13	9	16	16	
Enker/enkemenn <i>Widows/widowers</i> .	15	15	40	22	
Separerte <i>Separated</i>	24	14	25	33	
Skilte <i>Divorced</i>	23	14	22	17	
Samboende <i>Cohabit without marriage</i>	26	30	30	33	

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.5. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 4 indikatorer. Prosent Percentages with several welfare problems among persons in different socio-economic groups. 4 indicators

Tilleggsproblemer <i>Additional problems</i>	Alle <i>All</i>	Har <i>Have</i>			
		Dårlig helse <i>Bad health</i>	Arbeidsmarkeds- problem <i>Problems on labour market</i>	Lav inntekt <i>Low income</i>	Liten slekts- kontakt <i>Few contacts with relatives</i>
Dårlig helse <i>Bad health</i>	10				
Ufaglærte og faglærte arbeidere, lavere funksjonærer <i>Unskilled and skilled manual workers, non- manual workers, lower level</i>	5		4	1	3
Mellom og høyere funksjonærer <i>Non-manual workers, middle and upper level</i>	3		4	0	1
Bønder/fiskere og andre selv- stendige <i>Farmers/fishermen and other self-employed</i>	4		0	4	0
Skoleelever/studenter <i>Pupils/students</i>	3		6	7	0
Pensjonister <i>Pensioners</i>	34		0	52	37
Hjemmearbeidende <i>Housework at home</i>	12		15	11	9
Arbeidsmarkedsproblem <i>Problems on labour market</i>	7				
Ufaglærte og faglærte arbeidere, lavere funksjonærer <i>Unskilled and skilled manual workers, non- manual workers, lower level</i>	11	9		27	12
Mellom og høyere funksjonærer <i>Non-manual workers, middle and upper level</i>	6	10		22	5
Bønder/fiskere og andre selv- stendige <i>Farmers/fishermen and other self-employed</i>	4	0		6	3
Skoleelever/studenter <i>Pupils/students</i>	12	22		18	22
Pensjonister <i>Pensioners</i>	1	0		2	1
Hjemmearbeidende <i>Housework at home</i>	6	9		12	16
Lav inntekt <i>Low income</i>	10				
Ufaglærte og faglærte arbeidere, lavere funksjonærer <i>Unskilled and skilled manual workers, non- manual workers, lower level</i>	7	2	17		9
Mellom og høyere funksjonærer <i>Non-manual workers, middle and upper level</i>	5	0	15		8
Bønder/fiskere og andre selv- stendige <i>Farmers/fishermen and other self-employed</i>	13	13	23		9
Skoleelever/studenter <i>Pupils/students</i>	20	44	29		67
Pensjonister <i>Pensioners</i>	9	14	14		8
Hjemmearbeidende <i>Housework at home</i>	16	14	29		23

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.5 (forts.). Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 4 indikatorer. Prosent *Percentages with several welfare problems among persons in different socio-economic groups. 4 indicators*

Tilleggsproblemer	Alle	Har			
		Dårlig helse	Arbeidsmarkeds- problem	Lav inntekt	Liten slekts- kontakt
Liten slektskontakt					
<i>Few contacts with relatives</i>	14				
Ufaglærte og faglærte arbeidere, lavere funksjonærer <i>Unskilled and skilled manual workers, non-manual workers, lower level</i>	11	7	11	14	
Mellom og høyere funksjonærer <i>Non-manual workers, middle and upper level</i>	21	5	15	39	
Bønder/fiskere og andre selvstendige <i>Farmers/fishermen and other self-employed</i>	9	0	8	6	
Skoleelever/studenter <i>Pupils/students</i>	6	0	11	21	
Pensjonister <i>Pensioners</i>	18	19	14	17	
Hjemmearbeidende <i>Housework at home</i>	13	9	32	19	

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 1.6. Andel med flere velferdsproblemer blant personer i ulike landsdeler. 4 indikatorer. Prosent *Percentages with several welfare problems among persons in different regions. 4 indicators*

Tilleggsproblemer	Alle	Har Have			
		Dårlig helse	Arbeidsmarkeds- problem	Lav inntekt	Liten slekts- kontakt
<i>Additional problems</i>	<i>All</i>	<i>Bad health</i>	<i>Problems on labour market</i>	<i>Low income</i>	<i>Few contacts with relatives</i>
Dårlig helse <i>Bad health</i>	10				
Oslo og <i>and</i> Akershus	9		9	13	7
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	12		8	20	14
Agder/Rogaland	7		0	8	6
Vestlandet	10		4	8	10
Trøndelag	8		5	7	7
Nord-Norge	11		3	8	8
Arbeidsmarkedsproblem					
<i>Problems on labour market</i>	7				
Oslo og <i>and</i> Akershus	7	7		19	8
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	8	5		12	7
Agder/Rogaland	8	0		31	16
Vestlandet	7	3		8	6
Trøndelag	6	3		20	10
Nord-Norge	9	2		12	7
Lav inntekt <i>Low income</i>	10				
Oslo og <i>and</i> Akershus	7	10	19		10
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	10	17	16		11
Agder/Rogaland	11	11	40		22
Vestlandet	9	7	10		11
Trøndelag	12	10	41		24
Nord-Norge	14	10	17		10
Liten slektskontakt					
<i>Few contacts with relatives</i>	14				
Oslo og <i>and</i> Akershus	15	11	17	20	
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	12	14	10	13	
Agder/Rogaland	10	9	20	22	
Vestlandet	14	13	13	16	
Trøndelag	16	13	27	33	
Nord-Norge	20	14	14	14	

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living 1980* NOS B 320

ANNEN LITTERATUR

Hansen, Erik Jørgen mfl.: Fordelingen av levekårene. Bind III og IV Socialforskningsinstituttet. København 1980

Levekårsundersøkelsen. Sluttrapport NOU 1976: 28

Social rapport om Ojämligheten i Sverige. Levnadsförhållanden 1977/78. Rapport 22 Sveriges officiella statistik./Statistiska Centralbyrån Stockholm 1981

Befolkning

av Halvard Skiri

Oversikt

Ved utgangen av 1982 bodde det noe over 4,1 millioner mennesker i Norge – snaut 16 000 flere enn året før. Folketilveksten er nå bare halvparten så stor som i 1960-årene. Folkemengden i Norge forventes ennå å øke fram mot år 2000, men etter år 2020 vil folketallet sannsynligvis synke.

Befolkningen er ikke jevnt fordelt over landet. Befolkningstettheten rundt Oslofjorden er om lag 70 ganger større enn i Finnmark.

Ved utgangen av 1981 var det 2 prosent flere kvinner enn menn i landet. I alle aldersgrupper under 52 år er det flere menn enn kvinner, mens det i høyere aldersgrupper er et stort overskott av kvinner.

I 1981 var 13 prosent av befolkningen 67 år eller eldre. Den norske befolkningen eldes. Fram mot år 1990 vil det bli stadig flere alderspensjonister. Størst økning får vi for de over 80 år. Det er atskillig færre barn under 7 år enn tidligere. I 1981 var 9 prosent av befolkningen under 7 år. Fortsatt må vi regne med færre barn, både under 7 år og i skolepliktig alder.

I 1982 var det i overkant av 1,7 millioner familier i Norge. Av disse var det drøyt 900 000 ektepar med eller uten barn, 100 000 aleneforeldre med barn og vel 700 000 enslige. Utviklingen viser at det blir færre personer i hver familie, og at tallet på ugifte og skilte øker på bekostning av de gifte.

Det inngås nå omkring 22 000 ekteskap i året. I aldersgruppene under 25 år er giftermålsaktiviteten mer enn halvert siden siste halvdel av 1960-årene. De som giftet seg i 1981 var over 2 år eldre enn brudefolkene 10 år tidligere, henholdsvis 25 år for kvinner og 27½ år for menn.

Nesten ¾ av ekteskapsoppløsningene i Norge skyldes at den ene ektefellen dør. Skilsmisser er derimot den klart dominerende årsak til oppløsning av ekteskap for personer under 50 år. Antall skilsmisser har økt sterkt de siste 15 årene, og i 1983 forventes tallet på skilsmisser å bli over 7 500. Ifølge en prognose med utgangspunkt i skilsmissemønsteret fra 1981 vil 3 av 10 ekteskap kunne bli oppløst ved skilsmisse. I over halvparten av tilfellene inntreffer skilsmissen før mannen er 35 år. Størst skilsmissehyppighet finner vi blant dem som gifter seg i ung alder. Oslo har uten sammenlikning flest skilsmisser.

De seinere årene er det blitt vanligere å bo sammen

uten å være gift. Minst 70 000 personer i Norge er samboende uten vigsel. Å være samboende er vanligst blant de yngste.

Ved utgangen av 1982 bodde det 90 000 utenlandske statsborgere i landet. Nærmere ⅔ av disse kommer fra et annet europeisk land. Det er gruppen asiater som har økt mest de siste 3 årene. Den utenlandske befolkningen skiller seg ut fra totalbefolkningen ved at det er forholdsvis færre over 50 år og flere yngre.

Det fødes om lag 51 000 barn i Norge i året. Både fødselstallet og fruktbarheten har gått tilbake. Mens fruktbarheten i 1964 tilsvarte nesten 3 levendefødte barn pr. kvinne, var den i 1981 bare 1,7. Det er kvin-

ner 20–24 år som har hatt størst nedgang i fruktbarhet. De fleste norske kvinner får barn, men de store barneflokkene blir mer og mer sjeldne.

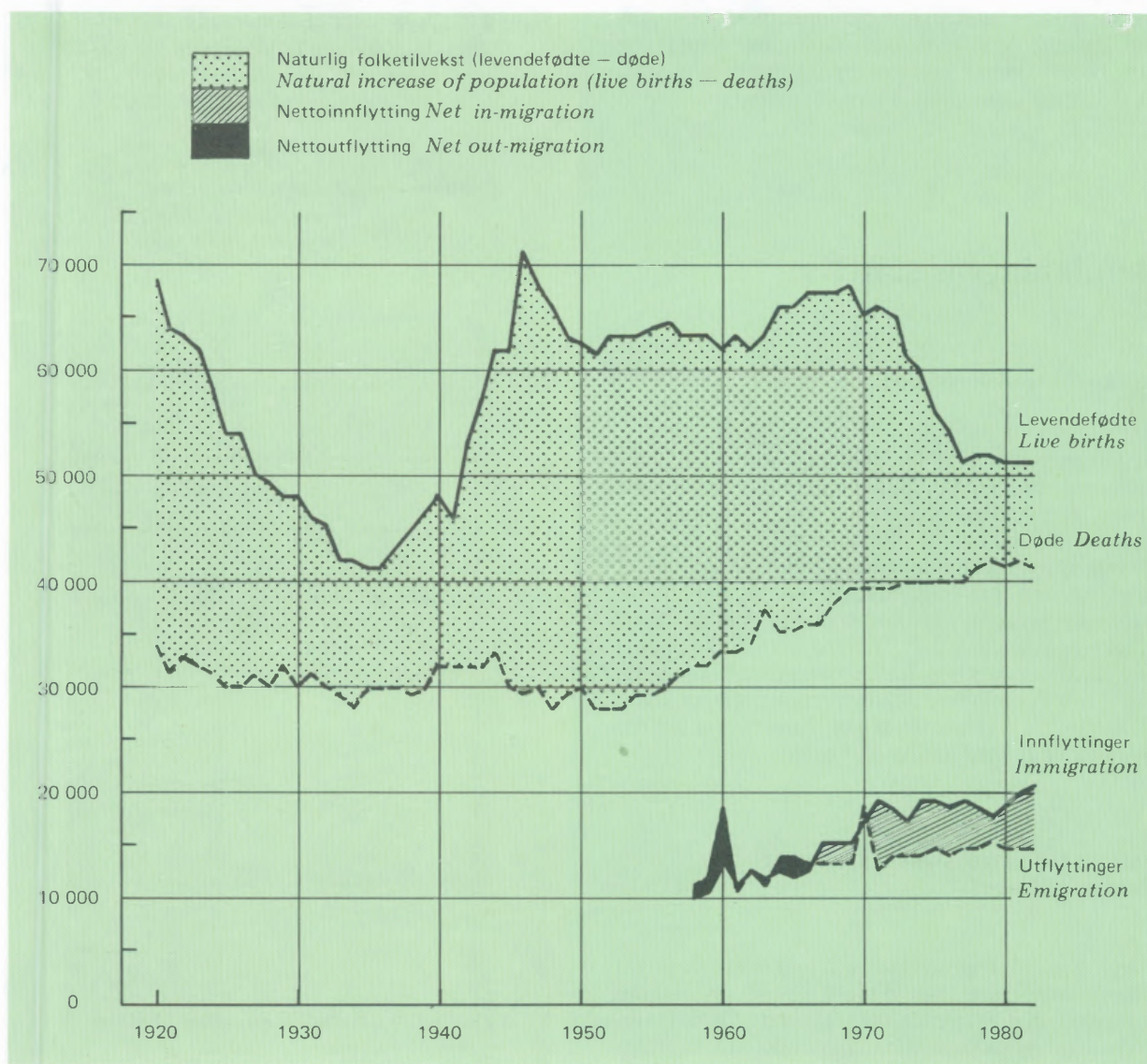
Det dør om lag 42 000 personer i Norge hvert år. Det er 3 000 flere enn for 10 år siden. Dette skyldes at befolkningen er blitt større og eldre, ikke økt dødelighet. Menn har høyere dødelighet enn kvinner på alle alderstrinn. I 20–29-årsalderen har menn 3 ganger så høy dødelighet som kvinner. Gifte personer har lavere dødelighet enn skilte og enker/enkemenn i nesten alle aldersgrupper. Norske kvinner og menn kan regne med å bli eldre enn tidligere. I 1981 var forventet levealder 72½ år for menn og over 79 år for

kvinner. Kvinner i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal lever lengst.

Etter 1970 har vi hatt netto innflytting. Innflyttingen betyr mye for befolkningsveksten, også fordi de fleste innflytterne er yngre mennesker med større fruktbarhet enn befolkningen ellers. Størst flyttesamkvem har vi med vestlige land.

Det er færre som flytter mellom kommunene enn tidligere. Rundt 160 000 personer flytter en eller flere ganger pr. år. Det tilsvarer knapt 3 flyttinger over kommunegrensene i en persons liv. Folk i 20-årene flytter mest. Kvinner flytter mer enn menn.

Figur 2.1. Levendefødte, døde og flyttinger fra og til utlandet. 1920-1982¹⁾ Live births, deaths, immigration and emigration, 1920-1982¹⁾

1) Pålitelige oppgaver over flyttinger fra og til utlandet finnes bare for 1958 og seinere.

1) Reliable data on emigration and immigration only for 1958 and later years.

Kilder: NOS Historisk statistikk 1978 og NOS Folkemengdens bevegelse.

Sources: NOS Historical Statistics 1978 and NOS Vital Statistics and Migration Statistics.

Befolkning og levekår

Ulike befolkningsgrupper har ulik velferd og livsstil

Befolkningens levekår varierer med kjønn, alder, familiesituasjon og bosted. For å kunne forstå levekårene til befolkningen som helhet, og hvordan de varierer mellom ulike grupper, må vi ha kjennskap til befolkningens størrelse og sammensetning og hvordan den utvikler og endrer seg over tid.

Forskjeller i levekår kan i mange tilfeller føres direkte tilbake til trekk ved den befolkningsgruppen individet tilhører. Det er annerledes å være kvinne enn å være mann, å være gammel enn å være ung, å leve alene enn å leve i samliv, å være foreldre enn å være barnløs, å bo i by enn å bo på landet.

De ulike grupper har ikke bare forskjellig velferd når det gjelder levekårsforhold som arbeid, helse, sosial kontakt og tilknytning, utdanning, inntekt og boforhold. De har vanligvis også forskjellig livsstil, dvs. de velger ulike måter å leve på.

Befolkningens størrelse

Redusert befolkningsvekst

Ved utgangen av 1982 bodde det i Norge vel 4,1 millioner mennesker. Fra året før økte folketallet med under 16 000, eller mindre enn en halv prosent (vedleggstabell 2.1). Overskottet av fødte over døde var 10 000 og overskottet av innvandrere over utvandrere var snaut 6 000. Folketilveksten de siste årene har bare vært omtrent halvparten så stor som på 1960-tallet (vedleggstabell 2.1). Den reduserte folketilveksten skyldes minkende fødselsoverskott (figur 2.1). For å finne et mindre fødselsoverskott enn for årene 1979–1982, må vi helt tilbake til 1814 som var slutten på en periode med uår og mange dødsfall.

Fortsatt befolkningsvekst på kort sikt – deretter nedgang?

Ved å beregne framtidige fødsler og dødsfall ut fra dagens befolkning, kan vi gjøre anslag for hvordan folkemengden vil utvikle seg framover. I slike framskrivinger er særlig resultatene når det gjelder framtidige fødselskull usikre. Forutsetter vi at fødselshypotesen (fruktbarheten) for norske kvinner holder seg omtrent som i 1981, og at innflyttingsoverskottet fra utlandet blir omtrent som de seinere år, dvs. ca. 4 000 pr. år, vil folketallet fortsette å øke langsomt.

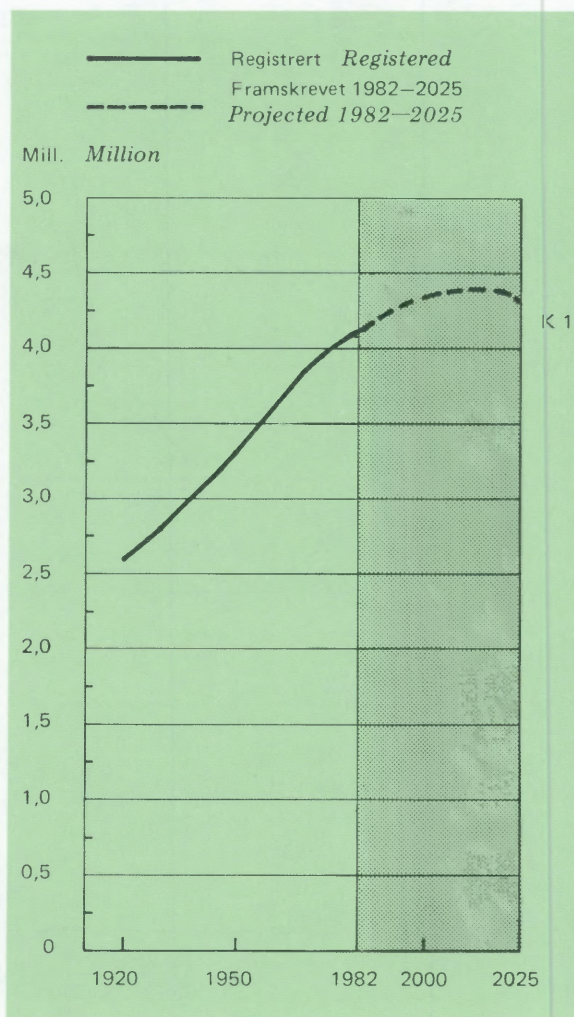
I år 2000 vil det være omkring 4,3 millioner mennesker i Norge (figur 2.2). Etter å ha nådd toppen på 4,35 millioner mellom år 2015 og 2020 begynner folketallet å synke.

Med andre forutsetninger om fruktbarhet og innvandringsoverskott kan befolkningsutviklingen bli annerledes.

Dødeligheten virker også inn på befolkningsutviklingen. Vi regner med at dødeligheten fortsatt vil synke svakt.

Når vi regner med at folketallet fortsatt kommer til å stige, skyldes dette at antall kvinner i fødedyktig alder vil øke i de nærmeste årene. Seinere kommer stadig mindre kull av kvinner i fødedyktig alder, og fødselstallet vil synke.

Figur 2.2. Registrert folkemengde 1920-1982 og framskrevet folkemengde 1983-2025
Registered population 1920-1982 and projected population 1983-2025

Kilder: NOS Historisk statistikk 1978, NOS Framskriving av folkemengden 1982-2025. Regionale tall.

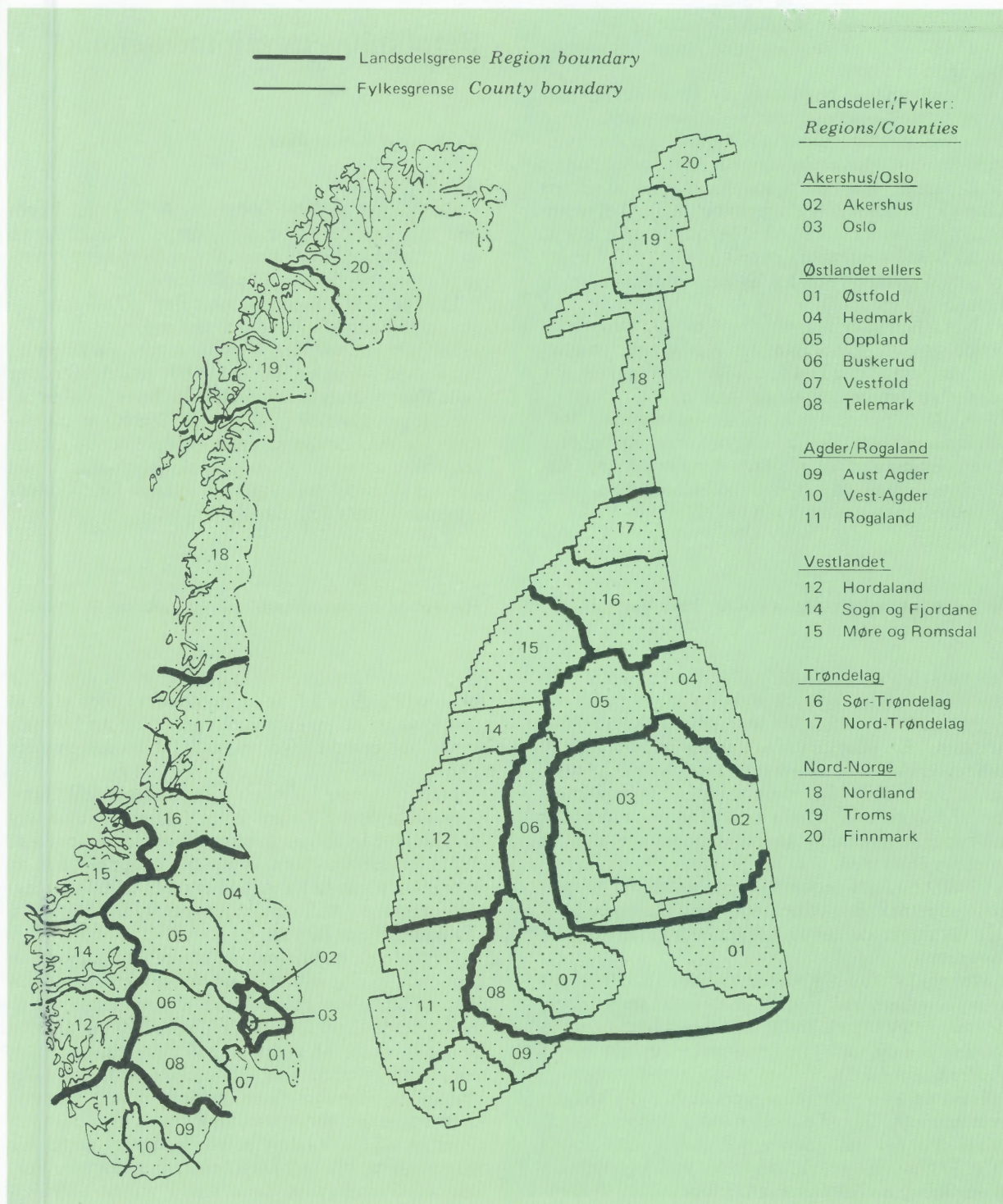
Sources: NOS Historical Statistics 1978, NOS Population Projections 1982-2025. Regional Figures.

Folkemengden ujevnt fordelt over landet

Norges folkemengde på 4,1 millioner bor på et område på 307 000 km² landareal. I gjennomsnitt blir det vel 13 personer pr. km², som er en lav befolkningstetthet sammenliknet med de fleste land. Videre

er de bosatte nokså ujevnt fordelt over dette arealet. Mens det i fylkene omkring Oslofjorden bor minst 60 personer pr. km², bor det i Finnmark færre enn 2 personer. Figur 2.3 antyder hvordan landet kunne ha sett ut dersom landarealet svarte til størrelsen på folkekemengden.

Figur 2.3. Landsdeler og fylker. Faktisk areal og areal proporsjonalt med folkekemengden
Real areas and areas proportional with population

Kilde: Miljøstatistikk 1978 SA nr. 37.

Source: Environmental Statistics 1978 SA no. 37.

Størst befolkningsvekst i Agder/Rogaland – stagnasjonstendenser i Nord-Norge

I perioden 1976–1980 var folketilveksten i alle landsdeler mindre enn i perioden 1971–1975 (vedleggstabell 2.2). Veksten ble mest redusert i Nord-Norge og i Akershus/Oslo der folkemengden gjennomsnittlig økte med bare 0,1 prosent pr. år. Minst redusert ble veksten i Agder/Rogaland som fortsatt beholdt den klart største årlige vekstraten, over 1,0 prosent. I de andre landsdelene økte folkemengden omtrent i takt med landsgjennomsnittet, 0,37 prosent pr. år.

I 1981–1982 har befolkningsveksten i Akershus/Oslo igjen økt noe.

Østlandet har så langt bakover det finnes tall hatt lavere fødselsoverskott enn resten av landet, men som oftest har en betydelig tilflytting mer enn oppveiet dette. I 1981 var det samlede fødselsoverskottet for Østlandet – som har nesten halvparten av landets folketall – svært lavt (vedleggstabell 2.2). Men nettoinnflytting gav likevel en total befolkningsøkning på om lag 5 000. Innflyttingsoverskottet fra utlandet bidrog med over 70 prosent av nettoinnflyttingen til Østlandet.

I Nord-Norge er fødselstallene blitt kraftig redusert de siste 15 årene. Sammen med en nesten uavbrutt nettoutflytting kan dette gjøre det vanskelig for landsdelen å opprettholde folketallet.

I Agder/Rogaland har fødselsoverskott og innflyttingsoverskott i det siste bidratt omtrent like mye til befolkningsøkningen. I Trøndelag er veksten i hovedsak bestemt av et moderat fødselsoverskott, mens inn- og utflyttingen stort sett er i likevekt.

De fleste større tettstedene vokser bare langsomt

Ved beskrivelser av bosettingsmønsteret skjeller vi ofte mellom tettbygde og spredtbygde strøk. Tettbygde strøk omfatter alle tettsteder, dvs. områder med minst 200 bosatte der avstanden mellom husene som regel ikke er over 50 meter. Tettsteder er avgrenset uavhengig av kommunegrenser, sognegrenser mv., slik at vi f.eks. i Oslo tettsted får med områder i en rekke kommuner i Akershus, foruten et mindre område i Buskerud.

I 1980 bodde 71 prosent av befolkningen i Norge i tettbygde strøk, mot 66 prosent i 1970 (vedleggstabell 2.3). Økningen skyldes i noen grad at nye tettsteder er kommet til.

Mellom 1970 og 1980 har de største tettstedene hatt en svakere befolkningsvekst enn landet som helhet, mens de i 1960-årene hadde en tilvekst som var over dobbelt så høy som gjennomsnittet for hele landet (vedleggstabell 2.3).

Blant de aller største tettstedene har utviklingen vært noe ulik. Både Oslo tettsted og Bergen tettsted hadde praktisk talt samme folketall i 1980 som i 1970. Det har likevel skjedd en betydelig geografisk omfordeling av befolkningen. I løpet av 1970-årene ble folkemengden innenfor Oslo kommunes grenser redusert med nærmere 26 000. Innenfor Bergen

kommunes grenser før 1972 ble folkemengden redusert med vel 24 000 i samme tidsrom. Utviklingen i Oslo og Bergen er i tråd med det som er skjedd i storparten av storbyene i industrilandene det siste tiåret: Folketallet har sluttet å øke og er oftest synkende i sentrale bydeler, mens folkemengden i omegnen vokser.

Befolkningens sammensetning

Kvinneoverskottet øker

Ved utgangen av 1981 bodde det 40 000 eller 2 prosent flere kvinner enn menn i Norge. Overskottet vil trolig fortsatt øke noe framover, men vil neppe overstige 3 prosent de første 20–30 årene.

Det blir født knapt 6 prosent flere gutter enn jenter, men kvinner lever lenger enn menn.

Selv om det var flere kvinner enn menn i befolkningen sett under ett, var det i 1981 mannsoverskott i alle aldersklasser under 52 år. Ulikheter i inn- og utvandringen påvirker også tallene. Størst var mannsoverskottet i aldersgruppen 30–34 år. Fra 60-årsalderen vokser derimot kvinneoverskottet markert med økende alder. I 1981 var det 80 prosent flere kvinner enn menn blant dem på 80 år og over.

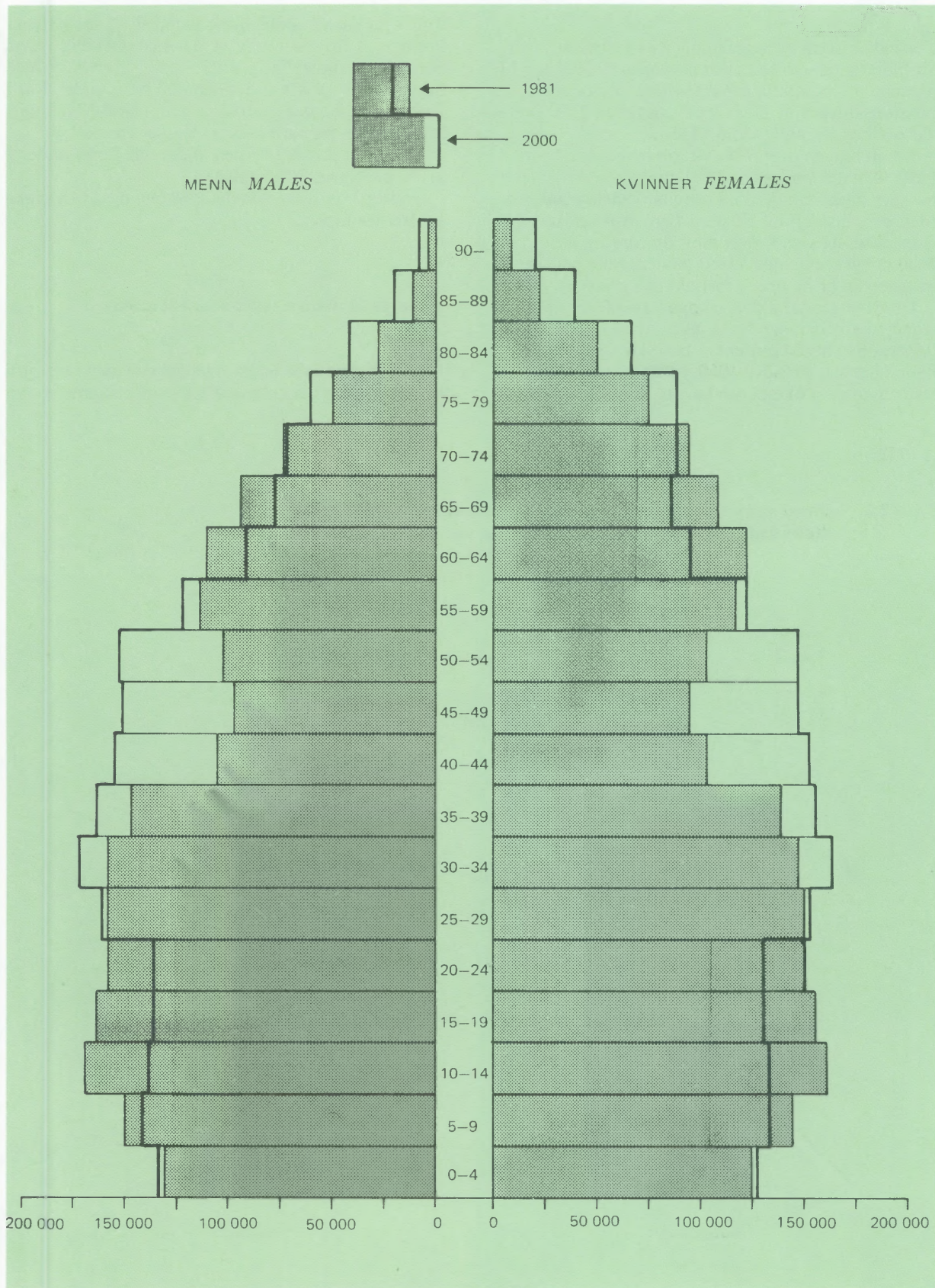
Høyere gjennomsnittsalder – befolkningen «eldes»

Gjennomsnittsalderen i den norske befolkningen har økt (vedleggstabell 2.4). Dette skyldes i noen grad at folk lever lenger enn før, men også det at det blir født færre har betydd mye, spesielt for økningen etter 1970.

Figur 2.4, som kalles en alders- eller befolkningspyramide, viser hvordan folkemengden fordeler seg på kjønn og femårige aldersgrupper ved utgangen av 1981. Pyramidens form er i første rekke bestemt av størrelsen på fødselskullene i forhold til folkemengden, men også kullenes dødelighet og flytting til og fra utlandet har betydning.

De store innsnevringene i pyramiden for 1981 i figur 2.4 omkring 40–44 år og 45–49 år avspeiler de lave fødselstallene i 1930-årene. Videre er de synkende fødselskullene etter 1969 årsak til at pyramiden smalner av nederst. Følgen blir at gjennomsnittsalderen i befolkningen øker selv uten at folks levealder endrer seg. Dersom fødselskullene holder seg små over lengre tid, blir innvirkningen på gjennomsnittsalder og aldersfordeling betydelig. Det er dette som menes når det blir sagt at en befolkning «eldes». Norges befolkning gjennomgår stadig en slik aldringsprosess. I hvilken grad den vil fortsette avhenger av størrelsen på framtidige fødselskull.

Figur 2.4. Folkemengde etter kjønn og alder. Registrert 1981 og framskrevet 2000. 1 000
 Population by sex and age. Registered 1981 and projected 2000. 1 000

Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1981.
 Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1981.

Flere alderspensjonister – men også flere i yrkesaktiv alder

Den eldste delen av befolkningen øker fortsatt, både absolutt og relativt sett. Ved utgangen av 1981 var 13 prosent av befolkningen, 534 000 personer, over pensjonsalderen på 67 år (vedleggstabell 2.4). Dette var dobbelt så mange som i 1950.

Befolkningen over 67 år vil fortsette å øke fram til 1990. Deretter ventes antallet å minke noe da det etter hvert er stadig mindre kull som når pensjonsalderen. Men det vil samtidig bli langt flere av de eldste pensjonistene, de som krever mest omsorg og pleie. I år 2000 må vi regne med 55–60 prosent flere personer i gruppen 80 år og over i forhold til i 1981.

I 1981 utgjorde aldersgruppen 16–66 år, ofte betegnet «befolkningen i yrkesaktiv alder», vel 2,6 millioner, omkring 64 prosent av befolkningen. Andelen har endret seg lite siden 1960. Fram mot år 2000 ventes prosenten å øke til om lag 66.

Tallet på skolebarn vil synke betydelig

Tallet på barn i skolepliktig alder, 7–15 år, har økt lite etter 1970. Samtidig er det blitt atskillig færre barn under skolepliktig alder, særlig etter 1975. Ved utgangen av 1981 var det 366 000 barn under 7 år i Norge, 9 prosent av befolkningen. Dette er det klart laveste tallet på barn i førskolealder etter 1950.

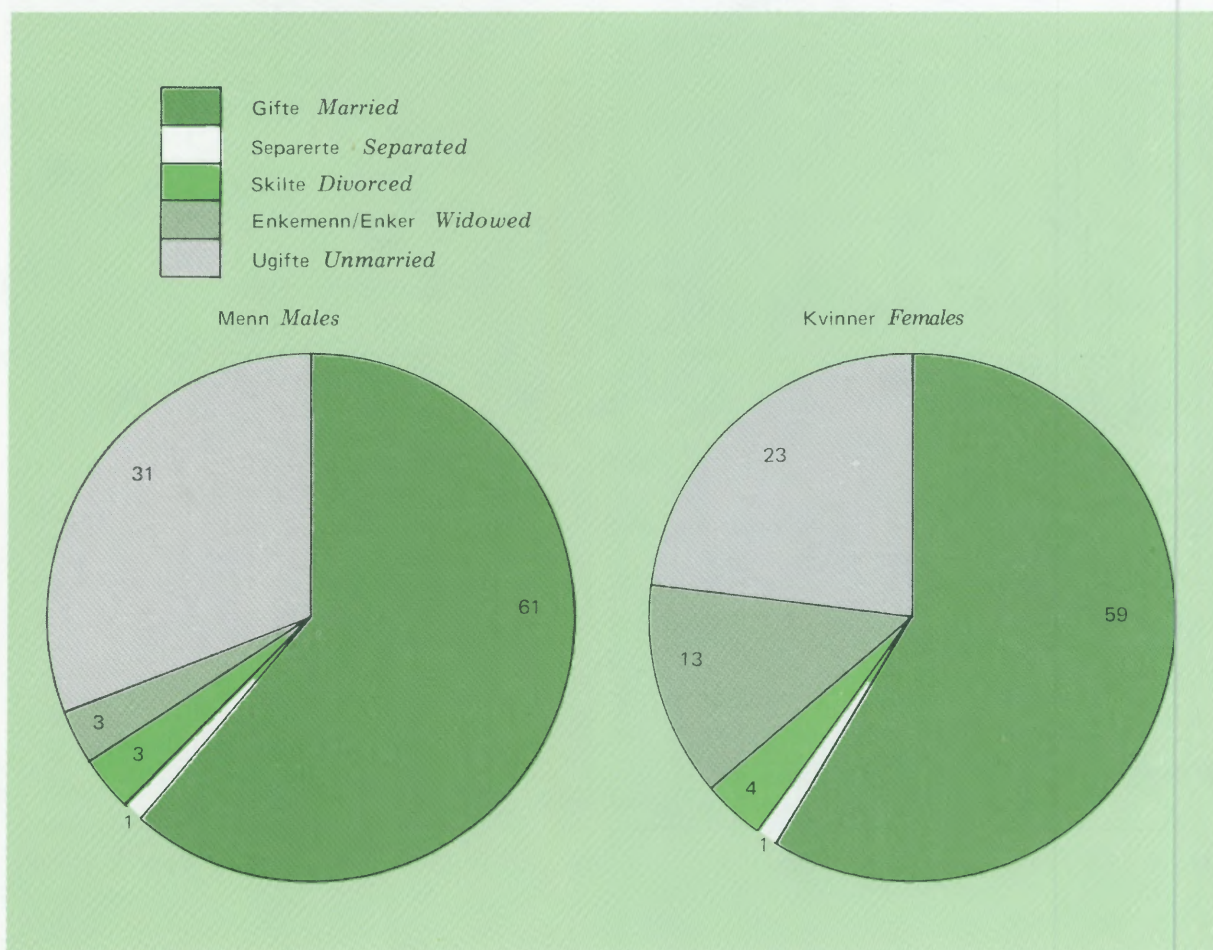
Vi må fortsatt regne med at det blir færre under 7 år, iallfall noen år framover.

Tallet på barn i skolealder kommer også til å synke kraftig framover.

4 ganger så mange enker som enkemenn

På grunn av at kvinner lever lenger enn menn og fordi kvinner vanligvis er yngre enn sine ektemenn, vil

Figur 2.5. Menn og kvinner 16 år og over etter ekteskapelig status. Prosent. 1981
Males and females 16 years and over by marital status. Per cent. 1981

Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1981.
Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1981.

kvinnen som oftest være den som lever lengst av et ektepar. Ved utgangen av 1981 var det omtrent fire ganger så mange enker som enkemenn (figur 2.5).

59 prosent av alle 80-årige menn levde i ekteskap, men bare 21 prosent av kvinnene. En kvinne som i 1981 giftet seg med en 2-3 år eldre mann må regne med å være enke i vel 8 år, idet hun ved vigselen kan vente å oppnå en nærmere 6 år høyere levealder enn mannen.

Flere ugifte og skilte personer – færre gifte

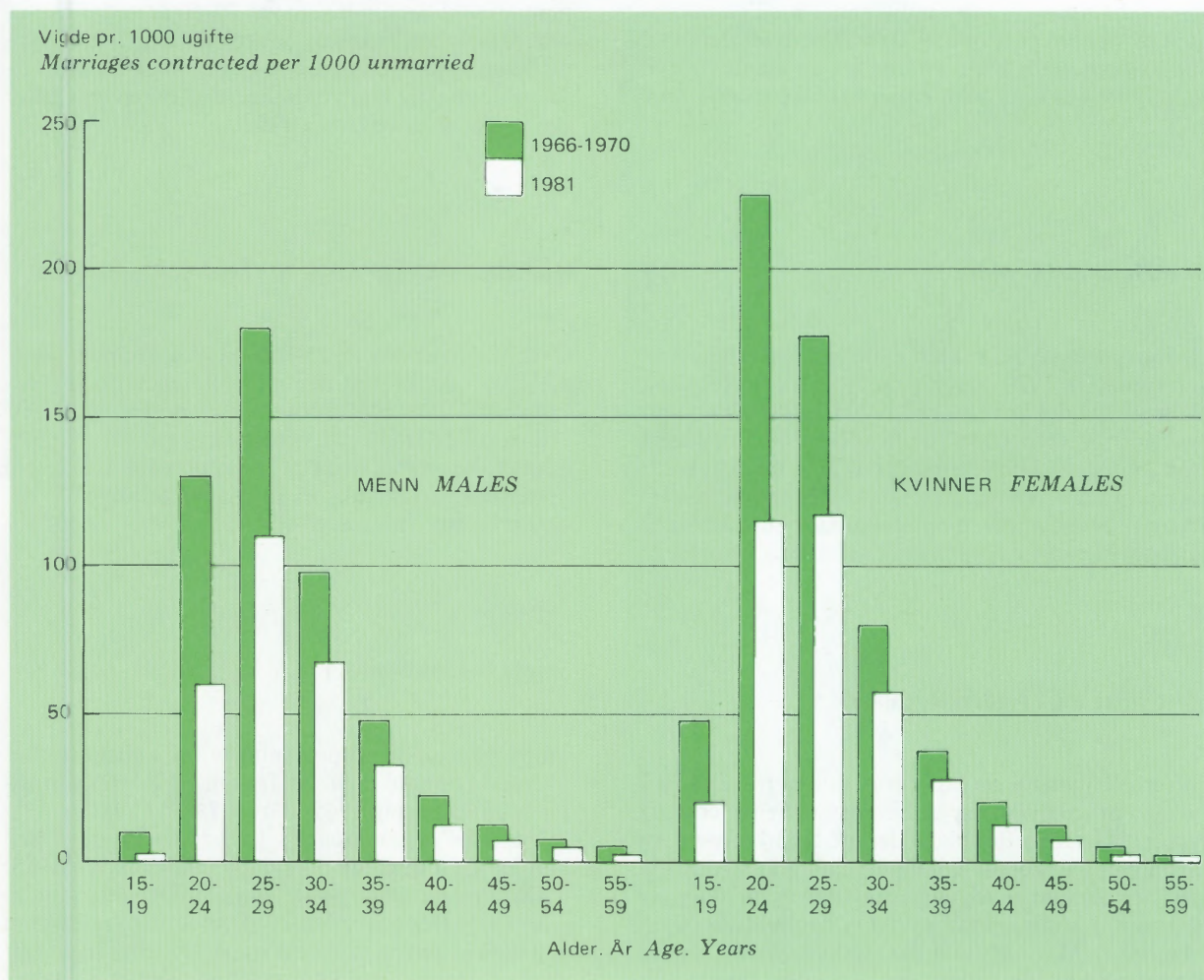
Gruppen skilte og separerte har økt sterkt de siste årene, både absolutt og relativt. Ved utgangen av 1981 var nesten 71 000 menn og over 84 000 kvinner registrert som skilt eller separert. Årsaken til at det

finnes flest skilte eller separerte kvinner er at skilte og separerte menn har høyere dødelighet, og at de jevnt over er noe eldre enn kvinnene. Tallene er trolig noe for høye, idet det ikke er meldeplikt når ektepar som er blitt separert flytter sammen igjen.

Det er blitt forholdsvis flere ugifte personer og forholdsvis færre gifte. Etter å ha økt jevnt i flere tiår, nådde tallet på gifte kvinner en foreløpig topp i 1977, vel 953 000 (vedleggstabell 2.5). Siden er tallet blitt redusert til 945 000 ved utgangen av 1981.

Dersom den seinere tids skilsmissehyppighet varer ved, vil det stadig bli forholdsvis flere separerte og skilte i hver enkelt aldersgruppe. Mens nærmere 6 prosent av alle kvinner i alderen 35-39 år var enten skilt eller separert ved utgangen av 1975, var tilsvarende prosent 9 i 1981. Nærmere hver 10. kvinne i slutten av 30-årsalderen er altså skilt eller separert. At prosenten ikke er blitt enda større, skyldes at mange gifter seg om igjen i disse og lavere aldre.

Figur 2.6. Giftermålsrater for ugifte menn og kvinner. 1966-1970 og 1981 *Age-specific marriage rates for unmarried males and females. 1966-1970 and 1981*

Kilde : NOS Folkemengdens bevegelse 1981.

Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1981.

Færre og seinere ekteskapsinngåelser

I hvert av årene 1967–1971 ble det inngått over 29 000 ekteskap i Norge. Bare i de tre etterkrigsårene 1946–1948 har tallene vært like høye. At tallene ble så høye mot slutten av 1960-årene skyldtes både at fødselskullene like etter siste krig var store og at folk giftet seg tidligere enn før. Tallet på inngåtte ekteskap har seinere avtatt og var 22 300 i 1981 (vedleggstabell 2.5). I aldersgruppene under 25 år er giftermålsaktiviteten mer enn halvert siden siste halvdel av 1960-årene (figur 2.6).

Giftermål mindre vanlig enn før – eller bare utsettelse?

De lavere tallene på inngåtte ekteskap i det siste skyldes trolig bare i noen grad at folk er noe eldre når de gifter seg. Resten må forklares ved en viss overgang til et samlivsmønster der personer av ulike kjønn bor sammen under ekteskapsliknende forhold uten å være gift. Mange slike samliv ender med ekteskap. Men av de som er født i 1950 og seinere ser det ut til at en større andel både av kvinner og menn vil leve som ugifte ved fylte 40 år enn for tidligere kull (figur 2.7).

Brudefolkene blir eldre

De som gifter seg nå er klart eldre enn brudefolk flest var omkring 1970, da gjennomsnittlig giftermålsalder var på det laveste. Fra 1970 til 1981 økte gjennomsnittsalderen både for brudgom og brud med over 2 år og var i 1981 henholdsvis 27½ og 25 år (vedleggstabell 2.6). Disse tallene gjelder første gangs vigsel og er beregnet på en måte som gjør at resultatene ikke påvirkes av at fødselskullene varierer i størrelse.

Flest gifter seg i Agder/Rogaland

Giftermålsmønsteret varierer atskillig fra fylke til fylke. Forholdsvis flest ekteskapsinngåelser er det i Agder-fylkene og Rogaland der om lag 14 prosent av mennene og 9 prosent av kvinnene aldri kommer til å gifte seg dersom erfaringene fra 1979 og 1980 legges til grunn. Landsgjennomsnittet er henholdsvis 20 og 14 prosent. Minst utsikter til ekteskap synes bosatte i Finnmark å ha idet tallene for 1979–1980 tilsier at 38 prosent av mennene og 23 prosent av kvinnene der ikke kommer til å gifte seg.

Forholdsvis færre som gifter seg om igjen nå enn før

En stadig økende andel av dem som inngår ekteskap er skilte – over 11 prosent i 1981. Andelen enker/enkemenn blant dem som gifter seg igjen er bare vel 1 prosent. Utviklingen har sammenheng med økende skilsmissetall og avtakende dødelighet.

Likevel er det færre som gifter seg om igjen enn tidligere. Siden 1960 er gjengifteratene for de fleste aldersgruppene av skilte redusert med 30–50 prosent. Dette kan skyldes at skilte personer er gitt bedre muligheter til å leve enslig, eventuelt i samliv uten vigsel.

Gjengifte vanligst blant yngre skilte

Noen gifter seg raskt om igjen etter en skilsmisse: 1 av 8 samme år som de ble skilt (vedleggstabell 2.7). Andelen som gifter seg igjen før eller seinere, varierer svært med alderen ved skilsmissen. Av dem som var under 25 år da de ble skilt, hadde 3 av 4 giftet seg igjen tolv år etter skilsmissen, mot bare halvparten så mange blant personer som var 40–50 år ved skilsmissen. Også blant enker og enkemenn er gjengiftehyppigheten høyere jo yngre den gjenlevende var da ektefellen døde. Det er mye vanligere at enkemenn gifter seg igjen enn at enker gjør det.

Død klart viktigste årsak til ekteskapsoppløsning

Over 72 prosent av de 25 500 ekteskapsoppløsningene i 1981 skyldtes at den ene ektefellen døde (vedleggstabell 2.5). Skilsmisser spiller derfor en underordnet rolle når alle aldersgrupper ses under ett. Derimot er skilsmisser den klart dominerende årsaken til oppløsning av ekteskapet for personer under 50 år, og særlig for dem under 40 år.

Stadig flere skilsmisser

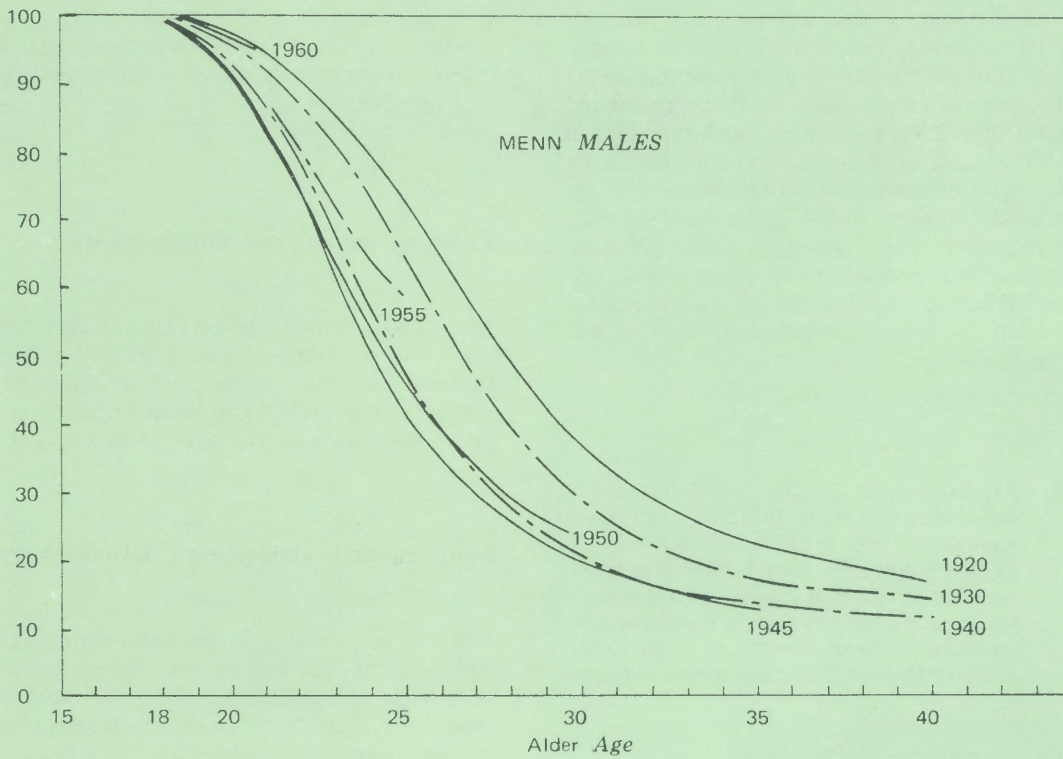
Tallet på ekteskapsoppløsninger ved skilsmisse har økt sterkt de siste 15 årene, fra om lag 2 500 skilsmisser pr. år omkring 1965 til over 7 100 i 1981.

Tallet på separasjoner i 1981 tyder på at vi kan komme til å oppleve over 7 500 skilsmisser i 1983.

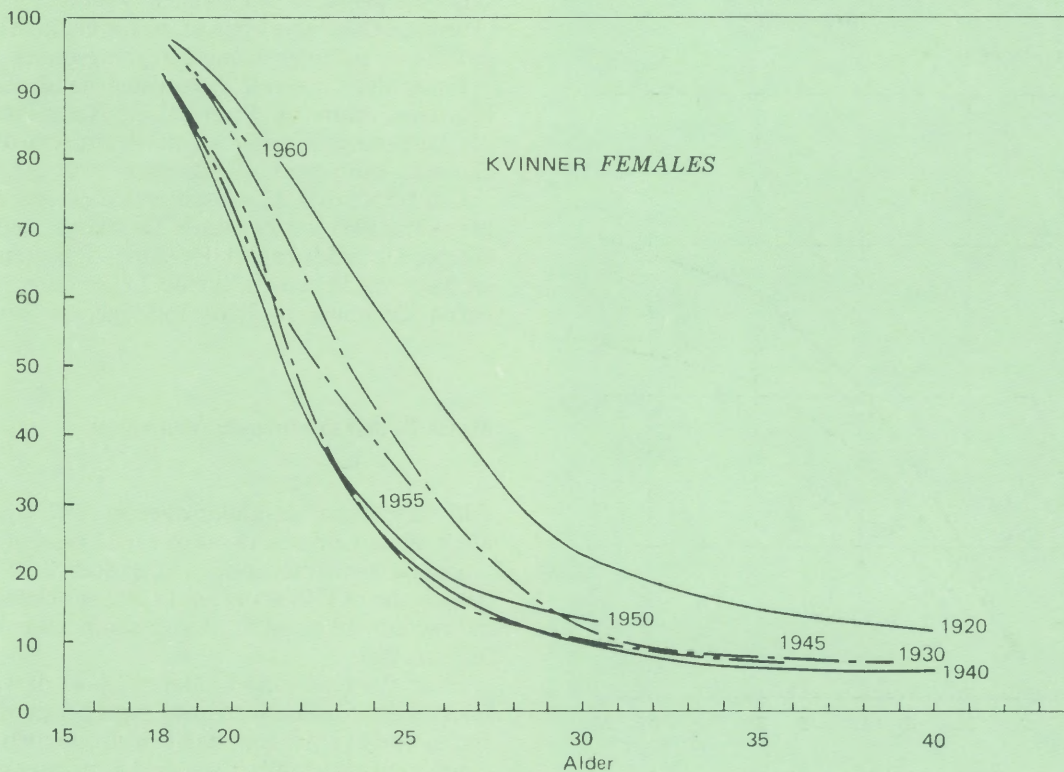
Økningen i tallet på skilsmisser har vært mindre etter 1975. Denne tendensen skyldes nok i noen grad at det på grunn av stadig færre vigsler etter hvert blir færre ekteskap som kan oppløses. Det er ekteskap som har vart under 10 år som har størst sannsynlighet for å bli oppløst.

Figur 2.7. Andel ugifte (aldri gifte) ved ulike aldre blant årskull av menn og kvinner født 1920-1960. Prosent
Per cent never married at different ages among cohorts of males and females born 1920-1960

Prosent *Per cent*

Prosent

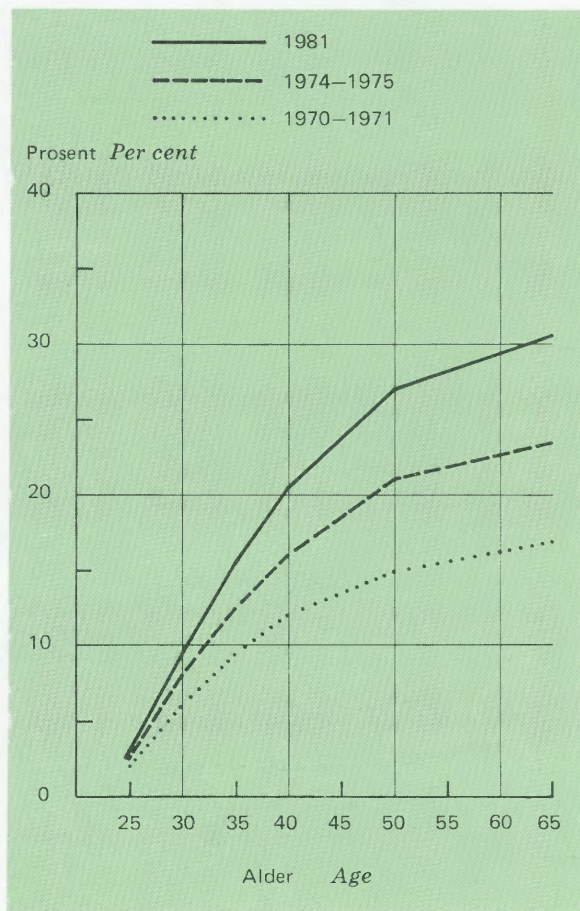
Kilder: NOS Historiske tabeller over folkemengde, giftermål og dødsfall 1911-1976 og NOS Folkemengde etter alder og ekteskapelig status 31. desember.

Sources: NOS Historical Tables on Population, Marriages and Deaths 1911-1976 and NOS Population by Age and Marital Status 31 December.

3 av 10 yngre ekteskap vil ende med skilsmisse

Vi kan ikke gi noe enkelt uttrykk for risikoen for å bli skilt. En mulighet er å lage en prognose for ekteskapsoppløsning ut fra de ferskeste skilsmissetallene. Tar vi utgangspunkt i et tenkt kull av 25 år gamle gifte menn og lar dem «gjennomleve» skilsmissemønsteret fra 1981 til de fyller 65 år tyder beregningene på at 3 av 10 ekteskap før eller seinere vil bli oppløst ved skilsmisse (figur 2.8). Resultatet innebærer likevel ikke at 30 prosent av alle ekteskap som består nå (eldre som yngre) kommer til å bli oppløst. Siden tyngden av skilsmisene i 1981 gjaldt ekteskap inngått omkring 1970, vil beregningene gjelde forholdsvis nylig inngåtte ekteskap. For ekteskap inngått tidligere enn 1970 er sannsynligheten for skilsmisse lavere, mens den for seinere inngåtte ekteskap er noe større enn 30 prosent.

Figur 2.8. Beregnet andel av gifte menn som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmissemønster som i 1970-1971, 1974-1975 og 1981. Prosent. Hele landet *Estimated per cent of married males who are expected to get divorced before a certain age, assuming divorce pattern of 1970-1971, 1974-1975 and 1981. The whole country*

Kilde: Statistisk ukehefte nr. 37/83.

Source: Weekly Bulletin of Statistics No. 37/83.

Tilsvarende beregninger på skilsmissemønsteret fra 1970-1971 viste at hvert sjette yngre ekteskap ville ende med skilsmisse (figur 2.8).

Skilsmissetallene for 1981 forteller at i noe over halvparten av tilfellene inntraff skilsmisen før ektemannen fylte 35 år og i 60 prosent av tilfellene før hustruen ble 35 år (vedleggstabell 2.8).

Sannsynligheten for skilsmisse avhenger både av alderen ved inngåelsen av ekteskapet og av ekteskaps varighet.

Ekteskap inngått i ung alder minst stabile

Beregninger som bygger på skilsmissehyppighetene i 1977 viser at blant dem som gifter seg svært unge (kvinner 18 år eller yngre og menn 20 år eller yngre), vil om lag 4 av 10 bli skilt, mens forholdet er under 2 av 10 for dem som var over 25 år ved giftermålet.

Store regionale variasjoner i skilsmissehyppigheten

Det er til dels store regionale variasjoner i skilsmissehyppigheten. Størst er risikoen for skilsmisse i sentrale strøk av landet, særlig Østlandet og i fylker med store byer. Oslo har uten sammenlikning flest skilsmisser (figur 2.9). Tallene for 1981 tilsvarer at vel halvparten av alle yngre ekteskap i Oslo vil ende med skilsmisse. Allerede før mannen fyller 35 år vil 2 av 10 ekteskap i Oslo være oppløst, og før mannen fyller 45 år vel 4 av 10 ifølge denne beregningsmåten.

Forholdsvis færrest skilsmisser hadde Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Nord-Trøndelag, der beregningene tyder på at 18 prosent av yngre ekteskap kan ventes å bli oppløst.

Ca. 1 550, dvs. 22 prosent av de ekteparene som ble skilt i 1981 var barnløse. De øvrige 5 600 skilte ekteparene hadde i alt 11 100 barn. 28 prosent hadde ett barn, og 50 prosent hadde 2 eller flere. 8 200 av barna var under 18 år og forsørget av foreldrene.

Minst 70 000 samboende uten vigsel

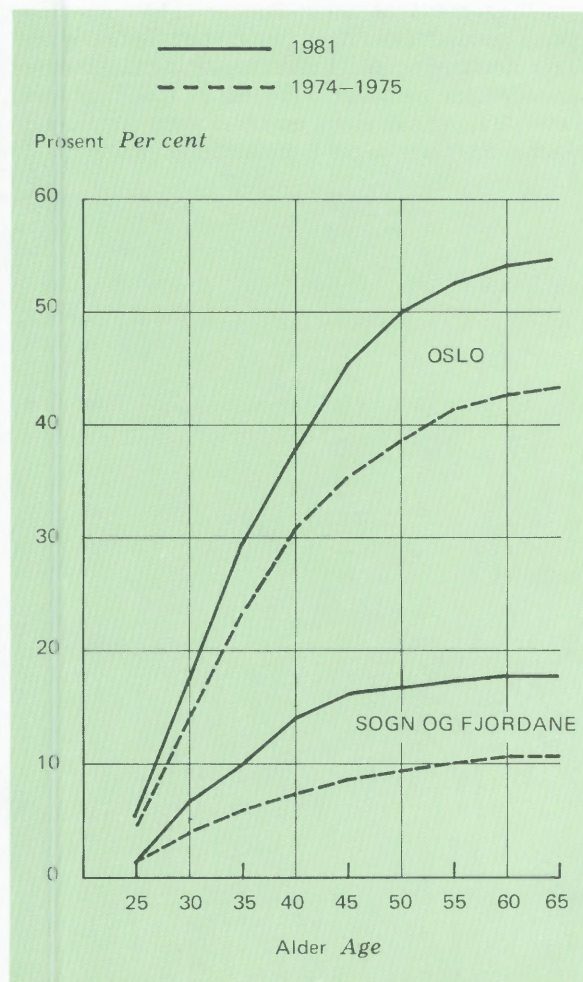
Tall fra fruktbarhetsundersøkelsen i 1977 viser at av alle kvinner i alderen 18-44 år var 71 prosent gifte og 5 prosent var samboende (vedleggstabell 2.9). Dette betyr at det i 1977 var om lag 35 000 samboende kvinner mellom 18 og 44 år. 4 av 5 samboende var ikke tidligere gift.

Hver fjerde kvinne i alderen 18-44 år var samboende eller hadde levd som samboende tidligere. Tre av fire kvinner som hadde levd sammen med en mann uten vigsel, giftet seg med ham seinere. Det å være ugift samboende synes derfor i en viss grad å være en innledning til ekteskap. I alle fall gjelder dette for Norge i dag.

Minst halvparten av samboende tenåringer er ikke gift

Tall fra Folke- og bolig telling 1980 viser at nærmere 3 prosent av alle personer i alderen 16–66 år var samboende. Tallene tyder på at det var mer vanlig å bo sammen som ikke-gifte i 1980 enn i 1977. Samliv uten vigsel er vanligst blant de yngre kvinnene. Samboende menn er noe eldre enn kvinnene. Sett i forhold til alle som lever i samliv (gifte og samboende), er det flest samboende blant de aller yngste. Minst halvparten av tenåringene som lever i samliv er ugifte.

Figur 2.9. Beregnet andel av gifte menn som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmisse-mønster som i 1974-1975 og 1981. Prosent. Oslo og Sogn og Fjordane *Estimated per cent of married males who are expected to get divorced before a certain age, assuming divorce pattern of 1974-1975 and 1981. Oslo and Sogn og Fjordane*

Kilder: Folkemengdens bevegelse Oversikt 1971-1975 SA nr. 36 og upublisert materiale.

Sources: Vital Statistics and Migration Statistics Survey 1971-1975 SA no. 36 and unpublished material.

Flest samboende lengst nord – og i tettbygde strøk

Det er færrest samboende i Agder/Rogaland – og flest i Nord-Norge, Oslo og Trøndelag. Høyest andel hadde Finnmark med over 5 prosent eller om lag dobbelt så høy andel samboende som landsgjennomsnittet. Det er mer vanlig å leve i samliv uten vigsel i tettbygde strøk enn i spredtbygde strøk.

Færre ektepar – flere enslige

1. juli 1982 bodde det 1 737 000 familier her i landet, 108 000 flere enn i 1977 (vedleggstabell 2.10). Som familier regnes ektepar med eller uten ugifte barn, mor/far med ugifte barn og enkeltpersoner som er registrert bosatt uten ugifte barn og heller ikke sammen med ektefelle eller foreldre. Alle i en familie må være registrert bosatt på samme sted, dvs. i samme bolig. Familie må ikke forveksles med husholdning. En bolighusholdning omfatter alle bosatte i samme bolig, uavhengig av familietilknytning. Tallene for husholdninger er derfor lavere enn for familier.

I 1982 var tallet på ektepar 931 000, 7 000 færre enn i 1977 da det ble registrert flest ektepar (vedleggstabell 2.10). Samtidig økte tallet på familier med bare mor eller far med barn fra 75 000 i 1977 til 99 000 i 1982. I alt 403 000 ektepar hadde i 1982 ingen hjemmeverende barn under 20 år. Tallet for 1977 var 390 000. (Se også kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt nettverk.)

Familiene blir mindre

Familiestørrelsen har gått gradvis ned etter 1970, særlig siden midten av 1970-tallet. I 1982 var det i gjennomsnitt 2,37 personer pr. familie. Tilsvarende tall var 2,48 i 1977 og 2,53 i 1970.

I 1982 var det om lag 1 035 000 barn under 20 år i familier med ektepar, mot 1 110 000 i 1977. Tallet på barn under 20 år i familier med bare mor eller far i 1982 er beregnet til 148 000 mot 115 000 fem år tidligere.

Den samiske befolkningen

Samene er Norges eldste og viktigste etniske minoritetsgruppe. Det kan være uklart om en person skal regnes som same eller ikke. Hvor mange samer det bor i Norge kan en folketelling derfor ikke gi noe presist svar på.

Ved en tilleggundersøkelse til folketellingen i 1970 ble det registrert 10 500 personer med samisk som første språk. I alt 9 200 regnet seg som same. I alt vel 27 000 personer ble registrert med en samisk tilknytning i de områdene av Finnmark, Troms og Nord-

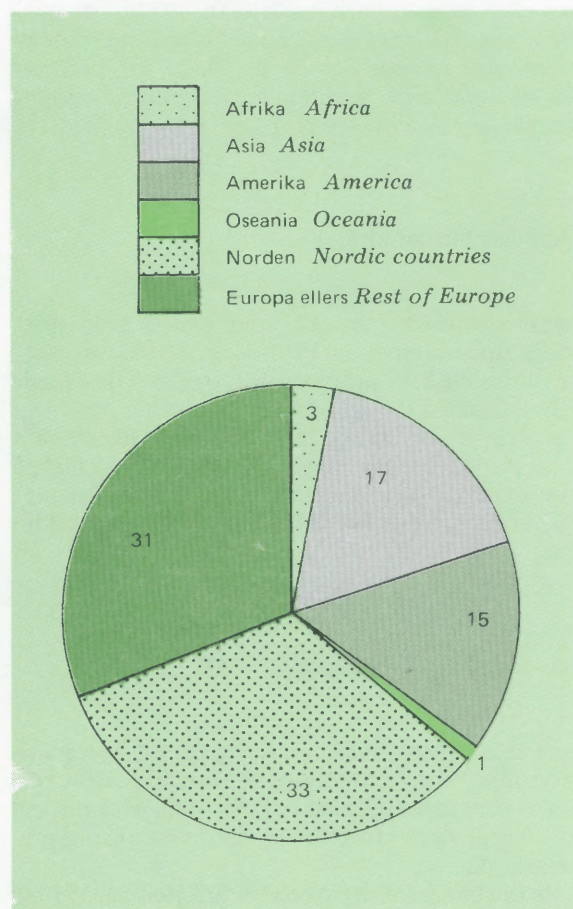
land som undersøkelsen omfattet. Trolig er det i Norge minst 40 000 personer som har et samisk innslag i sin bakgrunn.

Den mest konsentrerte samiske bosettingen finner vi i de indre delene av Finnmark. Men flertallet av same-ene bor likevel spredt i andre distrikter, helt sørover til Røros og Østerdalen og med innflyttergrupper i Oslo og Bergen.

Flere utlendinger i Norge

Ved utgangen av 1982 bodde det i Norge 90 000 personer uten norsk statsborgerskap. Dette er 25 000 flere enn ved registreringen i 1975. Langt flere enn de 90 000 har utenlandsk opprinnelse, idet 2 000–3 000 utlendinger har fått norsk statsborgerskap årlig i det siste.

Figur 2.10. Utenlandske statsborgere etter statsborgerskap. Prosent. Verdensdel. 1982 *Foreign citizens by citizenship. Per cent. Continent. 1982*

Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1982.

Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1982.

I alt 64 prosent av de fremmede statsborgerne hadde statsborgerskap i et europeisk land, 29 000 av dem i et nordisk land. Av disse igjen var vel halvparten dansker (figur 2.10).

Asiatene utgjorde i 1982 den nest største gruppen av utlendinger i Norge, 17 prosent. Av disse var 7 000 pakistane og 3 500 vietnamesere. I løpet av tre år er det blitt 37 prosent flere asiater i landet. Videre er gruppen av afrikanere økt med 21 prosent til 3 000.

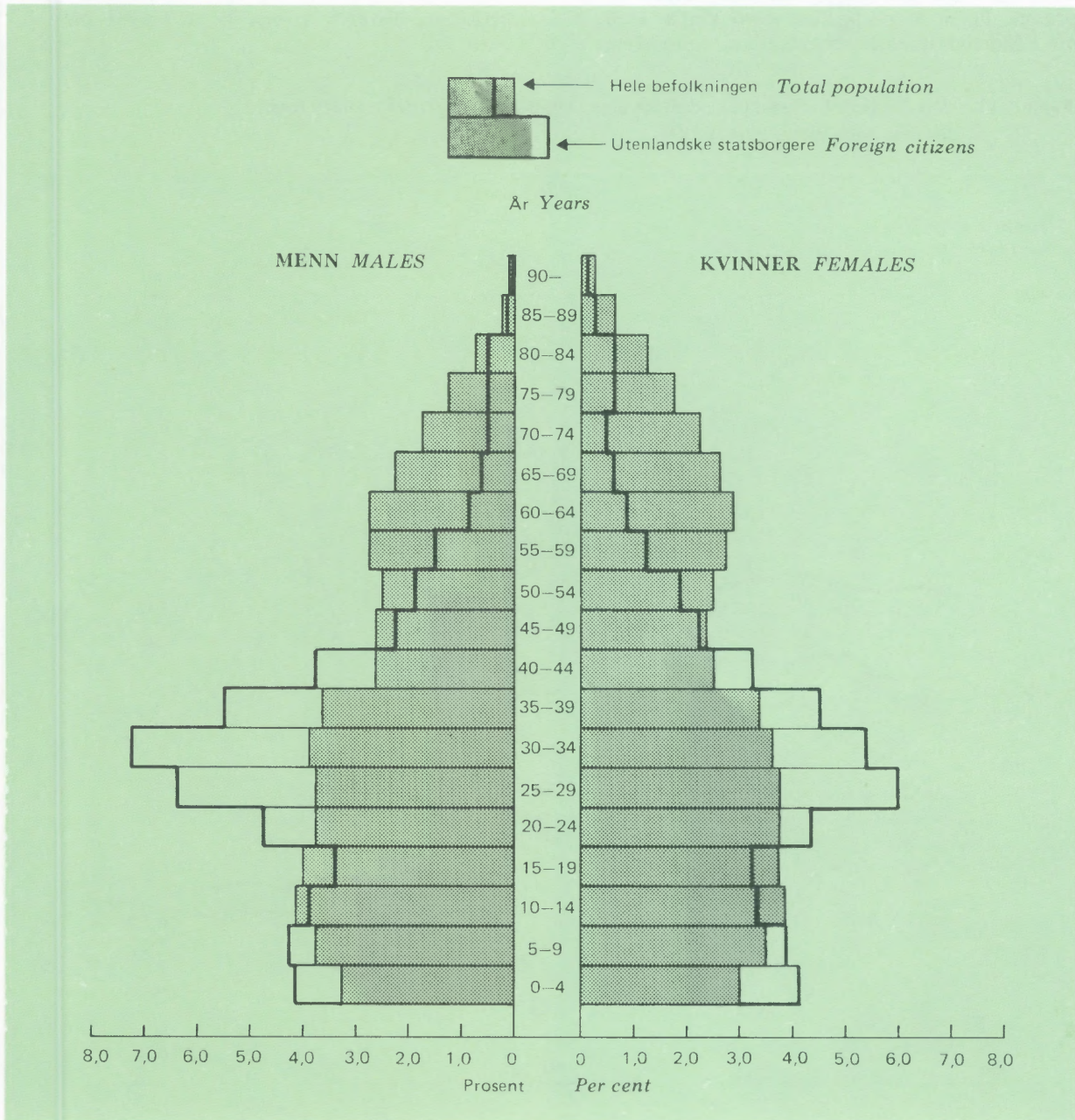
Tallet på personer med statsborgerskap i land i Nord- eller Sør-Amerika var 13 300.

Sammensetningen av den utenlandske befolkningen i Norge atskiller seg fra totalbefolkningen på flere måter. Avvikene er størst for innvandrere fra Asia og Afrika. For det første er det 10 prosent flere menn enn kvinner. Størst er mannsoverskottet blant afrikanerne, pakistane og vietnameserne. Blant statsborgere fra de fleste vestlige land er det derimot et mindre overskott av kvinner.

For det andre er aldersfordelingen nokså forskjellig fra den i totalbefolkningen: Blant utlendingene er det forholdsvis flere menn i alderen 25–44 år og kvinner i alderen 20–44 år og forholdsvis færre over 50 år (figur 2.11). Ellers er det noen flere barn i førskolealder.

Utlendingene i Norge er nokså skjevt fordelt over landet. Over halvparten av dem bor i Oslo, Akershus eller Rogaland. Som regel finner vi de fleste i og omkring de store byene. I Oslo utgjør de utenlandske statsborgerne nærmere 6 prosent av folkemengden, mens de fleste fylker og områder nord for Bergen-Lillehammer har under 1 prosent utlendinger.

Figur 2.11. Folkemengde etter kjønn og alder. Utenlandske statsborgere og hele befolkningen. Prosent. 1981
Population by sex and age. Foreign citizens and the whole population. Per cent. 1981

Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1981.
Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1981.

Fødsler

Fruktbarhetsnivået svakt synkende siden 1977

Tallet på levendefødte i Norge har siden 1977 vært om lag 51 000 pr. år (figur 2.1). Fra 1944 til 1973 ble det født over 60 000 barn i året.

Med fruktbarheten i en befolkning menes tallet på levendefødte barn i et tidsrom sett i forhold til antall kvinner i hver enkelt av de «fødedyktige» aldre, 15-49 år. Et mye brukt fruktbarhetsmål er samlet fruktbarhetstall. Det forteller hvor mange barn hver kvinne gjennomsnittlig kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i tidsrommet gjelder i hele den fødedyktige perioden og at dødsfall ikke forekommer.

Fruktbarheten har med et lite unntak for 1978,

vært synkende i hele tidsrommet 1965–1981 (figur 2.12). Siden 1977 har nedgangen vært svak. I hele perioden er samlet fruktbarhetstall redusert med i alt 43 prosent. Fordi det stadig kom større kull av kvinner inn i fødedyktig alder, begynte ikke fødselstallet å

synke før i 1970.

Mens fruktbarheten i 1964 tilsvarte nesten 3 levende fødte barn pr. kvinne i løpet av den fødedyktige perioden, tilsvarte fruktbarheten i 1981 bare 1,7 barn.

Figur 2.12. Samlet fruktbarhetstall i nordiske land. 1960-1982¹⁾ *Total fertility rate in Nordic countries. 1960-1982¹⁾*

1) Antall barn hver kvinne gjennomsnittlig kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer.

1) The average number of live-births to a woman passing through the child-bearing period, exposed at each age to the existing fertility, but not exposed to mortality.

Kilde: Oppgaver fra de nordiske statistiske sentralbyråene.

Source: Data from the national central bureaus of statistics.

Fortsatt synkende fruktbarhet blant de yngste

Fallet i fruktbarhet i tidsrommet 1965–1977 gjaldt alle aldersgrupper av kvinner (figur 2.13). Inntil 1976 var aldersgruppen 20–24 år den mest fruktbare, men fortsatt fruktbarhetsnedgang i disse aldre har medført at det nå er aldersgruppen 25–29 år som har høyest fruktbarhet. Aldersgruppen 15–19 år hadde økende fruktbarhet til 1972, men også den har seinere hatt et betydelig fall.

Siden 1977 har fruktbarheten vært svakt stigende for aldre mellom 25 og 40 år. Nedgangen i samlet fruktbarhet skyldes derfor at fruktbarheten har fortsatt å synke i aldre under 25 år.

Fruktbarhetsnedgangen fram til 1977 gjelder i første rekke de gifte kvinnene. Etter 1977 henger fruktbarhetsnedgangen i første rekke sammen med

reduksjonen i giftermålshyppigheten. For ikke-gifte kvinner økte fruktbarheten betydelig i løpet av 1960-årene for alle aldersgrupper, og sterkest for de yngste. På 1970-tallet var fruktbarheten omtrent uendret i alle aldersgrupper av ikke-gifte kvinner. Denne utviklingen har blant annet klar sammenheng med de seinere års økende tendens til samliv uten vigsel. Tall for 1980 og 1981 viser igjen økt fruktbarhet for ikke-gifte over 20 år.

1950-generasjonen av kvinner den første som ikke reproducerer seg?

Hvilke virkninger fruktbarhetsfallet vil kunne få kommer an på om vi har å gjøre med en varig reduksjon av fruktbarheten eller bare en utsettelse av fødslene. Den siste muligheten er fortsatt til stede, men er neppe forklaringen på hele fruktbarhetsfallet, siden dette har vært størst for de eldste kvinnene. Trolig er det snakk om en viss utsettelse, men bare i beskjeden grad. Erfaring viser at det kan bli store endringer i fruktbarheten på kort tid.

Beregninger som er gjort for hvert enkelt fødselskull av kvinner, tyder på at 1950-kullet vil bli det første som ikke reproducerer seg selv. Det betyr at kullet ender opp med et gjennomsnittlig barnetall under 2,1. Til sammenlikning kommer kvinner fra kullene 1931–1938 til å få gjennomsnittlig mellom 2,5 og 2,6 barn.

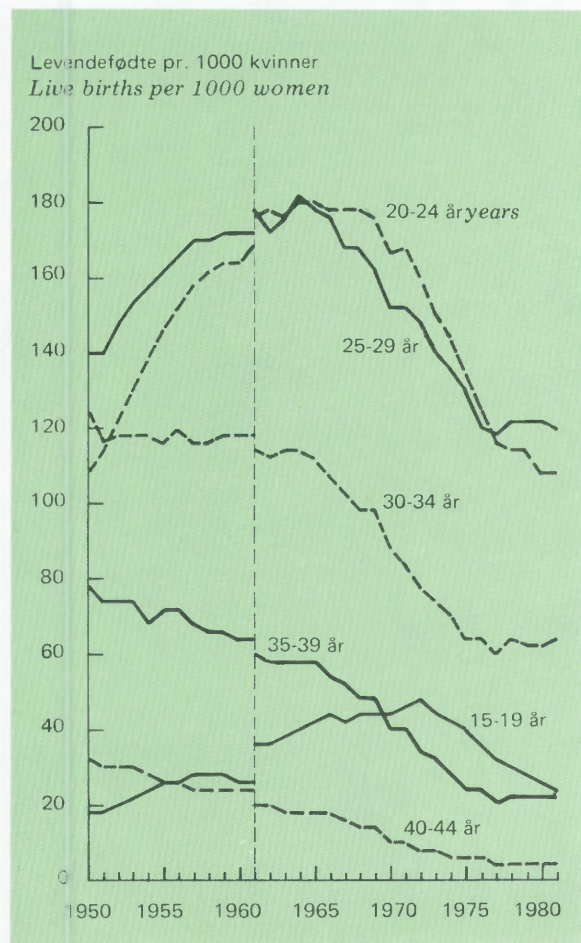
Færre barn pr. kvinne – men ikke flere barnløse

Fruktbarhetsundersøkelsen, en intervjuundersøkelse fra 1977, viser at de aller fleste norske kvinner ønsker seg barn. De aller fleste får også barn, men store barneflokker blir mer og mer sjeldne. Dette er årsaken til de synkende fruktbarhetstallene. Andelen som ikke får barn har ikke økt. Færre barn i familiene betyr også at perioden med småbarn i familien blir kortere.

Flest barn blant kvinner med deltidsarbeid

De fleste kvinner som lever i samliv får to barn, uansett om de er yrkesaktive eller ikke. Heltidsarbeidende kvinner har færre og deltidsarbeidende gjennomsnittlig flere barn enn hjemmearbeidende kvinner. Kvinnens alder ved første ekteskap, og om hun bor i en stor by eller i spredtbygd strøk har også innflytelse på barnetallet. Kvinner med lav utdanning og kvinner med høy utdanning har flere barn enn kvinner med middels høy utdanning når vi tar hensyn til ekteskapsalder og bosted. Deltidsarbeidende kvinner med lav utdanning er den gruppen kvinner som har flest barn.

Figur 2.13. Aldersavhengige fruktbarhetsrater. 1950–1981¹⁾ Age-specific fertility rates. 1950–1981¹⁾

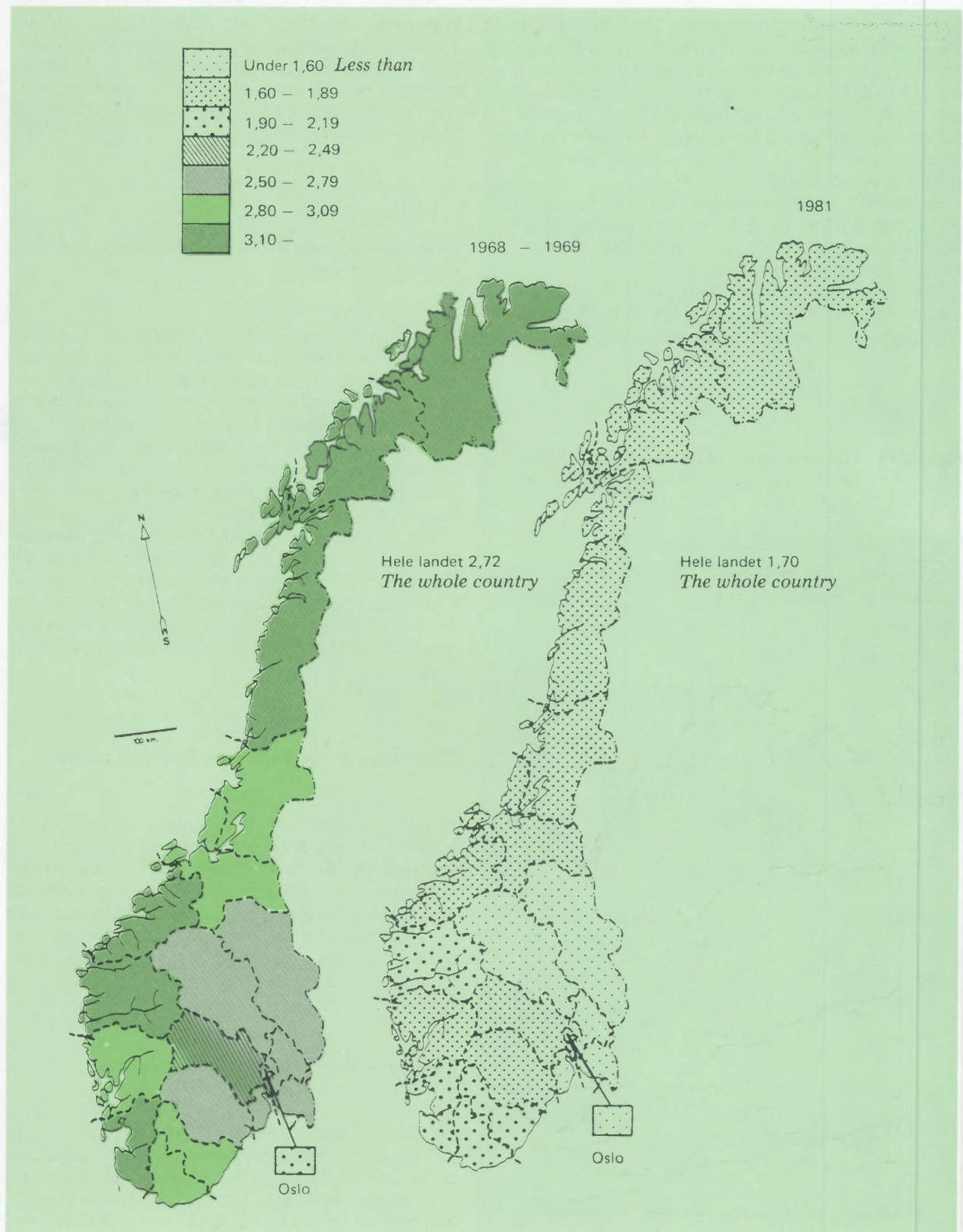

1) Til 1961 alder ved utgangen av året, deretter alder ved nedkomsten.

1) Up to 1961 age at end of year, later on age at delivery.

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1981.

Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1981.

Figur 2.14. Samlet fruktbarhetstall 1968-1969 og 1981. Fylke *Total fertility rate 1968-1969 and 1981. County*

Kilder: Folkemengdens bevegelse Oversikt 1971-1975 SA nr. 36
og upublisert materiale.

Sources: *Vital Statistics and Migration Statistics Survey 1971-1975*
SA no. 36 and unpublished material.

Store regionale forskjeller i fruktbarheten

Ikke noe fylke har nå fruktbarhet over reproduksjonsnivået. Det er likevel markerte regionale forskjeller (figur 2.14 og vedleggstabell 2.11). Alle østlandsfylkene har fortsatt klart lavere fruktbarhet enn landet ellers, med samlet fruktbarhet 22–35 prosent under reproduksjonsnivået. Lavest ligger Oslo og Hedmark.

Den høyeste fruktbarheten i landet finner vi nå i Agder/Rogaland og på Vestlandet. I bare 3 fylker, Vest-Agder, Rogaland og Sogn og Fjordane var fruktbarheten i 1981 i nærheten av reproduksjonsnivået.

I Nord-Norge var fruktbarheten i 1981 fortsatt noe over landsgjennomsnittet, men foreløpige tall tyder på at Finnmark kan nå landsgjennomsnittet i 1982. Bemerkelsesverdig for de nord-norske fylkene er den sterke nedgangen i fruktbarhet. I Finnmark er fruktbarheten blitt halvert i løpet av 14 år (1968–1982), mens den i Vest-Agder er blitt redusert med bare om lag 30 prosent i samme tidsrom.

Samtidig med fruktbarhetsfallet i Norge har det skjedd en utjevning av fruktbarheten over landet.

Omfanget av fødsler utenfor ekteskap har i lang tid vist store regionale variasjoner. I 1981 ble nesten hvert 6. barn født utenfor ekteskap her i landet (vedleggstabell 2.11). I Agder/Rogaland gjaldt det knapt hvert 12. barn, i Trøndelag hvert 4. og i Nord-Norge mer enn hvert 3. barn. I første halvdel av 1960-årene, altså før fruktbarhetsnedgangen startet, var fødsler utenfor ekteskap langt sjeldnere, idet bare hver 25. fødsel var utenfor ekteskap.

Noen færre legale aborter

Tallet på legale svangerskapsavbrott (aborter) steg betydelig til og med 1974 da nærmere 15 200 søknader ble innvilget. Seinere har aborttallet stort sett gått noe ned (vedleggstabell 2.12). Sett i forhold til tallet på kvinner i alderen 15–49 år har nedgangen vært tydeligere.

Aborttallene for 1982 tilsvarer at hver kvinne vil få utført 0,46 aborter i løpet av alderen 15–49 år, noe som er 19 prosent lavere enn toppen i 1977. Den gjeldende loven om svangerskapsavbrott som ble innført i 1979 gir kvinnen rett til selvbestemt abort innen 12. svangerskapsuke.

Dødsfall

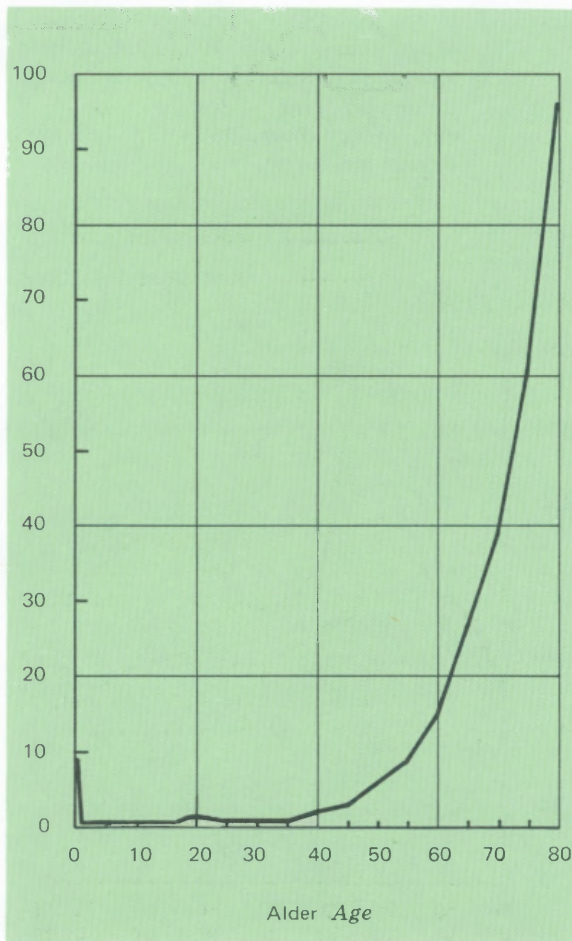
Tallet på dødsfall øker lite

Sammenliknet med endringene i fødselstallet har tallet på dødsfall variert lite det siste tiåret, fra 39 000 pr. år omkring 1970 til 41 900 i 1981 (vedleggstabell 2.13). Økningen i dødsfallene skyldes hovedsakelig voksende befolkning og endret aldersfordeling, ikke økt dødelighet. Dødeligheten har vært synkende.

Langt de fleste som dør er eldre personer. Om lag 55 prosent av dem som dør har allerede fylt 75 år. Under 2 prosent av dødsfallene gjelder barn under 15 år. Blant barn som dør er tre av fem under 1 år.

Dødeligheten, eller antall dødsfall pr. 1 000 personer i vedkommende gruppe, varierer altså svært med alderen (figur 2.15). Med unntak av dødeligheten for barn under 1 år (spedbarnsdødeligheten) er dødeligheten lav i yngre aldre helt til den begynner å stige ved 30–40-årsalder.

Figur 2.15. Dødsfallsrater for menn. 1980-1981 *Rate of mortality for males. 1980-1981*

Kilde: Statistisk ukehefte nr. 51-52/82.

Source: Weekly Bulletin of Statistics no. 51-52/82.

Mennenes overdødelighet øker

Menn har høyere dødelighet enn kvinner på alle alderstrinn (figur 2.16 og kapittel 4: Helse). Det er vanlig å betegne dette som menns overdødelighet. Overdødeligheten varierer sterkt med alderen. Størst er den i aldrene 20–29 år der dødeligheten for menn i 1981 gjennomsnittlig var over 3 ganger så stor som for kvinner i samme alder.

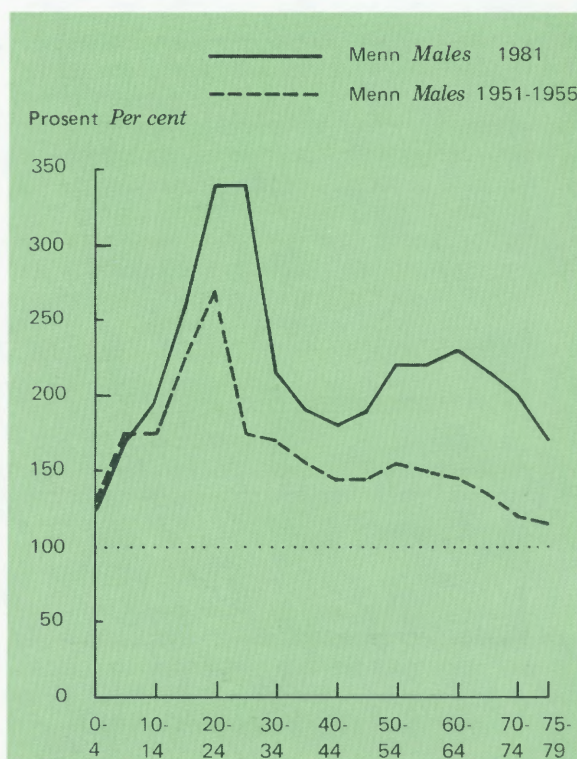
Med unntak for barn under 15 år har overdødeligheten for menn økt betydelig i alle aldersgrupper de siste 2–3 tiårene (figur 2.16). Økningen i overdødelighet gjelder særlig aldersgruppene over 45 år. For nærmere 30 år siden hadde f.eks. menn i alderen 70–74 år om lag 20 prosent høyere dødelighet enn kvinner. I dag er mennenes dødelighet dobbelt så stor.

Synkende dødelighet for barn og kvinner

Dødeligheten har stort sett avtatt i alle aldersgrupper for begge kjønn. Spedbarnsdødeligheten (dvs. døde i første leveår pr. 1 000 levendefødte) var i 1981 nede i 7,5 pr. 1 000 (vedleggstabell 2.13). Det innebærer at bare 1 av 130 levendefødte barn dør i første leveår.

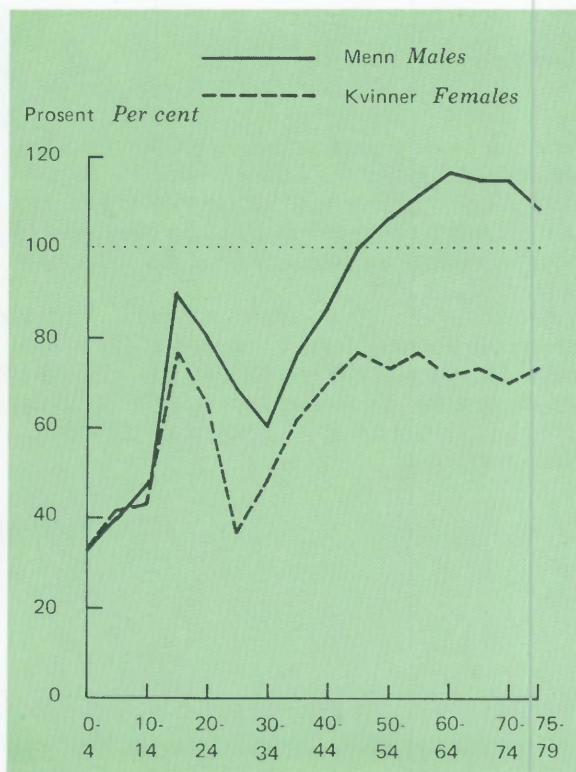
Blant middelaldrende og eldre har utviklingen vært ulik for kvinner og menn. Mens kvinnenes dødelighet har gått jevnt nedover hele tiden, steg dødeligheten for menn over 40-årsalderen noe i 1960-årene. Seinere har dødelighetsforholdene for disse aldre stort sett bedret seg, men for menn over 50 år er dødeligheten fortsatt klart høyere enn i 1950-årene (figur 2.17).

Figur 2.16. Menns dødelighet i prosent av kvinners i ulike aldersgrupper. 1951-1955 og 1981. *Kvinnens dødelighet = 100 Male mortality as per cent of female mortality in different age groups. 1951-1955 and 1981 Female mortality = 100*

Kilder: Statistisk årbok og Statistisk ukehefte nr. 46/82.
Sources: Statistical Yearbook and Weekly Bulletin no. 46/82.

Figur 2.17. Dødeligheten i 1981 i prosent av dødeligheten i 1951-1955 i ulike aldersgrupper. *1951-1955 = 100 Mortality in 1981 as per cent of mortality in 1951-1955 in different age groups. 1951-1955 = 100*

Kilder: Statistisk årbok og Statistisk ukehefte nr. 46/82.
Sources: Statistical Yearbook and Weekly Bulletin no. 46/82.

Gifte personer har lavest dødelighet

Undersøkelser viser at gifte personer har lavere dødelighet enn skilte og enker/enkemenn i nesten alle aldersgrupper. En mulig forklaring er at livsførselen hos gifte og ikke-gifte er forskjellig, og at det ikke er helt tilfeldig hvem som gifter seg og hvem som ikke gjør det.

Økende levealder for begge kjønn

Et samlet uttrykk for de aktuelle dødelighetsforholdene får vi ved å beregne middellevetida eller forventet levealder, dvs. det gjennomsnittlige antall gjenstående leveår for et nyfødt barn.

Regnet på grunnlag av dødsfallene i toårsperioden 1980–1981 er middellevetida for menn 72½ år og for kvinner vel 79 år (vedleggstabell 2.13). Dette er henholdsvis 1½ år og 4½ år mer enn beregnet for 1951–1955. Forskjellen i middellevetid for menn og kvinner har økt fra vel 3 år til nærmere 7 år de siste 65 årene. Storparten av denne utviklingen har funnet sted etter 1950.

Kvinner i Sogn og Fjordane lever lengst

Det er klare regionale forskjeller i befolkningens dødelighet. Utslagene er størst for menn, der Sogn og Fjordane har lavest og Finnmark høyest dødelighet. For kvinner er de regionale forskjellene mindre, men mønsteret er stort sett det samme som for menn. Kvinnenes dødelighet er lavest i vestlandsfylkene, særlig i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, mens Finnmark kommer dårligst ut også her. Se også kapittel 4: Helse.

Flyttinger

Økt innflytting til landet etter 1970

Etter 1970 har folkemengden i Norge økt noe mer enn den naturlige tilveksten eller overskottet av fødte over døde skulle tilsi. Dette skyldes nettoinnflytting fra utlandet.

Med flytting menes her meldt flytting for en person som skal oppholde seg i Norge eller i utlandet i minst 6 måneder. Før 1970 var det en tilnærmet balanse mellom innflytting og utflytting. Vi ser da bort fra de store utvandringene til Amerika og andre verdensdel lenger tilbake.

I perioden 1971–1977 økte folketallet som følge av

nettoinnflytting med nærmere 5 000 årlig (vedleggstabell 2.14). I 1978–1980 var nettoinnflyttingen noe mindre, trolig som følge av at innvandringsstoppen, som ble innført i 1975, etter hvert ble mer effektiv. Men i 1981 var det igjen over 5 000 flere innflyttere til Norge enn utflyttere, og tallet for 1982, 5 700, er det høyeste siden 1971. Blant innflytterne de siste årene har det vært mange flyktninger, særlig båtflyktninger fra Vietnam, spesialister til oljevirksomheten og ektefeller og barn til utlendinger bosatt i Norge. Andre grupper som går fri av innvandringsstoppen er nordiske statsborgere, arbeidstakere på kontinental-sokkelen, studenter, norskfødte utlendinger, vitenskapsmenn, kunstnere mv.

Flyttestrømmene til og fra Norge har likevel variert mindre enn det de netto flyttetallene kan tyde på. Mellom 1972 og 1982 har tallet på utflyttinger hvert år ligget mellom 13 900 og 15 100 (figur 2.1). Antall innflyttere oversteg 20 000 for første gang i 1982.

Stabil nettoutflytting av norske statsborgere

Tallene for flyttinger fra og til utlandet omfatter både norske og fremmede statsborgere. Det går svært stabile strømmer av norske statsborgere til og fra Norge hvert år. Stort sett står det nordmenn bak 1 av 3 innflyttinger til Norge og bak halvparten av alle utflyttinger fra landet. Netto har 500–800 nordmenn flyttet ut av Norge hvert år de siste årene.

Flyttinger betyr stadig mer for befolkningsveksten

Etter 1970 har andelen av befolkningsveksten som skyldes nettoinnflytting økt sterkt. Økningen skyldes både større tall for nettoinnflytting og mindre fødselsoverskott. I 1981 utgjorde nettoinnflytting 35 prosent av samlet folketilvekst, mot bare 3 prosent i siste halvdel av 1960-årene (vedleggstabell 2.14).

Økningen i befolkningen skjer i stadig større grad ved at den ikke-norske befolkningen vokser. Innflyttingsoverskottet av utenlandske statsborgere utgjorde i siste halvdel av 1970-årene om lag 30 prosent av befolkningsveksten, mot 9 prosent i perioden 1966–1970. I 1981 var prosenten 39. I tillegg til innflyttingen kommer også effekten av at de fleste innvandrerne er yngre mennesker med større fruktbarhet enn befolkningen ellers.

Tallet på bosatte utenlandske statsborgere i Norge øker ikke like raskt som statistikken over flyttinger skulle tilsi. Årsaken er at om lag 2 500 utlendinger får norsk statsborgerskap hvert år. Over halvparten av disse er barn.

Vel halvparten av alle som får norsk statsborgerskap er europeere, mens en av fire er asiat.

Både blant innflyttere og utflyttere er det flest menn. Mannsoverskottet er størst blant innflytterne, så flyttingene bidrar til å bremse veksten i kvinneoverskottet i befolkningen. Denne effekten var

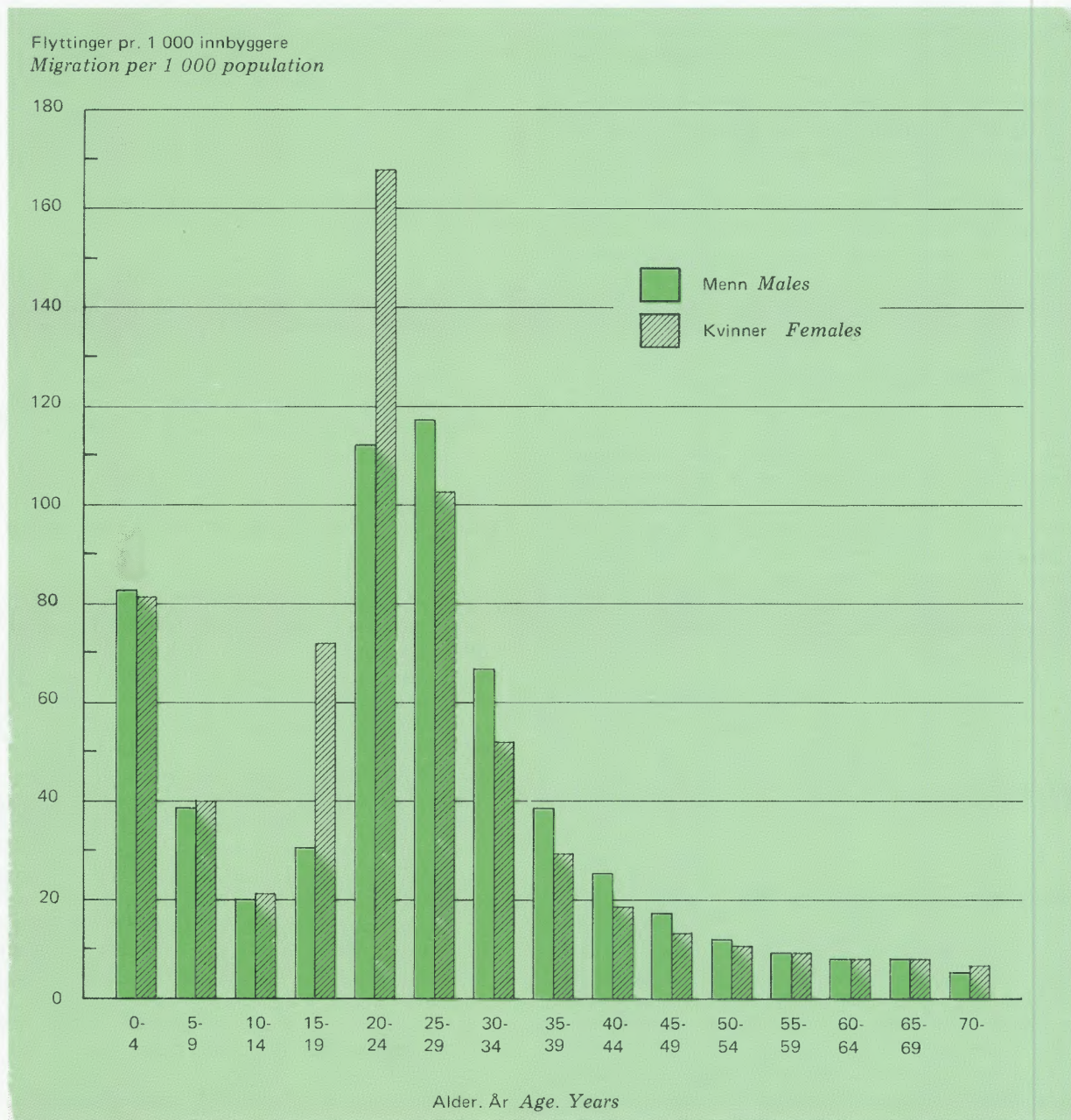
mindre i annen halvdel av 1970-tallet enn i de to tidligere femårsperiodene.

Om lag 45 prosent av dem som flytter til Norge er i alderen 20–34 år. I disse aldrene er også halvparten av utflytterne. Nettoresultatet av flyttingene blir økning i alle aldre av befolkningen, men størst netto økning i aldersgruppen 0–4 år.

Størst flyttesamkvem med vestlige land

Norge har i flere tiår hatt størst flyttesamkvem med Danmark, Sverige, USA og Storbritannia. I perioden 1976–1980 flyttet det gjennomsnittlig over 2 000 personer i hver retning mellom Norge og hvert av disse

Figur 2.18. Flytterater for menn og kvinner. 1976-1980¹⁾ *Migration rates for males and females. 1976-1980¹⁾*

1) Tallet på innenlandske flyttinger pr. 1 000 av middelfolkemengden i aldersgruppen.

1) Number of internal migrations as per 1 000 of the mean population within the age group.

Kilde : NOS Flyttestatistikk 1980.

Source : NOS Migration Statistics 1980.

landene. Til sammenlikning nådde innflyttingen fra Pakistan på det meste opp i bare vel 1 000 pr. år.

Men flyttestrømmene i hver retning mellom Norge og de vestlige landene har som oftest vært forholdsvis jevnstore. Av den grunn var Pakistan, Sør-Korea, Vietnam og Tyrkia blant de land som hadde størst nettoinnvandring til Norge på siste halvdel av 1970-tallet.

Flyttesamkvemet med utlandet har i stor grad vært rettet mot Oslo, Akershus, Rogaland og Hordaland.

Mindre flytting mellom kommunene

Omfanget av flyttinger mellom norske kommuner har avtatt år for år fra et toppnivå i 1972–1974. I 1982 var flytteaktiviteten den laveste siden 1964. Vi har da tatt hensyn til endringer i kommunegrensene.

Det er anslagsvis 160 000 personer som hvert år foretar de over 170 000 flyttingene mellom norske kommuner (noen flytter mer enn en gang). Dette betyr store strømmer av flyttere mellom de ulike delene av landet. Men det er oftest omtrent jevnstore strømmer i begge retninger, slik at resultatet blir forholdsvis små netto flyttetall. I tillegg til disse flyttingene kommer flyttinger innen kommunene. Det er rundt 230 000 slike årlig.

Flyttehyppigheten varierer mye med alderen (figur 2.18). I 1981 gjaldt over 61 prosent av flyttingene personer i alderen 15–34 år og 18 prosent barn under 10 år. Mest mobile er folk i 20-årsalderen, særlig kvinner 20–24 år. Barn i skolealder og personer over 40 år flytter langt sjeldnere enn andre.

Kvinner flytter oftere enn menn. Flyttemønsteret i 1982 tilsvarer knapt 3 flyttinger mellom kommuner i løpet av en persons liv. Noen flytter aldri, mens andre flytter mange ganger.

Undersøkelser som er gjort med hensyn til viktigste grunn til flyttingen, viser at for både menn og kvinner i alderen fra 16 til 40 år er arbeidsforhold den viktigste grunn til flytting fra en kommune til en annen. Blant personer mellom 20 og 40 år er det også en god del som flytter for å få en bedre bolig.

Fraflytting fra Nord-Norge og Vestlandet

De største netto flyttestrømmene i femårsperioden 1976–80 går fra Akershus/Oslo, Nord-Norge og Vestlandet (figur 2.19). Flyttebevegelsene i denne perioden var svært forskjellig fra flyttemønsteret i siste halvdel av 1960-årene, da nettoutflyttingen fra Nord-Norge og nettoinnflyttingen til Akershus/Oslo var dominerende.

Etter 1980 har særlig Akershus/Oslo bedret sin flytebalanse slik at landsdelen nå har nettoinnflytting når flyttingene fra og til utlandet regnes med.

Netto flyttestrømmer ut fra de store byene

Tidligere netto flyttestrømmer mot de store befolkningscentrene snudde i løpet av første halvdel av 1970-årene, og alle de største tettstedene unntatt Stavanger har nå avtakende eller omtrent uendret folketall (vedleggstabell 2.3). Dette betyr ikke nødvendigvis at byene har en stabil befolkning.

I perioden 1976–1980 var f.eks. nettoutflyttingen fra Oslo kommune på nesten 8 000, men i den samme perioden ble det registrert hele 112 000 flyttinger inn og nær 120 000 flyttinger ut av kommunen.

Utviklingen som gir de større byene redusert folke- mengde må ses i sammenheng med veksten i omegnskommunene og med lavere fødselstall enn før.

Befolkningen i Norge og andre nordiske land

Befolkningsveksten i Norge forholdsvis høy

Gjennomsnittlig årlig folketilvekst i Norge i dag er beskjedent sammenliknet med verdensgjennomsnittet som var 1,7 prosent for perioden 1975–1980. Tilveksten er også lavere enn gjennomsnittet på 0,7 prosent for industriland. Derimot har veksten i den norske befolkningen i denne perioden vært høyere enn gjennomsnittet for Vest-Europa, 0,1 prosent, og gjennomsnittet for Norden, 0,27 prosent.

Danmark hadde, som første land i Norden, flere døde enn fødte i 1981. I Sverige var fødselsoverskottet bare 1 900.

I Finland og Island var veksten større enn i Norge, bl.a. på grunn av høyere fødselsoverskott (vedleggstabell 2.15).

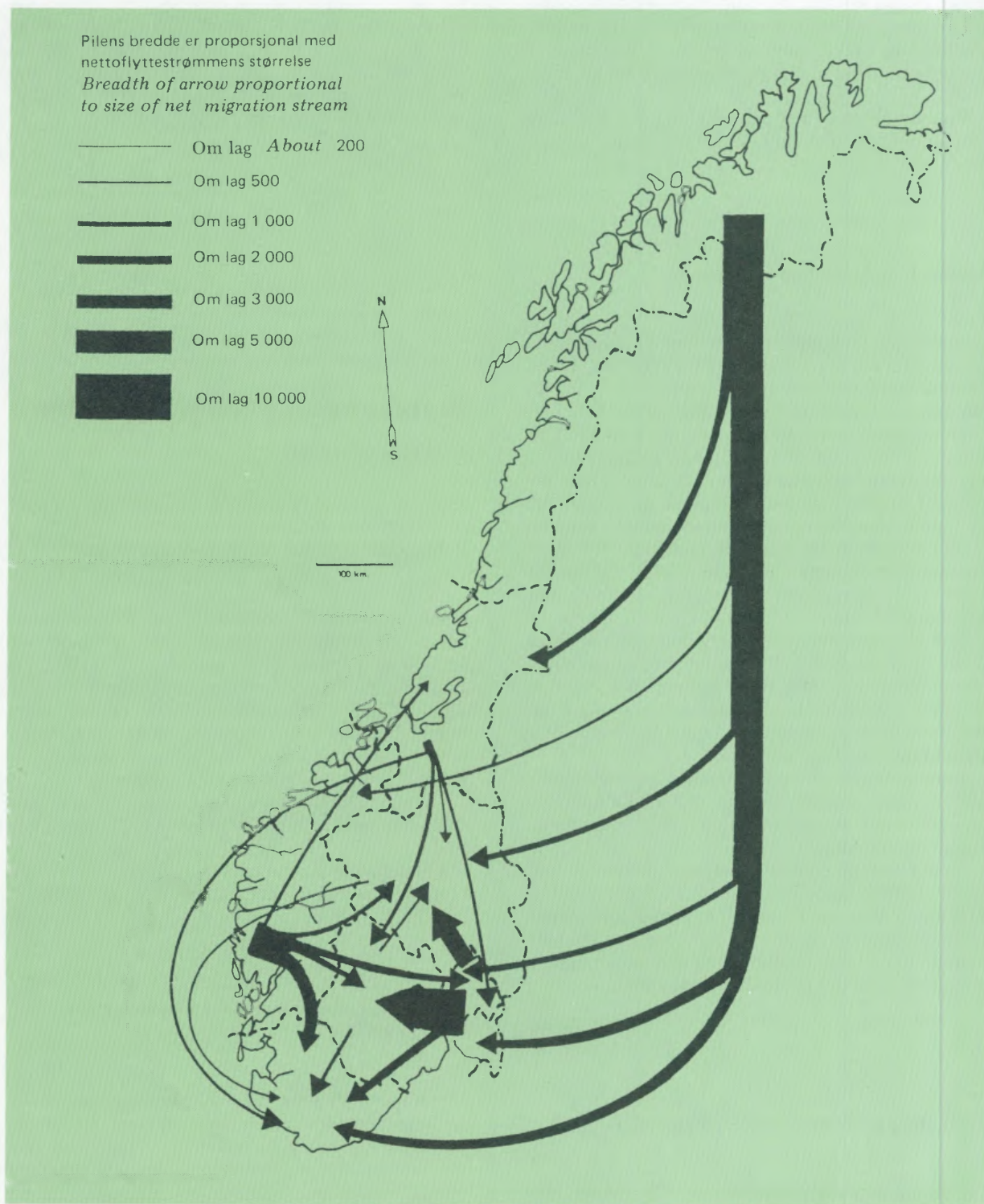
Endringen i giftermålsmønsteret moderat etter vestlig målestokk

På samme måte som fruktbarhetsnedgangen, er heller ikke den omfattende endringen av giftermålsmønsteret noe særnorsk fenomen. Tvert om har endringen stort sett vært mindre omfattende i Norge enn i andre vestlige land. Beregninger på tenkte fødselskull – der forskjeller i aldersstruktur blir tatt hensyn til – viser at mens det i 1965 var mindre vanlig å gifte seg i Norge enn både i Danmark og Sverige, var det i 1980 vanligst i Norge.

Ulikhetene kan trolig forklares ved variasjoner i omfanget av samliv uten vigsel.

Endringene i gjengiftemønsteret i Norge tilsvarer det som har funnet sted i storparten av de europeiske landene.

Figur 2.19. Nettoflyttestrømmene mellom landsdeler, 1976-1980¹⁾ *Net migration streams between regions, 1976-1980¹⁾*

1) Hedmark/Oppland er i denne figuren regnet som egen landsdel.

1) Hedmark/Oppland is in this figure considered as a separate region.

Kilde: NOS Flyttestatistikk.

Source: NOS Migration Statistics.

Færrest skilsmisser i Norge

Til tross for at skilsmisser er blitt stadig vanligere i Norge, er omfanget fortsatt mindre enn i alle de andre nordiske landene. Forholdsvis flest skilsmisser forekommer i Sverige og Danmark, der beregninger viser at om lag 4 av 10 yngre ekteskap vil bli oppløst på denne måten. Disse landene har det høyeste skilsmissenivået i Europa.

Karakteristisk for utviklingen av skilsmisser i Norge i motsetning til i mange andre land er for det første at veksten startet fra et lavere nivå og for det annet at veksten varer ved fortsatt. I Danmark er skilsmissenivået omtrent uendret siden 1971 og i Sverige og Finland siden 1974.

Flere samboende ellers i Norden

I andre nordiske land er samliv uten vigsel mer vanlig enn i Norge. Tall fra Danmark og Sverige viser at om lag hver sjettede person i alderen 16–66 år som lever i samliv ikke er gift. Selv om dataene for landene neppe er helt sammenliknbare, avspeiler de uten tvil klare ulikheter.

Fruktbarheten forholdsvis høy i vestlig sammenheng

Fruktbarhetsutviklingen i Norge de siste to tiårene likner i store trekk utviklingen i de fleste nordiske landene og andre vestlige land (figur 2.12). Felles for de fleste var at nedgangen startet omkring 1965, men Norge startet på et noe høyere nivå og hadde en jevnere nedgang. I annen halvdel av 1970-årene var fruktbarhetsnivået i de nordiske landene – unntatt Island – nokså likt. Men i løpet av 1981 og 1982 har fruktbarheten igjen falt i Sverige og Danmark. Danmarks fruktbarhet i 1981 tilsvarte 1,44 barn pr. kvinne og var dermed en av de aller laveste i verden (vedleggstabell 2.15).

Nordmenn lever lenge

Norge er ett av de land i verden der folk lever lengst. Dette gjelder særlig kvinner, der bare Island oppgir lengre middellevetid (vedleggstabell 2.15). Bare islandske og svenske menn lever lenger enn norske. Alle nordiske folk har høy levealder i verdensmålestokk med unntak for finske menn.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 2.1. Folkemengde, folketilvekst og fødselsoverskott *Population, increase of population and excess of births*

År <i>Year</i>	Folkemengde ved utgangen av perioden/året <i>Population at end of period/year</i>	Folketilvekst <i>Increase of population</i>		Årlig folketilvekst i prosent <i>Annual percentage increase of population</i>	
		I alt <i>Total</i>	Av dette fødsels-overskott <i>Of which excess of births</i>	I alt	Av dette fødsels-overskott
	1 000				
1961–1965	3 738	142 900	145 000	0,78	0,79
1966–1970	3 888	150 600	145 900	0,79	0,76
1971–1975	4 017	128 800	109 100	0,65	0,55
1976–1980	4 092	75 200	55 000	0,37	0,27
1981	4 107	14 700	8 800	0,36	0,22
1982	4 123	15 600	10 000	0,38	0,24

K i l d e: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Vedleggstabell 2.2. Folkemengde og folketilvekst. Landsdel *Population and increase of population. Region*

Landsdel <i>Region</i>	Folkemengde 31. desember <i>Population 31 December</i>				Årlig folketilvekst i prosent <i>Annual percentage increase</i>			Årlig fødselsoverskott i prosent <i>Annual percentage excess of births</i>		
	Personer <i>Persons</i>		Prosent <i>Per cent</i>							
	1970	1982	1970	1982	1971–1975	1976–1980	1981–1982	1971–1975	1976–1980	1981–1982
	1 000									
Hele landet <i>The whole country</i>	3 888	4 123	100,0	100,0	0,65	0,37	0,37	0,55	0,27	0,23
Akershus/Oslo	806	825	20,7	20,0	0,30	0,08	0,22	0,42	0,14	0,09
Østlandet ellers	1 104	1 173	28,4	28,4	0,66	0,41	0,35	0,32	0,04	–0,02
Agder/Rogaland	474	544	12,2	13,2	1,31	1,06	1,04	0,77	0,58	0,56
Vestlandet	698	738	18,0	17,9	0,65	0,32	0,31	0,73	0,45	0,41
Trøndelag	352	373	9,1	9,0	0,68	0,35	0,31	0,65	0,30	0,27
Nord-Norge	454	470	11,7	11,4	0,55	0,13	0,05	0,78	0,44	0,38

K i l d e: NOS Folketalet i kommunane. *Source: NOS Population in Municipalities.*

Vedleggstabell 2.3. Folkemengde og folketilvekst i tettbygde strøk og tettsteder med minst 20 000 bosatte *Population and population increase of urban settlements with at least 20 000 inhabitants*

Område <i>Area</i>	Folkemengde <i>Population</i>			Årlig folketilvekst <i>Annual population increase</i>	
	1960	1970	1980	1960–1970	1970–1980
	1000			Prosent <i>Per cent</i>	
Hele landet <i>The whole country</i>	3 591	3 874	4 091	0,77	0,55
Tettbygde strøk ¹ <i>Densely populated areas¹</i>	2 053	2 555	2 893	2,2	1,2
Tettsteder med minst 20 000 bosatte <i>Urban settlements with at least 20 000 inhabitants</i>	1 370	1 593	1 640	1,6	0,3
Av dette <i>Of which</i>					
Oslo	581	645	643	1,1	–0,0
Bergen	152	182	181	2,0	–0,1
Trondheim	96	119	128	2,4	0,8
Stavanger	70	79	91	1,3	1,5
Prosent av folkemengden i tettbygde strøk <i>Per cent of population in densely populated areas</i>	57	66	71	.	.

¹ Tettbygde strøk består av tettsteder, dvs. områder med minst 200 bosatte der avstanden mellom husene som regel ikke er over 50 m. Tettsteder avgrenses uavhengig av kommunegrenser.
¹ *Densely populated areas consist of urban settlements with at least 200 inhabitants and where the distance between the houses as a rule does not exceed 50 m.*

K i l d e: NOS Statistisk årbok 1983. *Source: NOS Statistical Yearbook 1983.*

Vedleggstabell 2.4. Folkemengde etter alder. Absolutte tall og prosent. Registrert 1960–1981 og framskrevet 1990 og 2000 *Population by age. Number and per cent. Registered 1960–1981 and projected 1990 and 2000*

År <i>Year</i>	I alt <i>Total</i>	Alder <i>Age</i>					Gjennomsnittsalder. År <i>Average age. Years</i>
		0–6	7–15	16–66	67–79	80–	
Absolutte tall. 1000 <i>Number. 1000</i>							
1960	3 595	431	559	2 268	266	71	34,9
1970	3 888	458	553	2 446	343	87	35,5
1975	4 017	437	575	2 532	372	101	35,9
1981	4 107	366	585	2 622	409	125	36,8
1990 Alternativ K1 ¹	4 225	371	478	2 759	454	163	37,7
2000 Alternativ K1 ¹	4 325	369	491	2 858	411	196	38,9
Prosent <i>Per cent</i>							
1960	100,0	12,0	15,6	63,1	7,4	2,0	
1970	100,0	11,8	14,2	63,0	8,9	2,2	
1975	100,0	10,9	14,3	63,0	9,3	2,5	
1981	100,0	8,9	14,2	63,8	9,9	3,1	
1990 Alternativ K1 ¹	100,0	8,8	11,3	65,3	10,7	3,9	
2000 Alternativ K1 ¹	100,0	8,5	11,4	66,1	9,5	4,5	

¹ Forutsätter samme fruktbarehetsnivå som i 1981 og årlig nettoinnvandring på 4 000 personer.
¹ *Alternative K1 which assumes constant fertility on 1981-level and net immigration of 4 000 per year.*

K i l d e r: NOS Folkemengden etter alder og ekteskadelig status og NOS Framskriving av folkemengden 1982–2025. Regionale tall.
Sources: NOS Population by Age and Marital Status and NOS Population Projections 1982–2025. Regional figures.

Vedleggstabell 2.5. Inngåtte og oppløste ekteskap *Marriages contracted and dissolved*

År Year	Inngåtte ekteskap <i>Marriages contracted</i>	Oppløste ekteskap <i>Marriages dissolved</i>			Overskott av inngåtte ekteskap <i>Excess of marriages contracted</i>	Bosatte gifte kvinner <i>Resident married women</i>	Skilsmisse- hyppighet pr. 1 000 gifte <i>Divorce rate per 1 000 married</i>	Separa- sjoner <i>Separations</i>
		I alt Total	Ved død <i>By death</i>	Ved skils- misse <i>By divorce</i>				
1950	27 222	13 248 ¹	11 307 ¹	1 941	13 974 ¹	718 000	2,70	1 941
1960	23 651	16 075 ¹	13 696 ¹	2 379	7 576 ¹	834 000	2,85	2 411
1970	29 370	20 691	17 262	3 429	8 679	923 000	3,72	4 157
1975	25 898	23 356	17 779	5 577	2 542	950 000	5,87	6 943
1976	25 389	23 802	17 977	5 825	1 587	953 000	6,11	7 237
1977	24 022	23 868	17 769	6 099	154	953 000	6,40	7 497
1978	23 690	24 282	18 036	6 246	– 592	953 000	6,56	7 486
1979	23 055	25 026	18 418	6 608	–1 971	951 000	6,95	8 271
1980	22 230	24 876	18 242	6 634	–2 646	948 000	7,00	8 641
1981	22 271	25 496	18 360	7 136	–3 225	945 000	7,55	9 183

¹ Ikke medregnet ekteskap oppløst ved død der ektefellene var separert.
¹ *Marriages dissolved by death where the spouses were separated are not included in the figures.*

K i l d e: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Vedleggstabell 2.6. Beregnet gjennomsnittlig giftermålsalder ved førstegangs vigsel¹
Estimated age at first marriage (average)¹

Kjønn og år <i>Sex and year</i>	Alder <i>Age</i>	Kjønn og år	Alder
Menn <i>Males</i>		Kvinner <i>Females</i>	
1960	26,3	1960	23,2
1966	25,5	1966	22,9
1970	25,3	1970	22,8
1975	26,0	1975	23,5
1978	26,8	1978	24,3
1979	27,0	1979	24,7
1980	27,4	1980	24,9
1981	27,5	1981	25,0

¹ Tallene er ikke påvirket av variasjoner i fødselskullene.

¹ *Figures are not influenced by variation in size of birth cohorts.*

K i l d e r: Folkemengdens bevegelse Oversikt 1971–1975 SA nr. 36 og upublisert materiale i Byrået.

Sources: Vital Statistics and Migration Statistics Survey 1971–1975 SA No.36 and unpublished material in the Bureau.

Vedleggstabell 2.7. Giftermålshyppighet for skilte menn og kvinner i ulike aldersgrupper *Marriage rates for divorced males and females in different age groups*

Kjønn og år <i>Sex and year</i>	<i>Vigde pr. 1 000 middelfolkemengde av skilte Persons married per 1 000 divorced mean population</i>											
	Alle aldre <i>All ages</i>	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–
Menn <i>Males</i>												
1950 ¹	93,9	108,1	183,9	208,9	141,9	129,3	99,2	71,0	41,4	23,9	14,9	8,0
1960 ¹	84,0	208,1	280,4	234,8	149,1	122,3	63,5	50,6	40,3	25,5	6,2	6,7
1975	73,1	237,9	206,9	166,9	113,3	76,7	49,5	31,0	21,6	13,0	9,4	2,8
1978	67,6	211,3	182,0	135,8	104,3	68,6	46,8	27,2	20,6	9,1	7,3	2,5
1979	64,9	156,9	166,2	124,4	103,0	69,9	51,3	27,4	17,2	12,1	4,9	2,1
1980	59,3	131,1	143,1	125,9	88,7	55,7	43,1	29,7	22,1	7,9	3,1	3,0
1981	56,0	120,3	142,6	109,1	86,4	58,9	43,3	26,0	18,6	7,1	5,1	0,3
Kvinner <i>Females</i>												
1950 ¹	33,5	117,1	80,2	69,1	54,7	39,2	31,4	22,3	11,6	5,0	4,9	3,5
1960 ¹	55,3	338,6	297,0	188,0	99,4	59,0	34,4	18,3	11,7	6,6	1,7	1,4
1975	52,3	231,4	184,5	126,6	81,2	41,1	28,5	17,1	7,3	3,1	1,6	0,2
1978	49,0	210,0	149,8	105,3	63,5	50,6	27,1	17,6	6,9	2,1	1,7	0,6
1979	46,3	176,3	142,7	95,0	65,2	42,0	30,8	17,0	5,9	2,0	1,4	–
1980	41,2	144,1	124,1	78,2	59,5	39,2	30,4	15,6	6,1	4,3	0,5	0,7
1981	39,3	55,4	69,3	76,5	67,6	54,5	37,1	22,2	10,9	3,9	5,0	–

¹ Vigde etter alder ved utgangen av året pr. 1 000 skilte ved folketellingen (1. des. 1950, 1. nov. 1960).

¹ *Married by age at the end of the year per 1 000 divorced at the population census (1 December 1950, 1 November 1960).*

K i l d e r: Rapporter nr. 81/12 og upublisert materiale. *Sources: Reports No. 81/12 and unpublished material.*

Vedleggstabell 2.8. Beregnet andel av gifte menn og kvinner som vil bli skilt før en viss alder forutsatt skilsmissemønster som i 1970–1971, 1974–1975 og 1981. Prosent¹ Estimated per cent of married males and females who are expected to get divorced before a certain age, assuming divorce pattern of 1970–1971, 1974–1975 and 1981. Per cent¹

Kjøn: og observasjonsår Sex and observed period	Alder Age					
	25	30	35	40	50	65
Menn Males						
1970–1971	1,9	6,1	9,3	11,8	14,9	17,2
1974–1975	2,6	7,9	12,4	16,2	20,8	23,7
1981	3,1	9,5	15,4	20,3	27,1	30,7
Kvinner Females						
1970–1971	2,4	6,4	9,2	11,2	13,9	15,7
1974–1975	3,7	8,9	13,1	16,4	20,1	22,2
1981	5,6	12,5	17,7	22,2	27,8	30,2

¹ Under forutsetning av at et kull gifte (medregnet separerte) personer gjennomlever de aldersavhengige skilsmisserater observert vedkommende periode, og at gjengifte og dødsfall ikke forekommer. Prosent for alder 25 år er anslått ut fra registrert folkemengde. Bare skilsmisser hvor vedkommende ektefelle var bosatt i Norge er regnet med.

¹ Given that a cohort of married persons will get divorced according to the age-specific divorce rate for the observed period, and that remarriage and deaths do not occur. Percentages for persons 25 years of age are estimated from data on registered population. Only divorces where the spouse was registered as a resident of Norway are included.

K i l d e: Statistisk ukehefte nr. 37/83. Source: Weekly Bulletin of Statistics No. 37/83.

Vedleggstabell 2.9. Samlivsforhold blant kvinner i ulike aldersgrupper 18–44 år. Prosent Women's cohabitation in various age groups 18–44 years. Per cent

Alder i 1977 Age in 1977	I prosent av alle kvinner i aldersgruppen Percentage of all women in the age group				Lever ikke i samliv Single state	Samboende ¹ i prosent av alle ikke- gifte kvinner i alders- gruppen	Samboende ¹ i prosent av alle kvin- ner i alders- gruppen som lever i samliv	Tallet på kvinner som svarte Number of women who answered
	Lever i samliv Cohabiting					Cohabiting without marriage ¹ in per cent of all women in the age group	Cohabiting without marriage ¹ in per cent of all coha- biting women in the age group	
	I alt Total	I alt Total	Gifte Married	Samboende ¹ Cohabiting without marriage ¹				
Alle All	100	76	71	5	24	17	7	4 137
18-19 år years	100	14	8	6	86	6	40	320
20-24 »	100	57	45	12	43	22	21	846
25-29 »	100	86	81	5	14	24	5	931
30-34 »	100	90	87	2	10	19	3	866
35-39 »	100	88	86	2	12	17	3	640
40-44 »	100	89	88	1	11	10	1	534

¹ Kvinner som lever sammen med en mann uten å være formelt gift med ham.

¹ Women living with a man without formal marriage.

K i l d e: Fruktbarhetsundersøkelsen 1977. Source: Fertility Survey 1977.

Vedleggstabell 2.10. Familier etter familietype. 1974–1982 *Families by type of family. 1974–1982*

År Year	Familier i alt Families, total	Ektepar uten/med ugifte barn Couples without/with unmarried children ¹			Mor med ugifte barn ¹ Mother with un- married children ¹	Far med ugifte barn ¹ Father with un- married children ¹	Enslige ¹ Single persons ¹	Personer pr. familie Persons per family
		I alt Total	Uten ugifte barn Without unmarried children	Med ugifte barn With unmarried children				
31/12 1974	1 590 000	932 000	382 000	551 000	56 000	10 000	592 000	2,51
1/7 1977	1 629 000	938 000	390 000	548 000	64 000	10 000	617 000	2,48
1/7 1980	1 684 000	933 000	398 000	536 000	76 000	11 000	663 000	2,42
1/7 1982	1 737 000	931 000	403 000	527 000	86 000	13 000	707 000	2,37

¹ Hjemmeverende barn 20 år og over er holdt utenfor ved gruppering av familier. Familietypen enslige omfatter derfor også mor/far med barn (ugifte hjemmeverende) der alle barn er fylt 20 år.

¹ *Unmarried children being 20 years and over are excluded by grouping of families into types. Single persons include mother/father with children who are all at least 20 years of age.*

K i l d e: NOS Familiestatistikk 1982. *Source: NOS Family Statistics 1982.*

Vedleggstabell 2.11. Samlet fruktbarhetstall¹ 1968–1981. Prosent født utenfor ekteskap 1961–1965 og 1981. *Fylke Total fertility rate 1968–1981. Per cent births out of wedlock 1961–1965 and 1981. County*

Fylke County	Samlet fruktbarhetstall ¹ <i>Total fertility rate¹</i>				Prosent fødte utenfor ekteskap <i>Per cent births out of wedlock</i>	
	1968–1969	1971–1975	1976–1980	1981	1961–1965	1981
Hele landet <i>The whole country</i>	2,72	2,24	1,77	1,70	4,0	16,1
Østfold	2,52	2,13	1,68	1,57	2,8	11,6
Akershus	2,59	2,06	1,61	1,52	2,8	11,5
Oslo	2,00	1,67	1,43	1,35	5,1	16,9
Hedmark	2,57	2,08	1,57	1,50	4,3	17,6
Oppland	2,65	2,19	1,62	1,58	3,7	15,2
Buskerud	2,49	2,11	1,63	1,61	3,2	11,3
Vestfold	2,56	2,13	1,67	1,58	2,3	10,3
Telemark	2,59	2,18	1,73	1,64	2,7	9,2
Aust-Agder	2,85	2,47	2,00	1,92	2,4	7,9
Vest-Agder	2,96	2,52	2,10	2,05	2,2	7,9
Rogaland	3,11	2,54	2,13	2,02	1,6	6,8
Hordaland	2,94	2,43	1,92	1,89	2,6	11,3
Sogn og Fjordane	3,24	2,69	2,12	2,00	1,6	11,3
Møre og Romsdal	3,16	2,48	1,95	1,85	2,8	16,8
Sør-Trøndelag	2,83	2,37	1,78	1,70	4,7	26,0
Nord-Trøndelag	3,09	2,51	1,93	1,89	4,7	25,8
Nordland	3,13	2,45	1,93	1,87	8,0	33,9
Troms	3,29	2,54	1,85	1,82	9,9	34,0
Finnmark	3,40	2,73	1,86	1,78	11,8	38,1

¹ Antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer.

¹ *The average number of live-born children born to a woman passing through the child-bearing period exposed at each age to the existing fertility but not exposed to mortality.*

K i l d e: NOS Folkemengdens bevegelse 1982. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1982.*

Vedleggstabell 2.12. Legale aborter *Legal abortions*

År Year	Utførte aborter <i>Induced abortions</i>	Aborter pr. 1 000 kvinner i alderen <i>Abortions per 1 000 females aged</i>							Aborter pr. 1 000 kvinner 15–49 år <i>Abortions per 1 000 females 15–49 years</i>	Samlet aborttall ³ <i>Total abortion rate³</i>	Aborter pr. 1 000 levende- fødte <i>Abortions per 1 000 live births</i>
		15–19 ¹	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49			
1965	3 455 ²	..	..	..	..	..	..	..	4,1	..	52,1
1970	7 941 ²	..	..	..	..	..	..	..	9,9	..	123,0
1974	15 169 ²	..	..	..	..	..	..	..	17,2	..	254,5
1975	15 132 ²	..	..	..	..	..	..	..	17,2	..	268,6
1976	14 754 ²	22,7	24,1	19,0	17,4	15,5	8,7	1,1	16,6	0,542	275,9
1977	15 528 ²	25,4	24,8	19,1	17,5	15,8	8,8	1,3	17,4	0,563	305,2
1978	14 783 ²	25,3	23,2	18,0	16,0	13,8	8,4	1,1	16,4	0,529	285,7
1979	14 456	24,2	23,2	18,0	15,2	12,2	7,4	1,0	15,8	0,506	280,3
1980	13 531	22,5	22,1	16,2	13,7	11,4	6,8	0,8	14,6	0,467	265,1
1981	13 845	23,2	21,8	17,1	14,1	11,3	6,2	0,9	14,8	0,473	273,0
1982	13 496	21,0	22,1	15,6	13,9	11,7	6,0	0,8	14,2	0,456	263,9

¹ Aborter hos kvinner under 20 år pr. 1 000 kvinner 15–19 år. ² Innvilgede søknader. ³ Antall legale, framkalte aborter hver kvinne gjennomsnittlig kommer til å få under forutsetning av at abortrønstret for perioden varer ved.

¹ Abortions to women under 20 years of age per 1 000 women aged 15–19. ² Authorized applications. ³ The average number of legally induced abortions expected for a woman passing through the child-bearing age, exposed at each age to the existing abortion pattern.

K i l d e r: NOS Helsestatistikk og upublisert materiale. Sources: NOS Health Statistics and unpublished material.

Vedleggstabell 2.13. Fødte, fruktbarhet, døde og dødelighet. Årsgjennomsnitt *Births, fertility, deaths and mortality. Annual average*

År Year	Levendefødte <i>Live births</i>	Samlet frukt- barhetstall ¹ <i>Total fertility¹</i>	Døde <i>Deaths</i>	Middellevetid <i>Expectation of life</i>		Døde under 1 år pr. 1 000 levendefødte <i>Deaths under 1 year per 1 000 live births</i>
				Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>	
1961–1965	64 000	2,94	35 000	71,0	76,0	17,1
1966–1970	66 700	2,73	37 500	71,1	76,8	13,9
1971–1975	61 400	2,24	39 600	71,4	77,7	11,6
1976–1980	51 700	1,77	40 700	72,2	78,7	9,0
1975	56 300	1,98	40 100	71,9	78,1	11,1
1976	53 500	1,86	40 200			10,5
1977	50 900	1,75	39 800	72,3	78,7	9,2
1978	51 700	1,77	40 700			8,6
1979	51 600	1,75	41 600	72,3	79,0	8,8
1980	51 000	1,72	41 300			8,1
1981	50 700	1,70	41 900	72,5 ²	79,2 ²	7,5
1982	51 200	1,71	41 400	...	...	...

¹ Antall barn hver kvinne gjennomsnittlig kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer. ² Gjelder 1980–1981.

¹ The average number of live-born to a woman passing through the child-bearing period, exposed at each age to the existing fertility, but not exposed to mortality. ² Refers to 1980–1981.

K i l d e: NOS Folkemengdens bevegelse. Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.

Vedleggstabell 2.14. Flytting fra og til utlandet *Immigration and emigration*

År Year	Årsgjennomsnitt <i>Annual average</i>					Nettoflytting ¹ i prosent av total folke- tilvekst <i>Net migration¹ in per cent of total increase of population</i>	Nettoflytting ¹ av utenlandske statsborgere i prosent av total folke- tilvekst <i>Net migration of foreign citizens in per cent of total increase of population</i>
	Innflyttinger <i>Immigration</i>	Utflyttinger <i>Emigration</i>	Nettoinnflytting ¹ <i>Net migration¹</i>				
			I alt <i>Total</i>	Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>		
1961–1965	12 100	12 600	– 400	– 100	– 300	–1	..
1966–1970	15 200	14 400	900	700	200	3	9
1971–1975	18 800	13 900	4 800	2 800	2 100	19	19
1976–1980	18 800	14 600	4 100	2 200	2 000	27	30
1973	17 400	13 900	3 400	1 800	1 600	14	17
1974	19 200	14 300	4 900	3 000	1 900	20	22
1975	19 600	14 800	4 800	2 600	2 200	24	26
1976	19 000	14 100	4 900	2 800	2 100	27	29
1977	19 400	14 400	5 000	2 400	2 600	31	30
1978	18 800	14 900	4 000	2 000	2 000	27	31
1979	17 800	15 100	2 700	1 500	1 200	22	28
1980	18 800	14 700	4 100	2 200	1 900	30	34
1981	19 700	14 500	5 200	2 600	2 600	35	39
1982	20 300	14 600	5 700	...	...	36	...

¹ Innflyttinger minus utflyttinger.¹ *Immigration less emigration.*Kilde: NOS Flyttestatistikk. *Source: NOS Migration Statistics.***Vedleggstabell 2.15. Viktige befolkningsstatistiske mål for nordiske land** *Important demographic indicators for Nordic countries*

Land Country	Folkemengde i 1000 31/12 1981 <i>Population in 1000 31 Dec. 1981</i>	Folketilvekst i pst. 1981 <i>Per cent increase in population 1981</i>	Fødselsoverskott i pst. 1981 <i>Per cent excess of births 1981</i>	Samlet fruktbar- hetstall 1981 <i>Total fertility 1981</i>	Middellevetid 1979–80 <i>Expectation of life</i>		Døde under 1 år pr. 1000 levende- fødte 1981 <i>Deaths und 1 year per 1000 live birth</i>
					Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>	
Norge	4 107	0,36	0,22	1,70	72,3	79,0	7,5
Danmark	5 119	–0,10	–0,06	1,44	71,2	77,3	7,9
Finland	4 812	0,52	0,40	1,65	69,2 ¹	77,6 ¹	6,5
Island	232	1,21	1,17	2,33	73,7	79,7	6,0
Sverige	8 323	0,06	0,02	1,63	72,8 ¹	78,8 ¹	6,9

¹ 1980.Kilde: Nordisk statistisk årsbok 1982. *Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Barnløshet – savn eller ønske. Om ufrivillig og frivillig barnløshet *Childless or Childfree? About Infecundity and Intentional Childlessness* ART nr. 140

Barnetall og yrkesaktivitet *Number of Children and Female Employment* ART nr. 132

Befolkningsutviklingen i Norge fram til år 2025 *The Changes of Population in Norway to 2025* ART nr. 138

Bestandsuavhengige giftermålsrater RAPP nr. 80/24

Bosetningsutviklingen i Norge 1960–1970 *Population and Settlement Change in Norway* ART nr. 115

Bosettingskart over Norge 1970: Grunnlag, innhold og bruk *Map of the Population Distribution of Norway 1970: Basis, Contents and Use* ART nr. 65

Bosettingskart Folketelling 1970 *Population Distribution Population Census 1970* Målestokk Scale 1:100 000
1 blad *sheet* Målestokk Scale 1:250 000 33 blad *sheets*

Bosettingskart Folke- og bolig telling 1980 *Population Distribution Population Census and Housing Census 1980*
Målestokk Scale 1:250 000 33 blad *sheets*

Cohabitation without Marriage in Norway *Samliv uten vigsel i Norge* ART nr. 116

Den samiske befolkning i Nord-Norge Sámi ál'bmus Davvi-Norgas *The Lappish Population in Northern Norway*
ART nr. 107

Døde i ghteten i fylkene 1971–1975 *Mortality in Counties* NOS A 948

Endringer i befolkningsstrukturen i Norge 1960–2000 *Trends in Demographic Structure in Norway 1960–2000*
ART nr. 130

Familiestatistikk *Family Statistics* 1977 NOS A 951, 1980 NOS B 167, 1982 NOS B 394

Flyttemotivundersøkelsen 1972 *Survey of Migration Motives* SØS nr. 35

Flyttemønstre Norge 1971–1974 *Patterns of Migration Norway 1971–1974* SØS nr. 50

Flyttestatistikk *Migration Statistics* 1979 NOS B 131, 1980 NOS B 223, 1981 NOS B 308

Folkemengden etter alder og ekteskadelig status *Population by Age and Marital Status* 1979 NOS B 122, 1980
NOS B 209, 1981 NOS B 293, 1982 NOS B 407

Folkemengdens bevegelse *Vital Statistics and Migration Statistics* 1979 NOS B 143, 1980 NOS B 224, 1981 B 309

Folkemengdens bevegelse Oversikt 1971–1975 *Vital Statistics and Migration Statistics Survey* SA nr. 36

Folke- og bolig telling 1980 Hefte I Boligstatistikk *Population and Housing Census Volume I Housing Statistics*
NOS B 249

Folke- og bolig telling 1980. Ett hefte for hver kommune, og sammendrag for hvert fylke og hele landet *Population and Housing Census. One volume for each municipality and summaries for counties and the whole country*

Folketallet i kommunane *Population in Municipalities* 1980–1982 NOS B 263, 1981–1983 NOS B 386

Folketallet i kommunene 1951–1980 *Population in Municipalities 1951–1980*

Hefte I Østlandet *Volume I* NOS B 286

Hefte II Sørlandet og Vestlandet *Volume II* NOS B 287

Hefte III Trøndelag og Nord-Norge *Volume III* NOS B 288

Framskriving av folkemengden 1979–2025 Regionale tall *Population Projections Regional Figures* NOS B 82

Framskriving av folkemengden 1982–2025 Regionale tall *Population Projections Regional Figures* NOS B 317

Framskriving av folkemengden etter ekteskadelig status 1979–2025 *Projections of the Population by Marital Status 1979–2025* RAPP nr. 81/12

Fruktbarhet blant norske kvinner. Resultater fra fruktbarhetsundersøkelsen 1977 *Fertility Among Norwegian Women. Results from the Fertility Survey 1977* SØS nr. 49

Fruktbarheten i og utenfor ekteskap i Norge 1946–1975 *Marital and Extramarital Fertility in Norway* ART nr. 120

Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 *Fertility Survey 1977* NOS B 197 ART nr. 134

Fruktbarhetsutvikling og fruktbarhetsteorier. Norge i et internasjonalt perspektiv *Trends and Theories in Fertility. Norway in an International Context* SØS nr. 47

Fødselstallene i Norge 1950–1975 Endringsfaktorer *Births in Norway 1950–1975 Components of Change* ART nr. 135

Historiske tabeller over folkemengde, giftermål og dødsfall 1911–1976 *Historical Tables on Population, Marriages and Deaths* NOS A 986

Inngåelse og oppløsning av ekteskap etter alder og varighet *Formation and Dissolution of Marriage by Age and Duration* RAPP nr. 82/2

Inn- og utvandring for Norge 1958–1975 *Immigration to and Emigration from Norway* SA nr. 33

Oppfølging av flyttemotivundersøkelsen 1972. En studie av tilbakeflytting. RAPP nr. 82/15

Regional dødelighet Oversikt og opplegg til behandling i befolkningsframskrivningene RAPP nr. 79/22

Regional dødelighet 1976–1980 *Regional Mortality 1976–1980* NOS B 334

Samliv uten vigsel i Norge *Cohabitation without Marriage in Norway* ART nr. 116

Utviklingen i giftermål og dødsfall 1911–1976 *The Development in Marriages and Deaths* SA nr. 35

Utviklingstendensar i 1976 i Norges befolkning *Trends in the Norwegian Population 1976* ART nr. 106

Arbeid

av Clara Åse Arnesen

Oversikt

I 1970-årene og hittil i 1980-årene har det vært bare en liten økning i mengden av utført arbeid i Norge, målt i tallet på timeverk.

Tallet på sysselsatte personer har derimot gått sterkt opp. Særlig har tallet på yrkesaktive kvinner økt. I 1981 var det 27 prosent flere sysselsatte kvinner enn i 1972. Økningen var størst for gifte kvinner i alderen 35-44 år med barn under 7 år. Undervisning, helse- og sosialsektoren fikk hovedtyngden av den økte sysselsettingen.

I 1981 hadde i gjennomsnitt 1 932 000 personer noe inntektsgivende arbeid. Av disse var 59 prosent menn. For kvinner og menn under ett, i alderen 16-66 år, var sysselsettingsprosenten 72 i 1981.

Yrkesdeltakingen er forskjellig for menn og kvinner. Mens f.eks. 94 prosent av mennene i alderen 25-44 år var yrkesaktive, gjaldt det bare 68 prosent av kvinnene i samme alder.

Både utdanningsnivå og bosted betyr noe for den enkeltes yrkesdeltaking, og det er særlig blant kvinner at dette slår ut. Kvinner med høy utdanning var i 1981 klart oftere yrkesaktive enn kvinner med lav utdanning, og kvinner som bodde i Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim var langt oftere yrkesaktive enn kvinner som bodde andre steder i landet. For menn var forskjellene på langt nær så store.

Ved inngangen til 1980-årene arbeider vi i Norge gjennomsnittlig 36 timer pr. uke i markedet.

Yrkesaktive menn og kvinner har ikke like lang arbeidsuke. Hele 45 prosent av kvinnene arbeidet mindre enn 30 timer pr. uke, mens 69 prosent av mennene arbeidet 40 timer eller mer i 1981. Andre kjønnskjevheter på arbeidsmarkedet kommer fram når vi ser på hvordan kvinner og menn fordeler seg på ulike yrker. For eksempel var 95 prosent av de sysselsatte innen sykepleie og annet pleiearbeid kvinner, mot bare 12 prosent innen industri, bygge- og anleggsarbeid. Hele 72 prosent av kvinnene var i 1981 i funksjonæryrkene slik vi har definert dem i dette kapitlet, mens bare 38 prosent av mennene var i slike yrker. Ikke mer enn 7 prosent av kvinnene hadde ledende arbeid, mot 28 prosent av mennene.

Ganske mange yrkesaktive opplever enkelte sider ved arbeidsforholdet som belastende. Hele 72 prosent av de sysselsatte var i 1980 utsatt for ergono-

miske arbeidsmiljøbelastninger (som f.eks. belastende arbeidsstillinger). Bare 23 prosent av de sysselsatte var ikke utsatt for noen typer fysiske arbeidsmiljøbelastninger.

I alt 16 prosent av de sysselsatte oppgav at de hadde en arbeidssituasjon som daglig var oppjaget og masete. En noe høyere andel kvinner enn menn hadde et arbeidsmiljø med belastende sider ved organiseringen av arbeidet.

Samtidig med økningen i kvinners yrkesdeltaking har det vært en reduksjon i omfanget av det arbeid som utføres i hjemmet. Dette gjelder både antall personer som har arbeid i hjemmet som sin hovedbe-

skjeftigelse og antall timer som går med til slikt arbeid. Det ulønnede arbeidet som utføres i private husholdninger har imidlertid fremdeles et stort omfang. I 1981 ble det utført mer hus- og omsorgsarbeid for egen husholdning enn inntektsgivende arbeid hvis vi måler arbeidsmengden i timer.

Fortsatt er det mange som har arbeid i hjemmet som sin hovedvirksomhet. I 1981 var det 351 000 ikke-yrkesaktive personer i alderen 16–66 år som oppgav arbeid i hjemmet som sin hovedsakelige virksomhet. I tillegg til disse kommer en gruppe på 121 000 personer som utførte noe inntektsgivende arbeid (1–20 timer pr. uke), men som anså arbeidet i hjemmet som sitt viktigste gjøremål.

Av kvinnene i alderen 16–66 år som bodde i husholdninger med to eller flere personer, hadde vel en tredjedel arbeid i hjemmet som sin hovedbeskjeftigelse. Å ha hjemmet som arbeidsplass fører ofte til liten kontakt med andre voksne mennesker. I 1980 oppgav hele 35 prosent av de hjemmeværende kvinnene at de så lite til andre voksne mennesker.

Det utføres også en tredje type arbeid, nemlig det «skjulte» arbeidet. Mangel på data gjør at vi ikke kan gi anslag over omfanget av dette arbeidet.

Å være arbeidsløs er et alvorlig velferdsproblem som i det siste har rammet stadig flere. Det er imidlertid ikke helt entydig hva man skal legge i begrepet arbeidsløshet. Vi har i denne framstillingen valgt å belyse flere sysselsettingsproblemer enn den tradisjonelle arbeidsløshet.

I 1982 utgjorde arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år, 2,6 prosent av arbeidsstyrken. Men mange sier de kunne ha behov for, eller ønske om arbeid uten at de er aktive arbeidssøkere. Legges denne gruppen til arbeidsstyrken, så utgjør den 4,9 prosent av «den utvidede arbeidsstyrke». Den viktigste grunnen til at folk ikke aktivt søkte arbeid, var mangel på passende arbeid der de bodde. Etter begge disse målene på arbeidsløshet er arbeidsmarkedsproblemene skjevt fordelt. Befolkningen i Nord-Norge er klart mer utsatt enn folk som bor andre steder i landet. Kvinner rammes oftere enn menn og ungdom rammes langt oftere enn folk i alderen 25–66 år.

Arbeid og levekår

Arbeid er grunnlaget for materiell velferd

Voksne mennesker bruker en stor del av døgnet til ulike typer arbeid. For de fleste er arbeidet i markedet grunnlaget for den materielle velferd. Arbeidet er bestemmende for velferden på mange måter, vårt private forbruk, boligen etc. og hvilken livsstil vi kan «kjøpe» oss. Arbeidet i markedet gir også andre typer belønninger enn inntekt, f.eks. mulighet for læring og selvutfoldelse. Dessuten gir arbeidet mulighet for kontakt med andre mennesker. Den omfattende diskusjonen den siste tiden om full sysselsetting

og problemer knyttet til arbeidsløshet, er et klart uttrykk for hvor viktig arbeid er for vår velferd. Arbeidsløshet reduserer velferden gjennom redusert inntekt og ved at den arbeidsløse stenges ute fra en bestemt type sosial kontakt og mulighetene til å bruke visse kunnskaper og ferdigheter. For mange er følelsen av ikke å fylle en funksjon i samfunnet, og å være avhengig av økonomisk støtte, en sterk belastning.

Vår velferd påvirkes også av de vilkår vi arbeider under i markedet og hjemmet. For eksempel kan et dårlig fysisk arbeidsmiljø ha negative helsemessige konsekvenser, noe som vil bidra til redusert velferd. Arbeid i markedet vil dermed kunne påvirke vår velferd både i positiv og negativ retning. Arbeid har dessuten også betydning for den livsstil vi velger, og livsstilen kan også ha betydning for hva slags arbeid vi ønsker.

Kapitlets innhold og datagrunnlag

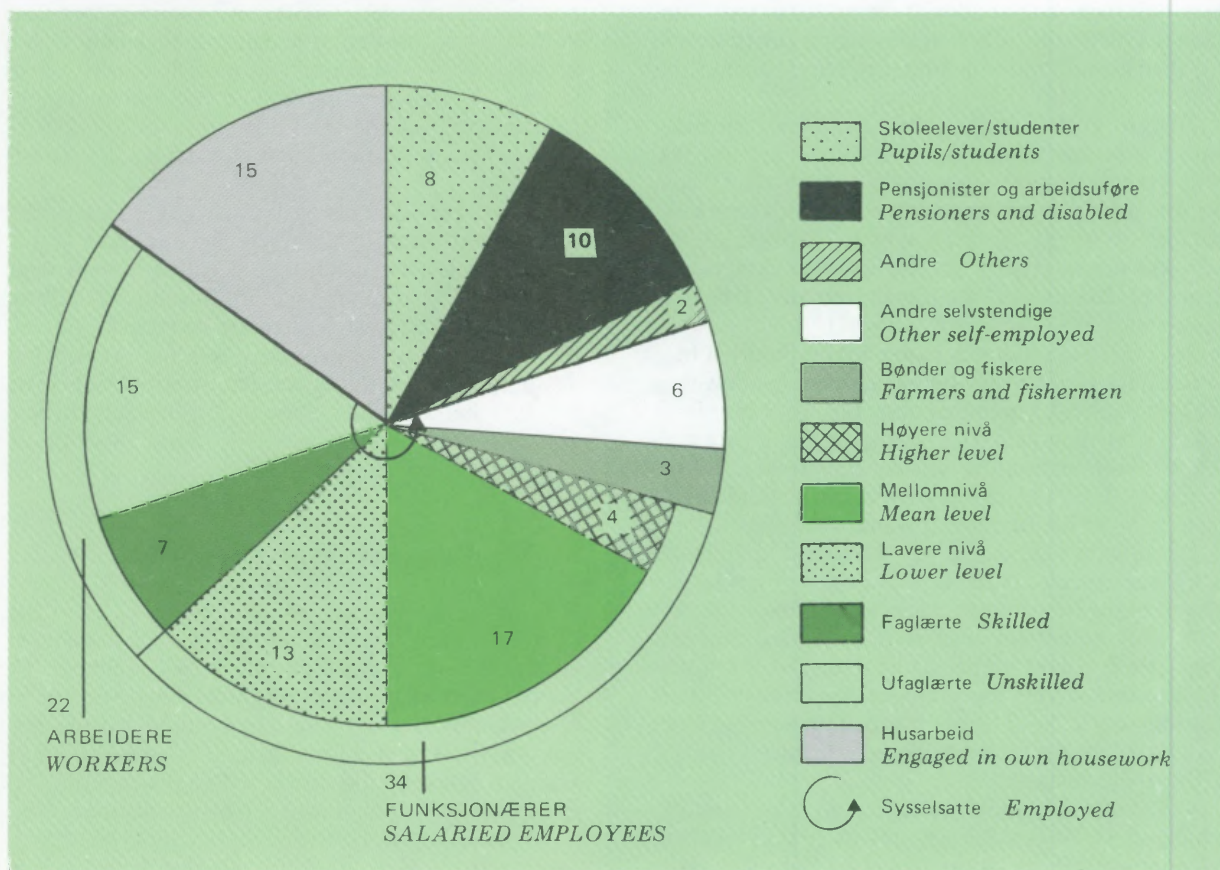
I dette kapitlet vil vi se på omfanget av de ulike typer arbeid; arbeid i markedet og arbeid i hjemmet, og hvordan arbeidet fordeles på forskjellige grupper. Vi er også interessert i å belyse forhold på arbeidsplassen og forskjeller i arbeidsforhold mellom ulike grupper. Spesielt er vi interessert i å prøve å peke på grupper som møter problemer på arbeidsmarkedet.

Vi ønsker også å beskrive en tredje type arbeid; skjult arbeid. Med skjult arbeid vil vi forstå arbeid som unndras skatte- og trygdemyndighetene og gratisarbeid for slekt og venner. Men det er relativt magert med tall som kan beskrive omfanget og fordelingen av slikt arbeid, og skjult arbeid har derfor fått en beskjeden omtale i denne framstillingen.

Hovedkilden for beskrivelsen av markedsarbeid, og delvis også av hjemmearbeid, er de kvartalsvise arbeidskraftundersøkelsene. Tre andre datakilder som vi har brukt er Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 og 1980–81, Levekårsundersøkelsen 1980 og Folke- og bolig telling 1980.

Som utgangspunkt for å gå nærmere inn på de ulike typer arbeid, gir vi en oversikt over befolkningens fordeling på sosioøkonomiske grupper (figur 3.1).

Figur 3.1. Personer i alderen 16–74 år etter sosioøkonomisk gruppe. Prosent.1981 *Persons aged 16–74 years by socioeconomic groups. Per cent.1981*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

2 av 3 personer i alderen 16–74 år er sysselsatt

Arbeid i markedet

Hvem er sysselsatt?

I dette avsnittet skal vi behandle befolkningens tilknytning til arbeidsmarkedet. Som mål på befolkningens arbeidsmarkedstilknytning har vi valgt å bruke sysselsettingsprosenten, dvs. andelen sysselsatte i en bestemt befolkningsgruppe, for eksempel tallet på kvinner i alderen 20–24 år som er sysselsatt i prosent av alle kvinner i alderen 20–24 år. Som sysselsatte regnes alle som utførte minst 1 times inntektsgivende arbeid, eller var midlertidig fraværende fra arbeidet i en bestemt arbeidsuke.

Arbeidskraftundersøkelsene omfatter personer i alderen 16–74 år. Sysselsettingsprosenten for personer i denne aldersgruppen var 66 prosent i 1981, 77 prosent for menn og 55 prosent for kvinner. Sysselsettingsprosentene varierer med alderen. De høyeste sysselsettingsprosentene har personer i aldersgruppen 25–44 år, og de laveste har rimelig nok aldersgruppene 16–19 år og 67–74 år. I aldersgruppen 16–19 år er det mange skoleelever og studenter, mens aldersgruppen 67–74 år består av personer over den vanlige pensjonsalder. Vi ønsker å belyse tilknytning til arbeidsmarkedet for alle personer i alderen 16–74 år, men vi har valgt å behandle aldersgruppen over 66 år i et eget avsnitt. Alle tallene i dette kapitlet som gir sysselsettingsprosenten, både i teksten og tabellene, er beregnet for personer i alderen 16–66 år.

Tabell 3.1. Sysselsatte menn og kvinner i alderen 16–74 år, i inntektsgivende arbeid og utførte timeverk pr. uke. Årsgjennomsnitt 1972–1981 *Employed males and females 16–74 years, at work and number of man-hours per week. Annual average 1972–1981*

	1972	1975	1978	1981
Sysselsatte <i>Employed (1000)</i>				
I alt <i>Total</i>	1 649	1 707	1 854	1 932
Menn <i>Males</i>	1 048	1 066	1 113	1 133
Kvinner <i>Females</i>	601	641	740	799
Sysselsatte i inntektsgivende arbeid (1000) <i>Employed persons at work (1000)</i>				
I alt <i>Total</i>	1 547	1 597	1 720	1 794
Menn <i>Males</i>	984	1 002	1 043	1 065
Kvinner <i>Females</i>	563	595	677	729
Utførte timeverk pr. uke (1 000 000) <i>Number of man-hours per week (1 000 000)</i>				
I alt <i>Total</i>	61,0	60,2	61,8	63,6
Menn <i>Males</i>	43,1	42,0	42,1	42,7
Kvinner <i>Females</i>	17,9	18,2	19,7	20,8

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Endringer i arbeidsmarkedet 1972–1981

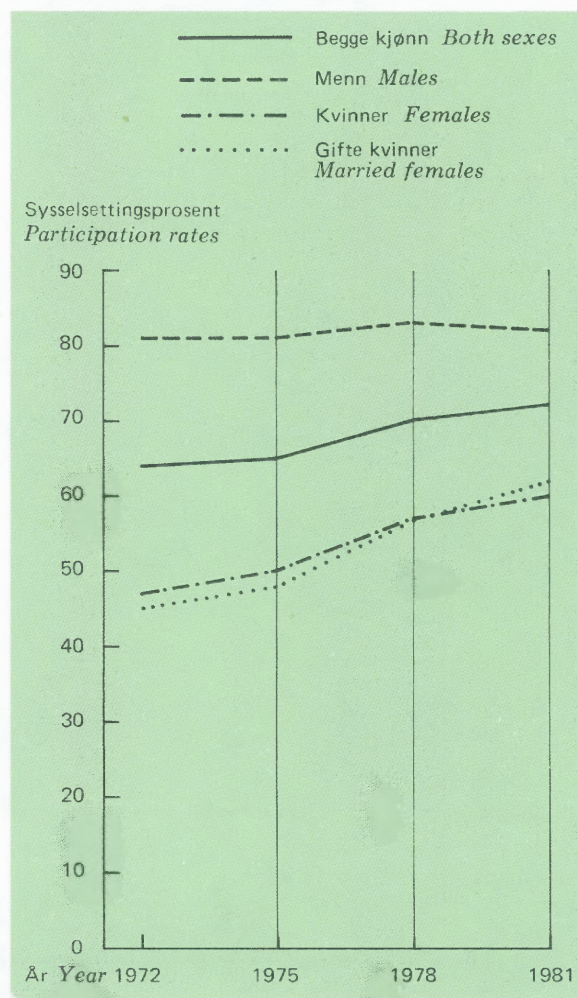
Sysselsettingen økte mer enn mengden av utført arbeid

Fra 1972 til 1981 har det vært en kraftig økning i tallet på sysselsatte, 17 prosent, mens mengden arbeid målt i utførte timeverk økte med bare 4 prosent (tabell 3.1). Den mengden arbeid som ble utført, er altså blitt fordelt på flere personer. Den gjennomsnittlige arbeidstiden har gått ned fra nesten 40 timer i 1972 til 36 timer i 1981. Det har funnet sted en betydelig økning av deltidsarbeid, noe som kan tyde på at det er blitt mer vanlig å kombinere yrkesaktivitet med andre typer aktiviteter, som arbeid i hjemmet og skolegang (vedleggstabell 3.15).

Bare kvinner økte sin yrkesdeltaking

Veksten i sysselsettingen har vært sterkere enn befolkningsveksten i de aktuelle aldersgruppene. Dette har resultert i høyere sysselsettingsprosent (figur 3.2). I 1972 var 64 prosent av befolkningen i alderen 16–65 år yrkesaktiv, mens hele 72 prosent var det i 1981. Praktisk talt hele veksten skyldes kvinnes økte yrkesaktivitet. I perioden fra 1972 til 1981 økte kvinnes sysselsettingsprosent fra 47 til 60 prosent.

Figur 3.2. Sysselsettingsprosent for menn og kvinner i alderen 16–66 år. 1972–1981 *Participation rates for males and females aged 16–66 years. 1972–1981*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

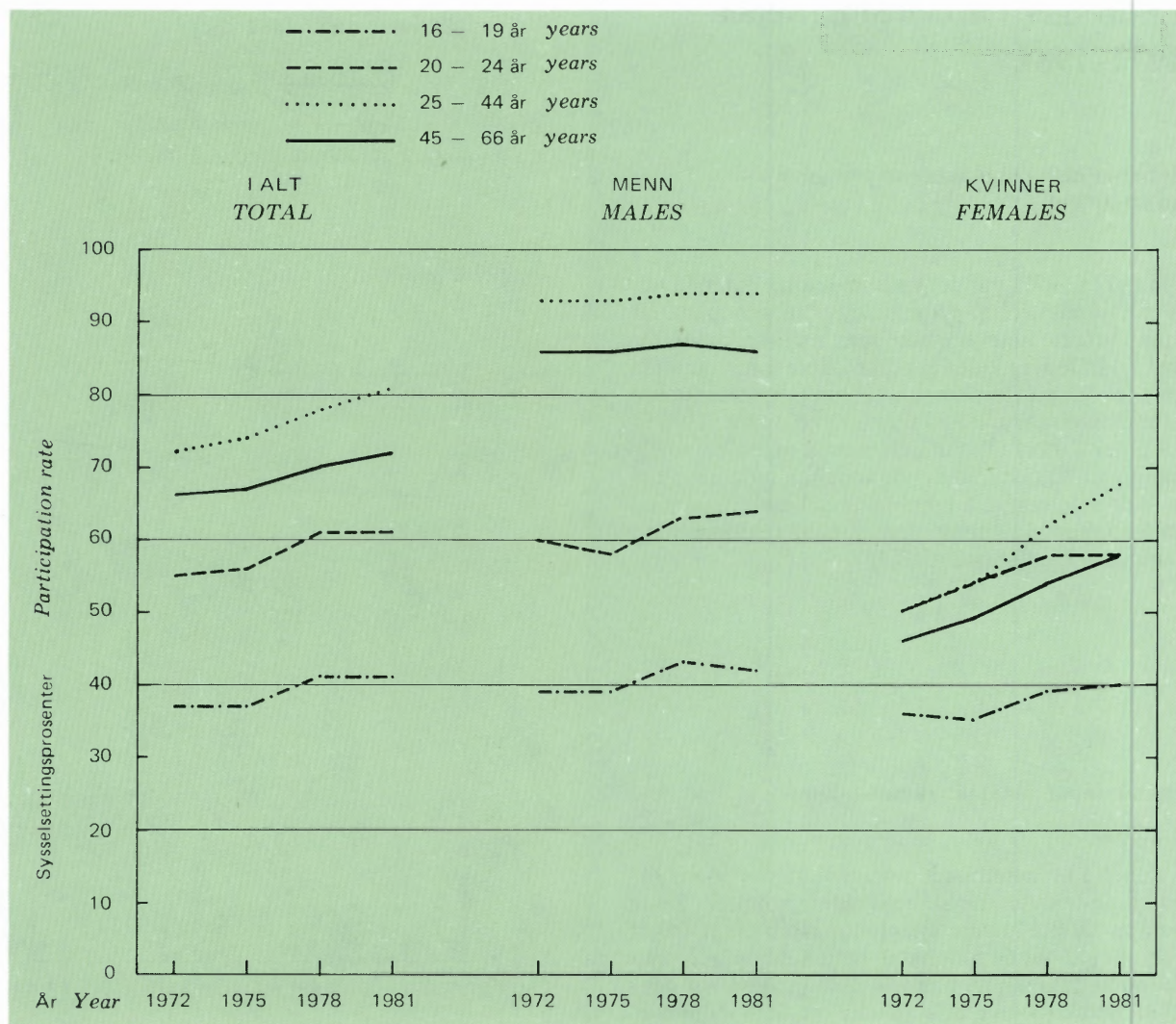
Personer i alderen 25–44 år økte sin yrkesdeltaking mest

Det har vært en økning i yrkesaktiviteten i alle aldersgrupper (figur 3.3), men denne økningen har vært spesielt sterk blant personer i alderen 25–44 år hvor sysselsettingsprosenten økte fra 72 prosent i 1972 til 81 prosent i 1981. Kvinnene stod for nesten hele denne økningen. I 1981 var det store forskjeller i aldersstrukturen til yrkesaktive menn og kvinner. I perioden 1972–1981 har det skjedd en tilnærming mellom kjønnene. Dette har skjedd ved at kvinnene har endret sitt yrkesdeltakingsmønster og nærmet seg mennenes, men fortsatt er det store kjønnsforskjeller i yrkesdeltakingen.

Sterk økning i sysselsettingen innen tjenesteyting

I tidsrommet 1972–1981 har det skjedd en del endringer i de sysselsattes fordeling på næring. Det har vært tendenser til tilbakegang og stagnasjon i tallet på sysselsatte innen primær- og sekundærnæringene, mens de tjenesteytende næringene er i stadig vekst. Antall sysselsatte innen jordbruk, skogbruk, fiske og fangst gikk ned med 18 prosent, mens det innen offentlig, sosial og privat tjenesteyting var en økning på 46 prosent. Den samme tendensen gjør seg gjeldende når vi ser på fordelingen av utførte timeverk, men veksten i tallet på utførte timeverk i de tjenesteytende næringene var svakere (31 prosent) enn veksten i tallet på sysselsatte. Dette skyldes at en stor del av veksten i

Figur 3.3. Sysselsettingsprosent for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1972-1981 *Participation rates among males and females in different age groups. 1972-1981*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

sysselsettingen i offentlig, sosial og privat tjenesteyting har skjedd i form av deltidsarbeid.

Veksten i tjenesteyting har ført til endringer i yrkesstrukturen (figur 3.4). Spesielt har det vært sterk økning innen teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid som omfatter blant annet ingeniører, sykepleiere, hjelpepleiere, lærere, hvor sysselsettingen økte med 64 prosent (144 000 personer). Den sterkeste veksten hadde yrkesgruppen sykepleie og pleiearbeid, hvor sysselsettingen økte med 104 prosent (54 000 personer) i tidsrommet 1972–1981. Sysselsettingen innen servicearbeid økte med 21 prosent (42 000 personer).

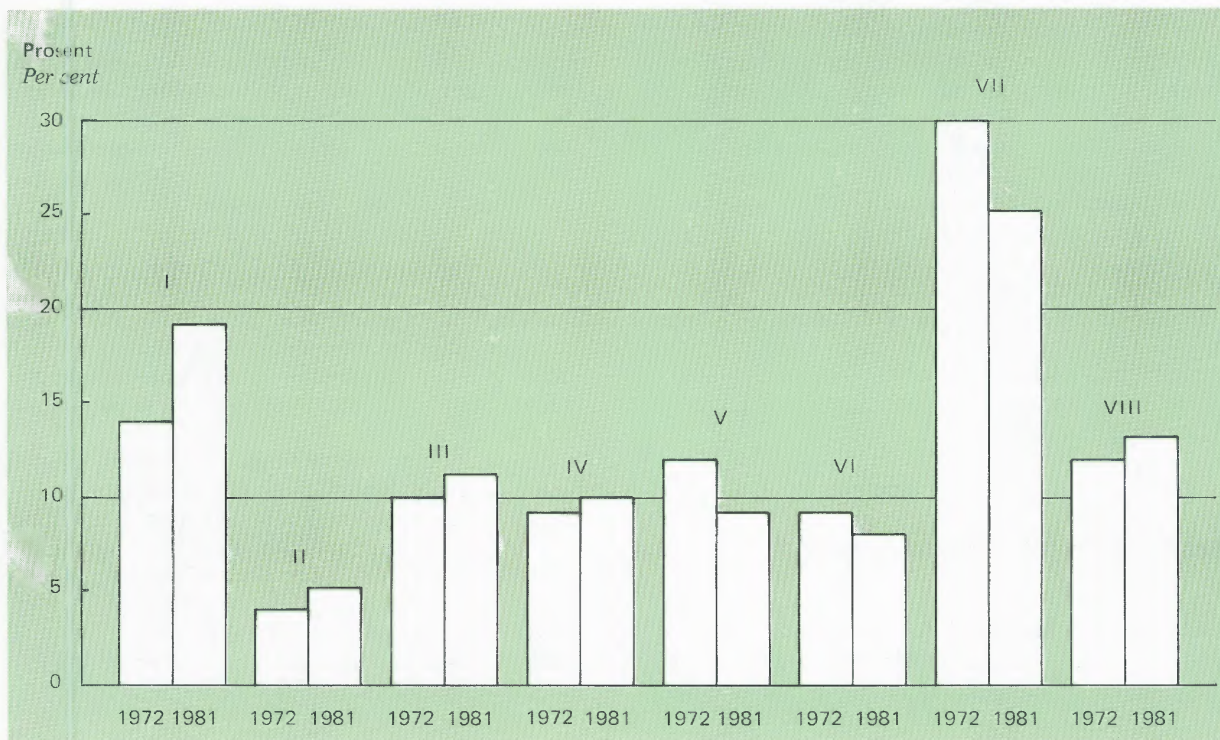
Arbeidsmarkedet ved inngangen til 1980-årene

45 prosent av kvinnene arbeider deltid

I 1981 var gjennomsnittlig nær 2 millioner personer i alderen 16–74 år sysselsatte. 41 prosent av disse var kvinner.

I løpet av et år skjer det bevegelser inn og ut av arbeidsmarkedet, nye personer begynner i arbeid, andre slutter. Antall personer som er sysselsatt en

Figur 3.4. Sysselsatte etter yrke. Prosent. 1972 og 1981 *Employed persons by occupation. Per cent. 1972 and 1981*

- I Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid *Technical, physical science, humanistic and artistic work*
- II Administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse *Administrative executive work*
- III Kontorarbeid *Clerical work*
- IV Handelsarbeid *Sales work*
- V Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid *Agriculture, forestry, fishing and related work*
- VI Transport og kommunikasjonsarbeid *Transport and communication work*
- VII Industri-, bygge- og anleggsarbeid *Manufacturing work etc.*
- VIII Servicearbeid *Service work*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

eller annen gang i løpet av et år er derfor noe høyere enn gjennomsnittstallet ovenfor.

Til sammen hadde nær 2,2 millioner personer utført markedsarbeid i løpet av 1981.

Arbeidet som utføres i markedet er ulikt fordelt mellom kvinner og menn. Den gjennomsnittlige arbeidstid pr. uke blant menn var over 41 timer, mot nesten 29 timer blant kvinner. Hele 45 prosent av kvinnene hadde en arbeidstid på 1–29 timer pr. uke, mens 75 prosent av mennene hadde en arbeidstid på 40 timer eller mer pr. uke (vedleggstabell 3.16).

Yrkesdeltaking varierer med kjønn og alder

I 1981 var 72 prosent av alle personer i alderen 16–66 år sysselsatt (figur 3.2); 82 prosent av mennene og 60 prosent av kvinnene.

Sysselsettingen varierer med alderen både blant kvinner og menn. Personer i alderen 16–19 år har lavest sysselsetting (41 prosent), mens personer i alderen 25–44 år har den høyeste (81 prosent). Den lave sysselsettingen blant 16–19-åringer skyldes naturligvis at mange er under utdanning.

Både blant kvinner og menn har aldersgruppen 25–44 år den høyeste sysselsettingen. Blant mennene har aldersgruppen 45–66 år en langt høyere sysselsetting enn aldersgruppen 20–24 år (henholdsvis 86 og 64 prosent). Dette har sammenheng med at mange menn i alderen 20–24 år enten er under utdanning eller avtjener verneplikt. Kvinner i alderen 20–24 år og 45–66 år har derimot like høy sysselsetting (58 prosent). Den relativt lave sysselsettingen blant kvinner i den eldste aldersgruppen har nok sammenheng med at disse kvinnene tilhører generasjoner som har liten yrkeserfaring fra tidligere år. Det har imidlertid vært en betydelig økning i sysselsettingen også for de eldste kvinnene de siste årene.

Høy utdanning betyr høy sysselsetting

Utdanning har betydning for sysselsettingen. Både blant menn og kvinner er det de med den høyeste utdanningen som har høyest sysselsetting, med sterkest

utslag for kvinner (vedleggstabell 3.17). Blant menn med det laveste utdanningsnivå, ungdomsskolenivå, er 75 prosent sysselsatt, mot 91 prosent av de på høyeste utdanningsnivå, universitets- og høgskolenivå. En del av forskjellene skyldes ulikheter i aldersstrukturen i de to utdanningsgruppene. I den laveste utdanningsgruppen (ungdomsskolenivå) er det stort innslag av personer i den yngste og eldste aldersgruppen, mens det blant de med utdanning på universitets- og høgskolenivå er et stort innslag av personer i alderen 25–44 år.

Utdanningsnivået har større betydning for kvinners yrkesdeltaking enn for menns. Blant kvinner på laveste utdanningsnivå er 48 prosent sysselsatt, mens 79 prosent av de på høyeste utdanningsnivå er det. Forskjellene i utdanning har i dag sterkest innvirkning på kvinners sysselsetting i aldersgruppen 45–66 år. En god del av økningen i sysselsettingen skyldes at andelen med utdanning ut over ungdomsskolenivå har økt.

Sysselsettingen høyest i de største byene

Bostedet har en viss betydning for yrkesaktivitet. Særlig blant kvinnene er sysselsettingen høyest i Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim, der 66 prosent var sysselsatt i 1981 (tabell 3.2). I spredtbygde strøk var prosentandelen sysselsatte 10 prosentenheter lavere. Noen av disse forskjellene kan skyldes ulikheter i utdanningsnivå og alderssammensetning mellom personer i de største byene og i spredtbygde strøk.

Blant fylkene peker Akershus og Agder/Rogalands-området seg ut med høyest sysselsetting blant menn. Her er henholdsvis 86 og 85 prosent av alle menn sysselsatte. I Nordland er bare 76 prosent av alle menn sysselsatte.

I Oslo er 69 prosent av kvinnene sysselsatte. Kvinnene i Møre og Romsdal og Nordland har landets laveste sysselsettingsprosent med 54 prosent (figur 3.5).

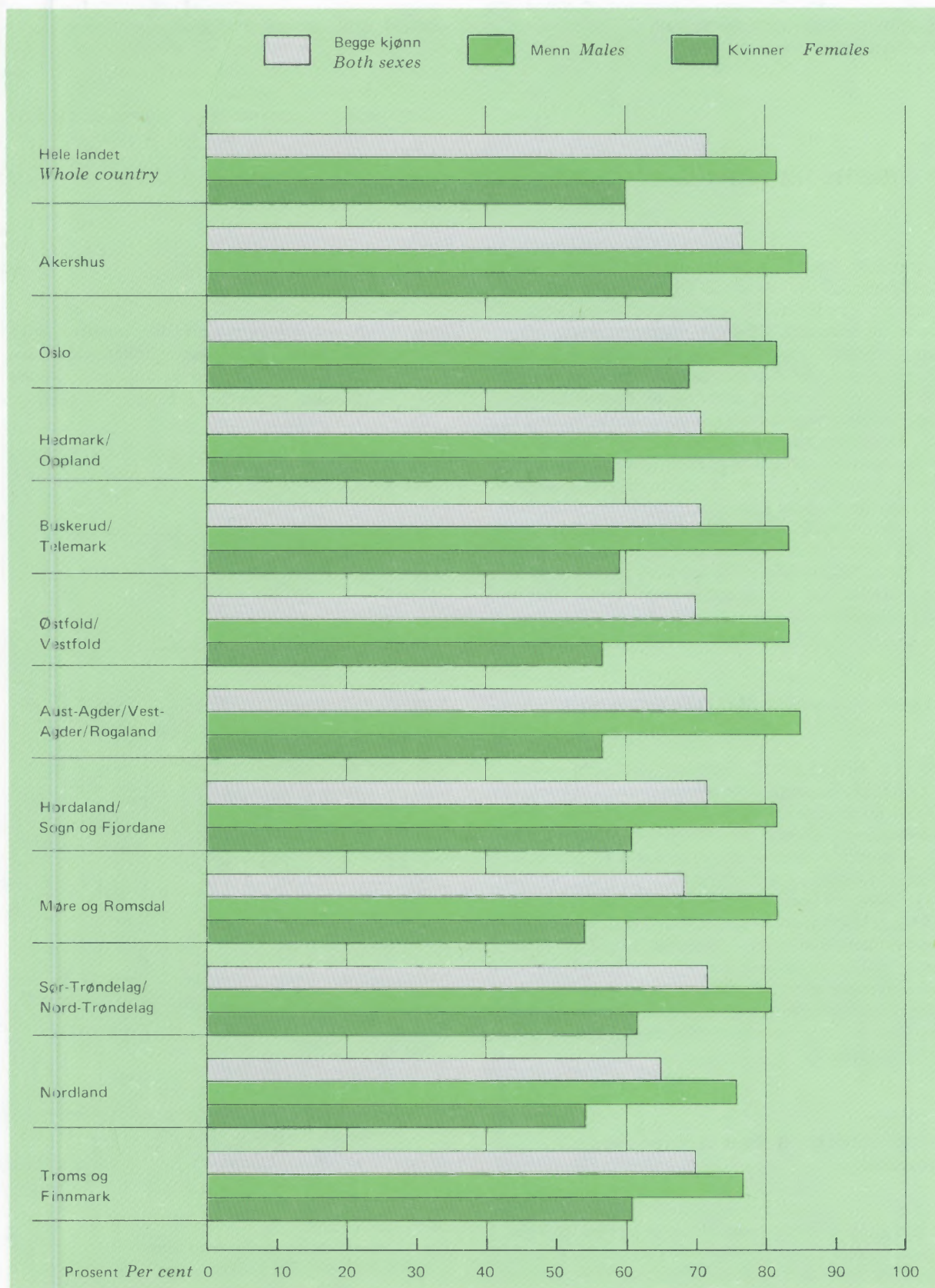
De regionale forskjellene i sysselsettingen som vi har beskrevet er trolig også et uttrykk for at det langt på vei eksisterer geografiske avgrensede delarbeidsmarkeder. I arbeidsmarkedsdebatten de siste årene har mangelen på geografisk mobilitet i arbeidsmar-

Tabell 3.2. Sysselsettingsprosent for personer i alderen 16–66 år, i grupper for kjønn, ekteskapelig status og bosted. Årsgjennomsnitt 1981 *Participation rates among persons aged 16–66 years, by sex, marital status and residence. Annual average 1981*

Bostedsstrøk <i>Residence area</i>	Begge kjønn <i>Both sexes</i>	Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>	
			I alt <i>Total</i>	Gifte <i>Married</i>
Hele landet <i>The whole country</i>	72	82	60	62
Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim	75	83	66	65
Tettbygd ellers <i>Other densely populated areas</i>	70	82	58	61
Spredtbygd <i>Sparsely populated areas</i>	70	82	56	61

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Figur 3.5. Sysselsettingsprosjenter for menn og kvinner i alderen 16-66 år i 11 regioner. 1981 *Participation rates among males and females aged 16-66 years in 11 regions. 1981*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

kedet, dvs. bevegelser mellom de ulike delarbeidsmarkedene blitt trukket fram som et økende problem i Norge. Vi har imidlertid ikke tall som kan belyse de kompliserte sammenhengene mellom flytting og arbeidsmarkedsproblemer.

Kvinnene og arbeidsmarkedet

Kvinnens forhold til arbeidsmarkedet må ses i sammenheng med det ulønnede arbeidet som utføres i hjemmet. Tradisjonelt har kvinnen utført mesteparten av det ulønnede arbeidet i hjemmet, mens mannen har skaffet husholdningen størsteparten av inntekten gjennom arbeidsmarkedet. Mengden av arbeid som utføres i hjemmet avhenger av husholdningens størrelse og sammensetning. Det å stifte familie og få barn betyr at arbeidsmengden i hjemmet øker. Hvorvidt denne økte arbeidsbyrden i hjemmet fører til at kvinnene slutter eller reduserer sin arbeidsmarkedsinnsats for kortere eller lengre perioder, avhenger bl.a. av husholdningens behov for inntekt og hvor sterke preferanser kvinnen har for arbeidsmarkedsdeltaking. Vi har funnet det hensiktsmessig å se kvinners sysselsetting i sammenheng med hvilke faser av livet de befinner seg i.

Kvinnens sysselsetting økte i alle aldersgrupper

I løpet av perioden 1972–1981 har det skjedd en markant økning i kvinners sysselsetting; fra 47 prosent i 1972 til 60 prosent i 1981. Veksten i sysselsetting blant gifte kvinner var enda sterkere; fra 45 prosent i 1972 til 62 prosent i 1981 (vedleggstabell 3.18). Sterkest økning i kvinners sysselsetting var det i andre halvdel av 1970-årene. Gifte kvinners sysselsetting økte i alle aldersgrupper, men økningen var spesielt stor i aldersgruppen 35–44 år (fra 45 prosent i 1972 til 74 prosent i 1981). Den laveste økningen i sysselsetting var det i aldersgruppen 55–66 år. Gifte kvinner uten hjemmeværende barn under 16 år har hele tiden hatt de høyeste sysselsettingsprosentene i nesten alle aldersgrupper.

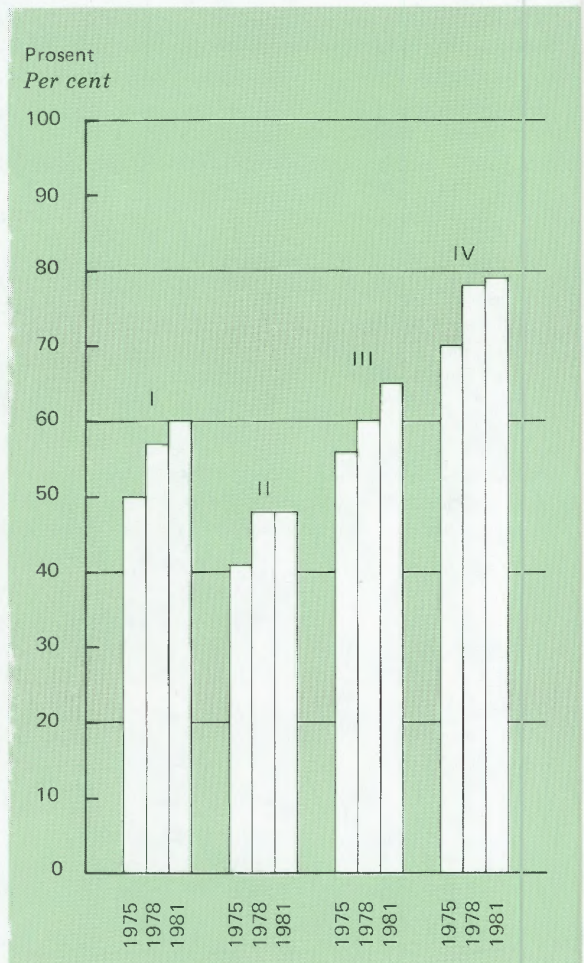
Kvinner som får sitt første barn fortsetter ofte i yrkeslivet

I løpet av 1970-årene er det blitt mer og mer vanlig at kvinner som får sitt første barn, fortsetter i yrkeslivet. Tall fra undersøkelsen «Kvinnens arbeid ute og hjemme», viser at blant kvinner som fikk sitt første barn i perioden 1976–1978 hadde hele 46 prosent en stabil arbeidsmarkedsstilknnytning, mot 27 prosent av kvinnene som fikk sitt første barn i perioden 1970–

1972. Blant kvinner som har født sitt andre barn går tendensene i samme retning som for ettbarnsmødre, men endringene er langt mindre markante. Om lag 30 prosent av kvinnene som fikk sitt andre barn i perioden 1976–1978 hadde en stabil arbeidsmarkedsstilknnytning. Relativt sett gikk tobarnsmødre oftere på deltid enn ettbarnsmødre.

For de eldste kvinnene var det ekteskapsinngåelsen som fikk mange av dem til å forlate yrkeslivet.

Figur 3.6. Sysselsettingsprosent for kvinner i alderen 16–66 år på ulike utdanningsnivåer. 1975–1981 *Participation rates among females on different level of education. 1975–1981*

- I I alt Total
- II Ungdomsskolenivå Primary school level
- III Gymnasnivå Secondary school level
- IV Universitets- og høgskolenivå University level

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

Kvinner med lavest utdanning økte sin sysselsetting minst

Kvinner på alle utdanningsnivå har økt sin sysselsetting, men økningen har vært sterkest blant dem med utdanning på gymnasnivå og universitets- og høyskolenivå. Disse økte sin sysselsetting med 9 prosentenheter fra 1975 til 1981 (figur 3.6).

En stor del av økningen i kvinners sysselsetting har skjedd i form av deltid (her definert som arbeidstid 1–29 timer pr. uke). I 1972 arbeidet 38 prosent av alle sysselsatte kvinner deltid, mens denne andelen var, som nevnt foran, steget til 45 prosent i 1981. I samme periode var andelen av deltidsarbeidende menn praktisk talt uendret (tabell 3.3).

Tabell 3.3. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid, etter kjønn og arbeidstid. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981. 1000 *Employed persons at work, by sex and working hours per week. Annual average 1972 and 1981. 1000*

	1972	1981
I alt <i>Total</i>	1 547	1 794
1–29 timer <i>hours</i>	269	407
30 timer og mer <i>30 hours and more</i>	1 271	1 355
Uoppgitt og annet <i>Unspecified and others</i>	8	32
Menn <i>Males</i>		
I alt <i>Total</i>	984	1 065
1–29 timer <i>hours</i>	55	79
30 timer og mer <i>30 hours and more</i>	922	960
Uoppgitt og annet <i>Unspecified and others</i>	6	26
Kvinner <i>Females</i>		
I alt <i>Total</i>	563	729
1–29 timer <i>hours</i>	213	328
30 timer og mer <i>30 hours and more</i>	349	395
Uoppgitt og annet <i>Unspecified and others</i>	(2)	6

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.

Source: Labour Force Sample Surveys.

Kvinner har stabil deltaking i arbeidslivet

I 1981 var som tidligere nevnt 60 prosent av alle kvinner sysselsatt og 62 prosent av de gifte kvinnene. Kvinners sysselsetting er fremdeles lavest i de aldersgrupper hvor kvinner har barn under 7 år. Blant gifte kvinner under 35 år var sysselsettingsprosenten 58, mens kvinnene i alderen 35–55 år hadde en sysselsetting som lå omkring 15 prosent høyere.

Høyest sysselsetting blant de gifte kvinnene hadde barnløse i aldersgruppene 25–34 år og 35–44 år. Sysselsettingsprosenten for disse var henholdsvis 81 prosent og 82 prosent. Eldre gifte kvinner uten barn hadde en merkbart lavere sysselsetting med bare 47 prosent blant dem som var 55–66 år.

For kvinner med barn har yngste barnets alder betydning for om de deltar i yrkeslivet. Gifte kvinner i alderen 25–34 år med yngste barn under 7 år, hadde

en sysselsetting på 51 prosent, mens hele 70 prosent av dem i samme alder med yngste barn over 7 år var sysselsatt. Det samme forhold får vi for kvinner i alderen 35–44 år.

Kvinner har tradisjonelt blitt oppfattet som ustabil arbeidskraft på den måten at de går mye ut og inn av arbeidsmarkedet. Et mål på dette finner vi om vi ser på hvor stor del av de sysselsatte på et gitt tidspunkt som fremdeles var sysselsatt ett år seinere. Blant personer som var sysselsatt i 1981 var 89 prosent av kvinnene og 94 prosent av mennene sysselsatt ett år seinere (vedleggstabell 3.19). Dette betyr at mennene er noe mer stabil arbeidskraft enn kvinnene, men forskjellene er så små at det synes uriktig å karakterisere kvinner som ustabil arbeidskraft. Tall fra undersøkelsen «Kvinner arbeid ute og hjemme» gir også inntrykk av at kvinners stabilitet i arbeidsmarkedet i 1970-årene var høy. Ser vi på de kvinnene som var sysselsatt både i 1975 og i 1976, var hele 92 prosent sysselsatt i 1979.

Flest eldre kvinner arbeider deltid

Omfanget av kvinners markedsarbeid i de perioder der de er sysselsatt er, som tidligere omtalt, betydelig mindre enn menns. Andelen med arbeidstid 1–29 timer pr. uke var høyest blant gifte kvinner (51 prosent i 1981). Dette kan være en indikasjon på at deltidsarbeid er en kombinasjonstilpasning som fortrinnsvis velges av kvinner med omsorgsoppgaver i hjemmet. Tall fra arbeidskraftundersøkelsene viser at deltidsandelen øker med antall barn under 16 år i husholdningen. Ellers er det slik at jo eldre kvinnene er, dess mer tilbøyelig er de til å arbeide deltid. En mulig årsak til dette er at eldre kvinner ofte har kortere yrkeserfaring og dårligere utdanning enn yngre kvinner.

Deltid vanligst i kvinneyrker

Arbeidstidsordninger som avviker fra det tradisjonelle mønsteret, er mer utbredt i visse typer yrker enn i andre. De som arbeider deltid befinner seg gjennomgående i de yrker hvor det er sysselsatt mange kvinner. Kvinner arbeider ofte i andre næringer, yrker og på andre stillingsnivåer enn menn. For eksempel utgjorde kvinnene i 1981 til sammen 24 prosent av de sysselsatte i industrien, mens de utgjorde 55 prosent av de sysselsatte innen varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet. Men de høyeste kvinneandelene finnes innen offentlig, sosial og privat tjenesteyting, der 63 prosent av de sysselsatte var kvinner.

En inndeling etter yrke viser flere sider av kjønnskjevheter på arbeidsmarkedet enn vi får ved bare å se på næring. Dette kan skyldes at næring ikke gir så godt bilde av hva slags type arbeid som utføres. Rengjøring og kontorarbeid utføres i de fleste næringer og vanligvis av kvinner. Innen yrkesgruppen sykepleie og annet pleiearbeid utgjorde kvinnene 95 prosent av de sysselsatte, innen kontorarbeid 77 prosent,

post og telekommunikasjoner 69 prosent og servicearbeid 78 prosent (vedleggstabell 3.20).

Få kvinner i ledende stillinger

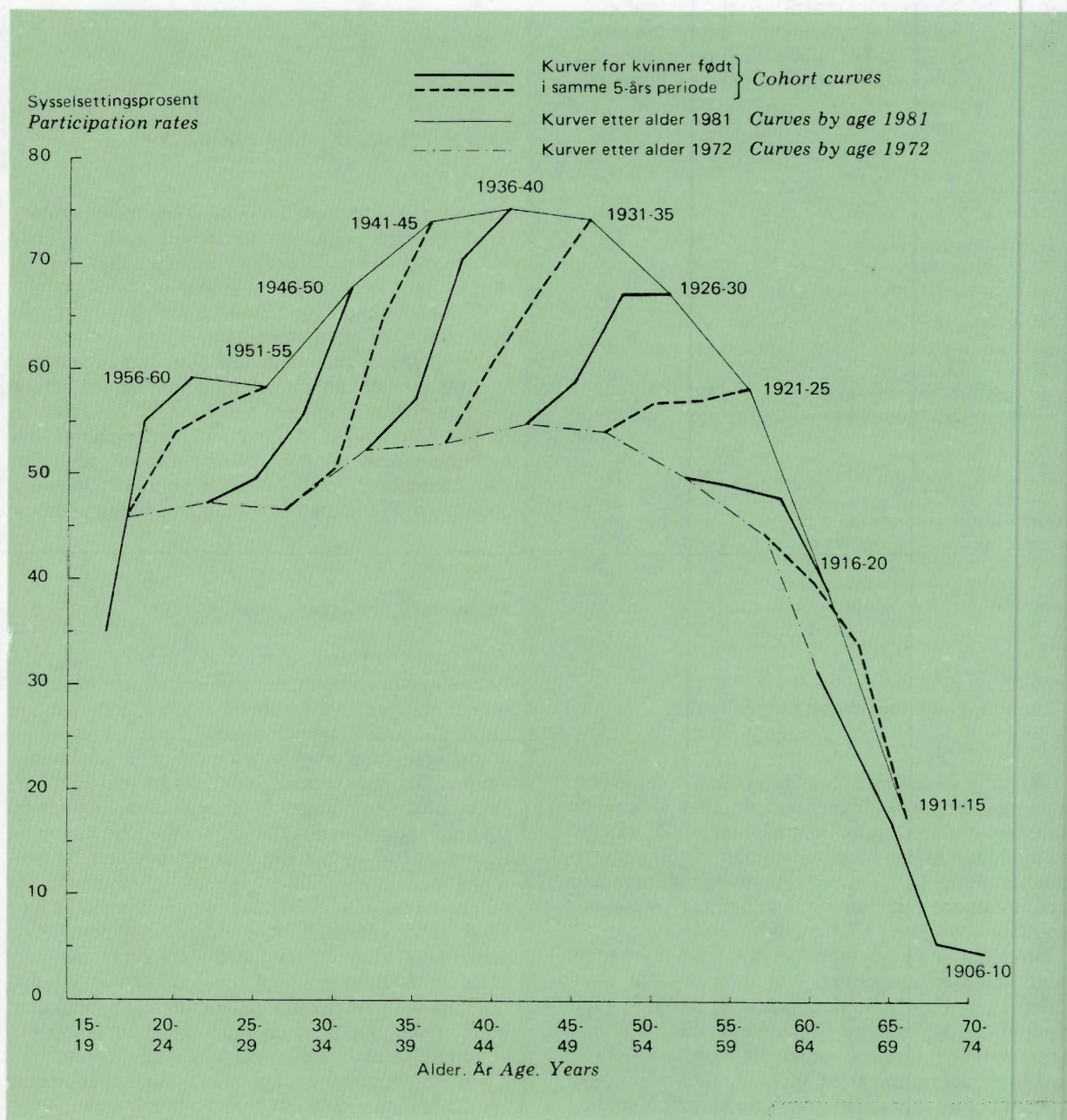
Innen de enkelte yrkesgrupper finner vi at kvinner og menn har ulik plass i stillingsstrukturen, kvinner har oftest underordnede stillinger.

Ifølge arbeidskraftundersøkelsene hadde 7 pro-

sent av kvinnene og 28 prosent av mennene ledende stillinger (vedleggstabell 3.21).

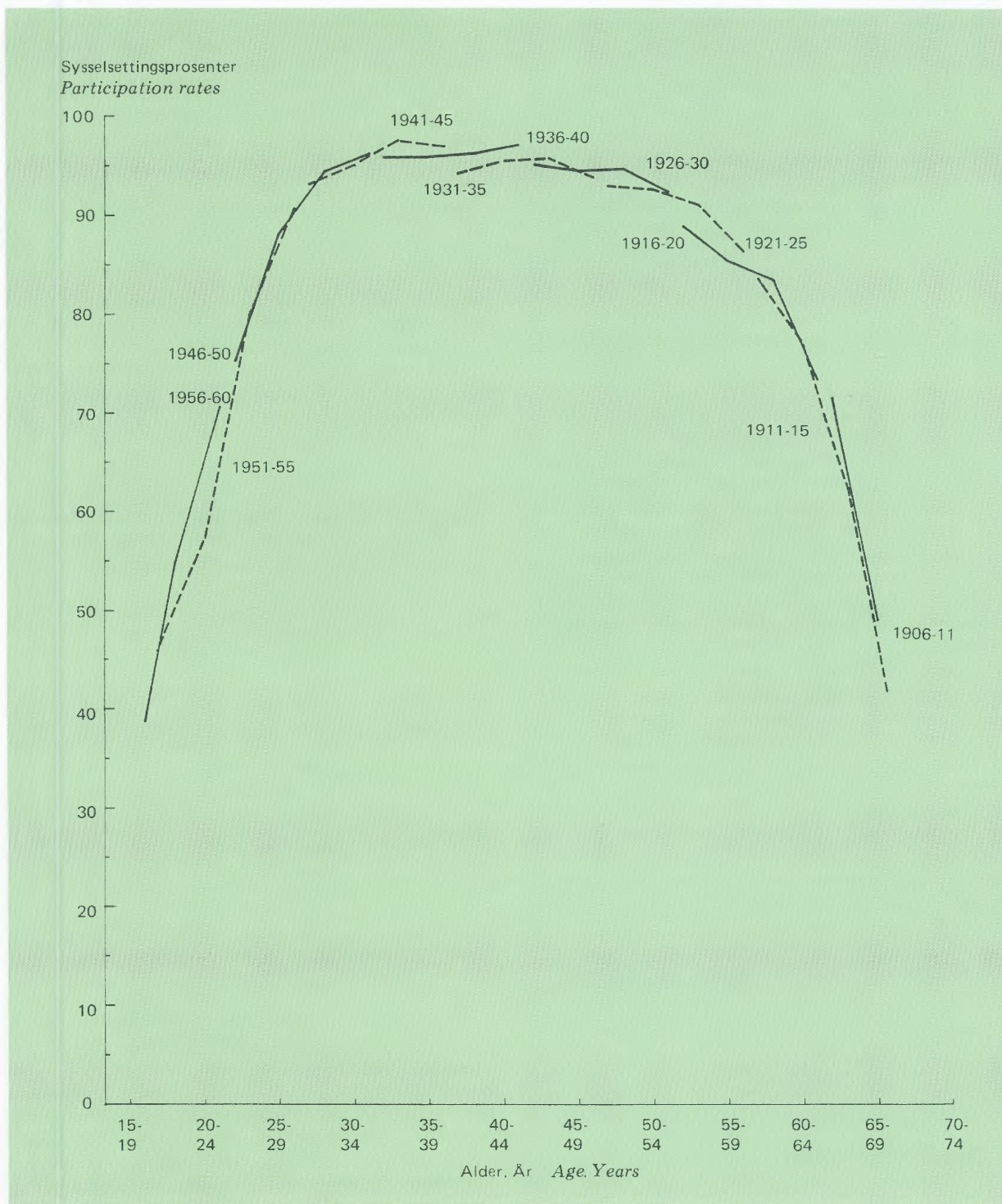
Det finnes ulike forslag til forklaringer på hva det er som fører til slike kjønnsulikheter på arbeidsmarkedet. Kvinner har ofte kortere og annen type utdanning enn menn (se kapittel 6: Utdanning), samtidig som de noe oftere skifter mellom markedsarbeid og arbeid i hjemmet. Både kvinners egne og menns tradisjonelle holdninger til hva som er kvinne- og mannsarbeid spiller fremdeles en viktig rolle både i valg av utdanning og hva slags type jobber kvinner søker eller tilbys. Kvinners hovedansvar for husar-

Figur 3.7. Sysselsettingsprosent 1972-1981 for 5-års fødselskull av kvinner *Participation rates 1972-1981 for 5 years cohorts of females*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

Figur 3.8. Sysselsettingsprosjenter 1972-1981 for 5-års fødselskull av menn *Participation rates 1972-1981 for 5 years cohorts of males*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

beid og barneomsorg betyr i dag blant annet tap av ansiennitet i de perioder de er borte fra lønnet arbeid eller har redusert arbeidstid. I de yrkesaktive periodene kan dette ansvaret også innebære problemer for kvinner, f.eks. å ta ledende stillinger som kan medføre lang arbeidsdag, reising mv.

Arbeidsgivernes holdninger til kvinnelig arbeidskraft kan også bidra til å skape kjønnsforskjeller på arbeidsmarkedet. Enkelte arbeidsgivere ønsker ikke å ansette en kvinnelig søker fordi de tror at kvinner som arbeidstakergruppe har høyere fravær og hyppigere skifte av arbeid enn menn. Dermed vil kvinnelig arbeidskraft bli oppfattet som dyrere enn mannlig arbeidskraft.

Økt tilbud på kvinnelig arbeidskraft

Kvinnene har styrket sin deltaking i lønnet arbeid i 1970-årene og begynnelsen av 1980-årene, både totalt og relativt sett. Det er grunn til å tro at tilbudet på kvinnelig arbeidskraft vil fortsette å øke i årene framover. Dette skyldes blant annet økt utdanningsnivå blant kvinner. Dessuten kan vi vente at tilbudet på kvinnelig arbeidskraft i de eldste aldersgruppene vil øke. I dag er få kvinner i de eldste aldersgruppene yrkesaktive. Det kan derfor se ut som kvinners sysselsetting synker med økende alder, men få av de eldste kvinnene i dag har vært sysselsatt etter at de giftet seg. Derfor vil tilbudet på kvinnelig arbeidskraft øke når de yngre kvinnene som i dag er sysselsatt kommer i disse aldersgruppene, samtidig som de yngste kvinnene fortsatt har høy sysselsetting. I perioden 1972 til 1981 var det kvinner som i 1972 var mellom 22 og 42 år (og som i 1981 var mellom 31 og 51 år) som økte sin sysselsetting mest (figur 3.7 og 3.8). Selv om tilbudet på kvinnelig arbeidskraft vil øke i årene framover, vet vi relativt lite om hvordan etterspørselen etter arbeidskraft med de kvalifikasjoner og egenskaper som kvinner har vil utvikle seg.

Alderspensjonistenes forhold til arbeidsmarkedet

I dag er den lovbestemte pensjonsalder for de aller fleste arbeidstakergrupper 67 år, men med mulighet for å fortsette inntil fylte 70 år. Vi har tidligere diskutert hvordan vårt forhold til arbeidsmarkedet er med på å bestemme viktige sider av vår velferd. En overgang fra en yrkesaktiv til en yrkespassiv tilværelse har derfor til dels store velferdsmessige konsekvenser. For noen er det en belastning ikke lenger å gjøre et samfunnsnyttig arbeid. Dette har da også ført til at

en del mennesker som har oppnådd den lovbestemte pensjonsalder har valgt å fortsette i arbeidslivet.

Vi har valgt å oppfatte aldersgruppen fra 67 år og over som alderspensjonister. Arbeidskraftundersøkelsene omfatter personer opptil 74 år. For å gi et mer fullstendig bilde av alderspensjonistenes tilknytning til arbeidsmarkedet bruker vi også data fra Folke- og bolig telling 1980 som gir tall for hele befolkningen.

Nedgang i alderspensjonistenes yrkesdeltaking

I 1973 ble pensjonsalderen satt ned fra 70 til 67 år, noe som førte til nedgang i sysselsettingen i den aldersgruppen vi studerer. I 1972 lå sysselsettingen blant dem i aldersgruppen 67–74 år på 24 prosent og i 1981 på 17 prosent (tabell 3.4). Nedgangen i yrkesaktiviteten har skjedd både blant menn og kvinner, men sterkest blant menn.

Tabell 3.4. Sysselsettingsprosent for menn og kvinner i alderen 67–74 år. Årsgjennomsnitt 1972–1981 *Participation rates among males and females aged 67–74 years. Annual average 1972–1981*

	1972	1975	1978	1981
I alt <i>Total</i>	24	17	19	17
Menn <i>Males</i>	36	28	28	26
Kvinner <i>Females</i>	13	9	11	9

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

Alderspensjonistenes yrkesdeltaking i 1980

Yrkesaktiviteten blant menn over 67 år var ifølge Folke- og bolig telling 1980 betydelig høyere enn blant kvinner; 19 prosent av mennene og bare 6 prosent av kvinnene var sysselsatt. Hele 32 prosent var sysselsatt i primærnæringene. At alderspensjonistene har et noe «løsere» forhold til arbeidsmarkedet understrekes når vi ser på deres ukentlige arbeidstid. I 1980 hadde 45 prosent av de yrkesaktive på 67 år og over en arbeidstid på 1–29 timer (vedleggstabell 3.22). Til sammenlikning var denne andelen 22 prosent for personer i alderen 16–66 år.

Visse typer arbeid er mer utbredt blant alderspensjonistene enn de sysselsatte ellers. 23 prosent av alle som var 67 år eller mer utførte jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid mot 7 prosent av dem i alderen 16–66 år. Bare 15 prosent av de sysselsatte som var 67 år eller mer, utførte industri-, bygge- og anleggsarbeid mot 24 prosent av de sysselsatte i alderen 16–66 år (vedleggstabell 3.23).

Arbeidsmiljø i arbeidsmarkedet

Fysiske og organisatoriske sider ved arbeidsmiljøet

Det miljøet vi møter i vårt arbeid, bestemmer viktige sider av vår velferd. Dette fordi et dårlig arbeidsmiljø kan være direkte helsefarlig, eller være psykisk belastende og virke hemmende på personlig utvikling. Arbeidsmiljøet kan også virke negativt på fritidsbruk og muligheter for sosial kontakt både i og utenfor arbeidet. Med arbeidsmiljø tenker vi på alle de forhold en person møter på sin arbeidsplass. Som en del av arbeidsmiljøet regner vi også de regler og forordninger som regulerer organiseringen og opplegget av det daglige arbeidet. Det eksisterer ingen entydig oppfatning av hva som er et godt arbeidsmiljø, og samme arbeidsmiljø kan oppleves forskjellig av ulike mennesker. Vi vil ikke her gå inn i en diskusjon av hva som er et godt arbeidsmiljø, men holde oss til de avgrensningene som ble gitt i arbeidsmiljøloven av 1977. Formålet med loven er å «sikre et arbeidsmiljø som gir arbeidstakerne full trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger og med en verneteknisk, yrkeshygienisk og velferdsmessig standard som til enhver tid er i samsvar med den teknologiske og sosiale utviklingen i samfunnet» samt «å sikre trygge tilsettingsforhold og en meningsfylt arbeidssituasjon for den enkelte arbeidstaker». Et arbeidsmiljø som oppfyller disse kravene er et godt arbeidsmiljø.

Det er vanlig å dele arbeidsmiljøet opp i flere komponenter. Vi har valgt å følge den hovedinndelingen av arbeidsmiljø som ble brukt i Levekårsundersøkelsen 1980. Her er arbeidsmiljøet delt inn i to hovedkomponenter, nemlig fysisk arbeidsmiljø og organisatorisk arbeidsmiljø. Med fysisk arbeidsmiljø tenker vi på den fysiske utformingen av arbeidsplasser og på utsatthet for ulike typer av miljøbelastninger av fysisk, kjemisk, ergonomisk og klimatisk karakter. Med organisatorisk arbeidsmiljø tenker vi på tilrettelegging av arbeidet og kontroll og innflytelse over egen arbeidssituasjon. En tredje komponent som ofte regnes med til arbeidsmiljøet er en økonomisk komponent, som omfatter lønn og frynsegoder (ytelser utenom ordinær lønn). (Se kapittel 7: Inntekt.)

På grunn av de alvorlige konsekvensene et dårlig arbeidsmiljø kan ha, vil vi i denne framstillingen konsentrere oss om sider ved arbeidsmiljøet som kan virke belastende. De dataene vi bruker, er hentet fra Levekårsundersøkelsen 1980 og bygger på arbeidstakerens egen karakteristikk av arbeidsmiljøet.

Det fysiske arbeidsmiljøet er dårligst for menn

For å beskrive det fysiske arbeidsmiljøet, har vi valgt å bruke 5 hovedindikatorer:

- Klimatiske arbeidsmiljøproblemer (som høy eller lav temperatur, trekk, fuktighet)

- kjemiske arbeidsmiljøproblemer (som damper, syrer, eksplosive stoffer)
- ergonomiske arbeidsmiljøproblemer (som belastende arbeidsstillinger, tunge løft)
- industritypiske arbeidsmiljøproblemer (som støy, metallstøv, sveiserøyk) og
- andre fysiske arbeidsmiljøproblemer (dårlig lys, dårlig ventilert rom, forurenset luft).

Det er stor spredning i hvor utbredt ulike fysiske arbeidsmiljøproblemer er. Mest utbredt var de ergonomiske arbeidsmiljøproblemer, bare 34 prosent av de sysselsatte var ikke utsatt for slike problemer. Kjemiske arbeidsmiljøproblemer var minst utbredt, bare 18 prosent av de sysselsatte var utsatt for et eller flere slike problemer. Kvinner var i mindre grad enn menn utsatt for fysiske arbeidsmiljøproblemer. Dette gjelder alle sider ved det fysiske arbeidsmiljøet med ett unntak, nemlig de ergonomiske arbeidsmiljøproblemer (vedleggstabell 3.24).

En årsak til kjønnsforskjellene er nok at kvinner og menn fordeler seg ulikt på yrker. Kvinner er i liten grad ansatt i industriyrker som tradisjonelt har det mest belastende fysiske arbeidsmiljø. Bare 4 prosent av de som arbeidet i slike yrker var ikke utsatt for noen fysiske arbeidsmiljøproblemer og hele 23 prosent var utsatt for minst 10 problemer samtidig. De sysselsatte i administrasjonsarbeid var de som kom gunstigst ut, over halvparten av dem hadde ingen problemer og bare 15 prosent hadde 3 eller flere problemer (vedleggstabell 3.25).

Det organisatoriske arbeidsmiljøet er mest belastende for kvinner

Å avgjøre hva som er et godt organisatorisk arbeidsmiljø er spesielt vanskelig siden det som virker belastende, kan variere fra person til person.

Som mål på organisatorisk arbeidsmiljø har vi valgt ut følgende hovedindikatorer:

- Lønssystem (fastlønn, akkord)
- arbeidsordninger (dagarbeid, nattarbeid, skiftarbeid)
- frihet i arbeidet (mulighet for å ordne opp i mindre private saker mens en er på arbeidet, som å ringe privat, mulighet for å ta småpauser, gå uten å skaffe avløser)
- innflytelse over egen arbeidssituasjon (mulighet for selv å bestemme arbeidstempo og selv planlegge sine egne arbeidsoppgaver)
- innflytelse over beslutningsprosesser på arbeidsplassen (om investeringer, produksjonsplaner, egne arbeidsoppgaver og om samarbeidspartnere)
- kontakt med andre (arbeidskamerater og kunder/klienter)
- belastninger i arbeidet (oppjaget/masete arbeidssituasjon og arbeid som krever sterk konsentrasjon)
- variasjon i arbeidet og
- hvorvidt en er bekymret over arbeidet i framtida.

Det var stor spredning i utbredelsen av organisatoriske arbeidsmiljøproblemer. 5 prosent av de sysselsatte har et lønssystem som kan virke belastende, og

20 prosent har en arbeidstidsordning som avviker fra regulær dagtid. Mellom 20 og 13 prosent har innskrenkede muligheter for å ordne opp med private ting i arbeidstiden, 16 prosent bestemmer i liten grad eget arbeidstempo og 25 prosent kan i liten grad planlegge egne arbeidsoppgaver. Når det gjelder deltaking i beslutningsprosesser på arbeidsplassen, varierer andelen som ikke deltar mellom 60 prosent – beslutninger om produksjonsplaner – og 40 prosent – beslutninger om egne arbeidsoppgaver. I alt 10 prosent har en arbeidssituasjon som daglig er oppjaget og masete, og 18 prosent har arbeidsoppgaver som sjelden krever samarbeid med andre (vedleggstabell 3.26).

Det er en tendens til at kvinner har et organisatorisk arbeidsmiljø som kan virke mer belastende enn det menn har. Kvinner har i noe mindre grad enn menn arbeid som foregår på ordinær dagtid. Dette har sammenheng med at mange kvinner velger arbeidstidsordninger og arbeidstid som lett lar seg kombinere med arbeid i hjemmet. Kvinner har også jamt over mindre innflytelse over egen daglig arbeidssituasjon, deltar sjeldnere i beslutningsprosesser på arbeidsplassen, har mindre variert arbeid og har oftere enn menn arbeid som ikke krever samarbeid med andre. Av de organisatoriske arbeidsmiljøindikatorerne som kan virke belastende, er menn mest utsatt for en oppjaget og masete arbeidssituasjon.

Ser vi på fordelingen av organisatoriske arbeidsmiljøproblemer på ulike yrkesgrupper, er det de sysselsatte i industriarbeid og transport og kommunikasjonsarbeid som ligger dårligst an. De sysselsatte i teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid ser ut til å ha et organisatorisk arbeidsmiljø som virker belastende på enkelte områder, som liten frihet i arbeidet. Sysselsatte i servicearbeid ligger også dårlig an på enkelte områder, som liten innflytelse over beslutninger, mens de sysselsatte i administrasjonsarbeid gjennomgående har et godt arbeidsmiljø målt ved de fleste av indikatorerne (vedleggstabell 3.26).

Noen har mange arbeidsmiljøproblemer

Vi vil nå se i hvor stor grad det er slik at de sysselsatte er belastet med flere arbeidsmiljøproblemer samtidig. Vi har laget et mål satt sammen av hovedområdene for det fysiske arbeidsmiljø, og 5 av hovedområdene for det organisatoriske arbeidsmiljø. Dette kan vise oss om de som tilhører den mest belastede halvpart på ett av arbeidsmiljøområdene, også tilhører den mest belastede halvpart på andre arbeidsmiljøområder.

Bare 4 prosent av de sysselsatte tilhører ikke den dårligste halvpart på noen av områdene, mens 21 prosent tilhører den dårligste halvpart på 6 eller flere områder samtidig (vedleggstabell 3.27). Sysselsatte i administrasjonsarbeid er minst belastet, mens de sysselsatte i industriarbeid, transport og kommunikasjonsarbeid er mest belastet.

Når det gjelder kjønn er forskjellene i belastende arbeidsmiljø mindre entydige. Andelen som ikke er belastet på noen områder er omtrent den samme for menn som for kvinner, 4 og 3 prosent. Men andelen som er belastet på 6 eller flere områder samtidig er større blant menn enn blant kvinner; 27 prosent mot 11 prosent.

Dårlig fysisk arbeidsmiljø gir flere arbeidsskader

Dårlig arbeidsmiljø kan ha uheldige konsekvenser for den sysselsatte, enten det gjelder fysisk og psykisk helse, sosiale forhold eller trivsel generelt. En type konsekvens av belastende arbeidsmiljø som er særlig tydelig, er arbeidsulykker. I Levekårsundersøkelsen 1980 ble det registrert skader i løpet av 1979 som førte til kontakt med lege og/eller fravær fra arbeidet.

I alt var 5 prosent av de sysselsatte utsatt for arbeidsulykker eller skader i 1979 (tabell 3.5). Blant de som ikke var utsatt for noen fysiske arbeidsmiljøproblemer, var bare 1 prosent utsatt for ulykker eller skader i arbeidstiden. Blant de som var utsatt for 15 eller flere av disse arbeidsmiljøproblemene var 19 prosent utsatt for ulykke eller skade. Jo mer belastende fysisk arbeidsmiljø, jo høyere var andelen med ulykker eller skader. (Se også kapittel 4: Helse.)

Tabell 3.5. Andel av sysselsatte som har vært utsatt for arbeidsulykker eller skade i 1979, etter antall fysiske arbeidsmiljøproblemer. Prosent Percentage of employed persons who have been injured at work during 1979, by number of physical working condition problems

	Utsatt for skade/ulykke <i>Injured at work</i>	Tallet på sysselsatte <i>Number of employed</i>
Alle <i>All</i>	5	2 529
Indeks for totalt antall fysiske arbeidsmiljøproblemer <i>Index of the number of physical working condition problems</i>		
0	1	574
1-2	2	690
3-5	5	632
6-9	11	385
10-14	16	214
15 eller flere <i>or more</i>	19	21

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Arbeidsreiser

1 av 4 sysselsatte menn pendler

De fleste sysselsatte må reise for å komme til og fra arbeidsplassen. En lang og slitsom arbeidsreise kan ha konsekvenser både for arbeid og fritid.

Ifølge Folke- og bolig telling 1980 hadde 13 prosent av de sysselsatte med fast oppmøteplass som reiste minst 4 ganger i uken, en reisetid på 45 minutter eller mer (en vei). Det var ingen forskjell mellom kvinner og menn. Det var omtrent like stor andel som hadde en reisetid på 45 minutter eller mer både i tettbygde og spredtbygde strøk (tabell 3.6).

26 prosent av sysselsatte menn var pendlere (dvs. møtte på arbeid i annen kommune enn bostedskommunene), mens 17 prosent av kvinnene var det. (Folke- og bolig telling 1980.) (Mer om arbeidsreiser finnes i kapittel 9: Boforhold.)

Tabell 3.6. Andel med minst 45 min reisetid blant yrkesaktive 16 år og over, som hadde fast oppmøteplass og som reiste minst 4 ganger i uken. Prosent Percentage with travelling time 45 minutes and more among economically active persons 16 years and over, who reported at a fixed place and who travelled at least 4 times in the survey week

	Hele landet <i>The whole country</i>	Tettbygde strøk <i>Densely populated areas</i>	Spredtbygde strøk <i>Sparsely populated areas</i>
I alt <i>Total</i>	13	12	13
Menn <i>Males</i>	13	13	14
Kvinner <i>Females</i>	12	12	11

Kilde: Folke- og bolig telling 1980.

Source: Population and Housing Census 1980.

Arbeid i hjemmet

Arbeid i hjemmet er vanligvis ulønnet

I tillegg til at de fleste husholdninger er avhengig av inntektsgivende arbeid, kreves det også en viss innsats i hjemmet.

Det arbeidet som utføres i hjemmet er vanligvis ulønnet, men har likevel stor økonomisk betydning. Mange av de varer og tjenester som produseres i hjemmet er viktige for vår velferd, for eksempel mat-

laging, klesvask, stell og omsorg av barn. I Norge har det vært klare tendenser til at flere og flere arbeidsoppgaver som tidligere ble utført i husholdningene, er blitt omgjort til markedsarbeid, for eksempel ved industriell framstilling av matvarer og klær. Stell av barn, gamle og syke er arbeidsoppgaver som i stadig større grad utføres i markedet av ulike serviceinstitusjoner. Overføringen av arbeidsoppgaver som tradisjonelt ble utført i hjemmet til markedet har bidratt til å muliggjøre den sterke økningen i kvinnesysselsettingen de siste årene.

Mye av debatten om kvinners levekår har dreid seg om kvinners forhold til lønnet i motsetning til ulønnet arbeid. Arbeidsvilkår og arbeidsforhold i markedet er forskjellig fra arbeidsforholdene i private husholdninger. Arbeid i hjemmet gir også andre typer belønninger enn inntekt. Det er derfor ønskelig å vite hvor mange personer det er som har ulønnet arbeid i private husholdninger som sin viktigste aktivitet. Disse vil vi betegne som «husmødre» og «husfedre». Det er også ønskelig å vite omfanget av det arbeidet som utføres i hjemmet.

Mange personer, og spesielt kvinner, kombinerer inntektsgivende arbeid og ulønnet arbeid, for eksempel ved å ha permanent deltidsarbeid over lenger tid eller heltids yrkesarbeid i kortere tid. Personer som på et gitt tidspunkt har inntektsgivende arbeid på 20 timer eller mindre, og som selv oppgav at deres viktigste virksomhet er husarbeid hjemme, vil vi betegne som deltidshusmødre/-fedre. De som på samme tidspunkt ikke var sysselsatt, og som selv oppgav at deres viktigste virksomhet var husarbeid hjemme, vil vi betegne som heltidshusmødre/-fedre. Blant heltidshusmødrene/-fedrene er det en gruppe som heller ikke har hatt noe inntektsgivende arbeid siste 12 måneder. Disse vil vi kalle helårshusmødre/-fedre.

For en ytterligere avgrensning av de tre gruppene vil vi betegne som deltid-, heltids- og helårshusmødre/-fedre er det rimelig å stille krav om at det arbeidet som gjøres, ikke skal utføres bare for en selv.

Nedgang i antall husmødre

Som vi har vært inn på i et tidligere avsnitt, har det samtidig med økningen i kvinners yrkesaktivitet de siste 10 årene også skjedd en stadig overføring av arbeid fra hjemmet til lønnsarbeidsmarkedet. Dette har ført til en sterk nedgang i tallet på husmødre. Tallet på husfedre har holdt seg konstant rundt 12 000 fra 1972 til 1981. Den intense kjønnsrolledebatten vi har hatt det siste tiåret, har altså ikke ført til vesentlige endringer i fordelingen av det arbeidet som utføres i hjemmet målt på denne måten. Etter som det er så få menn som har arbeid i hjemmet som sin hovedbeskjeftigelse, vil vi se bort fra dem i beskrivelsen nedenfor. I 1972 var det 558 000 husmødre (heltid og deltid) mot bare 436 000 i 1981 (tabell 3.7). Det er blitt færre heltidshusmødre og noe flere deltidshusmødre. Gifte kvinner i alderen 35–44 år og 45–54 år var i 1981 i vesentlig mindre grad tilbøyelig til å være heltidshusmødre enn i 1972. De har også hatt den sterkeste økningen i yrkesdeltaking i tidsperioden fra

Tabell 3.7. Kvinner i alderen 16–66 år i husholdninger med 2 eller flere personer, etter alder og husmoraktivitet. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981 *Females aged 16–66 years in households consisting of 2 or more persons, by age and housewife activity. Annual average 1972 and 1981*

	I alt <i>Total</i>		16–24 år <i>years</i>		25–34 år <i>years</i>		35–44 år <i>years</i>		45–54 år <i>years</i>		55–66 år <i>years</i>	
	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981
	1000											
Kvinner i alt <i>Females, total</i>	1 140	1 201	247	260	242	283	193	236	234	189	224	233
I husarbeid i alt <i>Housewives, total</i> ..	558	436	51	35	144	131 *	114	85	124	69	125	116
	Prosent <i>Per cent</i>											
I husarbeid i alt <i>Housewives, total</i> ..	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
I husarbeid på deltid <i>Part-time housewives</i>	18	27	8	15	15	25	20	39	23	36	14	19
I husarbeid på heltid <i>Full-time housewives</i>	82	73	92	85	85	75	80	61	77	64	86	81
Av dette <i>Of which</i>												
I husarbeid hele året <i>Full-year housewives</i>	81	56	89	49	83	52	73	47	76	51	86	71

K i l d e: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

1972 til 1981 (vedleggstabell 3.28). I tiden fra 1972 til 1981 har det vært en sterk nedgang i andelen heltids-husmødre – fra 81 prosent til 56 prosent. Spesielt har denne nedgangen vært sterk i aldersgruppen 16–24 år.

Type arbeidsoppgaver og arbeidsbelastning i en husholdning avhenger av hvor mange personer den består av, om det er barn der og hvor gamle barna er, eller om det er eldre pleietrengende i husholdningen. Blant gifte kvinner i alderen 16–66 år i husholdninger med to eller flere personer, er andelen husmødre større blant de som har barn enn blant de uten barn (vedleggstabell 3.28). I perioden fra 1972 har det vært en nedgang i andelen gifte kvinner som er husmødre både blant de med og uten barn, med størst nedgang blant de med barn. Nedgangen i andelen gifte kvinner som var husmødre, har skjedd i alle aldersgrupper.

Det utføres mer arbeid i hjemmet enn i markedet

Antall husmødre/-fedre forteller lite om hvor mye ulønnet arbeid som utføres i hjemmet. I 1971–1972 og 1980–1981 ble det foretatt undersøkelser om hvordan folk bruker tiden sin. Vi bruker betegnelsen «husholdsarbeid» om det ulønnede arbeidet folk utfører for egen husholdning eller som gratis hjelp til andre husholdninger.

Både i 1972 og i 1981 ble det i gjennomsnitt utført flere timer husholdsarbeid pr. uke enn inntektsgivende arbeid (tabell 3.8). Mens antall timer inntektsgivende arbeid pr. dag bare ble redusert med 0,1 timer ble tiden brukt til husholdsarbeid redusert med 0,4 timer pr. dag (se vedleggstabell 3.29).

Kvinnene stod for den vesentligste arbeidsinnsatsen i hjemmet både i 1972 og 1981. Det har imidlertid

Tabell 3.8. Utførte timeverk husarbeid pr. uke av menn og kvinner 16–74 år. 1971–72 og 1980–81 *Numbers of man-hours worked in household work and family care per week, by males and females 16–74 years of age. 1971–72 and 1980–81*

	Utførte timeverk husholdsarbeid pr. uke <i>Number of man-hours worked per week in household work and family care</i>				Gjennomsnittlig tid pr. person pr. uke <i>Average time per person per week</i>	
	Alle <i>All</i>		Av dette husarbeid <i>Of which housework</i>			
	1971–72	1980–81	1971–72	1980–81	1971–72	1980–81
	Millioner timeverk <i>Million man-hours</i>				Timer <i>Hours</i>	
Alle <i>All</i>	78,4	75,8	47,8	41,0	28,7	25,9
Menn <i>Males</i>	20,9	24,6	5,7	8,2	15,4	16,8
Kvinner <i>Females</i>	56,7	49,1	41,3	30,7	40,6	33,6

K i l d e: Tidsnyttingsundersøkelsene 1971–72 og 1980–81. *Source: The Time Budget Surveys 1971–72 and 1980–81.*

vært en viss utjamning mellom kvinner og menn, men dette skyldes i liten grad at menn utførte mer arbeid, men først og fremst at kvinner har redusert den tiden de bruker til arbeid i hjemmet fra 5,9 timer i 1972 til 4,8 timer i 1981. Menn økte sin innsats i hjemmet gjennomsnittlig med 0,2 timer til 2,4 timer i 1981. Kjønnssrolle- og likestillingsdebatten i 1970-årene ser i relativt liten grad ut til å ha ført til endringer i den tid mennene bruker til arbeidet i hjemmet. Ett unntak fra dette finnes, nemlig småbarnsfedre. De brukte i 1981 gjennomsnittlig 3,1 timer pr. dag til

arbeid i hjemmet. Dette er 0,6 timer mer enn i 1972. Det var også i 1981 klare kjønnsforskjeller i de arbeidsaktivitetene innen husholdsarbeid som menn og kvinner utførte, men kjønnsforskjellene er blitt noe mindre i forhold til i 1972 (tabell 3.9). Det er spesielt innen husarbeid at det har vært stor utjamning mellom kjønnene. Dette skyldes først og fremst at kvinnene har redusert sin innsats med 1,3 timer. Mennene økte sin innsats med bare 0,2 timer. Årsaken til nedgangen i husarbeid er at det brukes mindre tid til matlaging, oppvask o.l.

Tabell 3.9. Gjennomsnittlig tid nyttet til forskjellige typer husholdsarbeid blant menn og kvinner. 1971–72 og 1980–81. Timer *Average time spent on household work and family care among males and females. 1971–72 and 1980–81. Hours per day*

Husholdsarbeid <i>Household work</i>	Alle <i>All</i>		Menn <i>Males</i>		Kvinner <i>Females</i>	
	1971–72	1980–81	1971–72	1980–81	1971–72	1980–81
I alt <i>Total</i>	4,1	3,7	2,2	2,4	5,9	4,8
Husarbeid <i>Housework</i>	2,5	2,0	0,6	0,8	4,3	3,0
Vedlikeholdsarbeid <i>Maintenance work</i>	0,4	0,4	0,7	0,6	0,2	0,3
Omsorgsarbeid <i>Family care</i>	0,3	0,6	0,2	0,2	0,6	0,6
Kjøp av varer og tjenester <i>Purchase of goods and services</i>	0,3	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4
Annet husholdsarbeid <i>Other household work</i>	0,3	0,1	0,3	0,2	0,2	0,1
Reise i samband med husholdsarbeid <i>Travel in connection to household work and family care</i>	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2

K i l d e: Tidsnyttingsundersøkelsene 1971–72 og 1980–81. *Source: The Time Budget Surveys 1971–72 and 1980–81.*

Nesten alle husmødre er gift

I forrige avsnitt så vi på utviklingen i omfanget av det arbeidet som utføres i hjemmet. Vi vil nå gi en noe mer inngående beskrivelse av fordelingen av det arbeidet som ble utført i hjemmet i 1981. De tallene vi bruker, er fremdeles hentet fra arbeidskraftundersøkelsene og Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81.

I 1981 var 36 prosent av alle de kvinner i alderen 16–65 år som var i husholdninger med to eller flere personer, husmødre. Andelen husmødre varierer i de ulike aldersgruppene. Kvinner i alderen 25–34 år og 55–65 år var oftere husmødre enn andre kvinner. I disse aldersgruppene var om lag annenhver kvinne husmor. Blant de aller yngste kvinnene, under 25 år, var bare knapt 14 prosent husmødre. Dette har sammenheng med at snaut en fjerdedel av kvinnene i denne alderen var gift, mot rundt 88 prosent i de andre aldersgruppene. Snaut 92 prosent av de kvinnene vi har valgt å kalle husmødre, var gift.

Flest deltidshusmødre i alderen 35–44 år

Husmødrene i forskjellige aldersgrupper er ulikt forankret i husmorrollen. Blant husmødrene vil vi anse deltidshusmødrene å være minst knyttet til husmor-

rollen. Deltidshusmødre er de som kombinerer noe markedsarbeid med ulønnet arbeid, og som selv oppfatter husarbeidet som sitt viktigste gjøremål. Husmødre i alderen 35–44 år var oftere enn andre deltidshusmødre. De aller yngste og eldste husmødrene hadde sjeldnere en slik kombinasjonstilpasning. Blant husmødre i alderen 55–66 år var hele 81 prosent husmødre på heltid. Kvinnene i denne alderen var også oftere enn andre helårshusmødre, dvs. at de heller ikke hadde hatt noe inntektsgivende arbeid siste 12 måneder.

Bare 20 prosent av gifte barnløse kvinner i alderen 25–34 år var husmødre, mens det tilsvarende tallet for aldersgruppen 55–66 år var 52 prosent. Gifte kvinner under 25 år som hadde barn, var relativt oftere husmødre enn kvinner i andre aldre som også hadde barn. Blant de gifte kvinner som hadde barn under skolepliktig alder, var også de under 25 år oftere husmødre enn kvinner i andre aldre og med små barn.

Kvinner utfører fire ganger så mye husarbeid som menn

Kvinnene står for den vesentligste arbeidsinnsatsen i hjemmet, idet de utfører dobbelt så mye husholdsarbeid som menn (kvinner 4,8 timer pr. dag og menn

2,4 timer pr. dag). Det er klare kjønnsforskjeller mellom hva slags arbeidsaktiviteter som menn og kvinner utfører. Husarbeid er en typisk kvinneaktivitet. Kvinner utfører nesten 4 ganger så mye husarbeid som menn (kvinner 3,0 timer pr. dag og menn 0,8 timer). Arbeid med barn er også hovedsakelig kvinners ansvar, idet kvinner utfører tre ganger så mye omsorgsarbeid (0,6 timer) som menn. Vedlikeholdsarbeid blir derimot oftest utført av menn, og de utfører over dobbelt så mye slikt arbeid (0,6 timer) som kvinner.

Omfanget av de ulike aktivitetene varierer med husholdningens størrelse og sammensetning. Særlig vil antall barn og barns alder innvirke på arbeidets omfang. Det er også slik at gifte kvinner i alderen 45–74 år uten barn bruker mer tid på husarbeid enn gifte personer med barn under 7 år. Tallene kan tyde på at husarbeid har den egenskap at det fyller den tid som er til disposisjon. På den annen side utføres ofte flere aktiviteter samtidig, for eksempel lages det middag samtidig med at ungene passes, noe som kan bety at de med barn utfører en del arbeid det er vanskelig å registrere bare ved hjelp av timetall.

Mangel på kontakt, viktigste arbeidsmiljøproblem for husmødre

Mange kvinner har hjemmet som eneste arbeidsplass (351 000 heltidshusmødre i 1981). Det er også en del kvinner som kombinerer arbeidet i hjemmet med markedsarbeid på deltid (121 000 deltidshusmødre i 1981). Dette gjør at arbeidsmiljøet og de arbeidsoppgaver som utføres i hjemmet, har mye å si for husmødrenes velferd.

I Levekårsundersøkelsen 1980 ble alle som utførte minst 20 timers husarbeid pr. uke spurt om enkelte sider ved arbeidsmiljøet i hjemmet. Det var så få menn i utvalget som sa de utførte så mye husarbeid at vi velger å se bort fra disse. De arbeidsmiljøproblemene som ble registrert var om arbeidssituasjonen var oppjaget og masete, om det var vanskelig å komme fra, og om de var isolert i hjemmearbeidssituasjonen.

Mangel på kontakt med andre voksne mennesker var det største problemet for hjemmearbeidende kvinner. Hele 35 prosent hadde dette problemet (tabell 3.10). Derimot var det relativt få kvinner som hadde problemer med å foreta ærend på kort varsel, eller som hadde en oppjaget eller masete arbeidssituasjon. Kvinner i alderen 16–24 år hadde størst problemer med å kunne foreta ærender på kort varsel.

Tabell 3.10. Andelen hjemmearbeidende¹ kvinner med arbeidsmiljøproblem i ulike aldersgrupper. Prosent
Percentage of housewives¹ with working condition problems in different age groups

	Alle All	16–24 år years	25–44 år years	45–66 år years	67–79 år years
Har oppjaget og masete arbeidssituasjon <i>Hectic and stressfull work</i>	1	2	2	1	0
Er isolert <i>Isolated</i>	35	28	36	39	26
Kan ikke foreta private ærend på kort varsel <i>Cannot make private errands on short time</i>	5	15	6	4	2

¹ Hjemmearbeidende: utfører minst 20 timer husarbeid pr. uke. ¹ *Housewives: conduct at least 20 hours housework per week.*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: *Survey of Level of Living 1980.*

Skjult arbeid

Skjult arbeid – en del av vårt sosiale nettverk?

Ved siden av det arbeidet som utføres i markedet og i hjemmet utføres det også en tredje type arbeid, nemlig det vi kaller skjult arbeid. Med skjult arbeid tenker vi på ubetalte tjenester, hjelp, arbeid utført for andre husholdninger og utvekslinger hvor penger kan inngå som motytelse, men uten at forholdet mellom aktørene ellers blir forstått eller regulert som vanlig lønnsarbeid i markedet. Eksempler på dette er dagmammavirksomhet, vennehjelp til bilreparasjoner, husbygging o.l. En del av det skjulte arbeidet har altså sammenheng med det sosiale nettverk. I store og tette nettverk er det grunn til å tro at det utføres mer skjult arbeid enn i løsere nettverk. Det er vanske-

lig å trekke klare skillelinjer mellom skjult arbeid og de to andre typene arbeid. En måte å gjøre dette på er å se på måten arbeidet formidles og organiseres på og forholdet mellom ytelse og motytelse. Svart eller grått arbeid er en del av det skjulte arbeidet og omfatter produksjon av varer og tjenester for salg eller bytte som skulle vært oppgitt til skattemyndighetene. (Se også kapittel 7: Inntekt.) I den seinere tid er det blitt hevdet at omfanget av svart arbeid er voksende, og at det blir et stadig større samfunnsmessig problem. Vi vet relativt lite om omfanget av det skjulte arbeidet. En del av det fanges opp i de offisielle sysselsettingstallene vi tidligere har presentert (som f.eks. en del av dagmammavirksomheten) og noe fanges opp i de tallene vi har gitt for husholdsarbeid. Levekårsundersøkelsen 1980 gir tall for en del av det skjulte arbeidet, nemlig for det ulønnede arbeidet som utføres for andre husholdninger. (Se også kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt nettverk.)

Om lag en fjerdedel av de intervjuede gav regelmessig ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer. Dette var hjelp til eller tilsyn med syke, uføre, eldre, pass av barn og andre former for praktisk hjelp. Bare 8 prosent av de intervjuede oppgav at de regelmessig mottok ulønnet hjelp.

De intervjuede ble også spurt om hvor ofte de utveksler ulike tjenester med naboer. 23 prosent av de spurte oppgav at de pleide å utveksle tjenester som å passe barn eller sitte barnevakt flere ganger i løpet av et år. Hele 33 prosent av de spurte pleide å utveksle hjelp til arbeid, reparasjoner, transport, innkjøp o.l.

Syssettingsproblemer

Arbeidsløshet reduserer velferden

Vår tilpasning til arbeidsmarkedet blir påvirket av en rekke forhold. Slike forhold vil blant andre være egenskaper ved markedet for inntektsgivende arbeid som etterspørselen etter arbeidskraft, lønnsforhold, mulighetene for heltid/deltid og reisetid til arbeidet. Vår egen livssituasjon er også viktig for tilpasningen vi velger, f.eks. hvor mye husarbeid og omsorgsplikter vi har, utdanning og arbeidsvilkårene til andre i husholdningen. Både trekk ved den enkelte person og det lokale arbeidsmarkedet kan derfor forårsake arbeidsløshet. Ubalanse i arbeidsmarkedet oppstår blant annet når de krav som stilles til arbeidskraften ikke samsvarer med kvalifikasjonene eller ved at arbeidsplassene er lokalisert andre steder enn der arbeidstilbudet finnes.

Arbeidsløshet har en rekke velferdsmessige konsekvenser for den enkelte, både av økonomisk og ikke-økonomisk karakter. Foruten å tape inntekt går den arbeidsløse også glipp av andre typer belønninger som arbeidet gir, som f.eks. anseelse, innflytelse, et sosialt kontaktnett, muligheter for å utnytte evner og anlegg, personlig utvikling og ikke minst en følelse av å være nyttig. Arbeidsløshet har ikke bare konsekvenser for den arbeidsløse selv, men også for hans eller hennes nærmeste familie.

To mål på arbeidsløshet

I Norge har vi to offisielle mål på arbeidsløshet. Det mest kjente er «registrerte helt arbeidsledige» ved arbeidskontorene. De registrerte arbeidsledige omfatter personer som ikke har arbeid, men søker arbeid gjennom arbeidskontoret og er disponibel for arbeidsmarkedet. Skoleungdom som søker feriejobber regnes ikke som helt arbeidsløse. Det andre offisielle målet på arbeidsløshet er arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, som måles gjennom arbeidskraftundersøkelsene. For å bli definert som arbeidssøker uten ar-

beidsinntekt må en person være uten inntektsgivende arbeid i en bestemt referanseuke, må ha forsøkt å skaffe seg arbeid og må kunne begynne å arbeide den uken. Tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt ligger vanligvis høyere enn tallet på registrerte arbeidsledige fordi arbeidskraftundersøkelsene også fanger opp de som forsøker å skaffe seg arbeid utenom arbeidskontorene. Skoleungdom og studenter som søker arbeid regnes med i tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt.

Enkelte ønsker arbeid, uten at de søker

Arbeidskraftundersøkelsene gir også tall for en gruppe som svarer at de ønsker eller har behov for arbeid, men som ikke har forsøkt å få eller kan ta arbeid umiddelbart. De kommer derfor ikke inn under definisjonen av arbeidssøkere uten arbeidsinntekt. Denne gruppen kalles «mulige arbeidssøkere». Årsaken til at de mulige arbeidssøkerne ikke forsøkte å få arbeid eller kunne ta arbeid umiddelbart er flere. Gruppen er derfor meget sammensatt både med hensyn til motiv for å ønske arbeid, grunn for ikke å søke arbeid, ønsket tilknytning til arbeidslivet, aktiviteter og forsørgelsesmåte, tidligere yrkeserfaring, vilkår for å kunne eller ville ta et arbeid og planer om framtidig arbeidssøking. Det er flest kvinner blant de mulige arbeidssøkende.

Vi vil i denne framstillingen bare gi tall for arbeidssøkere uten arbeidsinntekt og mulige arbeidssøkere. I tillegg vil vi bruke arbeidsløshetsprosenten i beskrivelsen av omfanget av arbeidsløsheten. Arbeidsløshetsprosenten er tallet på arbeidsløse i prosent av arbeidsstyrken (sysselsatte og arbeidsløse).

Arbeidsdirektoratet administrerer en del offentlig midler til tiltak som er rettet mot grupper med store tilpasningsproblemer til arbeidsmarkedet. Ettersom det er grunn til å tro at mange av de som omfattes av disse tiltakene ellers ville ha vært arbeidsledige, har vi valgt å se arbeidsmarkedstiltakene i sammenheng med arbeidsledigheten.

Sterk økning i antall arbeidsløse

Arbeidsløsheten målt ved arbeidsløshetsprosenten har ligget på et relativt lavt nivå gjennom 1970-årene og fram til og med 1981, og endringene fra år til år har vært små. I løpet av 1982 skjedde det en dramatisk økning i arbeidsløsheten, og i 1982 utgjorde gjennomsnittlig de 51 000 arbeidssøkerne uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år til sammen 2,6 prosent av arbeidsstyrken mot bare 2,0 prosent i 1981 (tabell 3.11). Økningen i arbeidsløsheten må ses i sammenheng med konjunktursituasjonen i Norge og andre land. Større ungdomskull har dessuten bidratt til å øke ungdomsarbeidsløsheten. Arbeidsløsheten økte mest blant menn (fra 1,5 prosent i 1981 til 2,3 prosent i 1982) og personer i alderen 16–24 år (fra 6,1 prosent til 8,1 prosent) og 25–49 år (fra 1,5 prosent til 1,9 pro-

Tabell 3.11. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år i prosent av arbeidsstyrken, etter kjønn og alder. Årsgjennomsnitt 1972, 1981 og 1982 *Non-employed seeking work aged 16–66 years, by sex and age in per cent of the labour force. Annual average 1972, 1981 and 1982*

	I alt Total			16–24 år years			25–49 år years			50–66 år years		
	1972	1981	1982	1972	1981	1982	1972	1981	1982	1972	1981	1982
I alt Total	1,7	2,0	2,6	5,4	6,1	8,1	1,0	1,5	1,9	0,8	0,7	0,9
Menn Males	1,4	1,5	2,3	5,8	5,8	8,1	0,6	0,9	1,5	0,8	0,5	0,9
Kvinner Females	2,2	2,8	3,0	5,0	6,4	8,1	1,8	2,5	2,3	0,9	1,0	1,0

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Source: Labour Force Sample Surveys.

sent). Arbeidsløsheten økte både i skjermede og konkurranseutsatte næringer fra 1981 til 1982. Av de 51 000 arbeidssøkerne uten arbeidsinntekt i 1982 hadde 36 000 hatt inntektsgivende arbeid de siste 12 måneder, 26 000 av disse hadde sin siste arbeidsplass i skjermede næringer, 8 000 i konkurranseutsatte næringer mot henholdsvis 22 000 og 6 000 i 1981. Varigheten av tiden som arbeidssøker uten arbeidsinntekt har økt jamt fra gjennomsnittlig 8 uker i 1972 til 15 uker i 1982 (tabell 3.12).

Tabell 3.12. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt etter varighet av inneværende søkeperiode. Årsgjennomsnitt 1972, 1981 og 1982. 1000 *Non-employed seeking work by duration of search. Annual average 1972, 1981 and 1982. 1000*

Søkingens varighet Duration of search	1972	1981	1982
I alt, medregnet uoppgitt Total, including unspecified	27	39	51
0–4 uker weeks	13	15	17
5–12 uker weeks	6	10	16
13 uker og over weeks and more	(4)	11	15

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

Færre kvinner er mulige arbeidssøkere

Når det gjelder utviklingen i tallet på mulige arbeidssøkere har vi sammenliknbare tall bare tilbake til 1976. I perioden fra 1976 til 1982 har det vært en jamn nedgang i tallet på mulige arbeidssøkere. Mens tallet på mulige arbeidssøkende menn har holdt seg konstant rundt 24 000 i hele perioden, har tallet på mulige arbeidssøkende kvinner gått ned fra 136 000 i 1976 til 79 000 i 1982. Dette har skjedd samtidig med en sterk vekst i kvinners yrkesdeltaking. Nedgangen i tallet på mulige arbeidssøkere har skjedd i alle aldersgrupper bortsett fra aldersgruppen 60–66 år som ellers har hatt en meget moderat vekst i sysselsettingen. Nedgangen i tallet på mulige arbeidssøkere var sterkest i spredtbygde strøk.

Når det gjelder Arbeidsdirektoratets tiltak har disse økt kraftig gjennom 1970-årene og begynnelsen av 1980-årene. Økningen har vært særlig sterk når det gjelder tilskott til enkelte arbeidsplasser og yrkesorienterende programmer.

Over 50 000 arbeidsløse i 1982

Gjennom hele 1982 skjedde det en stadig økning i arbeidsløsheten. I 1. kvartal var tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt 38 000, mens det i 4. kvartal var steget til 64 000. Dette gir en gjennomsnittlig arbeidsløshet i 1982 på 51 000 personer, 26 000 menn og 25 000 kvinner. I prosent av arbeidsstyrken var arbeidsløsheten etter denne definisjonen 2,3 prosent for menn og 3,0 prosent for kvinner.

Vi bør imidlertid også ta i betraktning at det i 1982 var i gjennomsnitt 100 000 mulige arbeidssøkere i alderen 16–66 år. Det er liten grunn til å tro at alle de mulige arbeidssøkende representerer et arbeidstilbud på linje med arbeidssøkere uten arbeidsinntekt. Gruppen mulige arbeidssøkere er som nevnt meget sammensatt, og det er store variasjoner i årsakene til ikke å søke og de vilkårene som stilles til passende arbeid. Men noen grupper av mulige arbeidssøkere står trolig arbeidsmarkedet like nær som arbeidssøkerne uten arbeidsinntekt og representerer et reelt arbeidstilbud. Over halvparten av de mulige arbeidssøkerne sa at mangel på passende arbeid var grunn til ikke å søke arbeid. For mange av disse må vi anta at det var manglende etterspørsel etter deres type arbeidskraft som var årsaken til at de ikke søkte arbeid og dermed ikke ble definert som arbeidssøker uten arbeidsinntekt. Skolegang eller studier ble oppgitt som årsak til ikke å søke av 21 prosent og mangel på barnepass, hjelp hjemme og hjelp til pleie av 20 prosent. Som viktigste krav til passende arbeid oppgav 31 prosent deltidsarbeid og 18 prosent arbeid i samsvar med egne kvalifikasjoner.

Flest arbeidsløse blant de yngste og blant kvinner

Arbeidsløsheten varierer både med alder, yrke og bosted. Av de 51 000 arbeidssøkerne uten arbeidsinntekt i 1982 var 26 000 i alderen 16–24 år, 21 000 i alderen 25–49 år og 5 000 i alderen 50–66 år. Dette gir arbeidsløshetsprosent på 8,1 prosent for aldersgruppen 16–24 år, 1,9 prosent for aldersgruppen 25–49 år og 0,9 prosent for aldersgruppen 50–66 år. Det er relativt små forskjeller mellom menn og kvinner i aldersfordelingen av arbeidssøkerne.

Blant de mulige arbeidssøkerne er det forskjeller i aldersstrukturen til de kvinnelige og mannlige arbeidssøkerne. Hele 55 prosent av de mannlige mulige

arbeidssøkerne var i alderen 16–29 år, mens 41 prosent av de kvinnelige var i disse aldersgruppene. 25 prosent av de mannlige og 20 prosent av de kvinnelige mulige arbeidssøkerne var i alderen 50–66 år. Disse tallene gjenspeiler kjønnsulikhetene i arbeidsmarkedet generelt. Menn i alderen 30–49 år er sysselsatt uansett familiesituasjon, mens mange kvinner i denne alderen har redusert eller er helt uten markedsarbeid.

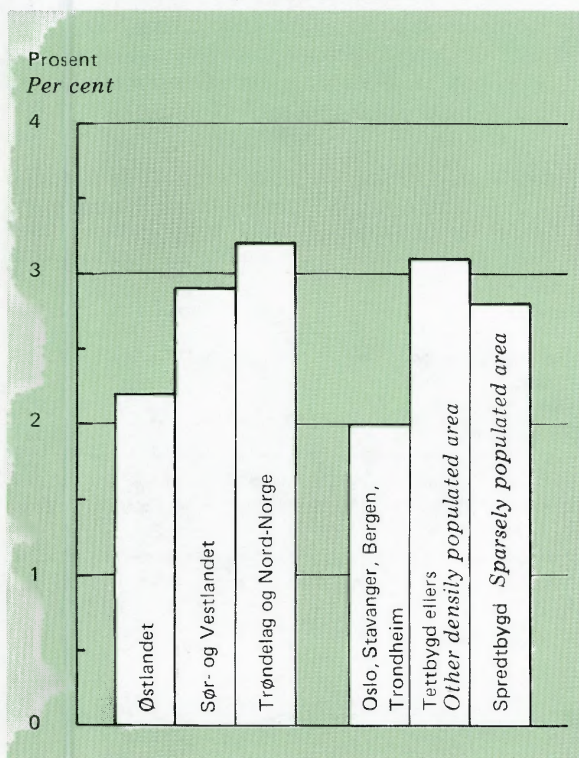
Arbeidsløsheten er større i visse yrkesgrupper enn i andre. En forholdsvis stor andel av arbeidssøkerne uten arbeidsinntekt i 1982 hadde hatt siste arbeidsplass innen industri og bygge- og anleggsvirksomhet og innen servicearbeid.

Færrest arbeidsledige i de store byene

Arbeidsledigheten varierer etter bostedsstrøk og landsdel. I Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim var tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i prosent av arbeidsstyrken lavest, 2,0 prosent, mens det i tettbygde strøk ellers var 3,1 prosent og i spredtbygde strøk 2,8 prosent (figur 3.9).

Østlandet har den laveste arbeidsløshetsprosenten, 2,2 prosent, mens Trøndelag og Nord-Norge har den høyeste, 3,2 prosent (figur 3.9).

Figur 3.9. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i alderen 16–66 år i prosent av arbeidsstyrken. Landsdel og bostedsstrøk. 1982 *Non-employed persons seeking work at ages 16–66 years in percentage of the labour force. Region and residence of area. 1982*

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene.
Source: Labour Force Sample Surveys.

Ungdomsarbeidsløsheten

I de seinere år har det vært rettet økt oppmerksomhet mot de voksende problemer ungdommen møter i overgangsfasen mellom utdanning og arbeid. Dette har blant annet resultert i den såkalte Ungdomsgarantien som tar sikte på å sikre alle unge under 20 år tilbud om videre utdanning, opplæring i arbeidslivet eller arbeid. Dette betyr at utdanningssystemet i en viss utstrekning brukes som et oppbevaringssted for ungdom (se kapittel 6: Utdanning). Som et ledd i arbeidet med å oppfylle ungdomsgarantien har arbeidskraftmyndighetene bevilget penger som skal brukes til spesielle arbeidsmarkedstiltak for ungdom. Denne sterke satsingen på tiltak skyldes at man innser at arbeidsløshet har store velferdsmessige konsekvenser for ungdom. Arbeidsløshet i ung alder svekker også framtidige sjanser på arbeidsmarkedet.

Vi vil nytte tallene for arbeidssøkere uten arbeidsinntekt fra arbeidskraftundersøkelsene til å belyse ulike sider ved ungdomsledigheten. Med ungdom vil vi i dette avsnittet tenke på personer i alderen 16–24 år.

26 000 arbeidsløse ungdommer i 1982

Utviklingen i tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt viser en moderat økning i ungdomsarbeidsløsheten fra 1972 til 1981. Men i løpet av 1982 økte tallet på arbeidssøkende ungdom til gjennomsnittlig 26 000 personer i alderen 16–24 år (8,1 prosent av arbeidsstyrken i samme aldersgruppe) mot 19 000 personer i 1981 (6,0 prosent av arbeidsstyrken). Dersom Ungdomsgarantien og andre spesielle tiltak til beste for arbeidsløs ungdom ikke hadde blitt satt i gang, ville arbeidsløsheten trolig ligget på et atskillig høyere nivå enn det observerte. Vi har ikke oversikt over hvor mange ekstraordinære elevplasser som er opprettet de siste årene, men ved å studere utviklingen i tallene på personer som har skolegang eller studier som sin hovedaktivitet, får vi en viss indikasjon på omfanget. Skoleandelen blant de ikke-sysselsatte har ikke økt i denne aldersgruppen, men det skyldes at mange skoleelever/studenter har deltidsjobb, og blir klassifisert som sysselsatt i arbeidskraftundersøkelsene. Regner vi disse primært som skoleelever, så har skoleandelen økt fra 36 prosent i 1972 til 40 prosent i 1982.

Varigheten av arbeidsløshetsperioden har også steget jamt blant ungdom i 1970-årene, fra 6 uker i 1972 til 13 uker i 1982.

Arbeidskraftundersøkelsene gir ikke grunnlag for å anslå hvor stor andel av ungdommen som var i spesielle arbeidsmarkedstiltak. Ifølge Ungdomsundersøkelsen 1980 deltok 2 000 eller 1 prosent av alle 17–19-åringene i spesielle arbeidsmarkedstiltak for ungdom. I 1975 deltok 500 i slike tiltak.

Vi har ikke sammenliknbare tall tilbake til 1972 som gjør det mulig å studere utviklingen i arbeidsmarkedstiltak for ungdom.

Ungdomsledigheten lavest i de største byene

Ungdomsarbeidsløsheten er ikke jamt fordelt i landet. I Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim er arbeidsløsheten betydelig lavere enn i andre strøk av landet. Dette har sammenheng med den generelt bedre arbeidsmarkedssituasjonen i de større byene. Nord-Norge har en betydelig høyere ungdomsarbeidsløshet enn resten av landet.

Arbeidsmarkedstiltak

I dette avsnittet skal vi se på enkelte offentlige tiltak som direkte er rettet mot personer utenfor eller på kanten av arbeidsmarkedet.

Tiltak gjennom arbeidskraftmyndighetene er rettet mot grupper med særlig store tilpasningsproblemer på arbeidsmarkedet. Enkelte av tiltakene virker på kort sikt dels til å gjøre de gruppene som omfattes av tiltakene mer etterspurt på arbeidsmarkedet. Da vi bare har sammenliknbare tall tilbake til 1978, vil vi avgrense beskrivelsen til tidsperioden 1978–1981.

I slutten av 1970-årene har det vært en kraftig økning i tallet på personer berørt av arbeidsmarkedstiltak. I 1978 var det i utgangen av hver måned gjennomsnittlig sysselsatt over 1 000 personer som følge av tilskott til enkeltarbeidsplasser mot nesten 2 300 i 1981. Omfanget av yrkesorienterende programmer har også økt kraftig. De tiltak som i 1981 i gjennomsnitt omfattet flest personer, var vernede bedrifter.

Tallene over uføretrygdene synes å vise at uføretrygd i enkelte tilfeller kan brukes som arbeidsledighetstrygd. En årsak til dette er at ved fastsettelsen av uføretrygd tas det hensyn til personens «mulighet til arbeid». «Mulighet til arbeid» vil da i stor grad bli bestemt ut fra den faktiske etterspørsel i det aktuelle arbeidsmarked.

Antall uførepensjonister var ved utgangen av 1981 i alt 161 000. Dette betyr at om lag 6 prosent av alle personer i alderen 16–66 år hadde hel eller delvis uførepensjon. For både menn og kvinner øker andelen med uførepensjon kraftig med alderen.

Arbeid i de nordiske land

Norge har lavest sysselsetting for kvinner

I siste halvdel av 1970-tallet hadde Norge en sterkere økning i andel sysselsatte enn de andre nordiske landene. I 1981 var andelen sysselsatte i Norge høyere enn i Danmark og Finland, men fremdeles lavere enn i Sverige (tabell 3.13). Av de 4 nordiske landene hadde Norge den laveste andel sysselsatte kvinner, og den høyeste andel sysselsatte menn.

Tabell 3.13. Sysselsettingsprosent i de nordiske land, 1981 *Participation rates in the Nordic countries, 1981*

Land Country	I alt Total	Menn Males	Kvinner Females
Danmark <i>Denmark</i>	63,4	71,0	55,8
Finland	61,8	67,0	56,9
Norge <i>Norway</i>	66,0	77,4	54,7
Sverige <i>Sweden</i>	69,7	75,4	63,9

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Danmark og Finland: Personer i alderen 15–74 år. Norge og Sverige: Personer i alderen 16–74 år.

Source: Labour Force Sample Surveys. Denmark and Finland: Persons aged 15–74 years. Norway and Sweden: Persons aged 16–74 years.

Omfanget av sysselsettingsproblemer målt ved arbeidsledighetsprosent varierte i 1981 mye mellom de nordiske landene. Danmark hadde den klart høyeste arbeidsledigheten og Norge den laveste. Hele 10,3 prosent av arbeidsstyrken i Danmark var uten arbeid mot bare 2,0 prosent i Norge (tabell 3.14).

Tabell 3.14. Arbeidsløshetsprosent i de nordiske land, 1981 *Unemployment rates in the Nordic countries, 1981*

Land Country	I alt Total
Danmark <i>Denmark</i>	10,3
Finland	5,3
Norge <i>Norway</i>	2,0
Sverige <i>Sweden</i>	2,5

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Danmark og Finland: Personer i alderen 15–74 år. Norge og Sverige: Personer i alderen 16–74 år.

Source: Labour Force Sample Surveys. Denmark and Finland: Persons aged 15–74 years. Norway and Sweden: Persons aged 16–74 years.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 3.15. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid i alderen 16–66 år med arbeidstid 1–20 timer pr. uke, etter hovedsakelig virksomhet og kjønn. Årsgjennomsnitt 1972 og 1981 *Persons at work at ages 16–66 years with 1–20 working hours per week, by sex and main activity. Annual average 1972 and 1981*

Hovedsakelig virksomhet <i>Main activity</i>	I alt <i>Total</i>		Menn <i>Males</i>		Kvinner <i>Females</i>	
	1972	1981	1972	1981	1972	1981
I alt <i>Total</i>	148	223	26	38	122	185
Inntektsgivende arbeid <i>Paid work</i>	28	48	11	10	17	38
Husarbeid hjemme <i>Own housework</i>	95	121	(1)	(2)	94	119
Skolegang/studier <i>Going to school/studies</i>	14	40	8	18	6	23
Annet og uoppgitt <i>Other activities and unspecified</i>	11	13	6	9	(4)	(4)

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Vedleggstabell 3.16. Sysselsatte etter arbeidstid, kjønn og sosioøkonomisk gruppe. Årsgjennomsnitt 1981. 1000 *Employed persons by working hours, sex and socio-economic group. Annual average 1981. 1000*

Kjønn og sosioøkonomiske grupper <i>Sex and socio-economic groups</i>	I alt, medregnet uoppgitt <i>Total, including unspecified</i>		0 timer (midlertidig fraværende) <i>0 hours (temporarily absent)</i>	1–9 timer <i>hours</i>	10–19 timer <i>hours</i>	20–29 timer <i>hours</i>	30–39 timer <i>hours</i>	40 t. og over <i>hours and more</i>	Gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke <i>Average working hours per week</i>
I alt, medregnet uoppgitt <i>Total, including unspecified</i> ..	1 932	138	85	132	190	379	977	36,1	
Arbeidere <i>Workers</i>	648	47	25	31	44	79	412	36,7	
Ufaglærte <i>Unskilled</i>	442	34	23	28	38	53	258	35,3	
Faglærte <i>Skilled</i>	206	14	(3)	(3)	6	25	154	39,7	
Funksjonærer <i>Salaryed employees</i>	1 006	77	55	76	116	269	396	34,0	
Lavere nivå <i>Lower level</i> ..	380	34	38	45	65	93	100	28,9	
Mellomnivå <i>Mean level</i> ..	503	38	14	28	43	137	231	36,6	
Høyere nivå <i>Higher level</i> ..	123	5	(2)	(3)	8	39	65	39,0	
Bønder og fiskere <i>Farmers and fishermen</i>	88	5	(1)	(4)	6	6	64	51,8	
Andre selvstendige <i>Other self-employed</i>	171	7	(3)	20	22	21	96	37,8	
Menn <i>Males</i>									
I alt, medregnet uoppgitt	1 133	68	18	23	37	185	775	41,2	
Arbeidere	506	34	8	8	12	58	377	39,7	
Ufaglærte	315	21	6	6	9	36	230	39,4	
Faglærte	191	13	(2)	(2)	(3)	22	147	40,3	
Funksjonærer	432	23	8	8	15	110	256	40,1	
Lavere nivå	55	(3)	(4)	(3)	(2)	11	30	35,6	
Mellomnivå	284	17	(3)	(4)	9	71	169	40,7	
Høyere nivå	93	(3)	(1)	(1)	(3)	28	56	40,8	
Bønder og fiskere	79	(4)	(1)	(3)	(3)	5	60	53,7	
Andre selvstendige	104	6	(1)	5	7	10	75	43,1	
Kvinner <i>Females</i>									
I alt, medregnet uoppgitt	799	70	67	108	152	194	201	28,8	
Arbeidere	143	14	17	23	32	20	35	25,7	
Ufaglærte	127	12	17	22	29	17	28	25,0	
Faglærte	15	(1)	(1)	(1)	(3)	(3)	6	32,3	
Funksjonærer	573	54	47	68	102	159	140	29,3	
Lavere nivå	325	31	34	42	63	82	70	27,7	
Mellomnivå	219	21	11	24	34	66	62	31,2	
Høyere nivå	30	(2)	(1)	(2)	5	11	9	33,2	
Bønder og fiskere	9	(1)	(0)	(1)	(2)	(1)	(4)	36,7	
Andre selvstendige	67	(1)	(3)	15	16	11	21	29,9	

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Vedleggstabell 3.17. Personer i alderen 16–66 år og sysselsettingsprosent, etter kjønn, alder og utdanning. Årsgjennomsnitt. 1981 *Persons aged 16–66 years and participation rates, by level of education, sex and age. Annual average. 1981*

	Alle, med- regnet uoppgitt <i>All, in- cluding unspecified</i>	Ungdoms- skolenivå <i>Primary school level</i>	Gymnas- nivå <i>Secondary school level</i>	Universitets- og høg- skolenivå <i>University level</i>	Alle, med- regnet uoppgitt	Ungdoms- skolenivå	Gymnas- nivå	Universitets- og høg- skolenivå
	1 000				Prosent <i>Per cent</i>			
I alt <i>Total</i>	2 633	860	1 371	338	72	60	76	86
16–19 år <i>years</i>	255	154	92	(0)	41	35	52	(45)
20–24 år	309	48	227	27	61	62	63	54
25–44 år	1 114	241	632	213	81	74	82	89
45–66 år	955	416	419	97	72	62	78	90
Menn <i>Males</i>								
I alt	1 332	395	708	192	82	75	86	91
16–19 år	131	77	48	(0)	42	37	52	(45)
20–24 år	158	26	116	12	64	76	65	51
25–44 år	572	112	324	119	94	93	96	94
45–66 år	471	180	219	61	86	80	89	94
Kvinner <i>Females</i>								
I alt	1 301	464	663	146	60	48	65	79
16–19 år	124	77	44	(0)	40	34	51	(0)
20–24 år	151	22	111	15	58	45	61	56
25–44 år	542	129	308	94	68	57	68	81
45–66 år	484	236	199	37	58	49	67	84

K i l d e: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Vedleggstabell 3.18. Sysselsettingsprosjenter for gifte kvinner i alderen 16–66 år, i grupper for kvinnens og yngste barns alder. 1972–1981 *Participation rates among married females aged 16–66 years, by groups of age of the female and the youngest child. 1972–1981*

Age / År	1972	1975	1978	1981
Alle / All	45	48	57	62
0 barn / children	48	51	57	62
1 eller flere barn / 1 or more children	42	47	57	63
Yngste barn 0–6 år / Youngest child 0–6 years	34	39	47	52
Yngste barn 7–15 år / Youngest child 7–15 years	54	58	68	74
16–24 år / years				
I alt	37	46	53	55
0 barn	74	75	76	74
1 eller flere barn	25	33	42	42
Yngste barn 0–6 år	24	32	42	42
Yngste barn 7–15 år	(45)	(60)	(46)	(43)
25–34 år				
I alt	43	47	54	59
0 barn	79	78	82	81
1 eller flere barn	39	43	51	56
Yngste barn 0–6 år	36	39	46	51
Yngste barn 7–15 år	64	61	69	71
35–44 år				
I alt	51	56	67	74
0 barn	65	70	79	82
1 eller flere barn	49	54	65	73
Yngste barn 0–6 år	36	43	52	60
Yngste barn 7–15 år	58	61	72	78
45–54 år				
I alt	52	56	64	72
0 barn	55	58	65	72
1 eller flere barn	47	53	64	71
Yngste barn 0–6 år	36	39	50	65
Yngste barn 7–15 år	49	55	65	72
55–66 år				
I alt	35	38	44	48
0 barn	35	37	44	47
1 eller flere barn	34	42	49	57
Yngste barn 0–6 år	(23)	(44)	(52)	57
Yngste barn 7–15 år	48	42	49	58

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Source: Labour Force Sample Surveys.

Vedleggstabell 3.19. Sysselsatte, arbeidssøkende og mulige arbeidssøkende menn og kvinner i alderen 16–66 år, etter aktivitet ett år seinere. Prosent. Årsgjennomsnitt 1981 *Employed, non-employed seeking work and non-employed males and females wanting work without seeking aged 16–66 years, by activity one year later. Per cent. Annual average 1981*

Aktivitet / Activity	Aktivitet ett år seinere / Activity one year later					
	I alt / Total	Sysselsatte / Employed persons	Arbeidssøkere / Non-employed seeking work	Utførte husarbeid hjemme / Own housework	Gikk på skole/ studerte / Going to school/studies	Annen virksomhet / Other activity
Sysse satte / Employed	100	91	1	3	2	2
Menn / Males	100	94	1	(0)	2	3
Kvinner / Females	100	89	(1)	6	3	1
Arbeidssøkere / Non-employed seeking work	100	54	(16)	(16)	(8)	(6)
Menn	100	(56)	(19)	(4)	(8)	(14)
Kvinner	100	53	(14)	(23)	(8)	(1)
Mulige arbeidssøkere / Non-employed wanting work without seeking	100	27	(7)	42	14	10
Menn	100	21	(10)	(6)	33	31
Kvinner	100	28	(6)	52	10	(5)

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Source: Labour Force Sample Surveys.

Vedleggstabell 3.20. Sysselsatte menn og kvinner 16–74 år, etter yrke. Årsgjennomsnitt 1981 *Employed males and females aged 16–74 years, by occupation. Annual average 1981*

Yrke <i>Occupation</i>	Alle <i>All</i>	Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>	Kvinneandel i yrket <i>Percentage women in the occupa- tion</i>	Deltidsandel i yrket <i>Percentage part-time employment in the occupation</i>
		1 000		Prosent	Per cent
Alle, medregnet uoppgitt <i>All, including unspecified</i>	1 794	1 065	729	41	23
		Prosent	Per cent		
0 Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid <i>Technical, physical science, humanistic and artistic work</i>	19	16	24	52	25
Av dette <i>Of which</i>					
04 Sykepleie og annet pleiearbeid <i>Nursing work</i>	6	1	13	95	38
06 Pedagogisk arbeid <i>Teaching work</i>	5	4	6	49	31
1 Administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsle- delse <i>Administrative executive work</i>	5	7	3	20	6
2 Kontorarbeid <i>Clerical work</i>	11	4	19	77	27
Av dette <i>Of which</i>					
20 Bokførings- og kassearbeid <i>Book-keeping and cashier work</i> ..	2	1	3	67	25
29 Annet kontorarbeid <i>Other clerical work</i>	8	3	14	76	28
3 Handelsarbeid <i>Sales work</i>	10	7	14	57	31
Av dette <i>Of which</i>					
33 Handelsarbeid fra kontor og detaljhandelsarbeid <i>Other sales work</i>	8	5	13	65	36
4 Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid <i>Argriculture, forestry, fishing and related work</i>	8	10	6	28	25
Av dette <i>Of which</i>					
41 Jordbruksarbeid, dyrerøkt <i>Farm work</i>	3	2	4	60	46
5 Gruve- og sprengningsarbeid m.m. <i>Mining and quarrying work</i>	1	1	0	0	3
6 Transport- og kommunikasjonsarbeid <i>Transport and communication work</i>	8	11	4	19	15
Av dette <i>Of which</i>					
67 Post- og telekommunikasjonsarbeid <i>Postal and telecommunication work</i>	2	1	3	69	26
7–8 Industri-, bygge- og anleggsarbeid <i>Manufacturing work etc.</i>	25	38	7	12	8
Av dette <i>Of which</i>					
71 Tilskjærings- og sømararbeid <i>Cutter and seam work</i>	1	0	2	79	30
9 Servicearbeid <i>Service work</i>	13	5	24	78	53
Av dette <i>Of which</i>					
91 Hotell- og restaurantarbeid, husarbeid <i>Domestic work, doorman work etc.</i>	5	1	10	87	54
93 Vaktmester- og reingjøringsarbeid <i>Building, caretaking and cleaning work</i>	5	2	9	80	66

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Source: Labour Force Sample Surveys.

Vedleggstabell 3.21. Sysselsatte menn og kvinner i alderen 16–74 år med ledende og ikke-ledende arbeid. Årsgjennomsnitt 1981. 1000 *Employed males and females aged 16–74 years with leading and not-leading work. Annual average 1981. 1000*

Autoritet <i>Authority</i>	I alt <i>Total</i>	Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>
I alt, medr. uoppgitt <i>Total, including unspecified</i>	1 932	1 133	799
Ledende <i>Leading</i>	373	321	52
Ikke-ledende <i>Not-leading</i>	1 559	812	748

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Source: Labour Force Sample Surveys.

Vedleggstabell 3.22. Yrkesaktive personer 16 år og over i ulike aldersgrupper, etter arbeidstid. Prosent. 25.-31. oktober 1980 *Economically active persons 16 years and over in different age groups, by working hours. Per cent. 25-31 October 1980*

Arbeidstid <i>Working hours</i>	I alt <i>Total</i>	16-66 år <i>years</i>	67 år og over <i>years and over</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100
1-29 timer <i>hours</i>	22	22	45
30 timer og over <i>hours and more</i>	74	73	45

Kilde: Folke- og bolig telling 1980. *Source: Population and Housing Census 1980.*

Vedleggstabell 3.23. Yrkesaktive personer 16 år og over i ulike aldersgrupper, etter yrke. 1. november 1979-31. oktober 1980 *Economically active persons 16 years and over in different age groups, by occupation. 1 November 1979-31 October 1980*

Yrke <i>Occupation</i>	I alt <i>Total</i>	16-66 år <i>years</i>	67 år og over <i>years and over</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100
0 Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid <i>Technical, physical science, humanistic and artistic work</i>	18	18	11
1 Administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse <i>Administrative, executive work</i>	5	5	6
2 Kontorarbeid <i>Clerical work</i>	10	10	5
3 Håndelsarbeid <i>Sales work</i>	9	9	8
4 Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid <i>Agriculture, forestry, fishing and related work</i>	7	7	23
5 Gruve- og sprengningsarbeid <i>Mining and quarrying work</i>	0	0	0
6 Transport- og kommunikasjonsarbeid <i>Transport and communication work</i>	8	8	4
7-8 Industri-, bygge- og anleggsarbeid <i>Manufacturing work etc.</i>	24	24	15
9 Servicearbeid <i>Service work</i>	12	12	12
10 Militært arbeid, og arbeidskraft som ikke kan identifiseres <i>Military work and occupation not specified</i>	2	2	0

Kilde: Folke- og bolig telling 1980. *Source: Population and Housing Census 1980.*

Vedleggstabell 3.24. Andelen med ulike typer fysiske arbeidsmiljøproblemer blant menn og kvinner. Prosent *Percentage of employed persons who have been exposed to physical environment problems, by sex*

	Kjønn Sex			Yrke Occupation							
	Begge kjønn <i>Both sexes</i>	Menn <i>Males</i>	Kvinner <i>Females</i>	Teknisk, Admini- skapelig, og for- valtnings- arbeid <i>Technical, Administrative physical science, humanistic work and artistic work</i>	Admini- strasjon og for- valtnings- arbeid <i>Administrative executing work</i>	Kontor- arbeid <i>Clerical work</i>	Handels- arbeid <i>Sales work</i>	Jord- bruks-, skog- bruks- og fiske- arbeid <i>Agriculture, forestry, fishing and related work</i>	Trans- port og kom- munika- sjons- arbeid utenom luftfart og sjø- fart <i>Transport and communication work</i>	Indu- stri- arbeid <i>Manufacturing work</i>	Service- arbeid <i>Service work</i>
Alle <i>All</i>	77	79	75	61	48	67	72	90	90	96	74
Klimatiske arbeidsmiljøproblemer <i>Climatic working conditions</i>	42	55	25	18	18	17	37	64	39	74	25
Utsatt for trekk <i>Draught</i>	28	36	18	12	9	13	33	33	42	50	14
Utsatt for høy temperatur <i>High temperature</i>	8	10	5	5	3	3	1	3	6	18	9
Utsatt for kulde <i>Cold</i>	19	30	4	5	6	1	10	40	34	39	8
Utsatt for fuktighet <i>Moisture</i> ..	14	21	5	4	3	1	5	29	13	29	8
Arbeider høyt over bakken <i>High above ground</i>	5	8	1	1	2	1	1	1	1	16	2
Arbeider med farlige maskiner <i>With dangerous machines</i>	15	24	3	4	4	0	3	42	9	36	4
Kjemiske arbeidsmiljøproblemer <i>Chemical working conditions</i> ..	18	27	7	12	6	2	9	33	16	38	5
Utsatt for damper <i>Gas from thinners</i>	7	10	2	4	1	1	3	4	2	19	2
Arbeider med syrer <i>Acids, corrosive substances</i> ...	9	14	3	6	-	1	4	30	7	15	4
Arbeider med brannfarlige eller eksplosive stoffer <i>Inflammable or explosive substances</i>	11	17	3	8	5	0	7	7	13	26	2
Arbeider med farlige kjemiske stoffer ellers <i>Other kinds of dangerous chemical substances</i>	7	10	3	7	1	0	3	10	7	13	2
Ergonomiske arbeidsmiljøproblemer <i>Ergonomic working conditions</i>	66	65	66	45	30	59	54	87	79	85	68
Daglig tunge løft <i>Daily heavy lifts</i>	32	37	26	22	10	5	31	69	33	50	25
Belastende arbeidsstillinger <i>Strenuous working postures</i> ...	38	42	33	25	8	13	24	65	38	63	37
Gjentatte og ensidige bevegelser <i>Repeated and monotonous movements</i>	43	40	47	21	20	55	33	48	63	54	49
Fysisk utmattet etter arbeidet <i>Physical exhausted</i>	26	26	26	17	7	13	18	50	23	37	31
Industritypiske arbeidsmiljøproblemer <i>Typical manufacturing working conditions</i>	34	45	19	19	15	15	12	43	36	70	15
Utsatt for steinstøv, metallstøv <i>Suspended particulates</i>	11	18	2	2	2	-	3	3	8	37	1
Utsatt for sveiserøyk <i>Smoke from welding</i>	6	11	1	2	1	-	1	2	2	22	1
Utsatt for rystinger, vibrasjoner <i>Heavy shaking, vibrations</i>	12	18	3	2	4	2	2	21	21	25	3
Utsatt for støy <i>Noise</i>	30	39	18	18	14	14	10	37	31	63	13

Vedleggstabell 3.24 (forts.). Andelen med ulike typer fysiske arbeidsmiljøproblemer blant menn og kvinner. Prosent *Percentage of employed persons who have been exposed to physical environment problems, by sex*

	Kjønn			Yrke							
	Begge kjønn	Menn	Kvinner	Teknisk, vitenskapelig, humanistisk arbeid	Administrasjon og forvaltningsarbeid	Kontorarbeid	Handelsarbeid	Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid	Transport og kommunikasjonsarbeid utenom luftfart og sjøfart	Industriarbeid	Servicearbeid
Andre fysiske arbeidsmiljøproblemer <i>Other physical working conditions</i>	28	34	19	17	14	18	19	23	41	50	17
Dårlig lys <i>Inadequate lighting</i> .	7	10	4	3	5	4	4	6	9	16	4
Dårlig ventilerte rom <i>Bad ventilated rooms</i>	14	15	13	11	8	14	11	10	12	23	12
Forurensset luft ellers <i>Other kinds of polluted air</i>	17	23	8	8	7	5	8	13	31	36	8

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 3.25. Sysselsatte i grupper for yrke/kjønn, etter antall fysiske arbeidsmiljøproblemer de er utsatt for. Prosent *Employed persons in groups of occupation/sex, by number of physical working environment problems. Per cent*

	I alt <i>Total</i>	Antall problemer <i>Number of problems</i>						15 eller flere <i>15 or more</i>	Tallet på sysselsatte <i>Number of employed persons</i>
		0	1-2	3-5	6-9	10-14			
Alle <i>All</i>	100	23	28	25	15	9	1		2 571
YRKE OCCUPATION									
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk arbeid <i>Technical, physical science, humanistic and artistic work</i> ..	100	39	31	23	5	2	0		521
Administrasjons- og forvaltningsarbeid <i>Administrative executing work</i>	100	52	34	9	5	1	0		125
Kontorarbeid <i>Clerical work</i>	100	33	45	21	2	0	0		307
Handelsarbeid <i>Sales work</i>	100	28	40	25	5	3	0		241
Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid <i>Agriculture, forestry, fishing and related work</i>	100	10	16	32	27	15	0		224
Transport- og kommunikasjonsarbeid utenom luftfart og sjøfart <i>Transport and communication work</i>	100	10	26	38	19	7	0		170
Industriarbeid <i>Manufacturing work etc.</i>	100	4	13	25	32	23	3		636
Servicearbeid <i>Service work</i>	100	26	36	30	7	2	0		309
KJØNN SEX									
Menn <i>Males</i>	100	21	20	23	21	14	1		1 481
Kvinner <i>Females</i>	100	25	39	29	7	1	0		1 090

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 3.26. Andelen med ulike typer organisatorisk arbeidsmiljø blant menn og kvinner. Prosent
Organizational working condition among employed males and females. Per cent

	Kjønn Sex			Yrke Occupation							
	Begge kjønn Both sexes	Menn Males	Kvinner Females	Teknisk, humanis- tisk arbeid Technical, physical science, humanistic work and artistic work	Admini- strasjon og for- valtnings- arbeid Admini- strative execut- ing work	Kontor- arbeid Clerical work	Handels- arbeid Sales work	Jord- bruks-, skog- og fiske- arbeid Agri- culture, fore- stry, fishing and related work	Tran- sport og kom- munika- sjons- arbeid utenom luftfart og sjø- fart Transport and communication work	Indu- stri- arbeid Manu- factur- ing work	Service- arbeid Service work
Alle All											
Lønssystem Wage system											
Fast måneds-/ukelønn Fixed salary per month/week ..	65	65	66	86	88	84	53	33	77	40	57
Fast timelønn Fixed salary per hour	23	20	27	9	3	13	34	21	11	37	36
Akkordlønn Piece-rate wage ..	5	7	3	0	1	0	1	21	5	16	1
Arbeidstidsordning Hours of work											
Dagarbeid Day-time work	80	81	79	73	94	95	89	75	63	86	70
Nattarbeid Night-time work ..	1	1	1	2	-	0	0	-	1	-	2
Skift- eller turnusarbeid Shift work and rotating schedules ...	10	10	10	16	2	1	2	2	23	10	13
Annen arbeidstidsordning Other hours of work	9	8	11	8	4	4	9	23	13	4	16
Daglig frammøtetid Daily time of attendance											
Fast frammøtested Fixed time of attendance	74	74	74	78	51	67	74	44	81	89	67
Fleksitid Flexitime	12	11	13	15	28	26	9	7	7	5	9
Frihet i arbeidet Freedom at work											
Kan ringe privat Make private telephone calls ..	87	87	86	90	98	97	91	87	79	82	77
Kan ta småpauser Have short breaks	80	85	74	70	93	81	84	96	71	81	83
Kan gå fra arbeidet en kort stund uten å skaffe avløser Leave work for a short period .	82	87	76	71	98	86	80	93	72	87	85
Innflytelse over egen daglig arbeidssituasjon Influence on own working conditions											
Bestemmer i liten grad arbeids- tempo selv Without control over own work-pace	16	13	19	14	4	17	19	4	28	18	13
Kan i liten grad planlegge sine arbeidsoppgaver selv Without control over work tasks	25	22	29	18	5	21	24	8	53	37	23
Deltaking i beslutningsprosessen på arbeidsplassen Participation in the decisions concerning the place of work											
Deltar ikke i beslutninger om investeringer No participation in decisions concerning investments	49	40	60	34	18	60	42	17	63	62	69

Vedleggstabell 3.26 (forts.). Andelen med ulike typer organisatorisk arbeidsmiljø blant menn og kvinner. Prosent
Organizational working condition among employed males and females. Per cent

	Kjønn			Yrke							
	Begge kjønn	Menn	Kvinner	Teknisk, Admini- viten- skapelig, og for- humanis- tisk arbeid	strasjon og for- valt- nings- arbeid	Kontor- arbeid	Handels- arbeid	Jord- bruks-, skog- bruks- og fiske- arbeid	Tran- sport og kom- munika- sjons- arbeid utenom luftfart og sjø- fart	Indu- stri- arbeid	Service- arbeid
Deltar ikke i beslutninger om produksjonsplan <i>No participation in decisions concerning plans of production</i>	60	53	69	50	27	78	38	21	72	78	75
Deltar ikke i beslutninger om egne arbeidsoppgaver <i>No participation in decisions concerning own work task</i>	40	32	51	22	11	54	32	8	63	59	51
Deltar ikke i beslutninger om samarbeidspartnere <i>No partici- pation in desicions concerning who to co-operate with</i>	55	46	67	51	24	72	46	16	73	65	65
Deltar ikke i beslutninger om noe av dette <i>No participation in such decisions</i>	50	38	67	28	10	75	34	8	75	74	71
Belastninger i arbeidet <i>Stress at work</i>											
Har daglig så mye å gjøre at arbeidssituasjonen er oppjaget og masete <i>Hectic and stressfull work</i>	15	18	12	18	29	14	16	9	12	16	10
Arbeidet er daglig slik at det kre- ver stor oppmerksomhet eller sterk konsentrasjon <i>Work that demands heavy concentration . .</i>	27	30	23	38	26	22	23	13	49	28	14
Kontakt <i>Contact</i>											
Arbeidsoppgavene krever sjel- den samarbeid <i>The work requi- res rarely co-operation</i>	18	12	25	6	6	17	17	23	31	13	46
Arbeidsoppgavene medfører liten grad av kontakt med kun- der/klienter mv. <i>The work involves not much contact with clients etc.</i>	40	38	42	27	10	26	5	58	22	65	59
Variasjoner <i>Variations</i>											
Har lite variert arbeid <i>In job with little variation</i>	20	14	29	5	5	18	15	11	34	23	48

K i l d e: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 3.27. Sysselsatte i grupper for yrke/kjønn, etter antall hovedområder for arbeidsmiljø hvor de tilhører den dårligste halvpart. Prosent *Employed persons in groups of occupation./sex, by number of main groups of working conditions where they belong to the worst half. Per cent*

		Totalt antall dimensjoner <i>Number of dimensions</i>											Tallet på ansatte <i>Number of employed</i>
	I alt <i>Total</i>	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Alle <i>All</i>	100	4	15	17	17	15	13	10	6	4	1	-	2 501
YRKE <i>Occupation</i>													
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk arbeid <i>Technical, physical science, humanistic and</i>													
<i>artistic work</i>	100	5	19	21	21	18	9	4	2	-	-	-	519
Administrasjons- og forvaltningsarbeid <i>Administrative executing work</i>													
Kontorarbeid <i>Clerical work</i>	100	16	38	26	6	6	4	2	2	-	-	-	125
Handelsarbeid <i>Sales work</i>	100	5	21	24	21	13	7	6	2	1	-	-	307
Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid <i>Agriculture, forestry, fishing and related work</i> ..	100	5	22	19	22	16	9	3	2	3	-	-	238
Transport- og kommunikasjonsarbeid utenom luftfart og sjøfart <i>Transport and communication work</i>													
Industriarbeid <i>Manufacturing work etc.</i>	100	4	13	13	14	15	20	13	6	1	-	-	167
Servicearbeid <i>Service work</i>	100	1	3	9	17	17	19	17	9	5	3	-	577
KJØNN <i>Sex</i>	100	1	4	6	11	14	20	18	14	9	3	1	308
Menn <i>Males</i>	100	2	16	25	26	14	7	5	3	2	0	-	
Kvinner <i>Females</i>	100	4	15	14	14	13	15	12	8	5	2	-	1 426
	100	3	14	20	23	18	10	6	3	2	-	-	1 075

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 3.28. Gifte kvinner i ulike aldersgrupper mellom 16–66 år i husholdninger med 2 eller flere personer, etter om de er husmødre, og etter yngste barns alder. 1972 og 1981. 1000 *Married females in different age groups 16–66 years in households consisting of 2 or more persons, by whether they are housewives, and by age of the youngest child. 1972 and 1981. 1000*

	I alt <i>Total</i>		16–24 år <i>years</i>		25–34 år <i>years</i>		35–44 år <i>years</i>		45–54 år <i>years</i>		55–66 år <i>years</i>	
	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981	1972	1981
Gifte kvinner i alt <i>Married females, total</i> ...	845	885	67	60	212	242	175	211	207	169	185	204
Uten barn <i>No children</i>	346	395	17	23	21	34	22	35	117	108	169	196
Med barn <i>With children</i>	449	489	50	37	191	208	153	176	90	61	15	8
Yngste barn 0–6 år <i>Youngest child 0–6 years</i>	297	257	49	35	166	162	63	52	15	6	(4)	(1)
Yngste barn 7–15 år <i>Youngest child 7–15 years</i>	201	232	(2)	(2)	25	45	89	124	74	55	12	7
Gifte husmødre i alt <i>Married housewives, total</i>												
.....	516	399	41	26	137	122	109	81	115	64	113	106
Uten barn	176	153	(3)	(3)	(4)	(4)	9	7	57	37	103	102
Med barn	339	247	38	23	133	118	100	74	58	27	10	(4)
Yngste barn 0–6 år	220	154	37	23	120	98	49	30	11	(3)	(3)	(1)
Yngste barn 7–15 år	119	92	(1)	(1)	12	19	51	44	47	24	8	(4)

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. *Source: Labour Force Sample Surveys.*

Vedleggstabell 3.29. Døgnet etter tid nyttet til forskjellige aktiviteter for yrkesaktive menn og kvinner. Gjennomsnitt for alle dager. 1971-72 og 1980-81. Timer *Time spent on different activities for employed males and females. Average for all days. 1971-72 and 1980-81. Hours*

	Begge kjønn <i>Both sexes</i>			Menn <i>Males</i>			Kvinner <i>Females</i>		
	Alle <i>All</i>	Yrkes- aktive <i>Employed</i>	Ikke yrkes- aktive <i>Not employed</i>	Alle <i>All</i>	Yrkes- aktive <i>Employed</i>	Ikke yrkes- aktive <i>Not employed</i>	Alle <i>All</i>	Yrkes- aktive <i>Employed</i>	Ikke yrkes- aktive <i>Not employed</i>
I alt <i>Total</i>	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0
1. Inntektsgivende arbeid, arbeids- reise mv. <i>Income producing work, journey to work etc.</i>									
1971-72	3,6	5,5	0,4	5,4	6,4	0,8	1,9	4,0	0,3
1980-81	3,5	4,9	0,2	4,7	5,7	0,4	2,4	3,9	0,1
2. Husholdsarbeid <i>Household work and family care</i>									
1971-72	4,1	3,1	5,9	2,2	2,1	2,8	5,9	4,8	6,8
1980-81	3,7	3,2	4,6	2,4	2,4	2,7	4,8	4,3	5,5
3. Utdanning <i>Education</i>									
1971-72	0,3	0,1	0,6	0,4	0,1	1,6	0,3	0,1	0,4
1980-81	0,5	0,2	1,2	0,5	0,2	1,8	0,5	0,2	0,9
4. Personlig behov <i>Personal needs</i>									
1971-72	10,5	10,2	11,0	10,4	10,2	11,3	10,6	10,2	10,9
1980-81	10,2	10,0	10,9	10,2	9,9	11,1	10,3	10,0	10,8
5. Fritid <i>Leisure</i>									
1971-72	5,2	4,9	5,7	5,4	5,0	7,0	5,0	4,7	5,3
1980-81	6,0	5,6	7,0	6,1	5,7	7,9	5,9	5,5	6,6
6. Annet/uoppgitt <i>Other/unknown</i>									
1971-72	0,3	0,2	0,4	0,2	0,2	0,5	0,3	0,2	0,3
1980-81	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Tallet på observasjoner <i>Number of observations</i>									
1971-72	7 075	4 400	2 648	3 889	2 818	559	3 686	1 582	2 089
1980-81	6 600	4 630	1 970	3 169	2 561	608	3 431	2 069	1 362

K i l d e: Tidsnyttingsundersøkelsene 1971-72 og 1980-81. *Source: The Time Budget Surveys 1971-72 and 1980-81.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

- Arbeid, fritid og samvær *Work, Leisure and Time Spent with others* SA nr. 49
- Arbeidsmarkedstatistikk 1981 *Labour Market Statistics* 1981, 1982 NOS B 302
- Arbeidsmiljø 1980 Noen hovedresultater. *Working Conditions 1980 Some Main Results* RAPP nr. 82/4
- Folke- og bolig telling 1980 Hefte II Sysselsettingsstatistikk *Population and Housing Census 1980 Volume II Employment Statistics* 1983 NOS B 299
- Holdninger og atferd på arbeidsmarkedet *Attitudes and Behavior in the Labour Market* SØS nr. 44 1980
- Kvinner arbeid 1980 *Women's Work 1980* 1981 NOS B 242
- Kvinner yrkesdeltaking i Norge *Females Labour Activity in Norway* SØS nr. 39 1979
- Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living 1980* 1982 NOS B 320
- Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 *Time Budget Survey 1980-81* 1983 NOS 378

ANNEN LITTERATUR

- Ellingsæter, Anne-Lise «Kjønn og arbeidstid» i Rødseth T. og Titlestad K., Kvinner i arbeid. Universitetsforlaget 1984
- Iversen, Gunvor og Arnesen, Clara Åse «Kvinner og arbeidsmiljø» i Rødseth T. og Titlestad K., Kvinner i arbeid. Universitetsforlaget 1984
- Leira, Arnlaug «Det skjulte kvinnearbeidet». Rapport fra Institutt for samfunnsforskning. Oslo 1981

Helse

av Dag Album og Lars B. Kristofersen

Oversikt

Vi vet lite om hvor friske folk er, men vi vet noe om hvilke sykdommer de har. De alvorligste sykdommene fører til døden.

I 1981 døde 42 000 personer i Norge. 94 prosent av disse døde av sykdom. 5 prosent døde av skader eller ulykker.

Dødeligheten stiger sterkt med økende alder. 70 prosent av de som dør er 70 år eller eldre. Halvparten av de som dør i Norge dør av hjerte- og karsykdomer, rundt en femtedel dør av kreft. Menn har en overdødelighet i forhold til kvinner i alle aldersgrupper. Forskjellen er særlig stor i ungdomsårene. Dette skyldes at gutter langt oftere enn jenter dør av ulykker og skader.

Skilte personer har høyere dødelighet enn gifte. De som har yrker med tungt fysisk arbeid, skiftarbeid eller ubekvem arbeidstid eller et farlig arbeidsmiljø, dør tidligere enn folk i andre yrkesgrupper.

Dødeligheten er ujevnt fordelt over landet. Høyest dødelighet har Finnmark, mens den er lavest i Sogn og Fjordane. Spedbarnsdødeligheten har sunket kraftig de siste 30 årene, fra 26 døde pr. 1 000 levendefødte i 1951 til under 8 pr. 1 000 i 1981.

På et tilfeldig tidspunkt er halvparten av den norske befolkningen syk, om vi bruker rommelige kriterier for hva som er sykdom. Sykeligheten øker med alderen. Mens ett av 4 barn under 16 år er syk, er 3 av 4 personer over 67 år syke.

Halvparten av alle voksne 16–79 år har en kronisk eller langvarig sykdom, mens 80 prosent av de eldste kvinnene har det.

De sykdommer som forekommer oftest i befolkningen er skjelett- og muskelsykdommer, hjerte- og karsykdommer, psykiske lidelser og sykdommer i åndedretsorganene. Rundt 19 prosent av befolkningen lider av skjelett- og muskelsykdommer og 12 prosent har hjerte- og karsykdommer.

Alle disse sykdommene er mer utbredt blant eldre enn blant yngre. Forekomsten av kreftsykdommer er fordoblet fra 1955 til 1980, da det ble registrert 14 600 nye krefttilfelle. I 1981 ble 10 800 mennesker drept eller skadd i trafikkuulykker her i landet.

5 prosent av alle yrkesaktive i 1979 ble utsatt for arbeidsulykker. Menn er mer utsatt enn kvinner. Befolkningens tannhelse varierer sterkt med alderen. I

aldersgruppen 7–15 år har 94 prosent egne tenner med få hull eller plomberinger. Blant de som er 67 år og over er 82 prosent avhengig av tannprotese. Dårligst tannhelse har befolkningen i Nord-Norge.

Sykdom kan føre til nedsatt funksjonsevne. I 1975 hadde gjennomsnittspersonen 30 dager med redusert aktivitet på grunn av sykdom. Kvinner har noen flere sykkedager enn menn. Samme år var vi i gjennomsnitt sengeliggende på grunn av sykdom i 9 dager. For de eldste kvinnene var 1 av 5 dager sykkedager. Sykdom er årsak til mange funksjonsproblemer. Tar vi med nedsatt synsevne, hørsel, bevegelsesevne eller arbeidsevne, har 18 prosent av befolkningen ett eller flere funksjonsproblemer.

Levevaner og livsstil virker inn på sjansene for å bli syk. Røyking og alkoholbruk bidrar til mange av

våre såkalte helseproblemer. I 1982 var det 40 prosent av mennene og 34 prosent av kvinnene som røykte daglig. Stadig færre elever i ungdomsskolens 9. klasse røyker. Rundt 75 000 personer i landet drikker så mye at det tilsvarer ca. 40 liter ren alkohol pr. person i året. I gjennomsnitt hadde hver nordmann 10 kontakter med helsetjenesten i 1975. Av disse ble 6 foretatt ved sykdom. 3 av 4 kontakter med helsetjenesten på grunn av sykdom er med primærhelsetjenesten, dvs. allmennpraktiserende leger, hjemmesykepleie, helsestasjon og bedriftslegevirksomhet. Personer over 50 år benytter seg mest av helsetjenesten, kvinner mer enn menn. Folk bosatt i de tre nordligste fylkene har færrest helsetjenestekontakter.

Ved utgangen av 1981 var det i overkant av 1 000 helseinstitusjoner i landet. Disse hadde ca. 68 000 plasser. Samme år ble det registrert rundt 630 000 innlegginger ved disse institusjonene, størsteparten ved de somatiske institusjonene. Hjerter- og karsykdommer, ulykker, og annen skade er de vanligste årsakene til innlegginger. 15 prosent av de 12 000 innleggingene ved psykiatriske helseinstitusjoner var ved psykiatriske klinikker. I 1980 var rundt 173 000 personer over 16 år sysselsatt i helsesektoren. Dette er 9 prosent av alle yrkesaktive. 80 prosent av disse er kvinner. 40 prosent av de sysselsatte i helsesektoren arbeider mindre enn 1 000 timer pr. år.

Utgifter til helsestell dekkes hovedsakelig av det offentlige. I 1980 gikk over en femtedel av de offentlige utgiftene til helsestell.

Helse og levekår

Vår helse har betydning for vår velferd på tre viktige måter:

- God helse gir velvære. Lyst og glede kan være vanskelig å oppnå i arbeid, samvær og fritid, dersom ikke helsa er rimelig god.
- Helse har også en umiddelbar verdi. En rekke levekårsundersøkelser viser at dårlig helse er en hindring når vi ønsker f.eks. inntekt, utdanning og et aktivt politisk liv. God helse er derfor en ressurs i kampen for det gode liv på alle områder.
- Endelig kan vi si at sykdom ofte er et varsel om at noe er galt. Dårlig bomiljø og utilfredsstillende arbeidsforhold svekker helsa vår over tid. Gjennom kampanjer mot røyking og alkoholskader har myndighetene pekt på at også livsstilen vår kan redusere det kroppslige og psykiske velværet og i noen tilfelle gi selvforskyldte sykdommer.

I dette kapitlet presenterer vi det tallene kan fortelle om folks sykdomsplager i hverdagen. Vi sier noe om hva folk gjør når de er syke og hva slags ressurser som står til disposisjon når man blir syk.

Ennå finnes det ingen helt brukbar definisjon av sykdom eller god helse. Vi vet lite om hvor friske folk er, og hvem som har god helse, men vi vet en del om sykdom og hvem som er syke. Vi vet alle fra vår hverdagserfaring at f.eks. forkjølelse og depresjon er noe

folk tar forskjellig. Noen vil oppleve ubehaget og smerten som sykdom gir sterkt og kanskje søke behandling. Andre forsøker å fortsette som før og søker sjelden eller aldri behandling for psykisk og kroppslig ubehag. Slike forskjeller finner vi på mange måter igjen i de ulike teoriene om hva sykdom er, og ulike yrkesgrupper med interesser i helsevesenet ser ganske forskjellig på hvordan sykdommene skal avgrenses fra det såkalt normale.

Materialet om befolkningens sykkelighet bygger for det meste på intervjuundersøkelser. Det fører til at en god del bagatellmessige plager blir glemt. Noen viktige sykdommer utelates nok også fordi den som intervjues ikke vil snakke åpent om det til andre. Men i det store og hele gir nok intervjuundersøkelser et dekkende og pålitelig bilde av forekomsten av sykdom. Helseintervju har også metodiske fordeler for å få innsikt i sykdomsplager. For hvert syketilfelle kan man spørre om personen har fått legehjelp, bruker medikamenter, har vært sengeliggende o.l.

Helseintervjuet gir dessuten mulighet til å si noe om evnen folk har til å fungere i hverdagen og til å tallfeste hvor mange sykedager den norske befolkningen har hvert år.

Dødelighetstall blir presentert i dette kapitlet. Disse tallene sier ikke så mye om folks hverdagsplager. Men siden både dødsårsaker og alder på personer som dør er særlig godt registrert, kan tallene lære oss en del om de særlig alvorlige sykdommene. Ulikheter mellom befolkningsgrupper i dødelighet, tyder på ulikheter i helsetilstand.

Mange sider ved våre sykdommer og vår helseatferd er ikke belyst i dette kapitlet. Ennå kan vi ikke gi dekkende svar på sentrale velferdsspørsmål som har med kvalitet på og faktisk tilgjengelighet til helsetjenester. Helsevesenets kapasitet forteller likevel noe om hvordan vi tar vare på samfunnsmedlemmenes helse.

De mange velferdsspørsmål som har med omsorg å gjøre, hvem gir, hvem får, hvordan fungerer omsorgen, kan vi bare antyde svarene på. Det vanskelige spørsmål om hvordan folk opplever sine sykdommer, har vi ikke grunnlag for å gå inn på i Sosialt utsyn.

Dødelighet

De aller fleste som dør i Norge, dør av sykdom. I 1981 døde 42 000 av de 4,1 millioner mennesker som var bosatt i Norge. Vel 94 prosent av dem døde av sykdom. Mye av dødeligheten på grunn av sykdom skyldes at folk blir eldre. Det var nær 5 prosent som døde av ulykker og skader. I tillegg var det noe over 1 prosent som døde ved selvmord og en svært liten andel av drap.

Dødsårsaker og dødelighetstall sier noe om noen av de sykdommene folk har, men bare om en liten del. Det er få sykdomstilfelle som fører til døden. På den annen side er dette særlig viktige sykdommer, nettopp fordi de har en så dramatisk utgang. De syk-

dommer og ulykker som unge mennesker dør av er særlig viktige. En for tidlig død er for alle det verste velferdstap.

Dødeligheten er ikke bare interessant i forbindelse med helse og sykdom. Dødeligheten både virker på befolkningens sammensetning og er avhengig av den. Se kapittel 2: Befolkning.

Dødeligheten måler vi ved å sette antallet som dør i løpet av et bestemt tidsrom i forhold til antallet som lever i det samme tidsrommet. Tallet for døde og for levende må gjelde samme befolkningsgruppe.

Halvparten dør av hjerte- og karsykdommer

Halvparten av alle dødsfall her i landet har sin årsak i hjerte- og karsykdommer (figur 4.1). Det er f.eks.

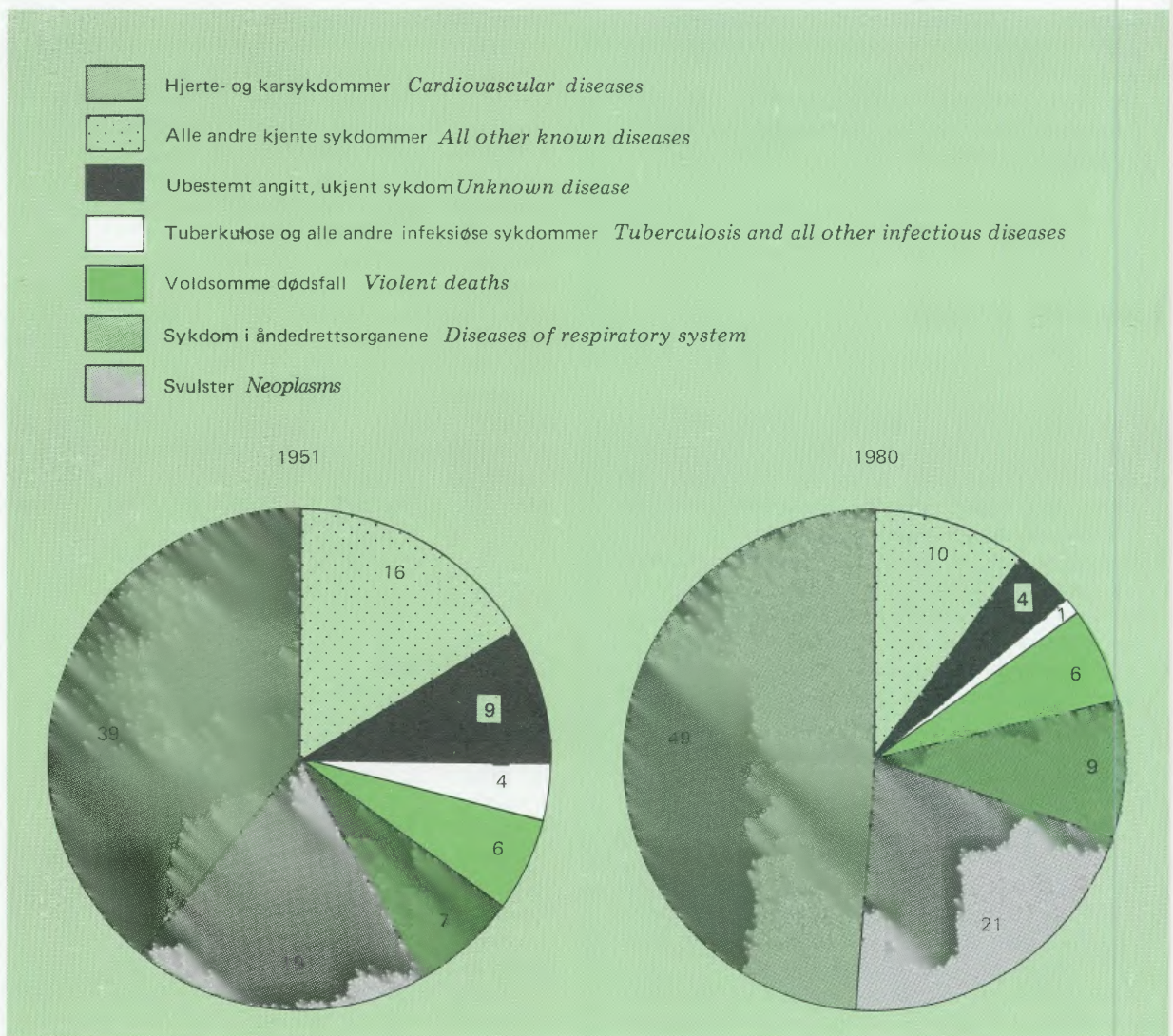
hjerterinfarkt og hjerneslag. En annen vanlig dødsårsak er kreft. Over 20 prosent av dødsfallene i 1981 skyldtes kreft. Sykdommer i åndedrettsorganene er den tredje vanligste dødsårsaken. Lungebetennelse er et eksempel på en slik sykdom.

Hjertedødeligheten økte fram til 1960-årene, men har så gått ned

I løpet av det siste tiåret har dødsårsaksmønsteret endret seg lite, men ser vi lengre tilbake finner vi større forskjeller. For tretti år siden var det relativt færre dødsfall av hjerte- og karsykdommer, mens infeksjonssykdommene var noe vanligere som dødsårsaker (figur 4.1).

Forbedringene i folks levekår førte til at infek-

Figur 4.1. Dødsårsaksmønsteret i den totale befolkning *The cause of death pattern in the total population*

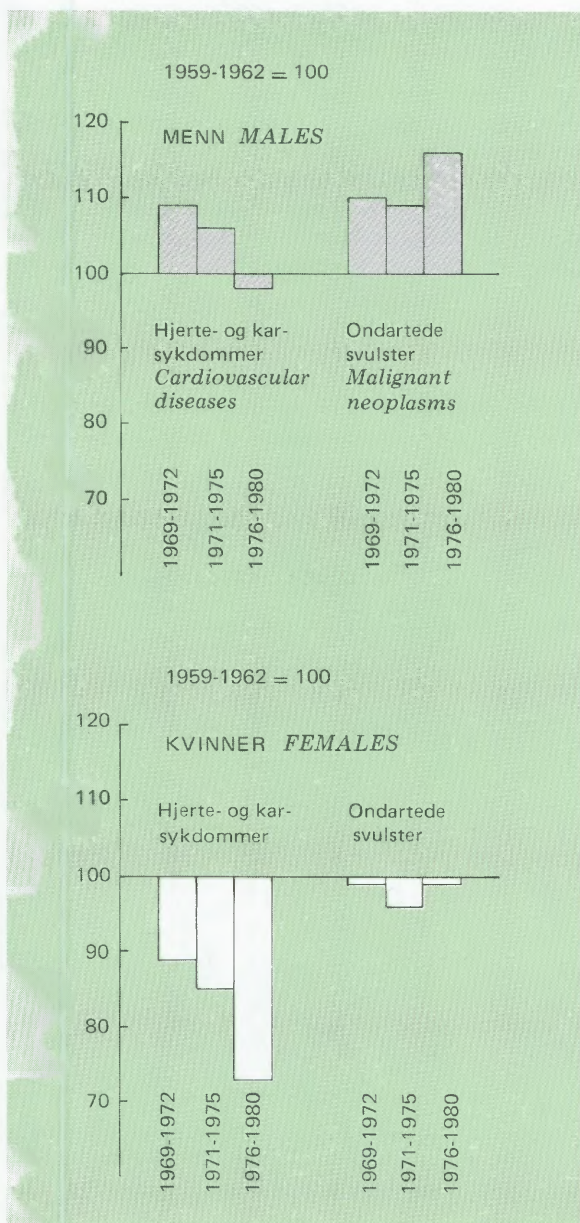

Kilde: SA Dødelighetsutvikling og dødsårsaksmønsteret 1951-1970, NOS Dødsårsaker 1980.
Source: SA Mortality trend and mortality pattern 1951-1970, NOS Causes of death 1980.

sjonssykdommene gikk tilbake. Andre sykdomstyper går ikke tilbake når den materielle standard øker, kanskje tvert om.

Hjerte- og karsykdommene økte i omfang som dødsårsak blant menn i begynnelsen av 1960-årene. Det omfanget holdt seg til 1973. Senere har omfanget gått tilbake. Det er nå lavere enn i 1960. Blant kvinner har dødeligheten av hjerte- og karsykdommer gått mye ned i de samme tyve årene (figur 4.2).

Figur 4.2. Endring i dødeligheten av hjerte- og karsykdommer og kreft. 1959-1980 *Alteration in mortality of cardiovascular diseases and malignant neoplasms. 1959-1980*

Kilde: NOS Regional dødelighet 1976-1980.
Source: NOS Regional Mortality 1976-1980.

Fra 1960 har mennenes dødelighet av ondartete svulster (kreft) økt med 15 prosent. Kvinnenes kreftdødelighet har endret seg lite i samme periode (figur 4.2).

Selv mordshyppigheten har økt både blant menn og kvinner fra slutten av 1960-årene. I 1980 ble det for første gang registrert over 500 selvmord i løpet av ett år.

Menn har høyere dødelighet enn kvinner

Menn har høyere dødelighet enn kvinner i alle aldersgrupper (tabell 4.1).

Forskjellen er særlig stor i ungdomsårene. Det skyldes først og fremst at gutter og unge menn langt oftere enn jenter og unge kvinner dør av ulykker og skader. Også i andre aldersgrupper er mennenes overdødelighet betydelig. Den skyldes dødsfall både av sykdommer og av ulykker og skader.

Kvinnens lavere dødelighet og lengre levealder må antakelig ha sammenheng med at de – i hvert fall fram til i dag – lever på måter som ikke utsetter dem for så mange fysiske farer som mennene (færre trafikkdrepte kvinner, færre drept i arbeidsulykker, færre drukner og kvinner begår færre selvmord enn menn). Menn utsettes også antakelig for flere kreftframkallende stoffer enn kvinner, og har derfor høyere kreftdødelighet. Dessuten er flere menn enn kvinner storforbrukere av alkohol. Alkoholbruk ligger til grunn for mange sykdommer og ulykker med dødelig utgang. Kvinnens lavere dødelighet lar seg nok likevel ikke bare forklare gjennom forskjellige roller i samfunnet. Spesielt det faktum at dødfødsels- hyppigheten er større for guttefostre, skulle tilsi at det også er snakk om biologiske forskjeller i helseegenskaper.

Skilte, enker og enkemenn har høy dødelighet

Det er store forskjeller i dødelighet etter ekteskapelig status, særlig for menn. Stort sett har gifte lavest dødelighet, så følger ugifte og enker og enkemenn. De skilte har høyest dødelighet.

Av gifte menn i 50-årsalderen dør på ett år 8 pr. 1 000, mens det dør 14 av 1 000 ugifte 50-åringer. For enkemenn i samme alder er tallet 19 og for skilte 20. (RAPP 82/2).

Vi kan ikke si med sikkerhet i hvilken grad disse forskjellene i dødelighet skyldes utvelgning eller forskjeller i livsførsel. Med utvelgning mener vi at det er mennesker med ulike egenskaper som gifter seg eller som får sitt ekteskap oppløst ved skilsmisse eller død. Den andre muligheten er at folk i ulik ekteskapelig status lever forskjellig, f.eks. at gifte lever mer regelmessig.

Tabell 4.1. Menns dødelighet i prosent av kvinners i ulike aldersgrupper. 1981. Kvinners dødelighet = 100
Male mortality as per cent of female mortality. 1981. Female mortality = 100

Dødsårsak <i>Cause of death</i>	Alle alders- grupper <i>All ages</i>	Under 1 år <i>year</i>	1-14 år <i>years</i>	15-29 år <i>years</i>	30-39 år <i>years</i>	40-49 år <i>years</i>	50-59 år <i>years</i>	60-69 år <i>years</i>	70-79 år <i>years</i>	80 år og over <i>and over</i>
Alle årsaker <i>All causes</i>	122	131	148	310	202	185	219	221	179	131
Sykdommer <i>Diseases</i>	119	132	113	161	126	163	216	220	179	133
Ulykker/skader, selvmord, drap <i>Accidents/injuries, suicide, homicide</i> ...	173	-	212	521	466	317	257	246	169	97

Kilde: NOS Helsestatistikk 1981. Source: NOS Health Statistics 1981.

Dødeligheten øker sterkt med alderen

Dødeligheten stiger naturlig nok sterkt med alderen. Nær 70 prosent av alle dødsfall i 1981 rammet personer som var 70 år eller eldre (vedleggstabell 4.7).

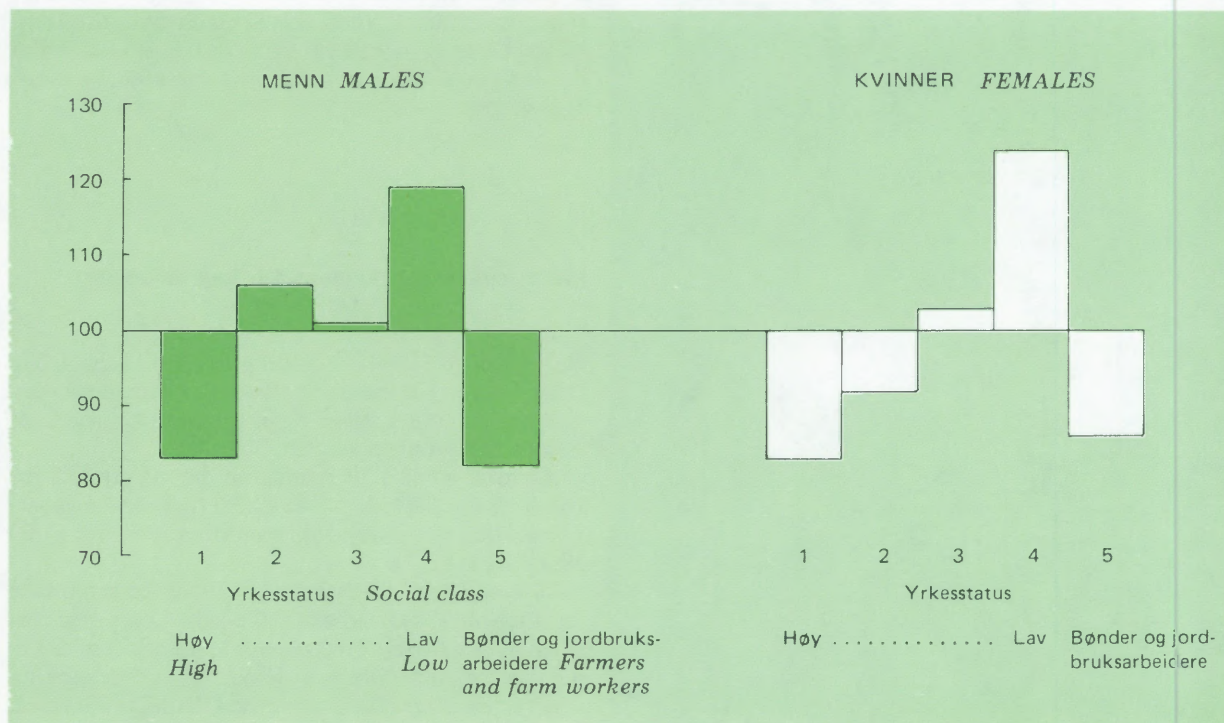
Overdødeligheten blant eldre gjelder både for sykdommer og voldsomme dødsfall. Men økningen i dødelighet med alder er langt mindre for ulykker o.l. enn for sykdommer.

Barn og unge dør særlig av skader og av kreft

Alle kommer til å dø en gang. Ut fra en slik tanke er det viktig å se på hva som krever unge liv, hvilke årsaker det er til mange tapte leveår.

Her er det forskjell på gutter og jenter, menn og kvinner. Under 40 år er menns dødelighet av ulykker, skader og selvmord høyere enn dødeligheten av sykdommer. Kreft er hyppigste årsak til sykdomsdød

Figur 4.3. Dødeligheten 1970-1973 for menn og kvinner (20-69 år) etter sosialgruppe. Yrkesaktive 1960/1970
Mortality 1970-1973 for males and females (20-69 years) among social class. Economic active 1960/1970

Kilde: Statistisk Sentralbyrå Rapport 79/19, Yrke og dødelighet.
 Source: Central Bureau of Statistics Report 79/19, Occupational Mortality.

blant gutter og unge menn (vedleggstabell 4.7). Fra 40-årsalderen dør flere menn av hjerte- og karsykdommer enn av kreft. For jenter og kvinner er ulykkesdødeligheten mye lavere enn for menn helt opp til de eldste aldersklassene. Den er likevel blant de viktige årsakene til tidlig død, særlig fram til 20-årene. Fra 30-årsalderen blir dødeligheten av kreft høy også for kvinner.

Mange tapte leveår skyldes altså ulykker og skader, ondartete svulster og hjerte- og karsykdommer.

Store forskjeller i dødelighet mellom yrkesgrupper

For perioden 1970–1973 gjorde Statistisk Sentralbyrå analyser av dødelighet og dødsårsaker etter yrkesgrupper.

I disse studiene er opplysninger fra dødsmeldingene koplet sammen med yrkesopplysninger fra folketellingene i 1960 og 1970.

Undersøkelsene viser at personer med tungt fysisk arbeid, i farlig arbeidsmiljø, med skiftarbeid eller ubekvem arbeidstid, stort sett har høyere alminnelig dødelighet enn personer i andre yrker. Personer i yrker med høy utdanning og høy sosioøkonomisk status har lavere samlet dødelighet enn gjennomsnittet.

Sjømenn, hotell- og restaurantarbeidere og fiskere er de yrkesgrupper som har høyest dødelighet blant menn. Blant yrkesaktive kvinner finner vi høyeste dødelighet i hotell- og restaurantarbeid og i næringsmiddelarbeid.

For å forenkle bildet deler vi yrkene inn i 4 sosialgrupper¹. Yrker i sosialgruppe 1 har de største sosioøkonomiske ressurser, og yrker i gruppe 4 de minste.

Bønder, som både har en spesiell arbeidssituasjon og et særpreget dødelighetsmønster skilles ut i en egen gruppe (sosialgruppe 5).

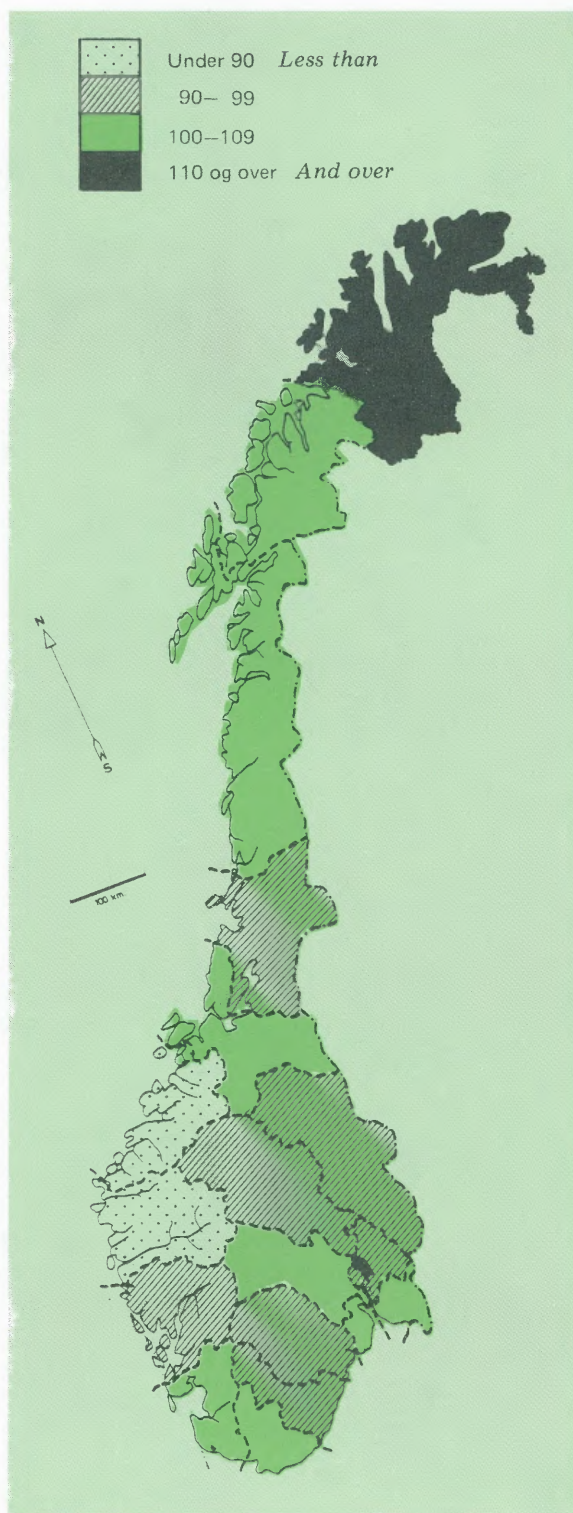
Undersøkelsene viser at både kvinner og menn i sosialgruppe 1 har lavest dødelighet. Sosialgruppe 4 har høyest dødelighet. Forskjellen er særlig tydelig for kvinner (figur 4.3).

Det er to hovedgrunner til at ulike yrker har forskjellig dødelighetsmønster: Noen av årsakene ligger i selve arbeidsmiljøet (forurensninger, ulykkesfare). Men folk kan også innen visse rammer velge eller skifte yrke ut fra helsemessige forutsetninger.

Yrkesgrupper med høy dødelighet har som regel høy dødelighet for flere hovedgrupper av dødsårsaker. Sjømenn og fiskere har særlig høy ulykkesdødelighet.

Yrkesulykkene rammer nesten bare menn. Bare 3 av rundt 200 årlige dødsfall pga. yrkesulykker i 1971–80 rammet kvinner (vedleggstabell 4.8).

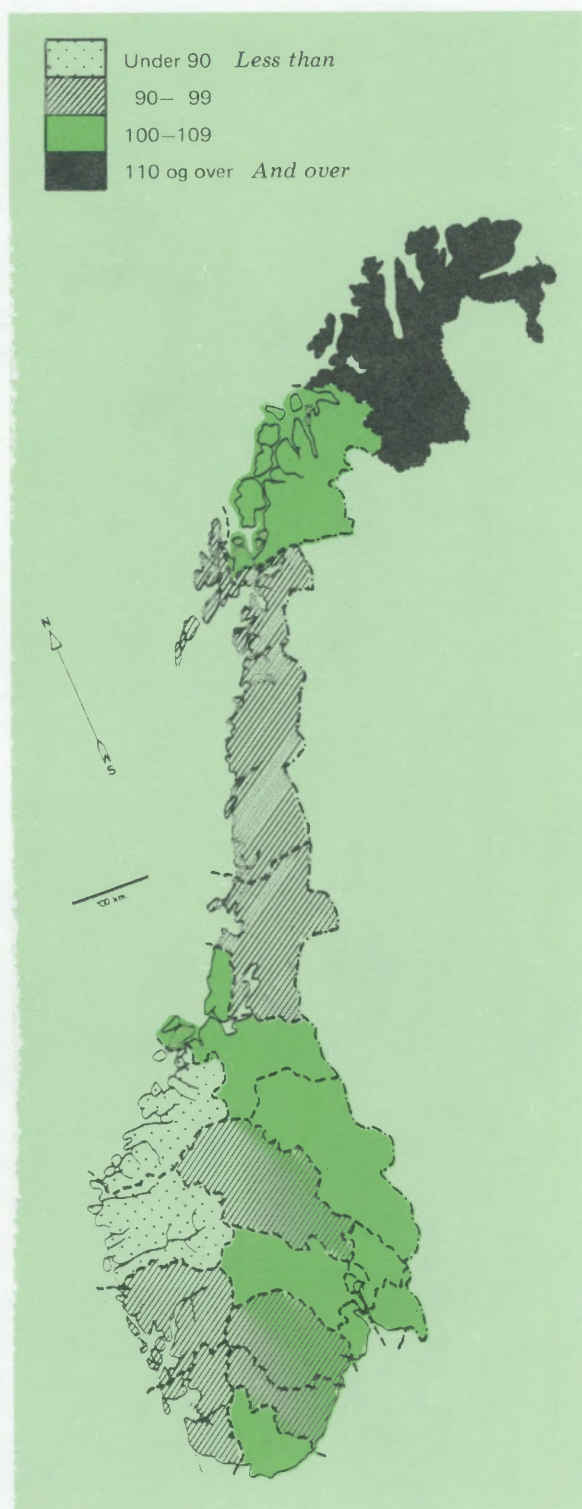
Figur 4.4. Dødelighetsforhold i fylkene. Menn. 1976–1980. Hele landet = 100 Mortality in counties. Males. 1976–1980. The whole country = 100

Kilde: NOS Regional dødelighet 1976–1980.
Source: NOS Regional Mortality 1976–1980.

¹ Etter Kari Skrede: Sosioøkonomisk klassifisering av yrker i Norge i 1950. INAS-rapport no. 71–1. Institutt for anvendt Sosialvitenskapelig forskning.

Figur 4.5. Dødelighetsforhold i fylkene. Kvinner. 1976-1980. Hele landet = 100 Mortality in counties. Females. 1976-1980. The whole country = 100

Kilde: Regional dødelighet 1976-1980.
Source: Regional Mortality 1976-1980.

Finnmark har høyest og Sogn og Fjordane lavest dødelighet

Når vi korrigerer for befolkningens ulike aldersfordeling i fylkene, finner vi høyest dødelighet i Finnmark og Oslo, og lavest i Sogn og Fjordane. De geografiske forskjellene er større for menn enn for kvinner. Dette gjelder perioden 1976-1980 (figur 4.4 og 4.5).

Hovedmønsteret i de fylkesvise dødelighetsforskjellene har endret seg lite de siste 10-15 år.

Fylker med særlig høy dødelighet for alle årsaker samlet, har også særlig høye verdier for de mest utbredte dødsårsakene, og omvendt. Men det er noen unntak. I Oslo hadde kvinnene i 1976-1980 landets høyeste dødelighet av kreft og ulykker, selv om kvinnene her har en samlet dødelighet bare litt over landsgjennomsnittet. Menn i Troms hadde i samme periode en høy dødelighet av hjerte- og karsykdommer og ulykker, selv om de hadde en samlet dødelighet nær landsgjennomsnittet. Østfold viste heller ikke noen særskilt høy samlet dødelighet for verken menn eller kvinner. Kvinnene i dette fylket hadde likevel landets høyeste dødelighet av hjerte- og karsykdommer, og menn i dette fylket lå også klart over landsgjennomsnittet for disse diagnosene (se vedleggstabell 4.9).

Det er gjort undersøkelser i flere fylker for å finne årsakene til den ulike dødeligheten av hjerte- og karsykdommer. Ulikheter i røyking, kosthold og fysisk aktivitet synes å kunne forklare mye av forskjellene i hyppigheten av hjerte- og karsykdommer.

Ulikheter i alkoholbruk synes også å spille en rolle for forskjeller i dødelighet. Beregninger tyder på at Finnmark har relativt mange storkonsumenter av alkohol, mens Sogn og Fjordane har få.

Andre faktorer som har vært trukket fram for å forklare Finnmarks høye dødelighet, er svekket helse i den eldre befolkning på grunn av harde kår i tidligere år, og et arbeidsmarked med tunge jobber.

Oslos høye dødelighet for menn og høye kreft- og ulykkesdødelighet for kvinner har vært forklart som dels en følge av storbyens levekår, hvor både luftforurensing, ulykkesfarer, røyking og alkoholbruk virker inn.

Spedbarnsdødeligheten har gått kraftig ned

Dødsfall blant spedbarn er av særlig interesse fordi spedbarnsdødeligheten ses på som et uttrykk for de levekårene barnet fødes inn i. Det er store forskjeller i spedbarnsdødelighet mellom fattige og rike land, men også forskjeller mellom sosiale grupper og geografiske områder innen landene. I Norge og andre land som vi sammenliknes med, har bedringer i levekår betydd mye for den store nedgangen i spedbarnsdødelighet vi har hatt de siste 100 år. Bedret kvalitet på helsetjenesten for mor og barn har også medvirket til at spedbarnsdødeligheten har sunket. Både helsetjenesten og befolkningens levekår er av betydning for en ytterligere nedgang i spedbarnsdødeligheten.

I Norge har spedbarnsdødeligheten sunket sterkt

de siste 30 år. I 1951 var spedbarnsdødeligheten 26 pr. 1 000 levendefødte, i 1970 var den redusert til 13. I 1981 var den nede i 7,5 pr. 1 000 levendefødte (figur 4.6). Halvparten av dødsfallene skjer i første leveuke.

Andelen av dødfødte (etter 28. svangerskapsuke) har også sunket i denne perioden, men ikke like kraftig som spedbarnsdødeligheten (døde i 1. leveår).

En undersøkelse av sammenhengen mellom spedbarnsdødelighet og yrke kan tyde på at spedbarnsdødeligheten også varierer med morens yrke. Mødre i industripregete yrker har størst risiko for dødfødsler, dødsfall blant barn i 1. leveuke og for tidlige fødsler. Generelt sett viser undersøkelsen at fødte av ikke yrkesaktive mødre har en lavere spedbarnsdødelighet enn fødte av yrkesaktive mødre. Derimot er

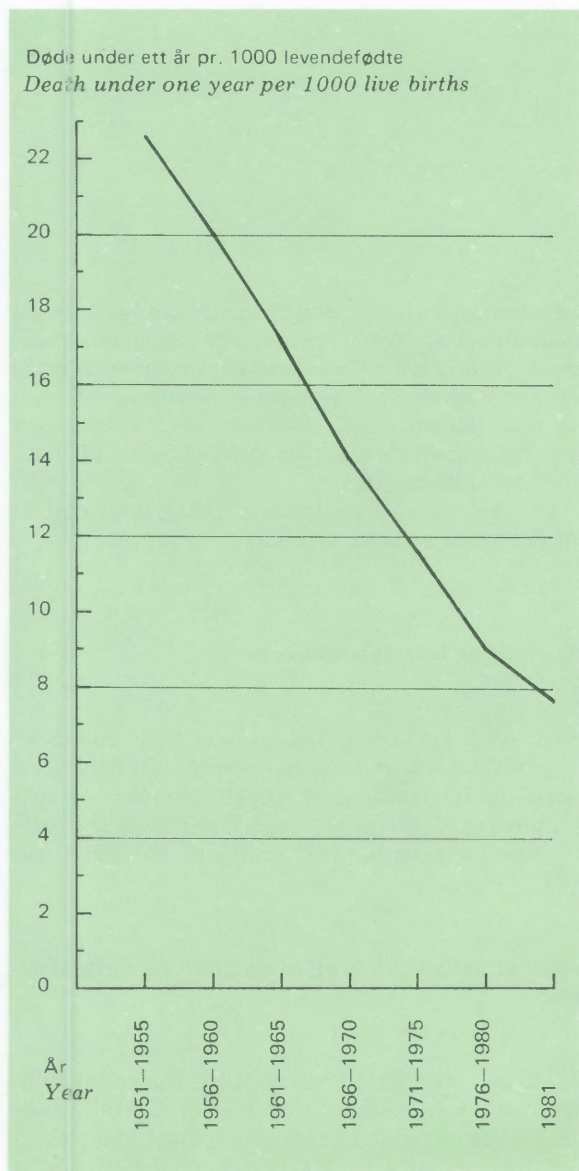
det blant fødte av kvinner i flere yrkesgrupper lavere spedbarnsdødelighet enn blant fødte av ikke yrkesaktive. Dette gjelder for kvinner i læreryrker og vitenskapelig og humanistisk arbeid (RAPP 80/9).

Yrkesaktivitet i seg selv er altså neppe noen årsak til høyere spedbarnsdødelighet. Derimot ser yrkets art ut til å spille en viss rolle for spedbarnsdødeligheten.

Sykkelighet

Sykdom reduserer velferden for den enkelte og for samfunnet som helhet. En sykdom kan være dødelig, langvarig, smertefull eller føre til nedsatt funksjonsevne. Nedenfor vil vi omtale de sykdommer som særlig mange er rammet av.

Figur 4.6. Dødeligheten omkring fødselen og i første leveår *Perinatal and infant mortality*

Kilde: NOS Helsestatistikk 1981.
Source: NOS Health Statistics 1981.

Hva vet vi om omfanget av sykdom?

Undersøkelser fra 1968 og 1975 viste at nær 50 prosent av befolkningen utenfor helseinstitusjon hadde minst ett syketilfelle på intervjuetidspunktet. Hver femte person hadde minst to tilfeller (tabell 4.2).

Sykkeligheten øker naturlig nok med alderen. På en tilfeldig valgt dag har om lag en fjerdedel av barn og unge under 16 år syketilfelle. Blant dem som er over pensjonsalderen er det en fjerdedel som ikke har det (tabell 4.2).

Dette er høye tall. Men vi må huske på at størrelsen på tallene avhenger av hvilke definisjoner som brukes. I disse undersøkelsene ble en tilstand registrert som syketilfelle dersom den

- hadde ført til redusert aktivitet i foregående 14-dagersperiode,
- hadde ført til kontakt med lege o.l. eller
- hadde medført bruk av legemidler.

I tillegg ble det tatt med noen medfødte lidelser.

Kriteriene for syketilfelle er altså ganske rommelige. Mange av dem påvirker neppe velferden merkbart.

Halvparten av alle voksne har en langvarig sykdom

Nær halvparten av både menn og kvinner i alderen 16–79 år har minst én kronisk eller langvarig sykdom (tabell 4.3). Vi vet ikke om omfanget har endret seg over tid.

Kroniske sykdommer er sjeldne blant barn og unge. De blir vanligere med stigende alder. Blant barn og unge er det en større del av guttene enn av jentene som er syke. Blant de eldste forekommer slike sykdommer oftere blant kvinner. Nesten 80 prosent av de eldste kvinnene som er intervjuet har langvarige sykdommer.

Tabell 4.2. Personer etter alder og tallet på syktilfeller. Prosent. 1. oktober 1968 og 1975 *Persons by age and number of cases of illness. Per cent. 1 October 1968 and 1975*

Alder Age	Andel med Percentage with			Tallet på personer Number of persons
	Ingen syke- tilfelle No cases of illness	1 syktilfelle 1 case of illness	2 og flere syke- tilfelle 2 and more cases of illness	
1968				
Alle All	52	28	20	10 419
0- 6 år years	71	25	4	1 293
7-14 » »	69	24	7	1 493
15-29 » »	62	26	12	1 950
30-49 » »	49	31	20	2 463
50-69 » »	35	31	34	2 416
70 år og over years and over	25	32	43	804
1975				
Alle All	53	27	20	11 014
0- 6 år years	78	19	3	1 132
7-15 » »	74	21	5	1 710
16-29 » »	62	26	12	2 108
30-49 » »	52	29	19	2 497
50-66 » »	33	33	34	2 301
67 år og over years and over	23	30	47	1 266

K i l d e: NOS Helseundersøkelse 1968 og 1975. *Source: NOS Health Survey 1968 and 1975.*

Tabell 4.3. Andel menn og kvinner i ulike aldersgrupper med kronisk/langvarig sykdom. Prosent. 1980 *Percentage males and females in various age groups, with chronic illness. 1980*

	Menn Males	Kvinner Females
1980		
16-79 år years	47	48
16-24 » »	37	31
25-44 » »	34	35
45-66 » »	58	59
67-69 » »	70	78

K i l d e: NOS Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: NOS Survey of Level of Living 1980.

Hver tiende voksne oppgir at de har sterk nedsatt arbeidsevne på grunn av langvarig sykdom. Arbeidsevne sikter her både til yrkesarbeid, hjemmearbeid og skolearbeid. Det er atskillig flere eldre enn yngre mennesker som har slike plager.

Sykeligheten varierer med sosioøkonomisk status

Andelen som har en langvarig sykdom varierer med sosioøkonomisk status. Blant de yrkesaktive er det ufaglærte arbeidere, gårdbrukere og andre selvsten-

dige som har de største andelene, og funksjonærer på mellomnivå og høyere nivå som har de laveste andelene langvarig syke. F.eks. har 46 prosent av de ufaglærte arbeiderne og 38 prosent av høyere funksjonærer slike plager. Forskjellene skyldes til dels, men ikke bare forskjell i alder hos personene i de ulike sosioøkonomiske gruppene.

Mest belastet er pensjonistene. Den gruppen består for det meste av eldre mennesker og uføre.

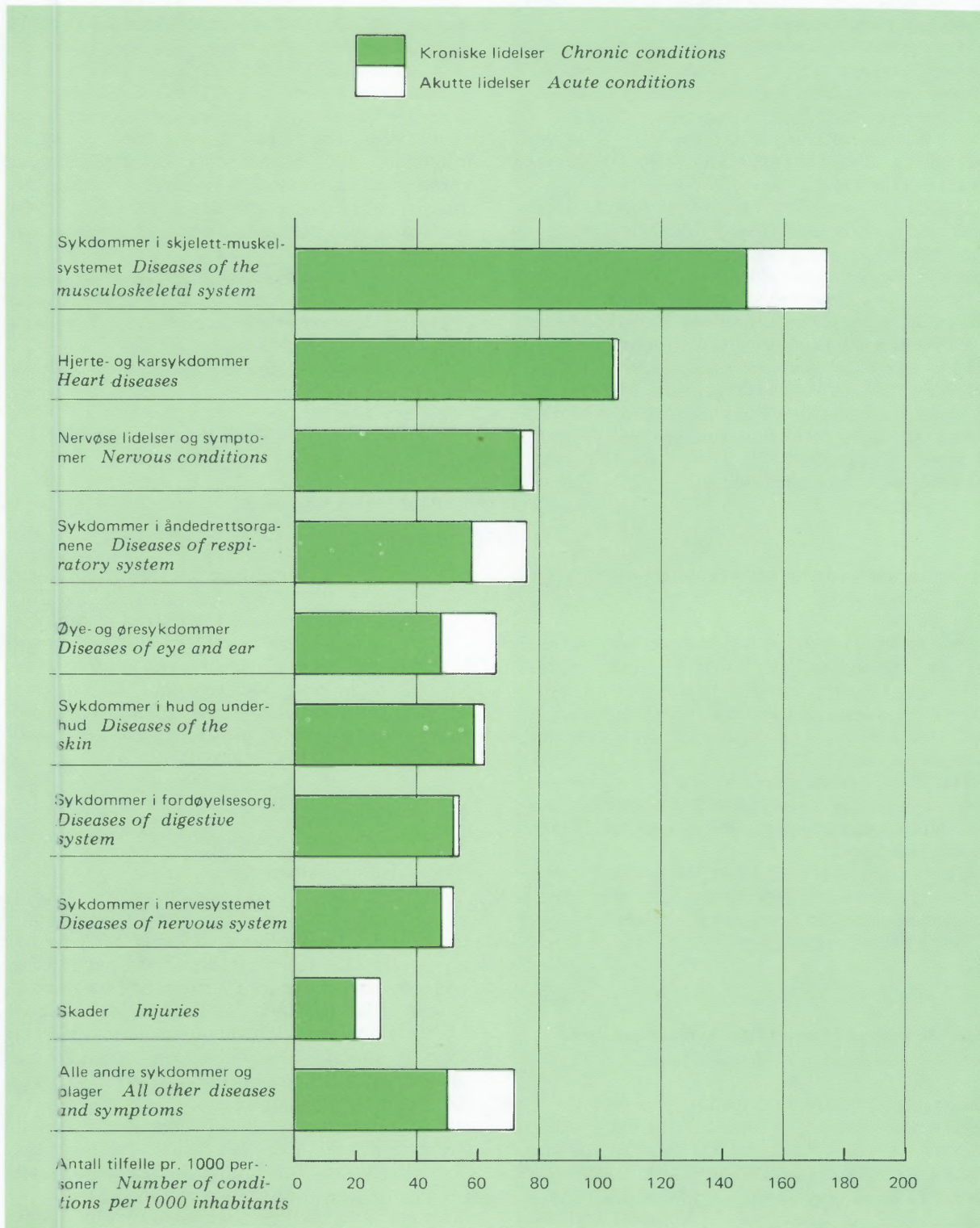
De viktigste folkesykdommene

Noen sykdommer er særlig utbredt. De lidelsene det er vanligst å ha, er skjelett- og muskelsykdommer, hjerte- og karsykdommer, psykiske lidelser og sykdommer i åndedretsorganene. Disse plagene er ofte kroniske, dvs. de har vart i minst et halvt år (figur 4.7).

Sykdommer i skjelett og muskler er vanligste diagnose

Ifølge helse- og levekårsundersøkelsene er sykdommer i muskler og skjelett mest utbredt. Få folk dør av slike sykdommer, men mange er plaget i lang tid. I 1980 hadde om lag 550 000 personer, eller 19 prosent av befolkningen i alderen 16-79 år, en skjelett- eller muskelsykdom. Slike plager er gjerne en følge av

Figur 4.7. Sykelighet etter årsaksgrupper, og om forløpet er kronisk eller akutt. 1. oktober 1975 Morbidity by cause, and whether the condition is stated as chronic or accute. 1 October 1975

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975.
Source: NOS Health Survey 1975.

langvarig slitasje. Det betyr at de blir vanligere etter hvert som vi kommer opp i høyere alder. Hos unge mennesker forekommer slike lidelser hyppigst blant menn, hos eldre hyppigst blant kvinner.

Hyppigheten av kroniske skjelett- og muskelsykdommer varierer med yrke. Både blant menn og kvinner finner vi langt større hyppighet av revmatisme blant sysselsatte i primærnæringene enn i andre yrker. Hjemmearbeidende kvinner har litt lavere hyppighet av slike sykdommer enn kvinner som er yrkesaktive (Helseundersøkelse 1975).

Ifølge Levekårsundersøkelsen 1980 tilhørte ufaglærte arbeidere og jordbrukere/fiskere de sosioøkonomiske gruppene som hyppigst hadde kroniske sykdommer i skjelett og muskler.

Høyere funksjonærer var sjeldnere plaget av slike lidelser. Et tegn på hvor hemmende slike sykdommer er får vi ved å se på antallet som er uføretrygdet med skjelett- og muskelsykdommer som diagnose. Pr. 31. desember 1980 var vel 34 000 personer uføretrygdet på grunn av slike lidelser. Disse lidelsene fører også til mange sykedager. Helseundersøkelsen i 1975 viste at 15 prosent av de syketilfellene som førte til nedsatt aktivitet i en 14-dagersperiode, var skjelett- og muskelsykdommer.

Hjerte- og karsykdommer forekommer ofte

Hjerte- og karsykdommer er også svært utbredt. Levekårsundersøkelsen 1980 viste at 12 prosent av befolkningen i alderen 16–79 år hadde slike kroniske sykdommer. Dette vil si om lag 350 000 personer.

Det synes ikke som om disse sykdommene har økt i utbredelse siden 1975.

Vel 20 000 personer var i 1980 uføretrygdet som følge av hjerte- og karsykdommer. For begge kjønn var denne diagnosen den tredje hyppigste medisinske årsak til uføretrygd.

Hjerte- og karsykdommer rammer særlig de eldre. Samlet rammer disse sykdommene kvinner hyppigere enn menn, noe som særlig skyldes kvinnes høye sykkelighet av høyt blodtrykk.

Psykiske lidelser rammer flere kvinner enn menn

I Helseundersøkelsen 1975 ble kroniske psykiske lidelser registrert hos vel 7 prosent av de intervjuede.

Dette betyr at om lag 300 000 personer i landet hadde slike lidelser. Langvarige psykiske lidelser finner vi oftest i aldersgruppene over 50 år. Men unge i alderen 16–29 år har også en del kroniske psykiske plager.

Kvinnene rapporterer om langvarige psykiske lidelser nesten dobbelt så hyppig som menn.

Psykiske lidelser fører til betydelig reduksjon i aktivitet, og er den absolutt mest ubredte medisinske årsak til uføretrygd. Ved utgangen av 1980 hadde vel 33 prosent av uførepensjonistene, eller til sammen mer enn 53 000 personer, slike lidelser som primærdiagnose.

1 av 3 voksne har av og til psykiske plager

Nedsatt psykisk velvære kan redusere folks velferd uten at det er rimelig å se den som sykdom. I Levekårsundersøkelsen 1980 ble intervjuobjektene stilt tre spørsmål om psykiske plager: Om de hadde vært plaget av hjertebank uten å ha anstrengt seg, vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet eller følt seg deprimert og nedfor. Så mange som en tredjedel av alle voksne svarte at de av og til hadde en av de plagene. Men det er de færreste som plages hele tiden. Det var sju prosent som svarte at de ofte hadde minst én av disse plagene.

Også når vi måler psykiske plager på denne måten, viser kvinnene seg å være atskillig hardere rammet enn menn. Hjemmearbeidende kvinner er hyppigere plaget enn yrkesarbeidende.

Både for menn og kvinner stiger andelen med psykiske plager med alderen.

Antallet krefttilfelle øker

Kreft er en sykdomsgruppe som gir et betydelig velferdstap.

Tallet på registrerte nye krefttilfelle er fordoblet fra 1955, til nær 14 600 nye tilfelle i 1980. Økningen i kreftsykelighet har delvis sammenheng med at befolkningen blir eldre. Men selv om vi tar hensyn til det, har det vært en økning i nye tilfelle av kreft på 40 prosent for menn og 30 prosent for kvinner i perioden 1955 til 1978 (Kreftregisteret 1982).

Nye infeksjonssykdommer

Hvor vanlige forskjellige sykdommer er, forandrer seg over tid. Om vi ser langt tilbake i tid, hadde infeksjonssykdommene en mye større plass i sykdomsbildet enn de har nå. Ennå i 1950 ble det meldt om vel 3 000 nye tilfelle av smittsom tuberkulose. I 1980 ble det meldt om 217 slike tilfelle. Poliomyelitt ble omtrent utryddet fra den store epidemien i 1951 fram mot slutten av 1960-årene.

Verken tuberkulose eller poliomyelitt skaper nå nye store helseproblemer her i landet, men begge sykdommene har resultert i funksjonshemmede som lever med følgene av disse sykdommene i dag.

En del andre infeksjonssykdommer, f.eks. gonorré, har imidlertid hatt en sterk økning fra begynnelsen av 1950-årene fram til 1975. Etter 1975 har antallet behandlede gonorétilfelle gått ned fra vel 14 000 til under 10 000 pr. år.

Mer bagatellmessige infeksjonssykdommer som influensa har vi heller ikke grunnlag for å tro er på retur. Selv om disse sykdommene er kortvarige og sjelden fører til komplikasjoner, betyr de mye når det gjelder sykefravær.

Mange blir skadd i trafikken

Fra første del av 1950-årene til første del av 1970-årene ble tallet på drepte eller skadde i trafikken tredoblet. Senere i det tiåret gikk tallet ned igjen. I 1981 ble vel 10 800 mennesker skadd eller drept. Antallet ser nå ut til å holde seg på samme nivå (tabell 4.4).

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 5 prosent av alle som var yrkesaktive i 1979 var utsatt for arbeidsulykker. Alle ulykkene var ikke alvorlige. Men nesten halvparten av alle som ble skadet, var fraværende fra arbeidet i minst 11 dager på grunn av skader. Det

tilsvarer om lag 50 000 personer. Skadehyppigheten er svært skjevt fordelt i befolkningen. Menn skades dobbelt så ofte som kvinner. Og mens over 10 prosent av arbeiderne ble skadet, var det nesten ingen høyere funksjonærer som ble det.

Uten at vi har gode nok data til å være sikre, gir tallene for trafikkskader og arbeidsskader oss et inntrykk av at såpass mange mennesker er alvorlig skadd de siste 10–20 år, at antallet funksjonshemmede etter skader kan ha økt.

Vi har dessverre ikke tall for omfanget av skader som skjer i hjemmet eller i forbindelse med fritidssysler.

Tabell 4.4. Drepte og skadde personer i veitrafikkulykker. 1950–1981 *Killed and injured persons in road traffic accidents. 1950–1981*

År Year	Personer drept eller skadd Persons killed or injured			
	I alt Total	Drept Killed	Alvorlig skadd Seriously injured	Lettare skadd Slightly injured
Årlig gjennomsnitt <i>Annual average</i>				
1950–1954	3 480	161	1 278	2 041
1960–1964	7 494	356	3 321	3 816
1971–1975	11 248	519	3 597	7 132
1976–1978	12 312	449	2 916	8 947
1979–1981	10 937	379	2 066	8 492

Kilde: NOS Veitrafikkulykker 1981. Source: NOS Road Traffic Accidents 1981.

Store sosiale forskjeller i tannhelse

Vi ser på god tannhelse som en velferdsressurs, selv om det ganske sikkert varierer i befolkningen hvor viktig en synes det er å ha en plettfri perlerad.

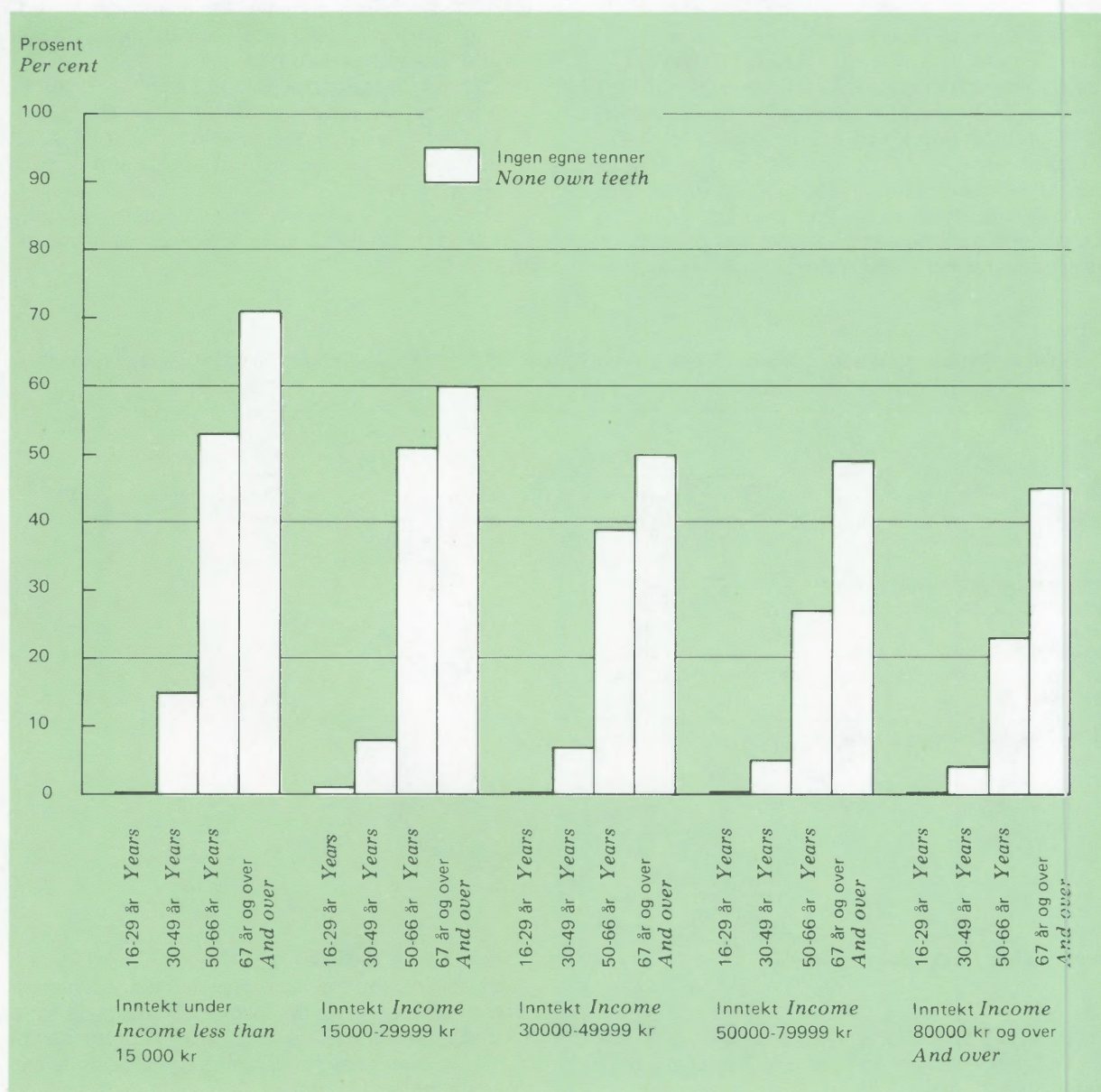
Som for alminnelig helsetilstand, blir også tannhelsen i befolkningen dårligere med stigende alder. I aldersgruppen 7–15 år hadde i 1975 94 prosent egne tenner med få hull, reparasjoner eller plomberinger. I aldersgruppen 67 år og over var 82 prosent av befolkningen avhengig av tannproteser i 1975 (vedleggstabell 4.10).

De yngre aldersgruppene i dag vil trolig hele sitt liv ha bedre tannhelse enn dagens eldre generasjoner har hatt. Dette skyldes bedre kosthold og mer forebyggende tannbehandling hos dagens yngre generasjon, bl.a. bruk av fluor.

Tannhelsetilstanden, eller det vi med en kortere betegnelse kaller tannstatus, varierer også klart med befolkningens bosted. I Nord-Norge var 53 prosent av befolkningen 16 år og over avhengig av tannproteser i 1975, mens dette bare gjaldt 24 prosent av befolkningen i Oslo og Akershus.

De høyeste inntektsgruppene har best tannhelse (figur 4.8).

Tannhelsen i befolkningen synes å variere mer regionalt og mellom sosialgrupper enn det vi kan registrere for andre helseproblemer. Det kan ha sammenheng med at omfanget av tannsykdommer lettere lar seg påvirke av forebygging og behandling enn de fleste andre sykdommer.

Figur 4.8. Tannstatus etter alder og inntekt 1975 *Dental state by age and income 1975*

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975.
Source: NOS Health Survey 1975.

Nedsatt funksjonsevne

Noen sykdommer og skader fører til at den syke ikke klarer å gjøre alt hun eller han klarte før. Det kan ytre seg i form av lavere aktivitet, eller det kan være noen spesielle virksomheter det blir vanskelig å drive med.

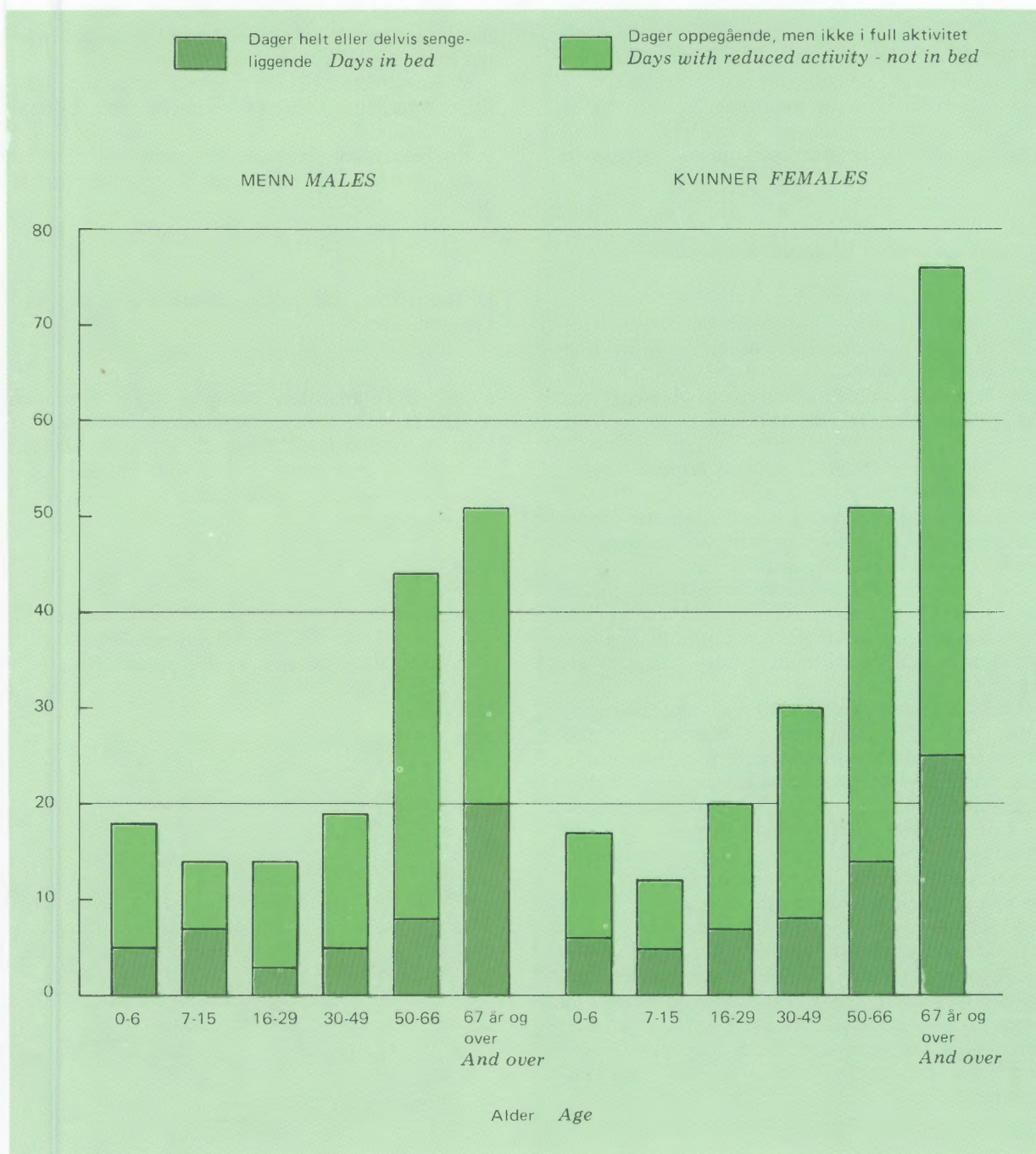
I de fleste tilfelle vil problemene være over når sykdommen er over. Men en del sykdommer fører til funksjonsnedsetting også etter at selve sykdommen er over. Det samme gjelder skader. Derfor er det ikke det samme å være syk og funksjonshemmet. Noen syke er funksjonshemmede, men ikke alle, og om-

vendt. Funksjonshemming kan også være resultat av en medfødt lidelse.

Vi er syke en måned hvert år

Beregninger fra Helseundersøkelsen 1975 viser at gjennomsnittspersonen her i landet hadde redusert aktivitet på grunn av sykdom 30 dager i løpet av 1975. Antall sykedager varierte mellom kjønnene. Menn hadde gjennomsnittlig 26 sykedager og kvinner 35 (figur 4.9).

Figur 4.9. Gjennomsnittlig antall sykedager i løpet av året 1975 for menn og kvinner i ulike aldersgrupper *Average numbers of days with illness during 1975. Males and females in different ages*

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975.

Source: NOS Health Survey 1975.

Levekårsundersøkelsen 1980 viser noe mindre forskjeller i sykedager mellom menn og kvinner.

Tallene for sykedager gjelder dager da aktiviteten var noe nedsatt på grunn av sykdom. Om vi er strengere og bare regner med de dagene da de intervjuete lå helt eller delvis til sengs, blir antallet sykedager redusert til 11 for både menn og kvinner.

Eldre har flere sykedager enn yngre (figur 4.9). Eldre kvinner er særlig utsatt. I gjennomsnitt var en

femtedel av alle dager sykedager for de eldste kvinnene.

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at det er sammenheng mellom antall sykedager og sosioøkonomisk status. Blant ansatte har arbeidere flere sykedager enn funksjonærer. Pensjonistene er særlig ofte syke. Også de hjemmearbeidende har mange sykedager.

Sykefraværet er høyest for personer med tungt kroppsarbeid

I 1975 var de yrkesaktive borte fra arbeidet på grunn av egen sykdom i 4 prosent av arbeidstiden.

Fraværet målt i tid varierer fra om lag 3 prosent for yrkesaktive med overveiende stillesittende arbeid til nær 6 prosent for personer med tungt kroppsarbeid.

500 000 voksne har funksjonsproblemer

Sykdommer og funksjonshemminger må ses i forhold til egne og andres forventninger om hva slags aktiviteter en person skal være med i. Man er funksjonshemmet i forhold til noen gjøremål, uten å være det i forhold til andre. Men enkelte gjøremål er viktigere enn andre. Vi bruker gjerne uttrykket funksjonshemmede om de som på grunn av nåværende eller tidligere sykdom eller skade har alvorlige problemer i utdanning eller arbeidslivet, med å klare seg på egenhånd i bolig eller transport, eller er forhindret fra å pleie sosiale kontakter.

Det er om lag 200 000 medlemmer i de organisasjonene som er tilsluttet Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon. De fleste av dem oppfatter seg som funksjonshemmede i forhold til noen viktige aktiviteter.

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at det blant personer i alderen 16–79 år er ca. 500 000 personer, eller 18 prosent, som har ett eller flere funksjonsproblemer. Som funksjonsproblem regnes her nedsatt synsevne selv med briller, nedsatt hørsel også med eventuelt høreapparat, sterkt nedsatt bevegelsesevne eller sterkt nedsatt arbeidsevne. Sykdom er årsak til mange av disse funksjonsproblemene, men vanlige alderdomssvekkelser ligger også ofte til grunn.

Vi vet ikke hvor mange av de som har disse problemene som selv ser seg som funksjonshemmede, heller ikke hvor mange andre som gjør det. I en egen undersøkelse svarte 56 prosent av uførepensjonistene i alderen 18–29 år at de selv betraktet seg som helt eller delvis funksjonshemmede. Blant uførepensjonister over 50 år, var det flere som så seg som funksjonshemmede.

Helse og livsstil

Det har vært vanlig å se på sykdom som tilstander vi ufrivillig blir rammet av, og som vi derfor ikke kan ta ansvar for. Det eneste ansvaret vi har hatt, er for å la oss behandle.

Men etter hvert er det blitt tydelig at livsstil og levevaner virker på sjansene for å bli syk. Sjansene for å bli en av de 1 000 som årlig dør av lungekreft, er klart større for en røyker enn for en ikke-røyker. Gutter

overdødelighet av ulykker skyldes i all hovedsak at de lever annerledes enn jenter.

Vår livsstil velger vi i noen grad selv. Men økonomiske rammer og kulturelle normer begrenser i virkeligheten valgmulighetene ganske mye.

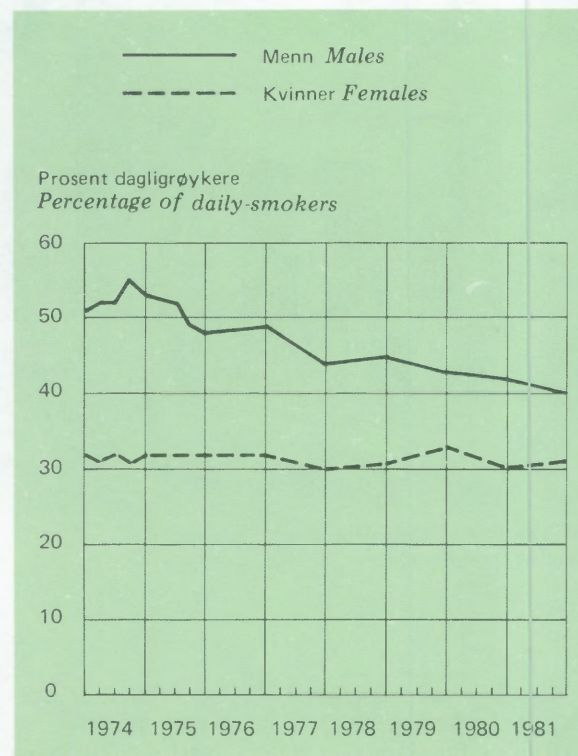
Vi må også huske at det er mange sykdommer som det er vanskelig å sette i forbindelse med noen bestemt livsførsel.

Røyking, alkoholbruk og dårlig kosthold bidrar til svært mange av våre såkalte selvpåførte helseproblemer.

En tredjedel av alle voksne røyker daglig, men røykerne blir færre

I 1982 viste Statistisk Sentralbyrås røykevaneundersøkelse at 40 prosent av mennene og 34 prosent av kvinnene røykte daglig. Fra midten av 1970-tallet har det vært en klar nedgang i andelen røykere blant menn, mens andelen røykere blant kvinner ser ut til å ha holdt seg noenlunde stabil (figur 4.10).

Figur 4.10. Andel dagligrøykere i befolkningen (16–74 år) 1973–1981. Prosent Percentage of daily-smokers in the population (16–74 years) 1973–1981

Kilde: Røykevaneundersøkelser utført av Statistisk Sentralbyrå for Statens tobakkskaderåd – kvartalsvis fra 4. kvartal 1973 til 4. kvartal 1975 og deretter årlige.

Source: Survey on smoking habits carried out by the Central Bureau of Statistics for National Council on Smoking and Health – quarterly from 4. quarter 1973 to 4. quarter 1975, then yearly.

Med tanke på utviklingen vi kan vente oss i framtida er røyking blant unge særskilt viktig. Tall fra 1975 og 1982 viser at stadig færre av elevene i niende klasse røyker. I 1982 var 19 prosent av guttene og 23 prosent av jentene dagligrøykere.

Vi bruker i gjennomsnitt over 2 000 kroner i året til alkohol

Antall dødsfall med alkohol nevnt i hoveddiagnosen har økt i løpet av det siste tiåret. I 1981 ble det registrert 334 slike dødsfall. Det er antatt at dette bare utgjør en mindre del av alle alkoholrelaterte dødsfall (Stortingsmelding 24, 1980/81).

Fra offisiell statistikk over salg av alkohol, framgår det at det registrerte alkoholforbruket her i landet regnet pr. innbygger 15 år og over, har steget jamt etter krigen. Det kan nå synes som det registrerte forbruket omregnet i ren alkohol har stabilisert seg rundt 5,5–6 liter pr. innbygger pr. år. Omregnet til kroner vil det si at hver innbygger 15 år og over i 1981 brukte godt over 2 000 kroner til alkohol.

I tillegg til det registrerte forbruket, regner Statens institutt for alkoholforskning med et uregistrert forbruk som utgjør om lag 25 prosent av det totale.

I og med at mange ikke drikker alkohol, er det også mange som drikker langt mer enn gjennomsnittsförbruket. Statens institutt for alkoholforskning regner med at det var ca. 75 000 personer her i landet som hver drakk en mengde tilsvarende 40 liter ren alkohol eller mer i løpet av 1980.

Kontakt med helsetjenesten

I 1975 hadde folk her i landet i gjennomsnitt 10 kontakter med helsetjenesten. Hyppigheten av kontakt er skjevt fordelt i befolkningen. Tallet sier likevel at helsetjenesten blir mye brukt.

På tross av det kan vi ikke si presist hva bruk av helsetjenesten er et uttrykk for. Ikke bare omfanget av sykdom forklarer kontakthyppheten. Tilgjengeligheten av tjenester betyr f.eks. mye.

Vi vet heller ikke hva folk får igjen for kontakten. For en god del sykdommer er det mulig å gi behandling som gjør pasienten frisk. For andre kan behandlingen hindre forverring eller hjelpe mot ubehag som følger med sykdommen, eller den kan gi håp eller trygghet. Mye pleie og annen omsorg formidles også gjennom helsevesenet.

Helsevesenet kan også gi oss rett til omfattende økonomiske overføringer. Men akkurat hvor mye helsevesenet bidrar til vår helse, vet vi ikke.

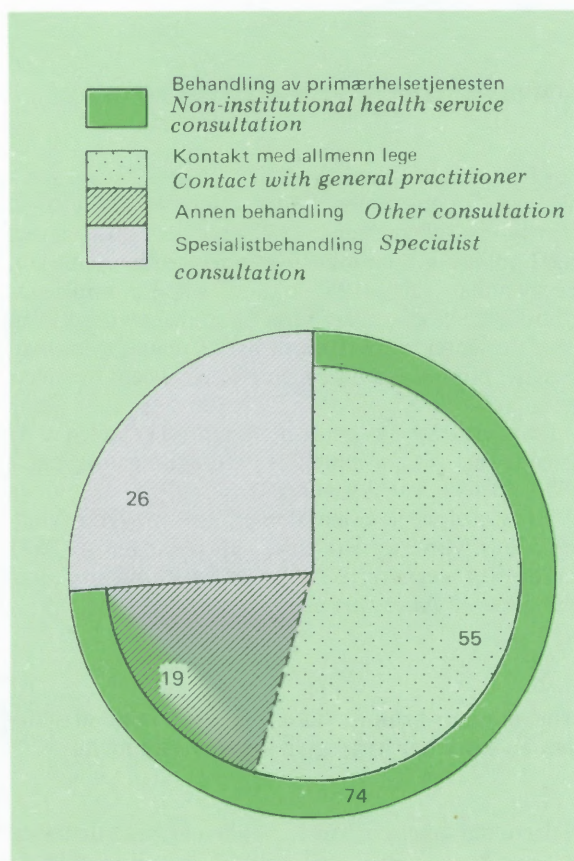
Seks av årets ti kontakter med helsevesenet skjer i forbindelse med sykdom

Av de 40 millioner kontaktene nordmenn ifølge Helseundersøkelsen hadde med helsevesenet i 1975, ble om lag 58 prosent foretatt i forbindelse med sykdom. Tannlegebesøk utgjorde 24 prosent av kontaktene. Resten av kontaktene gjaldt helsekontroller av ulike slag (helsestasjoner, skolelege, bedriftshelsetjeneste) og vaksinasjoner.

Det er ikke foretatt senere undersøkelser her i landet som kan gi grunnlag for tilsvarende beregninger. Vi har riktignok opplysninger om institusjonshelsetjenesten, men for helsetjenesten utenfor institusjon er det bare hjemmesykepleien som er dekket av løpende årlig statistikk på landsbasis.

Helseundersøkelsen 1975 gir opplysninger om kontakter med helsevesenet så vel i som utenfor institusjon, men undersøkelsen omfatter ikke personer som oppholdt seg på helseinstitusjoner og aldershjem da intervjuet ble foretatt.

Figur 4.11. Kontakter med helsetjenesten ved sykdom pr. 1000 personer. 1.–14. oktober 1975 *Contacts with the health service by illness. Per 1000 persons. 1–14 October 1975*

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975.
Source: NOS Health Survey 1975.

Tre fjerdedeler av alle kontakter på grunn av sykdom er med primærhelsetjenesten

Henvendelser på grunn av sykdom går for det meste til den delen av helsetjenesten som omtales som primærhelsetjenesten. I primærhelsetjenesten inngår allmennpraktiserende leger (både privatpraktiserende, bydelsleger og distriktsleger), hjemmesykepleie, helsestasjonsvirksomhet og bedriftshelsetjenester. Av de kontaktene på grunn av sykdom som ble registrert i Helseundersøkelsen var 74 prosent med primærhelsetjenesten. Størsteparten av disse kontaktene var med lege (figur 4.11). En del av kontaktene var med fysioterapeut og sykepleier.

De resterende konsultasjonene på grunn av sykdom skjedde med spesialist, sykehus, eller var røntgen- eller laboratorieundersøkelser.

Vi har i gjennomsnitt fem legekontakter i året

Om vi bare ser på legekontakter uavhengig av om de var under primær-, spesialist- eller institusjonshelsetjenesten, hadde hver person i landet i gjennomsnitt hatt fem legekontakter i løpet av året 1975. Fire av disse var på grunn av sykdom. For tannlegekontakter viser Helseundersøkelsen et gjennomsnitt på vel to tannlegekontakter pr. person i løpet av 1975.

Kraftig utbygging av hjemmesykepleien

For hjemmesykepleien kan vi følge utviklingen fram til 1981. Denne delen av helsetjenesten er utbygd kraftig i de senere årene. I 1977 ble det registrert om lag 2 millioner hjemmebesøk innen denne tjenesten. Besøktallet var i 1981 økt til vel 3,5 millioner. Økningen i besøktall er først og fremst en følge av at flere pasienter er blitt innskrevet i denne tjenesten, men det blir også gitt flere besøk pr. pasient for hvert år.

De aller fleste pasientene i hjemmesykepleien er 67 år og over. Av pasientene i denne aldersgruppen i 1981 var 65 prosent kvinner.

Hjemmesykepleietjenesten er ulikt utbygd i fylkene. Mens Møre og Romsdal ved utgangen av 1981 hadde flest registrerte pasienter i forhold til folkemengden, lå Akershus og Oslo klart lavest.

Stor økning i bruk av helsetjenesten fra 50-årsalderen. Kvinner har hyppigere kontakt enn menn

Helseundersøkelsen viser at bruken av helsetjenesten varierer blant annet med alder, kjønn og landsdel. Sykelighetsvariasjonene kan ikke alene forklare ulikheter i bruken av helsetjenesten. Rimeligvis er både

forskjeller i aktuelle helsetilbud og i vaner av betydning.

Fram til 50-årsalderen er kontaktfrekvensen med helsetjenesten om lag den samme for alle aldersgrupper. Barn i alderen 0–6 år har riktignok færrest kontakter, men dette skyldes at aldersgruppen har få tannlegekontakter. Den store økningen i det totale antallet helsetjenestekontakter kommer i 50–60-årsalderen. Det er konsultasjoner på grunn av sykdom som øker. Sammenliknet med aldersgruppen 30–49 år er antallet forebyggende helsekontroller og antallet tannlegekonsultasjoner sterkt redusert.

Kvinner hadde hyppigere enn menn kontakt med helsetjenesten. De er ikke bare oftere i kontakt med helsetjenesten på grunn av sykdom, men har også klart flere tannlegekontakter (vedleggstabell 4.11).

Oslofolk bruker helsetjenesten mest

Folk i de ulike deler av landet har ikke like mye kontakt med helsetjenesten (figur 4.12).

Personer bosatt i Oslo hadde flest kontakter med helsetjenesten, mens de i Nordland, Troms og Finnmark hadde færrest.

Ser vi bare på kontakter ved sykdom får vi et noe annet bilde, men Oslos innbyggere hadde fortsatt flest kontakter og Nordland færrest.

I 1980 brukte vi i gjennomsnitt apotekvarer for 400 kroner

Helseundersøkelsen 1975 viser at lege hadde forordnet medisin i to tredjedeler av alle registrerte syketilfelle. Dessuten bruker folk medikamenter på eget initiativ, dette gjaldt for 17 prosent av de syketilfellene som ble registrert.

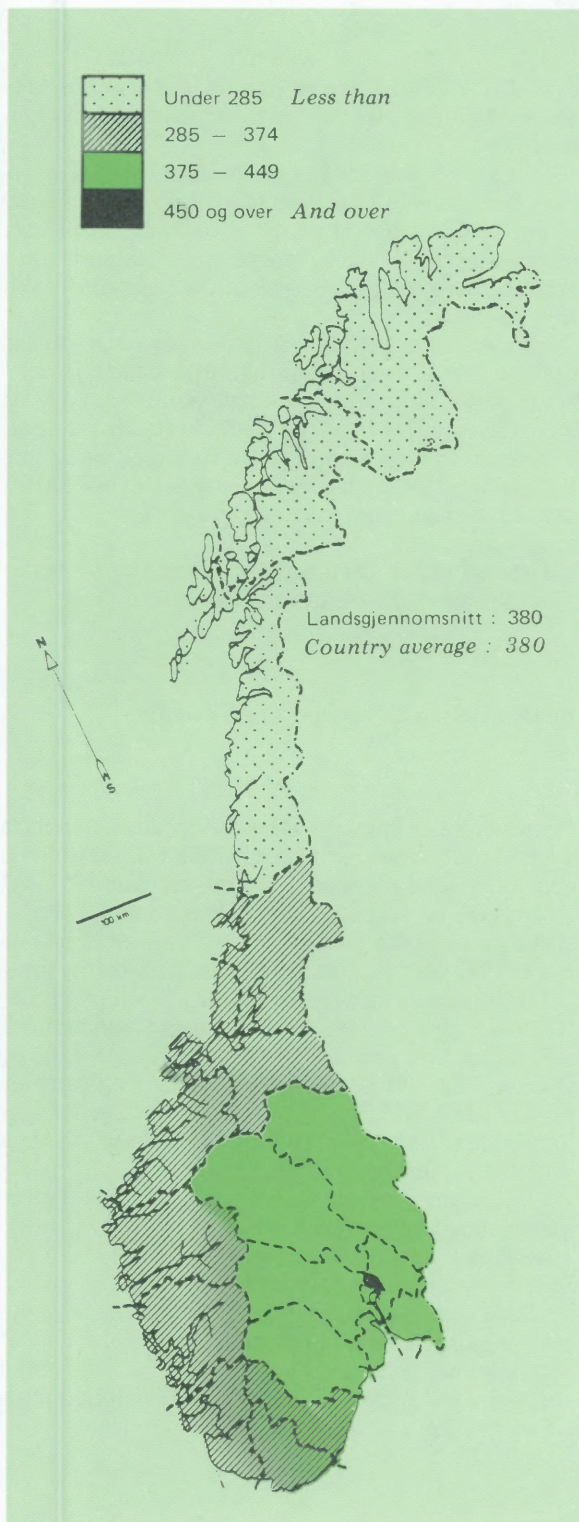
Slik syketilfellene ble registrert dominerer langvarige og kroniske tilfelle. Statistikken gir altså ikke et dekkende bilde av hva som skjer ved kortvarige og mer bagatellmessige lidelser.

Medisinbruk på eget initiativ var vanligst ved hodepine og akutte luftveisinfeksjoner. Det ble tatt medisin på eget initiativ for om lag halvparten av disse syketilfellene.

I 1980 ble det omsatt varer for i alt 1,65 milliarder kroner fra norske apotek. Dette betyr at det ble handlet apotekvarer for om lag 400 kroner pr. innbygger dette året.

Når det gjelder folks forsøk på selv å kurere oppståtte sykdommer vet vi foreløpig nokså lite.

Figur 4.12. Alle kontakter med helsetjenesten pr. 1000 personer. Regioner. 1.-14. oktober 1975 *All consultations with health service per 1000 persons. Regions. 1-14 October 1975*

Kilde : NOS Helseundersøkelse 1975.
Source : NOS Health Survey 1975.

Institusjonshelsetjenesten

Bare noen ganske få av alle kontakter med helsetjenesten er sykehusinnlegginger. 2 prosent av alle kontakter forårsaket av sykdom og 1 prosent av samtlige kontakter med helsetjenesten er sykehusinnlegging (Helseundersøkelsen 1975). På den annen side er institusjonshelsetjenesten en svært ressurskrevende del av helsetjenesten.

Nesten 70 000 plasser i helseinstitusjoner i landet

Ved utgangen av 1981 var det over 1 000 helseinstitusjoner her i landet med til sammen nær 68 000 plasser. Fra 1975 til 1981 økte antallet plasser med nær 8 prosent (tabell 4.5).

Tabell 4.5. Antall plasser i hovedtyper av helseinstitusjoner. 1975, 1979 og 1981 *Number of beds in main types of health institutions. 1975, 1979 and 1981*

Plasser Beds	1975 ¹	1979	1981
Helseinstitusjoner i alt <i>Health institutions, total</i>	63 020	67 500	67 776
Somatiske institusjoner i alt <i>Somatic institutions, total</i> ..	44 141	49 533	50 411
Av dette <i>Of which</i>			
Somatiske sykehus <i>Somatic hospitals</i>	22 457	22 277	21 793
Somatiske sykehjem <i>Somatic nursing homes</i>	20 428	26 399	28 031
Psykiatriske institusjoner i alt <i>Psychiatric institutions, total</i>	13 157	12 062	11 351
Psykiatriske sykehus og klinikker <i>Mental hospitals and clinics</i>	8 783	7 620	6 823
Psykiatriske sykehjem og ettervernshjem <i>Nursing homes for mentally diseased and after-care homes</i>	4 374	4 442	4 528
Institusjoner for psykisk utviklingshemmede <i>Institutions for mentally retarded</i>	5 722	5 905	6 014

¹ Ikke medregnet 3 institusjoner som ikke har levert oppgave.

¹ Not including 3 institutions not giving annual reports.

Kilde : NOS Helseinstitusjoner 1981.
Source : NOS Health Institutions 1981.

Økningen skyldes en relativt sterk vekst i plasser i somatiske sykehjem. Det har også blitt flere plasser for psykisk utviklingshemmede. I de psykiatriske institusjonene ble det færre plasser i perioden 1975 til 1981, og tallet på plasser i de somatiske sykehusene gikk også litt ned.

Ved utgangen av 1981 fordelte plassene ved de somatiske helseinstitusjonene seg forholdsvis jevnt etter fylkenes innbyggertall (vedleggstabell 4.12).

Økt antall innlegginger i somatiske institusjoner

Vi har bedre tilbakegående tall for helsetjenesten i institusjon enn for primærhelsetjenesten her i landet. (vedleggstabell 4.13)

Fra 1975 til 1981 økte tallet på innlegginger i alle helseinstitusjoner med 40 000 til vel 630 000. Økningen skyldes økt innleggingshyppighet i somatiske helseinstitusjoner – det vil si institusjoner som behandler kroppslige sykdommer. Innlegginger er ikke identisk med tallet på innlagte personer i året. En person vil ved flere gjeninnlegginger i året bli tellet på ny ved hver innlegging. Data for 1980 tyder på at hjerte- og karsykdommer, ulykker og skader er de hoveddiagnoser som er hyppigst ved innlegginger i alminnelige somatiske sykehus (RAPP 82/34).

Færre innlegginger i psykiatriske institusjoner

For de psykiatriske institusjonene var det en nedgang i innlegginger fra 1979 til 1981 (vedleggstabell 4.13). Psykiatriske institusjoner består hovedsakelig av psykiatriske sykehus, psykiatriske sykehjem, klinikker og klinikkavdelinger.

Sykehusene og sykehjemmene tar for det meste hånd om pasienter med yngre psykiske lidelser (psykoser), mens klinikkavdelingene er beregnet for lettere psykiske lidelser (nevroses). I 1981 var godt over halvparten av plassene i de psykiatriske institusjonene ved psykiatriske sykehus, og vel en tredjedel var ved sykehjem.

I de psykiatriske sykehusene og ikke minst i de psykiatriske sykehjemmene vil det ofte være snakk om langvarige opphold, mens klinikkene tar hånd om pasienter som ganske raskt vil kunne utskrives. Knappt 10 prosent av alle psykiatriske plasser var i klinikker eller avdelinger ved somatiske sykehus, men disse plassene fikk 40 prosent av alle innlegginger. Innlegginger etter tvangsinnleggingsparagrafer var ganske vanlig i psykiatriske sykehus og sykehjem (henholdsvis 34 prosent og 56 prosent av alle innlegginger i 1980), men var lite i bruk ved klinikkavdelingene (10 prosent).

Flesteparten av de psykiatriske sykehusene er gamle og er bygget før de nyere behandlingsprinsippene slo igjennom i psykiatrien. I praksis betyr det at særlig de pasientene som er lenge i en psykiatrisk institusjon er henvist til institusjoner som er dårlig stillet med hensyn til materielle ressurser. Store avdelinger med få enerom gjør botettheten til et problem for mange av landets psykiatriske pasienter. De psykiatriske sykehusene har også lenge stridt med å få bestatt stillinger med kvalifisert personell. I 1979 var halvparten av sykepleierstillingene ubesatt eller besatt av personell uten sykepleierutdanning.

Ressurser i helsevesenet

Antall ansatte i helsevesenet økte med 100 000 fra 1970 til 1980

Fra 1970 til 1980 økte tallet på sysselsatte i helsesektoren med om lag 100 000 personer, eller ble mer enn fordoblet.

Folke- og bolig telling 1. november 1980 viser at det var sysselsatt vel 173 000 personer 16 år og over i helsesektoren. Da har vi regnet med både medisinsk, teknisk personell og kontorpersonell. Sysselsatte i helsesektoren utgjør 9 prosent av alle yrkesaktive ved folketellingen.

Antallet utførte timeverk har neppe økt i samme omfang. Den gjennomsnittlige arbeidstida i året i helsevesenet har gått ned i denne perioden, både på grunn av generelle arbeidstidsforkortelser og fordi andelen deltidssysselsatte har økt. Ifølge Folke- og bolig telling 1980 hadde 40 prosent av de sysselsatte i denne næringen en samlet arbeidstid på under 1 000 timer i året.

Helsearbeid er kvinnearbeid. Over 80 prosent av de sysselsatte i helsesektoren er kvinner.

Bedre dekning av helsepersonell enn før

Legedekningen har vist en klar økning her i landet fra 1976 til 1981. Mens det i januar 1976 var 582 innbyggere pr. yrkesaktiv lege, var det i februar 1981 492 innbyggere pr. lege. (vedleggstabell 4.14).

Av landets vel 8 300 yrkesaktive leger arbeidet i februar 1981 nær 37 prosent utenfor helseinstitusjon.

Dekningen av primærleger, det vil si allmennpraktiserende leger, distriktsleger og turnuskandidater i distrikt, er best i Finnmark og Sogn og Fjordane og svakest i Sør-Trøndelag, Hordaland, Rogaland og Oslo/Akershus. Fylker med best primærlegedekning har imidlertid en legedekning i helseinstitusjon langt under landsgjennomsnittet.

Også andre grupper av helsepersonell har hatt en klar økning i antall sysselsatte i 1970-årene og hittil i 1980-årene. Det gjelder både sykepleiere, hjelpepleiere, tannleger og fysioterapeuter.

Kapasiteten for utdanning av flere viktige faggrupper innen helsetjenesten er nå så stor at det i årene som kommer sjelden vil være vanskelig å få bestatt stillinger. Dekningen av helsepersonell vil da bli bestemt av tallet på stillinger.

Helsestellet tar en femtedel av det offentlige forbruket

Samfunnets samlede utgifter til helsestellet er betydelige. I 1980 brukte vi over 17 milliarder kroner i of-

fentlige og private midler til helsestell. Det tilsvarer 4 160 kroner pr. innbygger dette året.

Den største delen av utgiftene dekkes over offentlige budsjetter. Helsestellet tok 11,5 av de vel 53,4 milliardene som gikk til offentlig forbruk i 1980. Det tilsvarer 21 prosent. De største uttellingene gikk til institusjonshelsetjenesten.

Helsevesenets andel av de offentlige budsjetter har økt. I 1970 gikk 14 prosent av det offentlige forbruket til helsestell.

Mye helse- og omsorgsarbeid skjer uformelt

En stor del av syketilfellene går over uten at det kommer til kontakt med helsetjenesten. Som oftest bare venter vi på at sykdommen skal gå over. Men det hender også at vi prøver å behandle oss selv, eller at noen i familien eller vennekretsen prøver det.

I tillegg blir det ytt hjelp til pleie av og omsorg for syke i hjemmene i mange tilfelle der en også har vært i kontakt med helsevesenet. Størst omfang har stell av langvarig syke, barn og eldre.

Levekårsundersøkelsen 1980 viste at 5 prosent av personene i aldersgruppen 16–79 bor i en husholdning med pleie- eller tilsynstrengende personer.

Frå Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81 har vi tall som viser at 12 prosent av alle i alderen 16–74 år har gitt praktisk hjelp eller stell til syke, funksjonshem-

mede eller gamle utenfor husholdningen i løpet av den siste måneden før intervjuet. Halvparten hadde gitt hjelp i over 10 timer.

Helseforhold i Norden

Spedbarnsdødeligheten er lav i de nordiske land

Spedbarnsdødeligheten har gått nedover i alle de nordiske landene. Den er blant de laveste i verden. Nedgangen har vært størst i Finland. Det er nå små forskjeller i spedbarnsdødelighet i Norden, om vi ikke tar med Færøyene og Grønland. Spedbarnsdødeligheten på Grønland var vel fire ganger så høy som i Norge i årene 1976–1980.

I perioden 1976–1980 hadde Sverige den laveste spedbarnsdødeligheten, og Danmark og Norge den høyeste (tabell 4.6). I 1981 lå Island lavest. I Island er det imidlertid en så liten befolkning og så få fødsler at spedbarnsdødeligheten for et enkelt år kan variere litt tilfeldig. Finland hadde ellers en lav spedbarnsdødelighet i 1981, noe som blir satt i sammenheng med en godt utbygd helsekontrolltjeneste for gravide og spedbarn de senere år. I Finland gir helsestasjonene et bedre tilbud til befolkningen enn i noe annet nordisk land.

Tabell 4.6. Dødelighet i første leveår i Norden. 1976–1981 *Infant mortality in the Nordic countries. 1976–1981*

	Alle nordiske land <i>All Nordic countries</i>	Danmark <i>Denmark</i>	Finland <i>Finland</i>	Island <i>Iceland</i>	Norge <i>Norway</i>	Sverige <i>Sweden</i>
Pr. 1 000 levendefødte <i>Per 1 000 live births</i>						
1976–80	8,4	9,0	8,4	8,3	9,0	7,7
1981	7,1	7,9	6,5	6,0	7,5	6,9
Antall <i>Number</i>	(1 892)	(419)	(412)	(26)	(382)	(653)

K i l d e r: NOMESKO: Helsestatistikk i de nordiske land 1981. Danmark: DS Befolkningens bevegelses. Finland: FOS Befolkningsrørelsen. Island: Skriftstofa Landlæknis: Heilbringdiskyslur. Norge: NOS Helsestatistikk. Sverige: SOS Befolkningsförändringar.

Sources: Denmark: DS Vital Statistics. Finland: FOS Vital Statistics. Iceland: Public Health in Iceland. Norway: NOS Health Statistics. Sweden: SOS Population Changes.

Finske menn har høyest dødelighet

Finske menn har en betydelig overdødelighet i forhold til menn i de andre nordiske landene. Denne overdødeligheten finner vi igjen i alle aldersklasser. Den finske overdødeligheten har gått noe tilbake de siste 20 årene, sannsynligvis som følge av forbedrete levekår. Når det gjelder kvinner, er det og en viss overdødelighet i Finland (Nordisk statistisk årsbok 1982).

I perioden 1976–1980 hadde Finland også den høyeste totale ulykkesdødeligheten. Barn og unge,

under 15 år, hadde høyest ulykkesdødelighet i Island, og nest høyest i Norge. Sverige hadde lavest dødelighet av barneulykker i Norden, og lå nesten 40 prosent under Norge. (Helsestatistikk i de nordiske land 1981.)

Det finnes ikke sammenliknbare tall for sykkelighetsnivået i de nordiske land. Det er sikrere å sammenlikne tall for sykkelighetsfordelingen. I alle landene i Norden er det høyere sykkelighet blant kvinner enn blant menn. Arbeidere har større sykkelighet enn høyere funksjonærer. Naturligvis er de eldre oftere syke enn de yngre.

Like stor andel har nedsatt arbeidsevne i Finland, Sverige og Norge

I levekårsundersøkelsene i Finland, Sverige og Norge ble det stilt spørsmål om de intervjuete hadde nedsatt arbeidsevne på grunn av sykdom. Andelen som svarte at de hadde nedsatt arbeidsevne i høy grad var

ganske lik om vi ser befolkningen fra 20 til 64 år under ett. Men i alderen 55–64 år var andelen klart høyere i Finland. Det passer med dødelighetsmønsteret. Finland har også en større andel uførepensjonister i denne aldersklassen.

I alle land var det relativt sett flest med nedsatt arbeidsevne blant arbeidere. (Levnadsnivå och Ojämlikhet i Norden.)

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 4.7. Dødeligheten blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper, etter årsak. Døde pr. 100 000 innbyggere. 1981 *Sex and age specific death rates, by cause. Deaths per 100 000 population. 1981*

Dødsårsak Cause of death		Under 1 år year	1-14 år years	15-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60-69 år	70-79 år	80 år og over years and over	Alle aldersgrupper All ages	
											1981	1980
Alle dødsårsaker	M M	851,8	34,6	99,2	123,7	322,4	954,4	2 378,4	5 890,6	15 362,1	1 123,7	1 116,5
All causes	K F	651,6	23,4	32,0	61,3	174,4	435,5	1 078,0	3 290,1	11 699,2	921,9	909,0
Alle dødsfall av	M	851,8	17,0	30,5	59,9	245,2	861,5	2 284,6	5 736,1	14 853,8	1 046,7	1 030,6
sykdom Diseases, total	K	643,5	15,1	18,9	47,6	150,1	399,3	1 039,8	3 198,7	11 173,2	877,5	863,8
Tuberkulose (inkl. senfølger)	M	-	-	-	-	-	3,6	7,4	8,2	22,5	2,1	2,8
Tuberculosis (incl. late effects)	K	-	-	-	0,4	-	1,3	4,4	9,0	5,1	1,6	1,6
Alle andre infeksjonssykdommer	M	46,3	2,1	1,3	1,3	3,0	2,7	7,9	18,9	49,5	5,1	5,2
All other infective diseases	K	28,3	2,4	0,2	-	0,5	2,7	4,8	22,2	50,6	5,5	5,1
Ondartede svulster	M	-	5,6	9,8	22,2	64,3	226,6	649,5	1 409,8	2 471,9	241,6	230,7
Malignant neoplasms	K	4,0	3,9	7,0	29,3	91,0	218,6	415,6	752,8	1 373,1	197,4	191,9
Hjerte- og karsykdommer	M	15,4	0,2	5,2	17,5	105,3	456,4	1 222,4	3 130,1	7 993,7	549,4	541,3
Diseases of circulatory system	K	8,1	0,7	2,2	4,9	29,8	106,9	439,3	1 781,5	6 680,9	462,7	451,3
Sykdommer i åndedrettsorganene	M	54,0	0,9	1,5	1,3	7,9	35,8	125,8	486,4	2 220,0	96,5	91,2
Diseases of respiratory system	K	28,3	1,2	1,1	2,5	6,1	17,0	48,8	253,1	1 526,1	87,6	83,2
Sykdommer i fordøyelsesorganene	M	30,8	0,2	0,6	3,0	15,3	29,9	53,6	138,8	416,1	28,6	30,8
Diseases of digestive system	K	20,2	-	0,7	3,9	3,5	13,0	25,0	81,8	370,5	26,1	27,7
Sykdommer i urin- og kjønnsorganene	M	-	-	0,2	0,7	3,0	3,6	16,2	82,2	377,9	15,7	16,3
Diseases of genito-urinary system	K	-	-	0,2	0,7	1,5	3,1	10,5	40,9	145,4	10,6	11,5
Medfødte misdannelser	M	277,5	4,6	1,3	-	1,0	2,7	2,0	4,1	4,5	5,8	5,8
Congenital anomalies	K	234,7	3,4	1,3	1,4	0,5	0,9	3,5	2,4	2,5	4,8	3,3
Alle andre kjente sykdommer	M	296,8	3,0	8,6	10,6	31,1	43,5	95,8	221,8	605,0	52,0	52,0
Other known diseases	K	202,3	2,2	5,0	4,2	13,1	26,8	59,7	162,3	546,2	49,2	53,6
Alderdomssvakhet	M	-	-	-	-	-	-	-	3,3	218,2	5,0	5,3
Serility	K	-	-	-	-	-	-	-	7,2	218,7	8,9	9,3
Hjertelammelse, plutselig død	M	131,0	0,2	0,8	2,0	9,9	43,1	83,5	183,2	353,1	35,0	37,4
Sudden death	K	105,2	1,2	0,4	-	2,0	5,8	22,0	58,3	164,4	15,8	17,7
Annen ubestemt angitt eller uoppgitt årsak	M	-	-	1,3	1,3	4,4	13,6	20,6	49,3	121,5	10,1	11,7
Other ill-defined and unknown causes	K	12,1	-	0,7	0,4	2,0	3,1	6,2	27,1	89,8	7,2	7,7
Ulykker/skader, selv-mord, drap	M	-	17,6	68,7	63,8	77,1	92,9	93,8	154,5	508,3	77,0	85,9
Accidents/injuries, suicide, homicide	K	8,1	8,3	13,2	13,7	24,3	36,2	38,2	91,4	526,0	44,4	45,2

K i l d e: NOS Helsestatistikk 1981. Source: NOS Health Statistics 1981.

Vedleggstabell 4.8. Dødsfall pga. yrkesulykker og andre ulykker, etter kjønn. 1971–1980 *Deaths from occupational accidents and other accidents, by sex. 1971–1980*

		Årlig gjennomsnitt <i>Annual average</i>	
		1971– 1975	1976– 1980
Dødsfall v/ulykker i alt	M M	1 307	1 189
<i>Deaths from accidents, total</i>	K F	686	714
Yrkesulykker <i>Occupational accidents</i>			
Yrkesulykker i alt	M	227	172
<i>Occupational accidents, total</i>	K	4	2
Landtransport	M	32	27
<i>Land transport</i>	K	0	0
Sjøtransport og fiske	M	101	61
<i>Water transport and fishing</i>	K	3	1
Oljevirkksomhet ¹	M	:	30
<i>Oil activity¹</i>	K	:	–
Luftfart	M	6	2
<i>Aviation</i>	K	1	–
Jord- og skogbruk	M	12	11
<i>Agriculture and forestry</i>	K	–	0
Gruver, steinbrudd, sandtak mv.	M	6	2
<i>Mine, quarry, gravel or sand pit</i>	K	–	–
Industri o.l.	M	33	15
<i>Industrial places and premises</i>	K	–	0
Ulykker på andre arb.plasser	M	38	30
<i>Accidents in other work-places</i>	K	0	–
Ikke-yrkesulykker <i>Non-occupational accidents</i>			
Ikke-yrkesulykker i alt	M	1 080	1 011
<i>Non-occupational accidents, total</i>	K	682	712
Landtransport	M	385	319
<i>Land transport</i>	K	155	132
Av dette trafikkulykker m. motor- kjøretøy			
<i>Of which motor vehicle traffic</i>	M	351	293
<i>accidents</i>	K	143	116
Sjøtransport	M	89	70
<i>Water transport</i>	K	3	3
Luftfart	M	15	7
<i>Aviation</i>	K	10	1
Ulykker i og ved hjemmet			
<i>Accidents in home and on home</i>	M	311	354
<i>premises</i>	K	458	513
Ulykker på andre steder			
<i>Accidents in other and not</i>	M	282	262
<i>specified places</i>	K	55	64

¹ Tallet på dødsulykker i oljevirkksomhet før 1976 er ukjent (er fordelt på andre yrkesområder – bl.a. luftfart og sjøfart i årene 1971–1975).

¹ *Data on death accidents in oil activity before 1976 are unknown (spread over other occupations, among other things, aviation and water transport in 1971–1975).*

Vedleggstabell 4.9. Dødelighetsforhold i fylkene etter kjønn og årsak. 1976–1980. Hele landet = 100 *Mortality in counties, by sex and cause. 1976–1980. The whole country = 100*

Nr. Fylke No. County	Ondartede svulster		Hjerte- og karsykdommer i alt		Alle andre bestemte sykdommer Res. no. 000–779		Ubestemt, ukjent årsak No. 780–796		Voldsomme dødsfall No. E 800– E 999	
	No. 140–209		No. 390–458		000–779		No. 780–796		No. E 800– E 999	
	Menn Males	Kvinner Females	M M	K F	M M	K F	M M	K F	M M	K F
Hele landet <i>The whole country</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
01 Østfold	107	104	110	116	93	88	95	81	91	100
02 Akershus	96	93	98	106	98	103	75	73	87	100
03 Oslo	125	117	107	99	127	106	68	81	118	138
04 Hedmark	90	90	96	106	90	110	107	119	95	131
05 Oppland	87	92	92	101	96	101	82	115	90	97
06 Buskerud	94	97	100	112	111	112	100	104	103	109
07 Vestfold	107	105	101	100	112	106	144	131	104	103
08 Telemark	93	95	97	95	103	102	111	100	105	91
09 Aust-Agder	100	95	95	100	96	104	105	104	127	66
10 Vest-Agder	105	97	95	101	116	109	107	96	123	122
11 Rogaland	98	101	97	99	103	95	133	119	104	94
12 Hordaland	102	99	98	95	89	90	68	58	86	78
14 Sogn og Fjordane	85	90	77	82	80	95	104	135	91	72
15 Møre og Romsdal	89	91	91	87	85	91	77	77	95	75
16 Sør-Trøndelag	100	108	106	98	97	103	130	135	90	94
17 Nord-Trøndelag	92	95	95	106	79	90	91	96	94	88
18 Nordland	95	87	105	100	92	96	137	146	97	88
19 Troms	90	96	112	104	89	91	118	119	110	97
20 Finnmark	102	97	124	116	128	120	207	181	144	103

Kilde: NOS Regional dødelighet 1976–1980. Source: NOS Regional Mortality 1976–1980.

Vedleggstabell 4.10. Tannstatus for personer over 16 år utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975. Prosent *Dental status for the non-institutionalized population over 16 years 1 October 1975. Per cent*

	I alt Total	Egne tenner <i>Own teeth</i>			
		Få hull eller repara- sjoner <i>Few cavities or repara- tions</i>	Mange hull eller repara- sjoner <i>Many cavities or repara- tions</i>	Få egne tenner <i>Few own teeth</i>	Ingen egne tenner <i>No own teeth</i>
Over 16 år i alt <i>Over 16 years, total</i>	100	36	30	14	20
16–29 år <i>years</i>	100	66	33	1	0
30–49 »	100	42	41	11	6
50–66 »	100	18	25	25	32
67 år og over <i>years and over</i>	100	6	12	23	59
BOSTED PLACE OF RESIDENCE					
Oslo og Akershus	100	42	34	12	12
Østlandet ellers <i>Rest of</i>	100	36	30	14	20
Sørlandet og Vestlandet	100	35	33	14	18
Møre og Trøndelag	100	32	25	16	27
Nord-Norge	100	26	21	18	35

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. Source: NOS Health Survey 1975.

Vedleggstabell 4.11. Kontakt med helsetjenesten 1.-14. oktober 1975, etter kontaktens art. Kontakter pr. 1 000 personer gruppert etter kjønn og etter alder *Contact with the health service 1-14 October 1975, by type of consultation. Consultations per 1 000 persons, by sex and age*

Kjønn, alder Sex, age	Kontaktens art <i>Type of consultation</i>							Tallet på personer som svarte <i>Number of respondents</i>
	Alle kontakter <i>All consultations</i>	Telefonkonsultasjon med lege <i>Telephone consultation with doctor</i>	Besøk av/hos lege, helseinst. ved sykdom <i>Consultation by/at doctor, health institution when case is present</i>	Annen kontakt ved sykdom <i>Other consultation when case is present</i>	Kontakt med tannlege <i>Consultation with dentist</i>	Forebyggende helsekontroll <i>Prophylactic health control</i>	Annen kontakt utenom sykdom <i>Other consultation without case</i>	
Begge kjønn <i>Both sexes</i>	380	18	145	55	89	44	29	11 014
Menn <i>Males</i>	351	16	140	47	77	45	25	5 427
Kvinner <i>Females</i>	408	20	150	63	101	43	32	5 587
0- 6 år <i>years</i>	307	16	105	8	50	85	44	1 132
7-15 »	360	9	73	12	160	75	32	1 710
16-29 »	368	12	125	40	100	56	36	2 108
30-49 »	367	15	148	56	102	27	19	2 497
50-66 »	442	27	200	95	66	27	28	2 301
67 år og over <i>years and over</i>	402	32	204	104	32	9	21	1 266

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Vedleggstabell 4.12. Plasser pr. 100 000 innbyggere ved ulike typer helseinstitusjoner. Fylke. 1981 *Beds per 100 000 inhabitants by different kinds of health institutions. County. 1981*

Tilknytningsfylke ¹ <i>County of administration¹</i>	Helseinstitusjoner i alt <i>Health institutions, total</i>	Somatiske institusjoner <i>Somatic institutions</i>	Psykiatriske institusjoner <i>Psychiatric institutions</i>	Institusjoner for psykisk utviklingshemmede ² <i>Institutions for mentally retarded²</i>
I alt <i>Total</i>	1 656	1 232	277	147
Østfold	1 465	1 165	215	84
Akershus ³	1 038	743	161	133
Oslo ³	2 316	1 813	369	135
Hedmark	1 776	1 214	283	279
Oppland	1 460	1 106	226	127
Buskerud	1 497	1 056	367	74
Vestfold	1 523	1 108	213	202
Telemark	1 601	1 190	272	140
Aust-Agder	1 567	1 207	212	148
Vest-Agder	1 588	1 141	422	25
Rogaland	1 454	982	269	203
Hordaland	1 543	1 129	262	153
Sogn og Fjordane	1 475	1 130	228	117
Møre og Romsdal	1 498	1 091	264	143
Sør-Trøndelag	1 773	1 251	326	197
Nord-Trøndelag	1 361	1 221	40	99
Nordland	1 583	1 188	261	134
Troms	1 666	1 204	206	255
Finnmark	1 441	1 157	222	63

¹ Det fylket som eier institusjonen. ² Ikke medregnet daginstitusjoner for psykisk utviklingshemmede. ³ Akershus og Oslo bør sees i sammenheng.

¹ The county owning the institution. ² Not including day nurseries for mentally retarded. ³ Akershus and Oslo should be compared.

Kilde: NOS Helseinstitusjoner 1981. *Source: NOS Health Institutions 1981.*

Vedleggstabell 4.13. Innlegginger i helseinstitusjoner av forskjellige typer *Admissions in different types of health institutions*

Helseinstitusjoner <i>Health institutions</i>	1975	1979	1981
Helseinstitusjoner i alt <i>Health institutions, total</i> ...	587 084 ¹	634 531	631 789
Somatiske institusjoner i alt <i>Somatic institutions, total</i> ...	576 704	617 423	617 368
Av dette <i>Of which</i>			
Somatiske sykehus <i>Somatic hospitals</i>	546 154	583 433	582 435
Somatiske sykehjem <i>Somatic nursing homes</i> ...	20 341	26 926	30 180
Psykiatriske institusjoner i alt <i>Psychiatric institutions,</i> <i>total</i>	10 380 ¹	14 876	12 459
Psykiatriske sykehus og klinikker <i>Mental hospitals</i>	9 219 ¹	13 726	11 300
Psykiatriske sykehjem og ettervernshjem <i>Psychiatric</i> <i>nursing homes and after-</i> <i>care homes</i>	1 161	1 150	1 159
Institusjoner for psykisk ut- viklingshemmede i alt <i>Insti-</i> <i>tutions for mentally re-</i> <i>tarded, total</i>	..	2 232	1 962

¹ Omfatter ikke psykiatriske klinikker, nervesanatorier og barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner.

¹ Not including clinics, sanatoria and institutions for children and adolescents.

K i l d e: NOS Helseinstitusjoner 1981.

Source: NOS Health Institutions 1981.

Vedleggstabell 4.14. Innbyggere pr. yrkesaktiv lege.¹ Fylke. 20. februar 1981 *Inhabitants per economically active physician in selected activity groups¹ Conty. 20 February 1981*

Innbyggere pr. yrkesaktiv lege <i>Inhabitants per economically active physician</i>				
Fylke <i>County</i>	I alt <i>Total</i>	I helsetjeneste utenfor institusjon <i>Non-institutional health service</i>		I helseinstitusjon <i>In health institution</i>
		I alt <i>Total</i>	Av dette primærleger ² <i>Of which physicians with general practice²</i>	
Hele landet <i>The whole country</i>	492	1 338	1 833	952
01 Østfold	591	1 609	1 994	1 006
02 Akershus	679	1 701	2 238	1 273
03 Oslo	204	741	1 991	380
04 Hedmark	650	1 463	1 657	1 274
05 Oppland	657	1 339	1 532	1 412
06 Buskerud	615	1 293	1 759	1 375
07 Vestfold	657	1 447	1 925	1 315
08 Telemark	546	1 256	1 529	1 073
09 Aust-Agder	714	1 510	1 743	1 618
10 Vest-Agder	536	1 232	1 628	1 103
11 Rogaland	715	1 707	2 136	1 455
12 Hordaland	500	1 547	2 175	979
14 Sogn og Fjordane	654	1 358	1 451	1 358
15 Møre og Romsdal	686	1 533	1 662	1 311
16 Sør-Trøndelag	521	1 643	2 246	877
17 Nord-Trøndelag	719	1 772	1 798	1 398
18 Nordland	599	1 413	1 557	1 170
19 Troms	381	1 385	1 514	761
20 Finnmark	706	1 328	1 451	1 865
Oslo og Akershus	298	993	2 095	555

¹ Innbyggere pr. 1/1 1981 dividert med tallet på yrkesaktive leger 20/2 1981 i vedkommende gruppe. ² Allmennpraktiserende leger, distriktsleger kl. III og IV og turnuskandidater i distrikt.

¹ *Inhabitants per 1 January 1981 divided with numbers of economically active physicians 20 February 1981 in the group. General practitioner, district medical health officer, class III and IV and assistant to medical officer.*

K i l d e: NOS Helsepersonellstatistikk 1981. *Source: NOS Statistics on Health Personnel 1981.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Arbeid og helse 1982 RAPP 83/8

Arbeidsmarkedstatistikk 1981 *Labour Market Statistics 1981* NOS B 302, 1982

Alkohol og andre rusmiddel 1981 *Alcohol and Drugs 1981* NOS B 322, 1982

Dødelighet i fylkene 1971–1975 *Mortality in Counties 1971–1975* NOS A 948, 1978

Dødelighetsutvikling og dødsårsaksmønster 1951–1970 *Mortality Trend and Mortality Pattern 1951–1970* SA nr. 9, 1974

Dødsårsaker Hovedtabeller (årlig, siste 1981) *Causes of Death Main Tables* NOS (siste B 340, 1982)

En vurdering av dødsårsaksstatistikken Feil på dødsmeldingene *Evaluation of the Cause of Death Statistics* RAPP 80/13

Folke- og bolig telling 1980 Hefte II Sysselsettingsstatistikk *Population and Housing Census 1980 Volume II Employment Statistics* NOS B 299, 1983

Helseinstitusjoner 1980 *Health Institutions 1980* NOS B 272, 1982

Helseinstitusjoner 1981 *Health Institutions 1981* NOS B 342, 1982

Helsepersonellstatistikk 1979 *Statistics on Health Personnel 1979* NOS B 214, 1981

Helsepersonellstatistikk 1981 *Statistics on Health Personnel 1981* NOS B 329, 1983

Helseundersøkelse 1968 *Health Survey 1968* NOS A 321, 1970

Helseundersøkelse 1975 *Health Survey 1975* NOS A 894, 1977

Helsestatistikk (årlig, siste 1981) NOS (siste B 379, 1983)

Inngåelse og oppløsning av ekteskap etter alder og varighet *Formation and Dissolution of Marriage by Age and Duration* RAPP 82/2

Inntekt og forbruk for funksjonshemma *Income and Consumer Expenditure of Disabled Persons* SØS nr. 32, 1977

Legestatistikk 1976, 1978 *Statistics on Physicians 1976, 1978* NOS 832, 1976, NOS B 2, 1978

Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living 1980* NOS B 320, 1982

Nasjonalregnskap 1970–1981 *National Accounts 1970–1981* NOS B 313, 1982

Pasientstatistikk 1980 Statistikk fra det økonomiske og medisinske informasjonssystem RAPP 82/34

Pasienttelling 1979 *Census of In-patients 1970* NOS A 484, 1972

Psykiatriske sykehus (årlig, siste 1979) *Mental Hospitals* NOS (siste B 166, 1980)

Regional dødelighet 1976–1980 *Regional Mortality 1976–1980* NOS B 334, 1983

Sykehusstatistikk (årlig, siste 1979) *Hospital Statistics* NOS (siste B 164, 1980)

Trygdestatistikk Uføre 1977 *National Insurance Disabled 1977* NOS B 255, 1982

Veitrafikkulykker (årlig, siste 1981) *Road Traffic Accidents* NOS B 332, 1982

Yrke og dødelighet 1970–1973 *Occupational Mortality 1970–1973* SA nr. 21, 1976

Yrke og dødelighet Tilleggsberegninger til tidligere analyse *Occupational Mortality* RAPP 79/19

Yrke og fødsel En undersøkelse over betydningen av kvinners yrkesaktivitet for opptreden av fosterskader *Occupation and Outcome of Pregnancy* RAPP 80/9

Yrkesskadetrygden 1966–1967 og 1968–1970 NOS XII 293, 1979

ANNEN LITTERATUR

Kreftregisteret, 1982 Trends in cancer incidence in Norway 1955–1978, Oslo

Nordisk Medicinal-Statistisk kommitté (NOMESKO), 1983 Helsestatistikk i de nordiske land 1981, København

Nordiska rådet Nordiska statistiska sekretariatet, 1983 Levnadsnivå och Ojämlighet i Norden. En komparativ analys av de nordiska levnadsnivåundersökningarna, Stockholm–København

Nordiska statistiska sekretariatet, 1982 Nordisk statistisk årsbok 1982

Rikstrygdeverket, Årsmelding og regnskap 1980

Statens tobakkskaderåd, Tobakksforbruk og røykevaner i Norge. En rapport av P. M. Løchsen, K. Bjartveit, A. Hauknes og L. E. Aarø, Oslo, 1982

Stortingsmelding 24 (1980/81): Om alkoholpolitikken

Øgar, Bjørn Pasienter i psykiatriske institusjoner 1. november 1979. En undersøkelse spesielt med henblikk på langtidspasientenes situasjon. NIS-rapport 5/81. Psykiatrisk institutt, Helsedirektoratet og Norsk institutt for sykehusforskning, Trondheim

Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap

av Arvid Hansen

Oversikt

Familiemønsteret i Norge har endret seg i de senere årene. Færre lever nå i ekteskap og flere er enslige.

Skilsmissehyppigheten har økt, men sannsynligheten for å bli skilt varierer betydelig fra fylke til fylke. Kvinner gifter seg tidligere enn menn. De er gjennomsnittlig 2–3 år yngre enn ektefellen. Derfor er det forholdsvis flere kvinner enn menn som er gift i de yngste aldersgruppene. I de eldste aldersgruppene er det mange enker og det er prosentvis flere menn enn kvinner som lever i ekteskap.

Voksne personer tilbringer gjennomsnittlig omtrent $\frac{2}{3}$ av døgnet alene. De som bor sammen med andre tilbringer ca. 7 timer sammen med en eller flere av husholdningsmedlemmene.

Kvinner bruker noe mer tid på barn enn menn gjør. 3 av 4 personer treffer minst en av sine foreldre, søsken eller voksne barn hver uke eller oftere. Det er ulikheter mellom landsdelene og mellom de sosio-økonomiske grupper i hvor ofte folk har kontakt med familiemedlemmene.

Vel 40 prosent av befolkningen treffer andre slektninger enn familiemedlemmer minst en gang pr. uke.

De aller fleste har gode venner, men omtrent 1 av 8 mangler gode venner på bostedet, og 1 av 3 har ingen nære og fortrolige venner. Andelene som har venner på bostedet varierer blant annet med alder, bostedets størrelse og hvor lenge en har bodd på stedet. Gifte personer har noe sjeldnere kontakt med venner enn ugifte.

Hver fjerde nordmann pleier ikke å besøke noen av naboene. Jo større tettsted eller by, jo mindre vanlig er slik kontakt.

5 av 6 personer er medlem i minst en organisasjon eller forening. Vel halvparten av befolkningen er aktive deltakere. Aktivitetsnivået blant medlemmer er spesielt høyt i mange små foreninger.

Folk som kjenner hverandre, utveksler en rekke uformelle tjenester. Vel 20 prosent av den voksne befolkningen gir regelmessig ulønnet hjelp til syke, uføre eller eldre, eller annen praktisk hjelp til slekt, naboer og venner.

Vel fjerdeparten må reise mer enn en halv time for å besøke sine nærmeste familiemedlemmer.

Når vi ser flere kontakttyper i sammenheng, viser det seg at ulike grupper har ulike «kontaktprofiler».

Eldre personer, og enkelte utsatte grupper, har relativt mindre kontakt enn andre. Svært få er så isolerte at de mangler alle hovedtypene av sosial kontakt.

Mellommenneskelig kontakt, sosialt fellesskap og levekår

Sosial kontakt gir både praktisk nytte og fellesskap

Dette kapitlet handler om kontakt og samvær mellom mennesker. De fleste av oss er nært knyttet til

noen andre personer, til familie og venner. Ut over dette er det gjerne en krets av personer vi omgås regelmessig. De som vi har kontakt med eller kjenner, teller som regel enda flere.

Sosiale kontakter kan være mer eller mindre varige. Her skal vi bare omtale kontaktforhold som normalt varer en viss tid. Personlige forhold som betyr mye for vår velferd, består som regel over en lengre periode.

Vi skal skille mellom to typer av kontakt mellom mennesker. Den ene kan kalles individuell nyttekontakt, den andre fellesskapskontakt.

De fleste varer og tjenester kjøper vi i markedet mot betaling i penger. Noen varer og tjenester byttes mellom venner og kjente, f.eks. gir vi naboen en håndsekning når det trengs eller vi får hjelp av slektninger når vi er syke. Utveksling av slike ytelser kan verdsettes etter hva de koster på et upersonlig marked. Den sosiale kontakten mellom de som bytter ytelsene får dermed også økonomisk og praktisk verdi. Dette er eksempler på nyttekontakter.

En slik betraktningssmåte gir ingen fullgod forståelse av kontakt og gjensidig hjelp mellom venner eller kjente. Folk vil som regel verdsette den sosiale kontakten og hjelpsomheten i seg selv. Når f.eks. gode naboer hjelper hverandre, vil de typisk legge vekt på en gjensidig frivillighet. Ytelsen måles ikke nøyaktig i timer eller kroner, det avtales ikke noen gjenytelse, det skrives ikke kontrakt eller kvittering og partene skiftes ikke ut straks det lønner seg.

Den som skylder en tjeneste gir denne uoppfordret når anledningen er der. Denne gjensidige frivillighet er et tegn på at hver av partene også har den andres velferd som mål, ikke bare som et underordnet middel. Dette gir forholdet en verdi i seg selv.

Slike sammenfallende mål kan benevnes på mange måter; som fellesskap, lojalitet, solidaritet, forankring, tilknytning, nærhet osv. Fellesskapskontakter er kontakter der disse elementene er vesentlige, og der utveksling av tjenester er underordnet.

Sosial kontakt og fellesskap er et velferdsgode

De fleste er knyttet til flere andre, både enkeltpersoner og ulike grupper. Helt nære og personlige forhold har folk som regel til sin familie og til andre enkeltpersoner. Folk kan i ulik grad føle fellesskap med grupper som omgangskretsen, nabolaget, arbeidskamerater o.l. Store og mer upersonlige enheter som organisasjoner, samfunnsinstitusjoner, nasjonen o.l. er også mål for folks lojalitet og følelse av tilhørighet. I dette kapitlet skal vi bare gi tall om personers forhold til andre enkeltpersoner, mindre grupper og foreninger og organisasjoner. I kapitlene 11 og 12 om kulturell og politisk deltaking gis det opplysninger om folks deltaking i det kulturelle og politiske liv.

Det er lett å vise at det sosiale fellesskapet er en viktig del av folks velferd og levekår. Men når vi skal beskrive situasjonen, møter vi problemer. Selv om det stort sett er rimelig å regne sosial kontakt som et gode folk kan ha mer eller mindre av, så kan vi ikke uten videre tolke enhver forskjell i kontakt som en for-

skjell i velferd. I en viss grad må vi gi rom for individenes egne vurderinger. Noen kan foretrekke mindre kontakt, andre mer, folk kan ha den kontakt som passer dem best. I så fall har vi med ulike livsstiler å gjøre, ikke med høy eller lav velferd.

Svær lite kontakt med andre kan også være «valgt» av personen selv, men bør ikke uten videre vurderes som uproblematisk av den grunn. Frivillig isolasjon kan være et resultat av dårlige sosiale erfaringer.

Vi kan ikke gi klare svar på de store og vanskelige spørsmål: Er fellesskapet og samholdet i samfunnet i ferd med å avta? Skaper samfunnsutviklingen flere ensomme og isolerte mennesker? Påstanden om en slik negativ utvikling er vanlig i offentlig debatt. Å påvise slike endringer er imidlertid vanskelig. Selv om det f.eks. blir vanligere med samliv uten vigsel, med skilsmiss, at folk ikke omgås sine naboer o.l., vet vi ikke om disse ting betyr nøyaktig det samme som før i velferdssammenheng. Normene som gjelder for hva som er godt eller dårlig fellesskap, kan ha endret seg.

For en vurdering av sosial kontakt som velferdsgode gjelder det også andre forbehold. Et kontaktforhold kan være en belastning hvis det er påtvinget eller inneholder mye konflikt. Konfliktfylte forhold, f.eks. i familier, kan være ved når konsekvensene av et brudd oppleves som et enda dårligere alternativ. Svært tette kontaktforhold, hvor man i liten grad unngår andres oppmerksomhet, kan oppleves som uønsket kontroll og overvåking. Noen slike negative sider ved sosial kontakt er det mulig – i prinsippet – å unngå ved å skifte partnere eller miljø, selv om dette ofte kan være vanskelig i praksis. Men vi kan vanskelig tenke oss alle negative sider avskaffet. I fellesskapets natur ligger det mulighet for konflikt og tvang, ettersom en viss innordning under felles normer og regler alltid er nødvendig. Individuell uavhengighet er også en verdi som mange legger vekt på. Men full uavhengighet og sosialt fellesskap kan ikke realiseres samtidig.

Ekteskap og samliv

1,7 millioner familier i Norge

Først i dette kapittel skal vi gi noen tall for hvor vanlig det er å leve i familie, og for danning og oppløsning av familier i begynnelsen av 1980-årene. Mer detaljerte opplysninger finnes i kapittel 2: Befolkning. Her skal vi legge mest vekt på de sidene ved familie og samliv som er spesielt viktige for selve opplevelsen av å høre til et sosialt fellesskap.

I en beskrivelse av levekår er det viktig å ha med opplysninger om hvor mange som er gift, bor alene eller som bor sammen uten å være gift. Men dette sier ikke noe entydig og direkte om vår velferd.

Vi mener at nær følelsesmessig tilknytning til an-

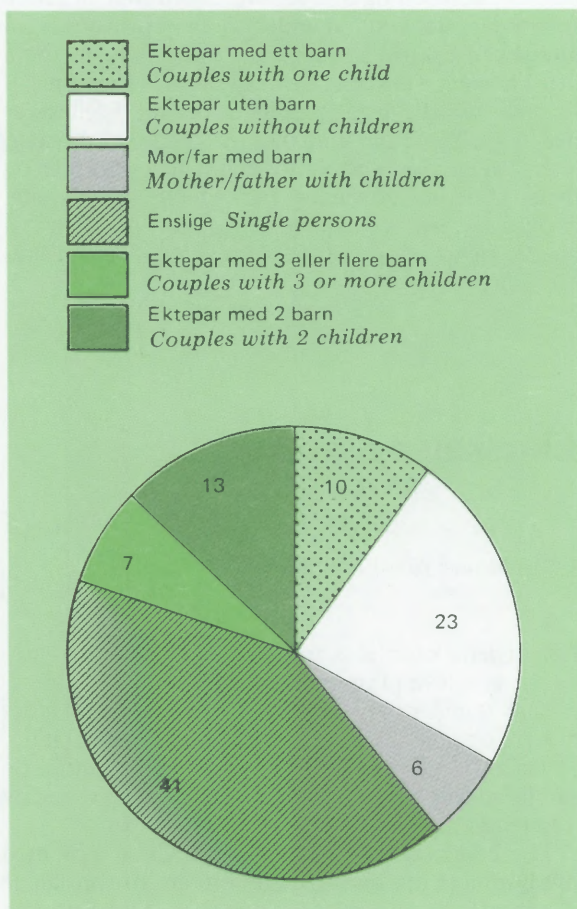
dre er et gode, og at familieliv i det store og hele bidrar positivt til dette. Nær kontakt med andre får vi også utenom familien. Vi kan ikke ut fra velferdsmessige betraktninger vurdere en samlivsform som bedre eller mer verdifull enn en annen. Og vi regner ikke med at de enslige uten videre er dårligere stilt når det gjelder følelsesmessig tilknytning til andre.

Det var ca. 1 735 000 familier i Norge i 1982. Med en familie menes ektepar med eller uten ugifte hjemmeboende barn, bare mor eller far med ugifte hjemmeboende barn og enslige personer. Barn på 20 år og over er regnet som egne familier, selv om de bor hos foreldrene.

Flere enslige, færre ektepar, høyere giftermålsalder

Av 10 familier i Norge er 3 ektepar med barn, 2 er ektepar uten barn, 4 er enslige og én familie består av enslig forsørger med barn (figur 5.1). 9 av 10 enslige forsørgere er kvinner.

Figur 5.1. Familier etter type og antall ugifte barn under 20 år. Prosent. 1982 *Families by type and number of unmarried children under 20 years. Per cent. 1982*

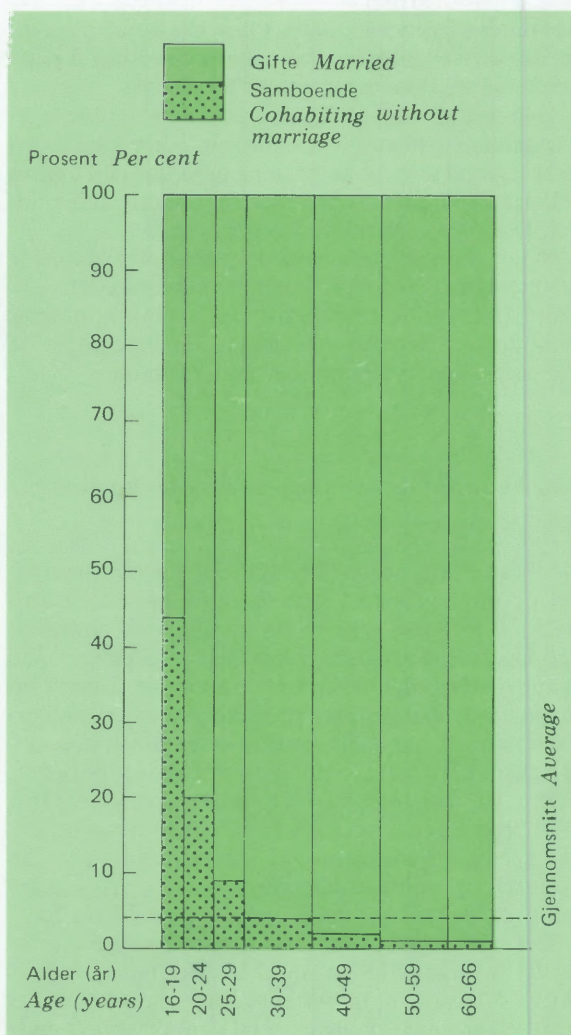
Kilde: NOS Familiestatistikk 1982.
Source: NOS Family Statistics 1982.

De siste årene har utviklingen gått i retning av forholdsvis flere enslige og forholdsvis færre ektepar. I 1974 var det rundt 35 prosent ektepar med barn, mens andelen var 30 prosent i 1982. I samme periode økte andelen enslige fra 37 til 41 prosent og andelen enslige forsørgere fra 4 til 6 prosent (vedleggstabell 5.3).

Arsakene til dette er dels at tallet på inngåtte ekteskap i året har gått noe ned i 1970-årene, og dels at flere ekteskap er blitt oppløst.

Nedgangen i andelen ekteskap betyr ikke nødvendigvis at det blir mindre vanlig å gifte seg. Noe av forklaringen kan være at folk bare utsetter sine giftermål noen år. Den gjennomsnittlige giftermålsalder var i 1981 27½ år for menn og 25 år for kvinner. I 1975 var de tilsvarende aldrer 26 og 23½ år.

Figur 5.2. Samboende personer i ulike aldersgrupper etter samlivstype. 16-66 år. 1980 *Cohabiting persons in various age groups by type of cohabitation. 16-66 years. 1980*

Kilde: Folke- og bolig telling 1980.
Source: Population and Housing Census 1980.

Samliv uten vigsel vanlig blant unge

Det er blitt mer vanlig at ugifte par bor sammen. En oversikt over hvor mange som er gift gir derfor ikke noe fullstendig bilde av samlivsforholdene. 4 prosent av de samlivsforhold som ble oppgitt i Folketellingen 1980 var papirløse. Samboerforhold er mest vanlig i de yngste aldersgruppene (figur 5.2.)

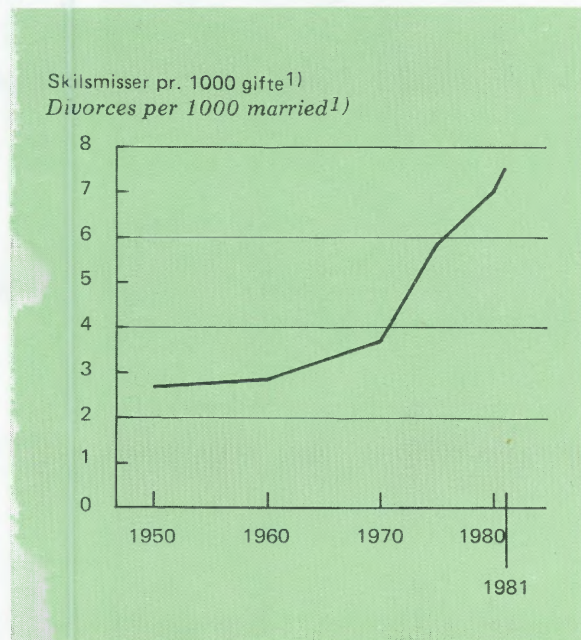
A være ugift samboende ser ut til i en viss grad å være en prøve på ekteskap. En undersøkelse fra 1977 viste at 3 av 4 kvinner som hadde vært samboende, giftet seg senere med samboeren. Selv om de unge i dag utsetter sine giftermål noe, er det derfor ikke sikkert at samlivsforholdene starter ved høyere alder.

Sterk økning av skilsmisser

Tallet på skilsmisser har økt sterkt fra 1960-årene og fram til i dag. På første halvdel av 1960-tallet var det ca. 2 500 skilsmisser pr. år, i 1970 var tallet vel 3 400 og i 1981 vel 7 100. Figur 5.3 viser antall skilsmisser pr. 1000 gifte fra 1950 og frem til i dag.

Med samme skilsmissehyppighet som i 1981 ville 70 prosent av et tenkt kull som giftet seg 25 år gamle leve i det samme ekteskapet ved 65 års alder. Med andre ord ville nærmere tredjeparten av alle ekteskap ende med skilsmisse i løpet av en 40-årsperiode. Tilsvarende tall fra 1971 viser at sannsynligheten for skilsmisse nesten er fordoblet i 10-årsperioden.

Figur 5.3. Skilsmisser pr. 1000 gifte. 1950-1981
Divorces per 1000 married. 1950-1981

1) Gifte kvinner.
1) Married women.

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1981.
Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1981.

Risikoen for skilsmisse er noe høyere for ekteskap som inngås av svært unge partnere.

De ekteparene som ble skilt i 1981 var foreldre til vel 8 200 barn under 18 år.

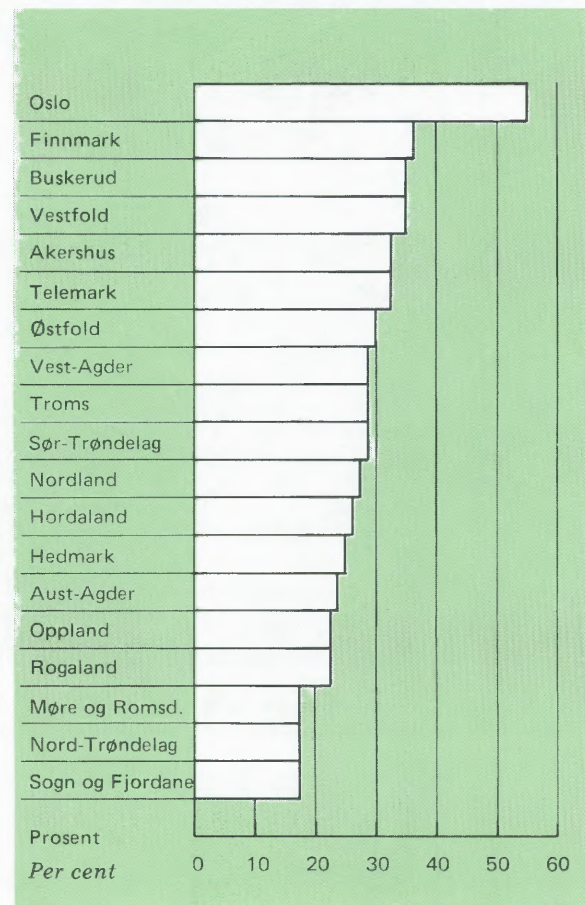
Beregninger tyder på at rundt 20 prosent av alle barn vil oppleve at foreldrene skiller seg før de selv er fylt 20 år.

Det er nokså vanlig at skilte personer gifter seg igjen. Særlig gjelder dette for de som skiller seg i ung alder. Av dem som var under 25 år ved skilsmissen, hadde 3 av 4 giftet seg igjen tolv år etter. Menn går noe oftere enn kvinner inn i et nytt ekteskap etter en skilsmisse, men forskjellen er ikke stor. De høye gjengifteandelene har ført til at skilte nå utgjør om lag 11 prosent av alle som gifter seg hvert år.

Mer enn tre ganger så stor sannsynlighet for skilsmisse i Oslo som i Sogn og Fjordane

Det er forholdsvis store forskjeller mellom fylker og regioner i Norge når det gjelder giftermål, samliv

Figur 5.4. Beregnet andel skilte ved fylte 65 år blant menn som inngikk ekteskap 25 år gamle. Fylker. 1981
Estimated proportion divorced by the age of 65 of men who were married at 25. Counties. 1981

Kilde: Upublisert materiale.
Source: Unpublished material.

uten vigsel og skilsmisser. I Agder-fylkene og i Rogaland er det mest vanlig å gifte seg og minst vanlig å bo sammen uten å være gift. Nord-Norge, og spesielt Finnmark, har de høyeste andeler av personer som ikke gifter seg. Her er det relativt flere samboerforhold enn i resten av landet. Mer om dette finnes i kapittel 2: Befolkning.

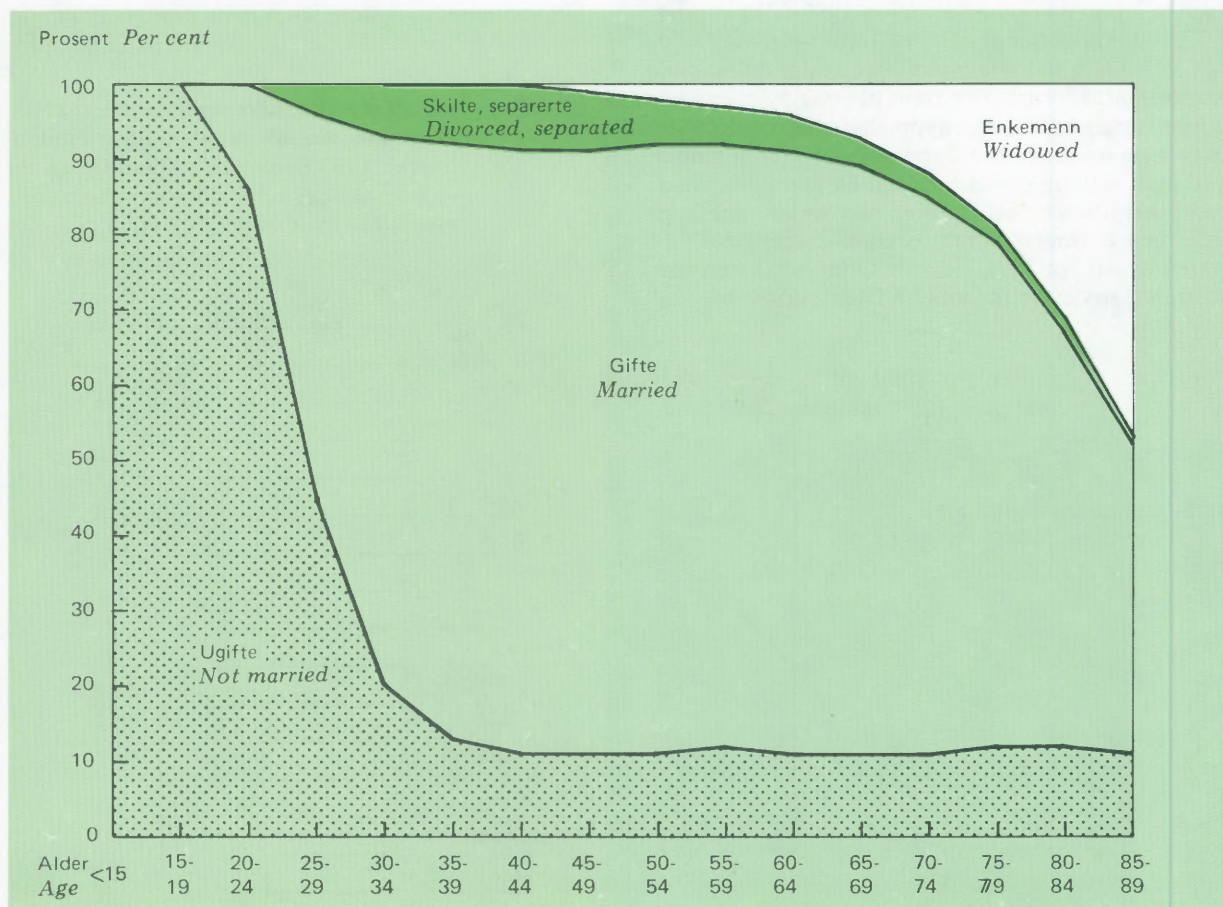
I de sentrale delene av Østlandsområdet og i Finnmark er skilsmissehyppigheten størst (figur 5.4). Med den skilsmissehyppigheten som gjaldt i Oslo i 1981 ville over halvparten av alle menn som giftet seg 25 år gamle, bli skilt innen de fyller 65 år.

I Sogn og Fjordane ville hvert sjette ekteskap ende med skilsmisse etter samme beregningsmåte.

Flere enslige kvinner enn menn blant de eldre

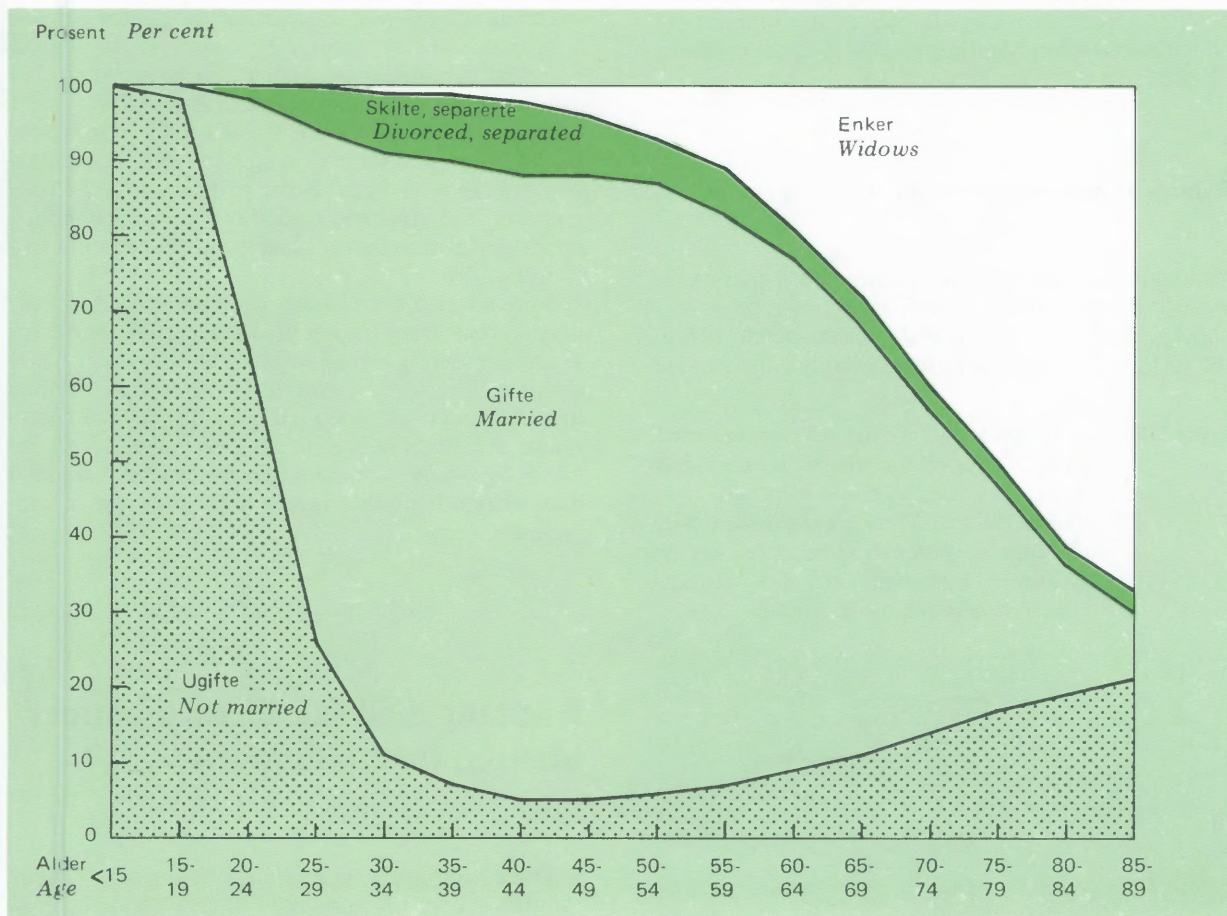
Kvinner gifter seg i tidligere alder enn menn, de gifter seg gjerne med eldre menn, og de lever lenger enn menn. Dette fører blant annet til at i befolkningen under 50 år er det forholdsvis flere ugifte menn enn ugifte kvinner; i alle aldersgrupper over 20 år er det flere før gifte kvinner enn menn. Særlig er det mange flere enker enn enkemenn i de høyere aldersgruppene, forholdet er omtrent 4 til 1 i 1981 for gruppen over 50 år. Blant befolkningen over 70 år er 65 prosent av mennene gifte, men bare 29 prosent av kvinnene (figur 5.5 og 5.6).

Figur 5.5. Menn i ulike aldersgrupper etter ekteskapelig status. Prosent. 1981 *Males in various age groups, by marital status. Per cent. 1981*

Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1981.
Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1981.

Figur 5.6. Kvinner i ulike aldersgrupper etter ekteskapelig status . Prosent. 1981 *Females in various age groups by marital status. Per cent. 1981*

Kilde : NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1981.

Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1981.

Samvær mellom medlemmer av samme husholdning

De trekk ved familiene vi skisserte i forrige avsnitt, forteller noe om mulighetene til personlig og følelsesmessig kontakt, men de sier lite om hvor lang tid folk tilbringer sammen. Hvis begge ektefeller har lønnet arbeid og barna har fritidsaktiviteter på egen hånd, kan tiden til samvær bli knapp, særlig den tid hvor hele familien er samlet.

Vi skal derfor gi noen tall for hvor lang tid husholdningsmedlemmene tilbringer sammen med hverandre.

Vel 6 timers samvær pr. dag

Ifølge Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 er voksne personer i alderen 16-74 år alene gjennomsnittlig 15½ time i døgnet. De som bor sammen med andre

tilbringer omtrent 7 timer sammen med en eller flere av husholdningsmedlemmene. I denne tiden er personer utenom husholdningen til stede noe over 1½ time. Samvær med personer utenfor husholdningen tar gjennomsnittlig i overkant av 2 timer (vedleggstabell 5.4).

Som samvær regnes alt nærvær når det også er en viss kontakt mellom personene, som samtaler, samarbeid o.l.

Kvinner tilbringer noe mer tid sammen med husholdningsmedlemmer enn menn, henholdsvis 7 timer mot mindre enn 6 timer.

Kvinner i alderen 25-44 år er de som favoriserer husholdningsmedlemmene mest på bekostning av andre. De tilbringer også minst tid alene. Etter alt å dømme henger dette sammen med kvinnenes omsorg for barn.

Det er store forskjeller mellom personer som bor for seg selv og personer som deler husholdning med andre når det gjelder tid brukt til samvær med andre. De som bor alene, tilbringer omtrent 5 timer mer av døgnet alene. Samlet tid tilbrakt sammen med andre var her vel 4 timer både for kvinner og menn.

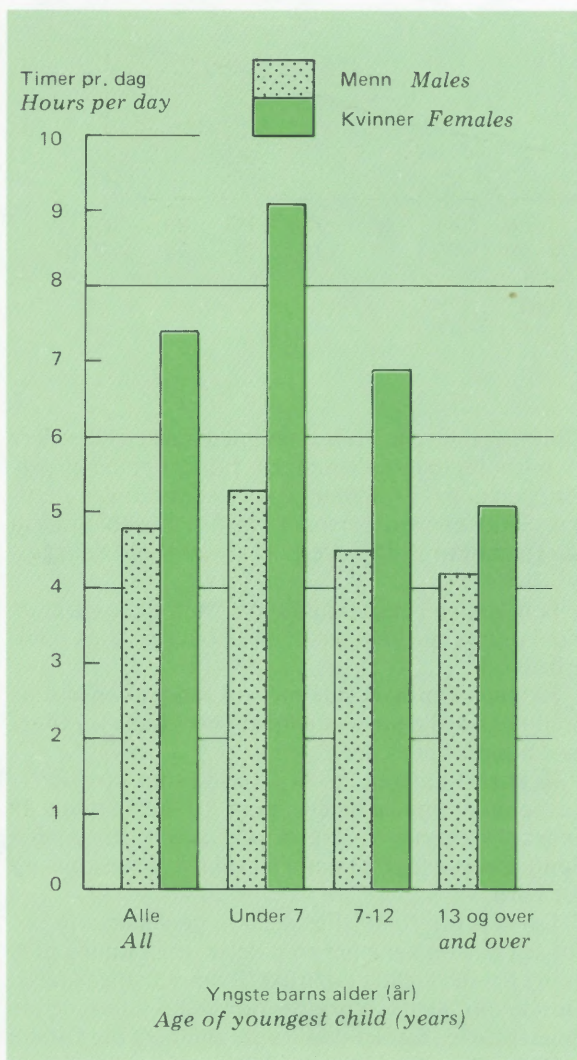
Tallene ovenfor gjelder enkeltpersoners samvær med andre husholdningsmedlemmer. Vi vet ikke

hvor mange av husholdningsmedlemmene som er til stede, om disse er barn eller voksne o.l. I en stor familie hvor alle medlemmene kommer og går nokså uavhengig av hverandre kan summen av slik samværstid bli forholdsvis høy samtidig med at tiden hvor alle er til stede kan være lav (vedleggstabell 5.5).

Kvinner er mer sammen med barn enn menn er

Vanligvis har både barn og voksne velferdsmessig utbytte av å være sammen. Men deres situasjon er forskjellig. Barn er avhengig av de voksne og har behov for trygghet og en viss oppmerksomhet ut fra sine

Figur 5.7. Tid brukt av foreldre til samvær med barn. Grupper for yngste barns alder. Timer pr. dag, gjennomsnitt alle uke-dager. 1980-81 *Time spent together with children by parents. Groups for age of youngest child. Hours per day. Average for all days in the week. 1980-81*

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81.
Source: *The Time Budget Survey 1980-81.*

egne forutsetninger. De voksne har også behov for hvile og avkobling, og de kan ha fritidsinteresser som barna lett forstyrrer. Barn på sin side har neppe et tilsvarende utbytte av å være i fred for de voksne.

Foreldre bruker totalt vel 5 timer pr. dag i gjennomsnitt til samvær med barn, mødre nærmere 7½ time og fedre noe under 5 timer (figur 5.7).

Mødre som har barn under 7 år bruker nesten dobbelt så lang tid til samvær med barn som mødre med yngste barn over 12 år. Fedre bruker bare vel 1 time mer når yngste barn er under 7 år. Forskjellen mellom kvinner og menn er altså størst blant småbarnsforeldre.

Samvær med barn henger også sammen med hvor mye tid foreldrene bruker til lønnet arbeid, særlig for kvinnenes del. Mødre som ikke er yrkesaktive eller som arbeider mindre enn 30 timer pr. uke, bruker nesten 8 timer sammen med barn. Fedre med tilsvarende arbeidssituasjon bruker litt under 5 timer. Menn og kvinner som arbeider 40 timer pr. uke eller mer, bruker henholdsvis nærmere 5 og 6 timer sammen med barn.

Kontakt med familiemedlemmer utenom husholdningen

I dette avsnittet skal vi gi et bilde av samvær mellom familiemedlemmer som ikke hører til samme husholdning. Vi tenker da på hvem av sine foreldre, søsken og voksne barn folk treffer og hvor ofte de har slike kontakter. Vi vet ikke hva slags kontaktforhold dette er. Noen av kontaktforholdene kan være korte og overflatiske, andre lengre og dypere. Noen kan være konfliktfylte, og andre mer harmoniske.

Liten endring i kontakt med familiemedlemmer i 1970-årene

Kontakt med familiemedlemmer utenom husholdningen er ikke alltid aktuell. Mange har ikke foreldre i live (34 prosent), har ikke barn over 16 år (58 prosent) eller har ikke søsken (8 prosent).

39 prosent av befolkningen bor sammen med foreldre eller treffer disse hver uke eller oftere. Henholdsvis 41 og 34 prosent har like mye kontakt med søsken og voksne barn. Halvparten treffer søsken omtrent hver måned eller sjeldnere og fjerdeparten treffer foreldre såpass sjelden (vedleggstabell 5.6). Tilsvarende tall fra 1973 viser at det ikke har skjedd store endringer i disse kontakthypighetene i 1970-årene.

Det er små forskjeller mellom kvinner og menn i kontakt med familiemedlemmer. Blant kvinnene er det færre som bor sammen med, eller treffer foreldre og søsken daglig. Det er rimelig å anta at dette henger

sammen med at kvinner gjennomgående gifter seg og flytter hjemmefra tidligere enn menn.

Besøkskontakt mellom foreldre og voksne barn synes ikke å avta når foreldrene når høy alder. Kontakt med søsken er noe vanligere blant folk under 30 år enn blant eldre.

Det er relativt få som treffer både noen av sine foreldre, søsken og voksne barn hver uke eller oftere (3 prosent). Men 3 av 4 personer treffer minst en av disse familiemedlemmene såpass ofte.

Mest familiekontakt i Agder og Rogaland, minst blant høyere funksjonærer

Det er små forskjeller mellom landsdelene i familiekontakt. I Oslo og Akershus har 70 prosent ukentlig kontakt med noen familiemedlemmer, dette er 5 prosentenheter færre enn i landet som helhet. I Agder og Rogaland var ukentlig familiekontakt noe vanligere enn ellers, andelen var her 81 prosent (figur 5.8).

Figur 5.8. Personer som treffer foreldre, søsken eller voksne barn minst en gang hver uke i ulike landsdeler og sosioøkonomiske grupper. Prosent *Persons seeing their parents, siblings or adult children at least once per week in different regions and socioeconomic groups. Per cent*

Hyppigheten av familiekontakt avtar noe om vi går fra spredtbygde strøk til tettsteder og større byer. Forskjellene er litt mindre enn mellom landsdelene.

Deler vi befolkningen inn i sosioøkonomiske grupper (figur 5.8), finner vi noe større forskjeller i familiekontakt. Særlig blant bønder/fiskere og skoleelever/studenter er det vanlig å ha kontakt med familiedømlemmer hver uke eller oftere. Funksjonærer, og særlig høyere funksjonærer skiller seg ut ved å ha klart minst kontakt. Forskjellene kan ha noe med alder og bostedsmønster å gjøre.

Kontakt med familiemedlemmer kan være et uttrykk for tilhørighet og fellesskap, men familieforhold kan også være konfliktfylte.

I undersøkelsen fra 1973 ble folk spurt om det hadde vært alvorlige motsetninger eller stadige gnisninger i den nærmeste familien det siste året. Bare 5 prosent svarte ja på dette.

Kontakt med andre slektninger

De fleste føler seg mer eller mindre knyttet til slektninger, også i de tilfellene hvor direkte kontakt mangler. Samhørigheten er vanligvis ikke like avhengig av at kontakten holdes ved like som f.eks. vennsforhold osv.

Svært få har ikke slektninger

De aller fleste har slektninger. Ifølge Levekårsundersøkelsen 1980 svarte under 1 prosent at de ikke hadde noen (vedleggstabell 5.6).

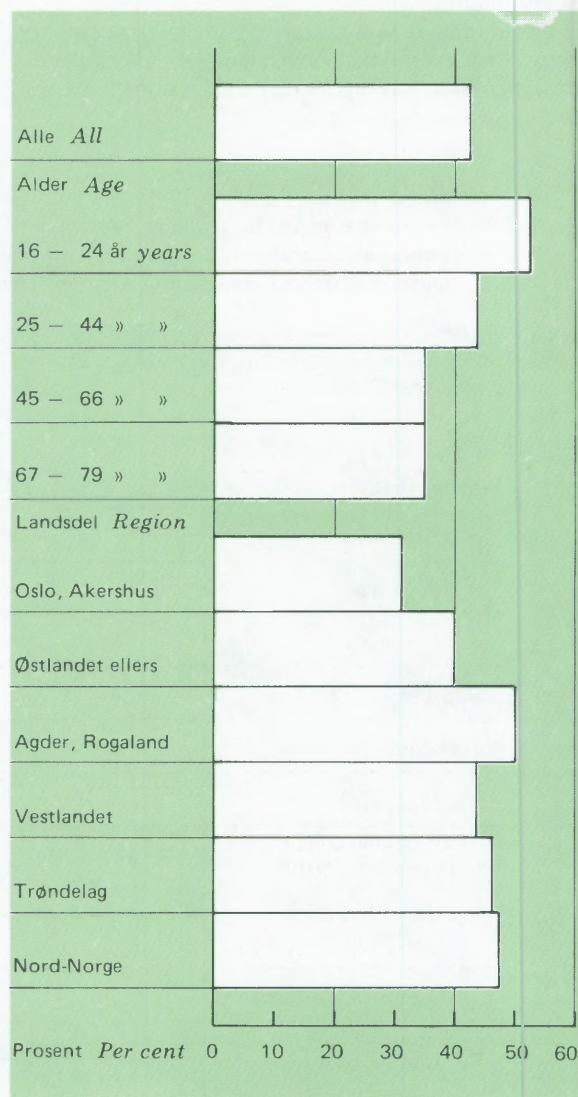
Av personer mellom 16 og 79 år var det i alt 42 prosent som traff slektninger en gang pr. uke eller oftere (figur 5.9). De fleste andre hadde kontakt hver måned eller noen ganger i året, bare 5 prosent svarte sjeldnere enn hvert år.

Slektskontakt mest vanlig i Agder/Rogaland og i Nord-Norge

Slektskontakt er like vanlig for menn og kvinner. Eldre personer har noe mindre kontakt enn yngre (figur 5.9 og vedleggstabell 5.6).

Forskjellene mellom landsdelene er omtrent like store som mellom aldersgruppene. I Oslo og Akershus er det minst vanlig med ukentlig kontakt med slektninger. Agder og Rogaland og Nord-Norge har de største andelene.

Figur 5.9. Personer som treffer andre slektninger minst en gang pr. uke i ulike aldersgrupper og landsdeler. Prosent *Persons seeing other relatives at least once per week, by age groups and regions. Per cent*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Kontakt med venner

Vennskap mellom mennesker er særegnet på den måten at det må skapes og aktivt holdes ved like av partene gjennom kontakt og samvær.

Når vi måler vennsforhold i intervjuundersøkelser er det et problem at de som svarer kan tolke uttrykk som f.eks. «gode venner», «nære» og «fortrolige» venner o.l. forskjellig.

Ordet venn faller kanskje ikke like naturlig å bruke for alle. Kanskje er det vanligere å bruke dette i yngre

og bymessige miljøer enn blant eldre på landsbygda. Muligens vil personer som står sentralt i en stor vennekrets tolke det annerledes enn de som har en usikker og løs tilknytning. Og de som mangler venner eller har kontaktproblemer vil kanskje ikke alltid innrømme dette i en intervjusituasjon.

Nesten alle har venner

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 98 prosent av befolkningen har noen gode venner (tabell 5.1). 88 prosent har slike venner på bostedet, de øvrige har bare gode venner andre steder. 66 prosent har også venner som de «står nær» og som de kan «snakke helt fortrolig med».

Tabell 5.1. Personer som har ulike typer venner. Kjønn/bostedsstrøk Prosent. Persons with different types of friends. Sex/area of residence Per cent.

Kjønn Sex Bostedsstrøk Type of community	Har gode venner <i>Have good friends</i>	Har gode venner på bostedet <i>Have good friends in the place where they live</i>	Har nære, fortrolige venner <i>Have close, intimate friends</i>
Alle <i>All persons</i>	98	88	66
Kjønn Sex			
Menn <i>Males</i>	97	88	60
Kvinner <i>Females</i>	98	88	71
Bostedsstrøk <i>Area of residence</i>			
Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger	96	80	67
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	97	85	66
Tettbygd, i andre kommuner <i>Densely populated area, other municipalities</i>	98	93	65
Spredtbygd <i>Sparsely populated area</i> ..	98	92	66

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Spørsmålet om gode venner på bostedet er også blitt stilt i tidligere undersøkelser. I 1973 oppgav 87 prosent at de hadde gode venner på stedet. Nivået har altså ikke endret seg nevneverdig i perioden fra 1973 til 1980.

Forholdet mellom hvor store andeler som har venner i de ulike bostedsstrøk var omtrent det samme i 1973 som i 1980. I de største byene er det omtrent dobbelt så store andeler av befolkningen som mangler gode venner som i småbyer og i spredtbygde strøk. Ingen av undersøkelsene viser noen nevneverdig forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder gode venner på bostedet.

Ser vi på andelene som hadde nære og fortrolige venner i 1980, finner vi at det er noe mer vanlig blant kvinner enn blant menn å ha nære venner. Men det er ingen store forskjeller mellom folk bosatt i de ulike bostedsstrøk.

Det er grunn til å tolke disse tallene forsiktig. Flere har reagert på spørsmålet om nære og fortrolige venner med usikkerhet eller tilbakeholdenhet.

Hele 8 prosent svarte at de ikke visste om de hadde nære og fortrolige venner, eller de lot være å svare. Mindre enn 1 prosent gjorde dette på spørsmålet om gode venner på bostedet. Usikkerheten når det gjelder å karakterisere venner som nære og fortrolige er klart størst i spredtbygde områder.

Det tar tid å skaffe seg venner

For å ha venner på bostedet må en vanligvis ha bodd eller oppholdt seg på stedet en tid.

Av de med kortere botid enn ett år manglet 20 prosent gode venner på stedet. Denne andelen avtok noe med lengre botid, slik at for innflyttere som hadde bodd på samme sted i 10 år eller mer var andelen ca. 12 prosent. De som var født og oppvokst på stedet skilte seg klart ut: Av disse var det bare 5 prosent som manglet gode venner på bostedet.

Vår velferd påvirkes ikke bare av om vi har gode venner eller ikke, men også av hvor mange venner vi har og av hvor ofte vi møtes og omgås.

Av dem som hadde gode venner på bostedet traff 1 av 5 noen av disse daglig, og 2 av 3 traff noen minst en gang pr. uke. Omtrent 1 av 10 traff slike venner sjeldnere enn hver måned. Kontakt med gode venner som bor andre steder var naturlig nok sjeldnere for de fleste. Sjeldnere kontakt enn hver måned var her det mest vanlige.

Ser vi på disse to gruppene av venner i sammenheng, viser det seg at de som ofte hadde kontakt med venner på bostedet, også ofte traff venner som bodde andre steder.

Gifte har sjeldnere kontakt med venner enn ugifte

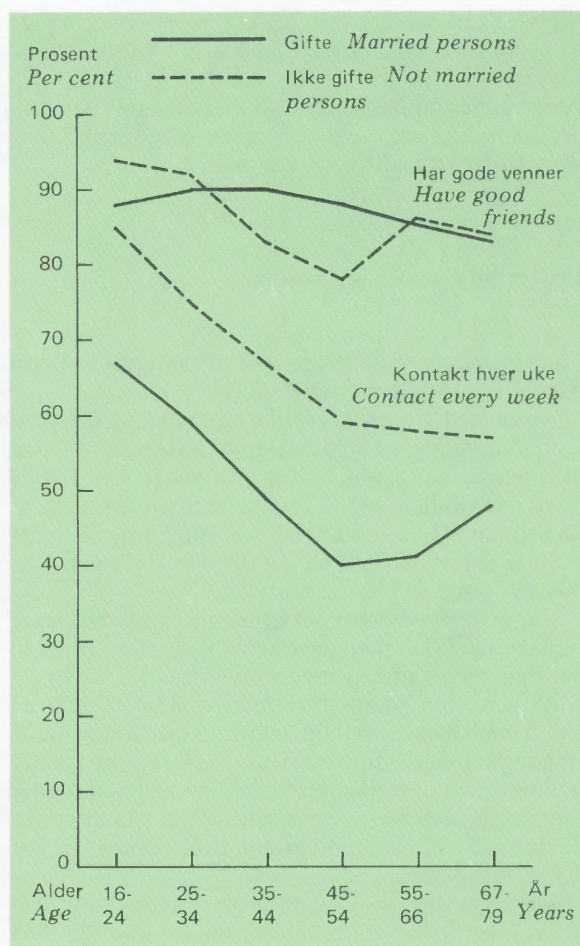
Menn og kvinner har like ofte kontakt med venner. Det samme gjelder folk i de ulike bostedsstrøk. Derimot er det store forskjeller mellom folk i de forskjellige aldersgruppene og mellom gifte og ugifte. Disse gruppene skiller seg også noe fra hverandre med hensyn til det å ha gode venner på bostedet (figur 5.10).

Blant eldre folk er det litt færre som har gode venner på bostedet, enn blant yngre. De eldre har som regel også sjeldnere kontakt enn de yngre. Andelene av eldre som treffer venner på bostedet hver uke eller oftere er opptil 30 prosentenheter lavere enn tilsvarende andel blant de aller yngste.

Blant ikke-gifte er det påfallende store andeler i aldersgruppene 35–44 år og 45–54 år som mangler gode venner på bostedet.

Ser vi nærmere på datamaterialet viser det seg at

Figur 5.10. Personer som har gode venner på bostedet, og som har kontakt med disse minst hver uke. Alder/ekteskapsstatus. Prosent *Persons with good friends in the place where they live, and who have contact with these at least every week. Age/marital status. Per cent*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of level of living 1980.

dette spesielt gjelder separerte og skilte. I de to aldersgruppene utgjør disse omtrent halvparten av de ikke-gifte. Blant separerte og skilte i alderen 45-66 år mangler godt over 30 prosent gode venner på bostedet. En forklaring på dette kan være at oppløsning av ekteskap skaper en spesielt problematisk situasjon i forholdet til venner. Gifte personer vil som regel ha felles venner, kanskje i større grad jo lengre ekteskapet har vart. En skilsmisse fører ofte til en viss konflikt mellom partene, og venner tvinges til å velge side i noen grad. Dette kan lett også føre til at venner trekker seg noe tilbake.

Når det gjelder hyppighet av kontakt med venner på bostedet, er bildet noe annerledes. Gifte personer har klart sjeldnere kontakt enn ikke-gifte i alle aldersgruppene. Det er tydelig at familieliv for de gifte går noe på bekostning av kontakt med venner utenom familien.

I kontakthypothese er det ingen stor forskjell mellom skilte og separerte og andre ikke-gifte personer.

Det kan være verdt å legge merke til at ulik botid ikke betyr noe for hvor ofte folk treffer venner, bare for om de har venner på bostedet eller ikke.

Kontakt med naboer

I et nabolag er en viktig betingelse for sosial kontakt gitt: Den geografiske nærheten. Utformingen av nærmiljøet kan hindre eller fremme kontakten mellom naboene. Felles utearealer, lekeplasser for barn, møtesteder som butikk og postkontor, egne forsamlingslokaler osv. vil gjøre det lettere å etablere kontakt. Dersom naboene har felles oppgaver å løse, blir kontakt og samarbeid aktuelt, selv om personene i utgangspunktet ikke har noe med hverandre å gjøre.

På tross av slike gunstige betingelser vet vi at det mange steder er lite kontakt mellom naboer.

Hver fjerde nordmann omgås ikke sine naboer

Vi har opplysninger om hvor mange familier eller husstander i nabolaget folk kjenner så godt at «man besøker hverandre av og til» (vedleggstabell 5.7). 24 prosent har ingen slik besøkskontakt med noen naboer, 12 prosent har kontakt med én nabofamilie, 35 prosent med 2-4 og 28 prosent pleier å besøke 5 eller flere.

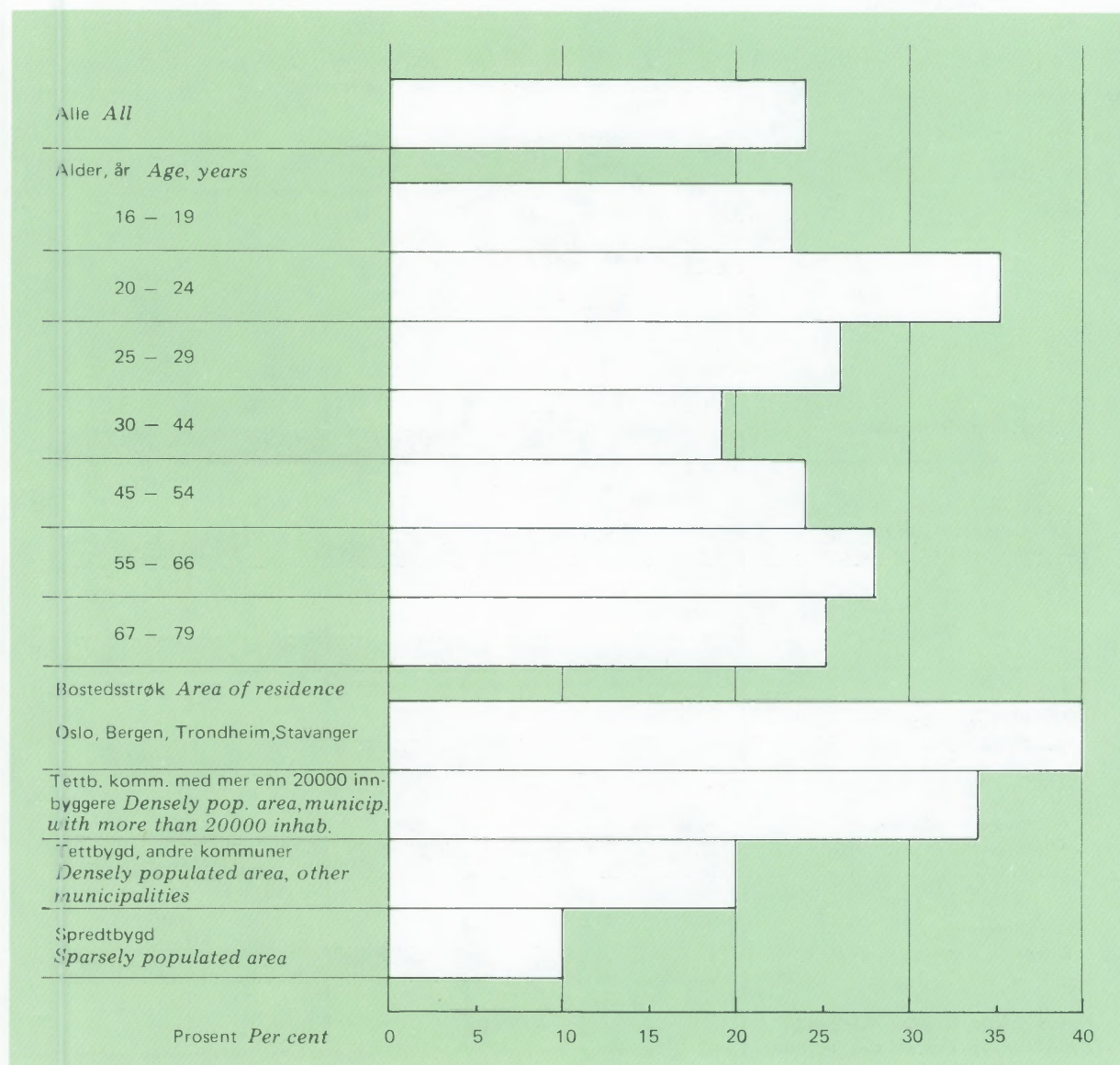
De unge i alderen 20-24 år har minst kontakt med naboene, og middelaldrende fra 30-44 år har mest (figur 5.11). Dette mønsteret gjelder også om vi ser på andelen som besøker 2, 3 eller flere. Etter alt å dømme henger dette sammen med flytting og etablering av egen familie. Svært mange av de som var 20-24 år hadde bodd kort tid på stedet, og mange som ikke hadde skiftet bosted har skiftet nabolag i forbindelse med flytting til egen bolig. Det var i det store og hele ingen forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder å besøke naboer, men de unge kvinnene manglet slik kontakt i noe større grad enn unge menn. Dette kan tyde på at kvinner oftere enn menn havner i «fremmede omgivelser» når de stifter egen familie.

I motsetning til det å ha gode venner på bostedet, har eldre like mye kontakt med naboene som gjennomsnittet for yngre personer.

Minst nabokontakt i de største byene

Nabobesøk er sjeldnere i tettbygde strøk enn på landsbygda, og forskjellene er store. I de 4 største byene Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, var det

Figur 5.11. Personer som ikke har besøkskontakt med naboer. Alder/bostedsstrøk. Prosent *Persons who are not on visiting terms with neighbours. Age/area of residence. Per cent*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

40 prosent som ikke pleide å besøke noen naboer. I de spredtbygde områdene gjaldt dette bare 10 prosent.

Kontakt med naboer øker vanligvis jo lengre tid personen har bodd på stedet. At det tar tid å bygge opp et kontaktnett, kommer klart frem ved at tilflyttere først med en botid på 10 år eller mer nådde det gjennomsnittlige nivået av nabokontakt. De som var født og oppvokst på stedet, hadde klart større kontaktflate enn tilflyttere uansett hvor lenge disse hadde bodd der. Den tilknytning som dannes under oppveksten kan altså vanskelig helt erstattes senere.

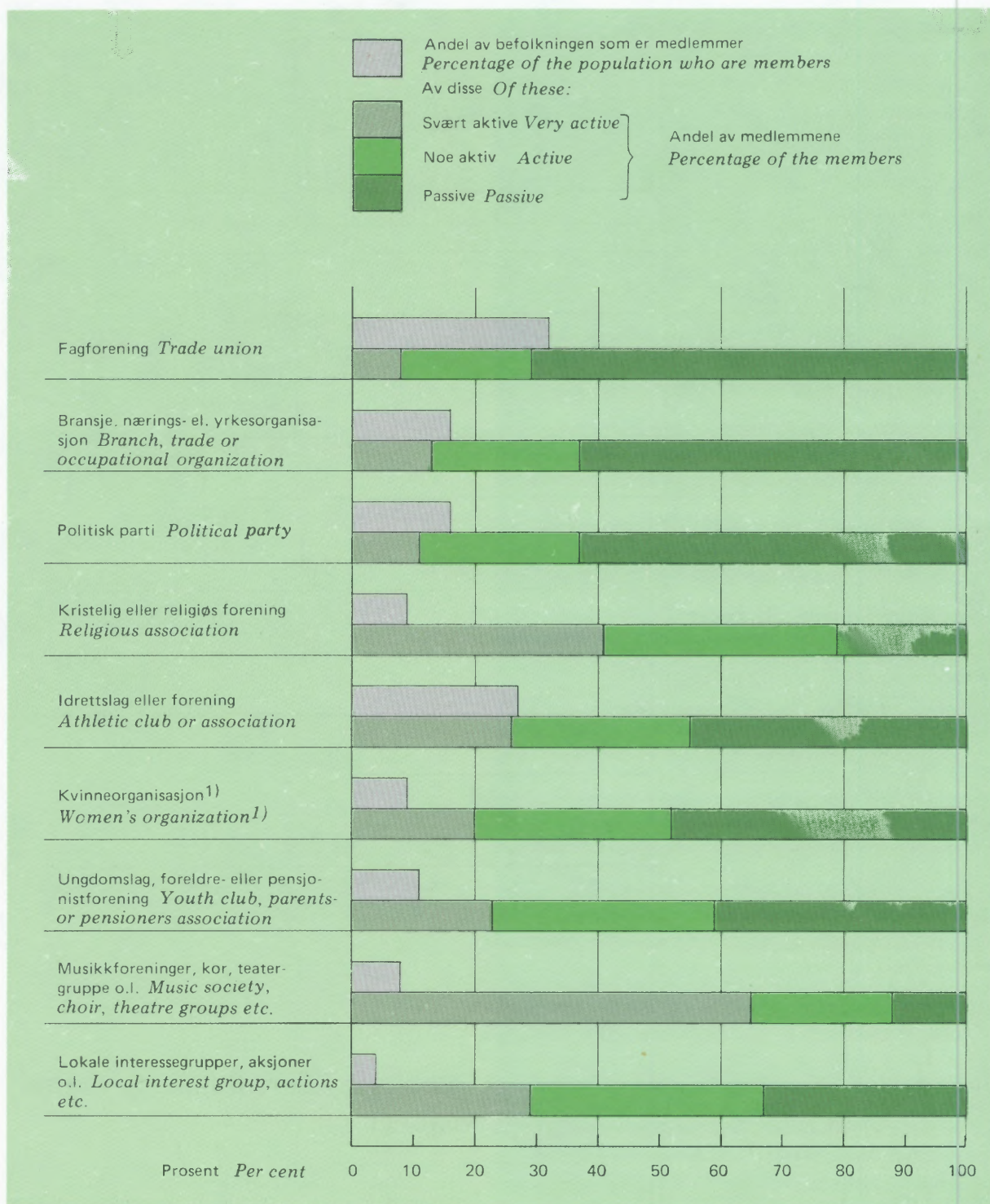
Flytting påvirker hvor mye naboene har kontakt. Det er mer kontakt i nabolag med lite flytting enn i områder med mye flytting. De fleste nabolag er nok så stabile: 3 av 4 bor i boligområder med lite flytting.

Deltaking i foreninger og organisasjoner

Folks medvirkning i forenings- og organisasjonslivet har som regel både en målrettet og en sosial side. Den første er det uttalte formålet, saken, det arbeides mot, den andre er det samvær og fellesskap som følger med for deltakerne. Siden emnet her er det sosiale fellesskap, er vi mer interessert i om folk deltar i slike kollektive aktiviteter enn i hva innholdet i aktiviteten ellers er.

Flere opplysninger om medlemskap i foreninger og organisasjoner finnes i kapitlene 11 og 12.

Figur 5.12. Personer med medlemskap, og medlemmer etter aktivitetsnivå i ulike organisasjoner og foreninger. Prosent
 Persons with membership and members by level of activity in different organizations and associations. Per cent

1) Bare kvinner med i prosentgrunnlaget.

1) Percentages based only on women.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.

Source: Survey of Level of Living 1980.

Halvparten av befolkningen er aktive i foreninger

Organisasjonene i arbeidslivet samler flest medlemmer. Idrettslag, politiske partier og religiøse foreninger har også forholdsvis stor medlemsmasse.

82 prosent av befolkningen 16–79 år er medlem av en eller flere organisasjoner eller foreninger.

Medlemmenes aktivitetsnivå ble målt ved spørsmålet: «Vil De beskrive Dem selv som svært aktivt, noe aktivt eller som et forholdsvis passivt medlem?» 52 prosent av befolkningen er noe aktiv. 27 prosent er svært aktiv.

Aktiviteten er særlig høy i flere av de små foreningene. Mest aktive var medlemmer i musikkforeninger, kor, teatergrupper o.l. og i kristelige eller religiøse foreninger (figur 5.12). Mange er medlemmer i flere typer organisasjoner. 30 prosent av befolkningen er med i 3 eller flere, men bare 2 prosent er medlem av 6 eller flere organisasjoner. 28 prosent av de som er medlemmer har tillitsverv, altså langt færre enn de som er aktive.

Omtrent halvparten av de som er med i fagforeninger og i bransje- eller næringsorganisasjoner deltar på lokalt nivå. I politiske partier gjelder dette to tredjedeler, og i de øvrige foreningene fra fire femtedeler og oppover. Å delta i foreninger og organisasjoner betyr for de fleste en tilknytning til det lokale miljøet.

Høyere funksjonærer er særlig aktive

Noen grupper er betydelig mer aktive i forenings- og organisasjonslivet enn andre. Vi finner klare forskjeller når vi deler befolkningen etter kjønn, alder og sosioøkonomisk status (vedleggstabell 5.8), og noe mindre når vi skiller mellom geografiske regioner og bostedsstrøk.

Menn er i det store og hele noe mer aktive enn kvinner (andelene av aktive var henholdsvis 58 og 47 prosent). Men blant menn er det store forskjeller mellom aldersgruppene, mens kvinnene er omtrent like aktive i alle aldrer. Kvinner over 67 år er betydelig mer aktive enn menn i samme alder. Av de sosioøkonomiske gruppene er faglærte arbeidere, selvstendige, skoleelever/studenter og funksjonærer på mellomnivå forholdsvis aktive. Men mest aktive er høyere funksjonærer, hele 78 prosent er aktive i minst en organisasjon.

Utveksling av praktiske tjenester

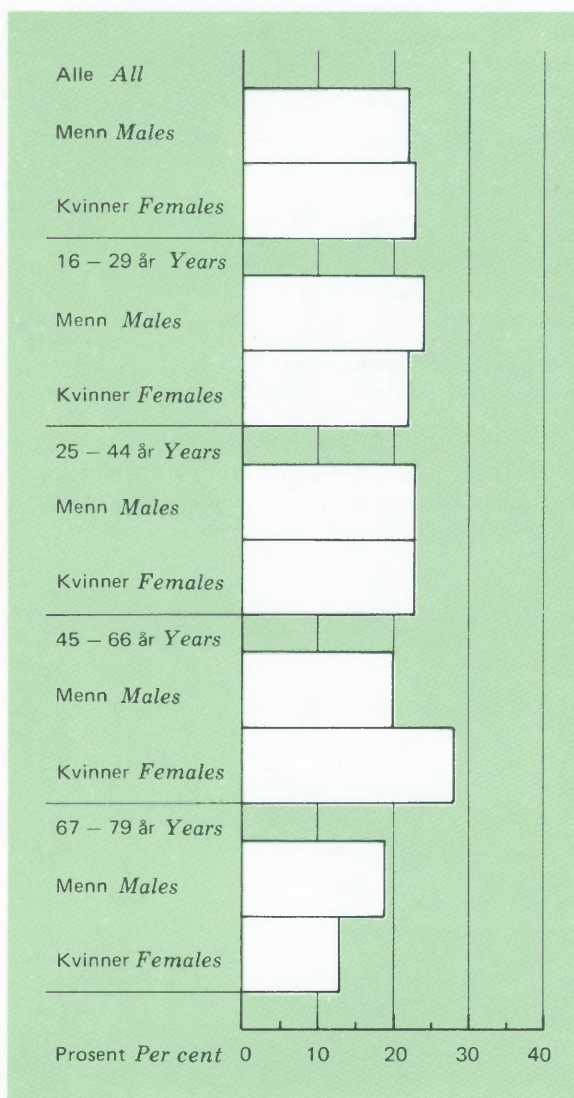
Sosial kontakt er et velferdsgode, men kontakt med andre kan også være et nyttig middel for andre mål. I avsnittet om naboforhold nevnte vi hvor vanlig det er at naboer utveksler praktiske tjenester med hverandre. Vi skal her gi noen flere tall for praktisk hjelp

av forskjellig slag som gis og mottas på grunnlag av personlig kontakt.

Hver femte voksen gir ulønnet hjelp til andre

22 prosent av befolkningen gav regelmessig ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer i 1980 (figur 5.13). 8 prosent gav hjelp til syke, uføre eller eldre. 8 prosent passet barn og 9 prosent gav annen hjelp. Noen gav altså hjelp på flere måter. I aldersgruppen 45–66 år gav størst andel kvinner slik hjelp, mens i aldersgruppen over 67 år var det størst andel av mennene

Figur 5.13. Menn og kvinner i ulike aldersgrupper som gav regelmessig ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer. Prosent Men and women in various age groups who regularly gave unpaid help to relatives, friends or neighbours. Per cent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

som gav hjelp. De som gir hjelp til syke, uføre eller eldre bruker i gjennomsnitt noe over 5 timer pr. uke. Pass av barn tar ca. 5½ time pr. uke, og annen praktisk hjelp noe kortere tid.

Ser vi bare på utveksling av tjenester med naboer, er det 26 prosent av befolkningen som sjelden eller aldri utveksler noen tjenester med naboene (vedleggstabell 5.7).

De tjenester som oftest utveksles med naboer er å låne gjenstander som redskaper og dagligvarer, og å se etter hus, hage når man er bortreist (tabell 5.2).

Tabell 5.2. Utveksling av praktiske tjenester mellom naboer, etter hyppighet. Prosent *Exchange of practical favours between neighbours, by frequency. Per cent*

	I alt <i>Total</i>	Flere ganger i året <i>Several times a year</i>	Sjeldnere enn hvert år <i>Not every year</i>	Aldri <i>Never</i>
Låner ting, redskaper, dagligvarer etc. <i>Lending things, tools, goods, etc.</i>	100	55	15	30
Ser etter hus, hage etc. <i>Looking after house, garden etc.</i>	100	53	12	35
Passer barn <i>Looking after children</i>	100	23	7	70
Hjelper med arbeid, reparasjoner, transport etc. <i>Helps with work, repairs, transport etc.</i>	100	33	12	55

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.

Source: Survey of Level of Living 1980.

Ser vi på utveksling av tjenester under ett, var det 16 prosent som aldri gav eller mottok noen hjelp, og ytterligere 10 prosent sjeldnere enn hvert år.

Praktiske hindringer for sosial kontakt

Avstander kan hindre kontakt

Samvær med andre mennesker må tilpasse seg ulike praktiske og økonomiske vilkår. Reiseavstand betyr mye for hvor ofte en kan ha kontakt.

27 prosent av den voksne befolkningen må reise minst ½ time for å besøke dem som bor nærmest av foreldre, søsken eller voksne barn (figur 5.14).

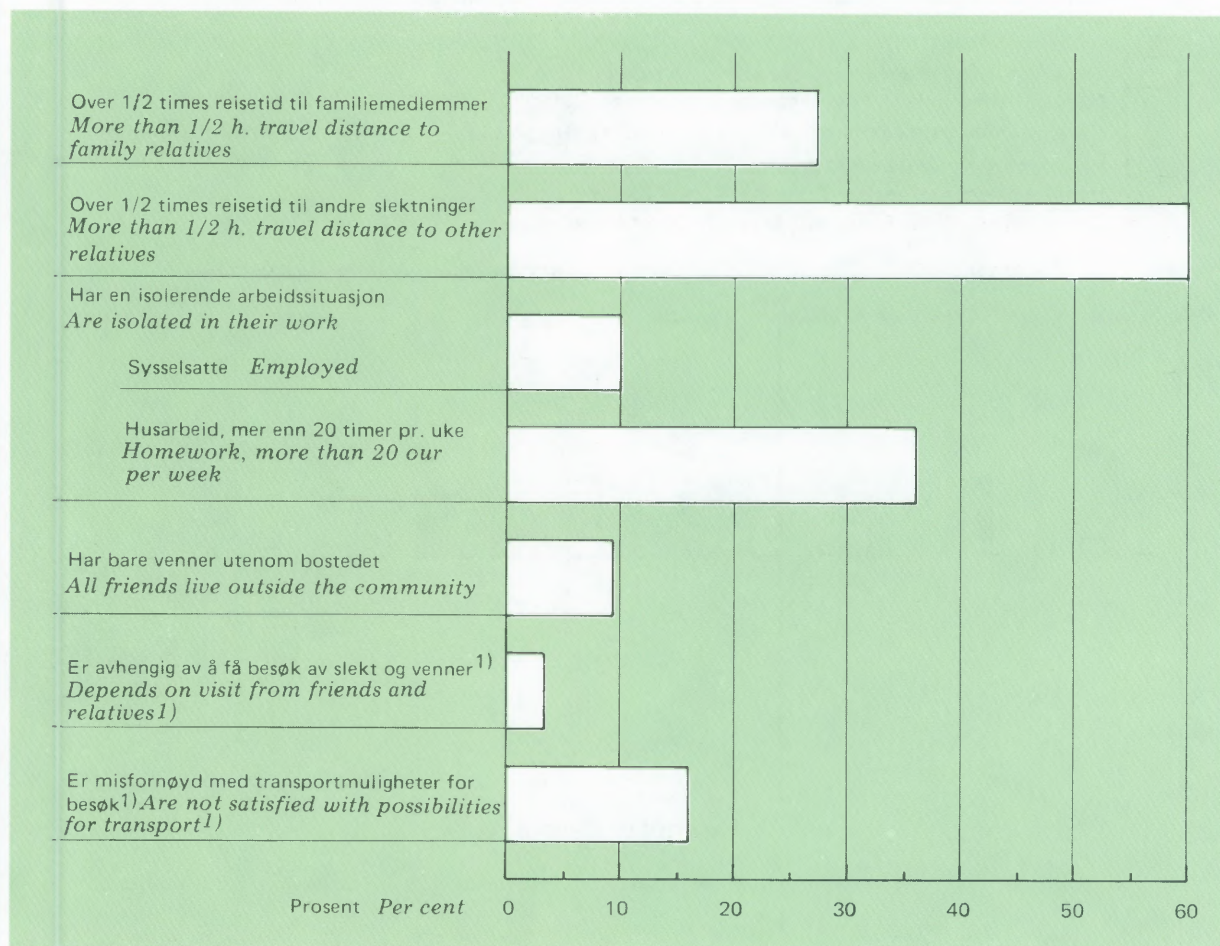
Av dem som må reise over en halv time til foreldre har 32 prosent kontakt hver uke eller oftere, mens hele 80 prosent av dem med kortere reisetid har kontakt såpass ofte. Omtrent tilsvarende forskjeller gjelder for kontakt med søsken og voksne barn.

Mangel på direkte samvær kan i noen grad oppveies av andre kontaktformer. I en undersøkelse fra 1973 ble folk som traff familiemedlemmer hver måned eller sjeldnere, også spurt om de hadde kontakt pr. brev eller telefon. De fleste svarte bekræftende på dette, og gruppen med sjeldnere kontakt gjorde det i større grad enn de som traff sine nærmeste månedlig.

Folks arbeidssituasjon kan både være slik at den fremmer og slik at den hindrer kontakt med andre. 10 prosent av de som har inntektsgivende arbeid er isolert fra andre i arbeidet, dvs. de samarbeider sjelden eller aldri med andre, og har liten eller ingen kontakt med kunder, klienter eller andre utenom arbeidsplassen. 36 prosent av dem som utfører 20 timers husarbeid eller mer pr. uke er isolert i den forstand at de «ser lite til andre voksne» i løpet av dagen. De aller fleste av disse er kvinner.

Svært få av dem som har slekt eller venner har vansker med å dra på besøk selv.

Noen grupper er imidlertid mer avhengige av å få besøk av andre, blant trygdede og pensjonister gjelder dette hele 11 prosent.

Figur 5.14. Personer som møter ulike hindringer for sosial kontakt. Prosent *Persons facing different obstacles to social contact. Per cent*

1) Undersøkelsen Transport og velferd 1979.

1) The Survey Transport and Welfare 1979.

Kilde : Levkårsundersøkelsen 1980.

Source: Survey of Level of Living 1980.

Kontaktmønstre og sosial isolasjon

Til slutt skal vi si noe om helheten i folks sosiale kontakter. Vi opplever vår velferd ut fra summen av alle kontaktformene vi har.

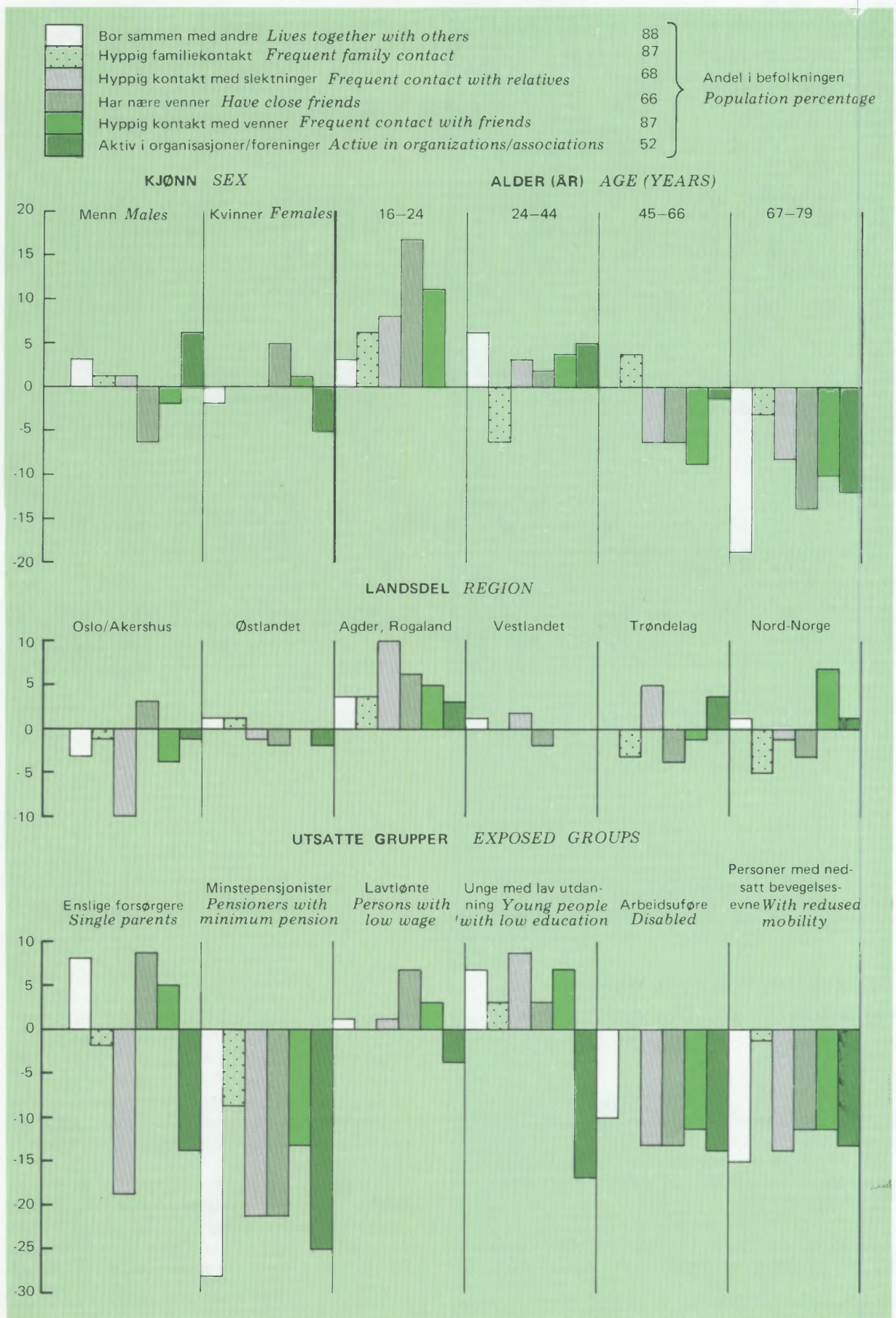
Fravær av en type kontakt kan til en viss grad erstattes av en annen. Men all sosial kontakt er ikke likeverdig.

Å delta aktivt i organisasjonslivet kan neppe erstatte familiesamvær eller å ha fortrolige venner. Men om en person velger slektninger, naboer eller ar-

beidskolleger som sin omgangskrets er kanskje mindre avgjørende for velferden. Slike forskjeller har mer med livsstil å gjøre. Vi kan ikke si at det ene mønsteret er bedre eller dårligere enn det andre. Det er imidlertid vanskelig å trekke grenser mellom velferd og livsstil i mange tilfelle. Som en retningslinje kan vi si at nære, fortrolige og varige kontaktforhold ikke kan erstattes av mer overfladiske og skiftende kontakter, og at lite kontakt med andre også er et velferdsproblem.

Vi har samlet 6 av de kontakttypene vi har omtalt foran for å lage en kontaktprofil for de ulike grupper (figur 5.15 og vedleggstabell 5.9). Disse kontakttypene utfyller hverandre, ved at vi både har med følelsesmessig kontakt og mer formell og saklig tilknytning.

Figur 5.15. Kontaktprofiler for menn og kvinner, aldersgrupper, landsdeler og enkelte utsatte grupper. Avvik i forhold til andel i befolkningen. Prosentenheter Contact profiles for males and females, age groups, regions and some exposed groups. Difference to population percentages. Per cent points

Kontakttypene i figur 5.15 skal forstås på følgende måte:

Å bo sammen med andre: Personen deler bolig med andre, og de har minst ett daglig måltid sammen. For de fleste vil det si egen kjernefamilie; ektefelle eller samboer og egne barn. For de helt unge vil det oftere bety at de bor hjemme hos foreldre, og for noen enslige forsørgere at de bare bor sammen med barn.

Hyppig kontakt med familiemedlemmer: Dette gjelder foreldre, søsken og egne barn over 16 år, og kontakthypigheten er minst hver måned med minst en i disse gruppene.

Hyppig kontakt med andre slektninger: Kontakthypigheten er minst hver måned med noen av disse.

Har nære venner: Personen har noen utenom sin egen familie som han/hun står nær og kan snakke helt fortrolig med.

Hyppig kontakt med venner: Personen har «gode venner», uansett bosted, som han/hun treffer minst hver måned.

Er aktiv i organisasjoner eller foreninger: Personen er «noe aktiv» eller «svært aktiv» i minst en av en rekke forskjellige organisasjoner og foreninger.

Store forskjeller mellom aldersgruppenes kontaktmønstre

Menn og kvinner har noe ulike kontaktprofiler, men forskjellene er ikke særlig store. Menn deltar litt oftere enn kvinner i forenings- og organisasjonslivet, men har sjeldnere nære venner.

Det er større forskjeller mellom aldersgruppenes kontaktprofiler. De yngre har stort sett mer, og de eldre stort sett mindre, av alle typer kontakt. Den eldste gruppen på 67–79 år lå fra 3 til 19 prosentenheter under andelen for hele befolkningen. Besøk av familiemedlemmer er den kontakttipe hvor de eldste er mest aktive.

Når vi sammenligner de ulike landsdeler viser det seg forholdsvis små forskjeller. Agder og Rogaland skiller seg ut ved at alle typer kontakt her er noe mer vanlig enn i landet som helhet. Størst positivt avvik var det her for kontakt med slektninger og kontakt med venner.

I de øvrige landsdelene er kontaktprofilene mer ujevne, med forholdsvis små avvik i begge retninger. I Oslo og Akershus er hyppig kontakt med slektninger noe mindre vanlig enn ellers. Det er verdt å merke seg at forskjellene mellom tettbygde og spredtbygde strøk gjennomgående er mindre enn mellom landsdelene.

Å bo sammen med andre og å ha hyppig kontakt med slektninger er mer vanlig i spredtbygde strøk enn i de største byene (vedleggstabell 5.9).

Nå vi deler befolkningen inn i sosioøkonomiske grupper finner vi nokså ulike kontaktprofiler. Blant arbeidere er nære og fortrolige venner litt mindre vanlig enn i hele befolkningen, ufaglærte og faglærte

arbeidere skiller seg fra hverandre ved at de sistnevnte deltar oftere i forenings- og organisasjonsliv. Funksjonærer på mellomnivå og høyere nivå har mindre kontakt med slektninger enn de fleste andre, men er desto mer aktive organisasjonsdeltakere, i særlig grad gjelder dette de høyere funksjonærene. Bønder, fiskere og andre selvstendige ligger stort sett over på de fleste kontakttyper. Svært mange bønder og fiskere har hyppig kontakt med slektninger. Blant studenter og skoleelever er det også gjennomgående høye andeler med kontakt på alle områder.

Minstepensjonistene har lite sosial kontakt

Vi ser også på kontaktprofilene til noen grupper som ikke er blitt omtalt foran i dette kapitlet. Dette er såkalte utsatte grupper, personer som vi vet ofte har det vanskelig på mange områder, og som ofte har små ressurser til å forbedre sine levekår vesentlig. Det viser seg at noen av disse gruppene, men ikke alle, også har lite sosial kontakt (figur 5.15).

Enslige forsørgere har spesielt lite kontakt med slektninger, og de deltar lite i forenings- og organisasjonsliv. Men deres kontakt med venner ligger over nivået for befolkningen som helhet.

Minstepensjonister er blant dem som kommer dårligst ut for de fleste kontakttyper. Denne gruppen ligger også klart lavere på de fleste kontakttyper enn de tilsvarende andelene for aldersgruppen 67–79 år.

Unge med lav utdanning har en kontaktprofil som ligger noe over det generelle nivået, med unntak for organisasjonsdeltakelse hvor denne gruppen var klart mindre aktiv.

De to siste gruppene, arbeidsuføre og bevegelseshemmede, har forholdsvis lite sosial kontakt.

Det kan være verdt å legge merke til at alle gruppene med liten sosial kontakt skiller seg minst ut når det gjelder kontakt med familiemedlemmer.

Ulike kontaktformer utfyller ikke hverandre

Vi har vist at grupper har til dels svært ulike kontaktprofiler, og at noen grupper har mindre kontakt enn andre totalt sett. Dette betyr ikke at alle medlemmene i disse gruppene hver for seg har et tilsvarende kontaktmønster. Vi skal derfor til slutt også gi noen tall for kontakt og isolasjon som gjelder for enkeltpersoner.

Når vi ser de ulike kontakttypene i sammenheng er det visse hovedmønstre som er viktige. Personer som mangler kontakt av en type kan i stedet ha andre typer kontakt. Vi sier da at de ulike kontaktformene utfyller hverandre. Vi så foran at fra 12 til 48 prosent av befolkningen manglet kontakt eller lå under den valgte grensen for de 6 kontakttypene som ble omtalt. Hvis kontaktmønsteret var utfyllende nok behøvde ingen enkeltperson å være særlig isolert, ettersom den samlede kontaktmangel ble fordelt jevnt på alle.

Sammenhengen mellom kontakttyper kan imidlertid også være slik at den som har en form for kontakt også har andre kontakttyper, og den som mangler en type kontakt også mangler kontakt ellers. Da kan vi si at kontakt samler seg hos noen individer og kontaktmangel hos andre. Hvis det var en sterk grad av opphoping mellom de kontakttypene vi har nevnt ville en forholdsvis stor gruppe være nokså sosialt isolert, idet all kontaktmangel ble konsentrert på de samme individene.

For de 6 kontakttypene vi har omtalt i dette avsnittet, var det ingen tendenser til at en type kontakt veier opp for mangelen av andre typer kontakter mer enn det tilfeldighetene skulle tilsi.

Svært få personer – under 1 prosent – lå under grensen på alle de 6 kontakttypene. Med andre ord er de færreste så isolert at de både bor alene, treffer familiemedlemmer, slektninger og venner sjeldnere enn hver måned, mangler fortrolige venner og ikke er aktive i noen organisasjon eller forening.

Vi har ikke med dette gitt noen fullstendig kartlegging av sosial isolasjon i dagens Norge.

Særlig mangler vi opplysninger om hvordan folk opplever det å ha lite eller sjelden sosial kontakt.

Sosialt fellesskap i de nordiske land

Vi har få gode og sammenlignbare opplysninger om mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap for

landene i Norden. Her vil vi gi tall for to forhold som kan gi et visst inntrykk av forskjellene i kontakt; hvor mange som lever i familie og hvor mange som har kontakt med familiemedlemmer utenom husholdningen. Dette gir bare en liten del av bildet av likheter og forskjeller i det sosiale kontaktmønsteret mellom disse landene.

Familieliv vanligst i Norge

Å leve i familie er noe vanligere i Norge enn i de andre nordiske land. Andelen i befolkningen i alderen 20–64 år som ikke levde i familie, dvs. som verken bodde sammen med foreldre, egen ektefelle eller samboer eller egne barn, var lavest i Norge med 11 prosent i 1980. I Danmark var den tilsvarende andelen 17 prosent (1976), i Finland 19 prosent (1978) og i Sverige 20 prosent (1979). I Norge er det også størst andel av den voksne befolkningen som er gifte eller samboende. Kontakt med foreldre ser ut til å være litt mer vanlig i Norge enn i Sverige. Henholdsvis 42 og 26 prosent av befolkningen 16–74 år bor sammen med, eller treffer noen av foreldrene minst en gang pr. uke. Kontakt med voksne barn er på den annen side litt hyppigere i Danmark og Sverige enn i Norge. I aldersgruppen 55–64 år har 69 prosent av danskene og 65 prosent av svenskene kontakt hver uke eller oftere, mens bare 60 prosent av nordmennene har kontakt like ofte.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 5.3. Familier etter familietype. Prosent. 1974–1982 *Families by type of family. Per cent. 1974–1982*

År Year	I alt Total	Ektepar uten/med ugifte barn <i>Couples without/with unmarried children</i>		Mor med ugifte barn <i>Mother with un- married children</i>	Far med ugifte barn <i>Father with un- married children</i>	Enslige ¹ Single persons	Familier i alt <i>Families, total</i>
		Uten ugifte barn <i>Without unmarried children</i>	Med ugifte barn <i>With un- married children</i>				
31/12 1974	100,0	24,0	34,6	3,5	0,6	37,2	1 589 920
1/7 1977	100,0	24,0	33,6	3,9	0,6	37,9	1 629 317
1/7 1979	100,0	23,8	32,5	4,3	0,6	38,7	1 665 704
1/7 1980	100,0	23,6	31,8	4,5	0,6	39,4	1 684 297
1/7 1982	100,0	23,2	30,4	5,0	0,7	40,7	1 736 833

Kilde: NOS Familiestatistikk. Source: NOS Family Statistics.

Vedleggstabell 5.4. Tid tilbrakt alene, sammen med husholdningsmedlemmer og andre. Menn og kvinner, i ulike aldre/husholdningstyper. Timer pr. døgn, gjennomsnitt 1980–81 *Time spent alone, with household members and others. Males and females, in different age groups/household types. Hours per day, average 1980–81*

Kjønn Sex Alder Age Husholdningstype Household type	I alt Total	Alene Alone	Bare hus- holdnings- medlemmer <i>With house- hold members only</i>	Husholdnings- medlemmer og andre <i>Household members and others</i>	Bare andre <i>Others only</i>
Alle All	24	15,5	4,8	1,6	2,1
Menn Males	24	16,1	4,3	1,4	2,2
Alder (år) Age (years)					
16–24	24	15,2	2,5	1,1	5,2
25–44	24	16,0	4,7	1,7	1,6
45–64	24	16,6	4,7	1,4	1,3
65–74	24	16,0	5,5	1,4	1,1
Husholdningstype Household type					
Enpersonhush. One-person househ.	24	19,7	–	–	4,3
Flerpersonhush. Multi-person househ.	24	15,8	4,7	1,5	2,0
Kvinner Females	24	14,9	5,3	1,7	2,1
Alder (år) Age (years)					
16–24	24	14,7	3,4	1,6	4,3
25–44	24	13,8	6,7	2,1	1,4
45–64	24	16,0	4,9	1,6	1,5
65–74	24	16,7	4,2	0,9	2,2
Husholdningstype Household type					
Enpersonhush. One-person househ.	24	19,8	–	–	4,2
Flerpersonhush. Multi-person househ.	24	14,4	5,9	1,9	1,8

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. Source: The Time Budget Survey 1980–81.

Vedleggstabell 5.5. Gifte personers samvær med alle husholdningsmedlemmer samlet. Gjennomsnitt for mandager-fredager. Prosent. 1980-81 *Married persons spending time together with the whole household. Average Mondays to Fridays. Per cent. 1980-81*

Yngste barns alder <i>Age of youngest child</i>	Ektefellenes yrkesforhold <i>Couples' employment status</i>	I alt <i>Total</i>	Timer <i>Hours</i>					Gjennomsnitt pr. dag <i>Average per day</i>
			0	Under 1	1	2-3	4 og over <i>and over</i>	
Alle <i>All</i>		100	21	10	14	21	34	3,3
Yngste barns alder <i>Age of youngest child</i>								
Ingen barn <i>No children</i>		100	8	2	4	15	72	6,1
Under 7 år <i>Under 7 years</i>		100	17	14	21	28	19	2,4
7-12 år <i>years</i>		100	28	17	18	22	16	2,0
13 år og over <i>years and over</i>		100	38	13	15	20	14	1,7
Ektefellenes yrkesforhold <i>Couple's employment status</i>								
Begge yrkesaktive på heltid <i>Both employed full-time</i>		100	28	11	12	23	33	3,1
Mannen heltid, konen deltid <i>Husband full-time, wife part-time</i>		100	28	12	18	21	21	2,3
Mannen heltid, konen ikke yrkesaktiv <i>Husband full-time, wife non-employed</i>		100	18	11	15	24	32	3,1
Begge ikke yrkesaktive <i>Both non-employed</i>		100	8	3	4	9	77	7,5
Andre <i>Others</i>		100	19	7	10	17	87	4,3

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81. Source: *The Time Budget Survey 1980-81.***Vedleggstabell 5.6. Samvær med foreldre, søsken, voksne barn og andre slektninger. Prosent** *Visiting with parents, siblings, adult children and other relatives. Per cent*

Familiemedlem/slektninger <i>Family member/relatives</i>	Kjønn <i>Sex</i>	Alder <i>Age</i>	I alt <i>Total</i>	Bor sammen <i>Live together</i>	Hver dag <i>Every day</i>	Hver uke <i>Every week</i>	Hver måned <i>Every month</i>	Sjeldnere <i>More seldom</i>	Har ingen <i>Have none</i>
Foreldre <i>Parents</i>									
Alle <i>All</i>			100	13	8	18	12	15	34
Kjønn <i>Sex</i>									
Menn <i>Males</i>			100	15	9	18	10	14	34
Kvinner <i>Females</i>			100	11	7	19	13	15	35
Alder (år) <i>Age (years)</i>									
16-24			100	56	6	18	9	10	1
25-44			100	6	14	30	20	26	4
45-66			100	2	6	12	7	10	63
67-79			100	0	0	1	1	1	97
Søsken <i>Siblings</i>									
Alle <i>All</i>			100	9	9	23	21	30	8
Kjønn <i>Sex</i>									
Menn <i>Males</i>			100	10	10	23	20	29	8
Kvinner <i>Females</i>			100	8	8	23	21	32	8
Alder (år) <i>Age (years)</i>									
16-24			100	40	7	23	13	11	6
25-44			100	2	9	25	23	33	8
45-66			100	1	9	22	22	38	8
67-79			100	5	9	21	19	34	12

Vedleggstabell 5.6 (forts.) Samvær med foreldre, søsken, voksne barn og andre slektninger. Prosent *Visiting with parents, siblings, adult children and other relatives. per cent*

Familiemedlem/slektninger Kjønn Alder	I alt	Bor sammen	Hver dag	Hver uke	Hver måned	Sjeld- nere	Har ingen
Voksne barn <i>Adult children</i>							
Alle <i>All</i>	100	21	5	8	4	4	58
Kjønn <i>Sex</i>							
Menn <i>Males</i>	100	20	5	7	3	4	61
Kvinner <i>Females</i>	100	21	6	9	4	4	56
Alder (år) <i>Age (years)</i>							
25-44	100	13	0	1	1	0	85
45-66	100	44	8	16	7	6	19
67-79	100	13	20	22	8	13	24
Andre slektninger <i>Other relatives</i>							
Alle <i>All</i>	100	-	12	29	26	32	1
Kjønn <i>Sex</i>							
Menn <i>Males</i>	100	-	12	30	25	32	1
Kvinner <i>Females</i>	100	-	13	29	26	31	1
Alder (år) <i>Age (years)</i>							
16-24	100	-	19	33	25	23	0
25-44	100	-	13	31	27	29	0
45-66	100	-	8	27	26	38	1
67-79	100	-	11	24	25	38	2

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.***Vedleggstabell 5.7. Personer som mangler kontakt med naboer. Prosent** *Persons lacking contact with neighbours. Per cent*

	Ingen besøkskontakt med naboer <i>Not on visiting terms with neighbours</i>	Utteksler sjelden eller aldri prak- tiske tjenester <i>Infrequent or no exchange of favours</i>
Alle <i>All</i>	24	26
Alder <i>Age</i>		
16-24 år <i>years</i>	29	29
25-44 »	21	21
45-66 »	26	27
67-79 »	24	37
LANDSDEL <i>REGION</i>		
Oslo og Akershus	36	27
Østlandet ellers	25	27
Agder og Rogaland	27	23
Vestlandet	20	28
Trøndelag	17	26
Nord-Norge	12	25
BOSTEDSSTRØK <i>AREA OF RESIDENCE</i>		
Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger	40	30
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	34	28
Tettbygd, andre kommuner <i>Densely populated area, other municipalities</i>	20	26
Spredtbygd <i>Sparsely populated</i>	10	23

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 5.8. Personer som var aktive i en eller flere organisasjoner eller foreninger. Kjønn og alder/ sosioøkonomisk gruppe. Prosent *Persons who participate actively in organizations or associations. Sex and age/socio-economic group. Per cent*

Menn Males			
Alle All	58		
16-24 år years	61		
25-44 » »	66		
45-54 » »	54		
67-79 » »	36	Funksjonærer Salaried employees	
		Lavere nivå Lower level	45
		Mellomnivå Mean level	64
		Høyere nivå Higher level	78
Kvinner Females			
Alle All	47		
16-24 år years	45	Jordbrukere og fiskere	
25-44 » »	49	Farmers and fishermen	62
45-66 » »	47		
67-79 » »	44	Andre selvstendige Other self-employed	61
Sosioøkonomisk gruppe Socio-economic group		Skoleelever, studenter Pupils, students	66
Arbeidere Workers		Pensjonister Pensioners	36
Ufaglærte Unskilled	46	Hjemmearbeidende Home workers	41
Faglærte Skilled	60	Andre Others	48

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 5.9. Kontaktprofiler for ulike bostedsstrøk og sosioøkonomiske grupper. Prosent i forhold til gjennomsnittet i befolkningen *Contact profiles in different types of communities and socio-economic groups. Per cent relative to population percentages*

	Bor sammen med andre <i>Live together with others</i>	Hyppig familiekontakt <i>Frequent contact, family</i>	Hyppig kontakt, slektninger <i>Frequent contact, relatives</i>	Har nære venner <i>Have close friends</i>	Hyppig kontakt, venner <i>Frequent contact, friends</i>	Aktiv i organisasjoner/foreninger <i>Active in organizations associations</i>
Andel i befolkningen <i>Percentage in the population</i>	88	87	68	66	87	52
BOSTEDSSTRØK AREA OF RESIDENCE						
Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger	-5	0	-7	+1	-3	-5
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	0	-1	-4	0	-3	+3
Tettbygd, andre kommuner <i>Densely populated area, other municipalities</i>	+2	+1	+1	-1	+3	+2
Spredtbygd <i>Sparsely populated area</i>	+3	+2	+6	0	+1	-1
SOSIOØKONOMISK GRUPPE SOCIO-ECONOMIC GROUP						
Ufaglærte arbeidere <i>Manual workers</i>	+3	+4	+2	-5	0	-6
Faglærte arbeidere <i>Skilled workers</i>	+5	+2	+2	-10	+2	+8
Funksjonærer Salaried employees						
Lavere nivå <i>Lower level</i>	-1	+1	+1	+5	+1	+7
Mellomnivå <i>Mean level</i>	+2	-4	-6	+3	+2	+12
Høyere nivå <i>High level</i>	+3	-11	-5	+5	0	+26
Bønder/fiskere <i>Farmers/fishers</i>	+7	+4	+21	+5	-2	+10
Andre selvstendige <i>Other self-employed</i>	+9	+6	+11	+2	0	+9
Studenter o.l. <i>Students etc.</i>	+2	+6	+6	+13	+11	+14
Pensjonister <i>Pensioners</i>	-23	-4	-11	-14	-10	-16
Hjemmearbeidende <i>Home workers</i>	+12	+1	+2	+3	+1	-11
Andre ikke yrkesaktive <i>Others non-employed</i>	-7	+1	-6	+1	-5	-4

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

- Arbeid, fritid og samvær *Work, Leisure and Time Spent with Others* SA nr. 49
- Bestandsuavhengige giftermålsrater RAPP nr. 80/24
- Boforholdsundersøkelsen 1973 *Survey of Housing Conditions 1973* NOS A 673
- Samliv uten vigsel i Norge *Cohabitation without Marriage in Norway* ART nr. 116
- Døgnet 24 timer *The Day's 24 Hours* SA nr. 30
- Familiestatistikk 1980 *Family Statistics* NOS B 167
- Folkemengden etter alder og ekteskapeleg status *Population by Age and Marital Status* 1981, NOS B 293
- Folkemengdens bevegelse *Vital Statistics and Migration Statistics* 1981, NOS B 309
- Fruktbarheten i og utenfor ekteskap i Norge 1946–1975 *Marital and Extramarital Fertility in Norway* ART nr. 120
- Helsestatistikk 1975 *Health Statistics* NOS A 874
- Historiske tabeller over folkemengde, giftermål og dødsfall 1911–1976 *Historical Tables on Population, Marriages and Deaths* NOS A 986
- Inngåelser og oppløsning av ekteskap etter alder og varighet *Formation and Dissolution of Marriage by Age and Duration* RAPP 82/2
- Levekår 1973 *Level of Living* NOS A 720
- Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living 1980* NOS B 320
- Levekårsundersøkelsen 1980 Dokumentasjon del I *Survey of Level of Living 1980 Documentation. Volume I* RAPP 81/24
- Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 Hefte I *The Time Budget Survey Volume I* NOS A 692
- Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 Hefte II *The Time Budget Survey Volume II* NOS A 662
- Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81 *The Time Budget Survey 1980–81* NOS B 378

ANNEN LITTERATUR

- Ensamhet och Gemenskap. Rapport nr. 18. Sveriges officiella statistik/Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1980
- Houg T., Gundersen H. Vennereiser. Rapport nr. 3. Transport og velferd. Institutt for samfunnsforskning/Transportøkonomisk institutt
- Levnadsnivå och Ojämlighet i Norden. En komparativ analys av de nordiska levnadsnivåundersökningarna. Nordisk Råd. Nordisk Statistisk sekretariat, Göteborg 1983

Utdanning

av Per Olaf Aamodt

Oversikt

I løpet av 1960- og 1970-årene skjedde det en utdanningseksplasjon i Norge. Den obligatoriske skolegangen ble utvidet fra 7 til 9 år. Elevtallet økte også sterkt i videregående utdanning. I 1964 var 59 prosent av 16-åringene under utdanning, i 1981 var det 85 prosent. Det betyr mye for det absolutte tallet på elever at årskullene er store. Tallet på studenter ble firedoblet fra 1960 til 1981. Elev- og studenttallet ser nå ut til å ha nådd et mer stabilt nivå.

Det er vanligere med høy utdanning idag enn tidligere, og utdanningsnivået er mye høyere for unge enn for eldre personer.

I 1980 hadde 81 prosent av folk i alderen 70 år og over bare obligatorisk skolegang, mot 29 prosent i aldersgruppen 20–29 år.

83 prosent av elevene som går ut av grunnskolen går direkte til grunnkursene i den videregående skolen. Men ikke alle har mulighet til å gå til de videregående kursene fordi det er knapt med plasser i yrkesfagene over grunnkursnivå. Det fører til at en del elever heller tar flere grunnkurs enn å gå videre. Slik stenger de for nye elever. Men færre tar «omveier» i utdanningen nå enn før. I 1978 gikk 44 prosent av grunnkurselevne til videregående kurs samme høst, i 1981 var det 52 prosent som gjorde det.

Tilstrømmingen til de allmennfaglige linjene på de videregående skolene fortsatte å øke i 1970-årene. Men det har vært en betydelig nedgang i andelen artianere som blir studenter. Av artianerkullet i 1974 begynte 19 prosent på et universitet sammen høst. I 1980 var det 11 prosent. Nedgangen blir bare delvis oppveid av at det nå er vanligere å vente noen år og av tilstrømmingen til høgskoler. Også innen høyere utdanning er det mange som tar «omveier».

Tradisjonelt har kvinner tatt mindre utdanning enn menn. Det ser vi av tallene som viser befolkningens utdanningsnivå. I 1980 hadde 40 prosent av mennene bare grunnskole. Av kvinnene var det 49 prosent.

I dag tar jenter mer utdanning enn gutter. Det gjelder både på yrkes- og allmennfaglige linjer på gymnasen. I høyere utdanning økte kvinneandelen fra 31 prosent i 1965 til 49 prosent i 1981. I 1981 var godt over halvparten av de nye studentene ved universitetene kvinner. Derimot er det fortsatt færre kvinner

enn menn som tar full embetseksamen. Kvinner tar oftere «omveier» i sin utdanning enn menn.

Svært få utdanninger er kjønnsnøytrale. I 1980 gikk f.eks. bare 14 prosent av yrkesskoleelevne på linjer der kvinne- eller mannsandelen var mellom 35 og 65 prosent. Et tilsvarende mønster er det på de allmennfaglige linjene og i høyere utdanning. De kvinnedominerte utdanningene gir stort sett dårligere muligheter til videre utdanning og i yrkeslivet enn de mannsdominerte. I høyere utdanning er kjønns-skjevhetene blitt noe mindre enn før. Men på de videregående trinnene har det bare vært små endringer.

Ungdom fra lavere sosiale lag tar mindre utdanning enn ungdom fra høyere lag. Det har vært en ten-

dens til utjevning de siste 20 årene. Men det er fortsatt langt igjen til full likhet. Forskjellene viser seg alle- rede i grunnskolen og skjerpes på trinnene etter.

Det er geografiske forskjeller i befolkningens utdanningsnivå og ungdommens utdanningsvalg. Folk i Oslo og Akershus har høyest utdanningsnivå. I de samme to fylkene er det ungdommen tar lengst utdanning. Forskjellene i utdanningsnivå fra fylke til fylke skyldes mye forskjellene i sosial bakgrunn mellom befolkningene i fylkene. Det er tegn til utjevning av de geografiske forskjellene.

Utdanning og levekår

Læring skjer gjennom hele livet

Med utdanning mener vi i dette kapitlet organisert og systematisk opplæring. Utdanning omfatter ikke bare tilegning av kunnskaper og ferdigheter, men også verdier som moral, religion osv. Likevel faller viktige deler av den totale kunnskapstilegnelsen utenfor en slik definisjon. Egentlig skjer det en form for læring i nær sagt alle de situasjoner vi kommer opp i gjennom livet. De data vi bygger på her, gjelder bare det egentlige skolesystemet og den organiserte voksenopplæringen. Vi kan blant annet ikke si noe om yrkesopplæring som foregår på arbeidsplassen.

Våre data viser hva slags skolegang befolkningen har gjennomført eller er i ferd med å gjennomføre. Hva som faktisk er overført av kunnskaper kan vi vanskelig måle, heller ikke hvor godt denne kunnskapen er tilpasset samfunnet og den enkelte.

For mange formål er det hensiktsmessig å foreta et skille mellom allmenne og spesielle kunnskaper. Allmenne kunnskaper er slike som til enhver tid blir ansett som nødvendige eller ønskelige for å delta i samfunnet, f.eks. å kunne lese, skrive og beherske enkle regneoperasjoner. Dessuten omfatter de kjennskap til de vanligste oppfatningene om kulturelle, religiøse og politiske spørsmål. Spesielle kunnskaper er slike som kreves for å utøve bestemte aktiviteter, først og fremst i tilknytning til yrkeslivet.

Utdanning gir velferd

Det er viktig å skille mellom den verdi utdanning har for samfunnet og den verdi den har for det enkelte menneske. Et visst allment kunnskapsnivå og et felles verdigrunnlag er nødvendig for at samfunnet skal henge sammen. Dessuten stiller de fleste aktiviteter i arbeids- og samfunnslivet større eller mindre krav til spesielle typer ferdigheter hos utøverne. «Mangel på ekspertise» kan være en viktig hemsko for både økonomisk og annen aktivitet.

I større grad enn tidligere stilles krav om formell utdanning i yrkeslivet. Det betyr at utdanning i vesentlig grad er med på å bestemme hvem som skal utføre de ulike arbeidsoppgavene. Skolen er dermed en form for sorteringsmekanisme. I store trekk gir også høy utdanning de best betalte jobbene.

For den enkelte betyr dette at skolegang er et middel til å skaffe seg flere velferdsgoder seinere i livet.

Det er en klar sammenheng mellom utdanning og andre velferdsgoder. Dette gjelder både reint økonomiske goder som inntekt og eiendom, men det gjelder også andre goder som egenskaper ved yrke og arbeidsmiljø. Utdanning er også en vei til selvrealisering og verdifulle kulturopplevelser.

«Lønner» det seg å ta utdanning?

Jevnt over har folk med høy utdanning høyere levestandard enn andre. Utdanning er nok også viktigere i dag enn tidligere, men de velferdsmessige fordelene av lang skolegang er ikke gitt en gang for alle.

Når langt flere får mer utdanning enn tidligere, kan det redusere gevinsten ved å ta utdanning, men fortsatt vil samfunnets best betalte yrker gå til de som har mest utdanning.

Innenfor de fleste av de velferdsområdene som er behandlet i de andre kapitlene av Sosialt utsyn, vil vi finne klare forskjeller etter utdanningsbakgrunn.

At personer med høy utdanning har høyere inntekt enn personer med lavere utdanning, betyr ikke at utdanning alltid «lønner seg» økonomisk. Jo lenger utdanning, desto færre år får man i inntektsgivende arbeid. Dessuten vil personer med visse typer spesialisert utdanning ha snevre valgmuligheter mht. bosted.

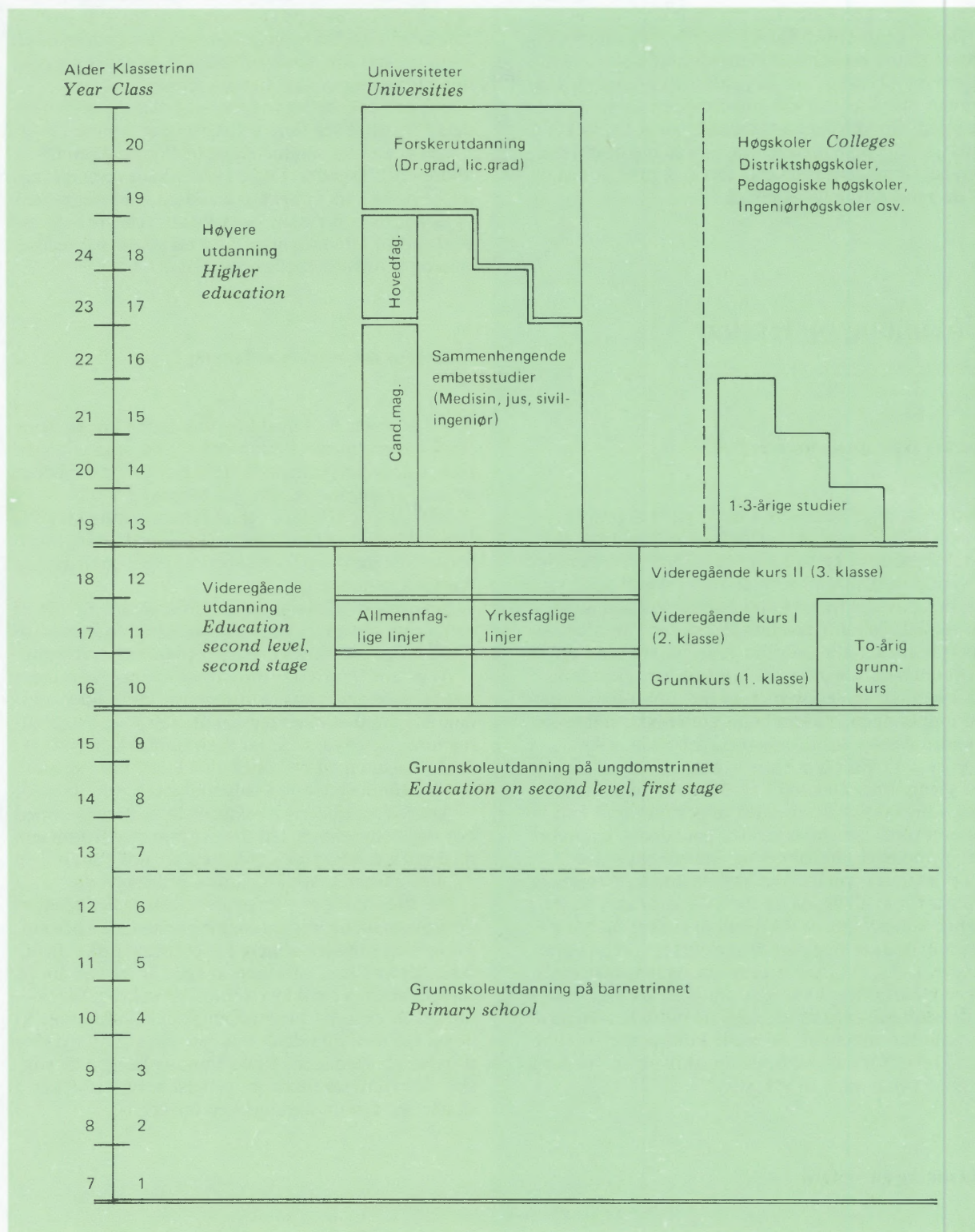
Andre forskjeller i levekår mellom personer med høy og lav utdanning har mer å gjøre med livsstil enn med velferd, som f.eks. enkelte sider ved kulturell og politisk aktivitet, sosiale samværsformer osv.

Når utdanning er viktig i levekårssammenheng, er det hovedsakelig fordi utdanning er med på å bestemme levekårene våre seinere i livet. Men vi skal heller ikke glemme at vi tilbringer mange år av vårt liv på skolebenken. Vi er ikke i stand til å beskrive alle sidene ved levekårene til ungdom under utdanning. Vi nøyer oss med de sidene som har direkte tilknytning til selve skolegangen. I den sammenhengen er kanskje det viktigste målet på velferd hvor lett det er å skaffe seg den utdanningen en ønsker.

Noen viktige utviklingstrekk

Utdanningsekspløsjonen startet omkring 1960

Oppbygningen av det norske utdanningssystemet er vist i figur 6.1.

Figur 6.1. Skisse av det norske utdanningssystemet *Chart of the school system in Norway*

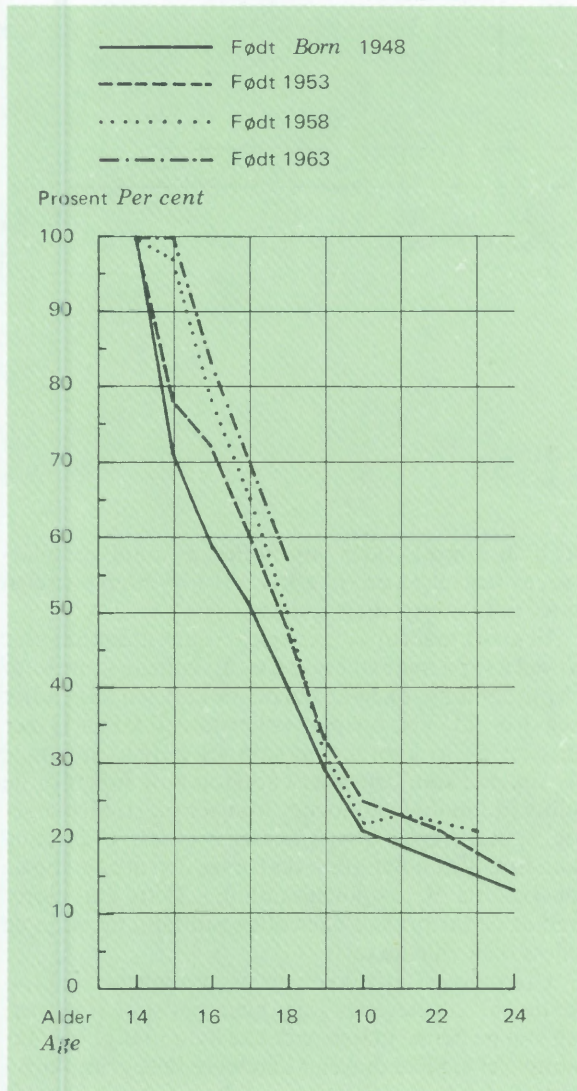
Etter 1960 har utbyggingstakten i skoleverket vært høy nok til at vi kan gi den betegnelsen «utdannings-eksplosjon». I løpet av en forholdsvis kort periode skjedde flere ting som bidrog til dette: Den obligatoriske skolegangen ble utvidet fra 7 til 9 år. Elevtallet i videregående allmennutdanning (12 års skolegang)

vokste kraftig fra slutten av 1950-tallet. Dette forplantet seg videre til høyere utdanning (mer enn 12 års skolegang) hvor studenttallet ble mer enn fire-doblet fra 1960 til 1980. Etter 1970 har det skjedd en særlig sterk utbygging av den yrkesrettete videregående utdanningen og av høyere utdanning utenom

universitetene (som også inkluderer de vitenskapelige høyskolene). Universitetene har hatt et stabilt studenttall etter 1975 (vedleggstabell 6.4).

På grunn av nedgangen i fødselskullene etter 1970 har vi nå fått færre elever i grunnskolen. I 1981 var det nesten 5 000 flere som gikk ut av 9. klasse enn det var som begynte i 1. klasse. Denne nedgangen vil fortsette, og etter hvert vil også årskullene som er i den videregående skolen bli mindre. Det samlede elev- og studenttallet vil derfor trolig holde seg konstant de nærmeste årene, men etter 1990 vil det bli nedgang.

Figur 6.2. Andel under utdanning av årskullene født 1948, 1953, 1958 og 1963. Prosent
Percentage of population in education
born 1948, 1953, 1958 and 1963

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk.
 Source: NOS Educational Statistics.

Større del av årskullene er i utdanning

Veksten i utdanningssystemet kommer klart fram når vi sammenlikner prosentdelene av de enkelte årskullene som er under utdanning på samme alderstrinn. Vi har vist dette ved å følge fire fødselskull fra de var 14 år og framover (figur 6.2). Andelen som fortsatt er under utdanning synker naturlig nok etter hvert som kullene blir eldre.

Utdanningskurvene i figur 6.2 for de yngste kullene ligger over kurvene for de eldste. Dette viser at de yngste tar mer skolegang. 85 prosent av 16-åringene var under utdanning i 1981. I 1964 var denne andelen 59 prosent.

Etter 1960 økte den obligatoriske skolegangen fra 7 til 9 år. Samtidig har langt flere tatt videregående utdanning etter grunnskolen, både allmenn- og yrkesutdanning. Andelen av årskullene som tok examen artium økte fra 16 til 39 prosent fra 1963 til 1981. Andelen av artianerkullene som begynte å studere var særlig høy rundt 1970. Utover på 1970-tallet har det funnet sted en klar nedgang i andelen av artianerkullene som tar til med studier. Økte artianerkull og en økt tilstrømming av «eldre» studenter har likevel holdt studenttallet ved universitetene temmelig konstant etter 1975. Den økningen som har kommet i høyere utdanning i denne siste perioden har falt på høyskolene.

Yngre har mer utdanning enn eldre

Det økte utdanningsnivået til de yngre aldersgruppene fører til:

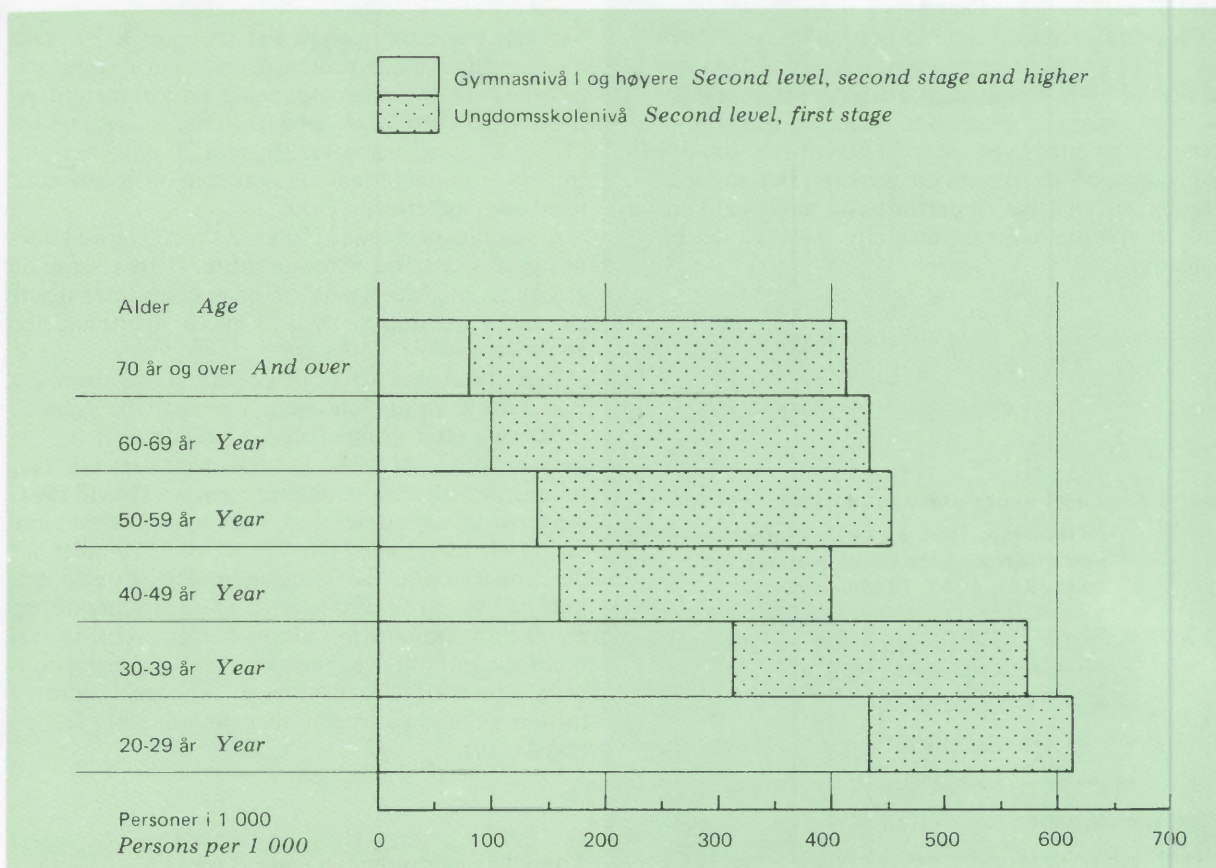
- en klar heving av utdanningsnivået til befolkningen som helhet,
- en stor aldersmessig skjevhet i fordelingen av utdanningen (figur 6.3). I 1980 hadde 81 prosent av aldersgruppen 70 år og over bare obligatorisk skolegang, mot bare 29 prosent i aldersgruppen 20–29 år. De tilsvarende tallene i 1960 var 93 og 73 prosent.

Befolkningens utdanningsnivå øker sterkt

Å se på utdanningen til ulike aldersgrupper på et bestemt tidspunkt, kan sammenliknes med å studere åringene i et tre. På samme måte som åringene gjennom hele treets levetid viser årsveksten for tidligere år, vil de enkelte årskulls utdanning gjenspeile situasjonen i skoleverket den gang disse var under utdanning. De årskullene som har økte andeler med utdanning vil etter hvert bli en større og større del av befolkningen, slik at denne totalt får et stadig høyere utdanningsnivå. Utviklingen vil gå langsomt, men til gjengjeld varer den lenge (figur 6.4).

Utbyggingen av den 9-årige skolen var fullført i 1974, men ennå vil det gå over 50 år før vi er et folk hvor alle har gjennomgått 9-årig skole.

Figur 6.3. Personer 20 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning og alder. 1980 *Persons 20 years and over, by level of highest education completed and age. 1980*

Kilde: Folke- og bolig telling 1980 (upublisert materiale).
Source: Population and Housing Census 1980 (unpublished data).

Fra 1950 til 1980 økte andelen med utdanning ut over ungdomsskolenivå fra 16 til 44 prosent, og andelen med høyere utdanning fra 3 til 11 prosent. Dette gir en økning i den gjennomsnittlige utdanningsvarigheten på 1½ år. Det meste av økningen fant sted etter 1960. I 1980 hadde befolkningen gjennomsnittlig 9½ års skolegang bak seg. (Vi tar da bare hensyn til den høyeste utdanning folk har gjennomført.)

Læring er en prosess som pågår hele livet, ikke bare gjennom organisert kursvirksomhet eller voksenopplæring, men også i arbeid og fritid.

Sistnevnte kunnskapstilegnelse fanger vi ikke opp ved våre målemetoder. Denne kunnskapstilegnelsen er med på å gjøre de reelle ulikhetene mellom yngre og eldre mindre enn forskjellen i formell utdanning.

Er det lett å skaffe seg utdanning?

Hvor lett det er å skaffe seg utdanning avhenger både

av hvilke opptakskrav som stilles, av antall elevplasser, av størrelsen på visse årskull og av etterspørselen etter utdanning i disse kullene.

Et grovt mål for etterspørselen etter utdanning får vi ved å se på hvor stor andel av årskullene som er under utdanning, og hvordan denne andelen har endret seg over tid. Ved hjelp av søkerstatistikk kan vi mer direkte lese av hvor mange som søker og hvor mange av søkerne som begynner både totalt og innenfor de ulike utdanningstilbudene. Mangel på studieplasser og opptaksregler som premierer ekstra utdanning kan føre til at noen, for å skaffe seg den utdanning de ønsker, må drive «poengsamling». Dette kan gjøres ved at de tar praksis eller tilleggstudanning, som de ellers ikke ville ha tatt.

Utdanningsstatistikken gir oss muligheter til å følge de enkelte elevenes gang gjennom skolesystemet, og kan på denne måten avdekke hvor mange som tar «omveier». Slike omveier kan være flere grunnkurs i videregående skoler, overgang fra examen artium til en videregående yrkesutdanning, eller universitetsfag tatt for å komme inn på f.eks. lærerutdanning.

gjennomsnittlig varighet av utdanningen. Menn og kvinner 16 år og over. 1950-1980 Level of highest education and average duration of education. Males and females 16 years and over. 1950-1980

Utdanning

Vekst – seinere nedgang i ungdomskullene

Presset på utdanningssystemet vil i stor grad være bestemt av størrelsen på de årskullene som er i skole- og studiealder.

Alle skal gjennom 9-årig skole, og elevkullene varierer derfor direkte med årskullene fra 7 til 16 år. For de videregående skolene vil presset avhenge sterkt av størrelsen på årskullet, siden så store andeler tar utdanning utover grunnskolen. En mindre del av årskullene begynner å studere. Presset på høyere utdanning er dermed mindre direkte avhengig av årskullstørrelsen. Vi vil først og fremst se på hvordan endringer i fødselskullene berører videregående utdanning, dvs. aldersgruppen 16–18 år.

Antallet personer i aldersklassene 16–18 år holdt seg ganske stabilt rundt 185 000 gjennom 1970-årene.

Fra og med 1979 har vi hatt en betydelig økning i disse aldersklassene, særlig har økningen vært sterk i årene fra 1980 til 1982 med 3 000–4 000 pr. år. Økningen vil fortsette fram til 1985, men være langt svakere. Deretter vil de små årskullene født etter 1970 gjøre seg gjeldende, og vi vil få en til dels sterk nedgang. Allerede i 1990 vil tallet på 16–18-åringer være nede på nivået fra 1970-tallet, og fram mot år 2000 vil det være bare litt over 150 000.

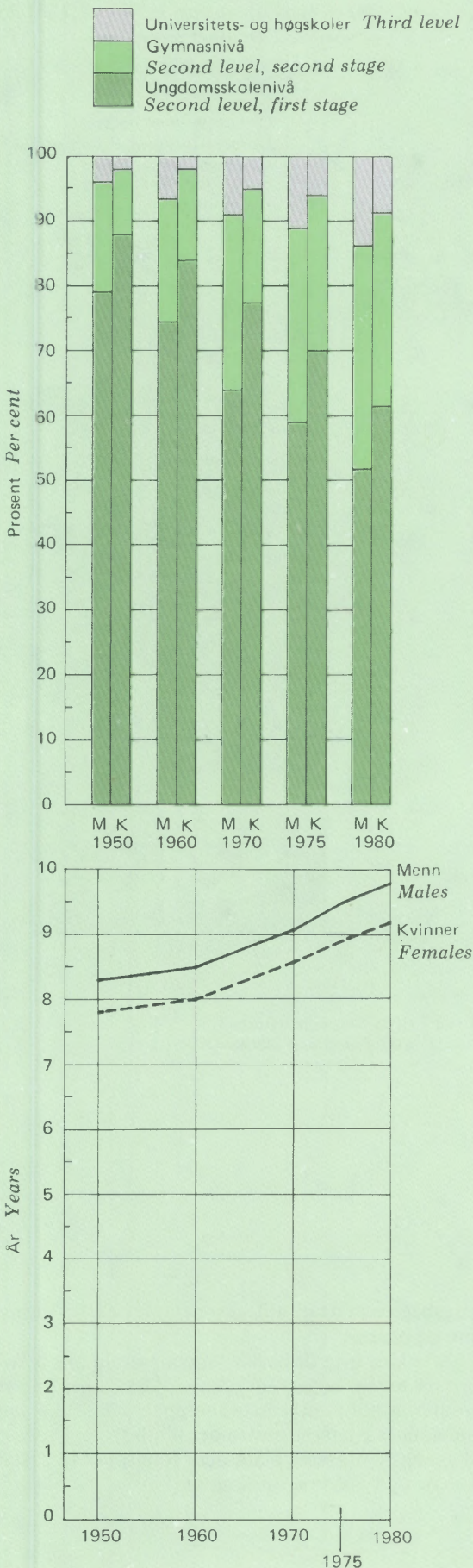
De fleste går direkte fra grunnskolen til videregående skole

Elever som er ferdige med grunnskolen kan velge mellom allmennfaglige og yrkesfaglige grunnkurs i den videregående skolen. Både i allmennfaglig (tidligere gymnas) og yrkesfaglig studieretning kan elevene deretter velge å fortsette til videregående kurs I (2. klasse) og kurs II (3. klasse). Det er også mulig å gå fra grunnskolen til et toårig grunnkurs i den videregående skolen (figur 6.1).

Fra 1974 til 1981 økte andelen som gikk direkte fra grunnskolen til videregående utdanning fra 74 til 83 prosent (vedleggstabell 6.5). Det er også noen som venter ett eller flere år med å begynne på videregående utdanning. Av grunnskolekullet i 1974 var det 10 prosent som ventet inntil tre år.

Flere plasser i videregående kurs, men ikke alle som søker kommer inn

Det skulle være mer enn plass nok til alle fra grunnskolen i det første året av videregående skoler. Tallet på grunnkursplasser i videregående skole er langt høyere enn tallet på avgangselever fra grunnskolen, ca. 98 000 mot 65 000. Det er imidlertid en sterk opphopning av elever på grunnkurstrinnet i videregående skoler. Mange av plassene på det første kullet tas opp av elever som har ventet ett eller flere år med

å begynne, eller har noe videregående utdanning fra før.

I allmennfagene er det plass til alle grunnkurselevne i kurs I og seinere i kurs II, men dette er langt fra tilfelle for yrkesfagene. Her utgjorde elevtallet i kurs I og kurs II bare 39 og 17 prosent av elevtallet på grunnkurset. Dette er likevel en klar økning i forhold til 1978, da tallene var henholdsvis 31 og 10 prosent.

Utbyggingen av de videregående kursene har gjort det noe lettere å få yrkesfaglig kompetanse, men fortsatt er det mange som går «omveier» ved å ta flere grunnkurs. Dette har også sammenheng med at det er vanskeligere å komme inn ved noen linjer enn ved andre.

Fra 1978 til 1981 har andelen som har tatt mer utdanning etter å ha avsluttet et yrkesfaglig grunnkurs økt noe, fra 44 til 52 prosent. Halvparten av disse gikk videre til videregående kurs I i samme studieretning.

Ikke alle kommer inn på de kursene de søker på. Søkerstatistikken viser at inntatte elever i videregående kurs I og II utgjorde henholdsvis 65 og 72 prosent av søkerne i 1981. Dette tyder på at ønsket om videregående kurs fortsatt overskrider kapasiteten.

Flere tar examen artium, men færre begynner å studere

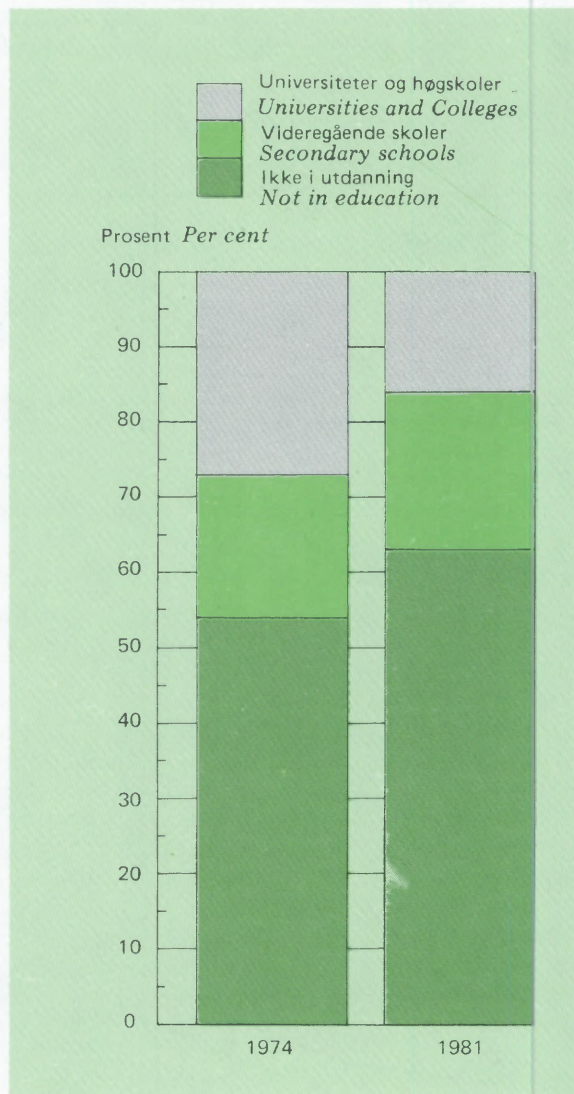
I løpet av 1970-tallet fortsatte rekrutteringen til de allmennfaglige studieretninger å øke. Derimot har det vært en betydelig nedgang i andelen av artianere som begynner å studere, særlig ved universitetene (vedleggstabell 6.6 og figur 6.5). Dette har vært et karakteristisk trekk både i Norge og andre land. Andelen av et artianerkull som gikk videre til universitetet samme høst ble redusert fra 19 prosent i 1974 til 11 prosent i 1981. Overgangen til høgschooler og videregående skoler har derimot økt noe. Dette kan skyldes at det er blitt vanligere å vente noen år før et studium påbegynnes. Her må en ta hensyn til avtjening av verneplikten. Etter at vernepliktsalderen ble satt ned, er det blitt vanligere å ta førstegangstjenesten nesten direkte etter videregående skolegang. Vi finner imidlertid samme tendens hos kvinner, så dette kan ikke være hele forklaringen. Mye tyder på at det også etter noen års ventetid er færre som begynner å studere.

Spørsmålet er om denne nedgangen skyldes trangere opptaksvilkår, eller om en større del av artianerne «frivillig» avstår fra å søke høyere utdanning. Dette har vi ikke tilstrekkelig tallmateriale til å belyse, men vi vet at det i løpet av 1970-tallet ble innført adgangsbegrensning ved en rekke større universitetsstudier, bl.a. samfunnsvitenskap, realfag og historisk-filosofiske fag ved Universitetet i Oslo.

I løpet av de siste 10 årene er det blitt langt flere studieplasser i høyere utdanning utenom universitetene. Det ser likevel ut til at denne utvidelsen ikke har holdt tritt med veksten i artianertallet i samme periode. Mange av de nye studieplassene brukes til videreutdanning, ikke til opptak av nye studenter.

Også innenfor høyere utdanning er det klare tendenser til «omveier». Enkelte studier med streng ad-

Figur 6.5. Elever og privatister som fullførte examen artium våren 1974 og 1981 etter utdanning 1. oktober samme år *Pupils who completed secondary general schools, upper stage in spring 1974 and 1981 by education 1 October same year*

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk.
Source: NOS Educational Statistics.

gangsbegrensning gir tilleggspoeng for ekstra utdanning og praksis.

Dette kan føre til bevisst «poengsamling», bl.a. i form av annen høyere utdanning. Dette øker presset i andre, mindre lukkede utdanninger, samtidig som studentenes gjennomsnittsalder blir høyere. Mønsteret er særlig utpreget blant dem som søker til sosialskolene og fysioterapiutdanning.

Utdanningens fordeling

Vi har pekt på hvordan ulikheter i utdanning fører til forskjeller i adgangen til en rekke velferdsgoder, og hvordan utdanningssystemet gir oss ulike posisjoner i samfunnet.

Hvilken utdanning vi tar avhenger av hvilken befolkningsgruppe vi tilhører, av kjønn, sosioøkonomisk gruppe og bosted.

Kvinner har minst utdanning, men forskjellen avtar

Tradisjonelt har kvinner tatt mindre skolegang enn menn. Dette gjenspeiler seg i oversikter over befolkningens utdanningsnivå. I 1980 hadde 62 prosent av den kvinnelige befolkningen ikke skolegang utover grunnskolen. For menn var andelen 52 prosent (figur 6.4). I alt 13 prosent av mennene hadde universitets- eller høyskoleutdanning mot 9 prosent av kvinnene.

Et særtrekk ved perioden etter 1960 er et økt innslag av kvinner i videregående og høyere utdanning. I 1981 var halvparten av elevene i videregående skoler jenter. Til sammenlikning var det 42 prosent jenter i 1965. I alle årskullene fra 16 til 18 år var det i 1981 en betydelig større del av jentene enn av guttene som var i utdanning.

I 1980–81 var 55 prosent av alle som fullførte den treårige allmennfaglige studieretning (examen artium) jenter. Av dem som gikk ut av 9. klasse i grunnskolen i 1981 var det 86 prosent av jentene og 81 prosent av guttene som fortsatte i utdanning samme høst.

Også innenfor høyere utdanning er det i løpet av få år blitt langt flere kvinner. Innenfor universitets- og høyskolesektoren sett under ett økte kvinneandelen fra 31 prosent i 1965 til 49 prosent i 1981. Utviklingen har vært like klar ved universitetene, med en økning i andel kvinner fra 24 til 42 prosent. I 1981 var godt over halvparten av de nye studentene kvinner.

I dag begynner omtrent like mange kvinner som menn i høyere utdanning, men fortsatt er det klare forskjeller i hvor mange som tar full embetseksamen. Av dem som fullførte en høyere grads embetseksamen i 1980–81 var det bare 23 prosent kvinner, men også dette er en klar økning i forhold til tidligere. Dette betyr at det blir relativt små forskjeller i utdanningsnivå mellom kvinner og menn. Selv om kvinner er underrepresentert blant dem som tar de lengste universitetsstudiene, utgjør disse små andeler av årskullene. I den videregående skolen tar jenter minst like mye utdanning som gutter. På lang sikt betyr dette at forskjellene i utdanningsmengde mellom kvinner og menn vil avta i befolkningen som helhet.

Kvinner og menn velger forskjellige utdanninger

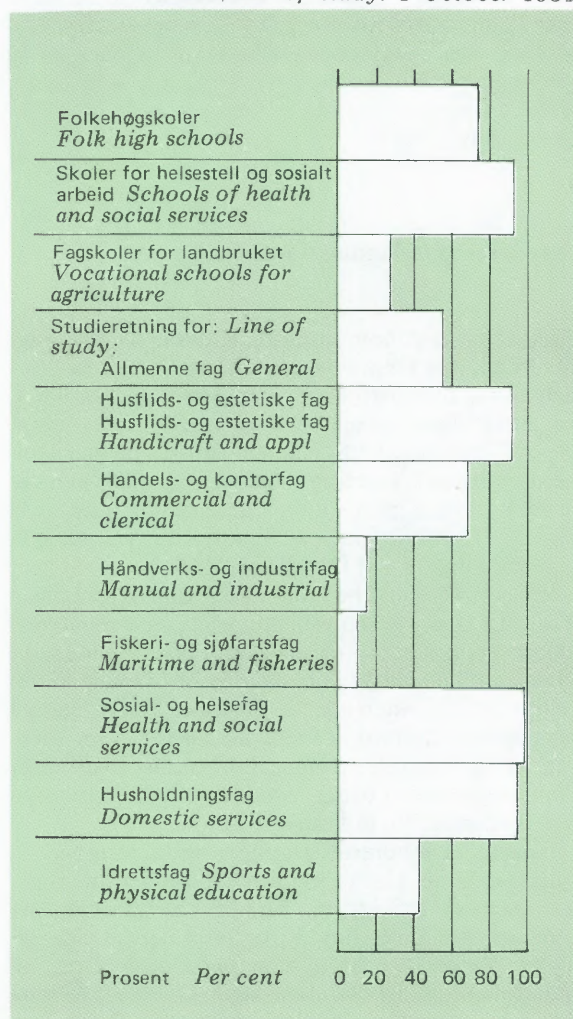
I de fleste yrker er enten menn eller kvinner i klart flertall. Det er få yrker med omtrent like mange menn

som kvinner. Vi sier at arbeidsmarkedet er kjønnsdelt (se kapittel 3: Arbeid). Vi finner mye av det samme mønsteret i skolen. I 1980 gikk nesten halvparten av elevene i yrkesfaglige linjer i utdanninger der det ene kjønn var representert med 5 prosent eller mindre (vedleggstabell 6.7). «Kjønnsnøytrale», dvs. der kvinne- (eller manns-)andelen var fra 35 til 65 prosent omfattet bare 14 prosent av elevene.

Mellom 1974 og 1980 var det bare små endringer til mindre kjønnsdeling av utdanningen. Men vi finner få utdanninger i dag som bare har jenter eller gutter som elever.

Den videregående skolen er altså fortsatt sterkt preget av at både jenter og gutter velger tradisjonelt (figur 6.6). Jenter er etter hvert blitt i flertall i allmennfaglig studieretning, men kvinneandelen varierer mye mellom de ulike linjene. På den språkfaglige linjen var kvinneandelen 85 prosent, på samfunnsfaglig (inklusive økonomisk gymnas) 53 prosent og

Figur 6.6. Andel kvinner ved videregående skoler/studieretninger. Prosent. 1. oktober 1981
Percentage of women in secondary schools/line of study. 1 October 1981

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk.
Source: NOS Educational Statistics.

på den naturfaglige linjen 42 prosent. Disse forskjellene er viktige, bl.a. fordi språkfaglig linje gir færre valgmuligheter i høyere utdanning enn naturfaglig. Innenfor yrkesfagene finner vi nesten bare jenter i husflids- og estetiske fag, sosial- og helsefag og husholdningsfag. Tilsvarende er det nesten bare gutter i mekaniske fag, jern- og metallfag og byggefag.

Mye av det samme mønsteret finner vi i høyere utdanning. Kvinnene konsentrerer seg om lærerutdanning, sosialskoler og humanistiske studier, og er sterkt i mindretall innenfor økonomiske, tekniske og naturvitenskapelige studier. Det har imidlertid skjedd langt klarere endringer her enn i videregående yrkesutdanning. Kvinneandelen har økt bemerkelsesverdig i en rekke studier (vedleggstabell 6.8), særlig markert er vel tendensen i jus, ved landbrukshøgskolen og Norges Handelshøyskole. I de aller siste årene har også innslaget av kvinner økt ved Norges tekniske høyskole, men fortsatt er de tekniske studiene de klartest mannsdominerte.

Forskjellene innenfor videregående og høyere utdanning gjenspeiler mønsteret for menn og kvinner innen arbeidslivet. Med noen få unntak synes det ikke å skje noen vesentlig oppmyking i det kjønnsstradisjonelle valget av utdanning, og dermed yrke. Stort sett gir de kvinneorienterte yrkene dårligere inntekt. Noen av de typiske jenteutdanningene gir dessuten ikke kompetanse for noe yrke i det hele tatt, f.eks. husstell. Det beskjedne innslaget av kvinner i tekniske og økonomiske fag betyr at viktige deler av arbeidslivet også i framtida vil bestå av nesten utelukkende menn.

Lengre vei til utdanning for kvinner

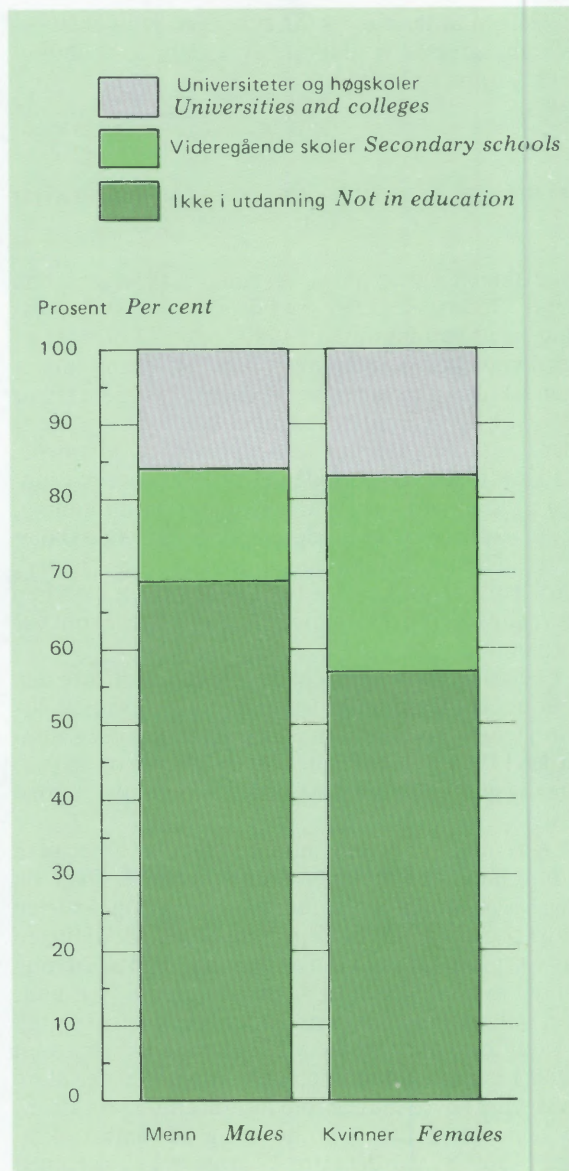
«Omveier» gjennom utdanningssystemet er langt mer vanlig for kvinner enn for menn.

Jenter som har fullført et yrkesfaglig grunnkurs, bygger sjeldnere på med et videregående kurs i samme studieretning. Etter å ha fullført tredje året i allmennfaglig studieretning er det vanligere for kvinner enn for menn å gå til en ny videregående utdanning (figur 6.7). De aller fleste av disse finnes i yrkesfaglige grunnkurs og ved folkehøgskolene.

Vi vet ikke om slike utdanningsmønstre er ønsket eller påtvunget. Adgangsbegrensning og opptaksregler som premierer ekstra utdanning kan fremme ulike typer «dobbelutdanning». Ved enkelte av de yrkesfaglige linjer i videregående skoler er konkurransen om plassene så hard at mange kvalifiserer seg gjennom å ta examen artium. Søkerstatistikken viser gjennomgående at det er vanskeligere å bli tatt opp i de jentedominerte utdanningene.

Eksempler er lærerutdanning og utdanning ved sosialhøgskolene. Her er kvinner i klart flertall. Dette er noen av de universitets- og høyskoletilbudene der avslagsprosenten er høyest, og hvor det gis tilleggspoeng for ekstra utdanning, noe som fører til «poengsamling». Poengsamling kan skje via videregående skoler, eller ulike universitetsfag. Siden også yrkeserfaring teller med, fører alt dette til at veien fram til disse studiene blir både lang og kronglete.

Figur 6.7. Mannlige og kvinnelige elever og privatiser som fullførte examen artium våren 1981, etter skoleslag 1. oktober samme år
Males and females who completed matriculation examination in spring 1981, by type of school same year

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk.
Source: NOS Educational Statistics.

Det finnes også mannsdominerte studier som er sterkt adgangsregulert, f.eks. NTH og Handelshøyskolen. Men her bygger opptaket mer på artiumskarakterer alene, slik at søkerne har lite å tjene på å skaffe seg tilleggsgutdannning.

Usikkerhet om arbeidsmuligheter kan også bidra til at kvinner i større grad enn menn tar «omveier» gjennom skolen. Resultatet blir at mange kvinner bruker lengre tid enn menn for å få utdanning på samme nivå.

Det ser ut til at kvinner har mye å vinne på å velge mer utradisjonelt, både av hensyn til utdanning og yrke.

Utdanning og sosial bakgrunn

I dette avsnittet skal vi drøfte hvordan utdanning fordeles mellom personer med bakgrunn i ulike sosiale lag av befolkningen. Skolegang etter folkeskolen og studier var lenge forbeholdt et lite mindretall barn og unge som stort sett kom fra velstående familier.

Etter 1945 har lik rett til utdanning vært et sentralt politisk mål.

Vi vil her bruke et mål for sosial ulikhet som deler ungdomskullene inn i fire sosioøkonomiske grupper med utgangspunkt i fars yrke, slik at yrkene med de høyeste sosioøkonomiske ressursene er i gruppe I, deretter følger gruppene II, III og IV. Eksempler på yrkesgrupper i gruppe I er høyere funksjonærer, bedriftsledere og akademikere. I gruppe II finnes handels- og kontoryrker. Faglærte arbeidere og selvstendige innen landbruk er i gruppe III, mens i gruppe IV finnes ufaglærte arbeidere og landbruksarbeidere. Dette er en annen sosioøkonomisk klassifisering enn den som er brukt i de fleste andre kapitlene i Sosialt utsyn 1983.

Fortsatt langt igjen til sosial likhet i ungdommens valg av utdanning

Vi vil først måle de sosiale utdanningsulikhetene i grove trekk ved å se på hvor mye utdanning ungdom fra ulike samfunnslag skaffer seg.

Ungdom fra sosialgruppe I fortsetter lenger i utdanningssystemet enn de fra gruppe IV (fig 6.8). Det er rimelig å anta at de gjennomgående når fram til høyere utdanningstrinn.

Elever og studenter fra sosialgruppe I blir stadig mer overrepresentert for hvert klassetrinn (vedleggstabell 6.9). Ungdom fra sosialgruppe I utgjør 17 prosent av alle 16–24-åringer, men 19 prosent av elevene på klassetrinn 10, 36 prosent på klassetrinn 13 og omtrent halvparten på klassetrinn 17 og 18. I enkelte universitetsstudier som f.eks. medisin utgjør sosialgruppe I langt over halvparten av studentene (vedleggstabell 6.10).

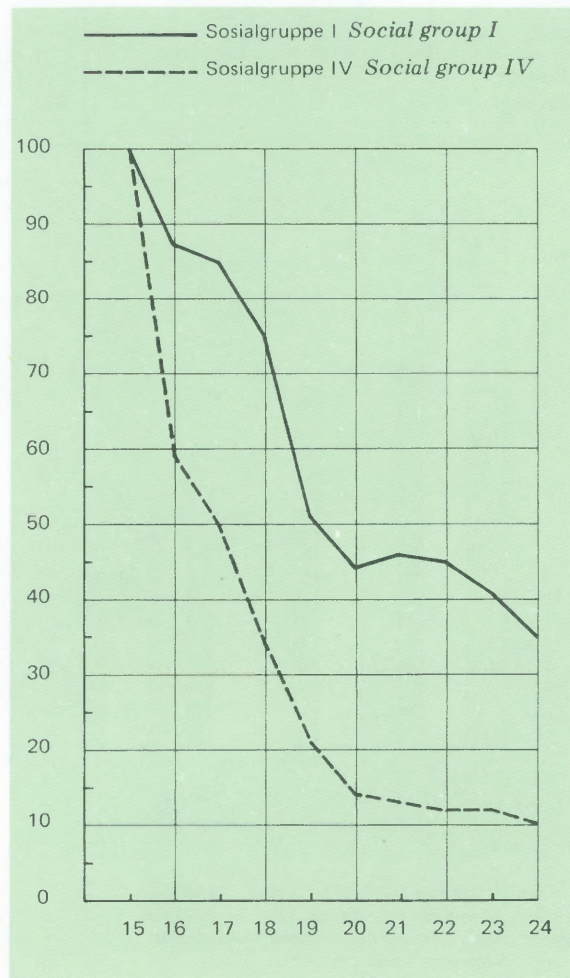
Sannsynligheten for å bli universitetsstudent er 12 ganger høyere når far har en høyere universitetseksamen enn når far bare har obligatorisk skolegang.

Utvelgingsprosessen som foregår på de ulike trinnene i skoleverket gir fortsatt opphav til klare sosiale skjevheter.

Vi vil ikke drøfte hva som gjør noen barn flinkere og mer interessert i skolen enn andre, og hva som skaper disse forskjellene langs sosiale skillelinjer i løpet av grunnskolen. Vi kan bare observere noe av «sluttproduktet», dvs. skoleprestasjonene ved avsluttet 9-årig skole. I det kullet som er studert (1974), gjaldt fortsatt systemet med kursplanvalg.

Av hele grunnskolekullet valgte ca. halvparten mest krevende kursplaner i fagene norsk, engelsk, matematikk og tysk. Valget av kursplan var særlig viktig fordi det var et krav om mest krevende planer for å bli tatt opp direkte i gymnasutdanning. Andelen som valgte mest krevende kursplaner varierte sterkt

Figur 6.8. Andel av årskullene under utdanning i sosialgruppe I og IV. Alder. Prosent 1.oktober 1975 *Percentage of population in social group I and IV in education 1 October 1975. Age*

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

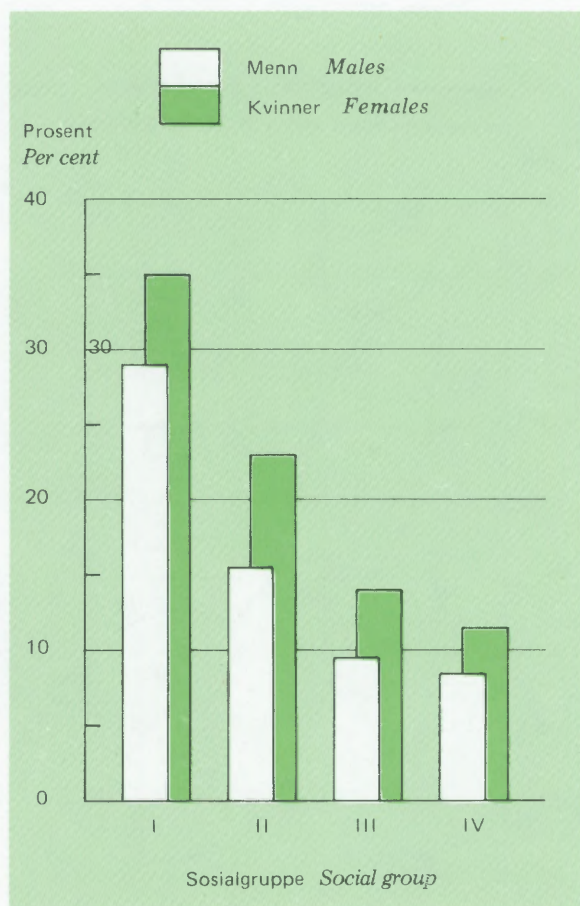
Source: Education and Social Background. Social Economic Studies no. 51.

mellom sosialgruppene, fra over tre fjerdeler i gruppe I til litt over en tredjedel i gruppe IV.

Stort sett fikk elevene fra sosialgruppe I også de beste karakterene. På denne måten har de skaffet seg et klart forsprang på de andre elevene.

Forspranget til sosialgruppe I ved slutten av den obligatoriske skolegangen kan vi illustrere ved andelen som har fått best karakterer i høyeste kursplangruppe av hele kullet (figur 6.9) Andelen som oppnådde de beste skoleprestasjonene var 3½ gang høyere i sosialgruppe I enn IV.

Figur 6.9. Andel av grunnskolekullet 1974 med beste resultater i ulike sosialgrupper *Percentage of basic school leavers 1974 with best results in different social groups*

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunns-økonomiske studier nr. 51.
Source: Education and Social Background. Social Economic Studies no. 51.

Ulikhetene skjøpes etter grunnskolen

De ulikhetene vi har observert ved utgangen av den 9-årige skolen gir opphav til betydelige sosiale skjevheter videre oppover i systemet, uavhengig av familiebakgrunn.

Skjevhetene forsterkes ytterligere ved overgangen til videregående skole og høyere utdanning. Skjevhetene kommer til uttrykk i hvor mange som går videre, og hvilken utdanning de velger. De valg som foretas på ett tidspunkt låser langt på vei valgmulighetene seinere. Valg av lavere kursplan betydde i realiteten å fjerne mulighetene for gymnasutdanning og langt på vei også muligheten for høyere utdanning.

Blant elever med like skoleprestasjoner i grunnskolen gikk de som kom fra høyere samfunnslag oftere videre (vedleggstabell 6.11). Forskjellen er ikke så stor, men går i samme retning som skjevheten i skoleprestasjoner. Forskjellen er klart størst blant elever med svake skoleprestasjoner, og de trer klarere fram når vi ser på rekrutteringen til gymnasutdan-

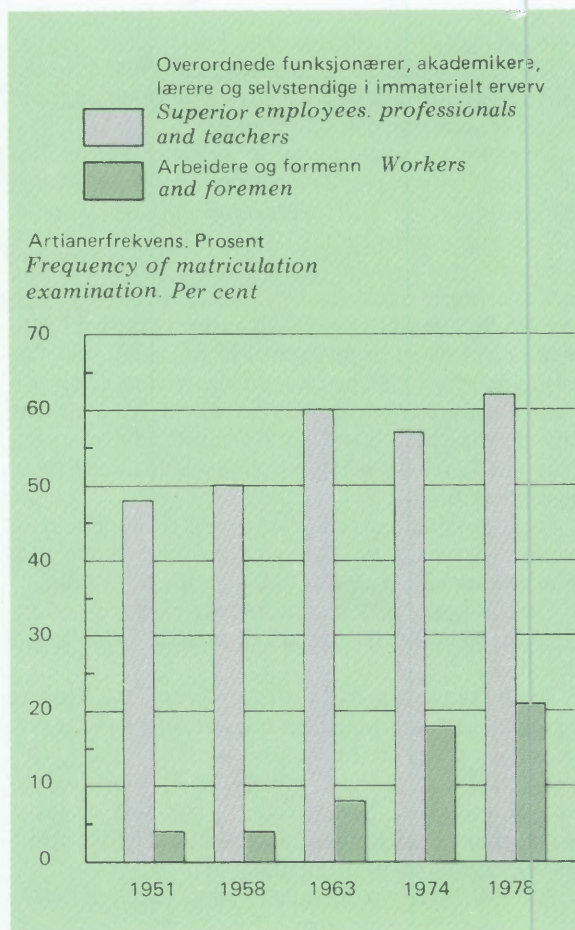
ning og yrkesskoleutdanning atskilt. Selv blant de elevene som hadde best karakter i høyeste kursplan-gruppe, varierte andelen som begynte i gymnasutdanning samme høst fra 95 prosent i sosialgruppe I til 80 prosent i gruppe IV.

Ungdom fra lavere sosiale lag skaffer seg likevel ikke så mye utdanning ved yrkesskoler at dette oppveier den lave rekrutteringen til gymnaset. Elevene ved yrkesskolene utgjør et ganske representativt utvalg av befolkningen, selv om sosialgruppe I er noe underrepresentert.

Har vi hatt en utjevning i utdanningstilbøyeligheten?

I tidsrommet fra slutten av 2. verdenskrig fram til 1978 ser det ut til at vi har hatt en utjevning i utdanningstilbøyeligheten for ungdom fra ulike sosiale lag.

Figur 6.10. Artianerfrekvens i to grupper for hovedforsørgers yrke. Prosent. 1951-1978 *Frequency of matriculation examination in two groups for breadwinner's occupation. Per cent. 1951-1978*

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunns-økonomiske studier nr. 51.
Source: Education and Social Background. Social Economic Studies no. 51.

Fra 1945 til 1963 skjedde det lite som tydet på større utdanningslikhet mellom sosiale lag, men i perioden 1963–78 har det skjedd store endringer.

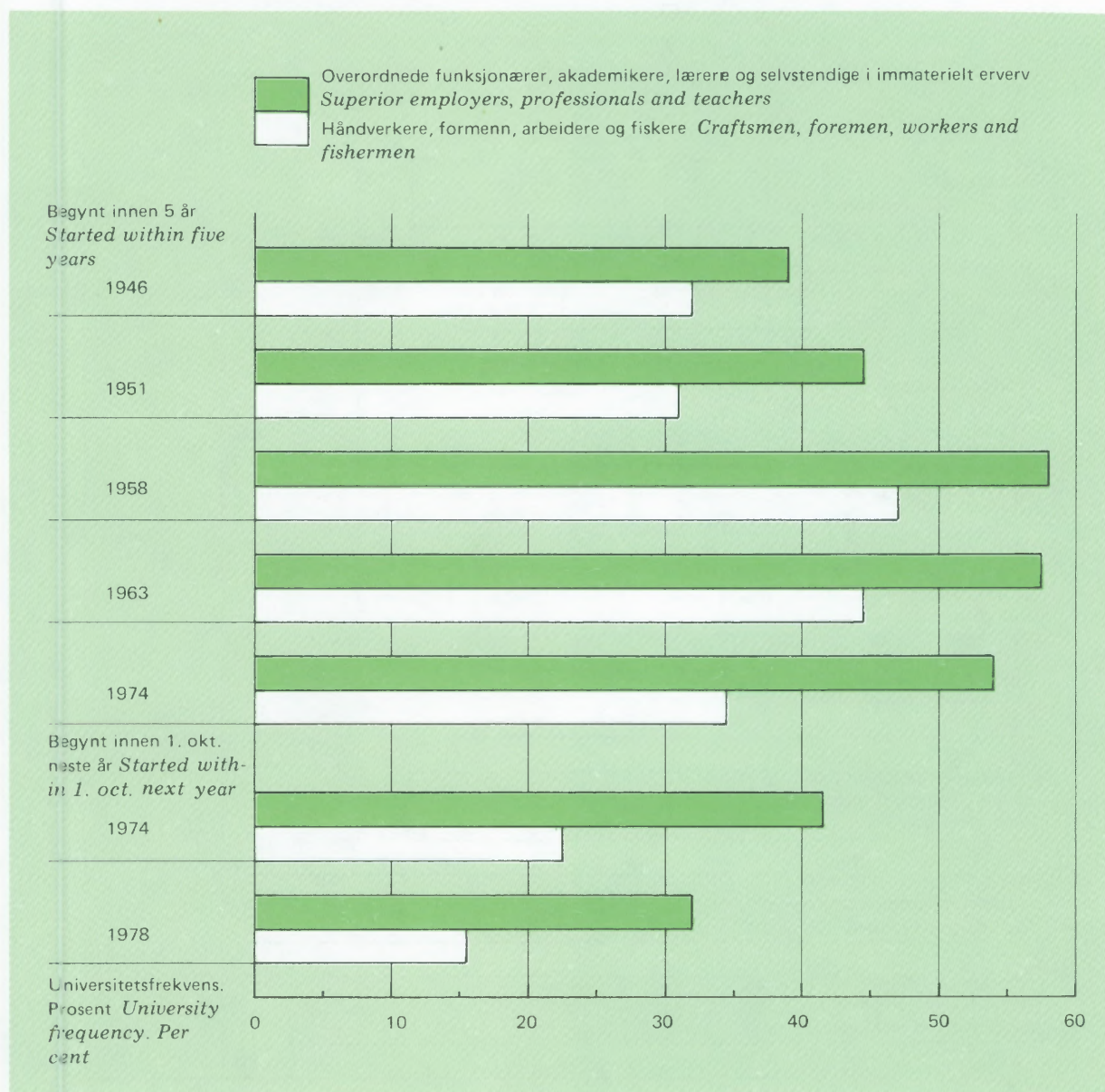
Endringene i den sosiale sammensetningen av artianerkullene og i andel artianere som tar til med et studium må ses på bakgrunn av den eksplosjonsartede veksten i artianerkullene.

Fra 1946 til 1978 har ungdom med fedre som er «arbeider og formenn»¹ økt sin andel av artianere fra 20 til 32 prosent, og sin andel av årskullet som tok artium fra 4 til 21 prosent. Gruppen med fedre som

er «overordnede funksjonærer osv.» har holdt seg stabil i denne perioden, både som andel av artianerkullene og artianerandelen av årskullet (figur 6.10 og vedleggstabell 6.12).

Uttevningen blant artianerne har ikke fullt ut slått gjennom i all høyere utdanning. Etter 1945 er det blitt større sosiale forskjeller når det gjelder rekrutteringen av artianere til universitetene, (figur 6.11), mens studenter ved høyskolene har en jevnere sosial bakgrunn.

Figur 6.11. Andel av artianerkullet som har begynt et universitetsstudium i to grupper for hovedforsørgers yrke. Prosent. 1946-1978 *Percentage of pupils completing matriculation examination who have started university studies in two groups for breadwinner's occupation. 1946-1978*

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.
Source: Education and Social Background. Social Economic Studies no. 51.

¹ Her benyttes NAVFs yrkesgruppering.

Geografiske forskjeller i utdanning

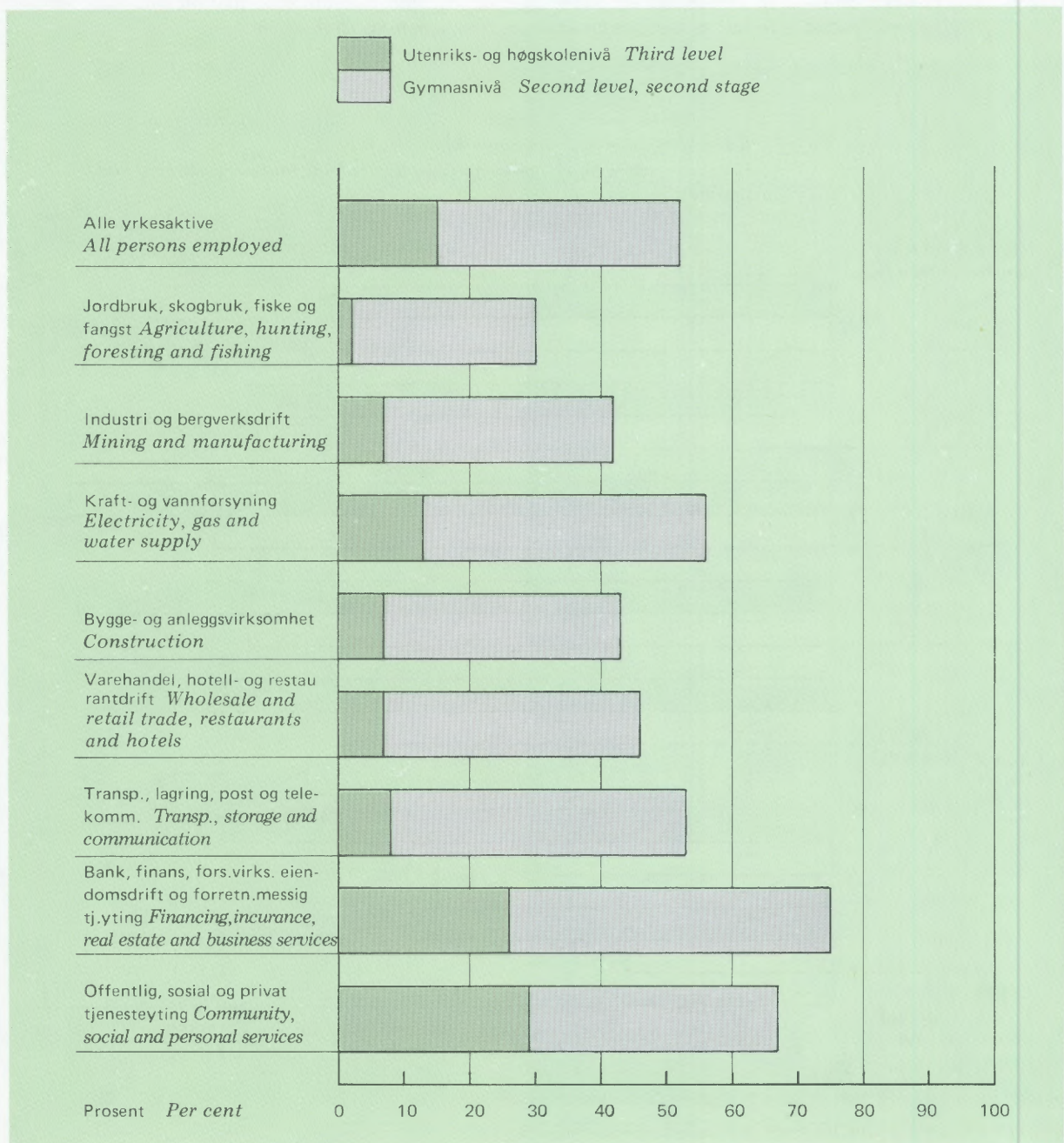
Folk i Oslo og Akershus har mest utdanning

Geografiske forskjeller i utdanning vil vi drøfte ut fra to ulike synsvinkler:

- fordelingen av befolkningens utdanningsnivå i ulike deler av landet,
- ulikhet i utdanningssjanser for ungdom i ulike deler av landet.

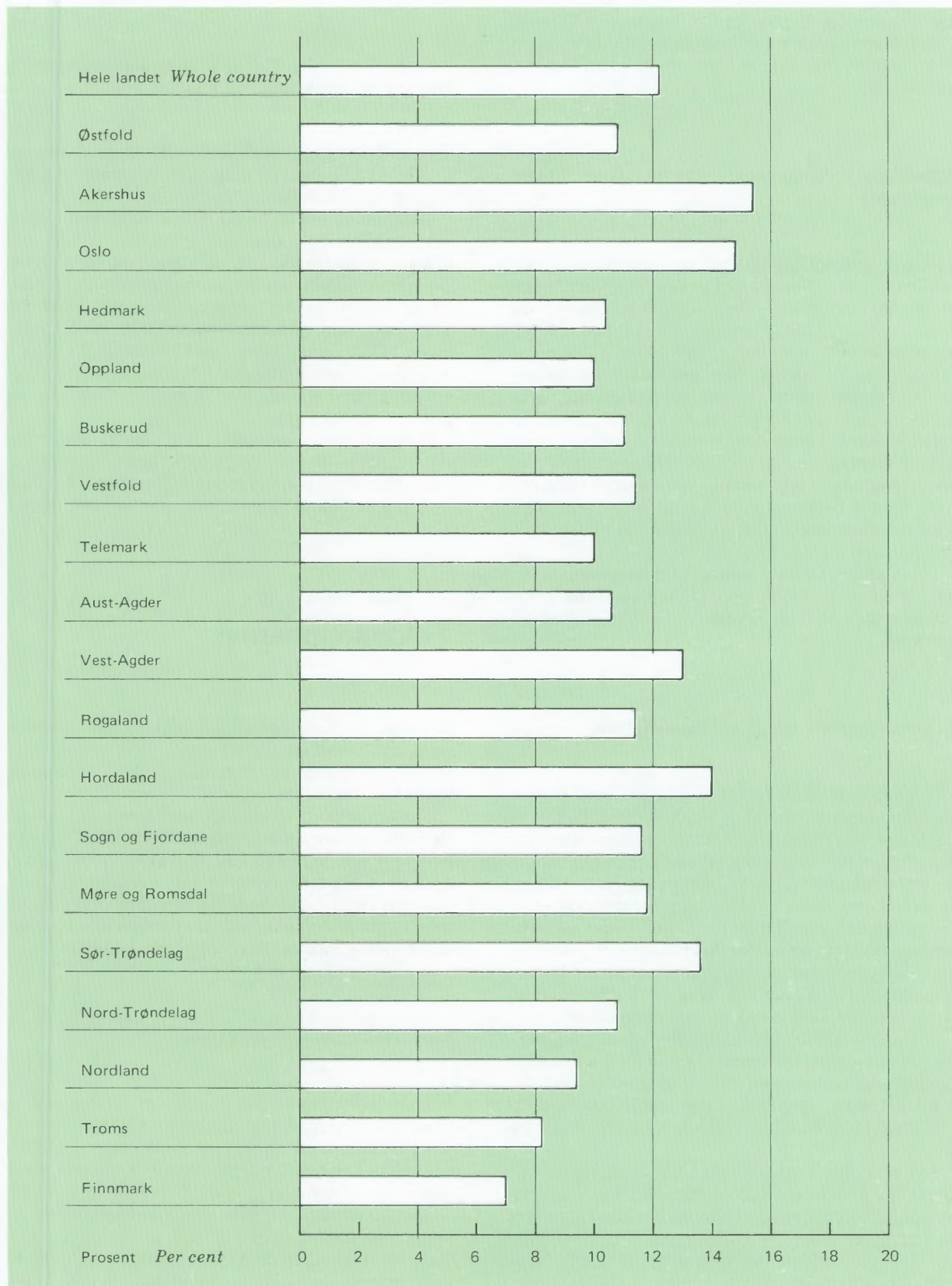
Utdanningsnivået er ikke like høyt i alle deler av landet (vedleggstabell 6.13). Men bortsett fra Oslo og Akershus som ligger betydelig over gjennomsnittet, er variasjonene fylkene imellom ikke så store. Hedmark, Oppland, Nordland og Finnmark ligger noe under de andre fylkene både for utdanning utover

Figur 6.12. Sysselsatte i ulike næringsgrener med utdanning utover ungdomsskolenivå. Prosent. 1980 *Persons employed by industry with higher education than second level, first stage. Per cent. 1980*

Kilde: Folke- og bolig telling 1980 (upublisert materiale).
Source: Population and Housing Census 1980 (unpublished data).

Figur 6.13. Andel av 19-24-åringer i universiteter og høyskoler. Prosent. Bostedsfylke. 1981 *Percentage of population 19-24 years in education at universities or colleges. County. 1981*

Kilde : NOS Utdanningsstatistikk.
 Source: NOS Educational Statistics.

grunnskolen og for høyere utdanning. For universitets- og høyskoleutdanning skiller Oslo og Akershus seg særlig ut med henholdsvis 18 og 17 prosent, mot gjennomsnittlig 11 prosent for hele landet. Disse to fylkene har til sammen 21 prosent av alle bosatte over 15 år i landet, men hele 35 prosent av alle med høyere utdanning.

Arbeidsmarkedet gir geografiske forskjeller i utdanningsnivået

Vi kan anta at forskjeller i næringsstrukturen forklarer mye av de regionale forskjellene i befolkningens utdanning. Det er store variasjoner i utdanning mellom sysselsatte i ulike næringer (figur 6.12). I primærnæringene «jordbruk, skogbruk, fiske og fangst» har 70 prosent bare grunnskoleutdanning, mens i «bank, finans, forsikringsvirksomhet, eienomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting» er andelen 25. Enda klarere utslag finner vi for høyere utdanning. De næringene som har flest sysselsatte med høy utdanning er typiske for sentrale strøk og større byer. Særlig sterkt vil dette slå ut for Oslo-regionen hvor store deler av offentlig og privat administrasjon er lokalisert.

Også andre forhold enn næringsstruktur og arbeidsmarked forklarer geografiske ulikheter i befolkningens utdanningsnivå, f.eks. skoletilbudet i området.

Færrest studenter fra de nordligste fylkene

Utbyggingen av skoleverket de siste tjue årene har betydd en vesentlig spredning av skoletilbudet. Det er riktig nok blitt færre og større grunnskoler, men også bosettingen har endret seg i denne perioden. Utbyggingen av ungdomsskoler til erstatning for de tidligere realskolene betyr også en langt bedre geografisk spredning av skoletilbudet for 15-16-åringer. Samme tendens finner vi for både allmennfaglig og yrkesfaglig videregående utdanning, og ikke minst i høyere utdanning. Her er det nok å nevne etableringen av Universitetet i Tromsø og distriktshøgskolene.

Likevel er det fortsatt forskjeller i skolegang mellom de ulike delene av landet. Denne forskjellen viser seg allerede i overgangen mellom grunnskole og videregående skole, og gir seg utslag i andelen av grunnskolekullet som fortsatte i videregående skole samme år.

Det er de nordligste fylkene som skiller seg ut med de laveste andelen i videreutdanning. I overgangen mellom videregående og høyere utdanning skjer det en ytterligere utdyping av de geografiske forskjellene. Vi finner derfor temmelig store forskjeller mellom fylkene når det gjelder andelen av 19-24-åringer som er studenter i høyere utdanning (figur 6.13). Fra de nordligste fylkene, særlig Finnmark, er det relativt få studenter. Oslo og Akershus har klart flest. Et annet trekk er at det kommer mange studenter fra de

fylkene som har mange utdanningsplasser i høyere utdanning.

Geografiske forskjeller i utdanning har sammenheng med sosiale forskjeller

En stor del av de geografiske forskjellene i skolegang skyldes at ungdom i de ulike deler av landet har forskjellig sosial bakgrunn.

At ungdom i Oslo og Akershus tar høyest utdanning skyldes i stor grad at det er en større andel som tilhører sosialgruppe I og II i disse fylkene. Tar vi hensyn til fordelingen av sosialgrupper i de ulike deler av landet, er det Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag som rekrutterer flest elever (vedleggstabell 6.14). De geografiske forskjellene øker fra sosialgruppe I til sosialgruppe IV. For ungdom fra sosialgruppe I betyr det lite hvor i landet de bor når det gjelder å ta videregående utdanning.

Betydningen er noe større for sosialgruppe II og III, og svært stor for gruppe IV. Rekrutteringen til videregående utdanning ser ut til å være mer påvirket av bostedet blant ungdom fra lavere samfunnslag.

Voksenopplæring

Begrepet «voksenopplæring» dekker en mangfoldig virksomhet med en rekke formål. Voksenopplæringen har på mange måter et videre siktemål enn rein kunnskapstilegnelse.

Voksenopplæringskursene har blant annet en viktig funksjon som meningsfullt fritidstilbud og som ledd i det sosiale nettverket. Mye av virksomheten er også en viktig del av arbeidet i de frivillige organisasjonene. Dessuten vil både bedriftene og organisasjonene i arbeidslivet øke kvalifikasjonene til medarbeiderne sine gjennom voksenopplæringstiltak.

Sterk vekst i voksenopplæringen

Voksenopplæringen fikk i løpet av 1970-årene en klart viktigere plass i utdanningssystemet.

I 1977 fikk vi lov om voksenopplæring, og både de offentlige bevilgningene og virksomheten fikk sterk vekst. Antall deltakere har økt helt fram til 1981-82.

Hovedtyngden av voksenopplæringskursene er korte: Gjennomsnittlig timetall pr. kurs var 36 i 1981-82. Likevel er det klart at denne virksomheten betyr en betydelig økning i kunnskapsmengden som ikke fanges opp i de vanlige oversikter over befolkningens utdanningsbakgrunn.

I leveårssammenheng er det viktig at voksenopplæringa har som klart lovfestet formål å skape større

likhet. Det tas bevisst sikte på at voksenopplæring skal gi en kompensasjon til grupper som er blitt hengende etter utdanningsmessig. Ikke minst gjelder dette de generasjonene som gjennomsnittlig har en lavere førstegangsutdanning enn det ungdommen får i dag.

Flest kvinner deltar i voksenopplæringskurs utenfor arbeidslivet

Byråets voksenopplæringsstatistikk som ikke omfatter kurs i arbeidslivet, viser at kvinnene er i klart flertall. I 1981–82 var 56 prosent av deltakerne kvinner. Det er særlig innenfor det frivillige studiearbeidet med kortere kurs at kvinnene er i flertall. Innen de mest yrkesrettede voksenopplæringskursene og i de mer langvarige kursene er det en overvekt av menn. Likedan finner vi stort sett at kvinner har de samme typene fag eller emner som i det ordinære utdanningssystemet. Det er størst innslag av kvinner i humanistiske og estetiske fag, minst innenfor tekniske, industrielle og økonomiske fag. Det er verdt å merke seg at kvinnene er i klart flertall blant dem som gjennomfører gymnasutdanning som voksenopplæring.

Bruker vi tall fra en intervjuundersøkelse i 1978, som også tar med kurs i arbeidslivet, ser vi at det er en langt høyere del av mennene enn kvinnene som har gått på kurs.

Deltaking i forbindelse med yrke viser store ulikheter etter næring (vedleggstabell 6.15). Sysselsatte innenfor bank- og finansvirksomhet, forsikring, eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting, og innenfor offentlig administrasjon, forsvar, politi og rettsvesen har høyest kursaktivitet med 27 og 25 prosent som har deltatt. Siden alt dette er kurs iverksatt av arbeidsgiver, skyldes disse forskjellene trolig mer skjevhet i tilbud enn varierende interesse blant de yrkesaktive.

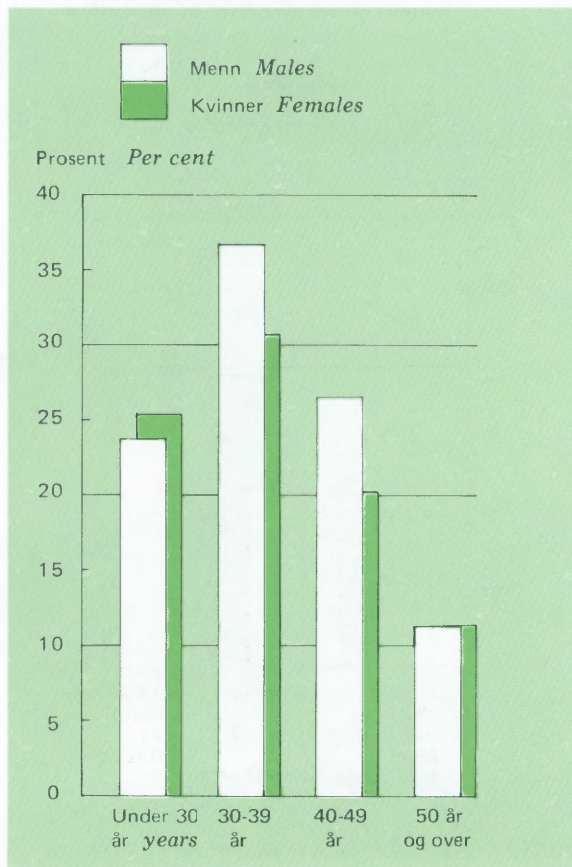
Bidrar voksenopplæringen til større likhet i utdanning?

Deltaking i kursvirksomhet utenom yrket varierer også med alder. Det er personer fra 30–39 år som deltar hyppigst, deretter avtar kursvirksomheten noe med stigende alder (figur 6.14). En ser likevel at det er relativt stor rekruttering til voksenopplæring helt opp til 60 år.

En kan derfor vanskelig si at voksenopplæringen kompenserer for de eldste gruppenes kortere utdanning.

Det er personer med høy utdanning som deltar hyppigst i voksenopplæring (figur 6.15). Dette gjelder både menn og kvinner. Det ser altså ikke ut som om voksenopplæringen jevner ut forskjellene. Tvert imot er det en klar tendens til at tilbudet utnyttes av dem som har mye utdanning fra før. Resultatene er i samsvar med tidligere undersøkelser, og det er ikke mulig å påvise noen endringer av betydning.

Figur 6.14. Andel som deltar i voksenopplæring blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. Prosent. 1977/78 *Percentage participating in adult education among males and females in various age groups. 1977/78*

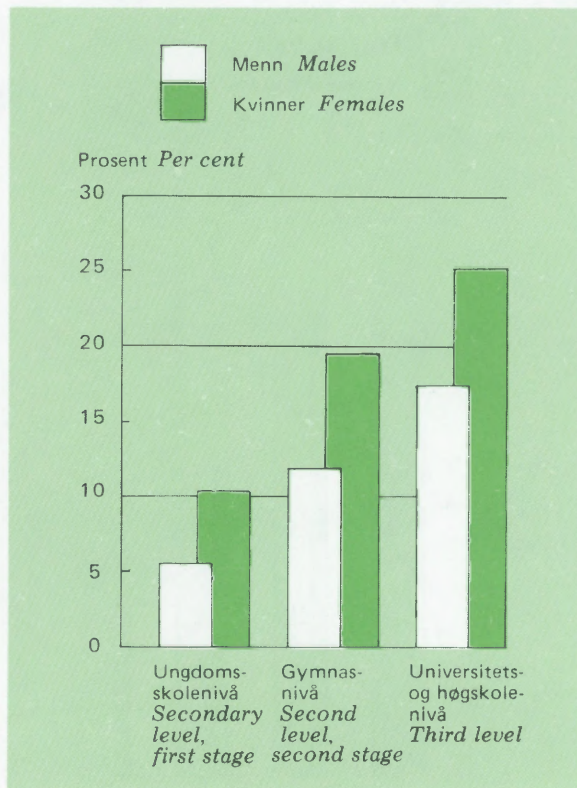
Kilde: Voksenopplæringsundersøkelsen 1978. Upublisert materiale.

Source: Survey of adult education 1978. Unpublished data.

Sør-Trøndelag har i hele perioden hatt høyest aktivitet i voksenopplæringen, mens Nordland og Finnmark har hatt lav aktivitet (vedleggstabell 6.16). I løpet av de siste par årene har det skjedd en del viktige forskyvninger. Oslo og Akershus, som tidligere var blant fylkene med høy studieaktivitet, har hatt stagnasjon og siste året tilbakegang. Den mest bemerkelsesverdige økningen finner vi i Finnmark, der aktiviteten er nesten tredoblet. I 1981–82 hadde fylket en studieaktivitet som lå en del over landsgjennomsnittet. En eksplosiv vekst i Sogn og Fjordane de siste årene skyldes sang- og musikkvirksomheten som nylig har kommet med i statistikken. Dette slår sterkt ut også for andre fylker og på landsbasis.

I perioden 1975–1982 har det skjedd en betydelig utjevning mellom fylkene i voksenopplæringsaktivitet.

Figur 6.15. Andel som deltar i voksenopplæring utenom yrke blant menn og kvinner på ulike utdanningsnivåer. Prosent Percentage participation in adult education not connected to occupation among males and females in various level of education

Kilde: Voksenopplæringsundersøkelsen 1978. Upublisert materiale.

Source: Survey of adult education 1978. Unpublished data.

Ressurser til utdanningsformål

I Norge er utdanningssektoren i overveiende grad offentlig, og de få private skolene får også den vesentligste delen av sine utgifter dekket gjennom offentlige bevilgninger.

Det norske utdanningssystemet er blitt en svært omfattende og ressurskrevende virksomhet. Kapitalinnsatsen i form av bygninger og materiell er stor, og tallet på sysselsatte er høyt. Målt som andel av bruttonasjonalproduktet økte ressursene til utdanningsformål fra 2 prosent i 1949 til 4 prosent i 1981. Dette omfatter ikke investeringer i utdanningssektoren, og heller ikke verdien av arbeidsinnsatsen til elever og

studenter. I 1980 var de offentlige nettoutgiftene til utdanningsformål 18 milliarder kroner, eller ca. 4 400 kroner pr. innbygger. Av dette gikk halvparten til grunnskolen, men i forhold til antall under utdanning var utgiftene størst til universitetene.

På statsbudsjettet er programområdet undervisning og forskning av omtrent samme størrelsesorden som forsvar. Veksten har riktignok vært mindre enn for statens utgifter totalt etter 1980, og i forhold til prisstigningen har det vært nedgang. Men ser vi på utviklingen i et litt lengere tidsperspektiv er det veksten som dominerer bildet. Stort sett har det også vært bred politisk enighet om den sterke utbyggingen av skoleverket, som falt sammen med en periode med økonomisk vekst.

Ifølge arbeidsmarkedstatistikken for 1980 var det i alt sysselsatt 133 000 personer innenfor undervisningssektoren. Byråets lærerstatistikk viser at det var tilsatt nesten 53 000 i hel undervisningstilling, og nesten 26 000 som timelærere. Den største gruppen finner vi i grunnskolen, der det var 32 000 lærere i hel stilling og 17 000 timelærere. Tallet på heltidslærere i grunnskolen er mer enn fordoblet siden 1960. Den største ressursinnsatsen er det likevel elevene selv som står for.

Utdanning i Norden

Sammenlikning mellom utdanningen i de nordiske landene er vanskelig pga. forskjeller i selve skolesystemet, i inndelingsmåten og ikke minst når det gjelder statistikkgrunnlaget. Alle tall må derfor tolkes med varsomhet.

Ifølge FNs statistiske årbok er de nordiske landene blant de land i verden som bruker mest ressurser til utdanningsformål. Derimot er det forholdsvis små variasjoner mellom de nordiske landene. De offentlige utgiftene til utdanning i prosent av bruttonasjonalproduktet er omtrent like store i Norge, Sverige, Danmark og Finland. Tall for Island er ikke registrert.

Befolkningens utdanningsnivå er høyest i Sverige

Vi vil her prøve å gi en beskrivelse av hvordan utdanningsnivået varierer de nordiske land i mellom.

Opplysninger om befolkningens utdanningsnivå mangler altså for Danmark og Island. Tallene fra Finland og Norge er fra totaltelling, for Sverige fra en utvalgsundersøkelse. Det knytter seg størst usikkerhet til prosenttallet for bare grunnskoleutdanning. Ut fra dette kan det se ut som om Sverige har et noe høyere utdanningsnivå enn Norge, og særlig Finland. Dette kan ha sammenheng med at «utdanningsekspløsjonen» inntraff tidligere i Sverige.

Tabell 6.1. Befolkningens utdanningsnivå i de nordiske landene. Prosent *Population's educational level in the Nordic countries. Per cent*

Land Country	Bare grunnskoleutdanning Only general school	Med høyere utdanning Higher education	År Year
Danmark Denmark	–	–	
Finland	61	8	1980
Island Iceland	–	–	
Norge Norway	56	11	1980
Sverige Sweden	50	14	1979

Kilde: Finland: Statistisk årsbok 1981, Norge: Folke- og bolig telling 1980 (upublisert materiale), Sverige: Perspektiv på velferden 1982.
Sources: Finland: Statistical Yearbook 1981, Norway: Population and Housing Census 1980 (unpublished data), Sweden: Perspectives on Swedish Welfare in 1982.

Ni års grunnskole i alle de nordiske land

Alle de nordiske landene har ni års obligatorisk skolegang. Alderssammensetningen blant elever i videre-

gående utdanning og studenter ved universiteter og høyskoler må derfor antas å være relativt lik. Vi kan av den grunn bruke et så enkelt mål på rekrutteringen til utdanning ut over grunnskolen som andel elever og studenter i aldersklassen 15–19 og 20–24 år.

Tabell 6.2. Elever i prosent av årskullene 15–19 og 20–24 år i de nordiske landene *Pupils in per cent of age groups 15–19 and 20–24 years in the Nordic countries*

Land Country	15–19 år year	20–24 år year	År Year
Danmark Denmark	73	23	1980
Finland	72	23	1978
Island Iceland	62	28	1980
Norge Norway	67	20	1980
Sverige Sweden	64	23 ¹	1980/1978

¹ Tallet er hentet fra Perspektiv på velferden 1982.

¹ The figure is taken from Perspective from Swedish Welfare in 1982.

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 1982. Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.

Blant 15–19-åringene ligger Danmark og Finland på topp, Sverige og Island lavest. For Islands vedkommende må en ta hensyn til at 8. og 9. klasse i grunnskolen ennå ikke er fullt utbygd. For øvrig knytter det seg mye usikkerhet til tolkningen av tallene. Utdanningens lengde kan variere, likeså kan det være forskjeller i bl.a. registreringen av lærlinger. Danmark har et høyt antall lærlinger som er registrert som elever.

Bortsett fra Island, er det små variasjoner i andelen som er elev eller student blant 20–24-åringene. I disse tallene inngår ikke bare høyere, men også videregående utdanning. På Island er mer enn halvparten av elevene i denne aldersgruppen i videregående utdanning, noe som forklarer den høye prosenten. Mellom en firedel og en tredel av islandske studenter studerer ved utenlandske læresteder.

Tabell 6.3. Andel kvinner blant elever og studenter i de nordiske land. Prosent *Percentage females of pupils and students in the Nordic countries*

Utdanningsnivå Level of education	Danmark Denmark	Finland Finland	Island Iceland	Norge Norway	Sverige Sweden
Videregående utdanning Education at the second level, second stage	47	54	44	50	57
Høyere utdanning Education at the third level	49	47	50	48	46

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 1982. Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.

Vi har også beregnet hvordan elev- og studentmassen i de nordiske landene er sammensatt etter kjønn. Størst forskjeller finner vi på videregående nivå, hvor godt over halvparten av elevene i Sverige og Finland er jenter. I høyere utdanning er kvinneandelen temmelig lik. For øvrig finner vi slik som i Norge et

mønster med kjønnstradisjonelle valg av type utdanning i alle land.

Sammenhengen mellom utdanning og sosial bakgrunn er undersøkt både i Sverige og Danmark. Tendensene er de samme som vi har funnet i Norge, men beregningsmåtene er for ulike til at vi kan gjøre direkte sammenlikninger.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 6.4. Elever etter skoleslag. 1960–1981. 1 000 Pupils by type of school. 1960–1981. 1 000

År Year	Alle elever All pupils	Grunnskole og real- skole Basic school and secondary school, lower stage	Videregående skoler Upper secondary schools	Høgskoler Colleges	Universiteter Universities	Elever i prosent av folkemengden Pupils in per cent of population
1960	640	550	81		9	18,2
1965	697	558	106	14	19	18,6
1970	752	575	127	20	30	19,4
1975	806	587	152	26	41	20,1
1976	817	591	158	27	41	20,2
1977	824	593	165	27	39	20,4
1978	839	596	174	29	40	20,6
1979	848	597	179	31	41	20,8
1980	853	595	184	33	41	20,8
1981	855	589	184	42	40	20,8

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. Source: NOS Educational Statistics.

Vedleggstabell 6.5. Andel av grunnskolekullene 1974 og 1978 som fortsatte i utdanning 1. oktober samme år. Prosent. Fylke Percentage of pupils who finished basic school 1974 and 1978 in education 1 October same year. County

Grunnskolefylke County of basic school	1974	1978	1981
Hele landet The whole country	74	81	83
Østfold	76	82	83
Akershus	83	82	85
Oslo	81	84	85
Hedmark	75	84	81
Oppland	73	86	83
Buskerud	76	79	80
Vestfold	74	83	87
Telemark	77	83	85
Aust-Agder	73	86	83
Vest-Agder	79	83	88
Rogaland	75	84	83
Hordaland	75	82	84
Sogn og Fjordane	72	79	83
Møre og Romsdal	70	76	80
Sør-Trøndelag	77	83	86
Nord-Trøndelag	70	81	87
Nordland	64	74	79
Troms	62	69	76
Finnmark	50	63	73

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. Source: NOS Educational Statistics.

Vedleggstabell 6.6. Gymnaseksamen 1963 og 1980-81 og artianernes videreutdanning 1974 og 1981. Fylke
Secondary general school, upper stage 1963 and 1980-81 and further education 1974 and 1981. County

	Fullført i prosent av alle 19- åringer <i>Completed in per cent of population 19 years old</i>		Fullført våren 1974 i alt <i>Completed spring 1974, total</i>	Prosent av disse i utdan- ning 1. oktober 1974 <i>Per cent of these in education 1 October 1974</i>		Fullført våren 1981 i alt <i>Completed spring 1981, total</i>	Prosent av disse i utdan- ning 1. oktober 1981 <i>Per cent of these in edu- cation 1 October 1981</i>	
	1963	1980-81		Videre- gående skoler <i>Upper secondary schools</i>	Universite- ter og høg- skoler <i>Universities and colleges</i>		Videre- gående skoler <i>Upper secondary schools</i>	Universi- teter og høg- skoler <i>Universities and colleges</i>
Hele landet <i>The whole country</i>	16	39	16 138	19	27	23 723	21	16
Østfold	16	42	881	22	25	1 380	24	17
Akershus	20	50	1 537	19	29	2 835	19	17
Oslo	26	50	2 544	15	36	2 805	18	20
Hedmark	15	38	669	27	20	1 027	33	13
Oppland	17	37	618	26	20	948	31	13
Buskerud	14	36	778	26	25	1 097	25	17
Vestfold	16	37	690	23	24	1 042	19	16
Telemark	16	35	630	22	30	777	23	16
Aust-Agder	18	38	310	26	19	500	25	14
Vest-Agder	16	42	566	27	23	907	24	15
Rogaland	15	34	1 208	19	29	1 561	22	15
Hordaland	14	38	1 539	16	30	2 347	16	19
Sogn og Fjordane	13	37	427	17	26	632	20	14
Møre og Romsdal	12	37	829	13	25	1 387	19	16
Sør-Trøndelag	14	41	1 079	21	24	1 447	20	20
Nord-Trøndelag	12	37	449	23	21	733	30	11
Nordland	10	34	820	16	16	1 329	17	11
Troms	9	28	383	13	27	650	18	13
Finnmark	8	24	181	19	19	309	18	8

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. Source: NOS Educational Statistics.

Vedleggstabell 6.7. Elever i yrkesutdanninger i videregående skole, etter mannsdominerte, kjønnsnøytrale og kvinnedominerte utdanninger. Prosent. 1974 og 1980 Pupils in vocational education, second level, second stage, by male dominated, sex neutral and female dominated educations. Per cent. 1974 and 1980

	1974	1980
I alt <i>Total</i>	100,0	100,0
Sterkt mannsdominerte <i>Strongly male dominated</i>		
0-9,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>	36,4	32,8
Ingen jenter <i>No girls</i>		3,7
0,1-4,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>		26,2
5,0-9,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>		2,9
Mannsdominerte <i>Male dominated</i>		
10-34,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>	16,8	15,4
Kjønnsnøytrale <i>Sex neutral</i>		
35-64,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>	13,0	14,4
Kvinnedominerte <i>Female dominated</i>		
65-89,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>	14,8	18,5
Sterkt kvinnedominerte <i>Strongly female dominated</i>		
90-100 prosent jenter <i>per cent girls</i>	19,1	18,9
90,0-94,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>		0,4
95,0-99,9 prosent jenter <i>per cent girls</i>		17,0
Bare jenter <i>Only girls</i>		1,5

Kilde: Brandt, Ellen og Aamodt, Per O: Jenters yrkesutdanning - Veien til likestilling i arbeidslivet? Videregående opplæring nr. 5/6 1982. Source: Brandt, Ellen and Aamodt, Per O: Girls' vocational education - The road to equality in working life? Videregående opplæring No. 5/6 1982.

Vedleggstabell 6.8. Andel kvinner i en del universitets- og høyskolestudier. Prosent. 1964, 1978 og 1981 *Percentage women in some university studies. 1964, 1978 and 1981*

Studium/skoleslag <i>Type of study/type of school</i>	1964	1978	1981
Teologi <i>Theology</i>	8	14	21
Jus <i>Law</i>	10	32	40
Medisin <i>Medicine</i>	17	31	37
Filologi <i>Philology</i>	47	56	58
Realfag <i>Natural sciences</i>	16	21	26
Farmasi <i>Pharmacy</i>	73	64	68
Odontologi <i>Dentistry</i>	22	40	45
Psykologi <i>Psychology</i>	38	47	52
Sosialøkonomi <i>Economics</i>	4	15	19
Andre samfunnsvitenskapelige fag <i>Other social sciences</i>	19	38	44
Veterinærmedisin <i>Veterinary medicine</i>	11	33	39
Landbruksfag <i>Agriculture</i>	5	23	31
Arkitektur <i>Architecture</i>	20	34	39
Sivilingeniørutdanning <i>Engineering</i>	3	8	12
Siviløkonomi <i>Business administration and economics</i>	2	18	23
Pedagogiske høyskoler <i>Colleges for teachers</i>	56	68	72
Ingeniørhøyskoler <i>Colleges for engineers</i>	2	9	13
Sosialskoler <i>Schools for social services</i>	63	64	69

K i l d e: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

Vedleggstabell 6.9. Elever 16–24 år på ulike klasstrinn pr. 1. oktober 1975, etter sosialgruppe. Prosent *Pupils 16–24 years at different grades 1 October 1975, by social group. Per cent*

Klasstrinn <i>Grade</i>	I alt (= 100 prosent) <i>Total (= 100 per cent)</i>	Sosialgruppe <i>Social group</i>				Uopp- gitt <i>Un- known</i>
		I	II	III	IV	
Alle personer 16–24 år <i>Population 16–24 years</i>	475 621	16,5	17,8	45,7	16,7	3,3
Alle elever <i>All pupils</i>	175 981	26,1	21,9	38,7	11,5	1,8
Klasstrinn 10 <i>Grade</i>	78 228	19,2	20,2	44,8	14,0	1,8
» 11	35 309	26,5	22,4	38,7	10,8	1,6
» 12	26 539	30,4	23,7	34,7	9,8	1,4
» 13	16 512	36,4	24,0	29,5	8,4	1,7
» 14	9 292	36,8	24,1	28,7	8,4	2,0
» 15	6 194	39,6	22,3	28,5	7,7	1,9
» 16	2 772	43,1	23,6	25,4	6,1	1,8
» 17	1 008	46,7	19,8	25,9	5,9	1,7
» 18	127	52,0	18,9	18,1	8,7	2,3

K i l d e: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.
Source: Education and social background. Social Economic Studies No. 51.

Vedleggstabell 6.10. Elever og studenter i en del utdanninger 1. oktober 1975, etter sosialgruppe. Prosent Pupils and students in some educations 1 October 1975, by social group. Per cent

Utdanningens art Type of education	Alle perso- ner All per- sons	Sosialgruppe Social group				Uopp- gitt Un- known
		I	II	III	IV	
Alle personer 15–24 år <i>All persons 15–24 years of age</i> ..	532 099	16,6	17,9	45,7	16,6	3,1
Videregående utdanning <i>Secondary education, upper stage</i>						
Gymnasutdanning <i>Secondary general school, upper stage</i>	61 048	33,4	24,4	32,1	9,0	1,1
Yrkesrettet utdanning på gymnasnivå I <i>Vocational education at second level, second stage I</i>						
Humaniora og estetikk	669	24,4	20,8	41,0	11,8	2,1
Administrasjon og økonomi	10 954	11,9	19,6	50,1	16,4	2,0
Industri, håndverk og teknikk	18 624	11,9	16,6	52,2	16,9	2,3
Yrkesrettet utdanning på gymnasnivå II <i>Vocational education at second level, second stage II</i>						
Humaniora og estetikk	902	35,7	26,8	29,2	6,3	2,0
Administrasjon og økonomi	4 645	16,7	24,6	43,4	13,0	2,4
Industri, håndverk og teknikk	7 271	13,2	18,2	51,2	15,2	2,1
Høgskoleutdanning <i>College education</i>						
3-årig allmennlærerutdanning	1 985	27,8	20,9	37,9	11,3	2,1
Førskolelærerutdanning	1 354	33,1	25,0	32,8	7,2	2,1
Økonomisk/administrativ linje ved distriktshøgskole	666	24,2	26,6	35,1	11,9	2,3
Sosionomutdanning	204	37,7	23,5	27,9	5,4	5,4
Ingeniørutdanning	4 069	25,0	21,5	39,0	12,3	2,2
Universitetsutdanning <i>University education</i>						
Cand.mag. humaniora og estetikk	2 236	37,6	27,3	25,5	7,9	1,8
Cand.mag. samfunnsfag	507	37,7	22,1	28,8	8,3	3,2
Cand.mag. realfag	774	37,0	23,9	28,0	8,0	3,1
Cand.philol.	1 485	42,0	24,2	23,6	7,3	2,8
Cand.polit.	478	41,6	23,0	25,3	7,7	2,3
Cand.real.	1 806	40,5	23,2	26,4	9,0	1,9
Cand.theol.	448	46,4	22,8	22,5	6,3	2,0
Siviløkonomutdanning	614	40,6	25,6	25,1	8,8	1,6
Cand.oecon.	222	42,3	27,0	19,4	7,7	3,6
Cand.psychol.	444	41,9	25,5	25,2	6,3	1,1
Cand.sosiol.	106	33,0	26,4	31,1	9,4	–
Cand.jur.	1 980	50,6	26,4	16,7	4,8	1,5
Sivilingeniørutdanning	2 731	41,6	20,8	29,0	7,4	1,2
Arkitektutdanning	278	57,6	16,9	19,1	5,8	0,7
Medisin	1 208	57,1	22,0	15,9	3,9	1,1
Odontologi	479	47,6	25,9	21,1	4,4	1,0
Magistergradsutdanning	175	56,6	16,6	15,4	9,1	2,3
Sivilagronomutdanning	509	27,5	13,4	52,7	5,7	0,8

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

Source: Education and Social Background. Social Economic Studies No. 51.

Vedleggstabell 6.11. Andel av grunnskolekullet våren 1974 i utdanning 1. oktober 1974. Sosialgruppe, kursplan- og karaktergruppe. Prosent *Percentage of the pupils who finished basic schools, upper stage in spring 1974 who was in education 1 October 1974. Social group, curriculum and marks*

Kursplan- og karaktergruppe <i>Curriculum and marks</i>	I utdanning i alt <i>In education, total</i>		I gymnasutdanning <i>Secondary general schools, upper stage</i>	
	Sosialgruppe <i>Social group</i>	Sosialgruppe	Sosialgruppe	Sosialgruppe
	I	IV	I	IV
Mest krevende kursplan <i>Highest curriculum</i>	95	86	73	45
KARAKTERER MARKS				
3,5 og over <i>and over</i>	98	92	95	80
2,5-3,4	95	85	68	38
2,4 og under <i>and under</i>	89	81	17	5
Plan 2 som laveste plan i alt <i>Course 2 as lowest curriculum, total</i>	86	73	0	0
KARAKTERER				
3,5 og over	85	78	-	-
2,5-3,4	88	72	1	0
2,4 og under	82	73	-	1
Lavere kursplaner i alt <i>Lower curriculums, total</i> ...	63	43	1	0
KARAKTERER				
3,5 og over	68	50	7	1
2,5-3,4	63	45	1	0
2,4 og under	61	36	1	—

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

Source: Education and Social Background. Social Economic Studies No. 51.

Vedleggstabell 6.12. Artianerfrekvens 1951-1978 i grupper for hovedforsørgers/fars yrke. Prosent *Frequency of matriculation examination 1951-1978 in groups for breadwinner's/father's occupation. Per cent*

Hoveforsørgers/fars yrke <i>Breadwinner's/father's occupation</i>	1951	1958	1963	1974	1978
I alt <i>Total</i>	8,8	11,3	15,6	28,4	32,6
Selvstendige i jord- og skogbruk <i>Self-employed in agriculture and forestry</i>	4,9	6,1	8,1	22,3	26,8
Fiskere <i>Fishermen</i>	1,6	2,3	3,0	11,3	13,4
Selvstendige i industri, handel, skipsfart, finansvesen etc. <i>Self-employed in manufacturing, trade, shipping, financing etc.</i>	18,2	29,0	37,5	40,8	41,9
Håndverkere <i>Craftsmen</i>	6,1	12,8	21,7	27,0	31,9
Overordnede funksjonærer, akademikere, lærere og selvstendige i immaterielle erverv <i>Superior employees, professionals and teachers</i>	47,9	49,8	60,0	57,3	62,1
Underordnede funksjonærer <i>Subordinate employees</i>	25,0	21,1	24,9	35,8	41,8
Arbeidere og formenn <i>Workers and foremen</i>	3,5	4,3	7,6	17,7	20,8

Kilde: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

Source: Education and Social Background. Social Economic Studies No. 51.

Vedleggstabell 6.13. Personer 16 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. Prosent. Fylke. 1980
Persons 16 years and over, by highest education completed (level). Per cent. County. 1980

Fylke County	Personer i alt Persons, total	I alt Total	Ungdoms- skolenivå Second level, first stage	Gymnas- nivå I Second level, second stage I	Gymnas- nivå II Second level, second stage II	Univer- sitets- og høg- skolenivå Third level	Uopp- gitt eller ingen utdanning Unknown or no education
Hele landet <i>The whole country</i>	3 134 528	100,0	55,7	18,2	13,3	10,9	1,9
Østfold	179 945	100,0	60,7	17,6	11,6	8,4	1,7
Akershus	277 944	100,0	44,5	19,1	17,0	17,4	2,0
Oslo	380 159	100,0	44,0	18,1	16,5	17,9	3,6
Hedmark	146 588	100,0	63,8	17,1	10,0	7,6	1,5
Oppland	140 224	100,0	63,1	17,2	10,6	7,8	1,3
Buskerud	166 278	100,0	58,2	18,6	11,8	9,6	1,8
Vestfold	143 869	100,0	54,3	20,0	14,3	9,6	1,8
Telemark	125 329	100,0	60,2	17,7	12,3	8,5	1,4
Aust-Agder	68 107	100,0	55,1	19,5	14,4	9,2	1,9
Vest-Agder	101 668	100,0	53,5	18,7	15,2	10,2	2,4
Rogaland	223 789	100,0	54,5	18,1	14,4	10,2	2,8
Hordaland	294 029	100,0	54,2	18,3	14,2	11,4	1,9
Sogn og Fjordane	79 909	100,0	61,5	18,3	11,4	8,0	0,9
Møre og Romsdal	176 902	100,0	60,0	18,8	11,8	8,2	1,7
Sør-Trøndelag	186 661	100,0	57,1	17,8	12,9	10,8	1,4
Nord-Trøndelag	93 717	100,0	62,2	18,2	11,0	7,4	1,2
Nordland	183 787	100,0	63,9	17,4	10,2	7,2	1,3
Troms	108 714	100,0	61,4	17,1	11,0	9,1	1,5
Finnmark	56 909	100,0	62,8	17,4	10,0	7,4	2,5

K i l d e r: Folke- og boligtellning 1980. Statistisk årbok 1983. *Sources: Population and Housing Census 1980. Statistical Yearbook 1983.*

Vedleggstabell 6.14. Andel elever blant 16–18-åringer i ulike sosialgrupper 1. oktober 1975. Prosent. Bostedsfylke 1970
Percentage of pupils of age group 16–18 in different social groups 1 October 1975. County of residence 1970

Bostedsfylke County of residence	Alle sosial- grupper All social groups	Sosialgruppe Social group			
		I	II	III	IV
Hele landet <i>The whole country</i>	61,2	82,3	71,2	55,1	47,4
Østfold	59,0	81,2	72,9	53,4	44,2
Akershus	67,0	83,4	72,7	53,2	48,8
Oslo	70,6	84,1	75,2	58,4	52,8
Hedmark	61,5	83,3	76,9	58,1	47,2
Oppland	59,3	84,3	75,0	55,5	43,9
Buskerud	61,0	81,8	71,3	56,5	45,8
Vestfold	61,2	82,6	69,0	53,7	52,6
Telemark	60,7	81,8	71,6	56,5	48,4
Aust-Agder	61,6	80,8	71,1	57,9	46,5
Vest-Agder	63,5	82,9	73,4	56,2	49,4
Rogaland	59,8	81,6	69,1	53,6	48,8
Hordaland	61,6	82,8	70,1	56,6	50,7
Bergen	63,6	81,7	69,5	54,0	51,2
Sogn og Fjordane	63,5	86,2	73,7	61,4	53,3
Møre og Romsdal	58,1	78,7	66,7	55,1	47,0
Sør-Trøndelag	63,0	82,6	71,2	58,0	50,4
Nord-Trøndelag	62,0	84,4	75,7	58,3	53,9
Nordland	54,8	79,0	68,1	50,5	44,2
Troms	52,2	76,7	63,7	48,9	40,4
Finnmark	45,8	73,0	59,1	43,7	35,0

K i l d e: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.
Source: Education and Social Background. Social Economic Studies No. 51.

Vedleggstabell 6.15. Voksenopplæring i forbindelse med yrket. Deltaking etter kjønn og næring *Occupation-related adult education. Participation by sex and industry*

Næring <i>Industry</i>	Menn og kvinner <i>Males and females</i>			Menn <i>Males</i>			Kvinner <i>Females</i>		
	Per- soner som svarte i alt <i>Respon- dents, total</i>	Del- takere <i>Partici- pants</i>	Del- takere i pro- sent <i>Partici- pants, per cent</i>	Per- soner som svarte i alt	Del- takere	Del- takere i pro- sent	Per- soner som svarte i alt	Del- takere	Del- takere i pro- sent
Alle yrkesaktive, medregnet uoppgitt næring <i>All economically active, included unknown industry</i>	2 757	382	14	1 584	266	17	1 172	116	10
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst <i>Agriculture, hunting, forestry and fishing</i>	288	12	4	192	10	5	96	2	2
Bergverk, industri, kraft- og vannforsyning <i>Mining and quarrying, manufacturing and electricity, gas and water supply</i>	622	86	14	459	74	16	163	12	7
Bygge- og anleggsvirksomhet <i>Construction</i>	234	31	13	218	29	13	16	2	(13)
Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet <i>Wholesale and retail trade, restaurants and hotels</i>	448	53	12	196	39	20	252	14	6
Transport, lagring, post og telekommunikasjoner <i>Transport, storage and communication</i>	206	27	13	162	22	14	44	5	11
Bank- og finansieringsvirksomhet, forsikring, eiendomsdrift og forretningsmessig tjeneste- yting <i>Financing, insurance, real estate and business services</i>	136	36	27	74	24	32	62	12	19
Offentlig administrasjon, forsvar, politi og retts- vesen <i>Public administration and defence</i>	142	35	25	91	23	25	51	12	24
Undervisning, helse- og andre tjenester <i>Education, social and related community services</i>	530	82	16	130	33	25	400	49	12
Annen sosial tjenesteyting <i>Other services</i>	144	19	13	59	12	20	85	7	8

Kilde: Voksenopplæringsundersøkelsen 1978. Upublisert materiale. *Source: Survey of adult education 1978. Unpublished data.*

Vedleggstabell 6.16. Deltakere i voksenopplæring i prosent av folketallet over 15 år. Fylke 1975-76 - 1981-82
Participants in adult education in per cent of population over 15 years. County. 1975-76 - 1981-82.

Fylke County	1975-76	1977-78	1979-80	1981-82
Hele landet <i>The whole country</i>	19,5	26,9	28,1	34,1
Østfold	17,4	22,1	23,1	34,4
Akershus	20,8	23,5	23,4	25,7
Oslo	24,3	31,7	28,0	29,4
Hedmark	16,7	27,4	25,3	30,6
Oppland	20,4	31,1	33,3	41,5
Buskerud	18,7	25,5	24,5	27,8
Vestfold	18,4	27,6	26,9	36,7
Telemark	19,1	29,9	28,8	36,4
Aust-Agder	18,1	23,5	30,3	26,3
Vest-Agder	18,2	28,6	29,1	32,7
Rogaland	18,5	29,9	32,0	38,7
Hordaland	16,4	24,3	24,6	29,0
Sogn og Fjordane	16,0	26,0	33,6	46,8
Møre og Romsdal	15,0	23,3	23,3	31,2
Sør-Trøndelag	24,9	32,2	36,9	42,3
Nord-Trøndelag	20,9	28,0	32,8	45,5
Nordland	13,3	17,8	23,8	32,3
Troms	20,6	23,5	25,4	36,3
Finnmark	14,5	22,6	35,3	37,0

K i l d e: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Allmennlærerutdanning og yrke En analyse av tall fra Folketelling 1970 *General Teacher Training and Occupation An Analysis of Data from Population Census 1970* ART nr. 97

Befolkningens utdanningsbakgrunn En analyse av tall fra Folketelling 1970 *Educational Background of the Population An Analysis of Data from Population Census 1970* ART nr. 79

Folke- og bolig telling 1970 Hefte III Utdanning *Population and Housing Census 1970 Volume III Education* NOS A 708

Framskrivning av befolkningens utdanning til år 2000 *Projections of the Educational Characteristics of the Population to the Year 2000* SØS nr. 40

Innføring av aldersspesifikasjon i utdanningsmodellen: Innledende analyse av hvordan et utdanningsvalg avhenger av alder og tidligere utdanning RAPP nr. 79/25

Lønns- og sysselsettingsstatistikk for ansatte i skoleverket *Wage and Employment Statistics for Employees in Publicly Maintained Schools* 1981 NOS B 284

Utdanningsstatistikk Oversikt *Educational Statistics Survey* 1980 NOS B 364

Utdanningsstatistikk Grunnskoler *Educational Statistics Basic Schools* 1982 NOS B 374

Utdanningsstatistikk Utdanningen til personer 16 år og over 1975 *Educational Statistics Education of Persons 16 Years and over* NOS A 935

Utdanningsstatistikk Videregående skoler *Educational Statistics Upper Secondary Schools* 1980 NOS B 292

Utdanningsstatistikk Universiteter og høyskoler *Educational Statistics Universities and Colleges* 1981 NOS B 396

Utdanningsstatistikk Vaksenopplæring *Educational Statistics Adult Education* 1980/81 NOS B 307

Utdanning og yrke til lærerkandidatene fra 1965 *Education and Occupation of Graduates from Teacher Training Colleges in 1965* ART nr. 85

Utdanning og sosial bakgrunn *Education and Social Background* SØS nr. 51

Vaksenopplæring 1969–1974 *Adult Education* SA nr. 26

ANNEN LITTERATUR:

Hernes, G. og Knudsen, K. Utdanning og ulikhet. Levekårsundersøkelsen NOU 1976:46

Knudsen, K. Ulikhet i grunnskolen. Universitetsforlaget. 1980

Skaalvik, E. og Knudsen, K. Deltakelse i voksenopplæring, Trondheim. Norsk voksenpedagogisk institutt. 1979

Vangsnes, S. Rekruttering av artianere og karakterer til examen artium. En undersøkelse av fire artiumskull. NAVFs utredningsinstitutt. Melding nr. 1–67

Østby, A.,–L. Faktorer som påvirker studievalg. En oppfølgingsundersøkelse av artiumskullet 1963. NAVFs utredningsinstitutt. Melding nr. 1–69

Inntekt

av Leif Korbøl

Oversikt

Lønn er vår overlegent viktigste inntektskilde. 60 prosent av inntektstakerne er lønnstakere. 60 prosent av alle husholdninger har lønnsinntekt som hovedinntektskilde.

Næringsinntekt er viktigste inntektskilde for de selvstendig næringsdrivende. Nærmere 10 prosent av landets husholdninger lever hovedsakelig av næringsinntekter.

I 1979 hadde nærmere 30 prosent av landets husholdninger trygder og pensjoner som viktigste inntektskilde.

For lønnstakerne er gjennomsnittlig 92 prosent av inntekten lønn.

Blant lønnstakerne øker lønna vanligvis med alderen. Men lønnstakere over ca. 60 år har gjennomsnittlig noe lavere lønn enn yngre.

Mannlige lønnstakere har høyere lønn enn kvinnelige, og gjennomsnittslønna er høyere i funksjonærdominerte næringer enn i næringer med flest arbeidere. I industrien er det små lønnsforskjeller mellom mannlige arbeidere innen samme næring, men større lønnsforskjeller mellom kvinnelige arbeidere.

I andre næringer er det større lønnsforskjeller mellom menn enn mellom kvinner.

I store bedrifter er det gjennomsnittlig høyere lønninger enn i små. Lønnsnivået ligger høyest i Osloområdet.

Ikke alle inntektsarter kommer med i statistikken. 35-40 prosent av befolkningen hadde i 1980 på en eller annen måte hatt kontakt med svart arbeid, dvs. arbeid som blir unndratt beskatning.

I hjemmene blir det utført et betydelig gratisarbeid som ikke registreres i inntektsstatistikken, men som er av stor verdi.

I 1979 var det nærmere 2,9 millioner inntektstakere i landet. Blant inntektstakerne har menn gjennomsnittlig dobbelt så høy inntekt som kvinner. Dette skyldes særlig at menn hovedsakelig arbeider heltid, mens kvinner i langt større utstrekning har deltidsarbeid. Menn arbeider dessuten i andre næringer enn kvinner, og har andre typer jobber. I 1979 var lønnsforskjellen mellom kvinner og menn like stor som i 1970.

Yrkesprosenten for kvinner økte sterkt i samme tidsrom.

Mer enn fire femtedeler av samlet personlig inntekt falt på den halvdelen av inntektstakerne som tjente mest, mens den halvdelen som tjente minst måtte nøye seg med under en femtedel. Inntektsfordelingen i 1979 var omtrent lik den i 1970. De som har trygder og pensjoner som viktigste inntektskilde har de laveste inntektene, mens selvstendig næringsdrivende har de høyeste inntektene. Inntektsforskjellene mellom lønnstaker, selvstendig næringsdrivende og trygdede og pensjonister har ikke endret seg i løpet av 1970-årene.

Ingen lever hele livet bare av egen inntekt. Det er husholdningens samlede inntekt som bestemmer våre levekår. Over halvparten av husholdningene hadde mer enn én inntektstaker i 1979. Husholdnin-

gens disponible inntekt, dvs. inntekt etter at skatt er trukket fra og stønader er lagt til, er størst i husholdninger med flere inntektstakere. I 1979 hadde husholdninger med to inntektstakere 85 prosent høyere gjennomsnittlig disponibel inntekt enn husholdninger med bare én inntektstaker. Husholdninger med mannlige hovedinntektstaker hadde gjennomsnittlig dobbelt så høy inntekt som husholdninger med kvinnelige hovedinntektstaker. Enpersonshusholdningene hadde lavest disponibel inntekt, til tross for at disse hadde størst vekst i disponibel realinntekt i 1970-årene. Lavest disponibel inntekt pr. person finner vi i de store husholdningene.

Fordelingen av disponibel inntekt på husholdningene er noe jevnere enn fordelingen på de enkelte inntektstakere. Likevel disponerte den rikeste halvdel av husholdningene 72 prosent av total disponibel inntekt. Inntektsundersøkelsene tyder ikke på at vi har hatt noen inntektsutjevning blant husholdninger i 1970-årene.

Husholdningens formue er også med på å bestemme dens levekår. Nettoformuen i landet er enda mer ujevnt fordelt blant husholdningene enn inntektene. 20 prosent av husholdningene eide 80 prosent av all formue i 1979. 40 prosent av husholdningene hadde ingen formue. Husholdninger med høyest inntekt har gjennomgående størst formue.

Inntekt og levekår

Økonomiske midler gir oss mulighet til materiell velferd

De økonomiske ressursene vi har betyr mye for våre levekår. Hvor mange penger vi kan skaffe bestemmer blant annet hvilke materielle velferdsgoder vi kan kjøpe.

I dagens samfunn kan svært mange velferdsgoder kjøpes for penger. I første rekke gjelder dette materielle goder: Bolig, fritidshus, reiser, større forbruksartikler som bil og båt, og varer vi trenger til den daglige husholdning, mat og klær.

Også andre sider ved velferden enn den materielle kan bedres ved økonomiske midler. Riktignok er det ikke like enkelt som å kjøpe forbruksartikler å kjøpe seg frisk hvis en blir syk, eller kjøpe seg utdanning hvis en ikke kan lære. Men gode økonomiske ressurser gir større muligheter til å skaffe god behandling, pleie eller mer undervisning dersom en trenger det. Vi kan heller ikke kjøpe oss virkelige venner, men økonomiske midler gir oss gode sjanser til å få variert kontakt med flere miljøer og treffe nye mennesker.

De økonomiske ressursene får på denne måten betydning for velferden og levekårene på flere måter.

Vår livsstil preges også av de økonomiske midlene vi disponerer. Enkelt sagt koster noen typer livsstil flere penger enn andre. Med gode økonomiske midler blir valgmulighetene større.

Inntekt og formue de viktigste økonomiske ressurser

Vi har flere typer økonomiske ressurser. Inntekt og formue er nok viktigst for de fleste mennesker. Men andre typer, som f.eks. muligheter for å få lån, kan også bety mye. På flere områder får også statens og kommunens virksomhet betydning for enkeltindividet.

I dette kapitlet skal vi hovedsakelig se på individers og husholdningers inntekter.

I tillegg til at inntekten vanligvis bestemmer den materielle standarden, og får betydning for en rekke andre levekårsområder, er inntekten med på å bestemme vår oppfatning av oss selv og andre. Egen inntekt gir vanligvis kontroll over penger og rett til å bestemme hvordan de skal brukes. Inntekten har derfor betydning for vår frihet og uavhengighet. Den sosiale status vi har i egne og andres øyne er også knyttet til hvor mye som betales for arbeidet vi utfører.

Ingen lever hele livet bare av egen inntekt. For de aller fleste er det den totale husholdningsinntekten som setter grenser for hvor mye de kan være med på å disponere. Vanligvis har ikke alle husholdningsmedlemmene alltid like stor medbestemmelsesrett over husholdningsinntekten. Alle husholdningsmedlemmer har heller ikke like stort forbruk. Slike forhold kan vi imidlertid ikke beskrive i dette kapitlet.

Inntektstall fra skatteligningen – opplysninger med mange mangler

Inntektstallene i dette kapitlet bygger hovedsakelig på opplysninger fra selvangivelsen. Disse gir oss årsinntekter for personer og husholdninger.

Inntektstall fra selvangivelsen har imidlertid flere svakheter når de brukes til å beskrive velferd. En del av disse svakhetene skyldes skattereglene. Nettoinntekten, som er utgangspunktet i dette kapitlet, kommer fram etter at minstefradrag, oppgjørsfradrag og andre fradrag er trukket fra bruttoinntekten etter reglene for skatteligningen.

En annen svakhet ved å bruke opplysninger fra selvangivelsen, er at ikke all inntekt blir oppgitt til beskatning. Verdien av naturalytelser, som fri bolig, bil o.l., blir dessuten vurdert lavt ved skatteligningen. Andre ytelser er skattefrie, f.eks. sosialhjelp, bostøtte, utdanningsstipend og en del av trygdeytelsene. Disse beløpene er ikke regnet med i de tallene vi bruker for inntekt¹.

Såkalt svart arbeid finnes det så godt som ingen statistiske opplysninger om. Vi har derfor få muligheter til å belyse hvordan slike inntekter påvirker inntektsforholdene til personer og husholdninger.

En viktig del av den materielle velferden i en husholdning skapes ved det ulønnede arbeidet som foregår i hjemmet. Vi kan ikke se bort fra denne ulønnede

¹ Definisjonen av inntekt finnes i avsnittet Den personlige inntektsfordeling.

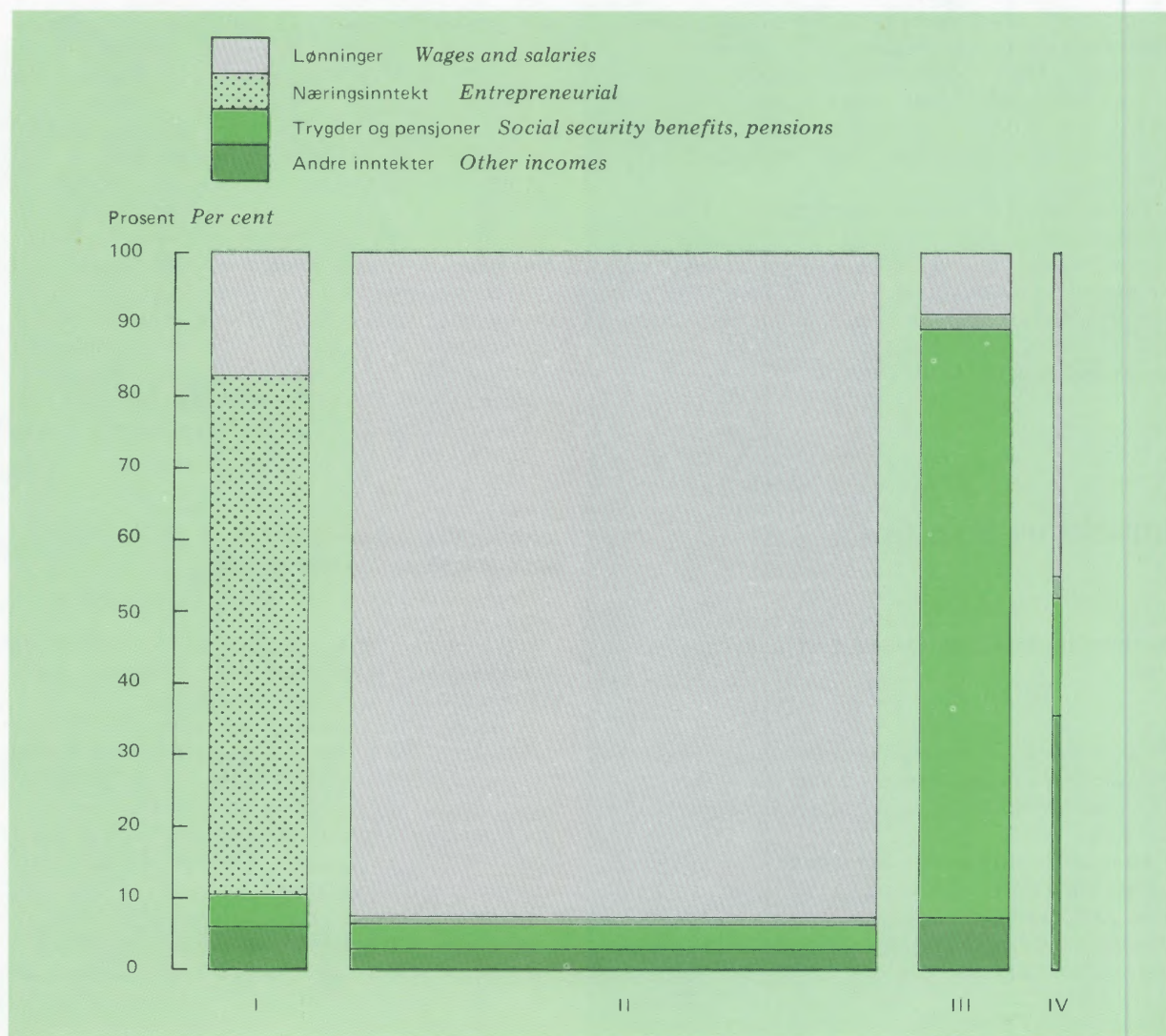
produksjonen når vi ser på befolkningens levekår. Mer om dette finnes i kapittel 3: Arbeid.

Hovedtemaet i dette kapitlet er personers og husholdningers inntekter. Vi vil først se på hvilke inntektstyper som finnes og deretter gir vi inntektstall for ulike grupper.

Vi skal også se på husholdningenes inntektsforhold.

Vi ser da på den samlede inntekten til alle husholdningsmedlemmene. I det siste avsnittet behandler vi den betydning formuesforholdene har for velferden.

Figur 7.1. Husholdningenes bruttoinntekt etter innteksart og viktigste inntektskilde. 1979 *Households gross income by components of income and main source of income. 1979*

- I Selvstendige *Employers* 13,5 prosent *per cent*
 II Lønnstakere *Employees* 73 prosent *per cent*
 III Pensjonister, trygdede *Dependant on pensions, social security etc.* 12,8 prosent *per cent*
 IV Andre *Others* 0,7 prosent *per cent*

Hver søyle viser hvor stor andel de ulike inntektsartene har av bruttoinntekten i vedkommende gruppe. Bredden på søylene viser gruppens andel av total bruttoinntekt. Arealene av søylene utgjør i alt samlet bruttoinntekt for alle husholdninger. *The columns shows the ratio of income components by the household main source of income. The total area of the columns shows the share of the total gross income in each group of main source of income.*

Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.
 Source: NOS Income and Property Survey 1979.

De viktigste inntektsartene

De viktigste inntektskildene er lønn, næringsinntekt og trygder og pensjoner

Husholdningenes inntekter er summen av husholdningsmedlemmenes inntekter. Inntektene kan være satt sammen av mange forskjellige inntektstyper.

De tre viktigste inntektstypene er:

- lønnsinntekt
- næringsinntekt
- trygder og pensjoner

Lønnstakerne utgjør klart den største gruppen av personer med egen inntekt, rundt 60 prosent. Hele 92 prosent av denne gruppens inntekt er lønnsinntekt. Selvstendig næringsdrivende har næringsinntekt som viktigste inntektskilde. Rundt 70 prosent av gruppens inntekt kommer fra egen næring. I tillegg er ca. 15 prosent av deres inntekter lønnsinntekt. For trygdede og pensjonister utgjør trygd og pensjon 80 prosent av inntekten (figur 7.1).

Skillet mellom disse tre hovedgruppene av inntektstakere bestemmer vi ut fra hvilken inntektstype som er størst.

I noen tilfeller vil ulik skattemessig behandling av lønnsinntekt og næringsinntekt være avgjørende for om en arbeidstaker skal la seg registrere som selvstendig næringsdrivende, og dermed avgjørende for om inntekten blir registrert som næringsinntekt eller lønn.

Felles for alle grupper av inntektstakere er at den samlede inntekten kan bestå av flere ulike inntektsarter (vedleggstabell 7.11).

I 1979 var inntektene i alt på 135 milliarder kroner. Til sammenligning var nettonasjonalproduktet i 1979 på 200 milliarder kroner.

I dette avsnittet skal vi se litt nærmere på de viktigste inntektsartene. Størst plass gir vi til lønnsinntekter.

Lønnsinntekt viktigste inntektskilde for 3 av 5 husholdninger

Lønn er den overlegent viktigste inntektskilde for befolkningen sett under ett. 60 prosent av alle landets husholdninger hadde lønnsinntekt som viktigste inntektskilde. Disse husholdningene representerte en enda større del av hele befolkningen: Omtrent 70 prosent.

I lønnsstatistikken beregnes gjennomsnittsførtjeneste pr. time, uke, måned eller år for ulike grupper av lønnstakere. Gjennomsnittsførtjenesten er uttrykk for prisen for en fast mengde av en bestemt type arbeid. Når vi skal sammenligne lønnsnivået for ulike grupper av lønnstakere er det rimelig å ta utgangspunkt i gjennomsnittsførtjeneste pr. tidsenhet. På den måten får vi tatt hensyn til at ikke alle arbeider like lenge. Med lønn menes her gjennomsnittsførtjeneste.

Vi skal holde oss til den offisielle lønnsstatistikens lønnsbegrep, som omfatter utbetalt kontantlønn før skatt, pensjonsinnskott etc. er trukket fra¹.

Menn har høyere lønn enn kvinner

Fortsatt har menn høyere lønn enn kvinner. Noe av forskjellen skyldes at yrkesaktive menn har høyere utdanning, lengre yrkeserfaring, arbeider i andre bransjer og har en annen alderssammensetning enn kvinner. Men dette forklarer ikke hele forskjellen. Vi vet at det er en klar sammenheng mellom stillingsplassering og lønn. Menn har i større grad enn kvinner de høyest plasserte og de ledende stillingene. Mye tyder på at personenes kjønn har betydning for stillingsplassering og fastsetting av lønn, ved siden av alder, utdanning, erfaring etc.

For funksjonærer på samme stillingsnivå i industrien er det nokså stor forskjell på menns og kvinners lønn¹. Lønnsforskjellene øker jo høyere en kommer opp i stillingshierarkiet. Sannsynligvis finner vi tilsvarende forhold også innen andre næringer.

Det er minst forskjell i menns og kvinners lønn i næringer der det er en flat stillingssammensetning. Skoleverket er et eksempel på en slik næring. De ansatte her har relativt likt utdanningsnivå (figur 7.2).

For industriarbeidere er lønnsforskjellene mellom kvinner og menn heller ikke så store. I industrien er det ofte relativt mange arbeidere i forhold til antall overordnede, så selv om de overordnede oftest er menn, har ikke det så stor betydning når gjennomsnittet regnes ut. Trolig kan det være store forskjeller mellom bedrifter. På mange tradisjonelle kvinnearbeidsplasser ligger lønnsnivået lavt.

Lønna øker med alderen

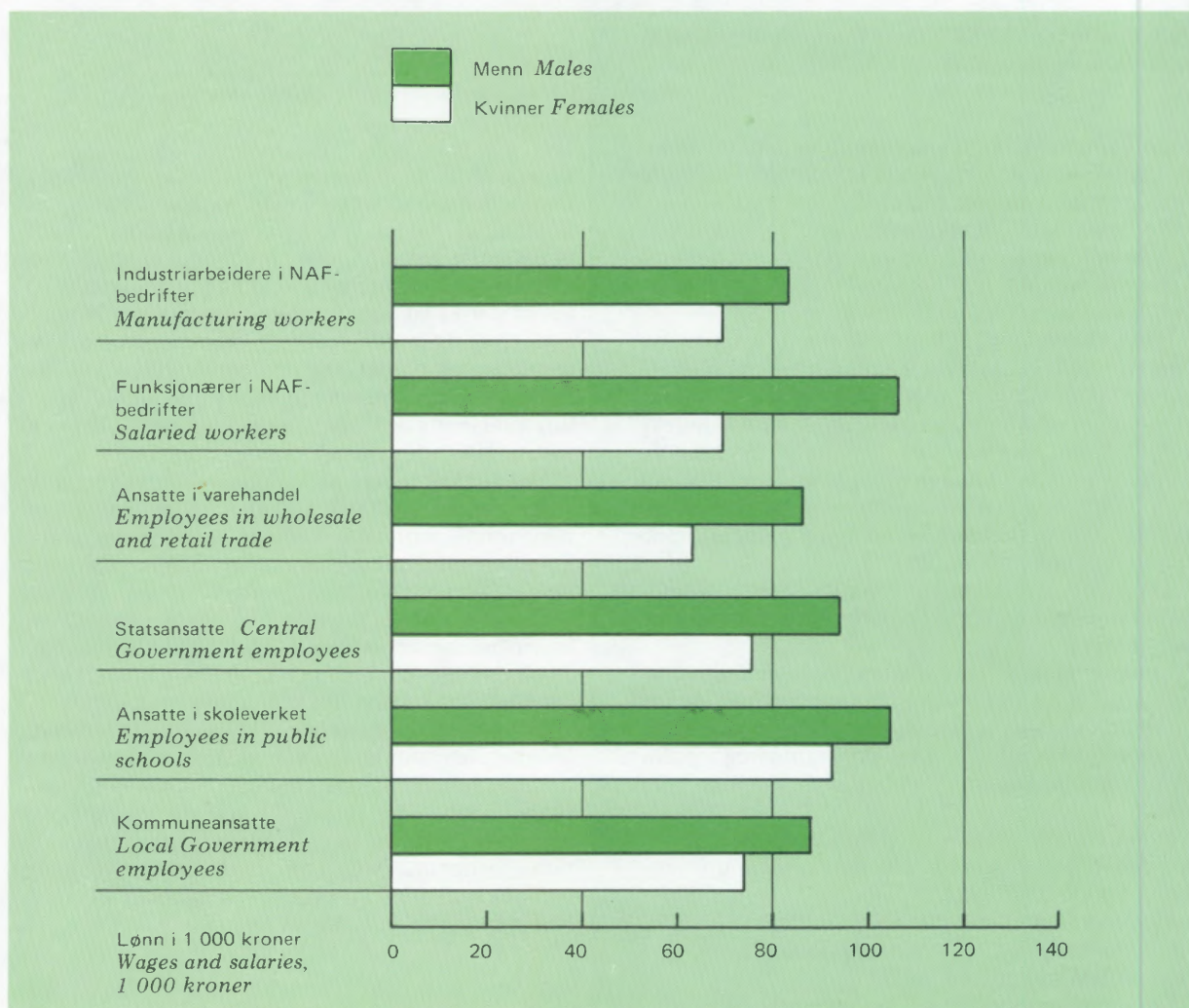
Lønningene varierer med arbeidstakerens alder. Vanligvis er lønna høyere jo eldre arbeidstakeren er, men bare inntil en viss alder, omkring 60 år for lønnstakere. Gjennomsnittsarbeidstakeren over denne alderen vil ha lavere lønn enn de yngre arbeiderne. Årsaken er ikke at de eldre går ned i lønn, men at de yngre passerer de eldre på lønnsstigen, blant annet fordi de har mer utdanning. Dette varierer noe fra næring til næring. Industriarbeideren kommer i ganske ung alder opp på et relativt høyt lønnsnivå sett i forhold til gjennomsnittet for næringen. Høyest ligger gruppen 30–39 år. De eldre ligger noe lavere, men typisk for næringen er at det er forholdsvis liten spredning i arbeidernes lønninger.

I private foretak har funksjonærer i alderen 40–60 år høyest gjennomsnittslønn. Funksjonærer over 60 år

¹Detaljer om lønnsstatistikken og dens definisjoner finner vi i NOS Lønnsstatistikk 1980.

¹Se Titlestad og Rødseth: «Lønn, stilling og kjønn. En statistisk undersøkelse av funksjonærer i industrien.» Industriøkonomisk Institutt 1980.

Figur 7.2. Beregnet gjennomsnitts årslønn utenom overtidsgodtgjørelse for enkelte grupper av helårs- og heltidsansatte menn og kvinner. 1980. Kroner *Estimated average yearly earnings, excluding overtime payments, in certain groups of fulltime wage and salary earners. 1980. Kroner*

Kilde: NOS Lønnsstatistikk 1980.
Source: NOS Wage Statistics 1980.

har noe lavere lønn, men også den ligger relativt høyt.

For ansatte i den offentlige sektor, stat, kommune og i skoleverket, ser det ut til at lønna øker med alderen helt fram til pensjonsalderen. Dette gjelder både for kvinner og menn.

De aller fleste lønnstakere har likevel en stigning i lønn fra år til år, selv når vi tar hensyn til at også prisene stiger.

Små lønnsforskjeller blant industriarbeidere

Lønningene til mannlige industriarbeidere avviker lite fra gjennomsnittslønna i næringen de arbeider i. I 1980 hadde bare 8 prosent en lønn som lå lavere enn 80 prosent av gjennomsnittslønna. Over halvparten av de mannlige industriarbeidernes lønninger avvek

mindre enn 10 prosent fra gjennomsnittet i næringen. Lønnsforskjellene er større blant kvinnelige industriarbeidere i samme næring enn blant menn (vedleggstabell 7.12).

I andre næringer finner vi større lønnsforskjeller enn i industrien.

I varehandel, bank og forsikring var det for eksempel bare 30 prosent av de ansatte som hadde lønninger som avvek mindre enn 10 prosent fra gjennomsnittslønna i samme næring. I disse næringene er lønnsforskjellene større blant menn enn blant kvinner.

Høyest lønninger i næringer med flest funksjonærer

Lønnsnivået varierer en god del mellom næringene. Gjennomsnittlig er lønningene høyere i næringer

med overvekt av funksjonærer enn i næringer med flest arbeidere.

Det er mange grunner til at gjennomsnittslønnene varierer. De ulike næringer kan ha helt forskjellig sammensetning av arbeidsstyrken. Noen næringer har relativt flere ansatte med høy utdanning, lengre ansiennitet osv. Forskjellene kan også skyldes produktivitetsforskjeller som gir bedriftene ulik evne til å betale høye lønninger. Bedriftenes lokalisering er i mange tilfeller avgjørende for tilgangen på arbeidskraft. I områder med arbeidsledighet er det lettere for bedriftene å holde igjen mot lønnsøkning enn i områder hvor det er lett å få arbeid.

Høyere lønn i store enn i små bedrifter og i pressområdene

Lønna er gjennomgående større i store enn i små bedrifter. Dette kan delvis forklares ved at de store bedrifter er mer konkurransedyktige i arbeidsmarkedet, og tåler et høyere lønnsnivå, delvis kan det også skyldes at de bruker mer kvalifisert arbeidskraft.

Lønnsnivået er høyest i Oslo-området. Dette gjelder alle næringer, og for kvinner og menn. Oljevirkomheten har gjort Rogaland til et nytt pressområde. Dette har ført til at lønningene også der er relativt høye.

Næringsinntekt viktigste inntektskilde for 10 prosent av husholdningene

Næringsinntekter er den andre store inntektsarten og det viktigste inntektsgrunnlaget for en stor del av den yrkesaktive befolkningen. Næringsinntektene var i 1979 ca. 11 prosent av samlet bruttoinntekt i landet. Bortimot 10 prosent av landets husholdninger, eller over 500 000 personer, hadde næringsinntekt som viktigste inntektskilde.

Med næringsinntekt mener vi her personlige inntekter av selvstendig næringsvirksomhet. Selskapsinntekter er da ikke med. Den største gruppen av næringsdrivende finner vi i jordbruk og skogbruk. Det er over 57 000 husholdninger der hovedinntektstakerne har jordbruk eller skogbruk som viktigste inntektskilde. Andre næringer med mange selvstendige er varehandel, transport, bygge- og anleggsvirksomhet og fiske, samt en rekke næringer som forretningsmessig tjenesteyting og helsevesen.

For næringsinntektene finnes det ikke tilsvarende opplysninger om lønnsstatistikken, som gjør det mulig å sammenligne ulike gruppers gjennomsnittsførtjeneste. Men vi har ingen grunn til å tro at det blant selvstendig næringsdrivende ikke er like store forskjeller mellom kvinner og menn, mellom de ulike aldersgrupper og mellom næringer som blant ansatte.

Folketrygden – en ramme for vårt trygdesystem

Den tredje store gruppen av inntektsarter er trygder, pensjoner og overføringer. I 1979 var de 14 prosent av samlet bruttoinntekt. Over 700 000 personer tilhørte husholdninger der trygder eller pensjoner var viktigste inntektskilde.

Folketrygden dekker mesteparten av trygder og pensjoner. I 1980 ble det fra folketrygden utbetalt 12,3 milliarder i alderspensjon, 5,1 milliarder i kontantstønad ved sykdom, 5,1 milliarder i uførepensjon, 1,1 milliarder i etterlattepensjon, 1,0 milliard i arbeidsløshetsstønad og 1,0 milliard i attføringsstønad. Disse støtteordningene sammen med flere andre mindre viktige går stort sett til folk som er helt, delvis eller midlertidig yrkespassive. Barnetrygden, som ikke er en del av folketrygden, utgjorde i 1980 2,8 milliarder kroner. Den er en støtte til barnefamilier som vanligvis omfatter yrkesaktive personer. I tillegg til disse ytelsene finnes det en rekke offentlige og private ordninger. Disse skal vi ikke gå nærmere inn på her.

Ikke alle inntektsarter kan måles

Det finnes en lang rekke andre inntektsarter enn de som er nevnt her. Men både samlet og hver for seg har de mindre betydning. Noen inntektsarter som berører relativt få personer, kan være helt dominerende for disse personene og deres husholdninger. Andre arter berører mange, men med relativt små beløp. Eksempler på andre inntektsarter er:

- Formuesinntekter kan være renteinntekter, aksjeutbytte eller annen inntekt av finanskapital. De aller fleste inntektstakere har f.eks. renteinntekter e.l., men for de fleste er de av liten betydning.
- Ekstraytelser. Noen arbeidstakere mottar ekstra ytelser utover ordinær inntekt. Noen slike ytelser er skattepliktige, som fri tjenestebil, fri bolig, gratis feriereiser osv. og skal være inkludert i inntektsstatistikken. Andre ytelser er ikke skattepliktige. Det kan være lån til fordelaktig rente, lånegarantier, spesielle pensjonsordninger, etc. Det er svært vanskelig å skaffe en dekkende oversikt over denne typen ekstraytelser, og vi har lite eller ingen statistikk på dette feltet.
- Svart arbeid omfatter vanligvis arbeid som i seg selv er lovlig, men som unndras beskatning. Slikt arbeid blir ikke registrert i vår statistikk, og vi har liten oversikt over omfang og fordeling. Det er imidlertid gjort forsøk på å beregne størrelsen og utbredelsen av det svarte arbeidet¹. Resultatene er temmelig usikre, men tilgjengelige overslag kan tyde på at slikt arbeid beløper seg til rundt 10 milliarder kroner i 1980, og at 35–40 prosent av befolkningen på en eller annen måte har hatt kontakt med slikt arbeid.
- Ikke betalt arbeid. Det utføres daglig et betydelig arbeid som ikke er betalt. Viktigst er trolig omsorgs-

¹Se f.eks. Arne Jon Isachsen og Steinar Strøm: «Skattefritt, svart sektor i vekst.» Oslo 1981.

arbeid og reparasjons- og vedlikeholdsarbeid i hjemmene. Vi har også vennetjenester, gratisarbeid i organisasjoner o.l. Dette er arbeid som har stor velferdsmessig betydning, men det kommer ikke med i våre tall.

Den personlige inntektsfordeling

Ulik arbeidsinnsats bak ulike inntekter

I dette avsnittet tar vi sikte på å si noe om hvor stor inntekt de ulike grupper av inntektstakere har. De tallene vi gir tar ikke hensyn til at inntektstakerne har ulik arbeidstid. For de yrkesaktive ligger det derfor en svært varierende arbeidsinnsats bak inntekten. Dette påvirker også gjennomsnittsinntekten til de forskjellige gruppene. Vi kan ikke fullt ut besvare spørsmålet om vi har en jevn inntektsfordeling i Norge. Da må en også trekke inn de ulike gruppers forskjellige behov. Mye tyder imidlertid på at inntektsfordelingen i Norge er en god del jevnere enn i mange andre land vi sammenligner oss med.

Hvordan vi måler inntekt

Som uttrykk for inntektstakernes inntekt vil vi her bruke summen av

- nettoinntekt ved den ordinære statsskatteligningen tillagt særfradrag og
- nettoinntekt ved sjømannsskatteordningen. (Negativ nettoinntekt har vi satt lik null.)

Dette inntektsbegrepet omfatter arbeidsinntekter, kapitalinntekter og visse salgsgevinster, pensjons-/trygdeinntekter og stønader, men ikke skattefrie beløp som sosialhjelp, bostøtte og utdanningsstipend eller de trygdeytelsene som er skattefrie. Alle utgifter til næringsvirksomhet, minstebradraget, oppgjørsbradraget, alle renteutgifter og andre fradrag ved skatteligningen er trukket fra.

I perioden 1970 til 1979 har antall inntektstakere økt meget sterkt, fra vel 2,2 mill. i 1970 til bortimot 2,9 mill. i 1979. Det er en vekst på over 30 prosent (tabell 7.1).

Veksten skyldes i hovedsak at flere kvinner har gått ut i arbeidslivet. I 1972 var 44 prosent av kvinnene 16–74 år yrkesaktive. I 1979 var prosenten 53.

Tabell 7.1. Antall inntektstakere. 1970–1979 *Number of income earners. 1970–1979*

1970	1973	1976	1979
2 211 509	2 404 742	2 790 205	2 897 676

Kilde: Innteks- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: *Income and Property Survey 1979*.

Inntektstakere er de som leverer egne ligningsoppgaver

Inntektstakere er her alle personer som ble behandlet som selvstendige enheter ved skatteligningen. Det innebærer at ektefeller som ligned hver for seg regnes som to inntektstakere. Også ektefeller som ligned under ett regnes som to inntektstakere dersom det foreligger separat oppgave for hver av ektefellene. Ellers regnes bare den ene av ektefellene som inntektstaker. Forsørgede personer, dvs. personer som det ble gitt barnetrygd, forsørgerstønad eller særfradrag for, regnes som inntektstakere dersom de ble særskilt eller selvstendig lignet. Ugifte personer som ikke var forsørget, er regnet som inntektstakere selv om de ikke hadde noen inntekt eller formue ved skatteligningen. Likeledes er én av ektefellene regnet som inntektstaker i de tilfeller der et ektepar ikke hadde noen inntekt eller formue ved skatteligningen.

Menn har dobbelt så høy inntekt som kvinner

Det er store inntektsforskjeller mellom kvinner og menn (tabell 7.2). Dette skyldes både ulik arbeidstid og ulik fortjeneste på arbeidet deres. Viktigst er likevel tid brukt til inntektsgivende arbeid. Menn er i langt større utstrekning ansatt på heltid, mens kvinner mer har deltidsarbeid, sesongarbeid og andre kortvarige jobber. 43 prosent av kvinnene arbeidet mindre enn 30 timer pr. uke i 1979. (Se også kapittel 3: Arbeid.) Årsaker til forskjeller i inntekt pr. time har vi omtalt foran.

Tabell 7.2. Gjennomsnittsinntekt for menn og kvinner. 1970–1979. Kroner *Average income for males and females. 1970–1979. Kroner*

	1970	1973	1976	1979
Alle inntektstakere <i>All income earners</i>	19 900	25 900	36 400	46 600
Menn <i>Males</i>	24 600	32 400	48 000	61 400
Kvinner <i>Females</i>	11 800	16 400	22 100	30 100

Kilde: Innteks- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: *Income and Property Survey 1979*.

Gjennomsnittsinntekten for menn er høyere enn for kvinner på alle alderstrinn, uavhengig av ekteskapelig status. Gifte menn tjener mer enn de som ikke er gift. Dette gjelder alle aldersgrupper. For kvinner er det motsatte tilfelle: Gifte kvinner tjener mindre enn de som ikke er gift (figur 7.3).

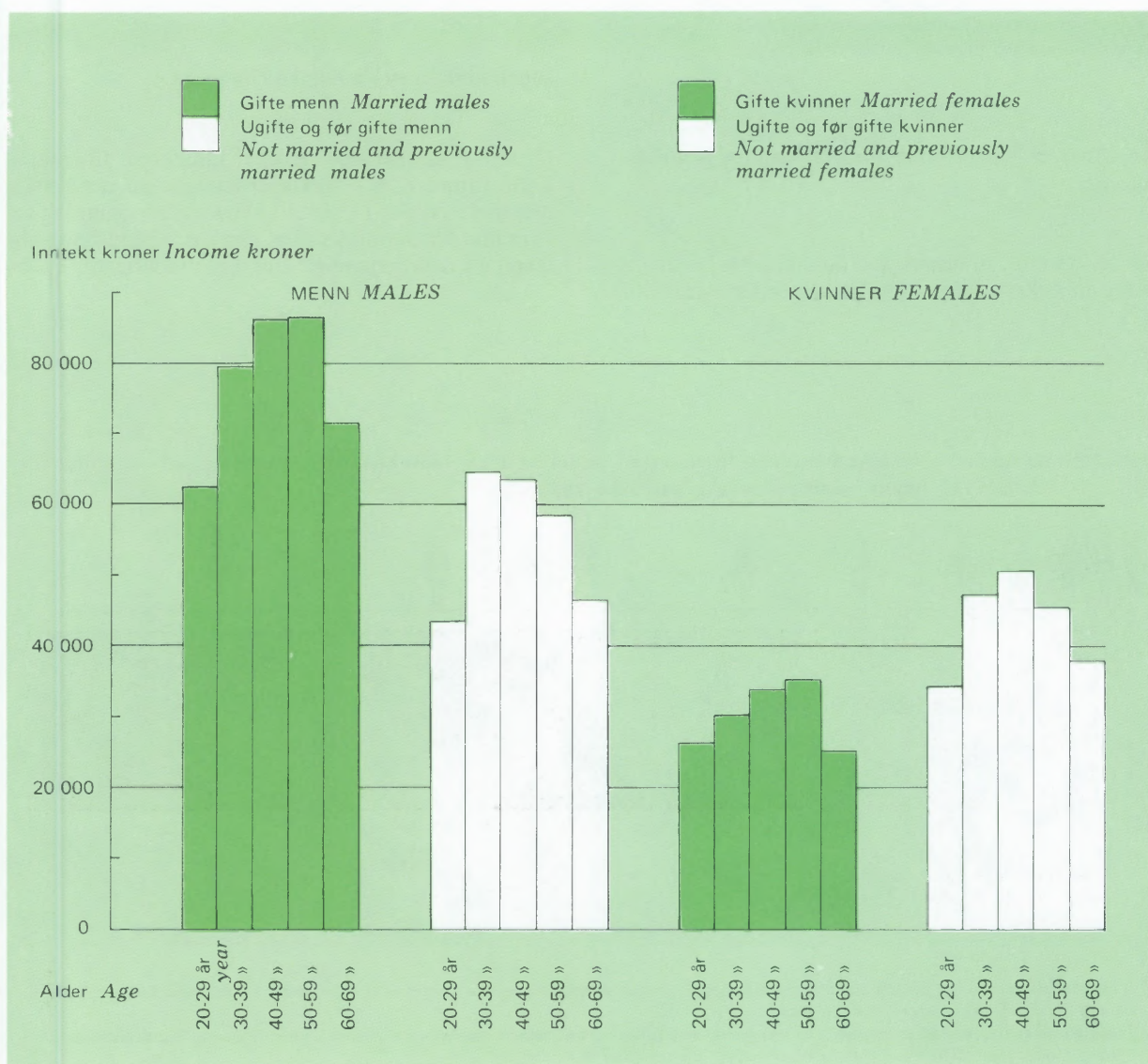
Inntektsforskjellene mellom gifte og ugifte menn skyldes delvis at gifte menn jevnt over har høyere utdanning enn ugifte menn. For kvinner er det slik at ugifte kvinner vanligvis har høyere utdanning enn de gifte. Dette får konsekvenser for hva slags stillinger personene har. Men det er også betydelige forskjeller i gjennomsnittlig arbeidstid.

For gifte personer er inntekten høyest i aldersgruppen 50–59 år. For ugifte derimot, finner en den høyeste inntekten i yngre aldersgrupper, 30–39 år for menn og 40–49 år for kvinner.

Forholdet mellom kvinners og menns gjennomsnittsinntekt har ikke endret seg i 1970-årene

Inntekten var i 1979 for de fleste grupper bortimot 2½ gang så stor som i 1970, regnet i løpende kroner. Når vi korrigerer for prisstigningen, som i perioden var på vel 100 prosent, får vi fram den reelle veksten, eller endringen i realinntekten. Menns reelle gjennomsnittsinntekter steg i perioden med 24 prosent eller 2,4 prosent pr. år. Tilsvarende tall for kvinner var litt høyere, nemlig 27 prosent som tilsvarer 2,7 prosent i gjennomsnitt pr. år. Ser vi på alle inntektstakerne, får vi en vekst i realinntekt på bare 16 prosent (tabell 7.3). Dette skyldes at kvinners deltakelse i inntektsgivende arbeid har økt sterkere enn menns, slik at kvinneinntektene teller mer i gjennomsnittet for

Figur 7.3. Mannlige og kvinnelige inntektstakeres gjennomsnittsinntekt etter alder og ekteskapelig status. 1979.
Average income by sex, age and marital status. Income earners. 1979

Kilde: NOS Innteks- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: NOS Income and Property Survey 1979.

1979 enn for 1970. Siden yrkesaktive kvinner har lavere gjennomsnittsinntekt enn menn, trekker dette gjennomsnittsveksten ned. Kvinners gjennomsnittsinntekt var under halvparten av menns inntekt både i 1970 (48 prosent) og i 1979 (49 prosent). Den økte yrkesdeltakelsen av kvinner har resultert i at kvinnes andel av total inntekt har økt sterkt, fra 22 prosent i 1970 til 30 prosent i 1979.

Tabell 7.3. Indeks for gjennomsnittsinntekten til menn og kvinner i faste priser. 1970 = 100¹. 1970-1979 Average income index for males and females in fixed prices. 1970 = 100¹. 1970-1979

	1970	1973	1976	1979
Alle inntektstakere <i>All income earners</i>	100	107	112	116
Menn <i>Males</i>	100	108	120	124
Kvinner <i>Females</i>	100	114	115	127

¹ Deflatert med konsumprisindeksen.

¹ Deflated by consumer price index.

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.

Source: Income and Property Survey 1979.

Inntekten er svært ulikt fordelt mellom inntektstakerne

En beskrivelse av inntektsfordelingen får vi ved å ordne inntektstakerne i rekkefølge etter hvor stor

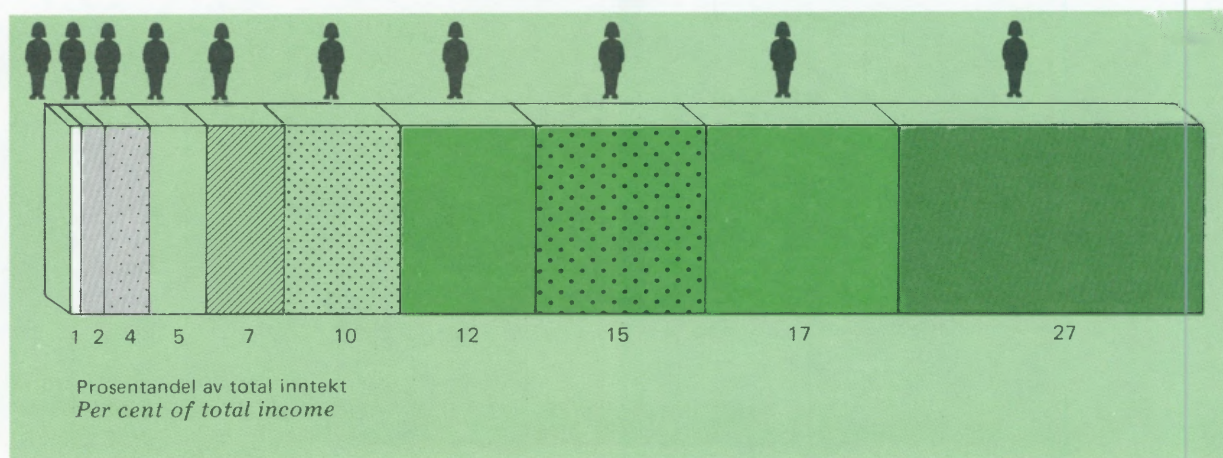
inntekt de har. Først i rekken stiller vi den som har høyest inntekt, deretter den med nest høyest osv.

Sist i rekken kommer den personen som har lavest inntekt. Vi deler så rekken inn i 10 deler med like mange individer i hver del. I den ene enden får vi den tidelen av inntektstakerne som har høyest inntekt, og i den andre enden den tidelen som har lavest inntekt (figur 7.4). Den tidelen av inntektstakerne som hadde høyest inntekt i 1979, hadde 27 prosent av all inntekt, mens den tidelen som hadde lavest inntekt bare hadde 0,5 prosent. Hvis vi deler rekken bare i 2 deler, finner vi at den «rikeste» halvdelen hadde 82 prosent av alle inntektene i 1979, eller over 4 ganger så mye som den «fattigste» halvdelen, som hadde de resterende 18 prosent. Når vi vurderer disse tallene, må vi huske på at alle grupper av inntektstakere er tatt med, og at det ikke er tatt hensyn til at det ligger forskjellig arbeidsmengde bak hvert individs inntekt. De som har de laveste inntektene er personer som har utført svært lite inntektsgivende arbeid, f.eks. studenter og skoleelever som har tatt småjobber.

Ingen inntektsutjevning i 1970-årene

Ordner vi inntektstakerne etter inntektens størrelse i 1970, finner vi at inntektsfordelingen da var nesten identisk med den i 1979. Vi kan altså på grunnlag av våre inntektsdata ikke se at det har skjedd noen utjevning i den personlige inntektsfordelingen i 1970-årene.

Figur 7.4. De enkelte inntektsklassenes¹⁾(personers) andel av total inntekt. 1979 Percentage of the total income in different income classes¹⁾ (persons). 1979

1) Inntektsklassene er laget slik: Inntektstakerne (personer) er ordnet etter inntektens størrelse, og så inndelt i 10 like store klasser (desiler). Samlet inntekt er så regnet ut for hver klasse.

1) Income classes are defined as follows: The income earners (persons) are ranked according to the size of their income, and divided in 10 equally sized classes (deciles). Total income in each class are then calculated.

Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.

Source: NOS Income and Property Survey 1979.

Pensjonister og trygdede er en stor lavinntektsgruppe

Etter viktigste inntektskilde kan inntektstakerne deles inn i tre store grupper: Lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og pensjonister og trygdede.

Grupperer vi dessuten studenter, skoleelever og vernepliktige for seg, finner vi at disse har svært lave inntekter, i gjennomsnitt kr. 10 000 i 1979. Studielån og stipend er ikke med i dette tallet, og det sier derfor lite om gruppens levekår. Pensjonister og trygdede hadde i 1979 i gjennomsnitt kr 28 000 i inntekt (tabell 7.4 og vedleggstabell 7.13). Dette er 60 prosent av gjennomsnittsinntekten for alle inntektstakere. Sett

under ett er denne gruppen en klar lavinntektsgruppe.

Lønnstakernes inntekt lå vel 22 prosent over gjennomsnittet for alle inntektstakere. For lønnstakere var inntektene lavest i primærnæringene i jordbruk, skogbruk og fiske. Her er det mange som bare har kortvarig sesongarbeid.

Selvstendig næringsdrivende har de høyeste inntektene, deres gjennomsnittsinntekt lå ca. 40 prosent over gjennomsnittet for alle inntektstakere. Også for denne gruppen ligger primærnæringene klart lavest. I alle næringer ligger gjennomsnittsinntekten for selvstendige høyere enn for lønnstakere.

Tabell 7.4. Gjennomsnittsinntekten til personlige inntektstakere, etter viktigste inntektskilde 1970–1979. Kroner
Average income for personal income earners, by main source of income 1970–1979. Kroner

	1970	1973	1976	1979
Alle inntektstakere <i>All income earners</i>	19 900	25 900	36 400	46 600
Selvstendige <i>Employers</i>	26 700	38 500	53 300	65 300
Lønnstakere <i>Employees</i>	23 200	30 700	45 000	57 100
Pensjonister og trygdede <i>Dependent on pensions, social security benefits etc.</i>	11 600	15 600	19 800	28 200
Andre <i>Others</i>	3 800	5 300	7 200	9 700

Kilde: Innteks- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Stor skjevhet i inntektsfordelingen mellom personer med samme inntektskilde

Ordner vi inntektstakerne med samme viktigste inntektskilde etter inntektenes størrelse, finner vi relativt store skjevheter i alle gruppene. Imidlertid er ikke skjevhetene i inntektsfordelingen så stor innenfor grupper med samme inntektskilde som den er for alle inntektstakerene samlet (vedleggstabell 7.14).

For selvstendige finner vi at den halvparten som har høyest inntekt, har 77 prosent av all inntekt i gruppen. Tilsvarende tall for lønnstakere er 74 prosent, og for pensjonister og trygdede 70 prosent. Også disse tallene må ses på bakgrunn av at omfanget av arbeid varierer mellom individer. Innen alle grupper vil vi finne en rekke individer som har svært lav inntekt på grunn av at de frivillig eller ufrivillig har svært liten arbeidsinnsats.

Trygdesystemet garanterer de som har pensjon eller trygd som viktigste inntektskilde en viss minsteinntekt, f.eks. minstepensjonen. De med lavest inntekt i denne gruppen vil derfor være de som har denne minsteinntekten. Denne er ikke så mye lavere enn gjennomsnittsinntekten i gruppen. Derfor får vi en jevnere fordeling i denne gruppen (figur 7.5).

Like store inntektsforskjeller mellom lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og pensjonister i 1979 som i 1970

Selvstendig næringsdrivende og lønnstakeres reelle gjennomsnittsinntekter har økt med 2,2 prosent pr. år i tidsrommet 1970–79 (tabell 7.5). For pensjonister og trygdede var økningen på 2,1 prosent pr. år. Pen-

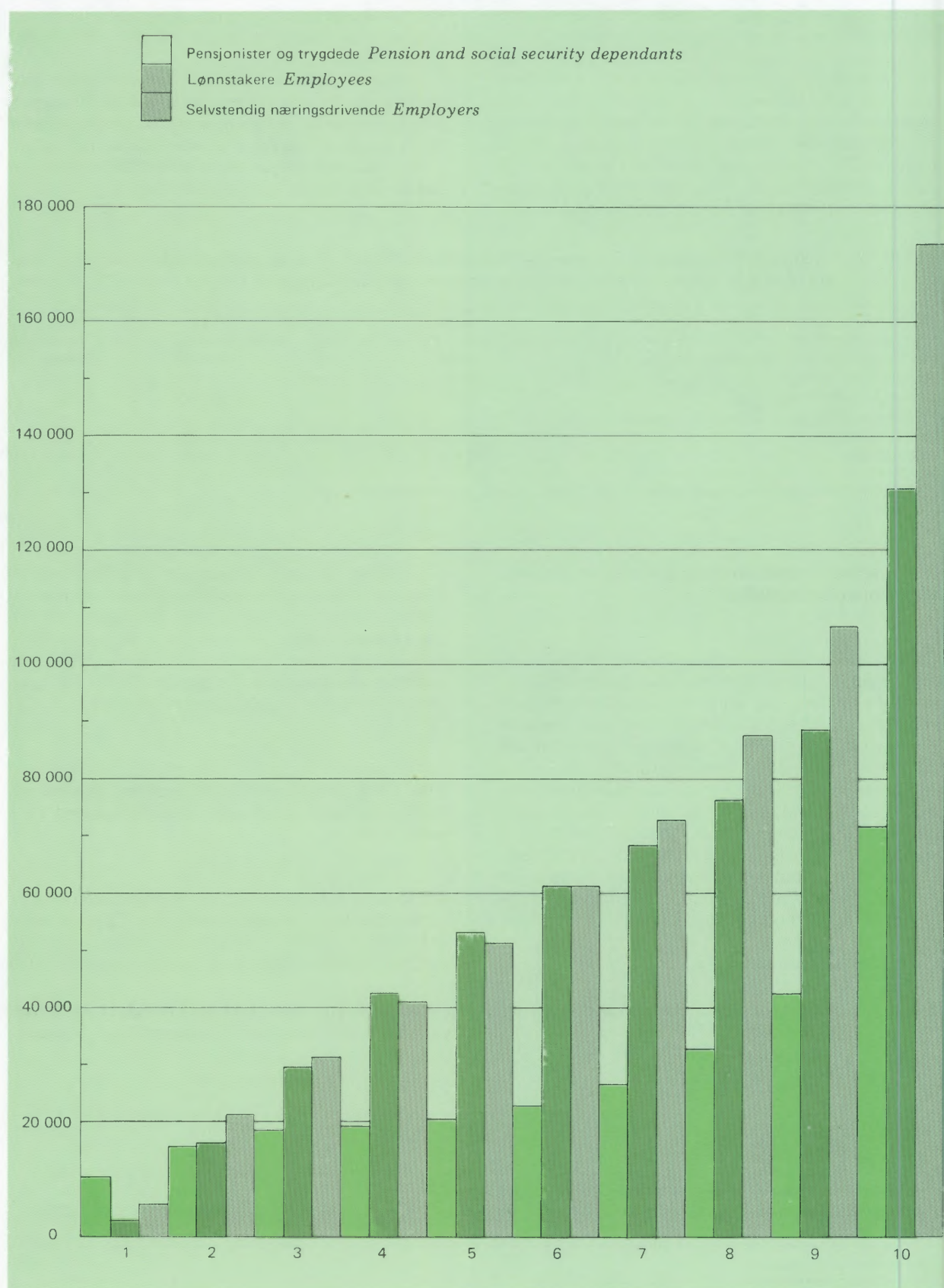
Tabell 7.5. Indeks for gjennomsnittsinntekter til personlige skattytere, etter viktigste inntektskilde i faste priser. 1970 = 100¹. 1970–1979
Average income index for personal taxpayers, by main source of income. Fixed prices. 1970 = 100¹. 1970–1979

	1970	1973	1976	1979
Alle inntektstakere <i>All income earners</i>	100	107	112	116
Selvstendige <i>Employers</i>	100	118	123	121
Lønnstakere <i>Employees</i>	100	108	119	122
Pensjonister og trygdede <i>Dependent on pensions, social security benefits etc.</i>	100	110	105	121
Andre <i>Others</i>	100	114	116	126

¹ Deflatert med konsumprisindeksen.
¹ Deflated by consumer price index.

Kilde: Innteks- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Figur 7.5. Gjennomsnittsinntekt for pensjonister og trygdede, lønnstakere og selvstendig næringsdrivende, når hver gruppe er fordelt på 10 inntektsklasser. 1979 *Average income by pension and social security dependants, employees and employers. Deciles. 1979*

Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: NOS Income and Property Survey 1979.

sjonister og trygdede hadde halvparten så stor inntekt som lønnstakere i 1979. Disse hadde 15 prosent lavere gjennomsnittsinntekt enn de selvstendig næringsdrivende. Dette forholdet har vært relativt stabilt, og var det samme i 1979 som i 1970 (tabell 7.4).

Husholdningenes disponible inntekt

Over halvparten av husholdningene har flere inntektstakere

Jevnere inntektsfordeling etter disponibel inntekt

Disponibel inntekt¹ kommer vi fram til når vi trekker fra all direkte skatt som er betalt og legger til alle stønader som mottas av inntektstakeren.

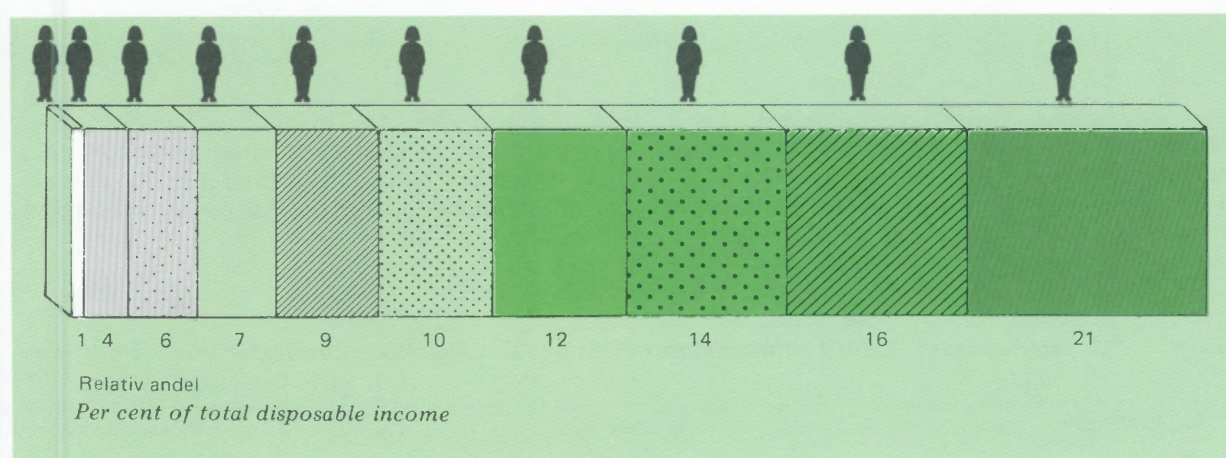
Når vi ordner inntektstakerne etter disponibel inntekt (figur 7.6) finner vi en jevnere inntektsfordeling enn når vi går ut fra hele inntekten (figur 7.4). Det betyr at den disponible inntekten er jevnere fordelt enn inntekt før skatter og overføringer. Likevel er det slik at den halvparten av inntektstakerne som har størst inntekt, har omtrent $\frac{3}{4}$ av all disponibel inntekt, eller tre ganger så mye som den andre halvparten disponerer.

De fleste lever i husholdninger med flere personer. Over halvparten av i alt 1,7 millioner husholdninger hadde flere inntektstakere i 1979. Vårt forbruk er ikke bare bestemt av vår egen inntekt, men av den samlede husholdningsinntekten og størrelsen på den husholdningen vi bor i.

Husholdningene er i vårt datamateriale avgrenset ved at alle personer som har samme bopel og etternavn er gruppert i samme husholdning, med det unntak at to ektepar aldri blir regnet til samme husholdning. Ektefeller er gruppert i samme husholdning og forsørgede personer er gruppert sammen med forsørgeren uavhengig av etternavnet. Målet er å gruppere alle personer fra samme familie med samme bolig i én husholdning.

I 10 gjennomsnittshusholdninger er det i gjennomsnitt 25 personer, og 17 av disse er inntektstakere.

Figur 7.6. De enkelte inntektsklassenes¹⁾ (personers) andel av total disponibel inntekt. 1979 *Percentage of the total disposable income in different income classes¹⁾ (persons). 1979*

1) Inntektsklassene er laget slik: Husholdningene er ordnet etter størrelsen av den disponible inntekt, og så inndelt i 10 like store klasser (desiler). Samlet disponibel inntekt er så regnet ut for hver klasse.

1) Income classes are defined as follows: The households are ranked according to the size of their disposable income, and divided in 10 equally sized classes (deciles). The total disposable income in each class are then calculated.

¹Disponibel inntekt er det samme som i NOS Inntektsstatistikk blir benevnt «Disponibel ligningsinntekt».

I hele dette avsnittet ser vi på husholdningens disponible inntekt. Vi har da summert de disponible inntektene til alle inntektstakere i husholdningen. Dette belyser relativt godt hva husholdningen har å rutte med av penger i løpet av året. I 1979 var den disponible inntekten i gjennomsnitt 64 000 kroner pr. husholdning.

Antall inntektstakere i husholdningen avgjørende for størrelsen på den disponible inntekten

I 1979 var den gjennomsnittlige disponible inntekten i husholdninger med to inntektstakere hele 85 prosent høyere enn i husholdninger med bare én inntektstaker (tabell 7.6). Husholdninger med tre eller flere inntektstakere hadde igjen 50 prosent høyere inntekt enn husholdninger med to inntektstakere. Disponibel inntekt pr. inntektstaker var imidlertid størst i husholdninger med bare en inntekt, og minst i husholdninger med tre eller flere inntektstakere. Det er med andre ord slik at i mange husholdninger med flere enn én inntektstaker, representerer den andre og tredje inntektstakerens inntekter biinntekter. I forhold til husholdningenes samlede inntekt, kan disse biinntektene i mange tilfeller være ganske små.

Tabell 7.6. Gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. husholdning, etter antall inntektstakere. Løpende priser. 1970–1979. Kroner *Average disposable income per household, by number of income earners. Current prices. 1970–1979. Kroner*

	1970	1973	1976	1979	Gjennomsnittlig vekst pr. år <i>Average growth per year</i>
Alle husholdninger <i>All households</i>	27 000	33 000	53 000	64 000	10,0
Hush. med 1 inntektstaker <i>Households with 1 income earner</i>	20 000	24 000	34 000	41 000	8,0
Hush. med 2 inntektstakere <i>Households with 2 income earners</i>	33 000	41 000	59 000	76 000	9,6
Hush. med 3 eller flere innt. <i>Households with 3 or more income earners</i>	45 000	57 000	88 000	113 000	10,6

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

I løpet av 1970-årene har vi hatt en klar økning i antall inntektstakere pr. husholdning (tabell 7.7). I 1970 hadde 77 prosent av den voksne befolkningen egen inntekt, i 1979 var andelen økt til 93 prosent. Selv om det totale antall husholdninger økte med 18

prosent, var tallet på husholdninger med bare én inntekt uendret. Det var husholdninger med to og tre eller flere inntektstakere som økte i antall, henholdsvis med 39 og 58 prosent.

Tabell 7.7. Husholdninger etter antall inntektstakere. 1970 og 1979 *Households by number of income earners. 1970 and 1979*

	Antall husholdninger <i>Number of households</i>		Prosentvis endring fra 1970 til 1979 <i>Percentage change from 1970 to 1979</i>
	1970	1979	
Alle husholdninger <i>All households</i>	1 419 000	1 671 000	18
Hush. med 1 inntektstaker <i>Households with 1 income earner</i>	826 000	818 000	-1
Hush. med 2 inntektstakere <i>Households with 2 income earners</i>	431 000	598 000	39
Hush. med 3 eller flere inntektstakere <i>Households with 3 or more income earners</i>	161 000	255 000	58

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Husholdninger med mannlig hovedinntektstaker har dobbelt så høy inntekt som husholdninger med kvinnelig hovedinntektstaker

Som hovedinntektstaker i en husholdning regnes den som har høyest inntekt.

Et stort flertall av husholdningene har mannlig hovedinntektstaker. I 1979 var det tilfelle for 69 prosent av husholdningene. Disse husholdningene hadde omtrent dobbelt så stor gjennomsnittsinntekt som husholdninger med kvinnelig hovedinntektstaker, og de disponerte hele 81 prosent av total disponibel inntekt. Husholdninger med mannlig hovedinntektstaker var gjennomgående større enn de med kvinnelig, nemlig 2,9 mot 1,6 husholdningsmedlemmer. Antall inntektstakere var også større: 1,9 mot 1,3.

Også i 1970 var gjennomsnittsinntektene til husholdninger med mannlig hovedinntektstaker omtrent dobbelt så stor som i husholdninger med kvinnelig hovedinntektstaker. Da var det imidlertid hele 76 prosent av husholdningene som hadde mannlig hovedinntektstaker.

Ser vi på husholdninger etter hovedinntektstakernes viktigste inntektskilde, forsterkes inntrykket av at pensjonister og trygdede er en lavinntektsgruppe. Pensjonisters og trygdedes husholdninger er ofte små, de har gjennomsnittlig bare 1,3 inntektstakere. I lønnstakeres og selvstendig næringsdrivendes husholdninger var det i 1979 i gjennomsnitt henholdsvis 1,9 og 2,1 inntektstakere. Dette resulterer i at de samlede inntektene i pensjonisters og trygdedes husholdninger blir små, og at inntektsforskjellene mellom pensjonister/trygdede og yrkesaktive er enda større når husholdningen er enheten enn når vi ser på den enkelte inntektstaker.

Enslige har lavest disponibel husholdningsinntekt

Det er de enslige som har lavest disponibel husholdningsinntekt (vedleggstabell 7.15 og 7.16). I 1979 var gjennomsnittet for enslige 35 000 kroner. Det er mange pensjonister blant de enslige. Skiller vi pensjonister og trygdede ut av gruppen enslige, finner vi at enslige med yrkesinntekt som viktigste inntektskilde hadde en gjennomsnittsinntekt på 43 000 kroner i 1979.

Pensjonister og trygdede hadde bare 29 000 kroner.

Ektepar uten barn har høyere disponibel inntekt enn ektepar med ett barn¹, og like høy som ektepar som har to barn å forsørge.

For å få et inntrykk av spredningen i inntektene til disse husholdningene ser vi på husholdningens disponible inntekt i forhold til gjennomsnittet for gruppen (tabell 7.8).

Blant de enslige er det relativt mange med lav inntekt. En tredjedel av husholdningene i denne gruppen hadde en inntekt som var mindre enn 70 prosent av gjennomsnittlig disponibel inntekt for gruppen. Også blant ektepar uten barn finner vi relativt mange med lave inntekter. En fjerdedel hadde under 70 prosent av gjennomsnittlig disponibel inntekt for den gruppen. Årsaken til at vi finner så mange med lav inntekt i disse husholdningstypene, er nok at det her er mange pensjonister og trygdede. I husholdninger med barn er det færre som har disponibel inntekt som avviker mye fra gjennomsnittet.

Tabell 7.8. Ulike husholdningstyper etter størrelsen av disponibel likningsinntekt i forhold til gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt for denne type husholdninger. Prosent. 1979 *Different types of households by disposable income ratio of total average disposable income for that type of household. Per cent. 1979*

Disponibel likningsinntekt i prosent av gj.snitt. disp. likningsinntekt <i>Disposable income in per cent of average disposable income</i>	Alle husholdn. <i>All households</i>	Enslige <i>Single</i>	Enslige forsørgere <i>Single supporters with children</i>	Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	Ektepar med barn <i>Married couples with children</i>	Andre <i>Others</i>
Alle husholdninger <i>All households</i>	100	100	100	100	100	100
Under 70	35	32	22	26	16	21
70-89	15	18	20	19	23	19
90-109	12	13	20	18	26	20
110-129	11	13	20	16	21	18
130 og over <i>and over</i>	27	24	18	21	14	22

K i l d e: NOS Lønninger og inntekter 1980. *Source: NOS Wages, Salaries and Income 1980.*

¹Med barn menes forsørgede barn, dvs. barn som det er gitt barnetrygd, forsørgerstønad eller særfradrag for pga. forsørgelse.

Vekst siden 1970 i disponibel realinntekt for alle husholdningstyper

Alle husholdningstypene hadde vekst i sin disponible realinntekt i perioden (tabell 7.9). Når vi snakker om realinntekt betyr det at vi har korrigert for prisstigningen i perioden, slik at indeksene gir et uttrykk for den reelle vekst i kjøpekraften. I gjennomsnitt var veksten fra 1970 til 1979 17 prosent, som tilsvarer ca. 1,8 prosent pr. år. Men veksten var ikke like stor for alle. Husholdninger med barn hadde spesielt lav vekst i den disponible realinntekten. Enslige forsør-

gere hadde en vekst på snaut en prosent pr. år i gjennomsnitt, og ektepar med forsørgede barn og bare en inntektstaker hadde bare halvparten av dette. Enslige og ektepar uten barn hadde en gjennomsnittlig vekst i disponibel realinntekt på henholdsvis 3,0 og 2,8 prosent pr. år. En stor del av disse to gruppene er trygdede og pensjonister. Disse hadde en noe lavere vekst i disponibel realinntekt enn yrkesaktive uten barn, nemlig 2,5 prosent pr. år. Dette er også en relativt sterk vekst, men den må ses i forhold til det lave utgangspunktet i 1970. Pensjonister og trygdede er fortsatt en lavinntektsgruppe.

Tabell 7.9. Indeks for gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. husholdning, etter husholdningstype og antall inntektstakere i husholdningen i faste priser. 1970 = 100¹. 1970-1979 Average disposable income index per household, by type of household and number of income earners in the household. Fixed prices. 1970 = 100¹. 1970-1979

Husholdningstype Type of household	1970	1973	1976	1979
Alle husholdninger All households	100	98	119	117
Enslige Single	100	105	122	130
Enslige forsørgere Single supporters with children	100	100	104	108
Ektepar uten barn Married couples without children	100	107	119	128
1 inntektstaker 1 income earner	100	107	118	129
2 inntektstakere 2 income earners	100	101	108	110
Ektepar med barn Married couples with children	100	111	111	117
1 inntektstaker 1 income earner	100	97	104	104
2 inntektstakere 2 income earners	100	99	105	110
3 eller flere inntektstakere 3 or more income earners	100	95	110	108
Andre husholdninger Other households	100	104	125	133

¹Deflatert med konsumprisindeksen.

¹Deflated by consumer price index.

Kilde: NOS Lønninger og inntekter 1980. Source: NOS Wages, Salaries and Income 1980.

Lavest disponibel inntekt pr. person i store husholdninger

Fra et levekårssynspunkt er det interessant å sammenligne forskjellige husholdningstypers disponible inntekt etter at vi har tatt hensyn til forskjeller i forsørgelsesbyrde og forbruksbehov. For å gjennomføre en slik sammenligning, trenger vi en metode for å vurdere husholdningens behov.

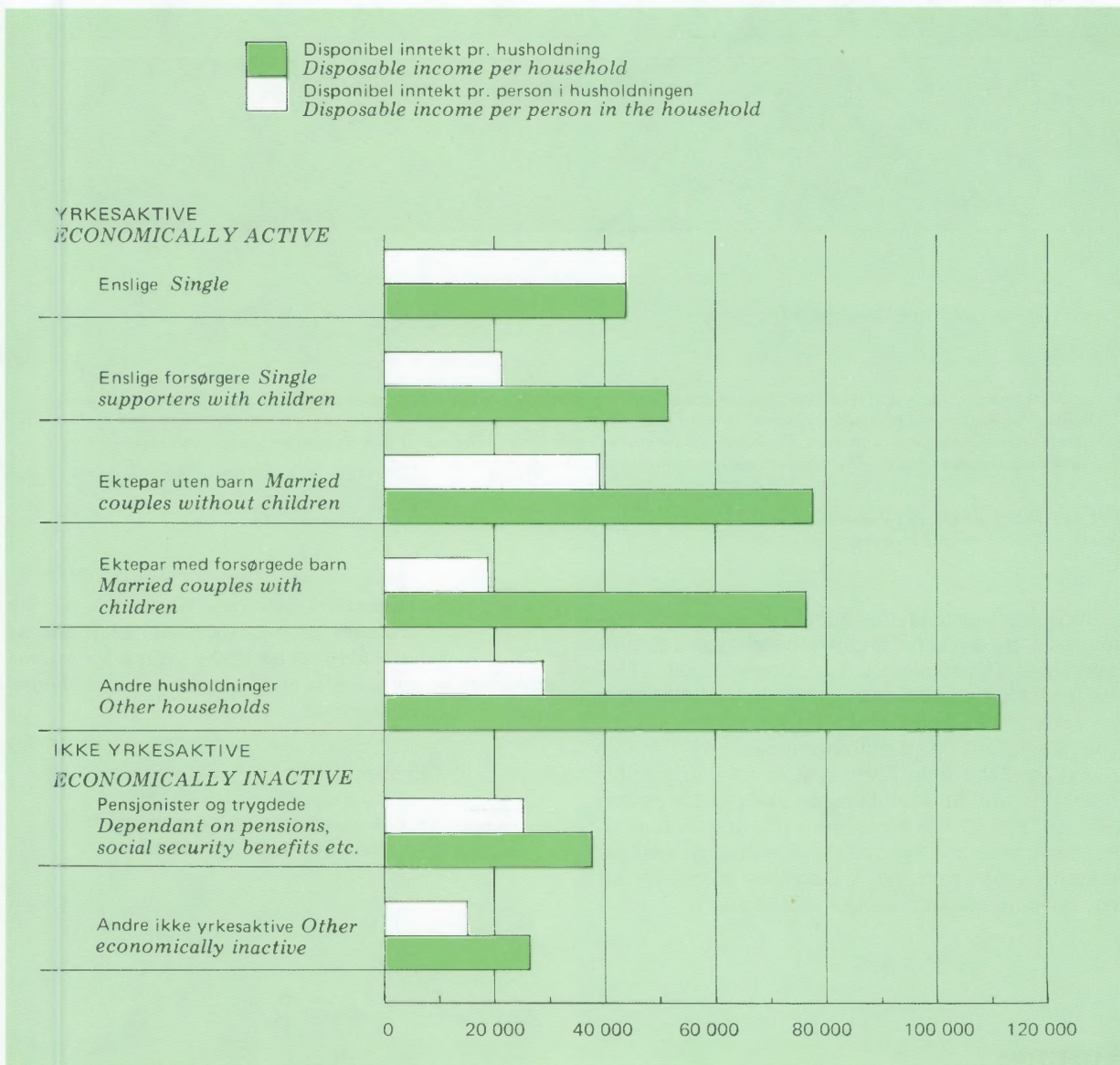
Antall personer i husholdningen har stor betydning i den sammenhengen. Det er imidlertid en lang rekke andre forhold som en også bør ta hensyn til, f.eks. husholdningsmedlemmenes alder, kjønn og yrke, husholdningens størrelse og bosted. Foruten ulike individuelle behov bør man også se på de «stor-driftsfordeler» det er ved å være flere personer i en husholdning.

Særlig er det mye å vinne på å være flere når det gjelder varige forbrugsgoder. En stor husholdning trenger bare å skaffe seg én støvsuger, vaskemaskin, TV osv., på samme måte som en liten husholdning.

Det byr imidlertid på store vurderingsproblemer å ta hensyn til alt dette. Her skal vi benytte en enkel metode: For å ta hensyn til ulikheter i husholdningenes sammensetning vil vi se på disponibel inntekt pr. person i ulike husholdningstyper.

Yrkesaktive enslige og ektepar uten barn har høyest disponibel inntekt pr. person med henholdsvis 43 000 og 39 000 kroner (figur 7.7). Enslige forsørgere og ektepar med barn har omkring 20 000 kroner i disponibel inntekt pr. person, halvparten av det husholdninger uten barn har. Disponibel inntekt pr. person for husholdninger med barn avtar sterkt med økende antall barn. Ektepar med bare ett barn å forsørge hadde 25 000 kroner i disponibel inntekt pr. person, mens de med 4 eller flere barn bare hadde 14 000 kroner pr. person. Pensjonister og trygdede kommer noe bedre ut med 26 000 kroner pr. person. Enda bedre ut kommer gruppen «andre» med 30 000 kroner pr. person. Disse husholdningene består ofte av ektepar som har barn med egen inntekt, og har derfor gjennomgående flere inntektstakere enn husholdninger med bare forsørgede barn.

Figur 7.7. Disponibel inntekt pr. husholdning og pr. person for husholdning etter type og viktigste inntektskilde. 1979. Kroner *Disposable income per household and per person for household by type and main source of income. 1979. Kroner*

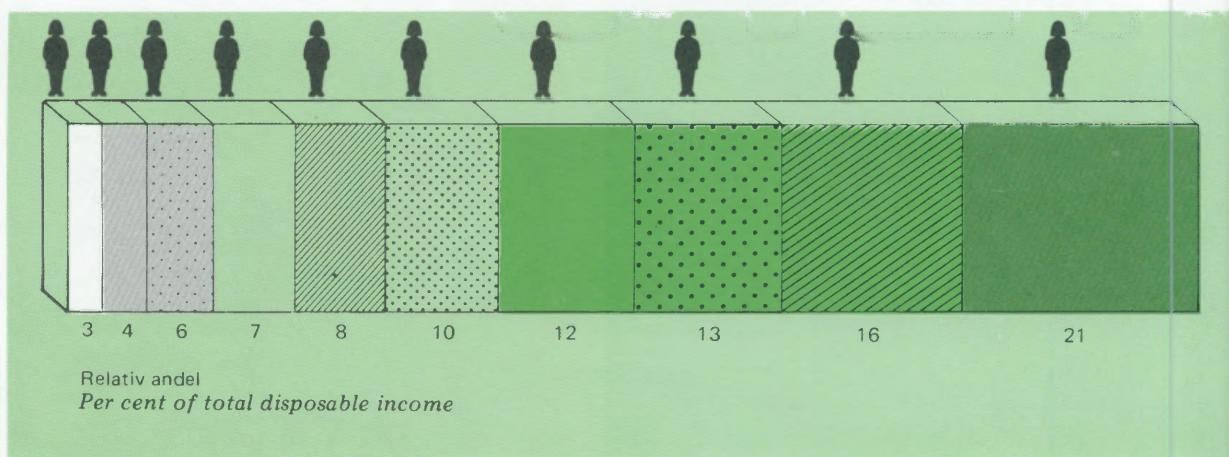
Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: NOS Income and Property Survey 1979.

Skjevheten i fordelingen av den disponible inntekten på husholdninger er ikke så stor som i fordelingen på inntektstakere

En av målsettingene ved det skatte- og stønadssystemet vi har i Norge er å omfordele inntektene, fra husholdninger med høy inntekt til husholdninger med lav inntekt.

Grupperer vi husholdningene i 10 inntektsklasser etter størrelsen på den disponible inntekten, får vi et inntrykk av inntektsfordelingen for husholdninger (figur 7.8 og vedleggstabell 7.17). Fordelingen av husholdningenes disponible inntekt er noe jevnere enn fordelingen blant inntektstakere. Det er særlig de to laveste inntektsklassene som disponerer noe større andel av den totale inntekten.

Figur 7.8. De enkelte inntektsklassenes¹⁾ (husholdningers) andel av total disponibel inntekt, 1979 *Percentage of total disposable income in different income classes¹⁾ (households). 1979*

1) Inntektsklassene er laget slik: Husholdningene er ordnet etter størrelsen av den disponible inntekt, og så inndelt i 10 like store klasser (desiler). Samlet disponibel inntekt er så regnet ut for hver klasse.

1) *Income classes are defined as follows: The households are ranked according to the size of their disposable income, and divided in 10 equally sized classes (deciles). The total disposable income in each class are then calculated.*

Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.

Source: NOS Income and Property Survey 1979.

Bortsett fra de to laveste inntektsklassene er det ingen store forskjeller i inntektsfordelingen for husholdninger sammenlignet med inntektstakere. Hovedinntrykket er derfor at også for husholdninger sett under ett er inntektsfordelingen temmelig skjev. Den halvdelen av husholdningene som i 1979 hadde høyest inntekt hadde 72 prosent av total disponibel inntekt (figur 7.9). Inntektsundersøkelsene for årene 1970, 1973 og 1976 gir det samme resultat. Tallene tyder derfor på at inntektsfordelingen mellom husholdninger har vært meget stabil, og at vi ikke har hatt noen inntektsutjevning i 1970-årene.

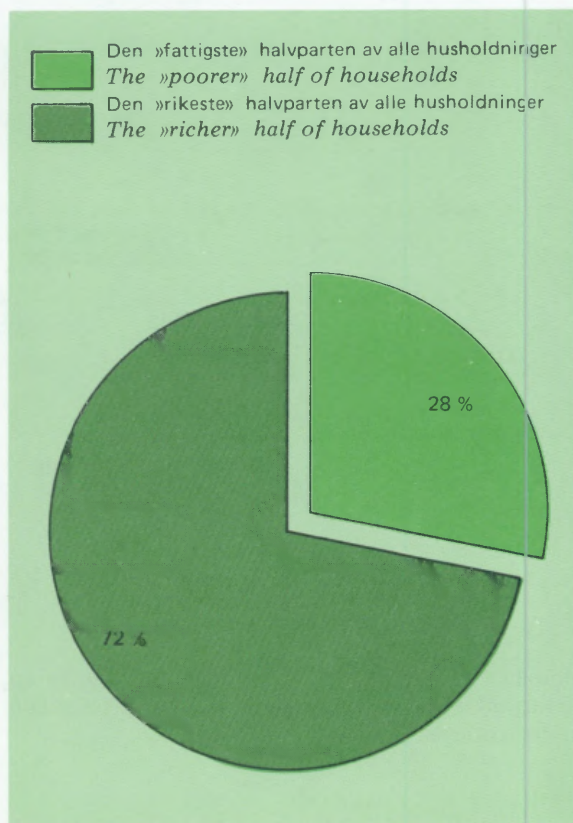
Formue

Formuesforhold har betydning for levekårene

I dette kapitlet har vi sett på inntektsforholdene til ulike grupper i befolkningen. Også husholdningenes formuesforhold er på flere måter med på å bestemme levekårene. Formuen har en verdi i seg selv. Den gir en viss status og en viss sikkerhet. I et stramt låne-marked er det som regel nødvendig å stille visse garantier f.eks. ved å pantsette formuesobjekter, for å få lån til å anskaffe nye formuesgjenstander.

Formue kan være oppspart inntekt, inntekt som ikke ble forbrukt på det tidspunktet den ble opptjent. Mange får økt sin formue gjennom arv. Ved å tære på formuen kan den som har formue øke sitt materielle forbruk når det er behov for det eller ønsker om

Figur 7.9. Disponibel inntekt i alt fordelt på den »rikeste» og den »fattigste» halvdelen av husholdningene. 1979 *Disposable income by »richer» and »poorer» halves of households. 1979*

Kilde: NOS Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979.
Source: NOS Income and Property Survey 1979.

det, uten at inntekten må økes tilsvarende. Formue gir også avkastning, så som renter og aksjeutbytte, som på linje med annen inntekt gir mulighet for økt forbruk av varer og tjenester.

Endring i formue kan også skyldes at prisen på og verdien av formuesgjenstander kan variere en god del over tiden. Dersom etterspørselen etter bestemte formuesgjenstander øker kraftig, kan dette medføre kraftig prisstigning på disse, og store omfordelinger av den samlede formuen mellom individer. Det kan altså være mulig å få økt sin formue uten at det ligger arbeidsinnsats bak. I en tid med kraftig prisstigning vil det f.eks. være en økonomisk fordel å ha formuesgjenstander som «følger med» i prisstigningen. Det er vanligvis tilfelle med realkapital, så som hus, hytte etc.

Det formuesbegrep som vi skal se på, består av husholdningsmedlemmenes samlede nettoformue ved statsskatteligningen. Nettoformue betyr at gjeld og skattefrie beløp er trukket fra. For husholdninger som kommer ut med negativ formue, er denne satt lik null. Formuen omfatter bare skattepliktig formue. Også skattefrie beløp på en del poster på selvangivelsen er trukket fra. En del poster blir skjønsmessig vurdert av ligningsmyndighetene, ofte lavt i forhold til virkelige omsetningsverdier. Dette gjelder ikke minst verdien av egen bolig og annen fast eiendom, der skattetaksten kan være bare 20–30 prosent av markedsverdien. Dette gjør at ligningsoppgavene over formue kan være svært misvisende. På samme måten som inntekt er det, er også formuen influert av at skattepliktig formue unndras beskatning.

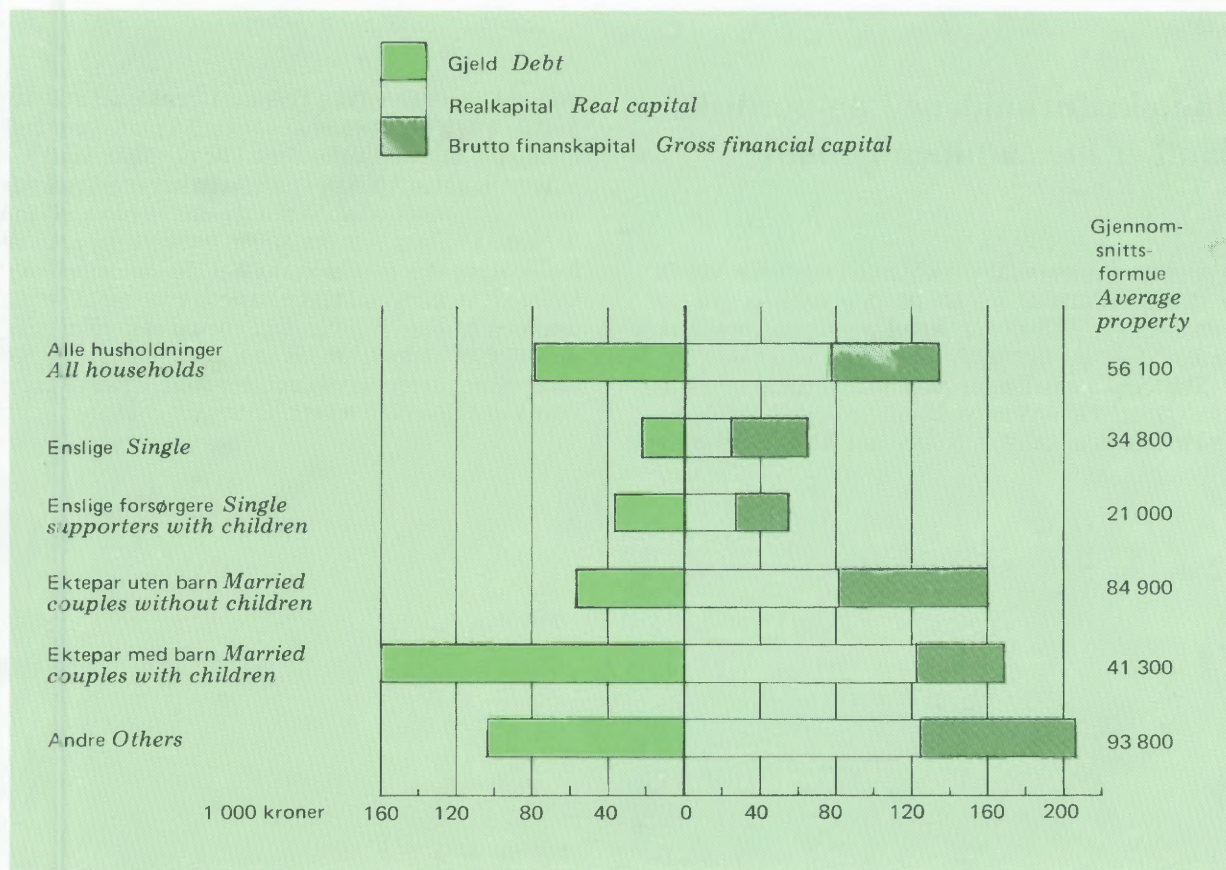
Det er vanskelig å tolke formuesstatistikken

I dette kapitlet skal vi bare i liten grad se på tall som belyser formuesforhold. Det skyldes at dataene som finnes ikke alltid er like godt egnet til å belyse levekårsforhold. Tolkingsmulighetene er mange og vanskelige.

Formuen er svært ujevnt fordelt mellom husholdningene

Tallene fra inntekts- og formuesundersøkelsen for 1979 viser at formuen er svært ujevnt fordelt mellom husholdningene. 20 prosent av husholdningene disponerer hele 80 prosent av all formue, og 40 prosent

Figur 7.10. Gjennomsnittsformuen og formuessammensetning i ulike husholdningstyper. 1979 *Average property and composition of the property in different types of households. 1979*

Kilde: NOS Formuesstatistikk 1979.
Source: NOS Property Statistics 1979.

av husholdningene har ingen formue i det hele tatt. At mange har liten eller ingen nettoformue, kan skyldes at de har relativt stor gjeld. Bruttoformuen kan være stor. Som eksempel kan nevnes at ektepar uten barn i gjennomsnitt har dobbelt så stor nettoformue som ektepar med barn, selv om den siste gruppen har størst bruttoformue. Det er forskjellen i gjeld som gjør utslaget. Gjelden er som oftest pantegjeld på bolig, mens boligen er tatt med i formuen etter en lav skattetakst (figur 7.10).

Formuen øker med inntekten

Inntekts- og formuesundersøkelsen viser også at det er en klar sammenheng mellom husholdningens formue og størrelsen på inntekten. Gjennomgående er formuen større jo større inntekten er. I 1979 hadde vel 10 prosent av alle husholdninger inntekt over 150 000 kroner. Disse husholdningene disponerte bortimot 30 prosent av total formue (tabell 7.10). Formuesfordelingen forsterker på denne måten forskjellen i inntektsfordelingen mellom husholdningene.

Tabell 7.10. Gjennomsnittlig nettoformue pr. husholdning. 1979 *Average net property per household 1979*

Husholdningens inntekt <i>Household income</i>	Antall <i>Number</i>	Gjennomsnittlig formue, kr <i>Average property, kroner</i>	Andel av total formue, prosent <i>Percentage of total property</i>
Alle husholdninger <i>All households</i>	1 671 000	56 000	100
Under 20 000	192 000	43 000	9
20-39 000	281 000	17 000	5
40-59 000	224 000	39 000	9
60-79 000	251 000	39 000	11
80-99 000	211 000	57 000	13
100-149 000	336 000	68 000	24
150-199 000	120 000	112 000	14
200 og over <i>and over</i>	56 000	251 000	15

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Inntektsforholdene i de nordiske land er lite sammenlignbare

Felles for inntektsstatistikkene i de nordiske land er at de hovedsakelig bygger på opplysninger fra ligningsvesenet. Tallene er derfor avhengige av skattereglene i de enkelte land. Inntektsforskjellene i de nordiske land er trolig ikke store. De feilene vi kan gjøre ved å bruke for enkle sammenligningsmetoder kan få store utslag for

de konklusjoner vi kan trekke. I denne utgaven av Sosialt utsyn presenterer vi derfor ikke tall som sammenligner inntektsforholdene i de nordiske land. Bare den skattepliktige inntekten blir registrert hos ligningsmyndighetene. Skattereglene er forskjellige i de ulike landene, og det stilles forskjellige krav til hvilke inntekter som skal tas med i selvangivelsene. Dette gjenspeiles i inntektsstatistikkene som ikke blir sammenlignbare. Problemene forsterkes ved at definisjoner av inntektsbegrep som nettoinntekt, disponibel inntekt etc. og telleenheter som inntektstaker, skattyter, husholdning etc. er ulike.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 7.11. Oversikt over størrelsen av ulike inntektsarter for husholdningstyper. 1979. Milliarder kr
Survey of the amount of different income types by households. 1979. Milliard kroner

Inntektsart <i>Income components</i>	Hovedinntektstakers viktigste inntektskilde <i>Principal source of income for the main income earner</i>				
	Alle husholdninger <i>All households</i>	Selvstendige <i>Employers</i>	Lønns- takere <i>Employees</i>	Pensjonister og trygdede <i>Dependent on pensions and social security benefits etc.</i>	Andre <i>Others</i>
Inntektsposter i alt <i>Income entries, total</i>	161,8	21,9	118,1	20,7	1,1
Lønnsinntekt <i>Wages and salaries</i>	115,5	3,8	109,4	1,8	0,5
Netto næringsinntekt <i>Net entrepreneurial income</i>	17,7	15,9	1,3	0,4	0,0
Nettoinntekt av prosentlignet bolig, hytte, landsted <i>Net income of percentage-assured owner occupied dwellings, and holiday houses</i>	1,1	0,1	0,8	0,1	0,0
Renteinntekter <i>Interests</i>	3,7	0,7	1,7	1,1	0,2
Aksjeutbytte <i>Share dividends</i>	0,5	0,1	0,3	0,1	0,1
Skattepliktige ytelser fra folketrygden, tjenester, pensjoner mv. <i>Contributions subjected to taxation from National Pension Fund, service pensions, annuities and similar payments</i>	22,1	1,0	3,9	17,0	0,2
Andre inntekter <i>Other incomes</i>	1,2	0,3	0,7	0,2	0,1
- Fradragposter i alt <i>- Deduction entries, total</i>	26,6	4,9	18,4	3,1	0,2
Gjeldsrenter <i>Interests on debts</i>	8,7	2,7	5,6	0,3	0,1
Andre fradrag og korreksjoner <i>Other deductions and corrections</i>	17,9	2,2	12,8	2,8	0,1
= Inntekt i alt <i>Income, total</i>	135,2	17,0	99,7	17,6	0,9

K i l d e: NOS Inntektsstatistikk 1979. *Source: NOS Income Statistics 1979.*

Vedleggstabell 7.12. Lønntakere i enkelte næringer etter størrelsen av fortjenesten i forhold til gruppegjennomsnittet. Prosent. 1980
Wage earners in some industries by size of earnings in relation to the industry average. Per cent. 1980

Næring <i>Industry</i>	Andel av lønntakerne i grupper <i>Ratio of wage and salary earners in the group</i>					
	Fortjeneste i forhold til gruppens gjennomsnitt <i>Earnings in relation to group average</i>					
	Alle lønnstakere <i>All income earners</i>	Mindre enn 80 <i>Less than</i>	80 -89,9	90 -109,9	110 -119,9	120 eller mer <i>or more</i>
Bergverk og industri <i>Mining and manufacturing</i>						
Menn <i>Males</i>	100	8	18	53	12	9
Kvinner <i>Females</i>	100	12	20	43	13	12
Varehandel <i>Wholesale and retail trade</i>						
Menn <i>Males</i>	100	24	19	29	9	19
Kvinner <i>Females</i>	100	18	16	40	11	15
Bankvirksomhet <i>Banks</i>						
Menn <i>Males</i>	100	22	18	32	9	19
Kvinner <i>Females</i>	100	19	16	35	15	15
Forsikringsvirksomhet <i>Insurance companies</i>						
Menn <i>Males</i>	100	25	16	29	10	20
Kvinner <i>Females</i>	100	16	14	44	13	13

K i l d e: NOS Lønninger og inntekter 1980. *Source: NOS Wages, Salaries and Income 1980.*

Vedleggstabell 7.13. Inntektstakere og deres gjennomsnittsinntekt, etter viktigste inntektskilde og næring. 1979
Income earners and average income, by main source of income and industry. 1979

Viktigste inntektskilde og næring <i>Main source of income and industry</i>	Alle inntektstakere <i>All income earners</i>		Personlig nærings- drivende <i>Employers</i>		Lønnstakere <i>Employees</i>	
	Antall <i>Number</i>	Gj.snitts- inntekt <i>Average income</i>	Antall <i>Number</i>	Gj.snitts- inntekt <i>Average income</i>	Antall <i>Number</i>	Gj.snitts- inntekt <i>Average income</i>
I alt <i>Total</i>	2 898 000	47 000	227 000	65 000	1 724 000	57 000
Yrkesaktive <i>Economically active</i>						
Jordbruk, skogbruk <i>Agriculture and forestry</i>	109 000	48 000	85 000	54 000	23 000	25 000
Fiske og fangst <i>Fishing, sealing and whaling</i>	18 000	50 000	15 000	53 000	2 400	35 000
Bergverk, industri, kraft- og vannfors. <i>Mining, manufacturing, electricity and water supply</i>	442 000	63 000	10 000	74 000	432 000	63 000
Bygge- og anleggsvirks. <i>Construction</i> ...	136 000	67 000	24 000	78 000	112 000	65 000
Varehandel, hotell- og restaurantdrift <i>Wholesale and retail trade, hotels and restaurants</i>	322 000	52 000	31 000	75 000	292 000	50 000
Samferdsel <i>Transport, storage and communication</i>	183 000	68 000	22 000	71 000	161 000	68 000
Bank, forsikring, forretningsmessig tjenesteyting <i>Financial institutions, insurance, real estate and business service</i>	109 000	72 000	20 000	72 000	90 000	71 000
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting <i>Public, social and private service</i>	635 000	52 000	22 000	74 000	613 000	51 000
Ikke-yrkesaktive <i>Not economically active</i>						
Pensjonister og trygdede <i>Dependent on pensions, social security benefits etc.</i>	691 000	28 000	—	—	—	—
Skoleelever, studenter, vernepliktige og andre <i>Students, conscripts and others</i> ...	256 000	10 000	—	—	—	—

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Vedleggstabell 7.14. Relativ inntektsfordeling på inntektstakere fordelt i 10 inntektsklasser¹ og etter viktigste inntektskilde. 1979
Relative income distribution on deciles.¹ Income earners by main source of income. 1979

Inntektsklasse ¹ <i>Deciles¹</i>	Alle inntektstakere <i>All income earners</i>	Selvstendige <i>Employers</i>	Lønnstakere <i>Employees</i>	Pensjonister og trygdede <i>Depen- dent on pensions, social security benefits etc.</i>	Andre <i>Others</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100	100	100
1	0	1	1	4	0
2	2	3	3	6	0
3	4	5	6	7	2
4	5	6	7	7	3
5	7	8	9	7	5
6	10	10	11	8	6
7	12	11	12	9	8
8	15	13	13	12	12
9	18	16	15	15	19
10	27	27	23	25	45

¹ Inntektsklassene er laget slik for hver gruppe: Inntektstakerne er ordnet etter inntektens størrelse, og så inndelt i 10 like store klasser (desiler).

¹ In each of the income groups the income earners are put after the size of the income, and divided into 10 equal groups (deciles).

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Vedleggstabell 7.15. Disponibel inntekt pr. husholdning etter husholdningstype og hovedpersonens yrkesaktivitet. 1979. Kroner *Disposable income per household by type of household and economical activity of head of household. 1979. Kroner*

	Alle <i>All</i>	Hovedpersonen <i>Head of household</i>		
		Yrkesaktiv <i>Economically active</i>	Pensjonert eller trygdet <i>Dependent on pensions, social security benefits etc.</i>	Annet <i>Other</i>
I alt <i>Total</i>	64 000	77 000	38 000	26 000
Enslige <i>Single</i>	35 000	43 000	29 000	15 000
Enslige forsørgere <i>Single supporters with children</i>	48 000	52 000	42 000	33 000
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	67 000	77 000	50 000	49 000
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	74 000	75 000	:	33 000
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	77 000	77 000	:	37 000
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i>	81 000	81 000	:	:
Ektepar med mer enn 3 barn <i>Married couples with more than 3 children</i>	86 000	86 000	:	:
Andre <i>Others</i>	102 000	111 000	53 000	:

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1979. *Source: Income and Property Survey 1979.*

Vedleggstabell 7.16. Husholdninger og gjennomsnittstall for personer/inntektstaker, etter husholdningstype. 1979 *Households and average number of persons, income earners and disposable income, by type of household. 1979*

Husholdningstype <i>Type of household</i>	Husholdninger <i>Households</i>		Gjennomsnitt pr. husholdning <i>Average per household</i>		
	Absolutte tall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Personer <i>Persons</i>	Inntekts-takere <i>Income earners</i>	Disponibel ligningsinntekt <i>Disposable income</i>
Alle husholdninger <i>All households</i>	1 671 000	100	2,5	1,7	64 000
Enslige <i>Single</i>	556 000	33	1,0	1,0	35 000
Enslige forsørgere med barn <i>Single supporters with children</i>	64 000	4	2,6	1,2	48 000
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	332 000	20	2,0	1,7	67 000
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	129 000	8	3,0	1,9	74 000
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	190 000	11	4,0	1,9	77 000
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i>	84 000	5	5,0	2,1	81 000
Ektepar med 4 eller flere barn <i>Married couples with 4 children or more</i>	28 000	2	6,3	2,4	86 000
Andre hush., 1-2 personer <i>Other households, 1-2 persons</i>	62 000	4	1,8	1,8	57 000
Andre hush., 3 personer <i>Other households, 3 persons</i>	93 000	5	3,0	2,7	102 000
Andre hush., 4 personer <i>Other households, 4 persons</i>	61 000	4	4,0	3,3	116 000
Andre hush., 5 eller flere personer <i>Other households, 5 persons or more</i>	72 000	4	5,6	3,9	128 000

Kilde: NOS Lønninger og inntekter 1979. *Source: NOS Wages, Salaries and Income 1979.*

Vedleggstabell 7.17. Husholdningenes disponible ligningsinntekt fordelt på 10 inntektsklasser.¹ 1979 *Disposable income of households, by deciles.¹ 1979*

Inntektsklasser ¹ <i>Deciles¹</i>	Alle husholdninger <i>All households</i>	Enslige <i>Single</i>	Enslige forsørgere <i>Single supporters with children</i>	Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	Ektepar med barn <i>Married couples with children</i>	Andre <i>Others</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100	100	100	100
1	3	4	4	4	5	2
2	4	6	6	6	7	6
3	6	7	7	7	8	8
4	7	7	8	8	9	9
5	8	8	9	9	9	10
6	10	10	11	10	10	11
7	12	11	11	11	11	11
8	13	13	12	13	12	13
9	16	15	14	14	13	14
10	21	19	18	18	16	18

¹ Inntektsklassene er laget slik for hver gruppe: Husholdningene er ordnet etter størrelsen på den disponible inntekten, og så inndelt i 10 like store klasser (desiler).

¹ *In each of the income groups the households are put after the size of the disposable income, and divided in 10 equal groups.*

K i l d e: NOS Lønninger og inntekter 1980. *Source: NOS Wages, Salaries and Income 1980.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

- Bøndernes inntekt og formue 1975 *The Holders' Income and Property* NOS A 900
- Den personlige inntektsfordeling 1958, 1962 og 1967 *The Distribution of Personal Income* SA nr. 2
- Det norske skattesystemet I Direkte skatter 1974 *The Norwegian System of Taxation I Direct Taxes* SØS nr. 24
- Det norske skattesystemet II Indirekte skatter og offentlige trygdeordninger 1976 *The Norwegian System of Taxation II Indirect Taxes and Social Security Schemes* SØS nr. 31
- Direkte skatter og stønader Historisk oversikt over satser mv. årene fram til 1978 *Direct Taxes and Government Transfers Rates etc.* ART nr. 109
- Formuesstatistikk *Property Statistics* 1962 NOS A 212, 1967 NOS A 396, 1970 NOS A 542, 1973 NOS A 922, 1976 NOS B 123, 1979 NOS B 275
- Helårs- og heltidssysselsattes inntekter 1970 *Income of Whole-year and Full-time Employed Persons* NOS A 886
- Inntektsbegreper – inntektsfordeling Rapporter 81/31
- Inntekt og forbruk for funksjonshemmede *Income and Consumer Expenditure of Disabled Persons* SØS nr. 32
- Inntektsfordeling og konsum 1962–1978 *Income Distribution and Consumption* ART nr. 123
- Inntektsstatistikk *Income Statistics* 1967 NOS A 391, 1970 NOS A 543, 1973 NOS A 892, 1976 NOS B 94, 1979 NOS B 267
- Lavinntektsundersøkelsen 1967 *Survey of Low Income Groups* SA nr. 4
- Lønninger og inntekter 1980 *Wages, Salaries and Income* NOS B 323
- Lønnsstatistikk *Wage Statistics* 1976 NOS A 885, 1977 NOS A 964, 1978 NOS B 34, 1979 NOS B 139, 1980 NOS B 213 1981 NOS B 306, 1982 NOS B 410
- Lønnsstatistikk for ansatte i forsikringsvirksomhet *Wage Statistics for Employees in Insurance Activity* 1977 NOS A 937, 1978 NOS B 5, 1979 NOS B 97, 1980 NOS B 185, 1981 NOS B 250, 1982 NOS B 367
- Lønnsstatistikk for ansatte i bankvirksomhet *Wage Statistics for Bank Employees* 1977 NOS A 938, 1978 NOS B 10, 1979 NOS B 102, 1980 NOS B 178, 1981 NOS B 253, 1982 NOS B 369
- Lønnstilling for arbeidere i bergverksdrift og industri *Wage Census for Workers in Mining and Manufacturing* 1977 NOS A 959, 1978 NOS B 18, 1979 NOS B 103, 1980 NOS B 184, 1981 NOS B 260, 1982 NOS B 372
- Lønnsforholdene for ansatte i bank, forsikring og statstjeneste *Wage Conditions of Employees in Banks, Insurance and Central Government* ART nr. 104
- Lønnsstatistikk for ansatte i varehandel *Wage Statistics for Employees in Wholesale and Retail Trade* 1977 NOS A 903, 1978 NOS A 983, 1979 NOS B 124, 1980 NOS B 199, 1981 NOS B 269, 1982 NOS B 371
- Lønnsstruktur og lønnsutvikling 1970–1977 *Wage Structure and Wage Development* SA nr. 44
- Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1969–1982 RAPP nr. 82/19
- Skattestatistikk *Tax Statistics* 1977 NOS B 41, 1978 NOS B 126, 1979 NOS B 227, 1980 NOS B 339, 1981 NOS B 421
- Sosialhjelpstatistikk 1975 *Social Care Statistics* NOS A 901
- Statistikk over lavinntektsgrupper *Statistics on Low Income Groups* 1967 NOS A 462, 1970 NOS A 556, 1973 NOS A 963, 1976 NOS B 155, 1979 NOS B 294
- Økonomisk utsyn *Economic Survey* 1979 NOS B 90, 1980 NOS B 174, 1981 NOS B 248, 1982 NOS B 341

ANNEN LITTERATUR

- Isachsen, Arne Jon og Strøm, Steinar: «Skattefritt, svart sektor i vekst» Oslo 1981
- Rikstrykdeverket: Årsmelding og regnskap 1980
- Rødseth, Tor: NOU 1977:44 «Inntektsfordeling i Norge»
- Titlestad, Kristin D. og Rødseth, Asbjørn: «Lønn, stilling og kjønn. En statistisk undersøkelse av funksjonærer i industrien.» Arbeidsrapport nr. 26 fra Industriøkonomisk Institutt

Privat forbruk

Av Odd Skarstad

Oversikt

Ifølge forbruksundersøkelsene brukte hver norsk husholdning i 1977-79 i gjennomsnitt 64 100 kroner pr. år til privat forbruk. Regnet pr. person blir det 23 500 kroner pr. år. Forbruket er da regnet til de prisene som gjaldt i 1979. Forbruket økte noe i løpet av 1970-årene, men ikke så sterkt som i tiåret før.

I løpet av denne perioden skaffet nordmenn seg dyre bruksgjenstander. Vi fikk flere biler og hjemmefrysere. Oppvaskmaskinen begynte å komme i bruk og halvparten av husholdningene fikk fargefjernsyn.

Størrelsen av forbruket blir i all hovedsak bestemt av størrelsen på inntekten. Når folk i yrkesaktiv alder bruker mer enn folk over 67 år, skyldes det at de har høyere inntekter, men også andre behov. På samme måte bruker ektepar mer enn enslige og folk i storbyene mer enn de som bor i småbyer. De som er bosatt i småbyene bruker på sin side mer enn folk i bygdene.

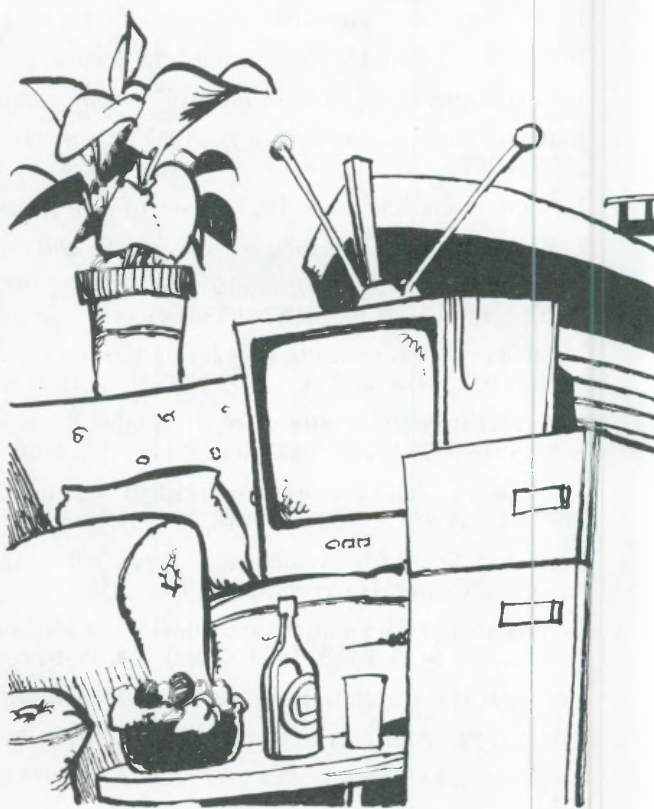
Ser vi befolkningen under ett, har den delen av forbruksutgiftene som går til mat, blitt mindre i løpet av 1970-årene. Nå er denne andelen om lag 20 prosent. Om vi korrejerer for prisstigningen, har matutgiftene holdt seg på samme nivå gjennom 1970-årene, mens forbruket ellers har økt. Husholdninger med lav samlet forbruksutgift bruker nesten like mye til mat som de som har høye. Det betyr at de med små inntekter bruker en større del av pengene sine til mat. For enslige over 67 år går en fjerdedel av forbruksutgiftene til mat.

Boutgiftene har steget de siste årene både i beløp og som andel av forbruksutgiftene og utgjør nå 16 prosent av forbruksutgiftene. Det er unge ektepar som har de største utgiftene til bolig. Men det er de middelaldrende og eldre enslige som bruker størst andel av pengene sine til bolig.

Gjennomsnittsnordmannen bruker like mye til reiser og transport som til mat. Nesten en femtedel av utgiftene går til bilbruk og annen transport. Det er særlig de unge som bruker mye til bil. Folk i bygdene har større reiseutgifter enn bybefolkningen i forhold til de samlede utgifter.

En av endringene i forbruksmønsteret i løpet av 1970-årene er de økte utgiftene til fritidsaktiviteter. Det er utgiftene til fritidsutstyr som har økt sterkest.

Yngre mennesker, både enslige og ektepar, bruker

en god del penger på kaféer og restauranter. For enslige under 40 år gikk det med 3 000 kroner pr. år i slutten av 1970-årene. Slike utgifter er langt høyere i storbyene enn i spredtbygde strøk. Utgiftene til drikkevarer følger et tilsvarende mønster. Utgiftene til selskapsreiser er fem ganger så høye i storbyene som i spredtbygde strøk og dobbelt så høye som i andre tettbygde strøk.

Forbruksmønsteret i Norge er ganske likt mønsteret i Danmark, Finland og Sverige. I Finland bruker husholdningene en større andel til mat. Sammenliknet med de andre nordiske landene hadde Norge lave boutgifter i slutten av 1970-årene, men høye utgifter til reiser og transport.

Privat forbruk og levekår

I dette kapitlet ser vi på hva private personer og husholdninger bruker av varer og tjenester. Det vi kaller privat forbruk omfatter bl.a. mat- og drikkevarer, klær og skotøy, bolig og møbler, bilhold og reiser, radio og fjernsyn, aviser og bøker, tannpleie, frisør osv. Det har ingen betydning om godene er kjøpt, om de er mottatt som gave eller om de kommer fra egen produksjon – f.eks. matvarer fra egen hage. Forbruket omfatter bare folks private økonomi, dvs. at alt som har med næringsdrift å gjøre er holdt utenfor. Det samme er tilfellet med offentlige tjenester som vi ikke betaler for.

Forbruk forteller like mye om livsstil som om velferd

For levekårene våre er både størrelsen på forbruket og sammensetningen av det av betydning. Stort sett regner vi med at høyere forbruk gir høyere velferd, siden høyt forbruk betyr at vi skaffer oss mange og ettertraktede varer og tjenester. Det private forbruket pr. person er dobbelt så høyt nå som i slutten av 1950-årene. Når vi i dagligtalen sier at levestandarden har steget i Norge, er det gjerne den utviklingen vi tenker på.

Den pengesum hver husholdning bruker til forbruksvarer kan fordeles på forskjellige måter. Noen bruker mye til hus og hjem, andre har høye utgifter til reiser eller har stor kleskonto. Vi kan ikke si at en bestemt måte å sette sammen forbruket på, er den som gir størst velferd for alle. Folk velger hver for seg det forbruksmønsteret de tror gir størst velferd for dem. Derfor er vi særlig interessert i å se på sammensetningen av forbruket når vi studerer privat forbruk. Forbruksmønsteret forteller oss noe om husholdningens livsstil og vurderinger.

Likhet i livsstil binder folk sammen. Vi kan derfor vente å finne felles trekk ved forbruket til folk i samme sosiale gruppe.

Mange utgifter er faste og nødvendige

Men folks valg av forbruk er selvsagt ikke helt fritt. Noen utgifter blir bundet for lang tid, når en først har bestemt et kjøp. Særlig vil boutgifter oppleves som faste for mange. Men også utgifter til daglige reiser, til barnepass o.a. kan være vanskelig å komme unna uten å forandre livsstilen mye. Det er ofte en sammenheng mellom de forskjellige utgiftene vi har. På kort sikt er det utgiftene til mat og fornyelser som det er lettest å endre på, som kan bli salderingspostene på husholdningens budsjett.

Noen utgifter framstår som mer nødvendige enn andre. Det er nødvendig å spise, men ikke å fotografere. Hvor mye nordmenn regner det er nødvendig å spise, har ikke bare å gjøre med hva som er nødven-

dig for ernæringen. Blant samfunnets medlemmer finnes det en del felles meninger om hva som er rimelig standard, både for mat, for hus og hjem, for biler, for uteliv osv. Oppfatningene er neppe felles for alle. Noen har en personlig smak som kan virke ganske løsrevet fra idealene blant folk de omgås. Inntekten gjør at idealene våre ofte ikke kan bli til virkelighet. Men i grove trekk er det en sammenheng mellom hva vi mener det er bra å ha og hva vi mener vi må ha på den ene siden og de bestemte sosiale miljøene vi ønsker å høre til i på den andre. Vi velger å være sammen med andre med lik livsstil, og vi blir preget av livsstilen til de vi er sammen med. Reklame kan også påvirke våre forbruksønsker.

Det er vanskelig å skille fra hverandre likheter i forbruksmønster som skyldes likhet i hva som oppleves som absolutt nødvendig og hva som kommer av like meninger om hva som er å foretrekke. Når folk med lavt totalforbruk bruker en stor andel til mat, er nok det fordi et visst forbruk av mat er nødvendig. Men når unge ektepar med barn bruker forholdsvis mye til bil og annen transport, blir forklaringen mer usikker. Det kan være fordi livssituasjonen deres gjør det svært tungvint å la være. Men det kan også være fordi unge mennesker har bilbruk som livsstil.

Når vi mener at husholdningene i noen grad velger hva de vil bruke pengene til, betyr ikke det at alle medlemmene i husholdningene bestemmer like mye. Hvordan slike avgjørelser blir truffet og hvem som eventuelt bestemmer mer enn andre, forteller ikke undersøkelsene våre noe om. Vi vet heller ikke noe om hvordan forbruket er fordelt på de enkelte personene i husholdningen.

Forbruket endres over tid

Holdninger og livsstil kan endres over tiden. Forbruksundersøkelser som er gjennomført over en årrekke kan tyde på at mange i våre dager prioriterer matvarer noe lavere enn hva som var vanlig tidligere. Forbruksundersøkelsene viser at husholdningene bruker en mindre andel til matvarer enn tidligere. På den annen side ser det ut som det nå legges større vekt på boligens størrelse og standard og på de forskjellige fritidssysler enn før. Det samme gjelder bilhold.

Prisene på varer er naturlig nok av betydning for hvilke varer eller tjenester husholdningene velger å anskaffe. Dersom prisen på en bestemt vare stiger sterkere enn andre priser, kan det føre til at det blir kjøpt mindre enn før av den varen som er blitt dyrere. Endring i utgiftene til en vare endrer også det beløp som blir igjen til andre varer.

Inntekten bestemmer forbruksnivået

Inntektens kjøpekraft avgjør størrelsen på forbruket. En prisstigning på forbruksvarer fører til at realinntekten går ned, dersom ikke lønnen også stiger.

Statistiske undersøkelser over inntekt og privat

forbruk viser at folk stort sett bruker mesteparten av det de tjener. Det som blir igjen, sparingen, er gjennomsnittlig nokså lite, selv om det er store individuelle variasjoner. I vårt samfunn med et relativt godt utbygd trygde- og sosialvesen, er behovet for sparing for å møte inntektssvikt på grunn av f.eks. sykdom eller arbeidsledighet mindre enn det var tidligere. Høy inflasjon taler også mot sparing. En stor del av privatfolks sparing her i landet er rettet mot kjøp av materielle goder som bolig, hytte og bil o.l.

Forbruksutgiftene for en husholdning er av og til høyere enn dens samlede inntekt, men da må en del av utgiftene enten betales med midler som er spart opp tidligere eller ved lån. Opptak av lån er særlig vanlig for studenter og husstander som skaffer seg bolig.

Når gjennomsnittlig forbruksutgift pr. person i alt var 23 500 kroner i 1979, sier dette først og fremst at den gjennomsnittlige inntekten, etter at skattene var betalt, lå på dette nivået – eller enda litt høyere. Derimot er det ikke riktig uten videre å hevde at dette også var det gjennomsnittlige forbruksbehovet som folk hadde. Hvis inntekten hadde vært høyere, ville trolig også forbruksutgiftene vært høyere, og hvis inntekten hadde vært lavere, ville utgiftene være lavere.

Vi har her sagt at inntekten bestemmer forbruket, men i en viss grad kan også forbruket «bestemme» inntekten. Dersom en husholdning er blitt vant til et visst forbruk, kan forbruksvanene delvis bestemme omfanget av overtidsarbeid eller bijobber.

Befolkningens gjennomsnittlige forbruksutgifter i 1970-årene

Hva vet vi om forbruk?

Det mest fullstendige bildet av forbruket i landet og utviklingen i forbruket får vi fra nasjonalregnskapet. I 1982 var det private forbruket i Norge til sammen 177,4 milliarder kroner, eller 43 000 kroner pr. innbygger. Det var 5 prosent mer pr. innbygger enn fem år tidligere. Da har vi korrigert for prisstigningen. Nasjonalregnskapet viser forbrukets fordeling på de ulike typer av varer og tjenester, men det viser ikke ulikhetene mellom ulike grupper i befolkningen.

I framstillingen her skal vi derfor stort sett bygge på tall fra de forbruksundersøkelsene som Statistisk Sentralbyrå gjennomfører ved å be representative utvalg av befolkningen om å føre regnskap i kortere perioder. Ved disse undersøkelsene blir regnskapsperiodene spredt over året slik at hele året blir dekket. Også gaver som noen i husholdningen får og varer de produserer selv, som frukt og grønnsaker fra egen hage tas med. Dessuten blir husholdningene intervjuet om kjøp av visse større gjenstander i løpet av ett år.

På grunnlag av regnskap og intervju hos husholdningene beregner vi gjennomsnittstall pr. husholdning pr. år.

Tallene i nasjonalregnskapet og i forbruksundersøkelsene blir noe forskjellige. Det har flere grunner. Nasjonalregnskapet dekker felleshusholdninger. Det gjør ikke forbruksundersøkelsene. Noen regnskapsposter er ulikt definert i de to undersøkelsene. Det gjelder særlig postene helsepleie og personlig hygiene. Det er dessuten slik at ulike kilder gir ulike resultater, uten at vi kan si hva som er riktigst.

For årene 1977–79 er nasjonalregnskapets tall for privat forbruk pr. innbygger 6 000 kr høyere enn forbruksundersøkelsens. Dette skyldes i stor grad ulike definisjoner av forbrukspostene.

Noen eksempler på hva vi bruker penger til

Forbruksundersøkelsene 1977–79 viser at utgiftene til brød i gjennomsnitt var ca. 180 kroner pr. person pr. år, regnet i 1979-priser. Utgiftene til melk var ca. 290 kroner. Mens hver av oss brukte nesten 1 300 kroner på kjøtt og kjøttvarer, gikk det vel 300 kroner til fisk og fiskevarer. Når vi her regner pr. person, har vi tatt med alle personer, barn og voksne, yngre og eldre.

Vi har også samlet inn opplysninger om mengder av matvarer: Det ble kjøpt 34 kg brød pr. person pr. år, ca. 150 liter melk, 45 kg kjøtt og kjøttvarer og 20 kg fisk og fiskevarer.

Til tobakk og tobakksvarer ble det i hver husholdning brukt noe over 800 kroner. Regnet pr. person blir dette 300 kroner pr. år. Vi har da fordelt utgiften likt på alle, både de som bruker tobakk og de som ikke gjør det. Det er dette vi gjør når vi regner gjennomsnitt; vi finner hvor mye det ville ha blitt på hver dersom alle brukte like mye.

Utgiftene til kjøp av bil blir ca. 3 700 kroner pr. husholdning. Snaut en femtedel av husholdningene hadde kjøpt bil. Gjennomsnittsutgiftene for disse var ca. 21 000 kroner. Dette var hva husholdningene betalte i 1979, etter at verdi av eventuelt innbyttet bil ble trukket fra. Det ble kjøpt flere brukte enn nye biler.

Hver husholdning brukte ca. 1 700 kroner på offentlige transportmidler, dvs. tog, fly, buss, drosje osv.

Det private forbruket økte noe i 1970-årene, men mindre enn tiåret før

Samlet forbruk pr. husholdning pr. år var 64 100 kroner i 1977–79, regnet i de priser som gjaldt i 1979. Regnet pr. person blir dette 23 500 kroner. Beløpet omfatter verdien av varer og tjenester som er kjøpt, fått eller produsert.

Vi sammenlikner nå med tidligere års forbruksundersøkelser:

	1973	1974-76	1977-79
Utgift pr. husholdning	60 600	61 000	64 100
Utgift pr. person	21 100	21 400	23 500

Forholdet mellom tallene for husholdning og person er påvirket av at antall personer pr. husholdning endret seg fra 2,88 i 1973 til 2,85 i 1974-76 og 2,73 i 1977-79.

Det har vært en betydelig prisstigning over disse årene. Fra 1973 til 1979 steg konsumprisindeksen med 65 prosent. En vanlig måte å anslå den reelle endringen i forbruket over tid på er å foreta beregninger i faste priser. Utgiftsbeløpene ovenfor er omregnet til et felles års priser, til 1979-priser.

Tallene viser en viss vekst i det private forbruket pr. person i 1970-årene. Tidligere forbruksundersøkelser viser at veksten i forbruket var sterkere i 1960-årene.

Det offentlige forbruket har økt langt mer enn det private

Private personers og husholdningers velferd er også avhengig av det offentlige forbruket. Offentlig for-

bruk omfatter folks bruk av offentlige tjenester som helsevesen, veier, undervisning, rettsvesen o.l. som dekkes over offentlige budsjetter, men omfatter også utgifter til forsvaret, administrasjon i stat og kommune osv.

Nasjonalregnskapets tall for offentlig forbruk omregnet pr. person viser:

	1973	1976	1979
Offentlig forbruk pr. person regnet i 1979-priser	8 600	10 100	11 500

Det offentlige forbruket har økt vesentlig raskere enn det private forbruket i 1970-årene. I 1973 utgjorde det offentlige ca. 40 prosent av det private, mens det var nærmere 50 prosent i 1979. Innen det offentlige forbruket har utgiftene til helsestell økt særlig sterkt.

Vi bruker mindre til matvarer

Selv om den enkelte husholdnings samlede kjøp av varer og tjenester ikke økte så mye i det forrige tiåret, var det tydelige endringer i hva pengene blir brukt til (tabell 8.1 og vedleggstabell 8.10).

Tabell 8.1. Utgift pr. husholdning pr. år i løpende priser. Budsjettandeler. 1973-1979 *Expenditure per household per year in current prices. Budget shares. 1973-1979*

Vare- og tjenestegruppe <i>Commodity and service group</i>	1973		1974-76		1977-79	
	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>
UTGIFTER I ALT <i>EXPENDITURE, TOTAL</i>	36 800	100	49 300	100	64 100	100
Matvarer <i>Food</i>	8 800	24	11 100	23	12 700	20
Drikkevarer og tobakk <i>Beverage and tobacco</i>	1 800	5	2 200	4	2 400	4
Klær og skotøy <i>Clothing and footwear</i>	3 900	11	4 800	10	6 400	10
Bolig, lys og brensel <i>Dwelling, fuel and power</i>	4 700	13	7 000	14	10 500	16
Møbler og husholdningsartikler <i>Furniture and household equipment</i>	3 400	9	4 900	10	6 100	10
Helsepleie <i>Health</i>	900	2	1 100	2	1 400	2
Reiser og transport <i>Transport</i>	7 200	20	9 200	19	12 600	20
Fritidssysler og utdanning <i>Spare time occupation and education</i>	3 600	10	5 400	11	7 300	11
Andre varer og tjenester <i>Other goods and services</i>	2 500	7	3 700	8	4 800	8
Tallet på husholdninger som var med i undersøkelsen <i>Number of households included in the survey</i>	3 363		3 226		3 444	

Kilde: NOS Forbruksundersøkelsene. *Source: NOS Surveys of Consumer Expenditure.*

Tradisjonelt har utgiftene til matvarer vært en dominerende post på husholdningsbudsjettet. Så sent som i slutten av 1960-årene tok de ennå nesten en tredjedel av gjennomsnittshusholdningens forbruksutgifter. I 1973 var andelen kommet under én fjerdedel og i 1977-79 gikk bare en femtedel av utgiftene til mat. Vi antar at utviklingen i det vesentlige skyldes velstandsøkningen. Etter hvert som folks inntekter har økt, er det blitt rom for stadig mer av andre ting på budsjettet. Forbruket av mat har også økt noe, men ikke på langt nær så sterkt som annet forbruk.

Av matvarer er det særlig mjøl og brødvarer og

fisk og fiskevarer som viser redusert andel av utgiftene, mens f.eks. frukt og grønnsaker har økt sin andel av matvareutgiftene.

Ser vi direkte på brukte mengder pr. person, har det for de fleste matvarer vært nedgang i siste halvdel av 1970-årene. Men for enkelte varer, som spisesjokolade, drops og is har det vært oppgang og for kjøtt og kjøttvarer har det ikke vært noen endring. Det ser altså ut til at folk stort sett ikke spiser mer enn før, men at de spiser bedre enn før. En annen sak er om ernæringsekspertene vil være enige i en slik vurdering.

Får drikkevarer og tobakk mindre del av inntekten?

Når vi får bedre råd får vi også bedre råd til å kjøpe alkoholholdige drikkevarer, mineralvann og tobakk. Men det er ikke uten videre gitt at disse varene tar en større del av utgiftene når inntekten stiger. Det er mange faktorer i tillegg til inntekten som påvirker utviklingen i forbruket av alkohol og tobakk.

Det er noe usikkert hvor riktige de tallene er som folk gir for disse utgiftene ved forbruksundersøkelser. Men etter de norske undersøkelsene har utgiftene til drikkevarer og tobakk ligget nokså stabilt mellom 4 og 5 prosent av de totale forbruksutgifter i det meste av etterkrigstiden.

Utgiftsandelen til klær og skotøy stabiliserer seg

For 25 år siden (1958) tok klær og skotøy 13 prosent av forbruksutgiftene. I 1974–76 var andelen kommet ned i 10 prosent, og i 1977–79 var den også 10 prosent. Det betyr at utgiftene til klær og skotøy nå stort sett stiger i takt med totalutgiftene.

Boutgiftene har økt

Det er utgiftsposten bolig, lys og brensel som har tatt opp størstedelen av reduksjonen i matvareandelen. Denne posten har økt fra 13 prosent i 1973 til 16 prosent i 1977–79. Oppgangen gjelder særlig boligutgiftene. I forbruksundersøkelsene omfatter boligutgiftene husleie, utgifter til reparasjoner og vedlikehold, renter på boliglån og offentlige avgifter. Også utgifter til fritidshus er tatt med, men disse utgjør en svært liten del av de gjennomsnittlige boutgifter. Utgifter til avdrag på boliglån og til anskaffelse eller bygging av bolig er ikke tatt med her. Disse utgiftene er imidlertid med i den definisjonen av boutgifter som brukes i kapittel 9: Boforhold.

Økningen i boligutgiftene må ses i sammenheng med bedringen i boligstandard og boligstørrelse. Trolig har rentestigningen de siste årene gitt mange en sterkere stigning i boligutgiftene enn de forutså da de skaffet seg boligen. Mer om boligutgifter finnes i kapittel 9: Boforhold.

Utgiftsandelen til møbler og husholdningsartikler er stabil

Andelen av gjennomsnittshusholdningens samlede utgifter som går til møbler og husholdningsartikler økte svakt fram til 1973. Siden har den holdt seg på om lag 10 prosent.

Det kan se lite ut at bare tre fjerdedeler av husholdningene har kjøleskap og vaskemaskin (tabell 8.2). Men vi må huske på at forbruksundersøkelsene også

omfatter hybelboere, og at en del husholdninger har tilgang til slike hjelpemidler uten at de eier dem.

Oppvaskmaskin er en forholdsvis ny artikkel, med nokså begrenset utbredelse i 1979. Til gjengjeld har det vært en rask økning i utbredelsen. Det gjør at vi må tro at bruken av oppvaskmaskiner vil øke betydelig utover i 1980-årene.

Tabell 8.2. Andel av husholdningene som eier visse varige forbruksgoder. Prosent *Percentage of households possessing some durables*

Varig forbruksgode <i>Durables</i>	1967	1973	1979
Fritidshus (hytte) <i>Holiday house</i>	16	18	21
Bil <i>Car</i>	40	54	52
Campingtilhenger <i>Camping trailer</i>	1	2	5
Kjøleskap <i>Refrigerator</i>	70	79	77
Hjemmefryser <i>Food freezer</i>	34	57	73
Kombinert kjøleskap/hjemmefryser <i>Combined refrigerator/food freezer</i>	:	10	18
Vaskemaskin <i>Washing machine</i>	70	72	76
Oppvaskmaskin <i>Automatic dishwasher</i>	1	3	12
Fjernsyn, farge <i>Television set, colour</i>	:	7	52
Fjernsyn, svart/hvitt <i>Television set, black/white</i>	56	64	40
Kombinert radio/fjernsyn <i>Combined television set/radio receiver</i>	:	10	4

Kilde: NOS Forbruksundersøkelsene.

Source: NOS Surveys of Consumer Expenditure.

Husholdningenes helseutgifter teller lite

Helsepleie er en nokså beskjeden og svært stabil post på husholdningenes budsjett, rundt 2 prosent av samlede forbruksutgifter. Helsevesenet er i det vesentligste finansiert over de offentlige budsjettene. Ifølge nasjonalregnskapet var de offentlige utgiftene til helsevesen over 3 000 kroner pr. person for 1979, mens husholdningenes utgifter var ca. 500 kroner pr. person.

Reiser og transport tar ikke lenger en økende del av forbruksutgiftene

Fra 1973 av går nesten en femtedel av forbruksutgiftene til reiser og transport. Det er like mye som til matvarer. Dette nivået ble nådd etter en sterk økning i tiåret før, da privatbilismen hadde sitt gjennombrudd i Norge.

Utgiftene til private transportmidler omfatter utgifter til anskaffelse og drift av bil, biltilhenger, motorsykkel, moped og sykkel. Bilen er imidlertid den overlegent største av disse postene, slik at utgiftene til private transportmidler domineres av bilutgiftene.

Utgifter til offentlige transportmidler omfatter utgifter til tog, buss, trikk, fly mv. Her er også tatt med utgifter til drosje.

Biltilhørigheten har fortsatt å øke også i 1970-årene og i 1979 hadde 62 prosent av husholdningene bil, mot 40 prosent i 1969 og 54 prosent i 1973. Utgiftene til kjøp, vedlikehold og drift av privatbil tok 15 prosent av forbruksutgiftene i 1977-79, og betaling til offentlige transportmidler og post, telefon og telegraf tok 5 prosent. I 1958 var bilutgiftene både til anskaffelse og drift til sammen bare 2½ prosent av forbruksutgiftene.

Det offentlige utgifter til transportformål, herunder til veier, var ca. 900 kroner pr. person i 1979. Dette var ca. 20 prosent av privates utgifter til reiser og transport.

Utgiftsandelen til fritidssysler og utdanning viser en liten oppgang

Andelen av de samlede utgiftene som går til fritidssysler og utdanning har økt fra 9 prosent i 1967 til 10 prosent i 1973 og 11 i 1974-76 og 1977-79.

Hver husholdning brukte i gjennomsnitt 7 000 1979-kroner til fritidssysler. Til sportsutstyr og lyd- og bildespillere og annet utstyr brukte vi 3 800 kroner. Offentlige forestillinger drog av gårde med 1 800 kroner, mens vi brukte 1 400 kroner til bøker, aviser og tidsskrifter. Det er utgiftene til fritidsutstyr som har økt sterkest i 1970-årene.

Når det gjelder fritidsutstyr, har folks bruk av penger i stor grad skiftet etter hvert som det har kommet nye produkter på markedet. I 1960-årene kom svart/hvitt fjernsyn, i 1970-årene fargefjernsyn og i 1980-årene videoutstyr.

Utgiftene til utdanning er en ubetydelig del av den posten (0,4 prosent av forbruksutgiftene). Den består vesentlig av utgifter til skolepenger og lærebøker. Det meste av utgiftene til utdanning dekkes av det offentlige, og disse utgiftene svarte til kr 2 800 pr. innbygger i 1979.

Økte utgifter til selskapsreiser og restaurantbesøk

I posten «Andre varer og tjenester» inngår blant annet utgifter på kaféer, restauranter og kantiner og utgifter til selskapsreiser.

Forbruksundersøkelsene viser en absolutt og prosentvis vekst i utgifter til restaurant, kafé mv. og til selskapsreiser i 1970-årene.

Hver husholdning brukte i gjennomsnitt 1 600 1979-kroner til å spise og drikke ute. Til selskapsreiser brukte vi 800 kroner pr. husholdning. Dette er gjennomsnittstall for alle.

Posten selskapsreiser omfatter her bare det som er betalt til reiseselskap eller arrangør, mens andre utgifter i forbindelse med turene er holdt utenfor.

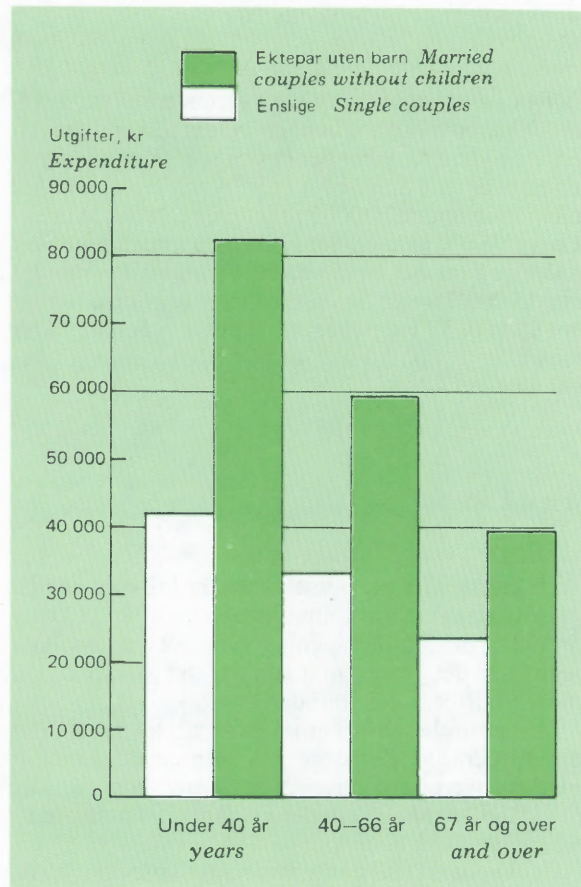
Forbruksutgifter for noen husholdningstyper og yrkesgrupper

Yngre bruker mer enn eldre

Det er store forskjeller mellom de ulike husholdningsgrupper når det gjelder forbruksutgifter. Deler vi enslige personer inn i tre aldersgrupper, viser det seg at de under 40 år i gjennomsnitt har høyest forbruk og de som er over pensjonsalder lavest (figur 8.1). Det lave forbruksnivået blant de eldre skyldes at mange har bare pensjon å leve av. Med enslige menes her enpersonhusholdninger.

Blant ektepar uten barn er mønsteret like tydelig. Går vi ut fra alderen til den av ektefellene som har høyest inntekt, synker nivået på forbruket når vi går fra de unge via de middelaldrende til de eldste. Blant yngre ektepar vil ofte begge ektefellene være i inntektsgivende arbeid. Blant de middelaldrende er ofte bare den ene yrkesaktiv, mens det i den eldste grup-

Figur 8.1. Samlet utgift pr. år i ulike husholdningstyper *Total expenditure per year in different types of households. Kroner*

Kilde: NOS Forbruksundersøkelsene 1977-1979.
Source: NOS Consumer Expenditure Survey 1977-1979.

pen er mange pensjonistektepar. Blant de unge er forbruksnivået til ekteparene nesten dobbelt så høyt som for de enslige. Forskjellen er noe mindre for de middelaldrende og eldre.

Inntekten bestemmer forbruksutgiftene

Statistisk Sentralbyrå får mange spørsmål om hva «det koster å leve». Det er ikke mulig å svare på dette uten at det presiseres hvordan man skal leve.

Forbruksundersøkelsene viser bare hva folk faktisk bruker. En sammenlikning av ektepar med og uten barn viser for 1977–79:

Unge ektepar uten barn ¹	82 300 kroner
Ektepar med 2 barn	84 100 kroner
Ektepar med 3 barn eller flere	82 100 kroner

Ektepar med 2 barn eller 3 barn bruker altså ikke mer enn ektepar uten barn, jevnt over. Dette skyldes husholdningsinntekten; ektepar med barn har ikke mer å rutte med enn de uten barn. I mange tilfelle kan inntekten gå ned når barnetallet øker, fordi det er vanskeligere for begge ektefeller å ha inntektsgivende arbeid på full tid.

Stor spredning i forbruksutgifter

Tallene i avsnittene foran viser gjennomsnittsutgiftene i ulike typer husholdninger. Når vi tolker disse tallene, må vi huske på at det er stor spredning i størrelsen på utgiftene innen hver type. Av de enslige brukte halvparten under 25 000 kroner pr. år. Noen få brukte over 80 000 kroner. Ser vi alle typer husholdninger under ett, var det en sjuendedel som brukte mindre enn 25 000 kroner og en tredjedel som brukte mer enn 80 000. Vi viser ellers til kapittel 7: Inntekt. Der behandler vi blant annet spredningen i inntekt i befolkningen.

Mat må alle ha

Utgiftene til mat pr. person varierer lite med samlet forbruksutgift i husholdningene (figur 8.2). Dette skyldes at det har mer mening å snakke om absolutte behov når det gjelder mat enn når det gjelder en del andre utgifter, f.eks. bilhold.

Enslige under 40 år har lavere utgifter til matvarer enn eldre enslige. Dette har bl.a. sammenheng med at unge enslige oftere spiser på kafé mv. enn de eldre gjør. Utgifter på spisesteder inngår ikke i matvareutgifter her.

Det er ellers typisk at matvareutgiftene ikke varierer så mye mellom forskjellige aldersgrupper. Selv

om den samlede forbruksutgiften varierer mye, er matvareutgiftene nesten de samme. Dette fører til at grupper med lav samlet forbruksutgift bruker en stor prosentandel på mat, mens det er omvendt for de med høy inntekt og høye samlede forbruksutgifter. Pensjonister og barnerike familier bruker størst del av inntekten på mat. Det er disse gruppene som får den største belastningen på budsjettet når matvareprisen stiger.

Ektepar med barn har høyest boutgifter

At boutgiftene varierer sterkt mellom de ulike husholdninger, skyldes særlig at de bor i boliger av forskjellig type og alder og at de som eier boligen selv i ulik grad har renteutgifter til lån. Hva som inngår i boutgiftsbegrepet her har vi definert tidligere i dette kapitlet. Boutgiftene er her regnet i gjennomsnitt for alle, både de som eier boligen selv og for leieboere. Tallene for boutgifter sier ikke noe om boligens størrelse og standard. Vi vet imidlertid at det blant enslige under 40 år er mange som bor i små boliger.

Eldre enslige og eldre ektepar bor ofte i eldre boliger. Husleiene har lenge vært forholdsvis lave på eldre boliger, og for mange selveide boliger er gjerne lånene nedbetalt. Dette er mye av forklaringen på at utgiftene er nokså lave for eldre enslige og ektepar.

Tabell 8.3. Boutgift pr. år og som andel av forbruk i ulike husholdningstyper *Housing expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household*

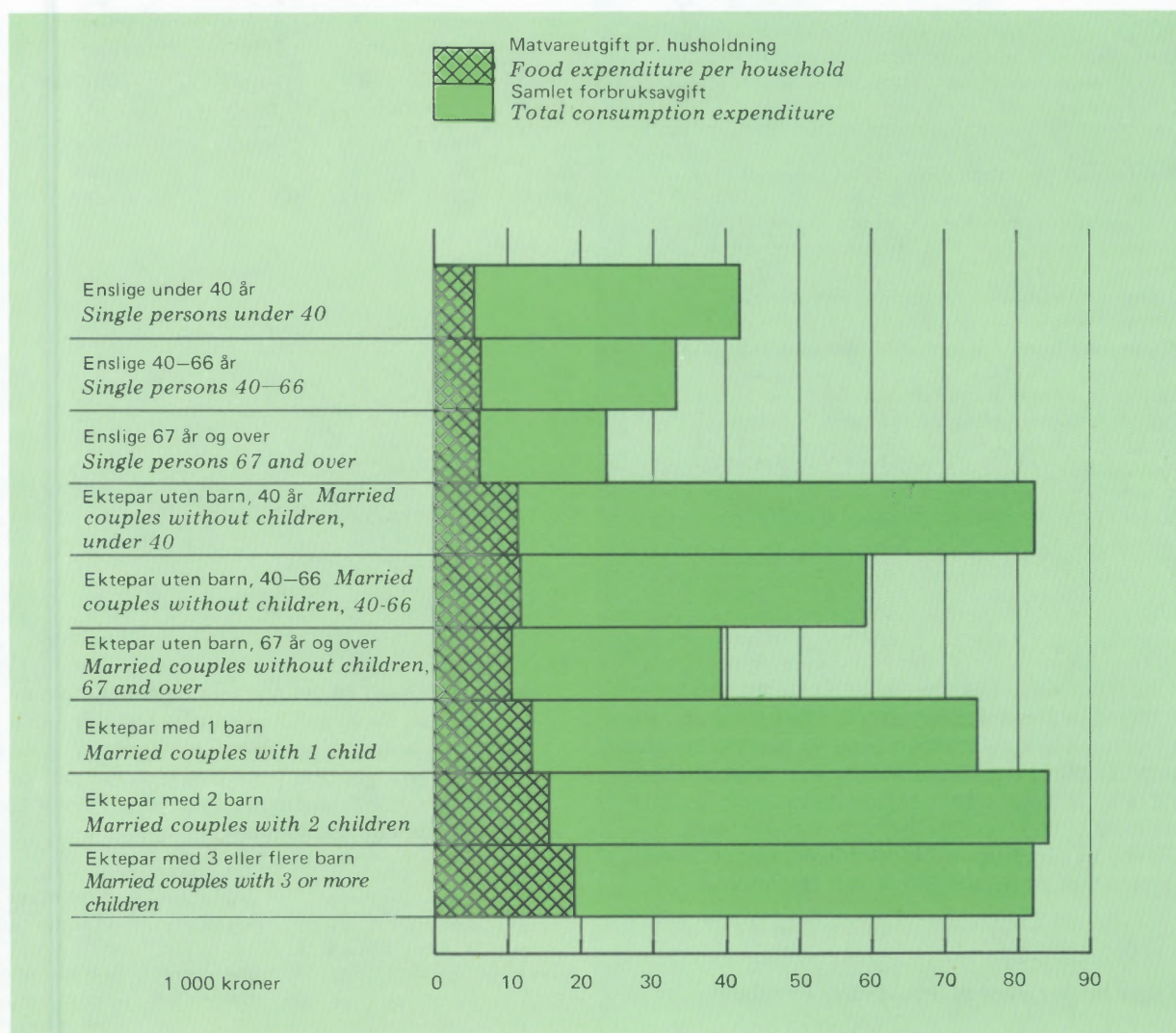
Husholdningstype og hovedinntektstakers alder <i>Type of household and age of main income earner</i>	Boutgift <i>Housing expenditure</i>	Boutgiftenes andel av forbruket <i>Housing expenditure shares</i>
	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>
Enslige under 40 år <i>Single persons under the age of 40</i>	7 100	17
Enslige 40–66 år <i>Single persons 40–66</i>	8 000	24
Enslige 67 år og over <i>Single persons 67 and over</i>	5 400	23
Ektepar uten barn, under 40 år <i>Married couples without children, under 40</i>	12 300	15
Ektepar uten barn, 40–66 år <i>Married couples without children, 40–66</i>	10 600	18
Ektepar uten barn, 67 år og over <i>Married couples without children, 67 and over</i>	7 400	19
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	12 900	17
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	15 300	18
Ektepar med 3 eller flere barn <i>Married couples with 3 or more children</i>	13 700	17

Kilde: NOS Forbruksundersøkelse 1977–1979.

Source: NOS Survey of Consumer Expenditure 1977–1979.

¹ Hovedinntektstaker under 40 år.

Figur 8.2. Matvareutgift og samlet forbruksutgift pr. år i ulike husholdningstyper
Food expenditure and total consumption expenditure per year in different types of households

Kilde: NOS Forbruksundersøkelsene 1977-1979.

Source: NOS Consumer Expenditure Survey 1977-1979.

Regnet i prosent av husholdningenes samlede utgifter er imidlertid ikke boutgiftene spesielt lave for de eldre (tabell 8.3).

Boutgiftene er langt høyere blant yngre ektepar enn blant de eldre. Dette skyldes både at boligene jevnt over er større, at de er nyere, og at lånene fortsatt er høye. Gjelden er gjerne størst og renteutgiftene høyest på nye boliger. Boutgiftene er derfor ofte en stor del av forbruksutgiftene for nyetablerte eller nyinnflyttede familier.

Vi har pekt på at boutgiftene har økt nokså sterkt de senere årene. Forbruksundersøkelsene tyder på at det har vært en markert økning for alle husholdningstypene. (Se ellers kapittel 9: Boforhold.)

I 1979 eide gjennomsnittlig 21 prosent av husholdningene hytte. Blant unge husholdninger er det få som eier hytte. Hytte har åpenbart langt lavere prioritet enn bolig.

Blant ektepar i 40–50 årene er det mange som har hytte, ca. 35 prosent.

Bilhold tar mye av budsjettet for mange

Bilhold utgjør en stor andel av utgiftene for alle husholdninger, bortsett fra for de eldre. For unge enslige og ektepar uten barn er utgiftene til private transportmidler større enn utgiftene til mat. Også yngre ektepar med barn har høye utgifter til private transportmidler (tabell 8.4).

Bil er mest utbredt blant ektepar med barn og blant unge ektepar uten barn, hvor andelen med bil er 80–90 prosent. Relativt få pensjonister har bil. Dette har nok ikke bare økonomiske årsaker, men skyldes også at bilhold og bilkjøring kan være problematisk for eldre mennesker.

Utgiftene til offentlige transportmidler er en beskjeden post sammenliknet med utgiftene til de private.

De husholdningsgruppene som har høye utgifter til bilhold har tydeligvis også høye utgifter til offent-

Tabell 8.4. Utgift til reiser og transport pr. år, og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper
Transport expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household

Husholdningstype og hovedinntektstakers alder <i>Type of household and age of main income earner</i>	Private transportmidler <i>Private transport equipment</i>		Offentlige transportmidler <i>Public transport equipment</i>	
	Utgift <i>Expenditure</i>	Utgiftsandel <i>Share</i>	Utgift <i>Expenditure</i>	Utgiftsandel <i>Share</i>
	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>
Enslige under 40 år <i>Single persons under the age of 40</i>	7 400	17,3	1 700	4,0
Enslige 40-66 år <i>Single persons 40-66</i>	3 300	9,9	800	2,3
Enslige 67 år og over <i>Single persons 67 and over</i>	400	1,6	500	1,9
Ektepar uten barn, under 40 år <i>Married couples without children, under 40</i>	14 200	17,3	3 100	3,8
Ektepar uten barn, 40-66 år <i>Married couples without children, 40-66</i>	10 100	17,1	1 500	2,5
Ektepar uten barn, 67 år og over <i>Married couples without children, 67 and over</i>	3 400	8,8	1 000	2,5
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	10 900	14,7	1 700	2,3
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	14 500	17,3	1 700	2,0
Ektepar med 3 eller flere barn <i>Married couples with 3 or more children</i>	12 300	15,0	1 500	1,9

Kilde: NOS Forbruksundersøkelse 1977-1979. Source: NOS Survey of Consumer Expenditure 1977-1979.

lige transportmidler. Dette kan skyldes at disse gruppene reiser mye, f.eks. reiser til og fra arbeid.

Når de eldre både absolutt og relativt har lave utgifter til reiser og transport, behøver ikke det skyldes at de ikke ønsker å reise. De eldre kunne sikkert reist mer enn de gjør med offentlige transportmidler, men lav inntekt kan være en begrensning for mange. Utgiftene til offentlig transport for de eldre blir også lavere fordi de betaler lavere pris enn andre.

Yngre bruker mest til drikkevarer og tobakk

Utgifter til drikkevarer og tobakk omfatter øl, vin og brennevin og kullsyreholdig leskedrikk som cola o.l., men ikke saft, juice, melk, kaffe mv. Utgiftene til tobakk var gjennomsnittlig ca. halvparten av utgiftene til drikkevarer.

Forbruksundersøkelsene viser langt lavere utgifter til drikkevarer enn hva omsetningen av slike varer skulle tilsi. Vi antar at dette mye kommer av at utgifter til drikkevarer er ujevnt fordelt i befolkningen. Noen bruker mye, mens andre nesten ikke bruker noe. Mange av storforbrukerne er det nok vanskelig å få med på Statistisk Sentralbyrås forbruksundersøkelser. Våre utgiftstall for drikkevarer er trolig ganske pålitelige som anslag for vanlige husholdningers forbruk, men ikke som gjennomsnittstall for alle husholdninger.

Eldre mennesker, både enslige og ektepar, har et langt mer beskjedent forbruk av drikkevarer og tobakk enn andre. Dette gjelder særlig eldre enslige. Men som andel av de samlede utgiftene, veier denne budsjettposten omtrent like mye for alle husholdningstyper. Unntaket er de unge enslige. De bruker noe mer (tabell 8.5).

Tabell 8.5. Utgift til drikkevarer og tobakk pr. år, og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper
Beverages and tobacco expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household

Husholdningstype og hovedinntektstakers alder <i>Type of household and age of main income earner</i>	Utgift til drikkevarer og tobakk <i>Beverage and tobacco expenditure</i>	Utgiftsanden av forbruket til drikkevarer og tobakk <i>Beverages and tobacco expenditure shares</i>
	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>
Enslige under 40 år <i>Single persons under the age of 40</i>	2 300	6
Enslige 40-66 år <i>Single persons 40-66</i>	1 200	4
Enslige 67 år og over <i>Single persons 67 and over</i>	700	3
Ektepar uten barn, under 40 år <i>Married couples without children, under 40</i>	3 300	4
Ektepar uten barn, 40-66 år <i>Married couples without children, 40-66</i>	2 300	4
Ektepar uten barn, 67 år og over <i>Married couples without children, 67 and over</i>	1 700	4
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	3 000	4
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	2 900	4
Ektepar med 3 eller flere barn <i>Married couples with 3 or more children</i>	2 900	4

Kilde: NOS Forbruksundersøkelse 1977-1979.
 Source: NOS Survey of Consumer Expenditure 1977-1979.

Vi vet også fra forbruksundersøkelsene at kvinner har lavere utgifter til drikkevarer og tobakk enn menn har, jevnt over. Den høye andelen kvinner blant de eldre kan derfor være én forklaring på at eldre enslige har så lavt forbruk, selv om lav inntekt også kan være en årsak.

Ektepar med barn har ikke høyere utgifter til drikkevarer og tobakk enn unge ektepar uten barn. Dette virker kanskje overraskende ettersom cola o.l. også er med under drikkevarer. Men inntekten setter grenser, og inntekten øker oftest ikke med barnetallet.

Enslige under 40 år bruker flest penger på kaféer og restauranter

Enkelte grupper av husholdninger bruker en relativt stor del av inntekten på spisesteder (tabell 8.6).

Det er særlig enslige og ektepar under 40 år som bruker penger til uteliv, både absolutt og relativt. Dette skyldes nok delvis at mange av disse gruppene har bedre råd enn andre, men også at uteliv er mer attraktivt for yngre enn for eldre mennesker. Yngre mennesker uten barn har antakelig en annen måte å leve

på, en annen livsstil, enn eldre personer og familier med barn.

Det er ikke skilt mellom utgifter på kantine og kafeteria og utgifter på restaurant eller bar. Det er derfor ikke lett å si hvor mye av denne posten som er «mat» og hvor mye som er drikke, eller hvor mye som er for å få næring i seg og hvor mye som er fest eller hygge.

Kjøp av oppvaskmaskin og fargefjernsyn er avhengig av livssituasjon

Oppvaskmaskin er mest utbredt blant ektepar med 2 eller flere barn. I slike husholdninger har hver 4. eller 5. oppvaskmaskin.

Fargefjernsynet har mer eller mindre overtatt plass etter svart/hvitt fjernsyn. Blant enslige og unge ektepar uten barn er det imidlertid fortsatt mer vanlig med svart/hvitt enn med fargefjernsyn. Disse gruppene er kanskje mer interessert i å bruke penger på andre ting, som bolig, bilhold eller det vi foran kalte uteliv.

Om lag 10 prosent av ekteparene har seilbåt eller motorbåt.

Tabell 8.6. Utgift på restaurant og kafé pr. år og deres andel av samlet forbruk i ulike husholdningstyper *Restaurant and café expenditure per year and their percentage of total expenditure in different types of household*

Husholdningstype og hovedinntektstakers alder <i>Type of household and age of main income earner</i>	Utgift på kaféer og restauranter <i>Expenses on restaurants and cafés</i>	Utgiftsandelen av forbruket på kaféer og restauranter <i>Expenditure share on restaurants and cafés</i>
	Kroner	Prosent <i>Per cent</i>
Enslige under 40 år <i>Single persons under the age of 40</i>	3 000	7
Enslige 40–66 år <i>Single persons 40–66</i>	700	2
Enslige 67 år og over <i>Single persons 67 and over</i>	500	2
Ektepar uten barn, under 40 år <i>Married couples without children, under 40</i>	3 400	4
Ektepar uten barn, 40–66 år <i>Married couples without children, 40–66</i>	800	1
Ektepar uten barn, 67 år og over <i>Married couples without children, 67 and over</i>	400	1
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	1 800	2
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	1 500	2
Ektepar med 3 eller flere barn <i>Married couples with 3 or more children</i>	1 200	2

Kilde: NOS Forbruksundersøkelse 1977–1979.

Source: NOS Survey of Consumer Expenditure 1977–1979.

Ikke yrkesaktive og selvstendige i primærnæringene har lavest forbruksutgifter

På samme måte som husholdningenes forbruksutgifter varierer med medlemmenes alder og husholdningens størrelse, finner vi forskjeller i forbruksutgifter mellom husholdningene når vi grupperer etter hovedpersonens yrkestilknytning. Yrkestilknytningen henger også noe sammen med fordelingen etter alder, familiestørrelse og inntekt. F.eks. vil de ikke yrkesaktive omfatte en stor del studenter og pensjonister.

Regner vi utgift pr. husholdning viser forbruksundersøkelsene 1977–79 følgende utgiftstall regnet i 1979-priser:

	Utgift pr. husholdning pr. år
Selvstendig næringsdrivende i jordbruk, skogbruk og fiske ..	65 100 kroner
Selvstendig næringsdrivende ellers	79 300 kroner
Lønnstakere	76 300 kroner
Ikke yrkesaktive	38 200 kroner

Det er selvstendig næringsdrivende utenom jordbruk, skogbruk og fiske og lønnstakere som gjennomsnittlig har høyest utgift pr. husholdning. De ikke yrkesaktive har særlig lave forbruksutgifter.

Vi vet at den gjennomsnittlige husholdningsstørrelsen varierer mellom yrkesgruppene. Det er f.eks. 1,88 personer pr. husholdning blant ikke yrkesaktive og 3,57 blant selvstendige i jordbruk mv.

Hvis vi regner utgift pr. person får vi følgende:

Utgift pr. person pr. år.

Selvstendig næringsdrivende i jordbruk, skogbruk og fiske ..	18 200 kroner
Selvstendig næringsdrivende ellers	24 200 kroner
Lønnstakere	25 000 kroner
Ikke yrkesaktive	20 300 kroner

Vi finner fremdeles at selvstendig næringsdrivende utenom primærnæringene og lønnstakere har de største forbruksutgiftene, men selvstendige i primærnæringene og ikke yrkesaktive bytter plass i rekkefølgen når vi går over fra å betrakte utgift pr. husholdning til utgift pr. person.

De ikke yrkesaktive bruker størst andel til mat

Selvstendig næringsdrivende i primærnæringene har relativt lave utgifter til bolig, lys og brensel og høye utgifter til reiser og transport, først og fremst bilhold. For de ikke yrkesaktive utgjør matvarene en relativt stor post (tabell 8.7).

Både lønnstakerne og de selvstendige i primærnæringene bruker større andel av inntekten på reiser og transport enn på matvarer. For næringsdrivende kan det være vanskelig å skille en del utgifter til næringsdrift fra privatbruk. Det kan derfor tenkes at utgiftsandelene til reiser og transport for selvstendige omfatter en del utgifter til næringsdrift.

Tabell 8.7. Andel av forbruket til enkelte formål ved forskjellig yrkesstatus. Prosent Percentage of total expenditure on some purposes, by occupational status

Vare- og tjenestegruppe <i>Commodity and service group</i>	Selvst. næringsdriv. i jordbruk, skogbruk og fiske <i>Self-employed in agriculture, forestry and fishing</i>	Selvstendig næringsdrivende ellers <i>Other self-employed</i>	Lønnstakere <i>Wage earners</i>	Ikke yrkesaktive <i>Non-employed</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100	100
Matvarer <i>Food</i>	21	19	19	24
Bolig, lys og brensel <i>Housing</i>	14	16	16	18
Reiser og transport <i>Transport</i>	25	19	21	14
Annet <i>Other</i>	39	47	45	44

Kilde: NOS Forbruksundersøkelse 1977-1979. Source: NOS Survey of Consumer Expenditure 1977-1979.

Selvstendige i primærnæringene bruker små beløp på drikkevarer og tobakk. Det samme gjelder i noen grad de ikke yrkesaktive. De samme to gruppene har også lave utgifter til restauranter, kaféer, hotellopphold og selskapsreiser.

Geografiske forskjeller i forbruksutgifter

Vi vet hvor mye penger folk bruker, ikke hvor dyrt det er å leve

Forbruksundersøkelsene viser hvor mye penger folk bruker, og hva de bruker pengene til. Men tallene forteller ikke hvor dyrt det er å leve. Når f.eks. folk i Oslo bruker mer penger enn folk i Nord-Norge, trenger ikke det bety at det er dyrere å leve i Oslo enn i Nord-Norge. Det betyr snarere at gjennomsnittsinntekten er høyere i Oslo.

Forbruksundersøkelsene sier ikke noe om prisnivået de ulike stedene i landet. Statistisk Sentralbyrå gir heller ikke regelmessig ut annen statistikk om dette.

Større forbruk i storbyer enn i småbyer og bygder

Vi ser her på gjennomsnittlig samlet utgift pr. person i de 4 handelsfeltene. Handelsfeltene tilsvarer omtrent landsdelene. Utgiftene for 1977-79 regnet i 1979-priser viser:

	Utgift pr. person pr. år
Østre handelsfelt	25 300 kroner
Vestre »	21 600 kroner
Midtre »	22 400 kroner
Nordre »	19 500 kroner

Handelsfeltene omfatter alle slags bostedsstrøk. Østre handelsfelt omfatter således f.eks. både Oslo og spredtbygde strøk på Østlandet. I stedet for handelsfelt betrakter vi nå en inndeling etter bostedsstrøk:

	Utgift pr. person pr. år
Oslo-Bergen-Trondheim	30 000 kroner
Tettbygde strøk utenom Oslo-Bergen-Trondheim	22 900 kroner
Spredtbygde strøk	19 400 kroner

De høye utgiftstallene for de tre største byene skyldes åpenbart en høy gjennomsnittsinntekt, sammenliknet med f.eks. tettbygde strøk. Det er ikke bare fordi inntekten pr. inntektstaker er stor i Oslo-Bergen-

Trondheim, men også fordi det er lettere for gifte kvinner å skaffe seg inntektsgivende arbeid der.

Ulik livsstil i ulike bostedsstrøk

Det er en viss forskjell mellom bostedsstrøkene når det gjelder fordelingen av utgiftene mellom vare- og tjenestegrupper (tabell 8.8).

Tabell 8.8. Andel av forbruket til enkelte formål i forskjellige bostedsstrøk. Prosent *Percentage of total expenditure on some purposes by type of residential area*

Vare og tjenestegruppe <i>Commodity and service group</i>	Oslo- Bergen- Trondheim	Tettbygde strøk ellers <i>Other densely populated areas</i>	Spredt- bygde strøk <i>Sparsely populated areas</i>
I alt <i>Total</i>	100	100	100
Matvarer <i>Food</i>	18	20	22
Bolig, lys, brensel <i>Rent, fuel and power</i>	19	16	14
Reiser og transport <i>Transport</i>	18	20	20
Annet <i>Other</i>	46	44	44

Kilde: NOS Forbrukerundersøkelse. 1977-1979.

Source: NOS Consumer Expenditure Survey 1977-1979.

Matvareutgiftene utgjør en relativt stor del av budsjettet for folk i spredtbygde strøk. Som vi så foran er også samlet forbruksutgift pr. person lavest der.

Boutgiftene er høyest i byer og tettbygde strøk, både absolutt og relativt. Derimot har Oslo-Bergen-Trondheim litt lavere utgiftsandel til reiser og transport enn de andre strøkene.

Folk i de tre største byene bruker vesentlig mer penger på drikkevarer enn folk i de andre strøkene. Det viser seg både i antall kroner som går til dette og i andelen av totalutgiftene. Det er særlig for utgiftene til vin og brennevin at forskjellen er stor. Forbruksundersøkelsene viser at folk i Oslo-Bergen-Trondheim bruker mer enn fire ganger så mye som folk i spredtbygde strøk til dette, regnet i utgift pr. person.

Også når det gjelder utgifter på restauranter og kaféer mv. er utgiftene langt høyere i de store byene. Utgiftene til selskapsreiser er fem ganger så høye i Oslo-Bergen-Trondheim som i spredtbygde strøk, og dobbelt så høye som i andre tettbygde strøk.

Privat forbruk i Norge og andre land i Norden

Det er problematisk å sammenlikne velstanden i forskjellige land ved å se på utgiftsnivået. Dette skyldes blant annet at myntenheten er forskjellig, og at det ikke alltid er fornuftig å nytte valutakurser ved sammenlikningene når vi ser på privat forbruk. Dessuten kan omfanget av offentlige tjenester variere.

Vi skal ikke ta opp disse problemene her, men nøye oss med å studere sammensetningen av forbruksutgiftene, dvs. budsjettprosentene for Norge, Sverige, Danmark og Finland.

Begrepene som er brukt i forbruksundersøkelsen er definert litt forskjellig i de fire landene. Vi har korrigert for noen av forskjellene. Men boutgiftene i Danmark rommer fortsatt noe mer enn i de andre landene.

Det er en betydelig grad av likhet i forbruksmønsteret i de fire landene. Det er imidlertid også en del forskjeller (tabell 8.9).

En vanlig erfaring i mange land er at utgiftsandelen til matvarer avtar etter hvert som velstanden øker. Ut fra en slik vurdering vil man lett trekke den

Tabell 8.9. Gjennomsnittlige utgiftsandeler ved forbruksundersøkelser i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Prosent *Average of expenditure share by consumer expenditure surveys in Denmark, Finland, Norway and Sweden. Per cent*

	Danmark <i>Denmark</i> 1976	Finland <i>Finland</i> 1976	Norge <i>Norway</i> 1977-79	Sverige <i>Sweden</i> 1978
Utgifter i alt				
Total expenditure	100	100	100	100
Matvarer <i>Food</i>	18	25	20	19
Drikkevarer og tobakk <i>Beverages and tobacco</i> ..	7	4	4	4
Klær og skotøy <i>Clothing and footwear</i> ..	6	9	10	9
Bolig, lys og brensel <i>Rent, fuel and power</i>	25	19	16	22
Møbler og husholdnings- artikler <i>Furniture and household equipment</i> ...	9	7	10	9
Helsepleie <i>Health</i>	2	3	2	1
Reiser og transport <i>Transport</i>	17	17	20	17
Fritidssysler og utdanning <i>Recreation and education</i>	10	10	11	11
Andre varer og tjenester <i>Other goods and services</i>	8	7	8	8

Kilde: Statistiske Efterretninger A 1980 I (Danmark). Statistiska meddelanden no. 62, Hushållsbudgetundersøkningen 1976, Del 1 (Finland). NOS B 245 Forbruksundersøkelse 1977-1979 (Norge). SOS Hushållsbudgetundersøkningen 1978, Del 1 (Sverige). Sources: Statistical Information A 1980 I (Denmark). Statistical surveys no. 62, Household Survey 1976 Volume 1 (Finland). NOS B 245 Consumer Expenditure Survey 1977-1979 (Norway). SOS The Family Expenditure Survey 1978 Part 1 (Sweden).

slutning at Finland reelt sett har lavest økonomisk velstand, mens velstandsnivået er høyest i Danmark. I disse landene gikk henholdsvis 25 og 18 prosent av forbruksutgiftene til matvarer. Vi skal imidlertid være klar over at det også kan tenkes andre forklaringer, f.eks. at finske husholdninger gjennomsnittlig prioriterer annerledes enn f.eks. danske og svenske. En annen viktig forklaring er forskjeller i priser. Legg ellers merke til at undersøkelsene ikke er gjennomført på samme tidspunkt i de fire landene. Ved de norske forbruksundersøkelsene for 1974-76 og 1973 var matvareandelene henholdsvis 23 og 24 prosent.

I Danmark blir det brukt noe mer til drikkevarer og tobakk enn i de andre landene.

Utgiftsandelen til bolig, lys og brensel var lavere i Norge i 1979 enn i de andre nordiske land til tross for at utgiftsandelen har steget nokså sterkt i 1970-årene. Endringene på boligsektoren i Norge tidlig i 1980-årene kan ha endret dette bildet.

Norske husholdninger har relativt høye utgifter til reiser og transport. Ved sammenlikning med Sverige finner vi at dettes skyldes at nordmenn har langt høyere utgifter både til offentlige transportmidler og til kjøp av private transportmidler. Derimot er det ingen større forskjell når det gjelder drift og vedlikehold av private transportmidler.

Vedleggstabell 8.10. Utgift pr. husholdning pr. år i løpende priser. Budsjettandeler *Expenditure per household per year in current prices. Budget shares*

Vare- og tjenestegruppe <i>Commodity and service group</i>	1973		1974-76		1977-79	
	1973-kroner	Prosent <i>Per cent</i>	1976-kroner	Prosent <i>Per cent</i>	1979-kroner	Prosent <i>Per cent</i>
FORBRUKSUTGIFT I ALT <i>EXPENDITURE, TOTAL</i>	36 832	100,0	49 330	100,0	64 144	100,0
0 Matvarer <i>Food</i>	8 823	24,0	11 132	22,6	12 651	19,7
00 Mjøl, gryn og bakervarer <i>Flour, meal and bakery products</i> ..	881	2,4	1 057	2,1	1 150	1,8
01 Kjøtt, kjøttvarer og flesk <i>Meat, meat products and pork</i>	2 300	6,2	2 902	5,9	3 512	5,5
02 Fisk og fiskevarer <i>Fish and fish products</i>	701	1,9	769	1,6	853	1,3
03 Mjølk, fløte, ost og egg <i>Milk, cream, cheese and eggs</i>	1 520	4,1	1 952	4,0	2 053	3,2
04 Spisefett og -oljer <i>Edible oils and fats</i>	361	1,0	384	0,8	399	0,6
05 Grønnsaker, frukt og bær <i>Vegetables, fruits and berries</i>	1 373	3,7	1 809	3,7	2 201	3,4
06 Poteter og varer av poteter <i>Potatoes and potato products</i>	310	0,8	499	1,0	402	0,6
07 Sukker <i>Sugar</i>	191	0,5	200	0,4	175	0,3
08 Kaffe, te, kakao og kokesjokolade <i>Coffee, tea, cocoa and chocolate</i>	483	1,3	702	1,4	811	1,3
09 Andre matvarer <i>Other foods</i>	703	1,9	858	1,7	1 096	1,7
1 Drikkevarer og tobakk <i>Beverages and tobacco</i>	1 813	4,9	2 192	4,4	2 425	3,8
11 Drikkevarer <i>Beverages</i>	1 084	2,9	1 344	2,7	1 605	2,5
12 Tobakk <i>Tobacco</i>	729	2,0	848	1,7	820	1,3
2 Klær og skotøy <i>Clothing and footwear</i>	3 881	10,5	4 841	9,8	6 381	9,9
21 Klesartikler <i>Wearing apparel</i>	2 844	7,7	3 510	7,1	4 685	7,3
22 Tøy, garn o.l. <i>Fabrics and yarn</i>	387	1,1	456	0,9	489	0,8
23 Skotøy og skoreparasjoner <i>Footwear and repairs to footwear</i> ..	650	1,8	875	1,8	1 207	1,9
3 Bolig, lys og brensel <i>Rent, fuel and power</i>	4 746	12,9	6 968	14,1	10 501	16,4
31 Bolig og vedlikeholdsutgifter <i>Housing and maintenance</i>	3 447	9,4	5 236	10,6	7 815	12,2
32 Lys og brensel <i>Fuel and power</i>	1 298	3,5	1 732	3,5	2 686	4,2
4 Møbler og husholdningsartikler <i>Furniture and household equipment</i>	3 447	9,4	4 875	9,9	6 084	9,5
41 Møbler og golvtepper <i>Furniture and floor coverings</i>	1 106	3,0	1 459	3,0	1 869	2,9
42 Tekstiler, utstyrvarer og prydgjenstander <i>Household textiles and other furnishings</i>	508	1,4	877	1,7	1 015	1,6
43 Komfyrer, kjøleskap og annet elektrisk utstyr <i>Cooking appliances, refrigerators and other electric appliances</i>	578	1,6	730	1,5	910	1,4
44 Dekketøy, glass og kjøkkenutstyr <i>Kitchen utensils, glassware, tableware</i>	374	1,0	548	1,1	816	1,3
45 Diverse husholdningsutstyr og tjenester <i>Miscellaneous household goods and services</i>	666	1,8	923	1,9	1 100	1,7
46 Leid hjelp til hjemmet <i>Domestic services</i>	215	0,6	338	0,7	373	0,6
5 Helsepleie <i>Medical care</i>	850	2,3	1 081	2,2	1 425	2,2
6 Reiser og transport <i>Transport</i>	7 181	19,5	9 170	18,6	12 620	19,7
61 Kjøp av transportmidler <i>Personal transport equipment</i>	2 324	6,3	2 691	5,5	4 169	6,5
62 Drift og vedlikehold av transportmidler <i>Operation and maintenance of personal transport equipment</i>	3 035	8,2	4 213	8,5	5 760	9,0
63 Bruk av offentlige transportmidler <i>Public transport services</i> ..	1 228	3,3	1 518	3,1	1 684	2,6
64 Porto, telefon og telegram <i>Postal, telephone and telegraph services</i>	594	1,6	747	1,5	1 007	1,6
7 Fritidssysler og utdanning <i>Recreation and education</i>	3 585	9,7	5 358	10,9	7 269	11,3
71 Fritidsutstyr <i>Recreation equipment</i>	1 616	4,4	2 921	5,9	3 860	6,0
72 Offentlige forestillinger og andre tjenester <i>Public entertainment and other services</i>	1 035	2,8	1 281	2,6	1 779	2,8
73 Bøker, aviser og tidsskrifter <i>Books, newspapers and periodicals</i>	800	2,2	1 022	2,1	1 414	2,2
74 Skolegang <i>School fees</i>	133	0,4	134	0,3	215	0,3
8 Andre varer og tjenester <i>Other goods and services</i>	2 506	6,8	3 716	7,5	4 788	7,5
81 Personlig hygiene <i>Personal care</i>	769	2,1	981	2,0	1 148	1,8
82 Reiseeffekter, ur og smykker <i>Travel goods, watches and jewels</i> ..	473	1,3	754	1,5	952	1,5
83 Restauranter, hotell og selskapsreiser <i>Restaurants, hotels, packaged tours</i>	1 093	3,0	1 750	3,5	2 572	4,0
84 Tjenester fra finansinstitusjoner <i>Financial services</i>	39	0,1	103	0,2	47	0,1
85 Andre tjenester <i>Other services</i>	132	0,4	128	0,3	69	0,1
TALLET PÅ HUSHOLDNINGER <i>NUMBER OF HOUSEHOLDS</i>	3 363		3 226		3 444	
PERSONER PR. HUSHOLDNING <i>PERSONS PER HOUSEHOLD</i>	2,88		2,85		2,73	

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Forbruksundersøkelse 1958 Hefte I, II og III *Survey of Consumer Expenditure Volume I, II and III* NOS A7, A31, A41

Forbruksundersøkelse 1967 Hefte I, II og III *Survey of Consumer Expenditure Volume I, II and III* NOS A 280, A 300, A 334

Forbruksundersøkelse *Survey of Consumer Expenditure* 1973 NOS A 705, 1974–76 NOS B 9, 1977–79 NOS B 245

ANNEN LITTERATUR

SOS Hushållsbudgetundersøkingen 1978, Del 1 Statistiska Centralbyrån. Stockholm

Statistiske Efterretninger A 1980 1 Danmarks Statistik. København

Statistiska meddelanden no. 62, Hushållsbudgetundersøkingen 1976, Del 1 Statistikcentralen, Finland

Boforhold

av Arne Faye og Ingunn Stangeby

Oversikt

Endringene i næringslivet har ført til flytting fra spredtbygde strøk til byer og andre tettbygde strøk. I 1980 bodde 70 prosent av befolkningen i slike områder. I tilflyttingsområdene fikk vi dermed en økt etterspørsel etter boliger. Den økte etterspørselen etter boliger skyldes også at det nå er færre personer pr. husholdning enn tidligere. Det er tallet på enpersonhusholdninger som har økt mest. I 1980 bestod 28 prosent av husholdningene av 1 person. Det er dobbelt så stor andel som 20 år tidligere.

I 1980 var det omkring 1,5 millioner boliger i Norge. Nesten halvparten av boligene er eneboliger. 62 prosent av boligene er bygd etter 1950. Den sterke boligbyggingen etter 2. verdenskrig har ført til endringer i boligbildet. Flesteparten av de frittliggende boligblokkene, de vertikaldelte småhusene og den store massen av eneboliger er bygd etter 1950.

Derimot er det bygd få våningshus og bygårder i dette tidsrommet. Det er etablerte husholdninger, særlig ektepar med barn, som oftest bor i nye boliger. Eldre og enslige bor oftere i eldre boliger.

Halvparten av boligene i landet har 3 eller 4 beboelsesrom i tillegg til kjøkken. Regner vi at personer som bor alene trenger minst 2 rom, og at andre husholdninger trenger minst 1 rom pr. person, er det 21 prosent av husholdningene i Norge som bor trangere enn dette. Av disse er 40 prosent enpersonhusholdninger. Men det er blant de store husholdningene vi finner størst andel trangbodde boliger, særlig blant husholdninger med 5 eller flere personer.

Boligstandarden i Norge har økt. I 1980 manglet rundt 18 prosent av boligene bad og omtrent like mange manglet WC. 14 prosent av boligene manglet både bad og WC. I 1970 var det 34 prosent av boligene som manglet bad og 31 prosent som manglet WC.

De siste 15–20 årene er vi blitt mer opptatt av omgivelsene rundt boligene. 37 prosent av husholdningene har sterk trafikk på den veien eller gata som ligger nærmest huset de bor i. 38 prosent hører trafikkstøy inne i boligen og 15 prosent er plaget av trafikk. I Oslo, Bergen og Trondheim er det flest som utsettes for plager av trafikken.

Trafikkulykker hvor barn er innblandet skjer vanligvis i nærheten av hjemmet eller på skoleveien. 44 prosent av husholdningene vil ikke slippe et barn på

5 år alene ut på grunn av farlig trafikk. 29 prosent av husholdningene mener at barna har farlig skolevei, mens 47 prosent mener skoleveien er trygg. Det er barn som har skoleskyss som har tryggest skolevei, mens det særlig er barn som har langt å gå til skolen som har farlig vei.

Størsteparten av husholdningene i Oslo, Bergen og Trondheim har butikker, postkontor, bank, lege og tannlege innenfor én kilometer fra boligen. I spredtbygde strøk kan avstanden til enkelte serviceinstitusjoner bli svært lang.

Nesten alle husholdninger i landet har tilgang til kollektivtransport. Bussen er det mest utbredte kollektivmidlet.

Nesten 60 prosent av husholdningene i Norge eier den boligen de bor i. 17 prosent er andelseiere i borettslag og 14 prosent er leieboere. Flest selveierboliger finnes i spredtbygde strøk og mindre tettsteder

hvor boligene hovedsakelig er eneboliger eller våningshus.

I Oslo, Bergen og Trondheim er det flest andelseiere. I boligblokker er over $\frac{3}{4}$ av boligene borettslagsboliger. I bygårder er nesten 60 prosent leieboliger. Blant husholdninger med hovedperson under 30 år er det få som bor i selveierboliger.

Av de som flyttet i perioden 1969–1980 hadde 28 prosent bygd egen bolig. 12 prosent hadde fått bolig gjennom et boligbyggelag og 18 prosent gjennom slekt og kjente. Det er i spredtbygde strøk det er mest vanlig å bygge eget hus, mens det er få i storbyene som gjør det. Her skaffer folk seg oftest bolig gjennom slekt og kjente. Det er også typisk for de yngste husholdningene.

Våre boutgifter bestemmer i stor grad hvor mye vi har igjen til annet forbruk. De husholdningene som har de høyeste boutgiftene er de som bor i byer og tettsteder, de som bor i nye boliger, ektepar med barn og de som har de høyeste inntektene. Men det er de med de laveste inntektene som betaler størst andel av inntekten sin for å bo, og som dermed har minst igjen til annet forbruk. Særlig mange husholdninger med enslige forsørgere og eldre enslige, bruker en stor andel av inntekten til boutgifter. Det er også blant disse vi finner flest som får bostøtte.

Boforhold og levekår

Boligen er rammen om vårt daglige liv

Felles for mange av de levekårsområdene som vi beskriver i Sosialt utsyn er at de knytter seg til boligen og miljøet omkring.

Boforholdene påvirker dermed levekårene våre på mange måter. I dette kapitlet skal vi se på en rekke sider ved boforholdene, som boligens størrelse, standard og hva det koster å bo.

Vi vil også trekke inn omgivelsene rundt boligen, nærmiljøet, støy, trafikk og lekemuligheter for barn.

Boligen og miljøet omkring er rammen om vårt daglige liv. Her oppholder vi oss en stor del av døgnet 24 timer.

Gjennomsnittlig tilbringer personer i alderen 16–74 år nærmere 18 timer pr. dag i boligen og nærmiljøet. Noen grupper bruker enda mer av tiden sin her. Hjemmearbeidende kvinner og pensjonister bruker rundt 21 timer pr. dag i boligen og nærmiljøet. (Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81).

For de aller fleste barn under skolepliktig alder er bolig- og nærmiljøet viktigste oppholds- og lekeområde.

En rekke aktiviteter foregår i boligen. Folk som har arbeid utenfor hjemmet, bruker mesteparten av fritiden sin i boligen. Her spiser og sover vi og forbereder oss til ny arbeidsinnsats. For mange er boligen også arbeidsplass. I 1981 var det 436 000 kvinner i alderen 16–66 år som hadde arbeid hjemme i husholdninger med 2 eller flere personer som hovedbeskjefti-

gelse. I boligen utvikler vi og tar vare på våre sosiale kontakter. Vi gir omsorg til hverandre, til barn og syke. De fleste sykedager tilbringes i boligen, ikke på offentlige institusjoner.

Boligstandarden har økt

Det finnes ingen klare normer for hva som er en god og hva som er en dårlig bolig. En bolig som er god for en husholdning, passer kanskje dårlig for en annen. Forskjellige husholdninger trenger ulike boliger, både når det gjelder størrelse og standard. Det har vært en stor bedring i boligstandarden i Norge de siste 50 årene, både når det gjelder sanitærstandard, bygge- og innredningsmaterialer.

Det er færre som bor trangt i dag enn tidligere. Med dette mener vi at det er færre personer pr. rom i dag enn for bare 20 år siden. Dette skyldes ikke bare at det er blitt bygd flere store boliger. Også størrelsen på husholdningene har endret seg. I 1980 var gjennomsnittlig husholdningsstørrelse 2,7 personer, mens den 20 år tidligere var 3,3 personer.

Det er lite som tyder på at det er noen klar sammenheng mellom boligens størrelse og standard. Det finnes både små og store boliger av ulik standard. Boligstandarden er heller ikke entydig bestemt av boligens alder.

Hvor mye vi betaler for å bo bestemmer hva som blir igjen til annet forbruk

Det vi betaler for å bo har stor betydning for husholdningens velferd. Er boutgiftene høye, eller hvis de øker mer enn husholdningsinntektene, kan det bli lite igjen til andre utgiftsposter som mat, klær, transport og fritid.

Alle husstander skaffer seg bolig minst én gang i løpet av livet. Hvordan vi skaffer oss bolig, om vi kjøper, leier eller arver den, og hva slags bolig vi skaffer oss, betyr mye for hvor store boutgifter vi får.

Kjøp av bolig er en av de største investeringer en husholdning gjør. De fleste er nødt til å ta opp boliglån, og dette får konsekvenser for husholdningens økonomi i flere år framover. Alle husholdninger, også de som leier eller arver bolig, kan ha betydelige boutgifter i form av husleie og drift av boligen, som vedlikehold, lys og brensel. De store endringene i boutgifter får vi stort sett bare når vi skifter bolig.

Når vi flytter inn i en bolig synes boutgiftene å være mer eller mindre fastlagt. På kort sikt er det derfor vanligvis lite vi kan gjøre for å endre boutgiftene i forhold til inntekten. På noe lengre sikt kan vi likevel velge å gi boligen og boutgiftene høy eller lav prioritet i forhold til annet forbruk.

Selv om vi bare innenfor visse grenser kan velge den boligen vi ønsker, gir boligen likevel uttrykk for vår livsstil gjennom type og størrelse, hvordan vi innreder den og hva slags strøk den ligger i.

Store endringer i bestemmelsene om pris- og eiendomsforhold til boliger etter 1980

I dette kapitlet bruker vi data fra Folke- og boligteiling 1980, Boforholdsundersøkelsen 1981 og Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. Boforholdene vi beskriver er typiske for tiden omkring 1980. Etter dette har det skjedd en god del endringer i bestemmelsene om pris- og eiendomsforhold til boliger: Takstene på andelsboliger gjorde et kraftig hopp i september 1982; aksje- og borettslagsboliger utenfor det organiserte boligsamvirket er nå unntatt fra pristakstsystemet; det er mulig å oppløse frittstående borettslag; leiegårder kan gjøres om til eierleiligheter; Husbanken har endret vilkårene for tilbakebetaling av lån; reglene for å få bostøtte er blitt noe forandret. Den nye boligpolitiske situasjonen har fått en rekke konsekvenser for folks boforhold, ikke minst av økonomisk art. Disse har vi ikke klart å fange opp i dette kapitlet. Leserene må derfor ta i betraktning at det har skjedd endringer på boligområdet etter 1980.

Befolkning og boligmasse

Boforholdene endrer seg langsomt

Noe forenklet kan vi si at boforholdene våre i stor grad er bestemt av:

- hvor mange boliger som finnes i de ulike deler av landet
- hva slags størrelse og standard disse boligene har
- hvor mange husholdninger som bor i de ulike deler av landet
- hvor mange personer det er i hver husholdning og alderen på disse.

Både folketallet og antall boliger har endret seg langsomt de siste 10-årene. I året 1980 økte folketallet med bare ½ prosent og tallet på boliger økte med omkring 2 prosent. Størparten av endringene i boforholdene skjer innenfor den bestående boligmassen, ved endringer i familiesammensetningen, utbedring eller utvidelse av boligen, flytting fra en bolig til en annen.

«Flukten fra landsbygda»

Næringslivet har endret seg. Dette har i tiden etter 2. verdenskrig blant annet ført til flytting fra spredtbygde strøk til byer og tettsteder.

I 1960 bodde 57 prosent av befolkningen i tettbygde strøk, i 1970 var andelen økt til 66 prosent og i 1980 var den 70 prosent.

Utviklingen har ført til et økt behov for nye boliger og stor boligetterpørsel i byer og tettsteder med stor tilflytting, og mindre etterspørsel i fraflyttingsområdene.

Mindre husholdninger, flere enslige

Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse har aytatt helt siden århundreskiftet. Folketellingene viser at det i 1960 var 3,3 personer pr. bolig, i 1970 var det 2,9 og i 1980 var det 2,7.

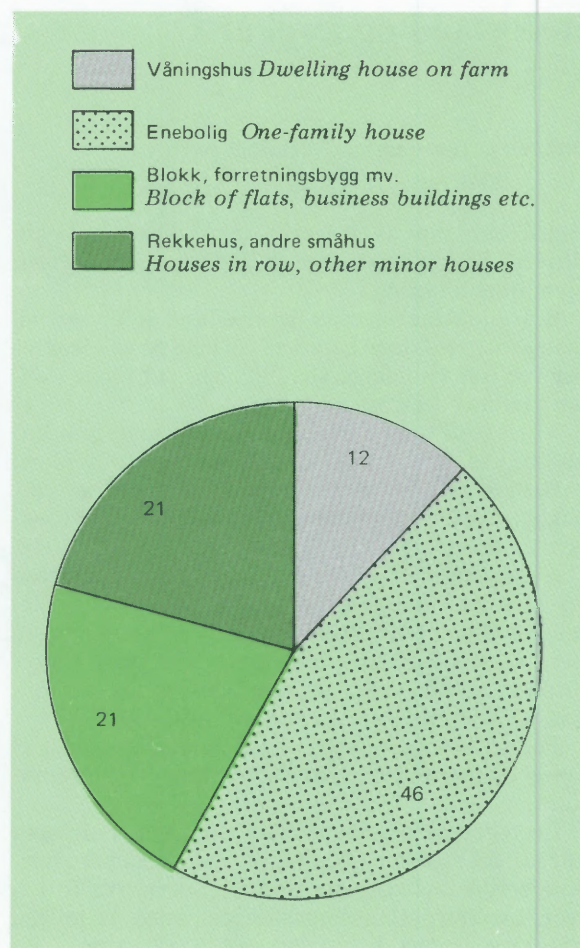
Behovet for boliger har dermed økt mer enn folketallet. I den senere tid er det særlig tallet på enperson-husholdninger som har økt. Mens disse utgjorde 14 prosent av alle husholdninger i 1960, var andelen økt til 21 prosent i 1970 og til 28 prosent i 1980.

Ulik fordeling av hustyper i byer og spredtbygde strøk

Folketellingen viser at det var i overkant av 1,5 millioner bebodde boliger her i landet ved utgangen av 1980. En husholdning er de som bor i en bolig.

Den vanligste boligtypen i Norge er eneboligen. 46 prosent av boligene i 1980 var frittliggende eneboliger.

Figur 9.1. Fordeling etter hustype. Prosent Distribution by type of house. Per cent

Kilde: Folke- og boligteiling 1980.
Source: Population and Housing Census 1980.

ger. Boliger i rekkehus og andre småhus utgjorde 21 prosent, samme andel som boliger i blokker, bygårder eller forretningsbygg. 12 prosent av boligene fantes i våningshus på gårdsbruk (figur 9.1).

I hovedtrekk har vi tre typer bosetting i Norge (tabell 9.1):

- Spredt bebyggelse med eneboliger og våningshus på landsbygda.

- Noe tettere bebyggelse med hovedsakelig eneboliger, men også rekkehus og andre småhus i små og middels store tettsteder og byer.
- Tett bebyggelse med hovedsakelig boligblokker mv., med en del rekkehus og andre småhus i Oslo, Bergen og Trondheim.

Tabell 9.1. Boliger i spredt- og tettbygde strøk, etter hustype. Prosent *Dwellings in sparsely and densely populated areas, by type of house. Per cent*

Bostedsstrøk <i>Residence area</i>	I alt <i>Total</i>	Våningshus <i>Dwelling house on farm</i>	Enebolig <i>One-family dwelling house</i>	Rekkehus, andre småhus <i>Houses in row, other minor houses</i>	Blokk, forretningsbygg <i>Block of flats, business buildings etc.</i>
Alle boliger <i>All dwellings</i>	100	15	44	21	20
Spredtbygd <i>Sparsely populated</i>	100	44	49	6	2
Mindre tettsted <i>Minor settlement</i>	100	5	63	21	12
Liten by/større tettsted <i>Little town/larger settlement</i>	100	2	47	33	18
Større by <i>Larger town</i>	100	1	40	40	18
Oslo, Bergen, Trondheim	100	0	14	23	64

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981. *Source: Survey of Housing Conditions 1981.*

2 av 3 boliger er bygd etter 2. verdenskrig

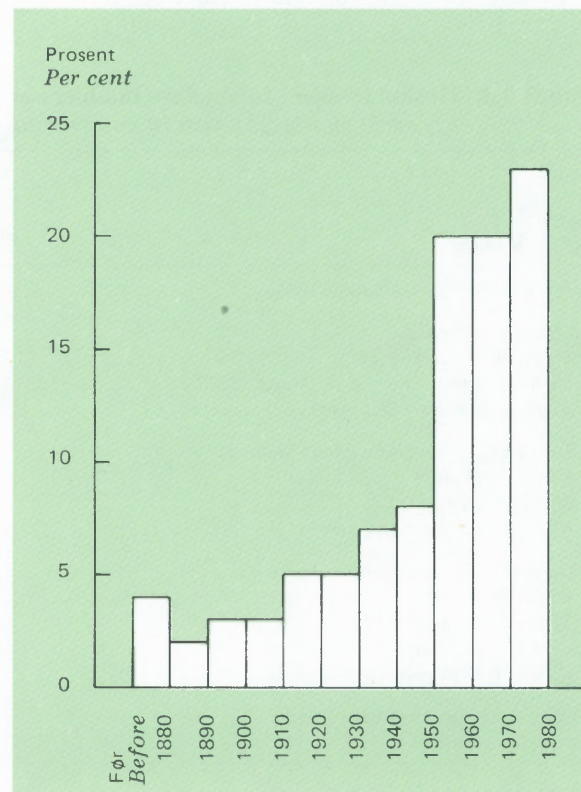
62 prosent av boligene i Norge er bygd etter 1950 (figur 9.2).

Den sterke boligbyggingen i tiden etter 1950 har flere årsaker. Det var praktisk talt ingen boligbygging under krigen og boligene var nedslitt og delvis ødelagt. Myndighetenes boligpolitikk, blant annet med rimelige boliglån, la forholdene til rette for økt boligbygging.

Boligbildet endret seg med utbyggingen etter 1950, mer i tettbygde enn i spredtbygde strøk, mest i områder med mye nybygging. Flesteparten av rekkehuse- ne, kjedehusene og de vertikaldelte tomannsboligene er bygd etter 1950. Det samme gjelder de frittliggende boligblokkene. Av eneboligene er 70 prosent bygd i tidsrommet 1950–80.

Størst andel eldre boliger er det blant våningshus og bygårder (tabell 9.2).

Figur 9.2. Boligene etter byggeår. Prosent *Dwellings by year of construction. Per cent*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Tabell 9.2. Boliger i forskjellige hustyper, etter byggeår. Prosent *Dwellings in different types of houses, by year of construction. Per cent*

	I alt <i>Total</i>	Byggeår <i>Year of construction</i>		
		Før 1921 <i>Before</i>	1921-1950	Etter 1950 <i>After</i>
Alle boliger <i>All dwellings</i>	100	19	20	62
HUSTYPE TYPE OF HOUSE				
Våningshus <i>Dwelling house on farm</i>	100	49	26	26
Frittliggende enebolig <i>One-family dwelling house</i>	100	12	19	70
Vertikaldelte småhus <i>Vertically divided minor houses</i>	100	4	8	88
Horisontaldelte småhus <i>Horizontally divided minor houses</i>	100	16	30	54
Frittliggende blokk <i>Detached block of flats</i>	100	2	9	88
Bygårder <i>Square buildings</i>	100	45	32	22
Kombinerte bolig- og forretningsbygg <i>Combined buildings</i>	100	32	25	43

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981. Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Ektepar med barn bor oftest i nye boliger

Det ser ut til at folk i forskjellige familiefaser bor i boliger fra ulike tidsperioder. Noe forenklet er det slik at:

- Enslige bor oftere enn andre i eldre boliger.

- Husholdninger med barn bor oftere i nye boliger.
- Eldre bor oftere enn yngre i eldre boliger.

Dette kan tyde på at det særlig er relativt unge familier med barn som flytter inn i nybygde boliger, og at fok relativt sjelden skifter bolig.

Med nye boliger menes her boliger bygd i 1961 og senere (tabell 9.3).

Tabell 9.3. Husholdninger i forskjellige familiefaser¹, etter boligens byggeår. Prosent *Households in different life cycle phases,¹ by year of construction of the dwelling. Per cent*

Familiefase ¹ <i>Life cycle phase¹</i>	I alt <i>Total</i>	Byggeår <i>Year of construction</i>	
		Før 1961 <i>Before</i>	1961-80
Alle husholdninger <i>All households</i>	100	57	43
Enslige <i>Unmarried</i>			
Under 30 år <i>years</i>	100	61	39
30-66 år <i>years</i>	100	67	33
67 år og over <i>years and over</i>	100	76	24
Gifte uten barn <i>Married without children</i>			
Under 30 år <i>years</i>	100	48	52
30-66 år <i>years</i>	100	66	34
67 år og over <i>years and over</i>	100	84	16
Gifte med barn <i>Married with children</i>			
Under 30 år <i>years</i>	100	43	57
30 år og over <i>years and over</i>			
- barn under 7 år <i>children under 7 years</i>	100	32	68
- barn 7-17 år <i>children 7-17 years</i>	100	40	60
Enslige forsørgere med barn <i>Single parents with children</i>	100	42	58

¹ Bygger på hovedinntektstakerens alder.

¹ Based on age of main income earner in the household.

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981. Source: Survey of Housing Conditions 1981.

I 1970-årene ble det bygd rundt 40 000 nye boliger i året

Byggearealstatistikken viser at i 10-året 1971–1980 ble det tatt i bruk omkring 390 000 nye boliger her i landet.

Ifølge folketellingene økte tallet på bebodde boliger fra 1970 til 1980 med ca. 230 000, altså betydelig lavere enn tallet på nye leiligheter tatt i bruk i samme tidsrom. Tallene tyder på at det har vært en avgang på ca. 160 000 boliger eller omkring 16 000 pr. år i 1970-årene. Kommunal- og arbeidsdepartementet anslø avgangen av boliger i 1960-årene til knapt 11 000 pr. år (St.meld. nr. 12, 1981–82). Vi antar at de viktigste årsakene til avgang av boliger er:

- sammenslåing av mindre boliger til større
- bruksendring til nærings- eller fritidsformål
- riving i forbindelse med bygge- og anleggsvirksomhet.

Sammenslåing av boliger synes å være den viktigste årsaken. Boforholdsundersøkelsen 1981 viser at 6 prosent av husholdningene bodde i boliger som tidligere hadde bestått av flere boliger.

Sannsynligvis er det mest små boliger som har gått ut på denne måten. Avgangen omfatter ellers både eldre og nyere boliger.

Etablerte husholdninger skaffer seg nye boliger

Når en husholdning flytter til en ny bolig blir i mange tilfelle deres gamle bolig ledig, og en annen husholdning kan overta denne. Det oppstår hva vi kaller en flyttekjede. En slik kjede kan starte ved at en ny bolig blir tatt i bruk eller ved at en eldre bolig blir ledig. En flyttekjede opphører hvis en nyetablert husholdning flytter inn i den siste boligen i kjeden, eller hvis denne boligen blir slått sammen med en annen bolig, tatt i bruk for annet enn boligformål eller blir stående tom.

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har foretatt undersøkelser av slike flyttekjerder i Oslo og Trondheim i tidsrommet 1977–1980.

Undersøkelsene viser at nybygde boliger for det meste overtas av etablerte husholdninger med hovedperson 30 år og over og av husholdninger med midtels høy eller høy inntekt (ca. kr 80 000 og over i 1980). Yngre enslige, yngre ektepar og yngre barnefamilier, og husholdninger med lav inntekt, overtar oftere de eldre boligene som blir ledige i flyttekjeden.

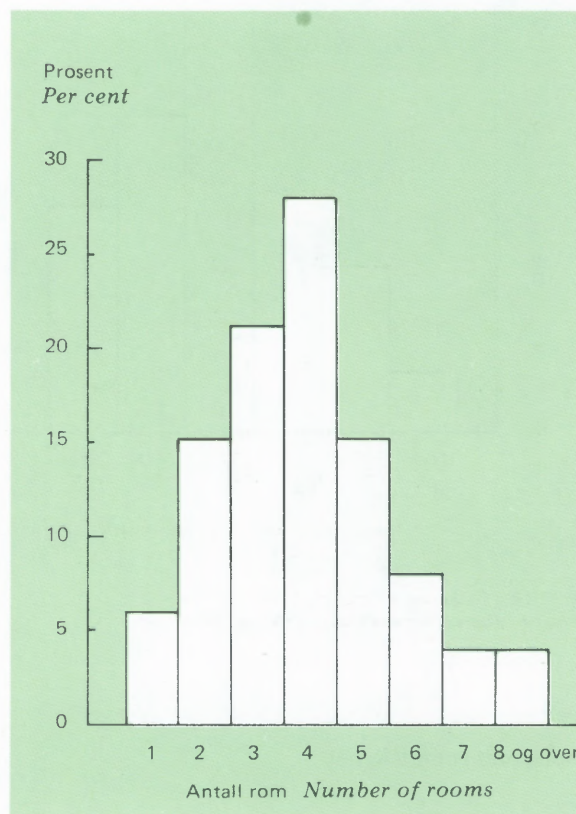
Boligstørrelse

Flere måter å måle boligstørrelse på

Personer i alderen 16–74 år tilbringer i gjennomsnitt $\frac{3}{4}$ av døgnet i boligen og de nære omgivelser. Her utfører vi svært mange aktiviteter, både alene og sammen med andre. Fordi vi lever i et land med til dels hardt klima, må mange aktiviteter foregå innendørs, særlig i vinterhalvåret. Boligene våre bør derfor kunne gi plass for en rimelig utfoldelse. Boligstørrelsen kan måles både i kvadratmeter og antall rom. Det finnes ingen klare regler for hvor stor bolig en husholdning trenger, dette avhenger av hvor mange personer det er i husholdningen, hvordan husholdningen er sammensatt og hvilke aktiviteter de ønsker skal foregå i boligen.

En medvirkende årsak til utviklingen av boligstørrelsen i etterkrigstiden har vært de normer Husbanken har satt som betingelse for tildeling av boliglån.

Figur 9.3. Boliger etter antall rom. Prosent *Dwellings by number of rooms. Per cent*

Kilde: Folke- og bolig telling 1980.
Source: Population and Housing Census 1980.

Halvparten av boligene er på 3 eller 4 rom

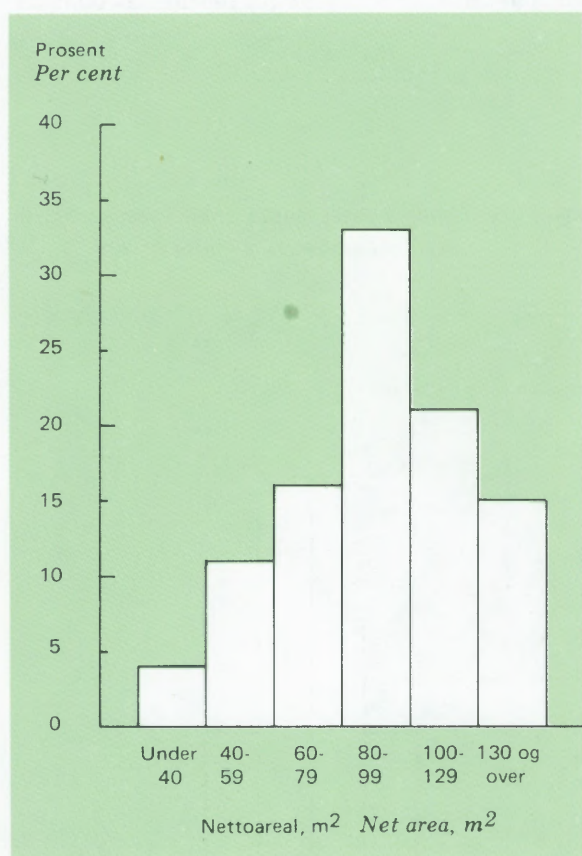
Når antall rom brukes som mål på boligens størrelse, menes tallet på beboelsesrom på 6 m² eller mer, unntatt kjøkken. Bad, entré, gang og andre små rom regnes ikke med i dette målet for boligstørrelse.

Etter Folke- og bolig telling 1980 var det i gjennomsnitt 3,9 rom og 2,7 personer pr. bolig, eller gjennomsnittlig 1,4 rom pr. person.

Nesten halvparten av boligene i Norge i 1980 var på 3 eller 4 rom. Rundt 20 prosent av boligene hadde 1 eller 2 rom og rundt 30 prosent 5 rom eller mer (figur 9.3).

Måler vi boligens størrelse etter antall kvadratmeter inne i boligen, viser det seg at gjennomsnittlig størrelse for alle boliger i landet er 85 m². 1/3 av boligene i Norge er mindre enn 80 m². 36 prosent er på 100 m² og mer (figur 9.4).

Figur 9.4. Boliger etter nettoareal i m². Prosent
Dwellings by net area in m². Per cent

Kilde: Folke- og bolig telling 1980.
Source: Population and Housing Census 1980.

Boligenes rommelighet

Skal vi si noe om en bolig er trang eller romslig, må vi se på boligstørrelse pr. person. Vi kan regne ut antall

rom pr. person eller antall kvadratmeter pr. person og få et mål for tettheten. Men det finnes ingen klare regler for hvor mange rom eller kvadratmeter en husholdning trenger pr. person. Når vi har valgt et mål for hva som er en trang, en normal og en romslig bolig, er dette målet bygd på subjektive vurderinger som knytter seg til boforholdene i Norge idag. Vi mener at målet kan forsvares ved at det bygger på allmenne oppfatninger av hva som er en trang og hva som er en romslig bolig.

«Normalboligen» trenger ett rom pr. person

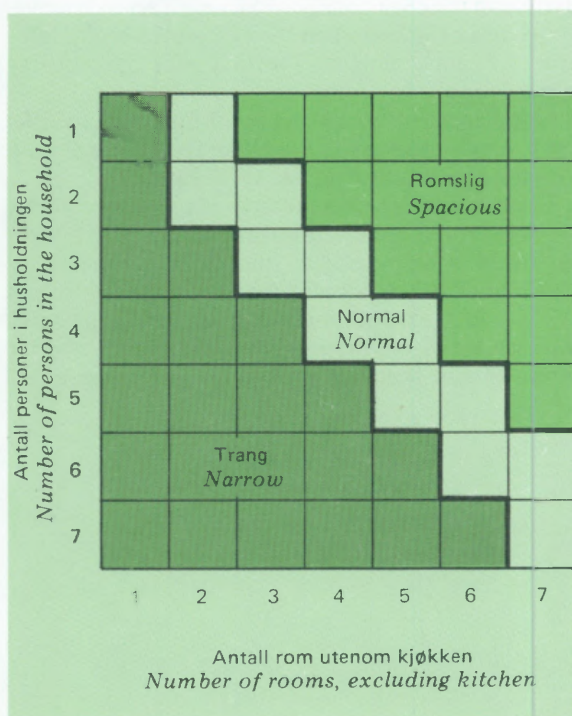
Vi har valgt å benytte en definisjon av trangboddhet utarbeidet av Norges byggforskningsinstitutt (NBI). Denne tar utgangspunkt i antall rom og antall personer i husholdningen. Kjøkken er ikke tatt med i beregningen av antall rom.

- Trangbodde boliger er boliger som har mindre enn 1 rom pr. person i husholdningen, f.eks. 2 rom for 3 personer. Unntatt er enpersonhusholdninger som regnes å bo trangt hvis de bare har 1 rom.

- Normalt store boliger er boliger med 1 rom pr. person eller 1 rom mer enn antall personer, f.eks. 3 eller 4 rom for 3 personer. For enpersonhusholdninger regnes 2 rom som normalt.

- Romslige boliger er boliger med 2 eller flere rom mer enn antall personer i husholdningen, f.eks. 5 eller flere rom for 3 personer (figur 9.5).

Figur 9.5. Definisjon av trangbodde, normalt store og romslige boliger
Definition of narrow, normal and spacious dwellings

Hvor mange bor trangt?

I 1980 bodde 32 prosent av husholdningene i landet romslig, 47 prosent bodde normalt og 21 prosent trangt etter våre definisjoner. Alt i alt var det ca. 325 000 husholdninger som bodde trangt (tabell 9.4). Enpersonhusholdningene utgjorde 40 prosent av de trangbodde.

Det er husholdninger med 5 personer og 6 personer og flere som har største andel trangbodde, henholdsvis 43 og 53 prosent (tabell 9.5). Dette er gjerne familier med barn, og det kan reises spørsmål om hvor godt trangboddhetsdefinisjonen vår passer for denne gruppen husholdninger.

Tabell 9.4. Husholdninger som bor romslig, normalt eller trangt. 1980 *Households in spacious, normal or narrow dwellings. 1980*

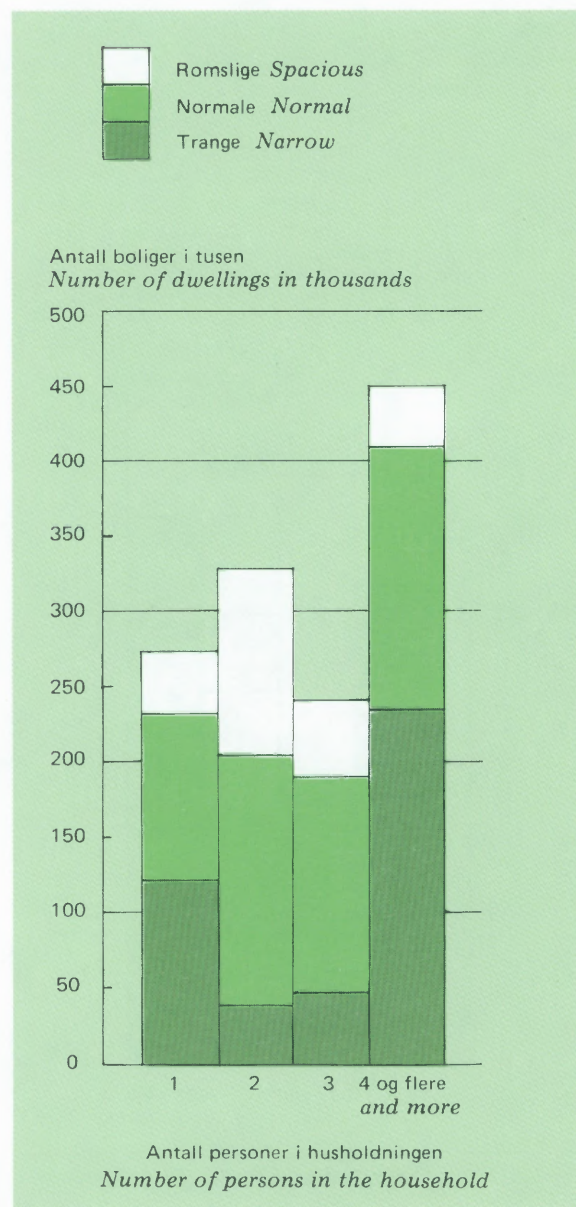
	Husholdninger <i>Households</i>	Prosent <i>Per cent</i>
I alt <i>Total</i>	1 523 600	100
Romslig <i>Spacious</i>	486 700	32
Normalt <i>Normal</i>	712 000	47
Trangt <i>Narrow</i>	324 900	21

Kilde: Norges byggforskningsinstitutt.
Source: Norwegian Building Research Institute.

Færre bor trangt nå enn tidligere

Det er færre som bor trangt i dag enn tidligere. Andelen husholdninger som bor trangt gikk ned fra 34 prosent i 1970 til 21 prosent i 1980. Andel husholdninger som bor trangt har sunket for alle husholdningsstørrelser (figurene 9.6 og 9.7).

Figur 9.6. Trange og romslige boliger 1970 *Narrow and spacious dwellings 1970*

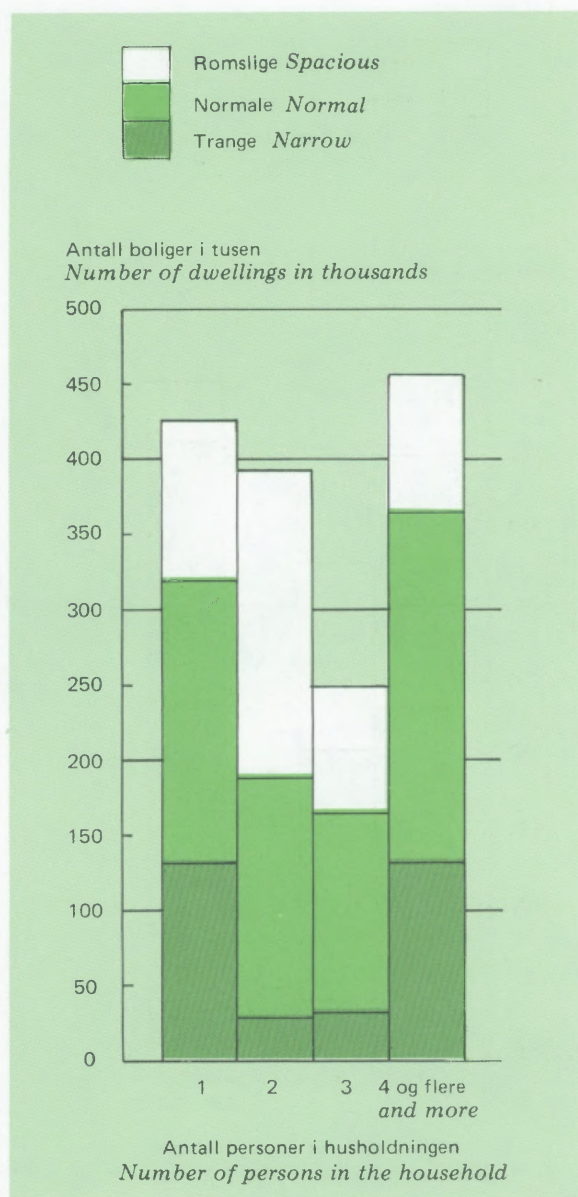
Kilde: Norges byggforskningsinstitutt.
Source: Norwegian Building Research Institute.

Tabell 9.5. Husholdninger av forskjellig størrelse som bor trangt. Prosent. 1970 og 1980 *Households of different size living narrow. Per cent. 1970 and 1980*

	Alle <i>All</i>	Antall personer i husholdningen <i>Number of persons in the household</i>					
		1	2	3	4	5	6 og flere <i>and more</i>
1970	34	44	12	20	37	63	75
1980	21	31	7	13	17	43	53

Kilde: Norges byggforskningsinstitutt. Source: Norwegian Building Research Institute.

Figur 9.7. Trange og romslige boliger 1980 *Narrow and spacious dwellings 1980*

Kilde: Norges byggforskningsinstitutt.
Source: Norwegian Building Research Institute.

Boligstandard

Ingen klar sammenheng mellom boligens alder og standard

Med standard mener vi hvilken stand boligen er i, hva som finnes av bad og vannklosett, oppvarming, isolering etc. Det er ikke noen klar sammenheng mellom boligens alder og standard, selv om nyere boliger vanligvis har høyere standard enn eldre. Boligstandarden kan heves ved utbedring og påbygging.

Få mangler kjøkken

Bare 3 prosent av boligene i Norge manglet kjøkken i 1980, men 17 prosent hadde kjøkken som var mindre enn bygningsforskriftens minstekrav på 6 m². Det er særlig 1- og 2-roms boligene som mangler kjøkken. Det er flest unge husstander som bor i boliger uten kjøkken, særlig enslige under 30 år og ektepar under 30 år uten barn.

14 prosent av boligene mangler både bad og vannklosett

I 1980 manglet ca. 270 000 boliger bad. Ca. 265 000 boliger manglet vannklosett. Dette er henholdsvis 18 og 17 prosent av boligmassen. Rundt 220 000 boliger (14 prosent) manglet både bad og vannklosett.

Av boliger som mangler både bad og vannklosett finnes 3 av 4 i spredtbygde strøk og mindre tettsteder. 70 prosent av disse boligene er bygd før 1940. I våningshus og bygårder er det størst andel boliger uten bad og vannklosett. Det har skjedd en forbedring av norske boliger de siste 10 år når det gjelder sanitærutstyr. I 1970 manglet 34 prosent av boligene bad og 31 prosent manglet vannklosett.

2 av 3 boliger i våningshus fyrer med ved

Det er mest vanlig med elektrisk oppvarming i norske boliger. Dette finnes i 4 av 10 boliger. Andelen som har elektrisk fyring har økt fra 27 prosent i 1973 til 42 prosent i 1981.

Rundt 1 av 4 husstander i landet fyrer med fast brensel – i hovedsak betyr dette vedfyring. I våningshus er det derimot 2 av 3 husstander som har slik fyring som viktigste oppvarmingsmåte.

Flest ønsker om utbedringer i eldre boliger

I Boforholdsundersøkelsen 1981 ble det spurt om behov for utbedring og påbygging av boligen. Svarene bygger i stor grad på subjektive vurderinger fra beboernes side, men de gir et visst inntrykk av boligstandarden i landet.

Ønsker om utbedringer er størst i eldre boliger. Det er særlig vinduer og dører folk ønsker å få skiftet ut, samt isolasjon av vegger, tak og gulv (tabell 9.6). Det er flest som ønsker utbedringer blant dem som bor i våningshus eller i bygårder.

Tabell 9.6. Ønsker om utskiftninger i gamle og nye boliger. Prosent *Needs for replacement in old and new dwellings. Per cent*

	Alle <i>All</i>	I boliger bygd <i>In dwellings built</i>	
		Før 1961 <i>Before</i>	1961 og senere <i>and later</i>
Nye vinduer eller dører <i>New windows or doors</i>	34	43	22
Elektrisk anlegg, ledninger <i>Electrical system, cables</i>	9	13	3
Isolasjon av yttervegger, tak eller gulv <i>Isolation of exterior walls, roof, floors</i>	28	33	15

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981. *Source: Survey of Housing Conditions 1981.*

Husholdninger med høye inntekter har flest ønsker om å foreta utbedringer

I hvilken grad beboernes ønsker om utbedringer av boligen blir gjennomført er ofte avhengig av deres økonomi.

Undersøkelser foretatt av Norges byggforskningsinstitutt, viser at det er husholdninger i de høyeste inntektsklassene som har flest ønsker om utbedringer. Det er lite sannsynlig at disse husholdningene bor i de dårligste boligene. Dette tyder på at svarene som gis påvirkes av husholdningenes evne til å finansiere eventuell utbedring eller påbygging. Husholdninger med lav inntekt kan derfor ha gitt beskjedne ønsker om utbedringer.

Vi har nå sett på to mål for husholdningenes boforhold: Boligens størrelse og standard. Vi har ikke undersøkt sammenhengen mellom disse, men vi vet at det finnes mange store boliger av dårlig standard og mange mindre boliger av god standard.

Boligens omgivelser, trafikk, tilgang til service

Vi er blitt mer opptatt av omgivelsene rundt boligen

I de første årene etter 2. verdenskrig var den dårlige boligstandarden og boligmangelen de viktigste temaene i boligdebatten. I 1960- og 1970-årene har diskusjonen omkring boligens omgivelser fått en mer sentral plass. Dette kan ha flere årsaker:

- Mange bor nå så bra at velferdsøkningen blir relativt liten ved ytterligere forbedringer av boligstandarden.
- Problemene med støy og forurensninger fra trafikken har økt i en rekke boligområder. I byene er det mange steder få friarealer og dårlige lekemuligheter for barn.

Dermed er det blitt mer aktuelt å forbedre omgivelsene rundt boligen.

De aller fleste tilbringer mye av fritida i og rundt

boligen, særlig de som ikke har arbeid utenfor hjemmet. De grupper som oppholder seg mest i nærheten av boligen er barn, hjemmearbeidende, pensjonister og andre trygdede.

Også mulighetene for å komme til og fra boligen, til arbeid, butikker og serviceinstitusjoner er viktig for våre levekår.

Stor trafikk er en miljøplage

Det har vært en voldsom økning i antall kjøretøyer de siste årene. Fra 1968 til 1981 fikk vi en fordobling, slik at det i 1981 var godt over 2 millioner kjøretøyer her i landet. Biltrafikken oppleves som en miljøbelastning i en rekke boligområder. Trafikkforholdene i nærheten av boligen virker inn på hvordan vi bruker utearealene. Biltrafikken fører med seg støy og forurensninger, men er også en fare for alle som oppholder seg i nærheten av den som «myke» eller «harde» trafikanter.

Hver 5. husstand i de største byene er plaget av trafikken

37 prosent av husholdningene i landet mener at trafikken på nærmeste vei eller gate er sterk eller svært sterk. 15 prosent av husholdningene synes trafikken er plagsom. I Oslo, Bergen og Trondheim er andelen som er plaget av trafikken 2½ gang større enn i spredtbygde strøk (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Trafikken fører med seg støy og forurensninger

Biltrafikk fører med seg støy og forurensning. 38 prosent av husholdningene hører trafikkstøy inne i boligen. Lavest andel av husholdninger som hører støy finnes i spredtbygde strøk (28 prosent), mens i byer og tettsteder er det over 40 prosent som hører trafikkstøy inne i boligen. Trafikken bringer gjerne med seg forurensninger fra eksos. Hver 5. husholdning i landet merker forurensning fra trafikk. Størst

forurensning er det i storbyene. I Oslo, Bergen og Trondheim merker tredjeparten av husholdningene forurensninger fra trafikken (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Trafikkulykker hvor barn er innblandet skjer nær hjemmet

I 1981 ble 1 354 barn i alderen 0–14 år skadd i trafikken. 40 barn ble drept (SU 33/82). De fleste ulykker skjer i tettbygde områder. Barn leker i umiddelbar nærhet av boligen. Omtrent $\frac{3}{4}$ av alle trafikkulykker hvor barn er innblandet skjer i nærmiljøet, 40 prosent mindre enn 100 meter fra hjemmet. Om lag 20 prosent av ulykkene for skolebarn skjer på skoleveien (Stortingsmelding 16 (1979–80): Bedre nærmiljø).

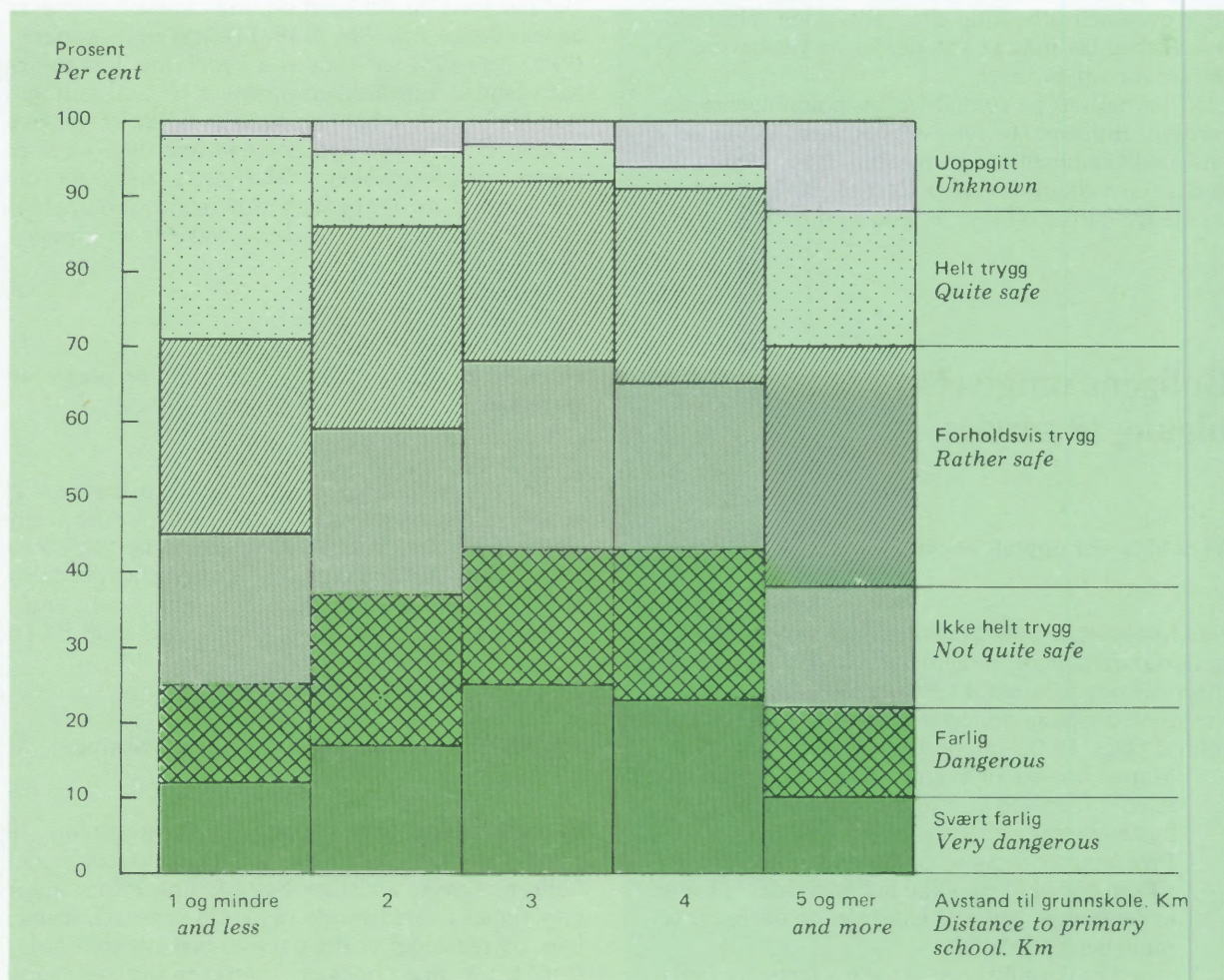
Trafikkforholdene hindrer barn i å være ute

44 prosent av alle husholdningene mener de absolutt ikke eller helst ikke ville slippe et 5 år gammelt barn alene ut, fordi trafikken er for farlig. 19 prosent mener det er helt trygt å la barn være alene ute (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Farligst er trafikken i Oslo, Bergen og Trondheim. Godt over halvparten av husholdningene her mener trafikkforholdene nær boligen er så farlige at et 5 år gammelt barn absolutt ikke eller helst ikke bør slippes ut alene. Bare 1/10 av husholdningene mener trafikkforholdene er helt trygge.

I spredtbygde strøk mener over $\frac{1}{4}$ av husholdningene at det er helt trygt å la et 5 år gammelt barn være alene ute.

Figur 9.8. Vurdering av barns skolevei. Prosent *Evaluation of children's way to school. Per cent*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.

Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Tryggest skolevei for barn som har skoleskyss

I 1981 var hvert 5. barn som ble drept eller skadd fotgjenger på vei til eller fra skolen. Blant syklistene under 15 år som ble drept eller skadd var hver 6. på skolevei.

I hvor stor grad barn har trygg skolevei ser ikke ut til å være avhengig av om de bor i spredtbygde strøk, i tettsteder eller i byer. 29 prosent av husholdningene mener at barnas skolevei er farlig eller svært farlig. 47 prosent mener at skoleveien er forholdsvis eller helt trygg (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Barn som har lang skolevei går ofte langs trafikkerte veier. Skoleveiens lengde er derfor svært utslagsgivende for om den er trygg eller ikke. For barn som har mindre enn 4 kilometer skolevei, øker andelen som har farlig eller svært farlig vei til skolen med økende avstand (figur 9.8).

Etter grunnskoleloven er grensen for skoleskyss 4 kilometer skolevei. I spredtbygde strøk bor nesten tredjedelen av husholdningene 4 kilometer eller lenger unna nærmeste grunnskole. Når avstanden blir så lang bruker de fleste barn et transportmiddel til skolen. I store deler av landet er skolebussen et vanlig skyssmiddel. For barn som har 5 kilometer eller mer til skolen synker andelen av husstander som synes skoleveien er svært farlig eller farlig, mens andelen som synes skoleveien er forholdsvis eller helt trygg øker.

Husholdninger i spredtbygde strøk har lengst avstand til butikker og andre serviceinstitusjoner

Til daglig bruker vi flere typer serviceinstitusjoner: Barn går på skolen, vi handler inn mat, post sendes og mottas og regninger betales. Blir vi syke trenger vi lege, og de aller fleste er hos tannlegen med jevne mellomrom.

Avstanden til de ulike servicetilbud varierer svært mye mellom de ulike bostedstyper i landet. Vanligvis har de som bor i spredtbygde strøk lengst avstand til serviceinstitusjonene, mens de som bor i Oslo, Bergen og Trondheim har kortest avstand.

Gjennomsnittlig avstand til nærmeste dagligvarehandel er 1,8 kilometer. I spredtbygde strøk har over halvparten av husstandene lenger vei til butikken, mens i byer og tettsteder bor de aller fleste innenfor 1 kilometers avstand fra nærmeste dagligvarehandel.

Avstandene til nærmeste postkontor, bank, lege, tannlege og større butikksenter varierer mye med bostedsstrøk. Totalt er gjennomsnittsavstanden til nærmeste postkontor rundt 11 kilometer, og 90 kilometer til et større butikksenter.

I spredtbygde strøk kan avstandene til serviceinstitusjonene bli svært lange. I storbyene har de aller fleste det meste av servicen under 1 kilometer fra boligen (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Mange husholdninger er avhengig av transport for å dekke daglige servicebehov

I mange tilfeller forteller kilometeravstanden lite om den reelle tilgjengeligheten til serviceinstitusjonene. De fleste vil trolig akseptere lenger avstand til service som ikke brukes til daglig, f.eks. tannlege, enn til nærmeste dagligvarehandel. Det er begrenset hvor langt vi kan sykle eller gå hver dag for å gjøre innkjøp. Vanligvis regner vi med at en voksen person går ca. 1,5 kilometer på 15 minutter. I spredtbygde strøk er mange husholdninger derfor avhengig av bil eller andre transportmidler for å dekke daglige servicebehov.

Ikke alle kan kjøre bil

Vi trenger kollektiv transport, både til våre arbeidsreiser og for å gjennomføre andre kortere og lengre turer.

69 prosent av husholdningene i Norge eide eller hadde adgang til privatbil i 1981. Det er likevel store grupper av befolkningen som ikke kan kjøre bil. For å ta sertifikat må man ha fylt 18 år. Noen grupper, som eldre og funksjonshemmede, kan ha vansker med å kjøre bil av helsemessige årsaker. De husholdninger som har bil har vanligvis bare 1 bil, og dersom denne er i bruk, er de andre husholdningsmedlemmene avhengig av andre transporttilbud.

Nesten alle har tilgang til buss

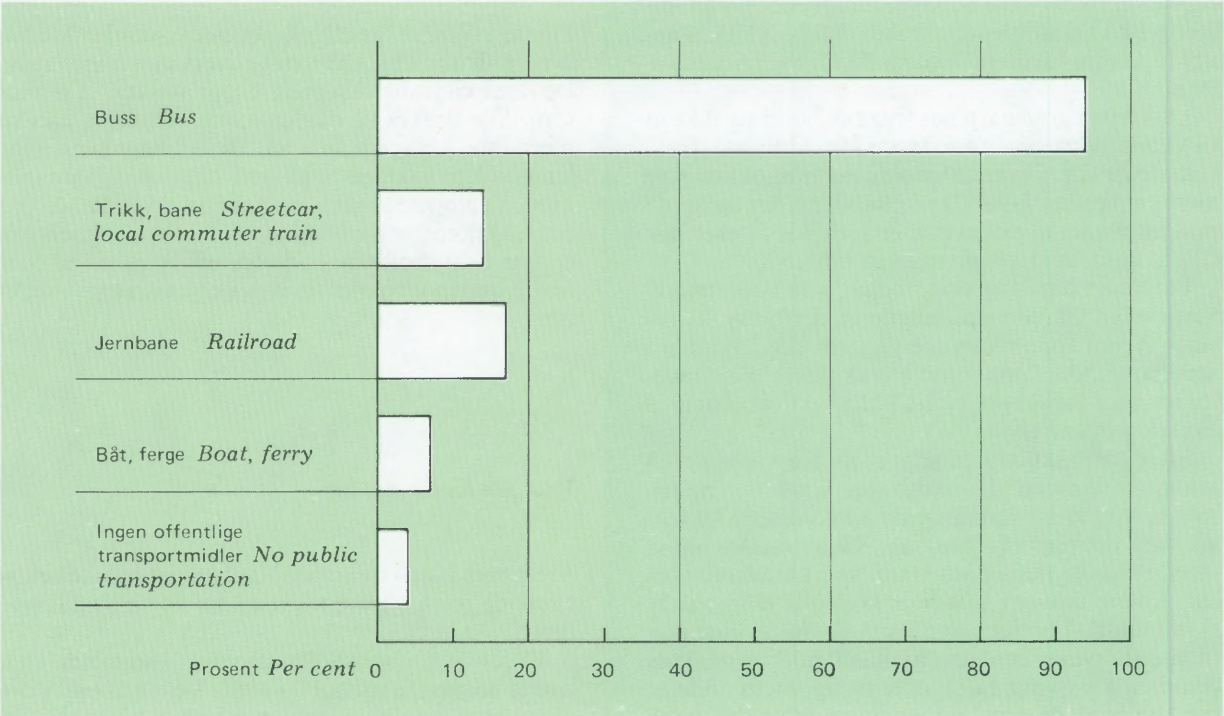
4 prosent av husholdningene i Norge bor slik til at de ikke har adgang til noen kollektive transportmidler innen 1,5 kilometer fra boligen. I spredtbygde strøk er denne andelen 9 prosent. Disse husholdningene er derfor i stor grad avhengig av egen eller andres bil for å kunne reise.

Det er ikke vesentlige forskjeller på tilgangen til kollektive transportmidler mellom byer og tettsteder. Unntaket gjelder for trikk eller bane som hovedsakelig finnes i Oslo, Bergen og Trondheim (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Det er bussen som er det dominerende kollektivmidlet i alle typer bostedsområder. 94 prosent av befolkningen har tilgang til buss innen 1,5 kilometer fra boligen (figur 9.9).

I byer har en gjennomgående noe kortere avstand til det mest brukte kollektive transportmidlet enn i tettsteder. I byer og tettsteder har 72–88 prosent av befolkningen mindre enn 500 meter til det mest brukte kollektive transportmidlet (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Figur 9.9. Adgang til offentlige transportmidler innen 1,5 km. Prosent Access to public transportation within 1.5 km. Per cent

Kilde : Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Få avganger på kollektive transportmidler i spredtbygge strøk

Hvor godt transporttilbudet er avhenger blant annet av hvor ofte kollektivmidlene går. Det er 40 prosent av husholdningene i landet som bor slik til at de kan bruke kollektive transportmidler som går flere gan-

ger i timen. Det er i storbyene at kollektivtilbudet er best. Her har nesten alle husholdningene tilgang til offentlige transportmidler med flere avganger i timen. I spredtbygde strøk har få av husstandene slik service. 39 prosent av husstandene i spredtbygde strøk har bare 2 eller færre avganger pr. dag for offentlige transportmidler (tabell 9.7).

Tabell 9.7. Avgangshyppighet for mest brukte offentlige transportmiddel. Prosent
Frequency of departure for mostly used public transportation. Per cent

	I alt Total	Flere ganger i timen More times per hour	Hver annen/ hver time Every second/ every hour	3 eller flere pr. dag 3 or more per day	2 pr. dag eller sjeldnere 2 per day or less
Alle husholdninger All households	100	40	22	21	14
BOSTEDSSTRØK RESIDENCE AREA					
Spredtbygd Sparsely populated	100	6	13	38	39
Mindre tettsted Minor settlement	100	19	40	32	8
Liten by/større tettsted Little town/larger settlement	100	41	34	15	6
Større by Larger town	100	69	24	5	1
Oslo, Bergen, Trondheim	100	94	3	-	-

Kilde : Boforholdsundersøkelsen 1981. Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Over halvparten bruker privatbil til jobben

Flesteparten av de yrkesaktive har daglige arbeidsreiser. Over halvparten av de yrkesaktive bruker privatbil til jobben, 23 prosent går eller sykler og 27 prosent reiser med kollektive transportmidler.

I spredtbygde strøk kjører 63 prosent med privatbil til arbeidet. I Oslo, Bergen og Trondheim er det 53 prosent som bruker kollektivtransport. Lengst reisetid til arbeidet har de som bruker kollektive transportmidler, gjennomsnittlig 30–50 minutter (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Eie- og leieforhold til boligene

Flere måter å disponere boligen på

Vi skal her se på hva slags eie- og leieforhold de ulike grupper i landet har til boligen de bor i.

Trygghet til boligen er knyttet til hvordan vi disponerer boligen. Også en rekke økonomiske forhold spiller inn for at vi skal bo trygt, f.eks. må vi klare de økonomiske forpliktelser som hefter ved boligen. Disse vil vi se bort fra i dette avsnittet.

Med trygghet til boligen mener vi muligheten til å bo i boligen så lenge vi ønsker, uten at andre krever retten til den.

Disposisjonsretten eller eie- og leieforholdet har vi delt inn i 4 hovedgrupper:

- Individuelle eiere – de som eier boligen selv.
- Sarneiere – de som har andel i borettslag eller aksje i et boligaksjeselskap.
- Leieboere med vanlig leiekontrakt
- Leieboere med andre leieforhold

Trygghet til boligen er noe forskjellig for de ulike disposisjonsforhold. Det finnes også lover som skal sikre beboerne mot usaklige oppsigelser.

- De individuelle eierne, selveierne, har en svært høy trygghet til boligen.
- Andels- og aksjeeiere i borettslag og boligaksjeselskap har en like trygg bolig som selveierne. Borettsshaverne eier borettslaget i fellesskap, og de har boret. Borettsshavernes rettigheter er regulert ved lov om boligbyggelag og borettslag av 1960.
- Leieboere som har vanlig leiekontrakt har fått sikret sine rettigheter gjennom lov om husleie av 1939 og lov om husleieregulering av 1967. Disse lovene gjør det svært vanskelig for huseieren å kaste ut leieboerne uten saklig grunn. Leieboerne har likevel ikke den medbestemmelsesrett som andels- og aksjeeiere har.

- I utgangspunktet gjelder husleieloven ethvert leieforhold, også de vi kaller «andre» leieforhold, som tjenestebolig, forpakterbolig, kårstue eller trygdebolig, samt en rekke uspesifiserte leieforhold, f.eks. tidsbegrensede leiekontrakter. Trygghet til boligen henger i slike tilfeller ofte sammen med forhold utenfor boligen, som ansettelses- og tjenesteforhold.

De fleste eier boligen selv

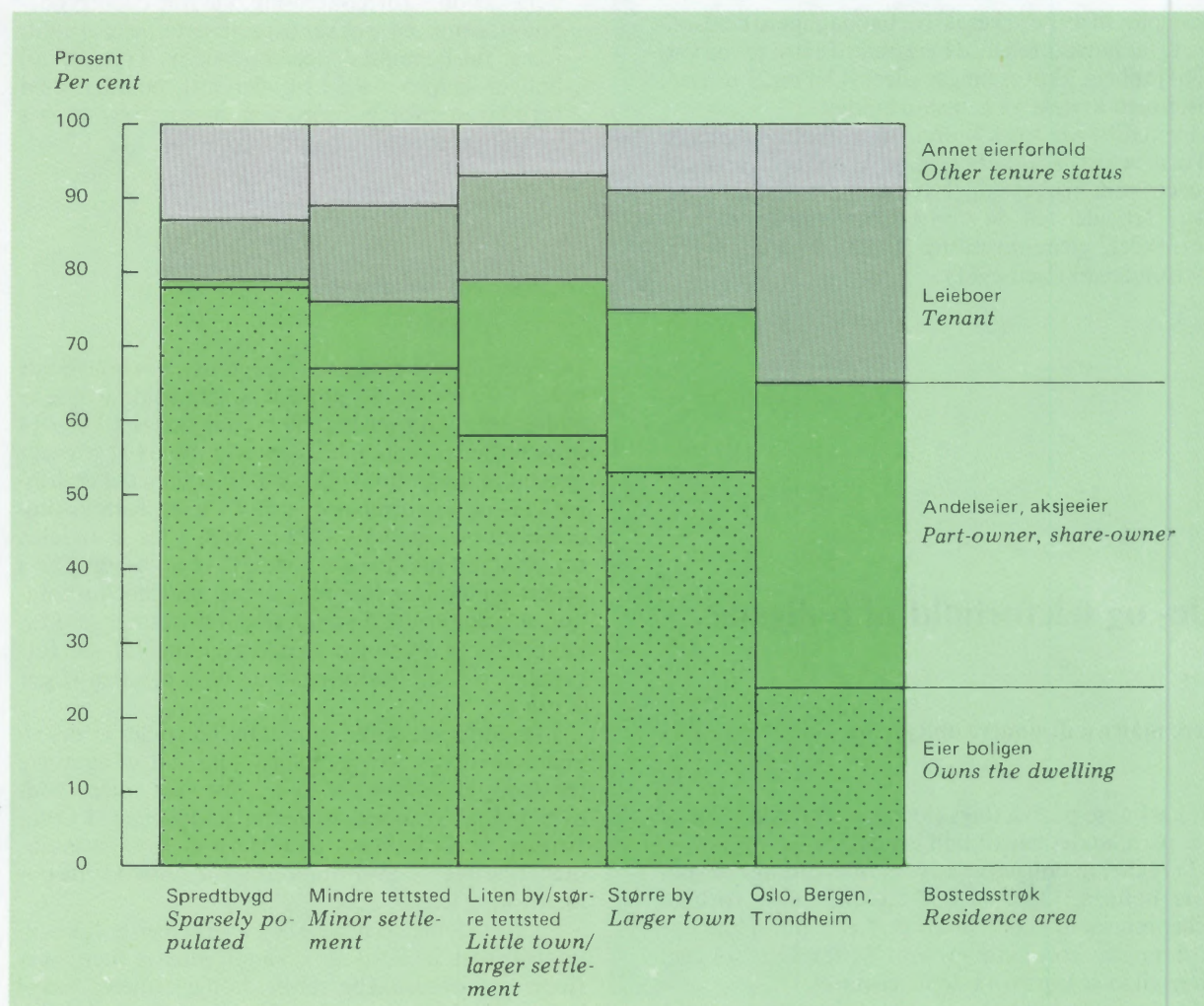
De fleste husholdningene i Norge eier den boligen de bor i, 59 prosent. 17 prosent av husholdningene er andelseiere i borettslag eller boligaksjeselskap. 14 prosent bor på vanlig leiekontrakt, mens 11 prosent har andre leieforhold. Det har skjedd en del endringer i eie- og leieformene de siste 15 år. Boforholdsundersøkelsene fra 1967, 1973 og 1981 viser at andelen selveiere har holdt seg konstant. Andelen som bor i borettslagsboliger har økt, mens andelen husholdninger som bor med vanlig leiekontrakt har gått tilbake. Det er klare sammenhenger mellom de forskjellige eie- og leieformene og bostedstypen (figur 9.10).

I spredtbygde strøk og mindre tettsteder er det en klar overvekt av selveierboliger. Også i byer og større tettsteder er selveierboligene i overvekt, mens godt over 1/5 av husstandene her er andelseiere. I Oslo, Bergen og Trondheim er andelseiet mest utbredt, mens noe over 1/4 av husholdningene i disse byene bor med vanlig leiekontrakt.

De forskjellige typer eie- og leieformer er ikke tilfeldig fordelt på hustyper. I våningshus og eneboliger finner vi hovedsakelig selveierboliger, mens 3 av 4 boliger i blokker er andelsboliger. I bygårder bor 3 av 5 husstander med vanlig leiekontrakt (tabell 9.8).

De yngste er sjelden selveiere

En vanlig teori om boligflytting gjennom livsløpet er at folk beveger seg fra leieboerstus via andelseier til selveiere. Et slikt syn på boligflytting er nok mest brukbart i større tettsteder og byer der alle de 3 eie- og leieformene finnes. I spredtbygde strøk og mindre tettsteder er det relativt få borettslagsboliger og utleieboliger. Det er en klar overvekt av husholdninger med gifte over 30 år, med og uten barn, som bor i selveierboliger. Det er få selveiere blant de yngste. Blant de under 30 år er det derimot en overvekt av leieboere. I borettslag ser det ut til å være en relativt jevn fordeling av husholdninger i ulike familiefaser (Boforholdsundersøkelsen 1981). Norske boligbyggelags landsforbunds medlemsundersøkelser 1973–1976 viser at over halvparten av husholdningene i borettslagsboligene var gifte med barn, og nærmere 1/3 var i 30-årene.

Figur 9.10. Eierforhold til boligen etter bostedsstrøk. Prosent *Dwelling tenure status by residence area. Per cent*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Tabell 9.8. Husholdninger i forskjellige hustyper etter eierforhold. Prosent *Households in different types of houses by dwelling tenure status. Per cent*

	I alt Total	Eier boligen Owns the dwelling	Andelseier, aksjeeier Part-owner, share-owner	Leieboer Tenant	Andre leieforhold Other tenure status
Alle husholdninger / All households	100	59	16	14	11
Våningshus / Dwelling house on farm	100	71	–	8	21
Frittliggende enebolig / One-family dwelling house	100	87	–	9	5
Vertikaldelte småhus / Vertically divided minor houses	100	45	33	12	11
Horisontaldelte småhus / Horizontally divided minor houses	100	42	14	32	13
Frittliggende blokk / Detached block of flats	100	4	76	7	13
Bygårder mv. / Square buildings etc.	100	4	26	59	11
Kombinerte bolig- og forretningsbygg / Combined buildings	100	29	2	31	38

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981. Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Hvordan vi skaffer oss bolig

Størst andel bygger egen bolig

De fleste flytter noen ganger i løpet av livet. I perioden 1969–1980 flyttet over halvparten av husholdningene i Boforholdsundersøkelsen 1981 en eller flere ganger.
Av disse husholdningene hadde 28 prosent bygd

egen bolig, 18 prosent hadde fått bolig gjennom slekt og kjente, 12 prosent gjennom boligbyggelag og 10 prosent via arbeidsgiver (tabell 9.9).
Det kan være vanskelig å skille de ulike måter å skaffe bolig på fra hverandre. En husholdning benytter seg ofte av flere metoder. Noen anskaffelsesmåter kan gå over i hverandre: Medlemskap i boligbyggelag og borettslagsboliger kan overføres mellom foreldre og barn, boligbyggelag, eiendomsめkler og offentlige kontorer for boligformidling annonserer sine boliger til salgs i avisene, slekt og kjente kan være arbeidsgiver etc.

Tabell 9.9. Husholdninger som skiftet bolig i ulike perioder, etter anskaffelsesmåte. Prosent *Households changing dwellings in different periods, by means of acquisition. Per cent*

	Flyttet inn <i>Moved in</i>		
	1955–1966 ¹	1961–1972 ²	1969–1980 ³
I alt <i>Total</i>	100	100	100
Bygget selv <i>Self acquired</i>	31	30	28
Arv, gave <i>Inheritance, gift</i>	5	4	4
Boligbyggelag <i>Home builders organizations</i>	7	7	12
Offentlig boligformidling, eiendomsめkler <i>Public housing assistance, real estate agent</i>	6	9	12
Arbeidsgiver <i>Employer</i>	8	12	10
Slektninger, kjente <i>Family, friends</i>	32	26	18
Andre måter <i>Other means</i>	12	13	17

Kilder: ¹ Boligundersøkelsen 1967. ² Boforholdsundersøkelsen 1973. ³ Boforholdsundersøkelsen 1981.
Sources: ¹ *Housing Survey 1967*. ² *Survey of Housing Conditions 1973*. ³ *Survey of Housing Conditions 1981*.

I storbyene skaffer folk seg bolig gjennom slekt, venner og boligbyggelag

Det er i spredtbygde strøk det er mest vanlig å bygge egen bolig. Over halvparten av husholdningene her hadde skaffet seg bolig på denne måten. I Oslo, Bergen og Trondheim er det få som bygger selv. Dette skyldes nok at det her er langt vanskeligere å få seg tomt. Her skaffer folk seg oftest bolig gjennom slekt og venner, men også via boligbyggelag og annonser i avisene.

Færre skaffer seg bolig gjennom slekt og venner

I 1970-årene har tendensen vært at andelen som har skaffet seg bolig gjennom boligbyggelag nesten er blitt fordoblet. Boforholdsundersøkelsen 1973 viste at 7 prosent av de som hadde flyttet i tiden 1961–1972 hadde fått bolig gjennom boligbyggelag. Blant de som hadde flyttet i tidsrommet 1969–1980 (Boforholdsundersøkelsen 1981), var det 12 prosent som

hadde fått bolig gjennom boligbyggelag. Det er særlig i byer og tettsteder, der det organiserte boligsamvirket er mest utbredt, at denne anskaffelsesmåten er blitt langt mer vanlig.
Boforholdsundersøkelsene fra 1967, 1973 og 1981 viser også at andelen som har skaffet seg bolig gjennom familie, slekt og venner har sunket fra 32 til 18 prosent (tabell 9.9). Vi kan ikke trekke den slutning at kontakten med slekt eller venner er blitt dårligere i denne perioden. Men det er mulig at familie-, slektskaps- og vennskapsmønsteret har endret seg de siste årene (se kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap).

Unge skaffer seg bolig gjennom slekt og venner

Det er de yngre, dvs. husholdninger med hovedperson under 30 år, som oftest skaffer seg bolig gjennom familie, slekt og venner. Disse husstandene får også i større grad enn andre bolig gjennom arbeidsgiveren. Gifte over 30 år, med og uten barn, er de husholdninger som oftest skaffer seg bolig ved å bygge selv.

Boutgifter

Brutto boutgifter

I kapittel 8: Privat forbruk, viste vi at de utgiftene en husholdning har til å bo hører til blant de største forbrukspostene. Utgifter til å bo har økt de siste årene, både i antall kroner, og som andel av våre totale forbruksutgifter. Økningen i disse utgiftene har flere årsaker: Vi har en generelt høyere boligstandard enn tidligere, og boliger er blitt relativt dyrere i forhold til andre forbruksvarer. Det vi har regnet som boutgift i kapitlet om Privat forbruk vil vi kalle netto boutgifter. Det inneholder de årlige utgiftene til husleie, renter på boliglån, festeavgift, fellesutgifter, utgifter til elektrisitet, brensel, vedlikehold, kommunale avgifter, eiendomsskatt og brannforsikringspremie. Avdrag på boliglån ble betraktet som sparing – selv om disse inngår i de årlige utgiftene vi har for å bo.

I dette avsnittet vil vi se på det samlede beløp vi betaler for å bo, dvs. netto boutgifter pluss avdrag på boliglån. Dette kaller vi brutto boutgifter.¹

Når vi i dette avsnittet forenkler og bruker begrepet boutgifter vil det alltid være brutto boutgift vi mener.

Boutgifter og levekår

Både brutto og netto boutgifter utgjør en stadig økende andel av våre samlede forbruksutgifter. Deres som husholdningens inntekt synker, er det lite en kan gjøre på kort sikt for å senke boutgiftene tilsvarende. Husholdningen kan velge å flytte til en rimeligere bolig, men en slik mulighet er ikke alltid til stede. Derfor ser mange på boutgiftene som faste utgifter. Synker husholdningsinntekten går det oftere ut over andre forbruksområder enn boligen.

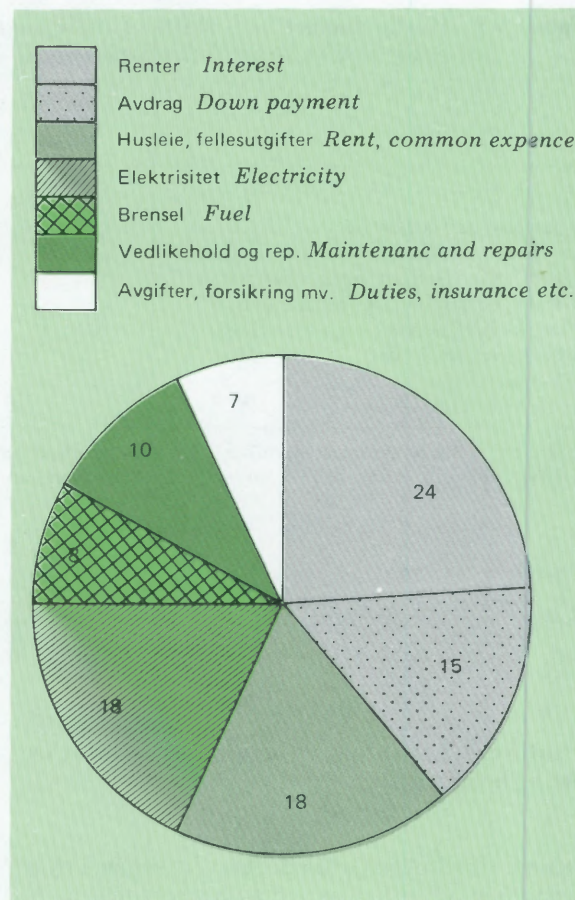
Hvor mye vi har igjen av inntekten etter at boutgiftene er trukket fra, bestemmer hvor mye som kan brukes til annet forbruk som mat, klær, reiser, fritidssysler o.l. Er boutgiftene svært høye kan det bli lite igjen til andre viktige ting husholdningen trenger. Dette kan påvirke hele husholdningens livssituasjon.

Høye boutgifter trenger ikke være tegn på sosiale problemer. Tvert imot kan dette tyde på at husholdningen har en høy boligstandard og er villig til å betale for denne velferden. I tillegg ser mange på boligen som et godt investeringsobjekt og en sikker pengeplassering. Til dette kommer at muligheten til rentefradrag ved skattelikningen kan bety en betydelig reduksjon i de faktiske renteutgifter, særlig for folk med høy marginalsatt.

Boforholdsundersøkelsen 1981 viser at for alle husholdningene utgjorde renter og avdrag på boliglån, samt husleie gjennomsnittlig nærmere 60 prosent av boutgiftene i 1980. Utgifter til brensel og

elektrisitet stod for rundt ¼. Utgifter til vedlikehold utgjorde gjennomsnittlig rundt 1/10 av boutgiftene (figur 9.11). Vi ser her helt bort fra de skattemessige virkninger som lån fører med seg, at den generelle pris- og lønnsøkningen fører til at den reelle verdien av lånegjeld, renter og avdrag avtar over tid og at endringer i salgsverdien av boligen fører til at eierens egenkapital forandres.

Figur 9.11. Boutgifter pr. husholdning 1980 etter type utgift. Prosent Housing expenditure 1980 by type of expense. Per cent

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

Høyest boutgifter i nye boliger og i byer og tettsteder

Det koster mest å bo i nye boliger. Boutgiftene ser ut til å ha en klar sammenheng med overtakelses- og innflyttingsår. Boliger som ble innflyttet etter 1975 hadde i 1980 gjennomsnittlig mer enn dobbelt så høye boutgifter som boliger innflyttet før 1960 (Boforholdsundersøkelsen 1981). Boutgiftene synker vanligvis med økende botid fordi boliglånene blir nedbetalt og fordi prisstigningen bidrar til å redusere det reelle gjeldsbeløpet.

Det koster mer å bo i byer og tettsteder enn i spredtbygde strøk. Det er i de større tettstedene vi

¹ Brutto boutgifter dekker det samme som boutbetalinger i SA 48: Boligforhold og boutgifter, SSB 1982.

finner de høyeste gjennomsnittlige boutgiftene (Boforholdsundersøkelsen 1981).

De høye boutgiftene i større tettsteder og mindre byer skyldes nok til dels at det er blitt bygget ut store boligområder mange slike steder i 1960- og 1970-årene, boligområder med hovedsakelig eneboliger eller vertikaldelte småhus. Det er nettopp i disse boligtypene en finner de høyeste boutgiftene. Utgiftene i blokker og bygårder er gjennomsnittlig noe lavere.

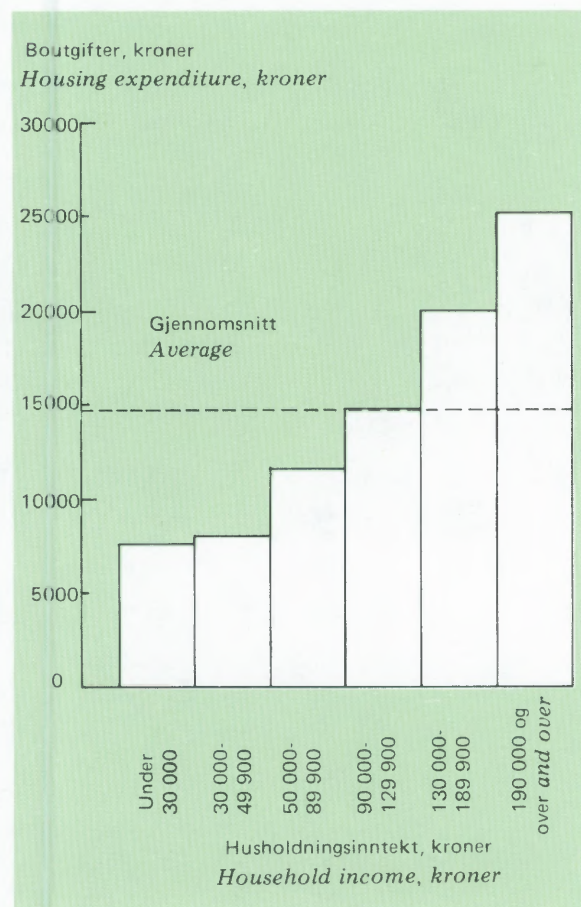
I Oslo, Bergen og Trondheim er boutgiftene høye til tross for at boligbyggingen her har vært mindre enn i andre byer og tettsteder i 1970-årene.

Selveierboligene har de høyeste boutgiftene. Andels- og aksjeboligene har også høye utgifter, mens utleieboliger og boliger med andre leieforhold ligger lavest (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Ektepar med barn har høyest boutgifter

De husholdninger som har de høyeste boutgiftene er ektepar med barn. Laveste boutgifter har enslige i alle aldre og pensjonerte ektepar.

Figur 9.12. Boutgifter 1980 etter husholdningsinntekt. Kroner *Housing expenditure 1980 by household income. Kroner*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

I 1980 hadde ektepar 30 år og over med barn under 7 år gjennomsnittlig mer enn 3 ganger så høye boutgifter som enslige 67 år og over. Dette skyldes både at ektepar med barn bor i større og nyere boliger enn eldre og enslige, og at mange barnefamilier ønsker å bo i boligtyper og i boligområder som gir barn muligheter for utfoldelse og lek ute.

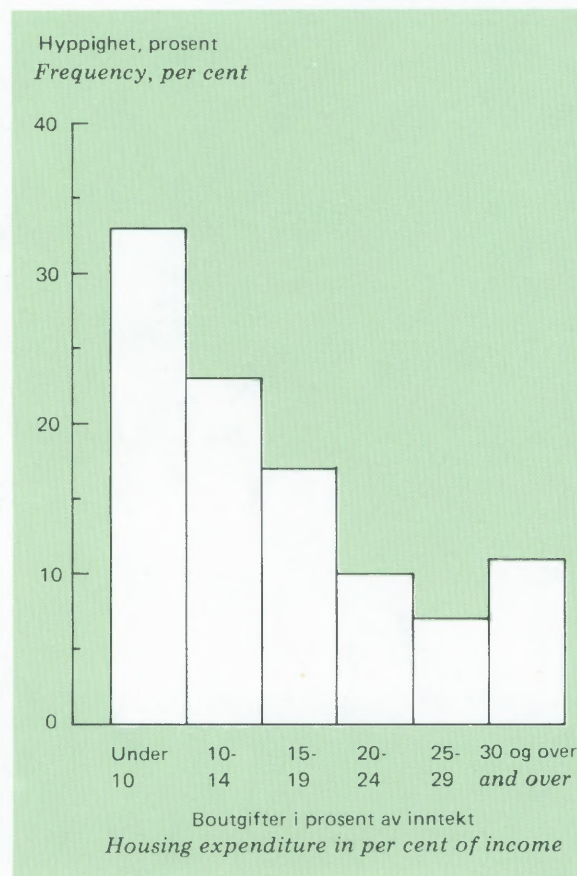
De store forskjellene i boutgifter skyldes også at ektepar med barn har høyere inntekter enn enslige og pensjonister og kan tillate seg å bo i bedre og større boliger. Grupper med de laveste inntektene har også de laveste boutgiftene.

Boforholdsundersøkelsen viser at de med inntekter under 30 000 kr i 1980 betalte mindre enn 1/3 i boutgifter enn hva de med 190 000 kr eller mer i husholdningsinntekt betalte (figur 9.12).

Enslige forsørgere bruker størst andel av inntekten til bolig

I 1970-årene var målet at brutto boutgifter i nye, husbankfinansierte boliger i gjennomsnitt ikke burde

Figur 9.13. Boutgifter i prosent av husholdningsinntekt 1980 *Housing expenditure in per cent of household income 1980*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1981.
Source: Survey of Housing Conditions 1981.

overstige 20 prosent av inntekten til voksne mannlige industriarbeidere. Boforholdsundersøkelsen viser at i 1980 betalte $\frac{1}{4}$ av husstandene 20 prosent eller mer av husholdningsinntekten i boutgifter (figur 9.13). Det er de med lavest inntekt som betaler den høyeste andelen av inntekten for å bo. 45 prosent av husholdningene med en samlet inntekt på 30 000–49 000 kr i 1980 betalte 20 prosent og mer av inntekten i boutgifter. Dette var tilfelle for $\frac{1}{3}$ av husholdningene med en inntekt på 50 000–89 900 kr. Blant de med høyeste inntekt er det få med boutgifter over 20 prosent av inntekten.

Blant enslige forsørgere med barn brukte godt over halvparten 20 prosent eller mer av inntekten til boutgifter. 30 prosent av denne gruppen betalte 30 prosent og mer av inntekten til bolig. Også mange ektepar med barn betaler en høy andel av inntekten i boutgifter. $\frac{1}{3}$ av de enslige 67 år og over betalte 20 prosent og mer av inntekten for å bo (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Mange enslige forsørgere får bostøtte

For å støtte husholdninger som betaler en stor andel av inntekten i boutgifter ble den gjeldende bostøtteordningen innført i 1973. Bostøtte kan gis til husstander som bor i boliger bygget i 1963 eller seinere eller som bor i boliger som er oppført eller utbedret med lån fra Husbanken eller Landbruksbanken. Videre må husstanden inneholde minst en person under 18 år eller en person som er 65 år eller eldre, eller et av husstandens medlemmer må være berettiget til trygd.

8 prosent av husstandene fikk bostøtte i 1980. Blant enslige forsørgere med barn fikk 36 prosent bostøtte. Blant ektepar under 30 år med barn var andelen som fikk bostøtte dobbelt så stor som blant hele befolkningen. Mange av de som fikk bostøtte i 1980 hadde en husholdningsinntekt lavere enn 50 000 kr pr. år (Boforholdsundersøkelsen 1981).

Boforhold i Norge og andre nordiske land

Av de 4 nordiske landene har Finland størst boligbygging med 9,7 fullførte boliger pr. 1 000 innbyggere i 1981. Deretter følger Norge med 8,3, Sverige med 6,6 og Danmark med 4,3 (figur 9.14).

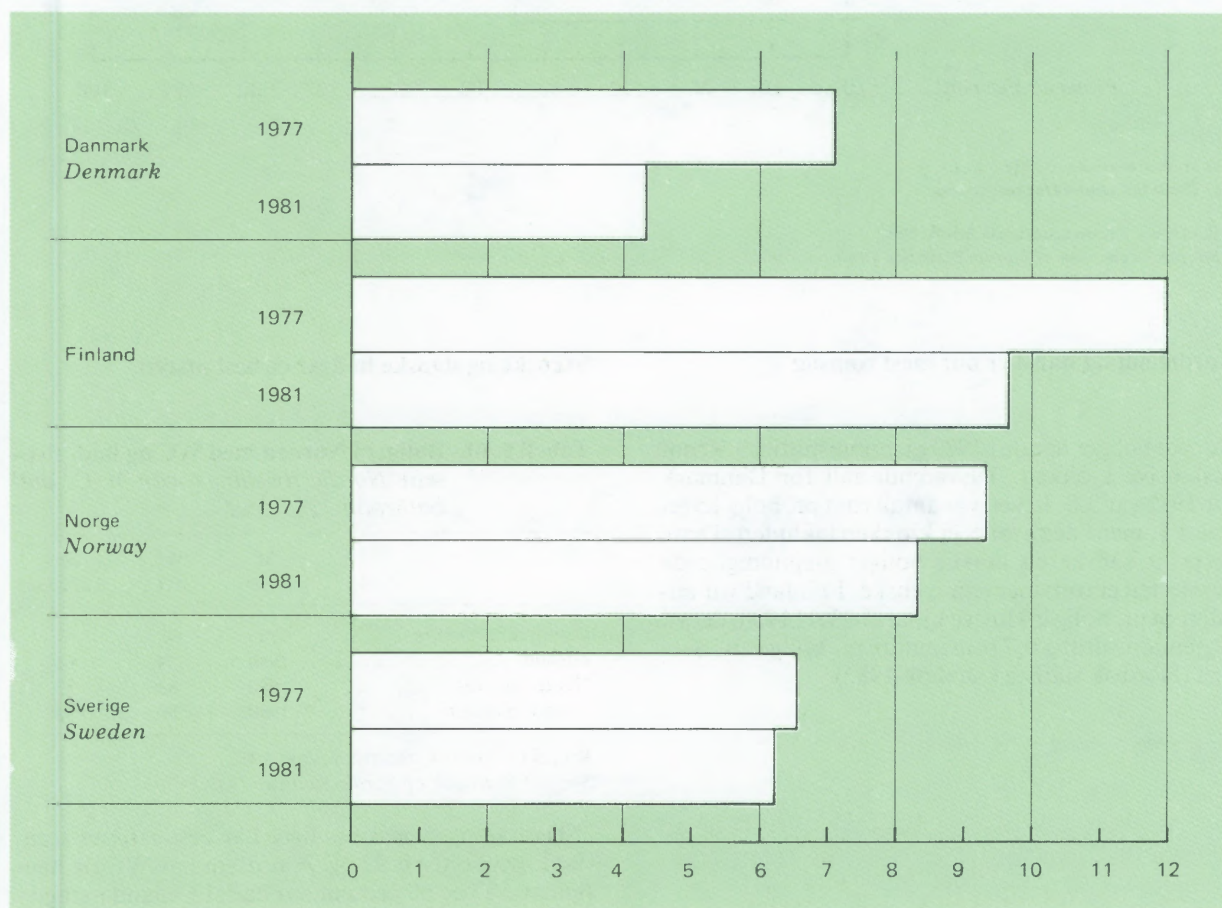
Det har vært en nedgang i boligbyggingen i alle landene fra 1977 til 1981, størst i Danmark med 39 prosent regnet på antall fullførte boliger pr. 1 000

innbyggere. Nedgangen i Finland var 19 prosent, i Norge 11 prosent og i Sverige 6 prosent.

Norge har størst andel småhus

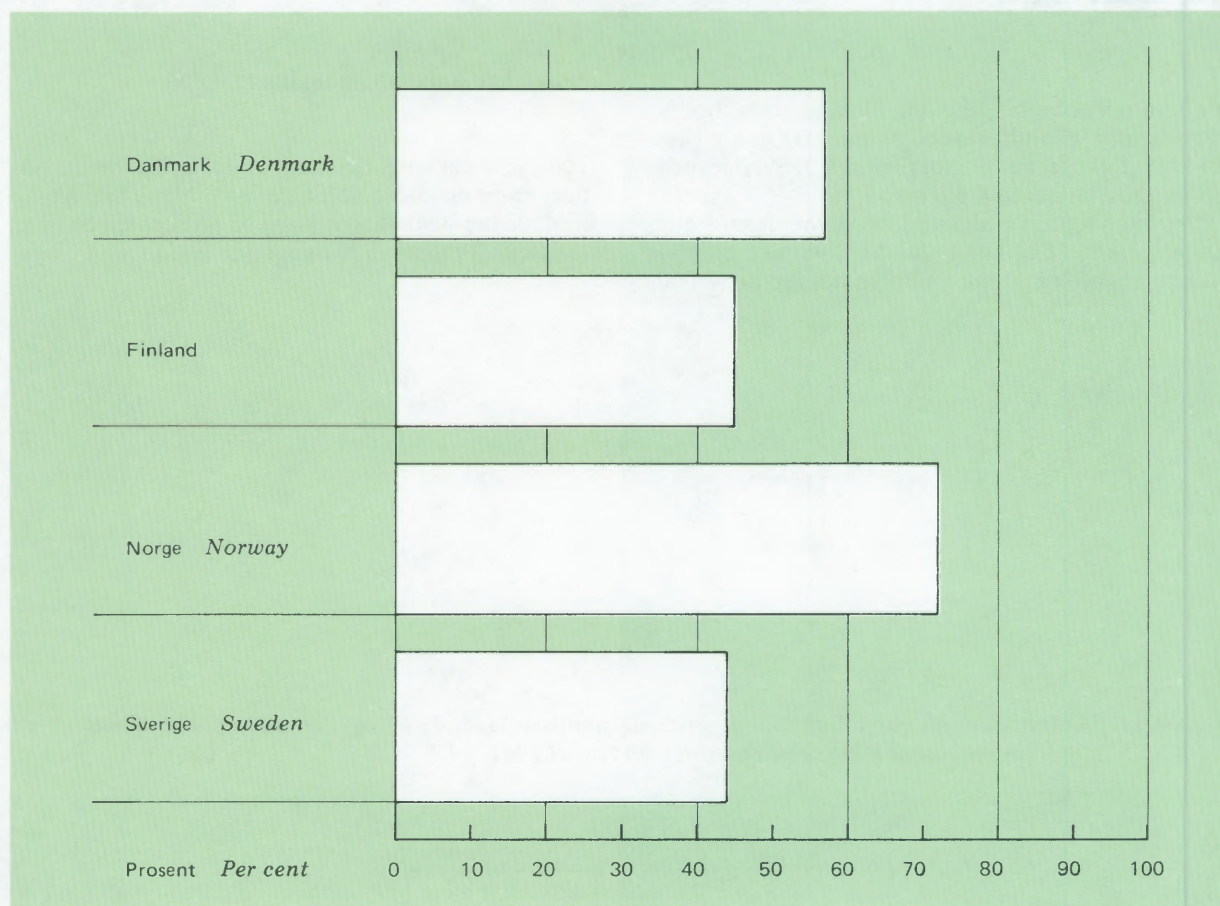
I Norge er det langt flere eneboliger og hus med 2 boliger enn i de andre nordiske land. Mens Sverige og Finland har henholdsvis 44 og 45 prosent slike hus er andelen 72 prosent i Norge (figur 9.15).

Figur 9.14. Fullførte boliger pr. 1 000 innbyggere i de nordiske land, 1977 og 1981 *Completed dwellings per 1 000 inhabitants in the Nordic countries, 1977 and 1981*

Kilde: Nordisk statistisk årbok 1982.
Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.

Figur 9.15. Andel av boliger i en- og tofamiliehus¹⁾ i de nordiske land 1980/1981 *Percentage of dwellings in one- and twofamily houses¹⁾ in the Nordic countries 1980/1981*

1) Inklusive rekke- og kjedehus.

1) Included semi-detached houses.

Kilde: Nordisk statistisk årbok 1982.

Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.

Nordmenn og dansker bor mest romslig

Norske boliger hadde i 1980 gjennomsnittlig 3,9 rom eksklusive kjøkken. Tilsvarende tall for Danmark for 1982 var 3,8. I 1980 var antall rom pr. bolig i Sverige 4,1, men i dette tallet er kjøkken inkludert. Dette betyr at danske og norske boliger gjennomgående har nesten et rom mer enn svenske. I Finland var antall rom pr. bolig inklusive kjøkken, 3,4 i 1980, det vil si gjennomsnittlig 0,7 rom mindre pr. bolig enn i Sverige (Nordisk statistisk årbok 1982).

Svenske og danske boliger er best utstyrt

Tabell 9.10. Boliger i Norden med WC og bad. Prosent Nordic dwellings with W.C. and bathroom. Per cent

	År Year	WC W.C.	Bad Bathroom
Danmark / Denmark	1980	99	87
Finland	1980	84	68
Norge / Norway	1980	83	82
Sverige / Sweden	1980	96	93

Kilde: Nordisk statistisk årbok 1982.

Source: Yearbook of Nordic Statistics 1982.

Danske og svenske boliger har best sanitær standard, henholdsvis 99 og 96 prosent har WC og henholdsvis 87 og 93 prosent har bad. I Finland mangler 16 prosent WC og i Norge er andelen 17 prosent. 32 prosent av de finske og 18 prosent av de norske boligene mangler bad.

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Boforholdsundersøkelsen 1981 *Survey of Housing Conditions 1981* NOS B 404

Boforholdsundersøkelsen 1973 *Survey of Housing Conditions 1973* NOS A 673

Byggearealstatistikk 1981 *Building Statistics 1981* NOS B 335

Folke- og bolig telling 1980 Hefte I Boligstatistikk *Population and Housing Census 1980 Volume I Housing Statistics* NOS B 249

Folke- og bolig telling 1970 Hefte V Boligstatistikk *Population and Housing Census 1970 Volume V Housing Statistics* NOS A 730

Forbruksundersøkelse 1977–1979 *Survey of Consumer Expenditure 1977–1979* NOS B 245

Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living 1980* NOS B 320

Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81 *The Time Budget Survey 1980–81* NOS B 378

Vegtrafikkulykker 1981 *Road Traffic Accidents 1981* NOS B 332

ANNEN LITTERATUR

Nordisk statistisk årsbok 1981 *Yearbook of Nordic Statistics 1981* Stockholm 1981

Norges byggforskningsinstitutt, Byggforskserien: Definisjon av normalt stor, trangbodd og romslig bolig. Oslo 1983

Norske boligbyggelags landsforbund: Medlemsundersøkelser 1973–1976. Oslo

Norsk institutt for by- og regionforskning: Boligskifter i Norge. Oslo 1983

Stortingsmelding nr. 12 (1981–82): Om boligpolitikk

Stortingsmelding nr. 16 (1979–80): Bedre nærmiljø

Fritid og ferie

av Susan Lingsom, Trygve Solheim og Ingunn Stangeby

Oversikt

Til daglig er vi bundet av en rekke plikter og gjøremål. I fritiden har vi ikke arbeid eller oppgaver som det er helt nødvendig at vi gjør. Vi kan velge mellom forskjellige gjøremål som vi selv finner spennende, interessante eller utviklende. Derfor ser vi på fritid som et velferdsgode.

Vi har fått mer fritid enn før. Gjennomsnittsnordmannen hadde i 1980–81 6 timer fritid pr. dag. Det er 0,8 timer, eller i overkant av 3 kvarter mer enn i 1971–72. Økningen i fritid har vært størst for kvinner. Dette har bidratt til større likestilling mellom kjønnene når det gjelder daglig fritid. Menn hadde i 1980–81 bare 0,2 timer mer fritid enn kvinner. I 1971–72 var forskjellen 0,4 timer i mennenes favør. Utjevningen skyldes særlig at kvinner nå bruker mindre tid til husarbeid.

Yrkesaktive har mindre fritid enn ikke yrkesaktive, og de som har hjemmeboende barn har mindre fritid enn de som ikke har barn. Vi har mest fritid i helgene. På søndager har vi gjennomsnittlig 8,5 timer som vi kan bruke som vi selv ønsker. Fritidsøkningen det siste 10-året har gitt oss vesentlig mer fritid i helgene, særlig på fredager og lørdager, slik at helgen for de fleste oppleves som lenger.

Størst del av fritiden vår bruker vi til sosialt samvær med andre, gjennomsnittlig 2 timer pr. dag. Det er ikke store forskjeller mellom menns og kvinners fritidsbruk, men kvinner bruker noe mer tid til sosialt samvær, mens menn ser mer på fjernsyn. Fjernsyns-seing er den fritidsaktivitet som har økt mest siden 1971–72. I 1980–81 satt vi gjennomsnittlig 1,3 timer pr. dag foran fjernsynet. Det er de eldste som ser mest på fjernsyn. De mellom 67 og 74 år ser fjernsyn 1,8 timer pr. dag.

60 prosent av fritiden vår tilbringer vi i hjemmet, og 40 prosent andre steder. De som er gift bruker mest tid til hjemmeaktiviteter. Ungdom, 16–24 år, bruker det meste av fritiden sin utenfor hjemmet, rundt 4 timer pr. dag.

93 prosent av alle yrkesaktive hadde hatt friperioder på minst 3 dager fra lønnet arbeid i perioden 1. september 1981 – 31. august 1982. Det store flertall av yrkesaktive tar ut den lovbestemte ferien på 21 dager, eller 25 dager for de som ikke har lørdagsfri. De aller fleste av de yrkesaktive har ferie om sommeren.

Noe mindre vanlig er det å ha fri i påsken og julen.

Blant yrkesgruppene er det selvstendige innen jordbruk, skogbruk og fiske som har færrest fridager i året. 33 prosent innen disse yrkesgruppene hadde ikke hatt fri i løpet av undersøkelsesåret 1981–82. Yrkesaktive har færre feriedager enn ikke yrkesaktive. De ikke yrkesaktive som har arbeid i hjemmet som viktigste hovedbeskjeftigelse tar imidlertid ofte med seg «jobben» på ferie, ved at de gjør de samme oppgavene som til daglig.

¾ av befolkningen mellom 16 og 74 år hadde vært på ferietur i 1981–82. I 1970 var det litt over 60 prosent som dro på ferietur. Samtidig som flere reiser

på ferie har vi også fått en økning i andelen som reiser utenlands, noe som nok skyldes det store tilbudet av charterreiser. I 1982 reiste 386 000 nordmenn til utlandet med charterfly.

Andelen som bruker fly som viktigste framkomstmiddel i feriene er nesten tredoblet fra 1970 til 1982. 14 prosent av de som drog på ferietur sommeren 1982 reiste med fly. Likevel er det bilen som er viktigste framkomstmiddel når vi reiser på ferie. 67 prosent av befolkningen brukte bil på sommerferieturene i 1982.

Ikke alle reiser bort i ferien. De eldste reiser sjeldnere på ferietur enn yngre. Over halvparten av befolkningen mellom 67 og 74 år hadde ikke vært på ferietur i perioden 1. september 1981 – 31. august 1982. Blant ungdom mellom 16 og 24 år var det bare 20 prosent som ikke hadde vært på ferietur i dette tidsrommet.

Helgeturer gir mange en mulighet for rekreasjon utenfor det daglige miljø. I løpet av perioden 1. september 1977–31. august 1978 drog $\frac{3}{4}$ av befolkningen på en eller flere helgeturer. Mulighetene til å dra på helgeturer varierer blant annet med om vi har lørdagsfri og om vi eier eller disponerer bil og fritidshus.

Fritid og levekår

Fritid er et velferdsgode

Det er en allmenn oppfatning at fritid er et velferdsgode. Kampen for redusert arbeidstid ligger nettopp bak en slik forutsetning. For mange er idealet på det gode liv en balanse mellom meningsfylt arbeid og fritid. Derfor ønsker vi å se på hvor mye fritid vi har og hvordan vi bruker den når vi diskuterer våre levekår.

Noen hevder at fritid er et gode i seg selv. Vi trenger tid til oss selv som ikke er målrettet. Andre mener at fritid som et gode er avhengig av hva vi fyller fritiden med. Fritiden er bare et gode dersom vi gir den et innhold som er meningsfylt for oss selv.

Fritid er forholdsvis uforpliktet tid

Men hva er fritid? Det er flere oppfatninger av dette begrepet.

En definisjon er at fritid er den tid som er igjen når nødvendig tid, som lønnsarbeid, husarbeid, omsorgsarbeid, søvn og måltider er trukket fra døgnet 24 timer. Fritid måles da i mengde, i timer og minutter. Med en slik avgrensning av fritid kan det bli vanskelig å avgjøre hvor grensene for fritid skal settes. Skal arbeidsreiser regnes med? Hva med et hyggelig måltid med familien?

Andre definerer fritid ut fra innholdet i de aktivitetene fritiden fylles med. Fritid er da tid som brukes til

aktiviteter vi opplever gir oss noe positivt, som opplevelsen av frihet eller utvikling. Problemet med denne avgrensningen av fritid er at en lett kommer opp i vurderinger av hvilke aktiviteter som er bra eller ikke bra.

I dette kapitlet ønsker vi å skille fritid fra andre aktiviteter ut fra graden av forpliktelser. Med en slik avgrensning er fritid den tid hver av oss har til rådighet som er forholdsvis uforpliktet. Det er den tiden vi ikke har noe vi «må» gjøre.

Rent konkret er det en rekke aktiviteter vi kan fylle fritiden vår med, f.eks. å være sammen med andre, familiemedlemmer, slekt eller kjente, hjemme hos seg selv eller andre steder, se på fjernsyn eller høre på radio, drive med sport, idrett og friluftsliv, lese, delta i ulike typer underholdning som dans eller å spille teater, gå på kino eller drive med hobbyvirksomhet.

En del av de aktivitetene vi gjør i fritiden kaller vi kulturelle aktiviteter. Disse blir grundigere behandlet i kapittel 11: Kulturell deltaking. Oppfatningen av fritid som relativt uforpliktet tid ligger bak de vanlige forestillinger om fritid som det motsatte av lønnet og ulønnet arbeid.

Slik forpliktet tid kan være kontraktfestet, som i ansettelsesforhold, eller den kan ta andre og mer uformelle former, som private avtaler og akseptabel standard for husarbeid. Forpliktet tid innebærer også at vi tar hensyn til våre nødvendige behov for søvn, hvile og mat.

Den definisjonen vi har valgt reiser også en del problemer om avgrensning av fritiden.

Fritid – både et velferds- og livsstils mål

Slik vi har definert fritid inneholder begrepet både velferds- og livsstilsaspekter:

Oppfatningen av fritid som et gode innebærer at vi betrakter fritid som et velferdsmål. De fleste er enig i at det er bedre å ha fritid enn ikke å ha det. Derimot er det tvilsomt om velferden øker jevnt med økende mengde fritid – i hvert fall utover en viss mengde.

Hva vi fyller fritiden eller ferien vår med vil vi i større grad kalle et livsstilsspørsmål. Det kan være vanskelig å si om det er bedre å bruke fritiden til sport enn til lesing, og om det er bedre å reise på ferie til sjøen enn til fjellet.

Som oftest ser vi ikke isolert på mengden eller innholdet av fritiden. I mange sammenhenger vil velferds- og livsstilsaspektene ved fritid gå over i hverandre.

Fritiden har fått mer plass i den offentlige debatt

Svært mange mener at vi nå har mer fritid enn før. Vi skal seinere vise at dette stemmer.

I og med at fritid oppfattes som et velferdsgode har dette gjort fritid og ferie til et stadig viktigere tema i den offentlige debatten. Politikerne ser ut til å ofre økende grad av oppmerksomhet på innholdet i fritiden.

Også for det enkelte mennesket ser det ut til at fritiden får stadig større betydning. Kortere arbeidsdag, færre omsorgsplikter og mindre husarbeid fører til at vi i større grad kan vie vår oppmerksomhet til hva vi skal fylle fritiden med. Dette antar vi har betydning for opplevelsen av oss selv og vår personlige utvikling. Tidligere var det en allmenn oppfatning at det var gjennom arbeidet vi skapte vår identitet. Gjennom yrket fikk vi status i forhold til andre mennesker og samfunnet. Ettersom fritiden får større betydning både i omfang og innhold, er det kanskje i ferd med å bli slik at det vi gjør i fritiden er med på å forme vår identitet i like stor grad som det arbeidet vi utfører for å tjene til livets opphold.

Fritid til forskjellige tider

Vi har hittil snakket om fritid i sin allminnelighet. Det er imidlertid viktig å skille fritiden etter hva slags tidsperiode den inngår i. I dette kapitlet vil vi skille mellom daglig fritid, ferier og annen sesongbestemt fritid og fritid i helger. Vi tar for oss den daglige fritiden i ett avsnitt, ferier og helgeturer i et annet.

Vår definisjon av fritid som relativt uforpliktet tid gjør fritidsbegrepet noe snevrere enn det motsatte av inntektsgivende arbeid. Forpliktet tid er mer enn lønnet arbeid. Ferier er derimot mer knyttet til yrkesaktivitet. Det er derfor viktig å huske at det er nødvendig å se på hva folk har fri fra. I forhold til ferier prøver vi å oppfylle dette ved å trekke fram de grupper som har skolegang eller husarbeid som viktigste gjøremål.

Et spørsmål som vi ikke kommer til å berøre i dette kapitlet er uønsket fritid. Under arbeidsløshet kan vi oppleve at folk får fritid som de egentlig ikke ønsker. Det samme gjelder for enkelte pensjonister og trygdede.

De som har mer fritid enn de ønsker selv kan få problemer med å fylle denne tiden med aktiviteter som de opplever som meningsfulle. For mye fritid kan derfor få negative konsekvenser for den enkeltes velferd. Vi har ikke data som belyser slike sider ved fritiden.

De data vi bruker i kapitlet er hentet fra ferieundersøkelsene 1970, 1974, 1978 og 1982, og tidsnyttingsundersøkelsene 1971–72 og 1980–81.

Vi skal først ta for oss den daglige fritid, og dernest se på ferier og helgeturer.

Daglig fritid

Vi har fått mer daglig fritid

Vi har en bred, allmenn oppfatning av at vi har mer fritid enn tidligere, både daglig fritid og ferier.

Økningen i fritid skyldes blant annet utviklingen i arbeidslivet, der den normale arbeidstiden er blitt redusert, ferien er blitt forlenget og pensjonsalderen senket. Dette har gitt fritiden økt sosial betydning, både i den politiske debatten og for den enkelte.

Vi skal se på hvordan den daglige fritiden har økt i løpet av det siste 10-året. Tidsnyttingsundersøkelsene som Statistisk Sentralbyrå gjennomførte i 1971–72 og 1980–81 viser hva som var folks «hovedaktiviteter» gjennom hele døgnet. «Biaktiviteter» som foregikk samtidig med hovedaktivitetene blir imidlertid ikke belyst. Ifølge disse undersøkelsene har vi hatt en gjennomsnittlig økning av den daglige fritiden på 0,8 timer, eller ca. 3 kvarter pr. dag. I 1971–72 hadde vi gjennomsnittlig 5,2 timer fritid pr. dag, i 1980–81 hadde vi 6 timer fritid pr. dag (figur 10.1). Dette tilsvarer en økning i fritid på over 5½ time mer pr. uke. Reduksjon av arbeidstiden i inntektsgivende arbeid forklarer bare en del av denne økningen i fritid. Det er reduksjonen av husholdsarbeid som har ført til mesteparten av fritidsøkningen i 1970-årene.

Fritiden har økt mest for kvinner

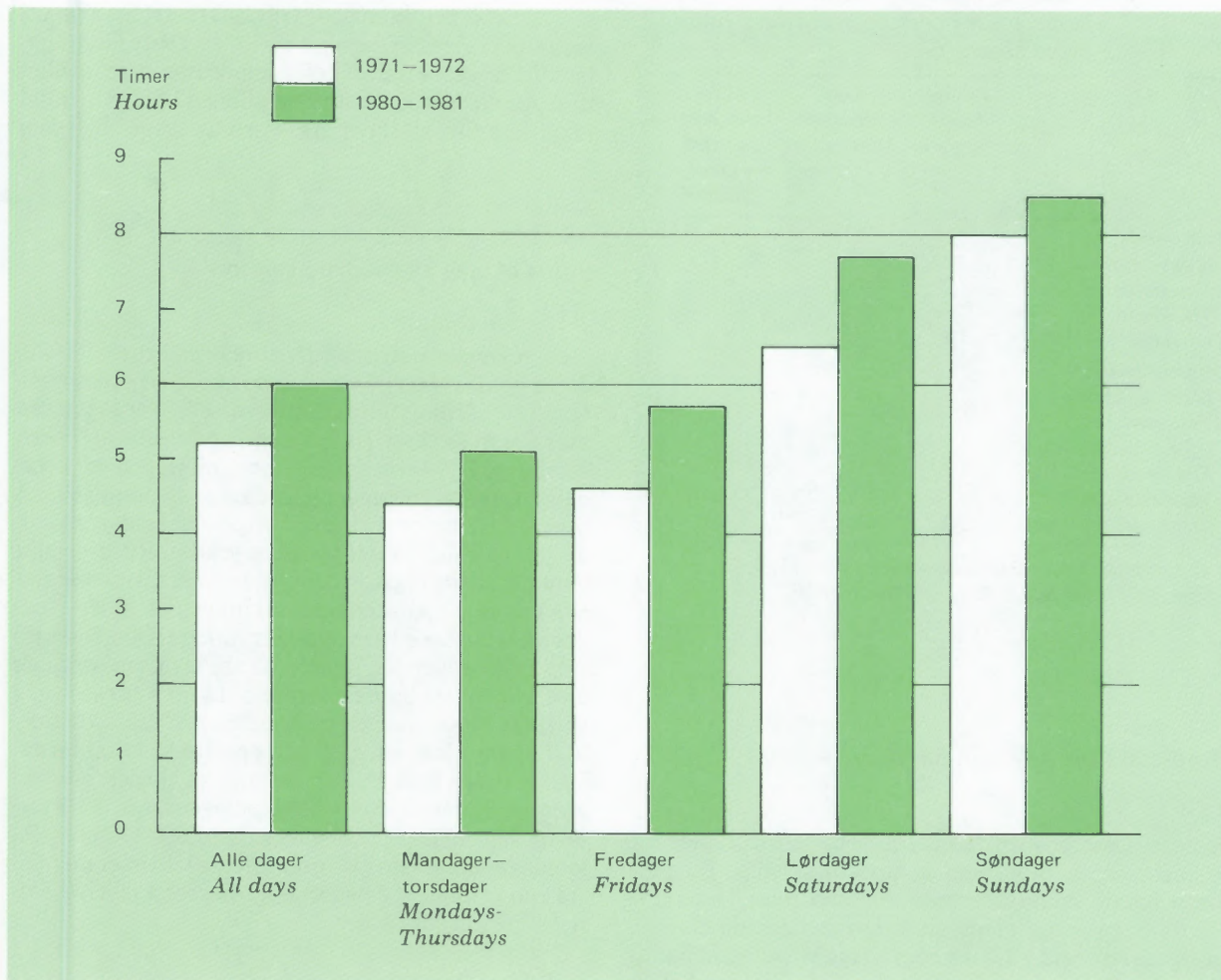
Det viser seg at de aller fleste grupper hadde mer fritid i 1980–81 enn i 1971–72, både kvinner og menn, unge og eldre, yrkesaktive og ikke yrkesaktive. Økningen i fritid i perioden varierte imidlertid en god del mellom gruppene. Fritiden har økt noe mer for kvinner enn for menn, unge og eldre har hatt en større økning enn middelaldrende, og fritiden for ikke yrkesaktive har økt mer enn for yrkesaktive. Den største økningen i daglig fritid finner vi hos ikke yrkesaktive kvinner. De hadde 6,6 timer fritid i 1980–81. Dette er 1,3 timer mer fritid enn de hadde i 1971–72. Yrkesaktive menn har fått minst økning i fritiden sin, gjennomsnittlig 0,7 timer pr. dag til 5,7 timer i 1980–81 (tabell 10.1).

Tabell 10.1. Gjennomsnittlig fritid for yrkesaktive og ikke yrkesaktive menn og kvinner. 1971–72 og 1980–81. Timer *Average time spent on leisure activities, by employed and non-employed men and women. 1971–72 and 1980–81. Hours*

	Alle personer <i>All persons</i>	Yrkesaktive <i>Employed</i>	Ikke yrkes- aktive <i>Non-employed</i>
Menn <i>Males</i>			
1971–72	5,4	5,0	7,0
1980–81	6,1	5,7	7,9
Kvinner <i>Females</i>			
1971–72	5,0	4,7	5,3
1980–81	5,9	5,5	6,6

K i l d e: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81.
Source: NOS Time Budget Survey 1980–81.

Figur 10.1. Gjennomsnittlig fritid på forskjellige ukedager, 1971-72 og 1980-81. *Timer Average time spent on leisure activities on different days of the week. 1971-72 and 1980-81. Hours*

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 og 1971-72.
Source: NOS Time Budget Survey 1980-81 and 1971-72.

Større likhet mellom menn og kvinner i mengden av fritid

I 1970-årene har vi fått en større likestilling mellom menn og kvinner når det gjelder mengden av fritid. Mens menn i 1971-72 gjennomsnittlig hadde 0,4 timer eller en snau halvtime mer fritid pr. dag enn kvinner, var forskjellen i 1980-81 redusert til det halve. Dette skyldes særlig at kvinner bruker mindre tid på husholdsarbeid enn før. I 1980-81 hadde menn 6,1 timer fritid pr. dag, mens kvinner hadde 5,9 timer.

De ikke yrkesaktive har mest fritid

Yrkesaktivitet har mye å si for omfanget av fritiden. Yrkesaktive har mindre fritid enn ikke yrkesaktive. Størst forskjell er det mellom menn. Yrkesaktive menn har 2,2 timer mindre fritid enn ikke yrkesaktive menn som har 7,9 timer fritid pr. dag. For kvinner er forskjellen mellom yrkesaktive og ikke yrkesaktive mindre, 1,1 time. De ikke yrkesaktive er imidlertid en gruppe som er svært forskjellig sammensatt, og det er store forskjeller i tidsbruken mellom dem. Mens pensjonister hadde 7,6 timer pr. dag til fritidsaktiviteter, hadde hjemmевærende husmødre ikke mer fritid enn gjennomsnittet for alle personer.

Tabell 10.2. Fritid på hverdager for personer, etter kjønn, yrkesaktivitet og familietype.
Timer Leisure on weekdays for persons, by sex, employment and family type. Hours

	Enslige <i>Single persons</i>	Giftede med barn <i>Married with children</i>	Giftede uten barn <i>Married without children</i>
Menn Males			
Ikke yrkesaktive <i>Non-employed</i>	7,2	6,7	7,7
Yrkesaktive <i>Employed</i>	5,1	4,3	4,9
Kvinner Females			
Ikke yrkesaktive <i>Non-employed</i>	6,6	5,6	6,6
Yrkesaktive på deltid <i>Employed, part-time</i>	5,8	4,7	5,1
Yrkesaktive på heltid <i>Employed, full-time</i>	5,2	4,2	4,4

Kilde: NOS Tidsnytningsundersøkelsen 1980–81.
 Source: NOS Time Budget Survey 1980–81.

Minst fritid for dem som har barn

Fritiden varierer med familiefase, både for kvinner og menn, men mønsteret er noe forskjellig. Blant menn hadde hjemmeboende ungdom mest fritid – 7,3 timer pr. dag, mens blant kvinner hadde eldre enslige mest fritid – 7,0 timer pr. dag. Minst fritid har de som har hjemmeværende barn (vedleggstabell 10.6).

Mye tyder på at ekteskap virker forskjellig for kvinner og menn, særlig for dem over 45 år. Giftede kvinner hadde 1,1 time mindre fritid enn enslige kvinner, mens blant menn i denne aldersgruppen hadde de giftede mer fritid enn de enslige.

Ulike mengder fritid på forskjellige ukedager

Velferdsgodet fritid har en klar døgn- og ukerytme. Det er i stor grad organiseringen av arbeidslivet som bestemmer uke- og døgnrytmen, både for yrkesaktive og ikke yrkesaktive. Minst fritid har vi på hverdage mandag, tirsdag, onsdag og torsdag, 5,1 timer. Mot slutten av uken tar vi mer fri. Fredag er arbeidsdag for de fleste yrkesaktive, men likevel spesiell i fritidssammenheng. Da har vi gjennomsnittlig 5,7 timer fritid. Fredagen innleder helgen og dens aktivitetsmønster. I helgen er det fritidsaktiviteter som dominerer tidsbruken. I 1980–81 brukte vi gjennomsnittlig 7,7 timer til fritidsaktiviteter på lørdager og 8,5 timer på søndager. Fordi mange opplever at de har liten fritid på hverdager gir helgen fort inntrykk av å være en lang, sammenhengende fritid. Selv om de

fleste yrkesaktive har fri i helgene går det likevel en del tid til nødvendige aktiviteter, som husholdsarbeid, omsorgsarbeid, søvn og måltider. I helgene er vi friere til å bestemme når fritidsaktivitetene skal utføres fordi vi har fri i lengre perioder. Dette gir mulighet til å drive med aktiviteter som krever mye tid eller til å foreta mer spontane handlinger. Slike forhold kan bidra til å styrke opplevelsen av fritid i helgene.

Størst økning av fritiden i helgene

Den generelle økningen i fritiden vi hadde i 1970-årene har foregått på alle dager i uken, men økningen var størst i tilknytning til helgen. På hverdager, fra mandag til torsdag, fikk vi en gjennomsnittlig fritidsøkning på 0,7 timer pr. dag, mens økningen var betydelig større på fredager og lørdager – henholdsvis 1,1 time og 1,2 timer. Fritidsøkningen på lørdager skyldes blant annet at det for flere yrkesgrupper er blitt vanlig med lørdagsfri i denne perioden. Fritidsøkningen var minst på søndager. Økningen i fritiden i helgene har også medført at døgnrytmen er blitt forskjøvet. Folk legger seg seinere på fredager og lørdager enn før. Vi har hatt en betydelig økning fra 1971–72 til 1980–81 av andelen personer som deltok i fritidsaktiviteter klokken 2330 både på fredager og lørdager. Fritiden i helgene er mer ujevnt fordelt mellom kvinner og menn enn fritiden på hverdager. På hverdager har menn 0,1 time mer fritid enn kvinner. På søndager har menn gjennomsnittlig 1,8 timer mer fritid enn kvinner, og på lørdager var forskjellen 0,8 timer i mennenes favør.

Kan vi velge hva vi vil gjøre i fritiden?

Vi har sagt at noen mener fritid er et gode i seg selv og en økning i fritid et velferdsgode uansett hvordan den blir brukt. Andre mener at økt fritid bare er et gode dersom den blir brukt på en meningsfylt måte. Hvordan folk bruker fritiden sin er også et spørsmål om livsstil. I prinsippet kan vi selv velge hvordan vi ønsker å bruke størstedelen av fritiden, selv om fritiden også kan være bundet opp av ulike avtaler og aktiviteter. Hvordan vi bruker fritiden er dessuten avhengig av hvilke fritidstilbud som finnes der vi bor og av når på dagen vi har fri. Mønsteret vil også variere over ukedagene.

Men hva bruker vi fritiden vår til? Er det slik at den gjennomsnittlige fritidsøkning på ca. 1 time pr. dag som vi har hatt i løpet av 1970-årene har gått til spesielle aktiviteter, eller er det slik at vi gjør mer av alt? Er fritiden blitt mer passiv eller aktiv, bruker vi mer tid hjemme eller ute? Forbruksundersøkelsene viser at en større del av forbruket vårt går til fritidsaktiviteter, noe som kan tyde på at fritidsmønsteret er endret, men årsaken kan også ligge i at vi nå har mer tid til fritidsaktiviteter.

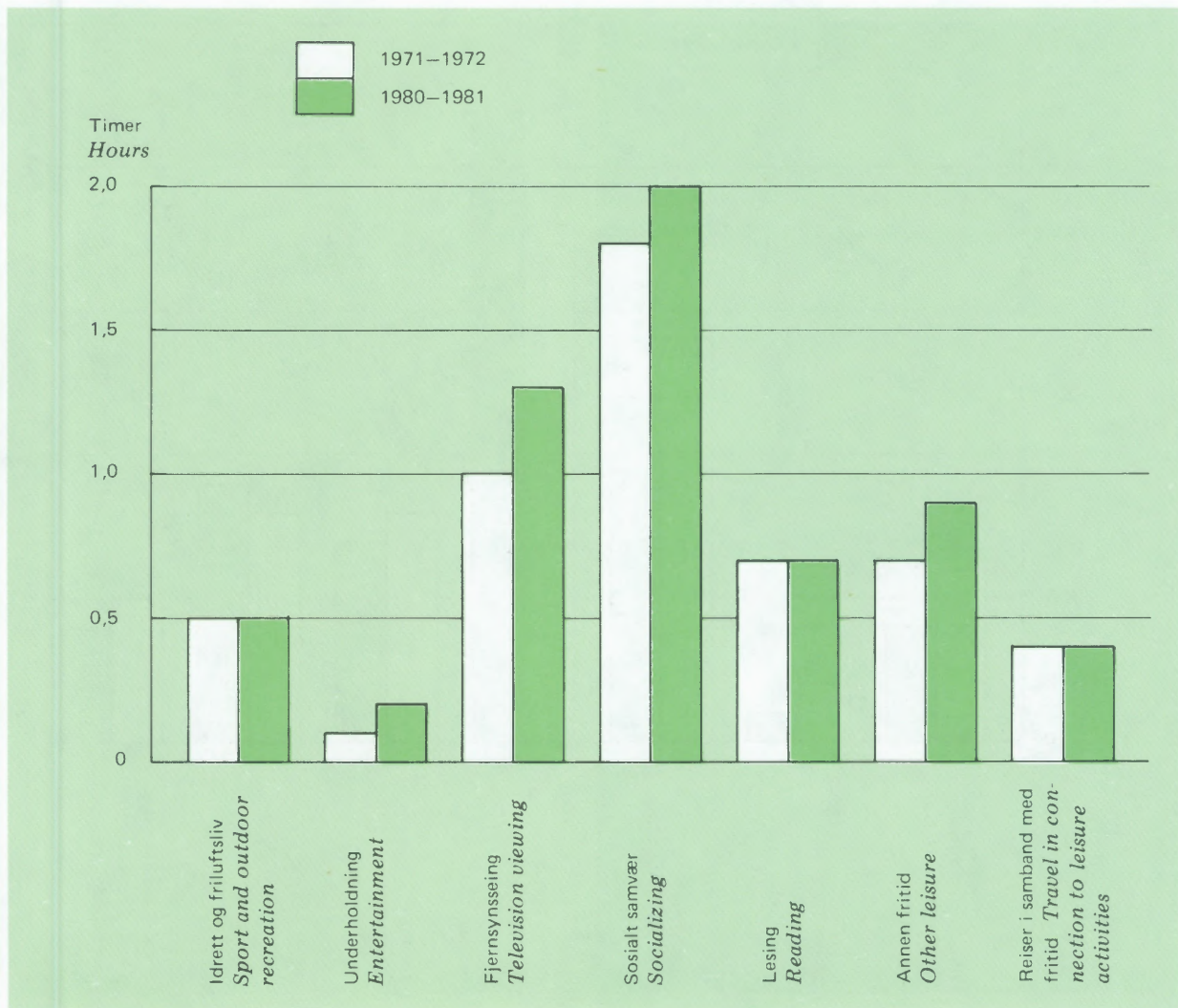
Mer fritid til passive aktiviteter

Resultater fra tidsnyttingsundersøkelsene tyder på at økningen i fritid er blitt fordelt mellom flere aktiviteter (figur 10.2 og vedleggstabell 10.7). Fjernsynsseing har økt mest, fra 1 time til 1,3 timer i gjennomsnitt pr. dag. Andelen som har sett fjernsyn i løpet av dagen har økt fra 60 til 71 prosent. Tid til sosialt samvær har også økt, fra 1,8 timer til 2,0 timer pr. dag. Sosialt samvær er den fritidsaktiviteten vi bruker mest tid på. Det er ofte vanskelig å avgrense dette som egen aktivitet, da det ofte inngår i andre aktiviteter. Samvær med andre finner f.eks. sted under middag, når vi ser på fjernsyn sammen og i spisepauser på jobben. Grensen mellom hva som er hovedaktivitet og biaktivitet kan være uklar.

Det har vært en liten økning i tid brukt til underholdning. Andelen som har deltatt i eller vært tilskuer til en eller annen form for underholdning steg fra 7 til 9 prosent, og gjennomsnittlig tid pr. dag steg fra 0,1 til 0,2 timer. Gjennomsnittlig tid brukt til lesing, idrett og friluftsliv og til fritidsreiser holdt seg samlet stort sett uendret. Men andelen som deltok i idrett og friluftsliv var noe høyere i 1980-81 enn i 1971-72.

Vi bruker 0,9 timer pr. dag til «annen fritid». Dette er 0,2 timer mer enn i begynnelsen av 1970-årene. I denne kategorien inngår f.eks. lytting til musikk, avslapping, håndarbeid, hobbies og radiolytting. Den tid vi «hovedsakelig» hører på radio er blitt mindre, men det behøver ikke bety at vi alt i alt hører mindre radio.

Figur 10.2. Gjennomsnittlig tid pr. dag brukt til forskjellige fritidsaktiviteter. 1971-72 og 1980-81. *Timer Average time spent on different leisure activities. 1971-72 and 1980-81. Hours per day*

Kilde : NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 og 1971-72.
Source: NOS Time Budget Survey 1980-81 and 1971-72.

Små forskjeller mellom menns og kvinners fritidsbruk

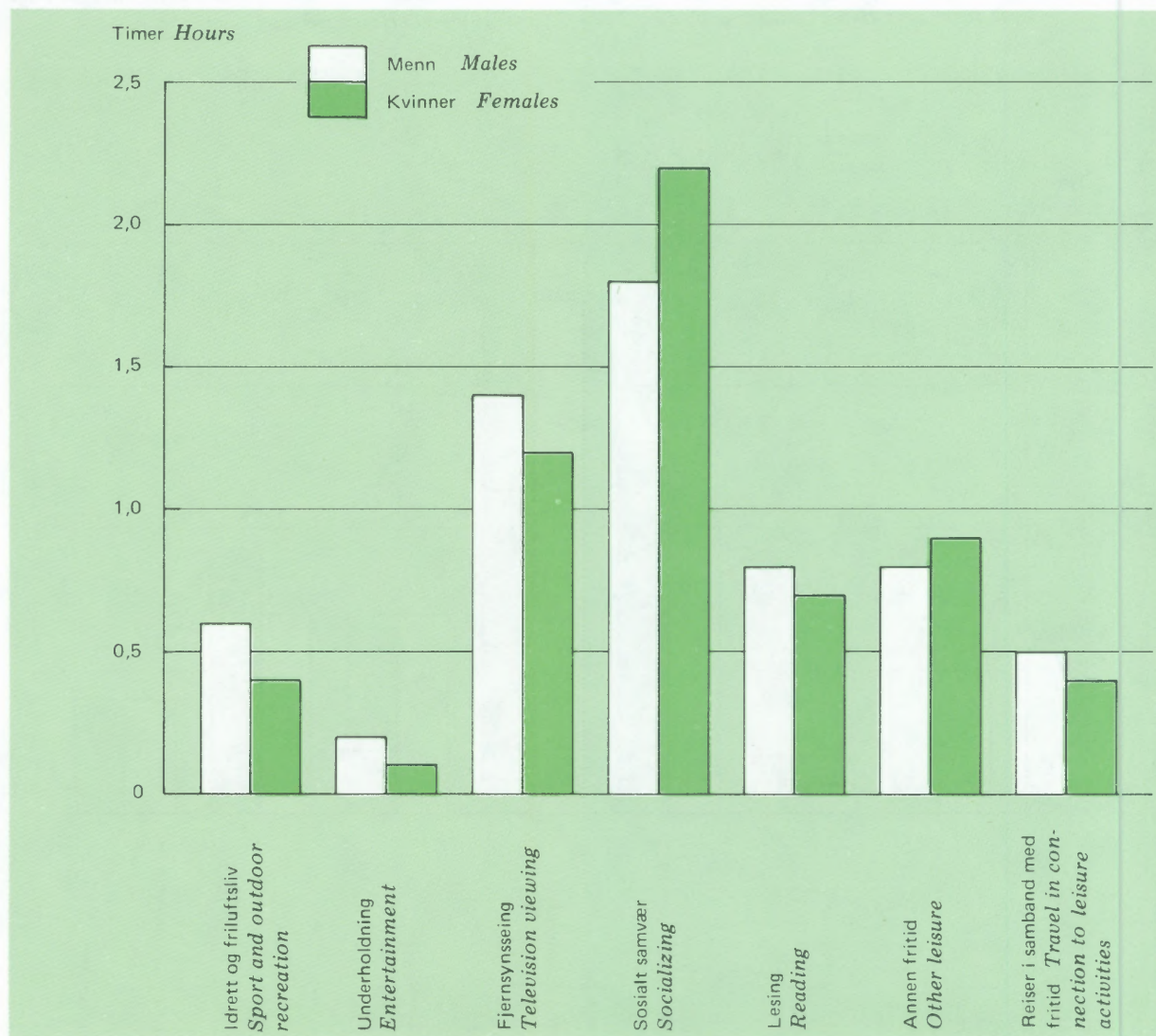
Ser vi på gjennomsnittstall for alle kvinner og menn er det forholdsvis små forskjeller i hvordan de bruker fritiden. Den største forskjellen gjelder sosialt samvær. Kvinnene brukte gjennomsnittlig 0,4 timer mer på dette pr. dag enn menn. Noe av forskjellen kan skyldes at sosialt samvær for de yrkesaktive inngår i arbeidstiden, som prating med kolleger i pauser og ellers. Menn så derimot noe mer enn kvinner på fjernsyn, og deltok mer i idrett og friluftsliv og brukte oftere underholdningstilbud. Kvinner på sin side leser mer enn menn, og utfører mer håndarbeid (figur 10.3).

De eldste ser mest på fjernsyn

Den største forskjellen i fritidsbruk mellom aldersgruppene er at fjernsynsning og lesing øker med alderen. 16-24-åringene ser på fjernsyn gjennomsnittlig 1 time pr. dag, mens aldersgruppen 67-74 år brukte 1,8 timer pr. dag til dette. De eldste leste gjennomsnittlig 1,2 timer pr. dag, mens de yngste bare brukte 0,6 timer til lesing.

De yngste bruker mest tid til sosialt samvær, gjennomsnittlig 2,5 timer pr. dag. I forhold til andre aldersgrupper bruker de også mer tid til underholdning, idrett og friluftsliv (vedleggstabell 10.6).

Figur 10.3. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter for menn og kvinner. 1980-81.
Timer Average time spent on different leisure activities by men and women. 1980-81. Hours per day

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81.
Source: NOS Time Budget Survey 1980-81.

De gifte bruker fritiden til hjemmeaktiviteter

Det er de utavendte fritidsaktivitetene som er mest utbredt blant yngre mennesker og blant enslige. Gifte kvinner og menn bruker mindre tid til idrett og friluftsliv, underholdning og reiser enn enslige. Fjernsynsseing øker med ekteskapsinngåelse. Det å ha barn ser heller ikke ut til å spille særlig stor rolle for aktivitetsmønsteret. Sammenlikner vi «yngre gifte uten barn» med «småbarnsforeldre» finner vi gjennomgående små forskjeller. Overraskende nok gir heller ikke overgangen fra å ha små til å ha store barn særlig utslag i bruken av fritid. En vanlig oppfatning er at små barn fører til en sterk binding av foreldrenes tid. En av årsakene til de små forskjellene i fritidsmønsteret kan være at mye av fritiden til gifte består av hjemmeaktiviteter som godt kan kombineres med pass av barn. At gifte med store barn ikke endrer sitt fritidsmønster kan skyldes de vaner de har lagt seg til opp gjennom årene. Det er blant enslige over 45 år at kjønnsforskjellene i bruk av fritid er størst. Kvinner i denne fasen har en mer aktiv fritid enn menn, de reiser mer, leser mer og har mer sosialt samvær.

Andre markerte forskjeller i fritidsbruk finnes hos folk med ulik utdanning. De med minst utdanning oppgir klart oftere at de har sett på fjernsyn eller hørt på radio, mens den andre gruppen oftere oppgir at de har lest aviser, blader og bøker. De med liten utdanning oppgir også oftere «annen fritid», som håndarbeid, hobbies. Dette kan være et resultat av at kvinner ofte har mindre utdanning enn menn (vedleggstabell 10.6).

Størsteparten av den daglige fritiden tilbringes i hjemmet

En måte å beskrive fritidsbruk er å se på hvor vi tilbringer fritiden vår. I 1980–81 tilbrakte vi 3,6 timer av fritiden i hjemmet og 2,4 timer utenfor hjemmet, dvs. 60 prosent av fritiden ble brukt i hjemmet, 40 prosent utenfor hjemmet (vedleggstabell 10.8).

I 1971–72 var forholdet omtrent det samme. Det ser altså ut til at den fritidsøkningen vi har hatt ikke har ført til endringer i hvor vi oppholder oss i fritiden. Ser vi på forskjeller mellom de ulike grupper viser det seg at økningen i fritid utenfor hjemmet hovedsakelig er begrenset til ungdommen, dvs. enslige 16–24 år som bor i foreldrenes husholdning. I 1980–81 tilbrakte denne gruppen i gjennomsnittet 4,1 timer av fritiden pr. dag utenfor hjemmet, 1,7 timer mer enn gjennomsnittet for alle. Å tilbringe fritiden utenfor hjemmet må sies å være et sentralt kjennetegn ved ungdomskulturen. I løpet av 1970-årene er forskjellen mellom denne gruppens fritidsmønster og andre grupper blitt forsterket. I 1971–72 tilbrakte ungdommen 3,4 timer utenfor hjemmet, 1,3 timer mer enn gjennomsnittet. De fleste andre grupper har hatt en økning i fritid uten en tilsvarende økning i fritid utenfor hjemmet. Dette betyr at det er fritid tilbrakt i hjemmet som har økt for de fleste. Denne utviklingen tyder på en noe mer passiv fritidsbruk. De aktivite-

ne som har økt mest, fjernsynsseing og samvær med husholdningsmedlemmer, er de som krever minst i form av initiativ, ferdigheter, økonomi, mobilitet og sosialt fellesskap utenfor familien. Tendensen er likevel ikke entydig. Vi har sett at det også har vært en liten økning i deltakelse i idrett og friluftsliv. Denne økningen er imidlertid så svak at den får liten betydning for vårt dagligliv.

Ferier, feriereiser og helgeturer

Feriedager og fridager

Fridager og feriedager er ikke det samme som daglig fritid. Fritid har vi tidligere i dette kapitlet definert som relativt uforpliktet tid.

Fridager og feriedager består heller ikke bare av fritid. På slike dager må vi gjøre en del oppgaver som ikke inngår i hva vi kaller fritidsaktiviteter, som husarbeid, omsorgsarbeid, søvn og hvile. I motsetning til daglig fritid er fridager og feriedager knyttet til yrkesaktivitet. I feriene har vi fri fra inntektsgivende arbeid. Men også grupper som ikke er yrkesaktive, som studenter og hjemmearbeidende, har ferier og fridager. For disse gruppene vil feriedager være dager de har fri fra sitt daglige gjøremål.

I feriene har vi mye fritid

Det er naturlig å se ferier i sammenheng med daglig fritid. Dette skyldes at vi gjerne har mye fritid når vi har ferie.

Et gode ved feriene er at vi har sammenhengende fri over flere dager slik at vi kan bruke dem til aktiviteter som krever mer tid, konsentrasjon og overskudd enn hva vi har anledning til ellers i året.

I feriene har vi i noen grad muligheter til å velge fritt hva vi vil gjøre og hvor vi ønsker å tilbringe disse dagene.

Som ved bruk av daglig fritid, rettes den offentlige reiselivspolitikken i økende grad mot våre muligheter til å utnytte ferien på en meningsfull måte (Stortingsmelding 90, 1980–81).

I ferieundersøkelsene fra 1970, 1974, 1978 og 1982 er det stilt spørsmål om dager fri fra inntektsgivende arbeid og om ferieturer. Fridager er her definert som fridager som inngår i friperioder på minst 3 dager utenom frilørdager, søndager og andre helligdager. Dette betyr at enkeltstående fridager ikke er tatt med, noe som kan føre til at vi i dette avsnittet undervurderer det faktiske tallet på fridager som yrkesaktive har i løpet av året.

En ferietur er her definert som en tur der en har

overnattet borte fra hjemmet minst 4 netter. Kortere turer eller helgeturer med overnatting hjemmefra 1–3 netter blir ikke regnet som ferieturer. Slike turer gir vi tall for i avsnittet om helgeturer.

De fleste tar ut de fridagene de har krav på

Den lovbestemte retten til ferie har endret seg lite siden 1964 da 4-ukersferien ble innført for alle. Det viktigste som har skjedd er at personer over 60 år har fått en ekstra uke, at ferieavløserordninger for jordbrukere bygges ut og at vi har fått en ekstra feriedag fra og med 1982, den såkalte «Gro»-dagen.

I perioden 1. september 1981–31. august 1982 tok yrkesaktive personer i gjennomsnitt ut 20 fridager. 21 prosent hadde hatt 26 fridager eller mer. Det er en del som tar mindre fri enn de har krav på. 8 prosent hadde 1–10 fridager og 7 prosent hadde ingen fridager (figur 10.4).

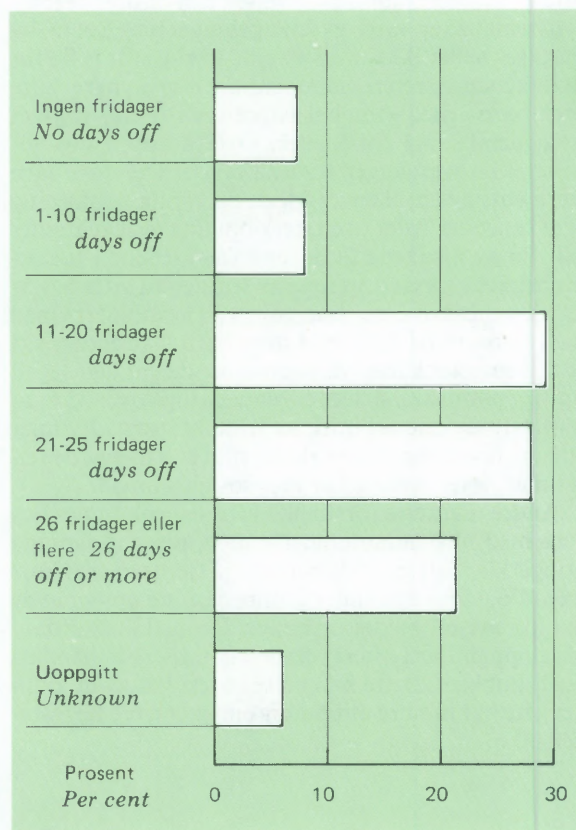
Nesten alle tar fri om sommeren

82 prosent av de yrkesaktive tok fri sommeren 1982. Familier med skolebarn er mer avhengig av å ta fri i skoleferien enn andre, men få foreldre har mulighet til å ta fri i hele skoleferien.

Julen og påsken er tradisjonelle friperioder. I overkant av $\frac{1}{3}$ av de yrkesaktive hadde fri i påsken og i underkant av $\frac{1}{4}$ hadde fri i julen 1981.

Vi har fått et økende tilbud av billige utenlandsturer utenom de store høysesongene. Mange gjemmer deler av ferien til andre deler av året. En ikke ubetydelig andel av de spurte hadde i løpet av 1981–82 hatt fri i løpet av høsten, vinteren eller våren (tabell 10.3).

Figur 10.4. Yrkesaktive personer etter tallet på fridager fra arbeid i perioden 1. september 1981 – 31. august 1982. Prosent *Employed persons by number of days off from work during the period 1 September 1981 – 31 August 1982. Per cent*

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982.
Source: NOS The Holiday Survey 1982.

Tabell 10.3. Andel av yrkesaktive grupper som hadde friperioder på minst 3 dager fra arbeidet til forskjellige tider siste år. Prosent *Percentage of employed persons having periods of at least 3 days off from work at different times of the year*

	I alt Total	Høsten Autumn 1981	Julen Christmas 1981	Vinteren Winter 1982	Påsken Easter 1982	Våren Spring 1982	Sommeren 1982 Summer 1982	
							1 fri- periode 3 days off	2 fri- perioder 6 days off
Alle yrkesaktive <i>All employed</i>	93	17	24	23	34	8	64	18
YRKE OCCUPATION								
Selvstendig i jordbruk, skogbruk, fiske <i>Self-employed in agriculture, fishing, forestry</i>	67	16	8	14	11	2	36	5
Andre selvstendige <i>Other self-employed</i>	90	18	28	18	34	3	55	17
Ansatte i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, gruvedrift <i>Employees in manufacturing, mining, building and construction work</i>	94	16	28	15	38	8	73	14
Andre ansatte <i>Other employees</i>	94	17	23	28	35	10	64	21

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982. Source: NOS Holiday Survey 1982.

Selvstendige i primærnæringene har minst fri

De ulike yrkesgrupper har ikke like stor anledning til å ta seg fri, og heller ikke samme mulighet til å bestemme selv når de vil ta ut ferien.

Blant selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske var det 33 prosent som ikke hadde hatt fridager fra arbeidet i løpet av året. Bare 41 prosent av denne yrkesgruppen hadde hatt fri om sommeren. Bedrede muligheter for få ferieavløser kan endre dette bildet. En annen viktig forskjell mellom yrkesgruppene er at mens ansatte i industrien gjerne tar fri i tilknytning til de store høytidene jul og påske, tar andre ansatte of-

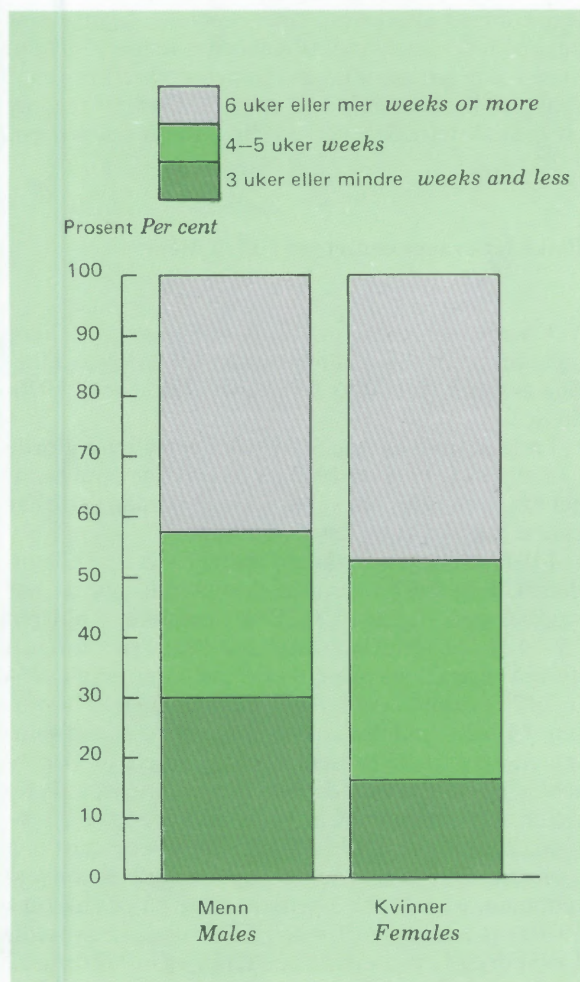
tere ut friperioder om høsten og vinteren. 38 prosent av industriansatte hadde påskeferie i 1982, mot 35 prosent av øvrige ansatte. Omvendt hadde 28 prosent av andre ansatte vinterferie, mot bare 15 prosent av ansatte i industrien. Disse forholdene henger sammen med at industribedrifter ofte stenger produksjonen i fellesferien om sommeren og i forbindelse med høytidene jul og påske. I annen type virksomhet ser det ut til at de ansatte står noe friere med hensyn til når de vil ta ut ferien.

De under utdanning har mer fri enn yrkesaktive

Ungdom under utdanning har vesentlig mer fri enn yrkesaktive. I 1978 ble de i denne gruppen, som var over 15 år, spurt om hvor mange uker fri de hadde hatt i løpet av sommeren fra studier og eventuelt lønnet arbeid. 44 prosent hadde hatt fri 6 uker eller mer – 40 prosent av mennene og 48 prosent av kvinnene. Ca. 1 av 4 hadde bare hatt fri 3 uker eller mindre – 30 prosent av mennene og 16 prosent av kvinnene (figur 10.5).

Det kan synes merkelig at kvinner under utdanning her mer fri enn menn under utdanning. Det kan være flere årsaker til dette: Vanligvis utfører kvinner mer omsorgsarbeid enn menn. Fordi skolebarn har lange ferier og barnehager og dagmammaer gjerne tar fri deler av sommeren kan det være vanskeligere for kvinner under utdanning å ta lønnet arbeid i ferien.

Figur 10.5. Skoleelever og studenter, etter tallet på uker fri fra skolearbeid, studier eller lønnet arbeid sommeren 1978. Menn og kvinner. Prosent *Pupils and students, by number of weeks free from school work, studies or paid work during the summer 1978. Males and females. Per cent*

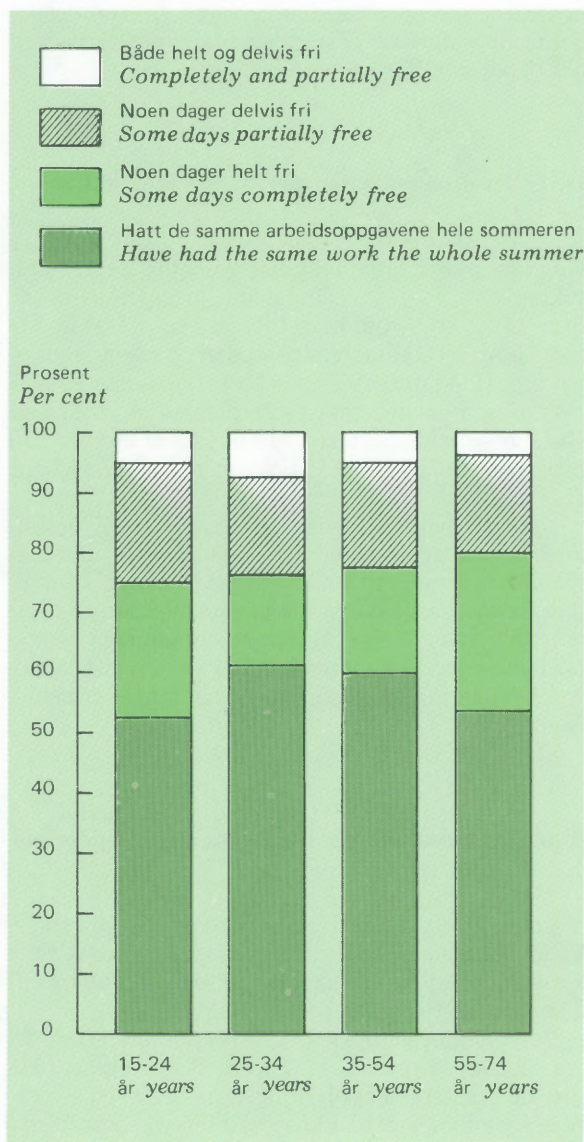
Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

Kvinner i husarbeid har lite fri fra daglige gjøremål

Yrkesaktive kvinner har noen flere feriedager enn yrkesaktive menn. En årsak til dette kan være at flere kvinner enn menn arbeider deltid, og har mulighet til å ta mer fri.

For hjemmearbeidende kvinner vil ferie være fri fra daglige gjøremål. I Ferieundersøkelsen 1978 prøvde vi å få tak i opplysninger om dette ved å spørre de kvinnene som hadde oppgitt husarbeid som viktigste gjøremål om de hadde hatt helt eller delvis fri fra dette arbeidet noen dager i løpet av sommeren 1978. Det viser seg at hele 58 prosent av de hjemmearbeidende kvinnene stort sett hadde de samme arbeidsoppgavene hele sommeren som resten av året. 19 prosent hadde hatt delvis fri en eller flere dager. Bare 22 prosent av kvinnene hadde hatt noen dager helt fri fra husarbeid. Det var særlig kvinner mellom 25 og 54 år, altså de som har barn, som hadde lite fri (figur 10.6). Vi har ikke tilsvarende opplysninger om menns arbeid i hjemmet i sommerferiene. Vi må anta at disse også deltar i husarbeid og barnestell i ferien, selv om innarbeidede kjønnsroller ofte medfører at kvinnene bærer hovedbyrden. Uansett er disse opplysningene en viktig indikator på at det å ha «ferie» ikke nødvendigvis innebærer det samme som å ha fri fra forpliktelser. Hjemmearbeidende kvinner får sjelden fri fra sine daglige gjøremål.

Figur 10.6. Personer med husarbeid i hjemmet, etter om de har hatt fri fra husarbeidet i løpet av sommeren 1978, etter alder. Prosent
Persons with housework as main occupation, by having days off from housework during the summer 1978, by age. Per cent

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
 Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

Folk reiser mer

Vi har sett på hvor mye ulike grupper som hadde fri i løpet av 1981-82. Å ha fri er imidlertid ikke det samme som å dra på ferietur.

For mange er det viktig å komme bort fra de daglige omgivelser i ferien. Følelsen av å ha fri kan oppleves sterkere da. Hvor vi drar spiller ikke alltid så stor rolle. For de fleste er nok opplevelsene og aktivitetene på feriestedet en hovedsak.

Mens det for noen tiår tilbake var forbeholdt de

rike å reise på ferie, er feriereisene nå mer og mer blitt et massefenomen. Ikke bare er det blitt mer vanlig å reise bort i feriene, men reisene går også oftere til fjernere himmelstrøk.

Hvor vi velger å reise i ferien er i langt større grad et spørsmål om vår livsstil enn vår velferd. På den annen side koster enkelte feriereiser og feriemål mer enn andre, slik at hvor vi velger å reise også er et økonomisk spørsmål.

De siste 20 årene har vi hatt en eksplosiv økning i antall selskapsreiser. I 1960 drog 4 000 nordmenn til utlandet med charterfly. I 1978 var det tilsvarende tallet 363 000 personer. Av disse drog vel 200 000 til Spania, noe som tilsvarer omtrent 3 store fly pr. dag om vi sprer dem over hele året. I 1979-1981 lå antallet noe lavere, men i 1982 reiste 386 000 nordmenn til utlandet med charterfly.

Utviklingen avspeiles også ved ferieturaktiviteten innenlands. Antallet overnattinger ved norske campingplasser var i 1970 ca. 4,2 millioner og i 1981 ca. 5,5 millioner, altså en økning på 24 prosent. Nordmenn stod for ca. 2/3 av campingbesøkene i 1981.

Masseturismen er altså blitt en viktig del av vår tilværelse. Dette har skjedd over et relativt kort tidsrom og omfatter ikke bare selskapsreiser og camping. Et stort antall husstander har et ekstra hjem i form av en hytte som benyttes i helger og ferier. Ca. 20 prosent av husholdningene eier en hytte selv. I tillegg kommer alle de som låner eller leier. Mange drar også på ferie innenlands til slekt eller venner. Selv om disse 2 siste gruppene ikke umiddelbart kan oppfattes som typiske turister, bidrar de sterkt til et inntrykk av en hektisk reiseaktivitet, særlig i sommersesongen.

Folks ferievaner endret seg i 1970-årene

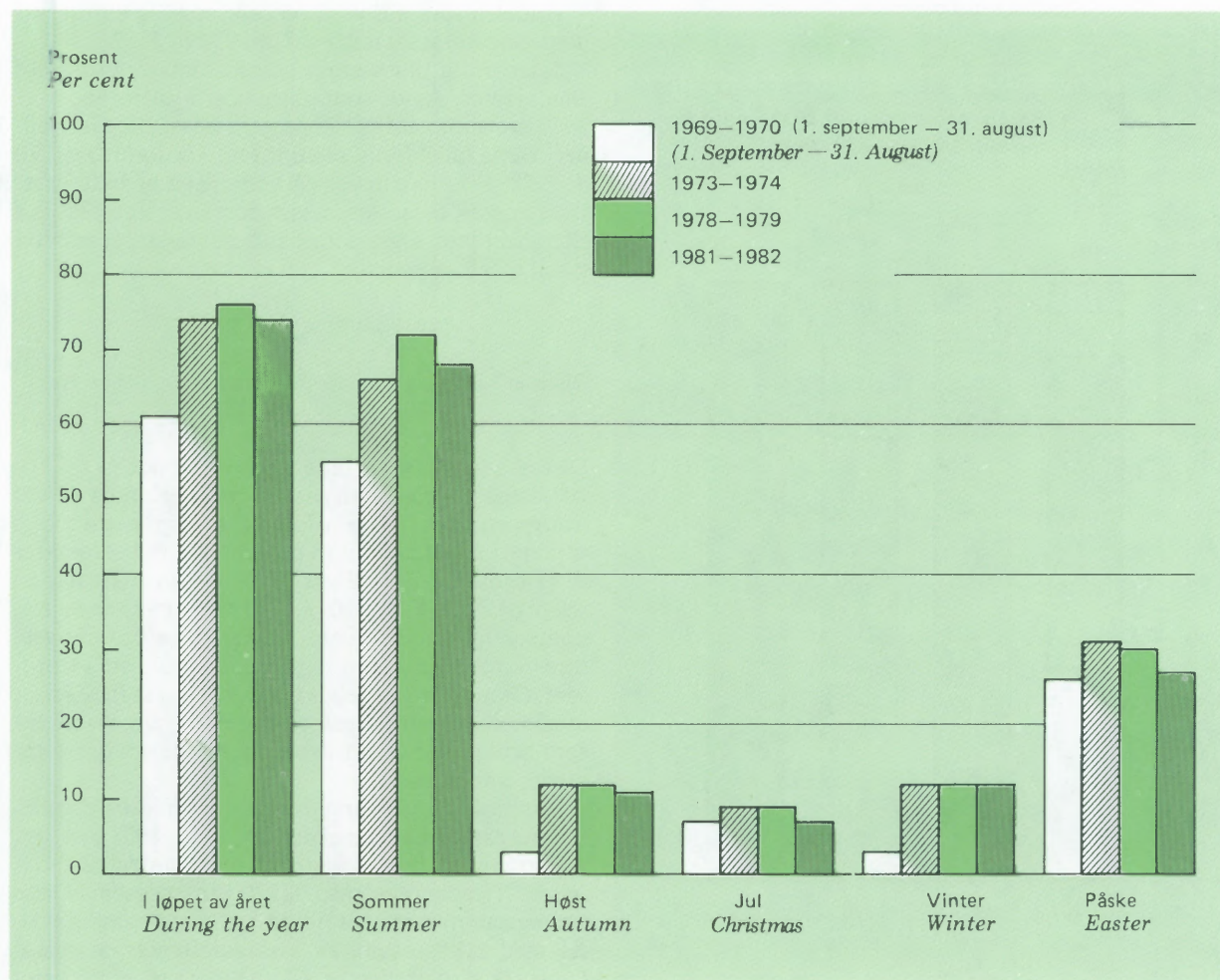
Vet vi noe mer i detalj om hvem som reiser, når, hvor og hvordan de reiser enn det grove bildet vi gav i forrige avsnitt? Har folks ferievaner endret seg i 1970-årene?

Ferieundersøkelsene Statistisk Sentralbyrå gjorde i 1970, 1974, 1978 og 1982 gir oss viktige opplysninger om hva vi gjør når vi har fri, og hvordan dette har endret seg i løpet av det siste 10-året.

I 1970-årene reiste stadig flere på ferietur. Ferieundersøkelsen 1982 viser at denne utviklingen nå har stoppet opp (figur 10.7). Blant personer i alderen 15-74 år økte andelen som hadde vært på ferietur i løpet av året fra 61 prosent i 1970 til 74 prosent i 1974 og til 77 prosent i 1978. Andelen sank igjen til 74 prosent i 1982.¹ Andelen som drog på ferietur om sommeren økte fra 55 prosent til 66 og videre til 71 prosent i 1978. I 1982 var det 68 prosent som drog på ferietur om sommeren. Ca. 30 prosent drar på tur i påsken, et tall som har holdt seg relativt konstant opp gjennom 1970-årene. Vinter- og høstferie er et nyere fenomen. Mens bare 3 prosent drog på en slik tur i 1970, var andelen i 1974 og i 1978 rundt 12 prosent. I 1981 drog 11 prosent på høstferie, og i 1982 drog 12 prosent på vinterferie.

¹ For 1982 gjelder det personer 16-74 år.

Figur 10.7. Personer etter om de var på ferietur forskjellige årstider. Prosent. 1969-1982 *Persons by whether they had a holiday in different seasons of the year. Per cent. 1969-1982*

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982.
Source: NOS The Holiday Survey 1982.

Stadig flere drar utenlands

Et av de viktigste trekkene ved de seinere årenes utvikling er at feriemålene ligger lengre og lengre borte. Andelen av de feriereisende som dro utenlands i sommerferien ble omtrent tredoblet fra 1970 til 1982, fra 12 til 35 prosent. Av disse drar omtrent halvparten til andre nordiske land (figur 10.8).

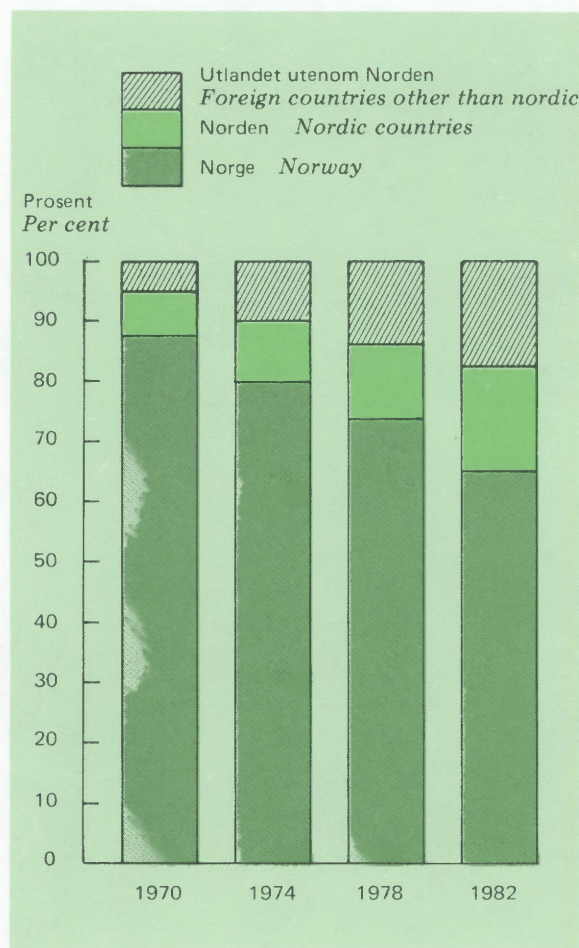
Ellers kan vi merke oss at særlig høsten domineres av utenlandsturene. Andelen for denne årstiden har økt kraftig opp gjennom 1970-årene slik at i 1982 dro nær halvparten av de feriereisende utenlands. En årsak til denne utviklingen kan ligge i et stort tilbud av billige turer i disse periodene. En annen viktig faktor er nok klimatiske forhold.

Færre besøker slekt eller venner i ferien

De overnattingsformer folk oppgir som de viktigste forteller mye om hva slags ferie de er på. Ser vi på sommeren 1982 opplyste 14 prosent at de hadde overnattet på hotell og 11 prosent at de hadde bodd på pensjonat o.l. Andelen som har bodd på hotell har steget opp gjennom 1970-årene, noe som først og fremst henger sammen med at folk oftere drar på «pakketur» til utlandet (tabell 10.4).

Av de som hadde vært bortreist i løpet av sommeren 1982, bodde 29 prosent hovedsakelig hos slekt eller venner. Dette var vesentlig færre enn sommeren 1970 da mer enn $\frac{1}{3}$ bodde på denne måten. Dette tyder på at folk i mindre grad bruker ferien til å opp-

Figur 10.8. Personer som var på ferietur om sommeren 1970-1982, etter feriested. Prosent
Persons on summer holiday 1970-1982, by holiday area. Per cent

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982.
 Source: NOS The Holiday Survey 1982.

rettholde bånd til slekt eller venner og i større grad bruker ferien til å søke nye opplevelser enten alene eller sammen med den nære familien (tabell 10.4).

Andelen som har vært på camping- og telttur har holdt seg rundt 20 prosent fra 1970 til 1982.

Julen ser ut til å være preget av samvær med slekt eller venner. Av de som reiste bort i julen i løpet av 1970-årene, bodde ca. 80 prosent hos slekt eller venner. Dette tallet holdt seg omtrent konstant fra 1970 til 1978. Ikke uventet er påsken preget av hyttelivet. Omkring $\frac{2}{3}$ av de som reiser bort drar til egen, lånt eller leid hytte. Også denne andelen holdt seg relativt stabil i 1970-årene.

Bilen er viktigste framkomstmiddel for feriereiser

De fleste som drar på ferie reiser med bil. Fra 1970 til 1978 steg andelen som brukte bil eller annet privat transportmiddel som viktigste transportmiddel i sommerferien fra 70 til 75 prosent, men sank deretter til 71 prosent i 1982. Flere og flere bruker fly når de reiser på ferie. Fra 1970 til 1982 fikk vi nesten en tredobling av andelen som brukte fly som viktigste transportmiddel for sommerreiser, fra 5 til 14 prosent. Økningen kan delvis forklares ved at flere reiser utenlands. Det har også vært en nedgang i andelen som bruker båt og jernbane på feriereiser om sommeren (tabell 10.5).

For reiser i julen har vi bare tall fram til 1978. Julereisene går stadig oftere med fly. Julen 1978 benyttet 20 prosent fly som viktigste transportmiddel på feriereisen. Tilsvarende andel i 1970 var 6 prosent. Dette henger sammen med at tilbudet er blitt vesentlig bedret med utbyggingen av kortbaneflyplasser innelands. Når juleferien er relativt kort og vinterføret vanskelig, blir flyet lett et mer behagelig, om enn noe dyrt, alternativ enn bilen.

Tabell 10.4. Personer som var på ferietur om sommeren 1970-1982, etter viktigste overnattingsmåte. Prosent
Persons on summer holiday 1970-1982, by main type of accommodation. Per cent

	I alt Total	Hotell Hotel	Pensjonat, motell o.l. Boarding house, motel etc.	Telt, camping Tent, caravan	Egen, lånt, leid hytte Own, borrowed, rented cottage	Hos slektninger, venner eller kjente Relatives, friends or acquaintances
Lengste sommerferietur <i>The longest summer holiday</i>						
1970	100	5	6	20	32	35
1974	100	9	9	18	31	32
1978	100	10	12	16	30	28
1982	100	14	11	19	27	29

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982. Source: NOS Holiday Survey 1982.

Tabell 10.5. Personer som var på ferietur om sommeren 1970–1982, etter viktigste transportmåte. Prosent
Persons on summer holiday 1970–1982, by main type of transportation. Per cent

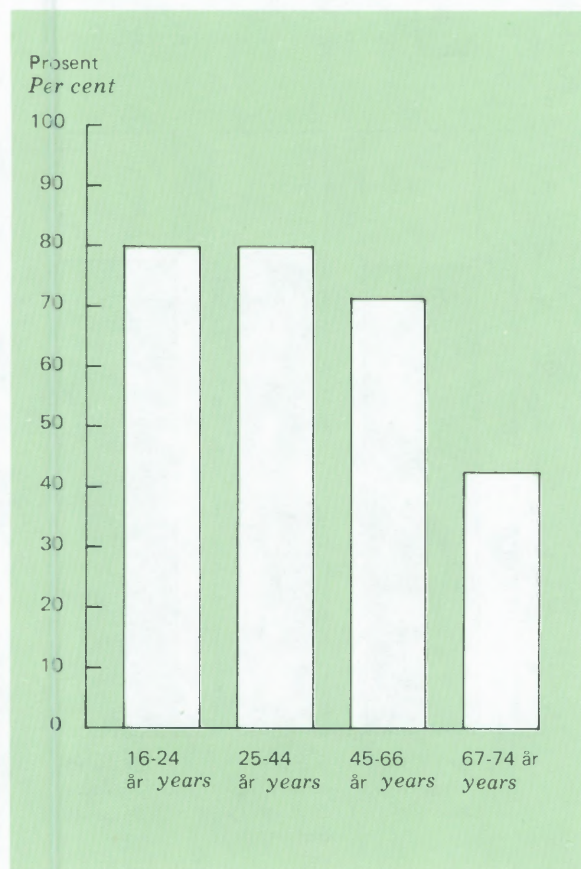
	I alt <i>Total</i>	Buss <i>Bus</i>	Jernbane <i>Railway</i>	Båt, ferge <i>Ship, ferry</i>	Fly <i>Aeroplane</i>	Privatbil, annet pri- vat transportmiddel <i>Private car, other private type of transportation</i>
Lengste sommerferietur <i>The longest summer holiday</i>						
1970	100	6	10	9	5	70
1974	100	5	10	6	8	71
1978	100	4	7	4	10	75
1982	100	4	7	2	14	71

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982. *Source: NOS Holiday Survey 1982.*

Ikke alle reiser bort i ferien

De aller fleste ser nok på det å kunne reise bort i ferie-
ne som et gode i seg selv. De fleste benytter seg også
av denne muligheten, men fortsatt holder 1 av 4 perso-
ner i alderen 16–74 år seg hjemme hele året. Blant
personer over 74 år er sannsynligvis denne andelen

Figur 10.9. Andel som var på ferietur i løpet av året.
Ulike aldersgrupper. Prosent Percentages
of persons on holiday during the year.
Different age groups

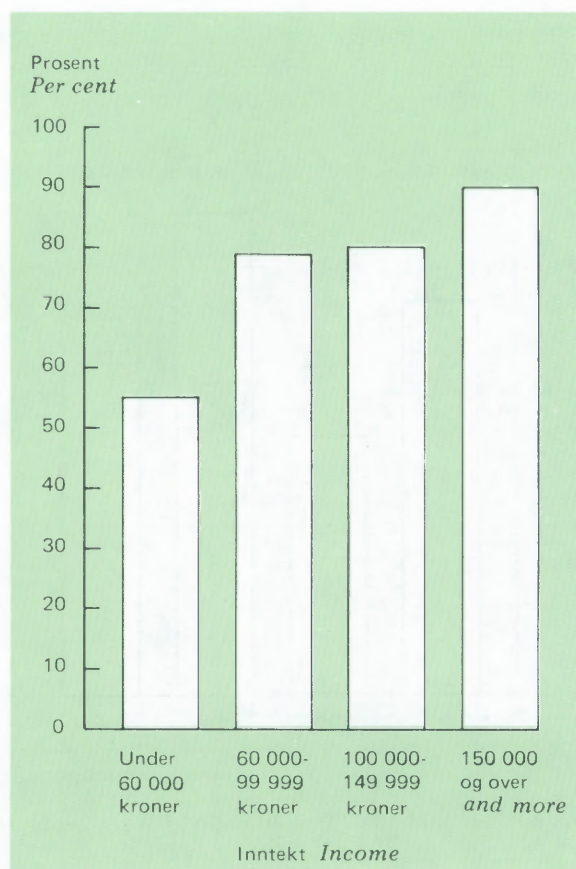

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982.
Source: NOS The Holiday Survey 1982.

vesentlig høyere. Det er slik at jo eldre vi blir jo
mindre reiser vi. Over halvparten av personene i alde-
ren 67–74 år hadde ikke vært på noen ferietur i løpet
av perioden 1. september 1981 – 31. august 1982.
Blant personer mellom 16 og 24 år var det bare 20
prosent som ikke hadde vært på ferietur i samme
tidsrom (figur 10.9).

Som regel fører det med seg en del økonomiske ut-

Figur 10.10. Andel som var på ferietur i løpet av året.
Ulike inntektsgrupper. Prosent Percentages
of persons on holiday during the year.
Different groups of income

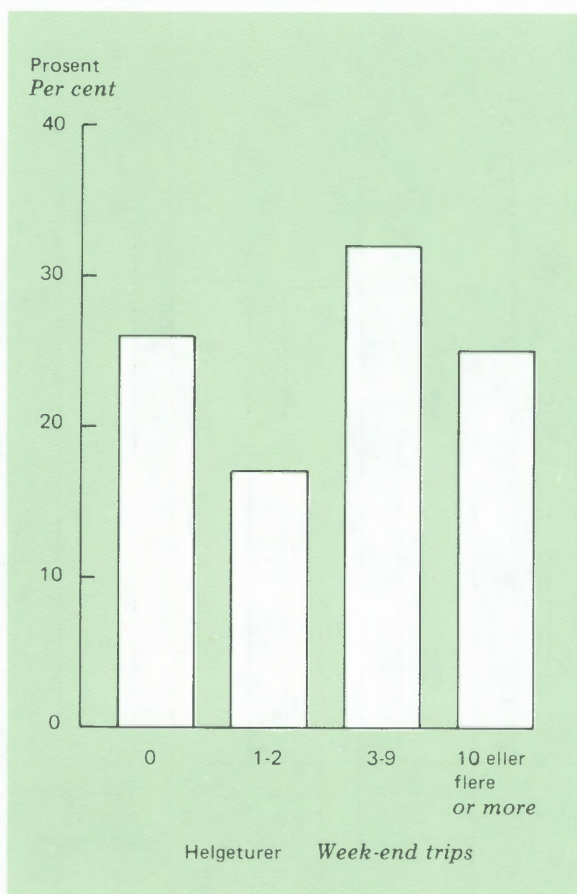
Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1982.
Source: NOS The Holiday Survey 1982.

gifter å reise på ferietur. Blant de med lav inntekt er det også klart færre som reiser bort enn blant de med høy inntekt. Av de som tjente under 60 000 kroner i 1982 hadde 45 prosent ikke vært på ferietur i løpet av året. Blant de med inntekt over 150 000 kroner var tilsvarende andel 10 prosent (figur 10.10).

3 av 4 personer drar på helgetur i løpet av året

Helgeturer gir muligheter for å gjøre noe annet enn det en vanligvis holder på med i uken. Noen drar på hytta, andre besøker slekt eller venner osv. På samme måte som med ferieturer forbinder vi gjerne helgeturer med avkobling fra arbeid og daglig strev, men ikke nødvendigvis med mer fritid. Noen forpliktelser tar vi også med oss når vi reiser bort. Likevel gir helgeturer muligheter for rekreasjon som gjør at vi betrakter dem som velferdsgoder på linje med ferier

Figur 10.11. Personer etter tallet på helgeturer i perioden 1. september 1977 – 31. august 1978. Prosent Persons by total number of week-end trips during the period 1 September 1977 – 31 August 1978. Per cent

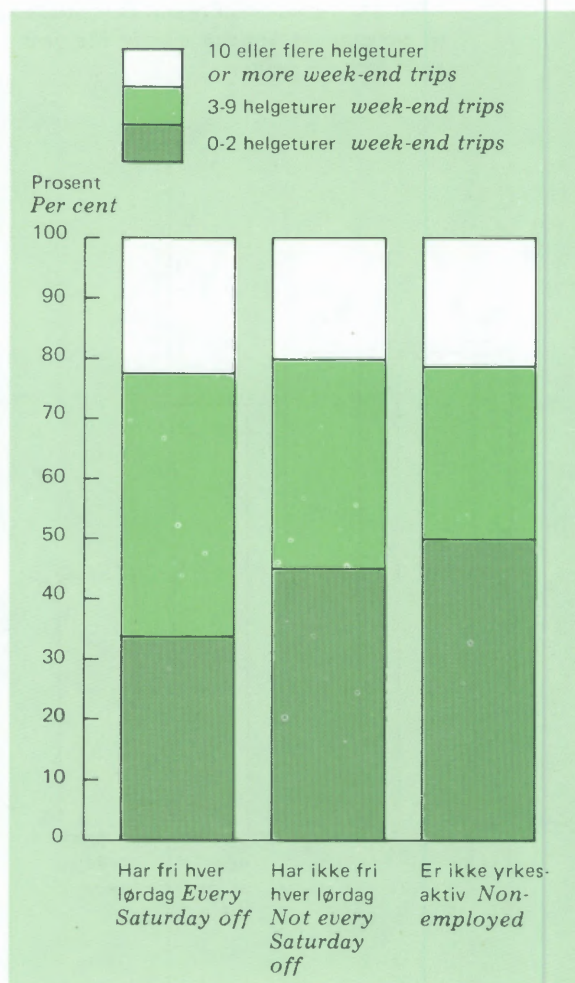
Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

og fritid ellers. En viktig begrensning ved helgene er at de er for korte til å foreta lengre reiser.

På den annen side er det i helgene vi har mest fritid når vi er hjemme og dermed størst mulighet til å knytte kontakter og bli kjent med personer i nærmiljøet vårt. Dersom store deler av husstandene i et boligområde reiser bort i helgene kan dette få uheldige konsekvenser og svekke ressursene i nærmiljøet som helhet. Nærmiljøets styrke ligger i at folk er til stede og deltar i de aktiviteter som finner sted – ikke i at de reiser bort fra det.

I Ferieundersøkelsen 1978 ble det spurt om tallet på helgeturer i løpet av perioden 1. september 1977–31. august 1978. I Ferieundersøkelsen 1982 ble det ikke samlet inn opplysninger om helgeturer. I tidligere ferieundersøkelser er det heller ikke spurt om denne formen for reisevirksomhet, vi kan derfor ikke si noe om endringer over tid.

Figur 10.12. Yrkesaktive personer etter tallet på helgeturer i alt siste år, etter lørdagsfriordning. Prosent Employed persons by total number of week-end trips last year, by arrangement for Saturday off. Per cent

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79

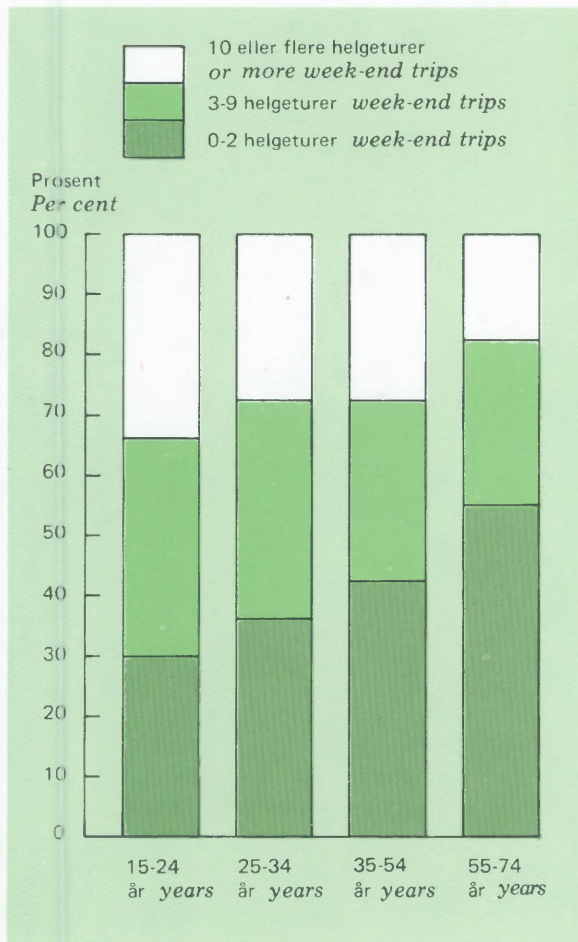
26 prosent av personene i alderen 15–74 år hadde ikke vært på noen helgetur i løpet av 1977–78. 17 prosent hadde vært på 1–2 turer, 32 prosent på 3–9 turer, mens 25 prosent hadde foretatt 10 eller flere slike helgeturer (figur 10.11). Det er altså stor spredning i hvor mange slike turer folk tar i løpet av ett år. Vi skal se på noen faktorer som er med på å forklare at folks atferd er så forskjellig.

En viktig faktor for de som er i inntektsgivende arbeid er om de har lørdagsfri eller ikke. Blant dem som oppgav at de hadde fri hver lørdag var det 66 prosent som hadde vært på 3 eller flere helgeturer. Blant dem som ikke hadde fri hver lørdag var tilsvarende andel 55 prosent (figur 10.12).

Også folks alder ser ut til å skape store forskjeller i aktivitetsmønsteret. Blant personer over 54 år hadde bare 44 prosent reist på 3 eller flere helgeturer. Tilsvarende andel blant dem under 35 år var mellom 64 og 69 prosent (figur 10.13).

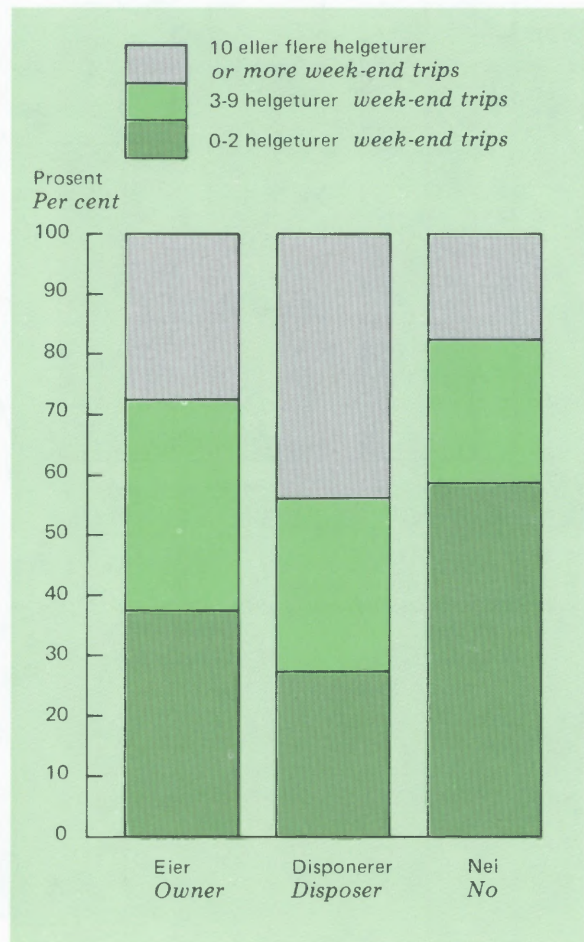
Det å eie eller disponere bil er tydeligvis også en viktig forutsetning for at folk skal kunne reise bort i helgene. Blant dem som hadde tilgang til bil var det mellom 62 og 72 prosent som hadde reist bort 3 eller flere helger. (Gruppen som oppgir at de disponerer bil er liten, noe som gjør tallene for denne gruppen svært usikre.) Blant dem som ikke har bil var det «bare» 41 prosent som hadde reist så mye som på 3 helgeturer (figur 10.14).

Figur 10.13. Personer i ulike aldersgrupper, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent
Persons in various age groups, by total number of week-end trips last year. Per cent

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

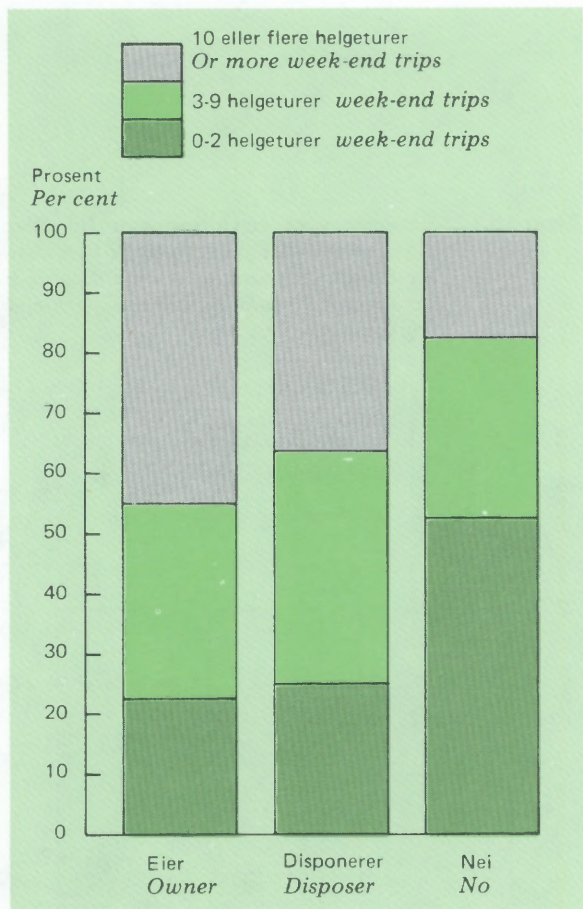
Figur 10.14. Personer som eier/disponerer bil eller ikke, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent
Persons who own/dispose a car or not, by total number of week-end trips last year. Per cent

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

En annen, men svært viktig faktor er om folk eier eller disponerer fritidshus. Blant dem som gjorde det hadde rundt 65 prosent vært på 3 eller flere helgeturer i løpet av året. Blant dem som verken eide eller disponerte fritidshus var tilsvarende andel 48 prosent (figur 10.15).

Figur 10.15. Personer som eier/disponerer fritidshus eller ikke, etter tallet på helgeturer i alt siste år. Prosent *Persons who own/dispose a holiday house or not, by total number of week-end trips last year. Per cent.*

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1978/79 Hefte I.
Source: NOS The Holiday Survey 1978/79 Volume I.

Fritid og ferie i de nordiske land

Vi har ikke tilgang til statistikk som uten for mye bearbeiding gir oss muligheter til å sammenlikne fritids- og feriemønsteret i de nordiske land.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 10.6. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Kjønn/alder/familiefase/utdanning. Timer pr. dag Average time spent on leisure activities. Sex/age/family cycle/education. Hours per day

	Fritid i alt <i>Leisure, total</i>	Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i>	Underholdning <i>Entertainment</i>	Fjernsyns- seing <i>Television viewing</i>	Sosialt samvær <i>Socializing</i>	Lesing <i>Reading</i>	Annen fritid <i>Other leisure</i>	Reiser i samband med fritid <i>Travel in connection to leisure activities</i>
Alle personer <i>All persons</i>	6,0	0,5	0,2	1,3	2,0	0,7	0,9	0,4
Menn <i>Males</i>	6,1	0,6	0,2	1,4	1,8	0,8	0,8	0,5
Kvinner <i>Females</i>	5,9	0,4	0,1	1,2	2,2	0,7	0,9	0,4
ALDER AGE								
16–24 år <i>years</i>	6,8	0,8	0,4	1,0	2,5	0,6	0,8	0,7
25–44 »	5,5	0,4	0,2	1,2	2,0	0,6	0,7	0,4
45–66 »	5,8	0,4	0,0	1,4	1,8	0,9	1,0	0,3
67–74 »	7,2	0,5	0,1	1,8	1,8	1,2	1,5	0,3
FAMILIEFASE FAMILY CYCLE								
Enslige 16–24 år i foreldrehusholdning <i>Single persons 16–24 years of age in parents' household</i>	7,1	0,8	0,5	1,0	2,5	0,7	0,9	0,7
Enslige 16–44 år ellers <i>Other single persons 16–44 years of age</i>	6,1	0,5	0,4	0,9	2,1	0,8	0,8	0,6
Giftede 16–44 år uten barn <i>Married persons 16–44 years of age without children</i>	5,9	0,4	0,2	1,2	2,2	0,7	0,7	0,5
Enslige forsørgere <i>Single parents</i>	5,7	0,3	0,1	1,2	2,4	0,8	0,5	0,4
Giftede med barn under 7 år <i>Married persons with children under 7 years of age</i>	5,4	0,4	0,1	1,2	2,1	0,6	0,6	0,4
Giftede med yngste barn 7–17 år <i>Married persons with youngest child 7–17 years of age</i>	5,5	0,4	0,1	1,2	1,9	0,7	0,8	0,4
Giftede 45–74 år uten barn <i>Married persons 45–74 years of age without children</i>	6,2	0,5	0,0	1,6	1,8	0,9	1,1	0,3
Enslige 45–74 år <i>Single persons 45–74 years of age</i>	6,6	0,5	0,1	1,5	1,7	1,1	1,4	0,3
UTDANNING EDUCATION								
Ungdomsskolenivå <i>Primary school level</i> ...	6,2	0,5	0,2	1,4	2,1	0,7	0,9	0,4
Gymnasnivå <i>Secondary school level</i>	5,9	0,5	0,2	1,1	1,9	0,8	0,9	0,5
Universitetsnivå <i>University level</i>	5,6	0,5	0,2	1,0	1,9	0,8	0,7	0,5

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. Source: NOS Time Budget Survey 1980–81.

Vedleggstabell 10.7. Deltaking i ulike fritidsaktiviteter. 1971–72, 1980–81 Participation in different leisure activities. 1971–72, 1980–81

	Gjennomsnittlig tid nyttet til aktiviteter. Timer pr. dag Average time spent on activity. Hours per day		Andelen som har utført aktiviteter i løpet av en dag. Prosent Percentage participating in activity in the course of a day	
	1971–72	1980–81	1971–72	1980–81
Fjernsynsseing <i>Television viewing</i>	1,0	1,3	60	71
Sosialt samvær <i>Socializing</i>	1,8	2,0	71	81
Av dette besøk <i>Of which visiting</i>	1,2	1,3	53	52
Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i> ..	0,5	0,5	26	29
Underholdning <i>Entertainment</i>	0,1	0,2	7	9
Lesing <i>Reading</i>	0,7	0,7	70	70
Annen fritid <i>Other leisure</i>	0,7	0,9	66	57
Av dette radiolytting <i>Of which listening to radio</i> ..	0,3	0,2	28	22
Reise i samband med fritid <i>Travel in connection to leisure activities</i>	0,4	0,4	37	40

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. Source: NOS Time Budget Survey 1980–81.

Vedleggstabell 10.8. Fritid tilbrakt hjemme og ute. Kjønn/alder/familiefase. Timer pr. dag. Time spent on leisure activities at home and away from home. Sex/age/family cycle. Hours per day

	Fritid i alt <i>Leisure, total</i>	Fritid tilbrakt i hjemmet <i>Leisure spent at home</i>	Fritid tilbrakt utenfor hjemmet <i>Leisure spent outside the home</i>
Alle personer <i>All persons</i>	6,0	3,6	2,4
KJØNN <i>SEX</i>			
Menn <i>Males</i>	6,1	3,5	2,6
Kvinner <i>Females</i>	5,9	3,7	2,2
ALDER <i>AGE</i>			
16–24 år <i>years</i>	6,8	2,9	3,9
25–44 »	5,5	3,3	2,2
45–66 »	5,8	4,0	1,8
67–74 »	7,2	5,3	1,9
FAMILIEFASE <i>FAMILY CYCLE</i>			
Enslige 16–24 år i foreldrehusholdning <i>Single persons 16–24 years of age in parents' household</i>	7,1	3,0	4,1
Enslige 16–44 år ellers <i>Other single persons 16–44 years of age</i>	6,1	3,0	3,1
Giftede 16–44 år uten barn <i>Married persons 16–44 years of age without children</i>	5,9	3,2	2,7
Enslige forsørgere <i>Single parents</i>	5,7	3,5	2,2
Giftede med barn under 7 år <i>Married persons with children under 7 years of age</i>	5,4	3,2	2,2
Giftede med yngste barn 7–17 år <i>Married persons with youngest child 7–17 years of age</i>	5,5	3,5	2,0
Giftede 45–74 år uten barn <i>Married persons 45–74 years of age without children</i>	6,2	4,5	1,7
Enslige 45–74 år <i>Single persons 45–74 years of age</i>	6,6	4,6	2,0

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. Source: NOS Time Budget Survey 1980–81.

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Arbeid, fritid og samvær Endring i tidsbruk i 1970-årene *Work, Leisure and Time Spent with Others Changes in Time Use in the 1970s* 1983 SA nr. 49

Døgnets 24 timer *The Day's 24 Hours* 1977 SA nr. 30

Ferieundersøkelsen *Holiday Survey* 1970 NOS A 451, 1974 NOS A 732, 1978/79 hefte 1 og 2 NOS B 138 og NOS B 165

Friperioder og ferieturer Omfang og fordeling over året *Free Periods and Holiday Trips Frequency and Distribution over the Year* 1982 RAPP 82/21

Norske lytter- og seervaner *Radio Listening and Television Viewing in Norway* 1979 SØS 37

70-åras feriereiser *Holiday Trips in the 70s* 1982 RAPP 82/20

Tidsnyttingsundersøkelsen *The Time Budget Survey* 1971-72 NOS A 692, 1980-81 NOS B 378

ANNEN LITTERATUR

de Grazia, Sebastian *Of Work, Time and Leisure* 1962

Dumazedier, Jeffre *Toward a Society of Leisure* 1967

Parker, Stanley *The Future of Work and Leisure* 1971

Parker, Stanley *The Sociology of Leisure* 1976

Rapoport, Rhona og Robert *Leisure and the Family Life Cycle* 1975

Kulturell deltaking

av Helene Roshauw

Oversikt

9 av 10 nordmenn er aktive i en eller flere kulturelle aktiviteter. Vi regner da både med kino- og teaterbesøk, idretts- og friluftsliv, lesing og annen hobby- og amatørvirksomhet. Tall fra 1980 viser at 84 prosent av den voksne befolkningen hadde lest ukeblad siste år. 78 prosent hadde lest minst én bok. Flere kvinner enn menn utøver individuelle kulturelle aktiviteter. Både for kvinner og menn er disse aktivitetene mer vanlig jo høyere utdanning de har. Det er imidlertid ett unntak: de med minst utdanning leser mest ukeblad.

Deltaking i kollektive kulturaktiviteter er ikke like vanlig som individuelle kulturaktiviteter. Slik aktivitet er mest vanlig blant ungdom. 46 prosent av befolkningen 16–79 år hadde vært på kino siste år i 1980. Blant tenåringene hadde hele 95 prosent vært på kino. 40 prosent av befolkningen hadde vært på teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling minst én gang siste år, og 37 prosent hadde vært på idrettsstevne.

Deltaking i en del av de kollektive aktivitetene er avhengig av at det finnes bygninger eller andre anlegg på bostedet. Slike aktiviteter er derfor mer vanlig i byer og tettsteder enn i spredtbygde strøk. De er også mer vanlig blant folk med høy utdanning enn blant de med lav utdanning.

3 av 4 nordmenn går minst én lang fottur eller skitur i løpet av året. Turgåing er den fysiske aktivitet som flest utøver. 45 prosent av befolkningen hadde deltatt i sport eller annen form for mosjonsaktiviteter. De yngre er mest aktive. Aktivitetsnivået øker dessuten med økende utdanning.

Bare 9 prosent av befolkningen 16–79 år kan karakteriseres som kulturelt passive. Blant de eldre og de med lav utdanning er det flest kulturelt passive.

Kulturell deltaking og levekår

Kulturell deltaking bidrar til vår velferd

Noen sider ved levekårene betyr mye for velferden vår. Dette gjelder f.eks. helse og inntekt. Det er nok så opplagt at det er bedre å være frisk enn å være syk, og det er bedre å være rik enn fattig.

Det er kanskje ikke like klart at de kulturelt aktive lever et bedre liv enn andre. Vi har likevel valgt å ta

med kulturell deltaking i en beskrivelse av befolkningens levekår, fordi vi mener at kulturell deltaking direkte gir en rekke positive erfaringer, og dessuten gir mulighet for utvikling av fysiske og intellektuelle evner og for opplevelse av sosialt fellesskap.

Kulturell aktivitet kan også virke inn på oppnåelse av andre velferdsgoder. Deltakelse i sportslige aktiviteter kan f.eks. gi bedret helse. Flere kulturelle aktiviteter gir oss muligheter til å knytte kontakt og stifte vennskap. For å rekke andre kulturelle aktiviteter kan det være vanskelig å peke konkret på positive virkninger utover den verdi deltaking har i seg selv.

Vi har mange forskjellige grunner for å delta i kulturelle aktiviteter. Til dels kan vi se deltaking som en måte å påvirke utviklingen i samfunnet, til dels kan vi ønske å utvikle evner og talent som ellers ikke får utfolde seg, mens vi i mange tilfeller søker berikelse og utvikling av kropp og sjel, og andre ganger ganske enkelt søker underholdning.

Noen former for kulturell deltaking krever initiativ og innsats. Dette får ulik betydning avhengig av hvor vi er bosatt, hvor gamle vi er og hvor mye tid vi kan bruke. Utøvelse av aktiviteter som f.eks. lesing og fjernsynsseing, kan en kanskje diskutere om er uttrykk for kulturell aktivitet, eller det motsatte – passivitet.

Hvilke kulturelle aktiviteter vi deltar i forteller om vår livsstil

Vanligvis velger vi selv hvilke kulturelle aktiviteter vi ønsker å være med på, lese bøker, drive med sport eller spille amatørteater. Men det sosiale miljøet rundt oss har også betydning for hvilke aktiviteter vi velger. Det finnes ingen klare normer for hva som er kultur, og hva som er god eller dårlig kultur. Slike vurderinger skifter mellom ulike miljøer og fra person til person. Hvilke kulturelle aktiviteter vi deltar i forteller antakelig mer om vår livsstil enn om vår velferd.

Forskjellige kulturelle aktiviteter gir ulik velferdsfølelse. De samme aktiviteter gir ulik opplevelse av velferd for forskjellige personer.

Et utvidet kulturbegrep

Tidligere ble kulturbegrepet gjerne forbeholdt områder som kunst, vitenskap og religion. I de senere år er det imidlertid blitt vanlig å utvide kulturbegrepet til også å omfatte en rekke aktiviteter i dagliglivet, enten det er fysiske aktiviteter som idrett og lek, amatørernes utøvelse av musikk og sang eller videreføring av forskjellige former for folkelige tradisjoner. Hvor en skal trekke grensen mellom hva som er og hva som ikke er kulturelle aktiviteter, blir et skjønnsspørsmål, og vi skal ikke ta opp den diskusjonen. Et «utvidet kulturbegrep» slik det vanligvis oppfattes i dag, kan gi et fruktbart grunnlag for å se kulturelle aktiviteter som noe som både kan bidra til vår opplevelse av velferd, og som utslag av forskjellige valg av livsstil.

Tallmaterialet vi bruker i kapitlet er stort sett hentet fra Levekårsundersøkelsen 1980. De som var med i levekårsundersøkelsen ble spurt om hvor ofte de hadde deltatt i et utvalg av de mest vanlige aktivitetene. Vi bruker også opplysninger fra Kulturundersøkelsen 1977 og fra Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 og 1980–81. Tall for produksjon av ulike kultur-goder, f.eks. ukeblad og bøker, er hentet fra NOS Kulturstatistikk 1982. Vi kan ikke gi noen fullstendig oversikt over den kulturelle aktiviteten i Norge, eller hva det betyr for den enkelte å delta. Men vi kan gi et bilde av hvor mye folk deltar i en del kulturelle aktiviteter, og hvem det er som utøver disse aktivitetene.

Innholdet i kapitlet

Vi ser først nærmere på deltaking i individuelle kulturaktiviteter, som lesing, hobbyvirksomhet etc. I et avsnitt om kollektive kulturaktiviteter tar vi opp aktiviteter som enten må utøves sammen med andre eller som forutsetter tilretteleggelse av offentlige eller private institusjoner og organisasjoner. Deltaking i fysiske kulturaktiviteter har vi valgt å ta opp i et eget avsnitt, fordi disse kan være både individuelle og kollektive alt etter hvilken aktivitet vi ser på. I et eget avsnitt ser vi nærmere på hvilke grupper som er kulturelt passive. Her vil vi også se at det har betydning for hvem vi karakteriserer som passive hvorvidt vi tar utgangspunkt i et utvidet eller snevrere kulturbegrep.

Vi ser også nærmere på hvor mye tid ulike grupper bruker til forskjellige kulturelle aktiviteter. Et avsnitt gir en oversikt over offentlige og private utgifter på kultursektoren.

Helt til slutt gir vi noen resultater fra undersøkelser om kulturell deltaking i andre nordiske land.

Individuelle kulturaktiviteter

Noen aktiviteter har vi valgt å kalle individuelle. De kan utøves av den enkelte alene uten noen form for medvirkning av andre. Et annet fellestrekk ved disse aktivitetene er at de som oftest foregår i hjemmet, og i liten grad krever noen form for tilrettelegging f.eks. av offentlige myndigheter. Levekårsundersøkelsen 1980 gir oss opplysninger om fire slike aktiviteter: lesing av ukeblad og av bøker, skriving av privatbrev og hobbyvirksomhet.

Ukebladene har størst leserkrets

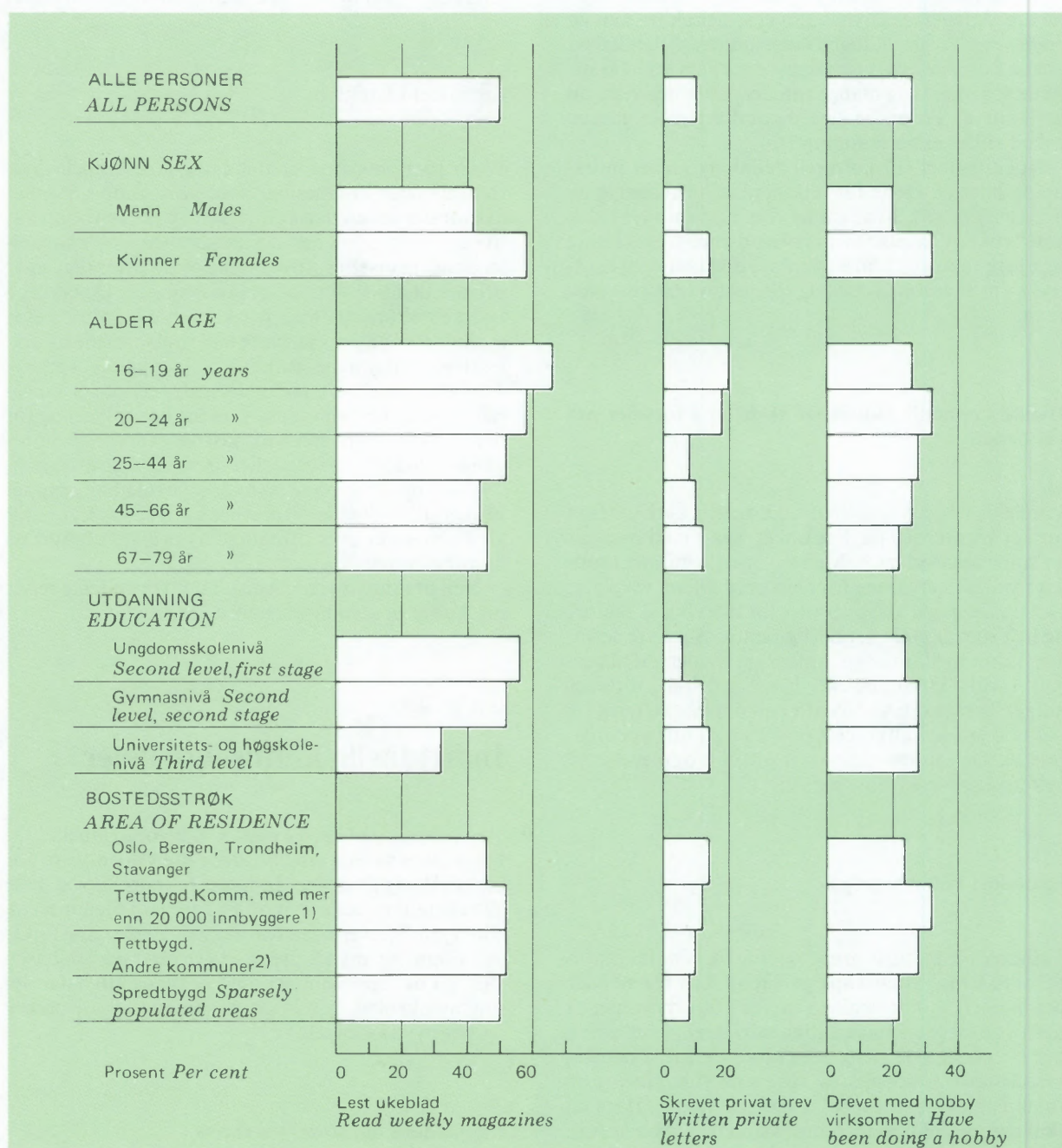
Hver uke i 1980 ble det solgt godt over 2,2 millioner ukeblad i Norge (NOS Kulturstatistikk 1982). Hvert enkelt eksemplar leses vanligvis av mer enn én person.

Samlet hadde 84 prosent av dem som var med i levekårsundersøkelsen lest ukeblad i løpet av det siste året. Halvparten hadde lest ukeblad minst 40 ganger (figur 11.1). Det er flere kvinner som leser ukeblad enn menn. I likhet med mange andre aktiviteter synker andelen aktive med økende alder. Leselysten er allikevel fortsatt stor i aldersgruppen 67–79 år; 38 prosent av mennene og 54 prosent av kvinnene i den-

ne aldersgruppen hadde lest ukeblad 40 ganger eller mer.

Ukebladlesing skiller seg fra andre former for kulturell aktivitet ved at den avtar med økende utdanningsnivå. 55 prosent av dem med utdanning på ungdomsskolenivå hadde lest ukeblad 40 ganger eller mer, mens den tilsvarende andelen blant personer med høy utdanning var 31 prosent.

Figur 11.1. Personer som har utført enkelte individuelle kulturaktiviteter 40 ganger og flere siste år. Prosent. 1980
Persons who have done certain individual activities 40 times and more during the last year. Per cent. 1980

1) Densely populated areas. Municipalities with more than 20 000 inhabitants.

2) Densely populated areas. Other municipalities.

Flere leser flere bøker

I 1980 gav forlag som er medlem av Den norske Forleggerforening ut om lag 1500 norske og utenlandske bøker av skjønnlitterær eller generell karakter (NOS Kulturstatistikk 1982). De største bokklubbene hadde i 1981 over 600 000 medlemmer og distribuerte mer enn 5 millioner bøker til disse. Bibliotekene hadde i 1981 et samlet utlån på 16,4 millioner bøker. Det samlede utlån i 1981 pr. innbygger var over 4 bøker, et tall som for øvrig har steget jevnt de senere årene.

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 78 prosent av de spurte hadde lest minst én bok i fritiden sin i løpet av det siste året (vedleggstabell 11.1). Dette er en forholdsvis klar økning i forhold til resultatene fra Kulturundersøkelsen 1977, da andelen var 69 prosent. Tallene viser dessuten at hver enkelt bokleser leser flere bøker. Mens det i 1977 var 46 prosent av personene mellom 16 og 74 år som hadde lest 5 bøker eller mer, gjaldt dette for 54 prosent av personene i de samme aldersgruppene 3 år senere.

I 1980 hadde hver femte person lest minst 20 bøker siste år. Det er ingen forskjell mellom kvinner og menn når det gjelder boklesing, men aktiviteten synker med økende alder. I motsetning til ukebladlesing øker lesing av bøker sterkt med utdanningsnivået. Det var 65 prosent av personene med utdanning på ungdomsskolenivå som hadde lest minst én bok, mens tilsvarende tall for folk med utdanning på universitets- og høgskolenivå var 94 prosent.

Kvinner skriver oftest brev

Å skrive brev kan være et uttrykk for skrivelyst. Men først og fremst er brevskrivning en form for å holde kontakten med mennesker som er langt borte. Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 70 prosent hadde skrevet privatbrev i løpet av det siste året. Flere kvinner enn menn skriver brev (85 mot 55 prosent), og det er flere personer med utdanning på universitets- og høgskolenivå som tar pennen fatt enn personer med utdanning på ungdomsskolenivå (85 mot 61 prosent).

Nesten annen hver nordmann har en hobby

Den siste aktiviteten som vi har regnet med blant de individuelle kulturaktivitetene er hobbyvirksomhet. Hobbyvirksomhet kan være alt fra frimerkesamling til porselensmaling.

Nesten halvparten av den voksne befolkningen har en eller annen hobby. I alle aldersgrupper, unntatt blant tenåringer, har flere kvinner enn menn en hobby. Det er i aldersgruppen 20 – 24 år at vi oftest finner personer som driver med hobbyvirksomhet, og blant disse hadde 1/3 vært opptatt med hobbyvirksomhet minst 40 ganger i løpet av året.

De individuelle kulturaktivitetene opptar mange

Det mest karakteristiske ved de individuelle kulturaktivitetene er at de utøves ofte og av svært mange personer. Ser vi på de individuelle kulturaktivitetene under ett, er det bare 2 prosent av befolkningen 16–79 år som verken har lest ukeblad eller bøker, skrevet brev eller drevet med noen form for hobbyvirksomhet siste år. På den annen side hadde hver fjerde person vært aktive på samtlige av disse områdene, 1/3 av kvinnene mot hver femte mann (vedleggstabell 11.2).

Kollektive kulturaktiviteter

Kulturaktiviteter som vi ikke kan utøve hver for oss, kaller vi her kollektive. Dette er aktiviteter der vi deltar sammen med andre, eller der vi er avhengig av en eller annen form for kollektiv tilrettelegging. Det kan f.eks. være nødvendig å ha adgang til institusjoner, bygninger, annet materielt utstyr, organisert ledelse eller instruksjon.

De unge er med i kor og orkester

Først skal vi se nærmere på aktiviteter der vi deltar aktivt sammen med andre. I slike aktiviteter er vi verken tilskuere eller forbrukere, men er selv utøvere. Dette gjelder f.eks. deltaking i amatørteater, revy, kor, orkester, korps og spelemannslag. Det er først og fremst de yngste aldersgruppene som deltar i slike aktiviteter. I aldersgruppen 16–19 år hadde 22 prosent deltatt i kor, orkester, korps eller spelemannslag, og 7 prosent hadde vært med på en amatørteater eller revyforestilling. Ser vi på den voksne befolkningen 16–79 år var det få som deltok i slike egenaktiviteter, 8 prosent hadde vært med i felles sang og musikkaktiviteter, mens bare 2 prosent hadde spilt amatørteater eller revy (figur 11.2).

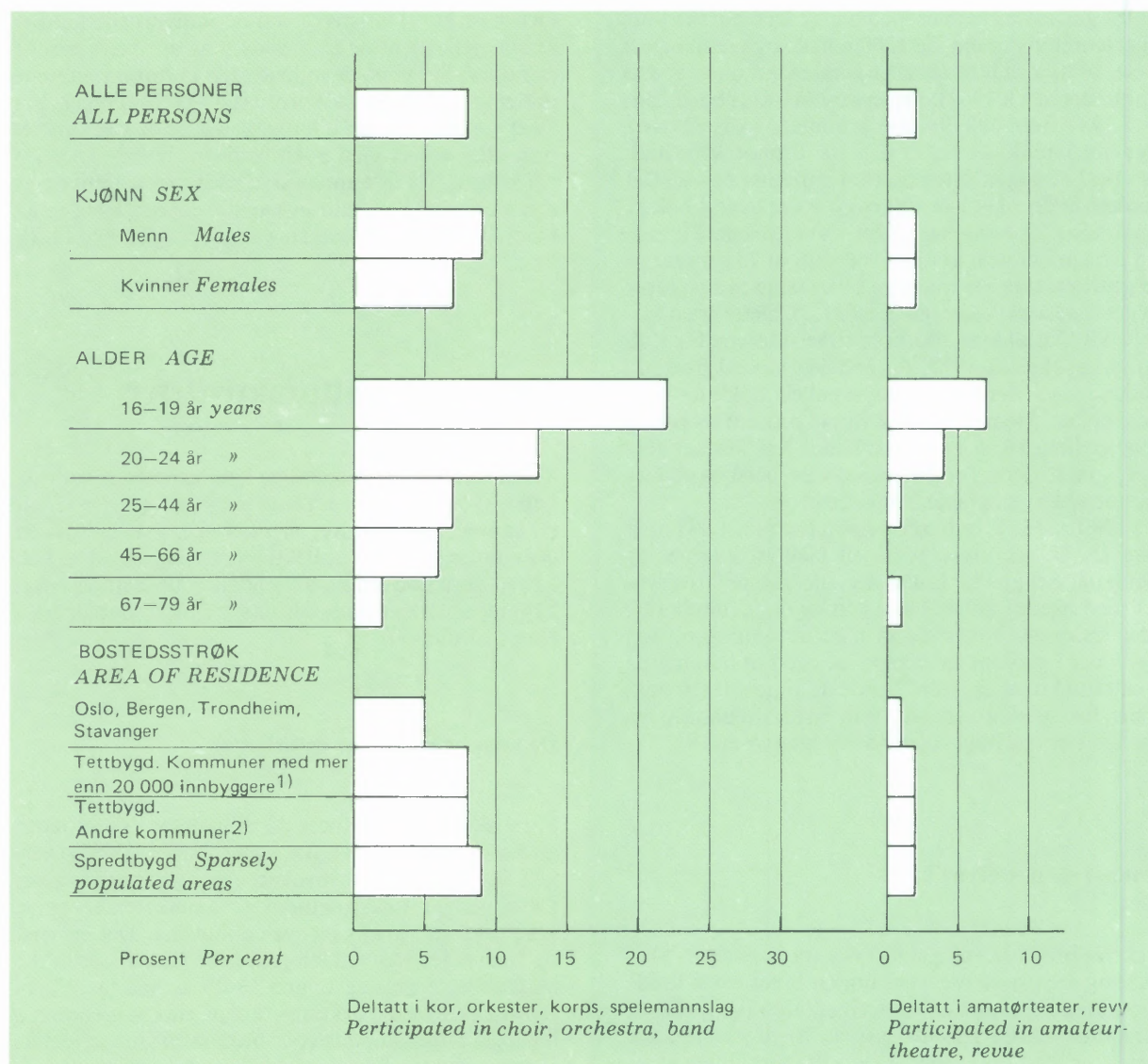
Omfanget av disse aktivitetene ser ut til å være omtrent den samme i alle deler av landet. Mange av disse aktivitetene foregår i tilknytning til skolene.

65 prosent av deltakerne i felles musikk-, sang- og teateraktiviteter var medlem av musikkforening, korps, sangkor, teatergruppe o.l. (Se kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap for mer om medlemskap i organisasjoner.)

Tenåringene går ofte på kino

En rekke kollektive aktiviteter stiller ikke slike krav til aktiv medvirkning som de vi har nevnt foran. Dette er aktiviteter vi deltar i sammen med andre, men mer som tilskuere eller forbrukere, enn som utøvere.

Figur 11.2. Personer som har deltatt i amatøraktiviteter siste år. Prosent. 1980 *Persons who have participated in amateur activities last year. Per cent. 1980*

1) *Densely populated areas. Municipalities with more than 20 000 inhabitants.*

2) *Densely populated areas. Other municipalities.*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Slike aktiviteter må ofte være tilrettelagt av offentlige eller private institusjoner, f.eks. ved at de holder lokaler eller utstyr. Å gå på kino er en slik aktivitet.

I 1980 hadde Norge 445 kinolokaler. Av disse var 231 kommunalt drevet (NOS Kulturstatistikk 1982). Det er bare noen få kommuner som ikke har kino, og dette kulturtilbudet har en større geografisk spredning enn mange andre aktiviteter som krever utstyr og anlegg.

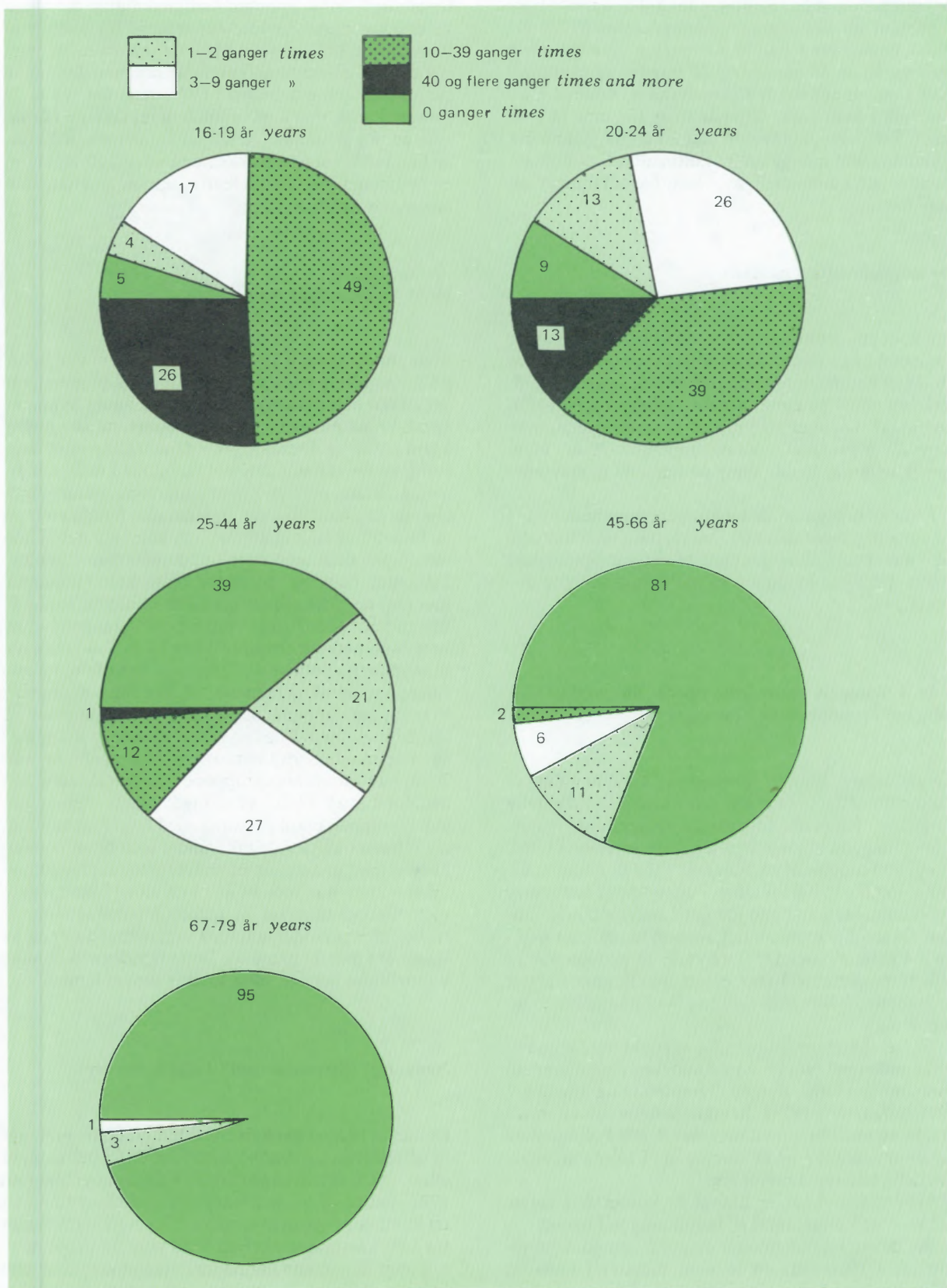
I 1979 var det nær 17,8 millioner besøkende ved landets kinoer, og av disse var 3,3 millioner under 16 år. Dette gir et gjennomsnitt på 4,4 besøk pr. innbygger. Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 46 prosent av de spurte i alderen 16–79 år hadde vært på én eller

flere kinoforestillinger i løpet av siste år. Tilsvarende resultat fra Kulturundersøkelsen 1977 var 50 prosent, men spørsmålet ble den gangen stilt til personer i alderen 16–74 år. Selv når vi holder aldersgruppen 75–79 år utenfor, kan resultatene tyde på at det var færre som gikk på kino i 1980 enn 3 år tidligere. Det er imidlertid bare blant personer over 25 år det var færre som gikk på kino. De 2 yngste aldersgruppene gikk like mye på kino i 1980 som i 1977.

Kinoenes statistikk viser at gjennomsnittlig antall kinobesøk pr. innbygger økte fra 1977 til 1981. Dette kan skyldes at de som går på kino går oftere enn før.

Flere menn enn kvinner går på kino (50 mot 42 prosent). Som for de fleste former for kulturell delta-

Figur 11.3. Personer etter tallet på kinobesøk siste år. Prosent. 1980 *Persons by number of visits to the cinema last year. Per cent. 1980*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

king, stiger aktiviteten med økt utdanning. Størst forskjeller er det imidlertid mellom de ulike aldersgruppene (figur 11.3). 95 prosent av tenåringsene hadde vært på minst én kinoforestilling siste år, mot bare 5 prosent av personene i aldersgruppen 67–79 år. Blant tenåringsene hadde halvparten vært på kino mellom 10 og 39 ganger og 26 prosent enda oftere. Folk som var bosatt i de større byene er oftere på kino enn folk bosatt i spredtbygde strøk (57 mot 34 prosent). Selv om kinotilbudet har en større geografisk spredning enn mange andre kulturtilbud, er nok avstanden til kinoloalet av vesentlig betydning for aktiviteten.

De unge går oftest på dans

En kollektiv kulturaktivitet som betyr mye for de unge er å gå på dans eller diskotek. Av befolkningen 16–79 år hadde nesten halvparten vært på en slik tilstelning minst én gang siste år (vedleggstabell 11.3). Det gjaldt for nær 90 prosent av tenåringsene, men bare for 5 prosent i aldersgruppen 67–79 år. Hver fjerde tenåring hadde vært på dans 40 ganger eller mer.

Over 80 prosent av de tenåringsene som hadde vært på dans 10 ganger eller mer, hadde også vært like ofte på kino. I alle aldersgrupper er det vanligere blant menn enn blant kvinner å gå på kino, dans eller diskotek.

3 av 4 besøk på teater eller opera fant sted i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger

Teater, opera, konsert, museum og kunstutstilling er kulturtilbud det ikke er like stor tilgang til i alle deler av landet. Nærmere 65 prosent av opera- og teaterforestillingene blir spilt på de faste scenene i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger (NOS Kulturstatistikk 1982). Teaterlokalene i disse byene har større publikumskapasitet enn lokaler i andre deler av landet. Over 75 prosent av det samlede besøk fant sted i de 4 største byene. De resterende 25 prosent går til Riksteateret og de 5 regionteatrene. Regionteatrene er etablert i fylker som tidligere ikke hadde faste teatertilbud.

Vi har ikke noen fullstendig oversikt over konsertvirksomheten i Norge. Symfoniorkestrene driver sin virksomhet i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger (251 konserter i 1979). Rikskonsertene driver en utstrakt virksomhet, med mer enn 9 200 konserter og andre musikalske tiltak samme år. I tillegg arrangeres det konserter i privat regi.

Hovedinntrykket er likevel at konserter i første rekke er et kulturtilbud til befolkningen i byene.

Av de om lag 490 museer og samlinger som var registrert i 1980, var 14 prosent plassert i Oslo og Akershus mot 2 prosent i Finnmark. I de største byene er det en omfattende privat kunstutstillingsvirksomhet, som mer enn oppveier Riksgalleriets besøk med utstillinger på 281 steder i 1980.

Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 40 prosent av de spurte hadde vært på teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling minst én gang siste år (vedleggstabell 11.4). Spørsmålsstillingen gjør det vanskelig å sammenligne med resultatene fra Kulturundersøkelsen 1977, der det ble spurt om hver aktivitet enkeltvis. Dersom vi allikevel slår sammen de enkelte svarene fra undersøkelsen i 1977, viser det seg at 54 prosent hadde minst ett besøk bak seg de siste 12 månedene. På grunn av forskjeller i spørsmålsstillingene kan vi likevel ikke trekke noen sikre slutninger om en nedgang i besøket på teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling.

Høyt utdannede er mest aktive

Med unntak av den yngste aldersgruppen, der jentene deltar oftere enn guttene (57 mot 44 prosent), var det i 1980 ingen forskjell mellom menn og kvinner i antall besøk på teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling. Deltakingen i disse tradisjonelle kulturtiltakene varierer derimot sterkt med utdanningsnivået. Blant personer med utdanning på universitets- og høgschoolnivå var andelen som hadde vært på en forestilling eller utstilling, mer enn 3 ganger så høy som blant dem med bare ungdomsskoleutdanning. Likeledes benytter de yngre disse kulturtilbudene mer enn de eldre. Blant personer i alderen 16–24 år var andelen som hadde vært aktive 3 ganger så høy som blant personer mellom 67 og 79 år. Tar vi hensyn til at yngre gjennomgående har høyere utdanning enn eldre, og ser på personer med like lang utdanning hver for seg, finner vi at personer med utdanning på ungdomsskolenivå har en sterk, men jevn nedgang i aktiviteten ettersom alderen øker. Blant personer i de 2 høyeste utdanningsgruppene går deltakerandelen ned først etter 67 år. Vi må helt ned til den yngste aldersgruppen blant personer med lavere utdanning, for å finne like stor deltakerandel som blant pensjonistene med utdanning på universitets- og høgschoolnivå. Videre har folk bosatt i de store byene oftere vært tilskuer til minst én sceneframvisning eller utstilling enn personer som bor i spredtbygde strøk av landet (58 mot 24 prosent). Dette skyldes nok at slike kulturtilbud ikke er jevnt fordelt utover landet.

Nedgang i tilstrømningen til idrettsstevner

Det ser ut til at vi har hatt en nedgang i tilstrømninger til idrettsarrangementer, enten det er fotballkamper eller friidrettsarrangement. Kulturundersøkelsen 1977 viste at 45 prosent hadde vært tilskuer til minst ett idrettsarrangement siste år. Tilsvarende resultater fra Levekårsundersøkelsen 1980 viser 38 prosent.

Langt flere menn går på idrettsarrangementer enn kvinner (50 mot 26 prosent), og aktiviteten synker klart med økende alder. Folk som bor i tettbygde strøk er noe oftere på idrettsstevner enn folk som bor i de 4 største byene eller i spredtbygde strøk av landet.

Økt religiøs aktivitet

Folke- og bolig telling 1980 viser at 89 prosent av befolkningen 16 år og over var medlem av Den norske kirke, mot 94 prosent 10 år tidligere. På begge tidspunkt var andelen som var tilknyttet et annet trossamfunn 4 prosent, mens andelen som stod uten tilknytning økte fra 1 til 3 prosent av befolkningen. Den formelle tilknytning til trossamfunn forteller imidlertid ikke alt om befolkningens religiøse aktivitet. Levekårsundersøkelsen 1980 viser at 47 prosent av de spurte hadde vært i gudstjeneste eller på religiøst møte i løpet av det siste året (vedleggstabell 11.3). Deltaking i tilknytning til dåp, konfirmasjon, bryllup eller begravelser er ikke medregnet. Kulturundersøkelsen 1977 viser at 38 prosent hadde vært i gudstjeneste eller religiøst møte. Fram til 1980 var det altså en klar økning i denne type religiøs aktivitet. Samtidig så vi en nedgang i andelen av befolkningen som er knyttet til et trossamfunn. Økt deltakelse i gudstjenester eller religiøse møter gjelder for alle aldersgrupper, men sterkest er økningen for personer under 25 år. Kvinner deltar oftere enn menn i religiøse aktiviteter (52 mot 41 prosent).

Folk som bor i spredtbygde strøk hadde oftere vært i gudstjeneste eller religiøst møte enn folk som bodde i de 4 største byene. Nær 20 prosent av de som hadde vært i gudstjeneste eller religiøst møte i løpet av det siste året, var medlem av en kristelig eller religiøs forening (også ungdoms- og kvinneorganisasjon). Blant folk som hadde vært til stede ved religiøse arrangementer 40 ganger eller mer, var andelen som var med i religiøse organisasjoner hele 74 prosent (se kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt fellesskap).

De unge deltar mest i kollektive kulturaktiviteter

Dersom vi ser på deltaking i kollektive kulturaktiviteter i 1980 under ett, finner vi at 87 prosent av den voksne befolkningen hadde deltatt i minst én aktivitet i løpet av det siste året (vedleggstabell 11.5). Det var 22 prosent som hadde deltatt i mer enn 3 aktiviteter, menn noe hyppigere enn kvinner. Det viser seg naturlig nok at utdanning og alder har stor betydning også når vi ser på de kollektive kulturaktiviteter samlet. Dersom vi tar utgangspunkt i personer i aldersgruppen 25–44 år, var det 11 prosent av de med bare ungdomsskoleutdanning som ikke hadde deltatt i noen kollektive kulturaktiviteter, mens alle med høy utdanning hadde deltatt i minst én aktivitet.

Fysiske aktiviteter

Vi har valgt å ta opp fysiske aktiviteter i et eget avsnitt fordi de både kan være individuelle og kollektive. Alle former for lagidrett vil være kollektive, fordi de krever samspill med andre. Ofte er det også en forutsetning at forholdene er lagt til rette i form av idrettsanlegg, utstyr eller instruksjon. Andre fysiske aktiviteter stiller ingen tilsvarende krav, f.eks. jogging langs veier og gater eller gymnastikk på stuegulvet. Det er imidlertid en flytende overgang her.

I forhold til andre kulturaktiviteter kan det virke umiddelbart lettere å se sammenhengen mellom fysiske aktiviteter og levkår. Deltaking i sports- og mosjonsaktiviteter vil vanligvis gi oss følelse av så vel fysisk som psykisk velvære, og bidra til å bedre helse-tilstanden. Ved å delta i fysiske aktiviteter sammen med andre kan vi også oppleve fellesskap og miljø, noe som ikke minst er et poeng for det idrettsarbeidet som utføres blant ungdommen. Å drive fysiske aktiviteter kan også være et uttrykk for en livsstil. Som vi skal se nedenfor, synes det å gå lengre turer å være så utbredt blant alle grupper av befolkningen, at vi kan snakke om turgåing som et trekk ved norsk livsstil. Andre sportsaktiviteter oppnår ikke like stor utbredelse.

Tilgjengelighet til nødvendige anlegg er av betydning for kollektive idrettsaktiviteter, og for enkelte individuelle. I 1980 fantes det i Norge 204 idrettshaller og 839 svømmehaller. I forhold til andre kulturtilbud er de godt spredt utover landet. De tre nordligste fylkene har 14 prosent av det totale antall idrettshaller og 21 prosent av landets svømmehaller, mens henholdsvis 9 og 4 prosent er plassert i Oslo.

Turgåing er mest utbredt

Den mest vanlige fysiske aktivitet i Norge er lengre fotturer eller skiturer. I 1980 hadde 3 av 4 personer vært med på minst én slik tur i løpet av siste år. Mer enn halvparten hadde gått 10 eller flere lengre turer (vedleggstabell 11.6). I aldersgruppen 16–19 år og 25–44 år er menn og kvinner like aktive, men for de andre aldersgruppene er det flere menn som har gått turer. Turaktiviteten synker klart med økende alder. Mens nær 90 prosent av tenåringene hadde gått lengre turer siste år, var andelen bare 45 prosent i aldersgruppen 67–79 år. Dette må likevel sies å være en svært høy andel. Turgåing øker klart med utdanningsnivået.

Mange deltar også i andre sportsaktiviteter

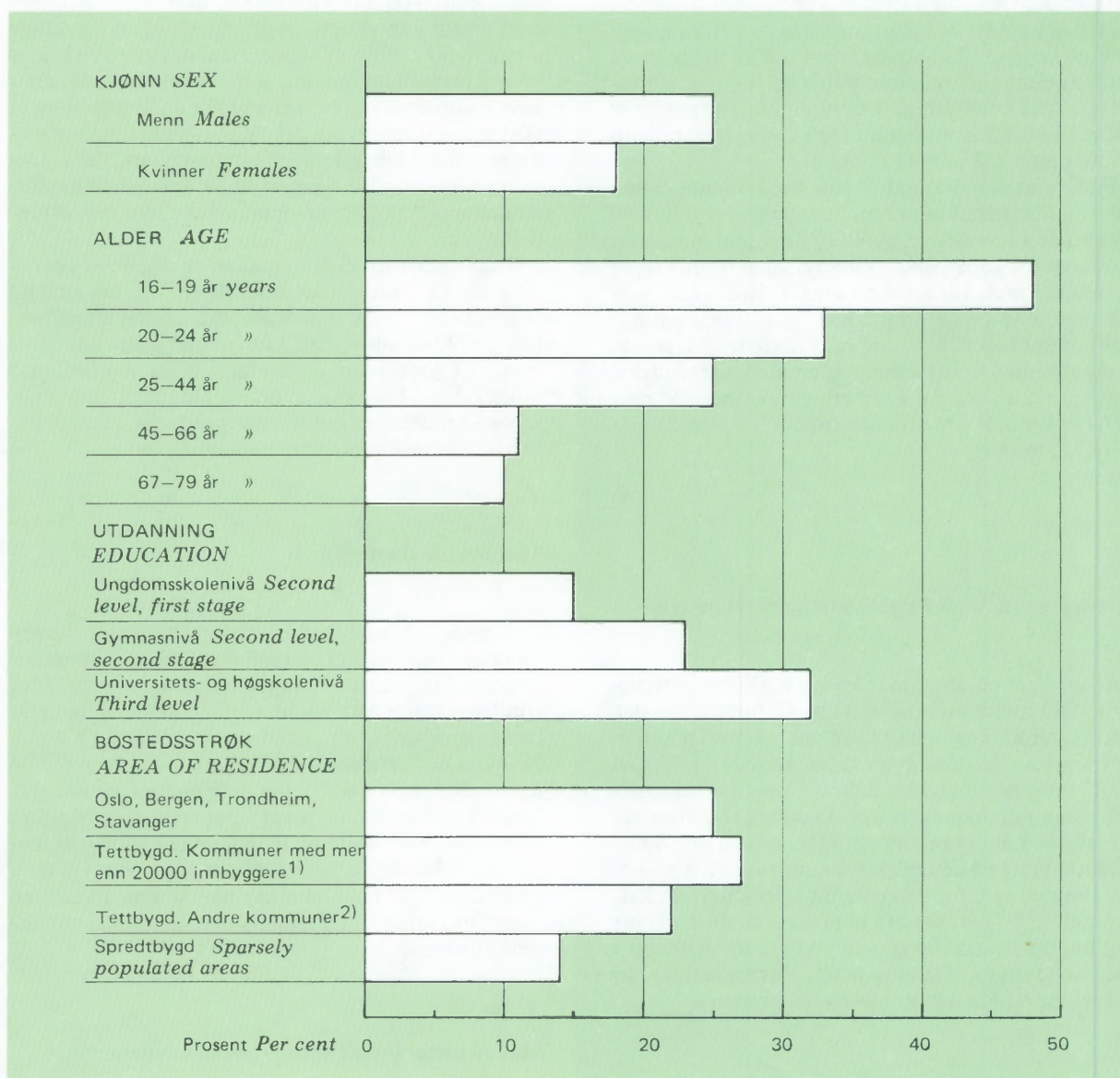
Det er også andre måter å mosjonere på enn å gå fotturer eller skiturer. Undersøkelsen viser at det var 43 prosent som hadde mosjonert på annen måte eller drevet med sport i løpet av det siste året. I alle alders-

grupper deltok flere menn enn kvinner, og aktivitetsnivået øker klart med utdanningsnivået. Igjen er det alderen som har størst betydning for aktivitetsnivået. Nær halvparten av tenåringene i undersøkelsen hadde drevet med sportsaktiviteter 40 ganger eller mer siste år (figur 11.4). Den tilsvarende andel blant personer over 67 år var 10 prosent. Sports- og mosjonsaktiviteter synes å være noe mindre utbredt i spredtbygde strøk enn i andre strøk av landet. Sportsaktivi-

teter er ofte kollektive aktiviteter. 45 prosent av personene som hadde vært aktive minst én gang siste år, var medlem i et idrettslag eller forening.

Ser vi på turgåing og sportsaktiviteter under ett, finner vi at 20 prosent verken har gått lengre turer eller drevet noen annen form for idrett eller mosjon, mens 38 prosent har deltatt minst én gang i hver av begge aktivitetene (figur 11.5).

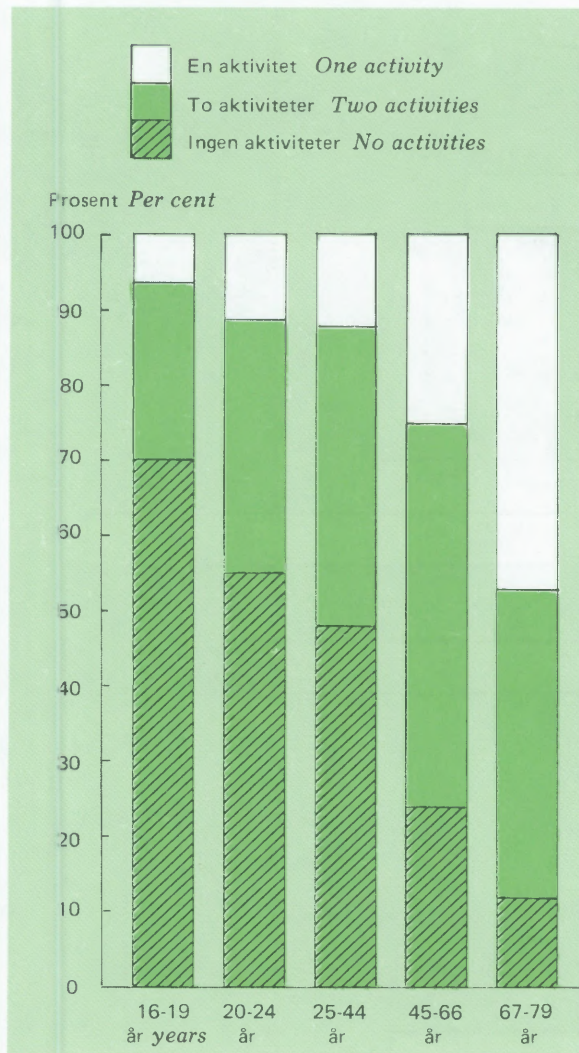
Figur 11.4. Personer som har mosjonert, drevet med sport eller idrett 40 ganger eller mer siste år. Prosent. 1980
Persons who have gone in for sports or athletics or taken other exercises 40 times or more last year. Per cent. 1980

1) Densely populated areas. Municipalities with more than 20 000 inhabitants.

2) Densely populated areas. Other municipalities.

Figur 11.5. Personer i ulike aldersgrupper etter deltaking i fysiske aktiviteter siste år. Prosent. 1980 *Persons in different age groups by participation in physical activities last year. Per cent. 1980*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

Kulturell passivitet

Vi har laget et mål for hvem som er kulturelt aktive og hvem som er passive. Kulturelt passive kaller vi dem som ikke oppfyller minst ett av følgende krav:

- har vært på lengre fotturer eller skiturer minst 10 ganger,
- har mosjonert på annen måte eller drevet med sport eller idrett minst 10 ganger,
- har drevet med hobbyvirksomhet minst 10 ganger,
- har vært i gudstjeneste eller religiøs møte minst 10 ganger,

- har vært på enten kino, idrettssarrangement eller teater/opera/konsert/museum/kunstutstilling minst 3 ganger,
- har lest minst 5 bøker i fritiden,
- har deltatt i kor/orkester/korps/spelemannslag eller har deltatt i amatørteater/revy.

Et slikt mål er selvsagt subjektivt. Det er laget ut fra vurderinger av hvilke av de registrerte aktiviteter vi mener skiller best mellom aktivitet og passivitet. Vi har f.eks. ikke tatt med ukebladlesing fordi det krever lite av den enkelte. I tillegg stiller vi ulike krav til de forskjellige aktivitetenes hyppighet.

Vi forutsetter bare 3 besøk i teater, opera, konsert, eller kunstutstilling, mens vi krever 10 lengre fotturer eller skiturer, fordi vi antar den første gruppen aktiviteter krever en større egeninnsats de fleste steder i landet enn den siste.

Vi har definert kulturell passivitet i forhold til de aktiviteter vi har opplysninger om. Hadde vi hatt opplysninger om flere aktiviteter, kunne vi fått et lavere antall kulturelt passive.

Noen ville kanskje ønske at flere eller andre aktiviteter var med i definisjonen av kulturell passivitet. Det vil imidlertid ofte være slik at en person som har deltatt i en slik tilleggsaktivitet også har deltatt i en av dem vi allerede har med. Vi har sett betydelig overlapping både mellom de ulike fysiske aktiviteter, og mellom forskjellige kollektive kulturaktiviteter som f.eks. kinogåing og dans. Innføringen av enkelte nye aktiviteter ville derfor ikke nødvendigvis bety så mye for det bildet vi gir av kulturell passivitet.

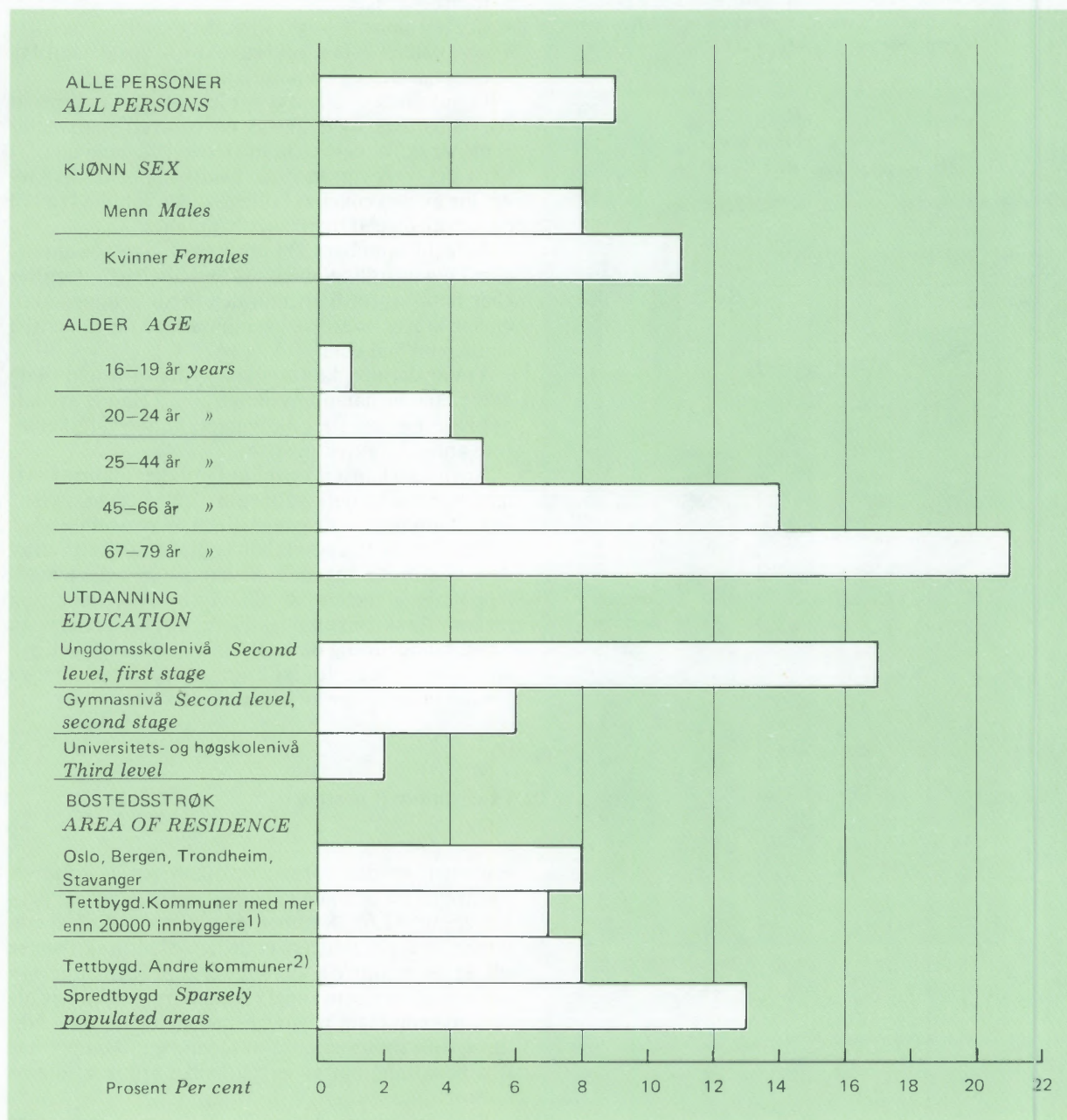
Få er kulturelt passive

9 prosent av den voksne befolkningen er kulturelt passive ut fra den noe vilkårlige definisjonen vi bruker (figur 11.6). Kvinner er noe mer passive enn menn. Som vist tidligere er de fleste kulturaktiviteter slik at det er større andel som deltar blant yngre enn blant eldre og større andel blant personer med høy utdanning enn blant personer med lav utdanning. Naturlig nok finner vi også at alder og utdanning har stor betydning når vi ser på hvilke grupper som er kulturelt passive.

Blant personer i alderen 25–44 år er det 11 prosent av de med bare ungdomsskoleutdanning som er passive, mens det ikke er noen passive ved høyt utdanningsnivå. Blant personer i alderen mellom 45 og 79 år er hver fjerde person med lav utdanning passiv, mens andelen er 4 prosent for personer med høy utdanning.

Halvparten av befolkningen har deltatt i høyst 2 aktiviteter

Noen vil kanskje si at vi har definert grensene for kulturell passivitet for snevert. Forskjellene mellom de forskjellige gruppene i andelen som er kulturelt passive påvirkes av hvordan vi definerer begrepet. Der-

Figur 11.6. Personer som var kulturelt passive. 1980. Prosent *Persons who were culturally passive. 1980. Per cent*

1) Densely populated areas. Municipalities with more than 20 000 inhabitants.

2) Densely populated areas. Other municipalities.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

som vi hadde krevd at befolkningen skulle ha deltatt i minst 2 av de nevnte aktivitetene, ville en større andel blitt oppfattet som kulturelt passive:

Om lag halvparten av de voksne hadde deltatt i 2 eller færre aktiviteter (vedleggstabell 11.7). Endringen mot en strengere definisjon av passivitet, gjør at forskjellen mellom kvinner og menn og mellom de ulike aldersgrupper øker. Det gir også en større forskjell mellom personer bosatt i ulike bostedsstrøk;

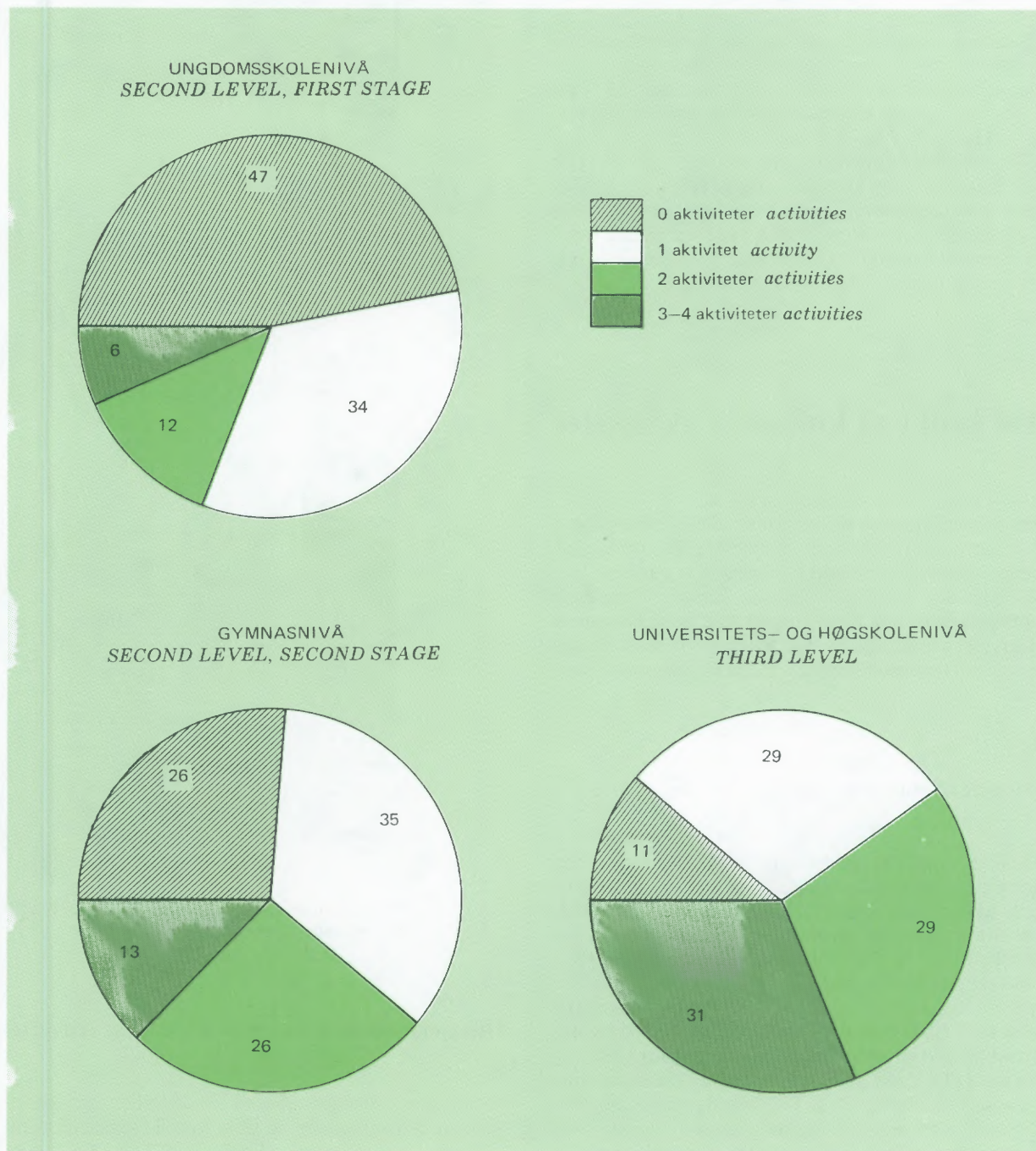
om lag 40 prosent av befolkningen i de 4 største byene og i kommuner med over 20 000 innbyggere er nå passive, mot 59 prosent av dem som bor i spredtbygde strøk. Igjen finner vi store forskjeller når vi grupperer personene etter utdanning. Mens 67 prosent av dem med bare ungdomsskoleutdanning hadde deltatt i 2 eller færre aktiviteter, var tilsvarende tall for personer med utdanning på høyeste nivå, 22 prosent.

Flere passive målt med det tradisjonelle kulturbegrep

Vi har definert kulturell passivitet med utgangspunkt i det utvidete kulturbegrep; vi tok blant annet med aktiviteter som idrett og mosjon i tillegg til hobby-virksomhet. Dersom vi hadde begrenset oss til de tradisjonelle kulturaktiviteter som omfatter besøk på

kino, besøk på teater/opera/konsert/museum eller kunstutstilling, lesing av bøker, deltaking i kor/orkester/korps eller spelemannslag og deltaking i amatørteater/revy, og for øvrig stilt de samme krav til hyppighet som i den første definisjonen, får vi et klart høyere tall for kulturelt passive: Nå er det i alt $\frac{1}{3}$ av de voksne som ikke har deltatt i noen aktivitet, $\frac{1}{3}$ har deltatt i 1 aktivitet, mens resten har deltatt i 2

Figur 11.7. Personer i grupper for utdanningsnivå, etter tallet på tradisjonelle kulturaktiviteter de har deltatt i. 1980. Prosent *Persons in groups of education by number of traditional cultural activities in which they have participated. 1980. Per cent*

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980.
Source: Survey of Level of Living 1980.

eller flere aktiviteter. Fortsatt er det slik at det er noe større andel kvinner enn menn som ikke har deltatt i noen aktivitet (33 mot 29 prosent). Dersom vi grupperer etter alder, utdanning eller bosted, blir forskjellene nå større enn dem vi fant med en definisjon som tok utgangspunkt i et utvidet kulturbegrep. Blant de yngste var det nå 3 prosent som ikke hadde deltatt i noen aktivitet, mot over halvparten av personene i den eldste aldersgruppen. 11 prosent av personene med utdanning på universitets- og høghskolenivå hadde ikke deltatt i noen aktivitet, mot 47 prosent av personene med bare ungdomsskoleutdanning (figur 11.7). Bostedsstrøk har også stor betydning; 21 prosent av befolkningen i de 4 største byene var passive mot 43 prosent av personene i spredtbygde strøk.

Med utgangspunkt i en tradisjonell definisjon kan vi, satt på spissen, si at den typiske kulturelt passive er den eldre kvinnen med lav utdanning som er bosatt i spredtbygd strøk. Eller, dersom man snur det; den kulturelt aktive er en høyt utdannet, yngre mann bosatt i Oslo.

Vi har imidlertid ingen opplysninger om de som her er definert som kulturelt passive fyller sine opplevelseshov gjennom andre aktiviteter, noe vi kan anta gjelder for mange. Heller ikke vet vi noe om i hvilken grad de oppfatter manglende kulturell aktivitet som et negativt trekk ved sitt levestett.

Tid brukt til kulturelle aktiviteter

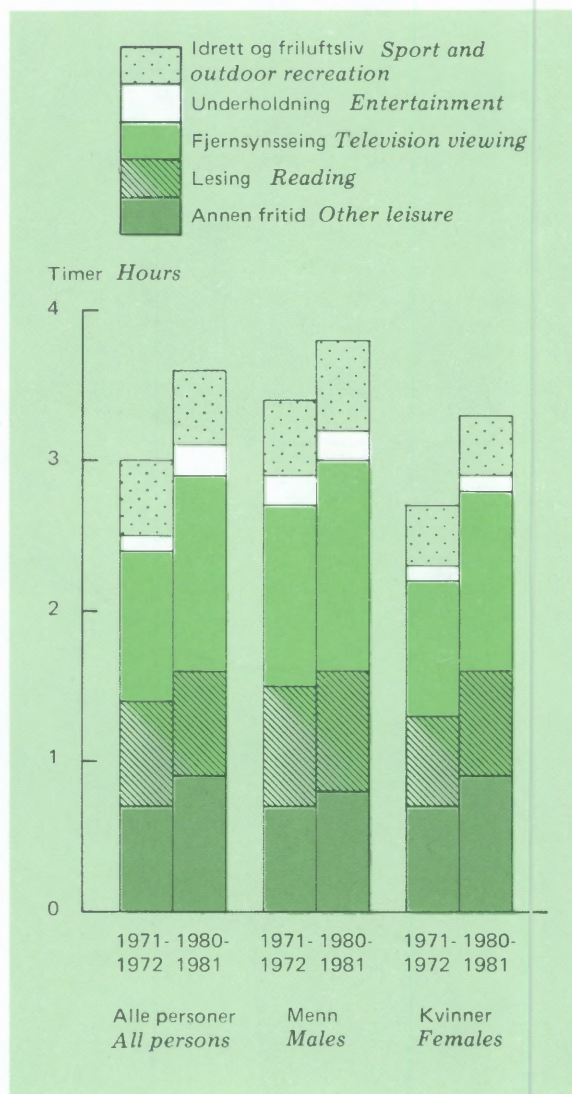
For å få et inntrykk av hva kulturaktivitetene betyr i dagliglivet, kan vi se på hvor mye tid folk bruker på dem. I kapittel 10: Fritid og ferie, så vi på hvor mye tid vi bruker til fritidssysler i alt. Her vil vi begrense oppmerksomheten til aktiviteter som faller inn under et utvidet kulturbegrep. Tid nyttet til sosialt samvær og reiser i forbindelse med fritid er derfor holdt utenfor.

3½ time til kulturelle aktiviteter pr. dag

Tidsnyttingsundersøkelsen 1971-72 viste at vi den gang gjennomsnittlig brukte 3 timer pr. dag til kulturelle aktiviteter (figur 11.8). Fjernsynsseing var den enkeltaktivitet som opptok mest tid, med gjennomsnittlig 1 time pr. dag. Til lesing av aviser, bøker, ukeblad og tidsskrifter brukte vi gjennomsnittlig 0,7 timer pr. dag og like mye tid ble nyttet til «annen fritid» som bl.a. omfatter radiolytting, brevskrivning, musikalske øvelser og lytting til gramfonplater og lydbånd. Til idrett og friluftsliv ble det gjennomsnittlig avsatt ½ time pr. dag. Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 viser at vi nå bruker mer enn ½ halv time mer pr. dag til kulturelle aktiviteter (gjennomsnittlig 3,6 timer). Halvparten av denne økningen skyldes at vi ser mer på fjernsyn. Resultatene fra begge under-

søkelsene viser at menn gjennomsnittlig bruker noe mer tid til kulturelle aktiviteter enn kvinner. I 1980 utgjorde forskjellen mellom kjønnene ½ time pr. dag.

Figur 11.8. Gjennomsnittlig antall timer pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner. 1971-1972 og 1980-1981 *Average number of hours per day spent on cultural activities by males and females. 1971-1972 and 1980-1981*

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 og 1971-72.
Source: NOS Time Budget Survey 1980-81 and 1971-72.

Pensjonistene bruker mest tid til kulturelle aktiviteter

Personer i aldersgruppen 67-74 år skiller seg klart ut ved at de bruker mer tid til kulturelle aktiviteter enn andre aldersgrupper (vedleggstabell 11.8). De benytter gjennomsnittlig mer tid både til fjernsynsseing, lesing og radiolytting. Kvinner og menn over 67 år

bruker gjennomsnittlig like mye tid til idrett og friluftsliv som andre, men da i form av spaserturer. Det er aldersgruppen 16–24 år som skiller seg mest fra gjennomsnittet i hvordan de fordeler tiden på de ulike kulturelle aktiviteter. De ser minst på fjernsyn, ca. 1 time pr. dag, men bruker nesten like mye tid til sport og idrettsaktiviteter. Dessuten bruker de mer tid enn gjennomsnittet til underholdning. Aldersgruppen 25–44 år er den gruppen som bruker minst tid til kulturelle aktiviteter.

Personer med høy utdanning ser minst på fjernsyn

Personer med utdanning på ungdomsskolenivå bruker gjennomsnittlig noe mer tid til kulturelle aktiviteter enn folk med utdanning på universitets- og høyskolenivå (3,7 mot 3,2 timer pr. dag). Til gjengjeld leser de med høyest utdanning mer enn andre (vedleggstabell 11.9).

Det er bare små forskjeller i tidsbruk til kulturelle aktiviteter mellom folk som bor i ulike deler av landet.

Blant de ulike sosioøkonomiske grupper er det bønder og fiskere som bruker minst tid til kulturelle aktiviteter, gjennomsnittlig 2,9 timer pr. dag. I tillegg til pensjonister, skoleelever og studenter bruker hjemmearbeidende mest tid til kulturelle aktiviteter (vedleggstabell 11.10).

Mer om tidsbruk til kulturelle aktiviteter og fritidsaktiviteter finnes i kapittel 10: Fritid og ferie.

Utgifter til kulturformål

Befolkningens deltaking i kulturelle aktiviteter kan vanskelig vurderes uavhengig av hvilke ressurser som finnes på området. Særlig gjelder dette for de aktivitetene som vi har kalt kollektive. Bygg og anlegg er én slik ressurs, og som vi har sett er det store, geografiske ulikheter i tilbudet. En oversikt over offentlige utgifter til kulturformål og veksten i disse over tid vil si noe om prioriteringen i den offentlige kulturpolitikken. Informasjon om private utgifter til kulturformål vil gjøre bildet mer fullstendig. En ressurs det er vanskelig å anslå størrelsen av, er den betydelige frivillige innsats som ytes både av enkeltpersoner og organisasjoner på dette området.

Økning i offentlige utgifter til kulturformål fram til 1979

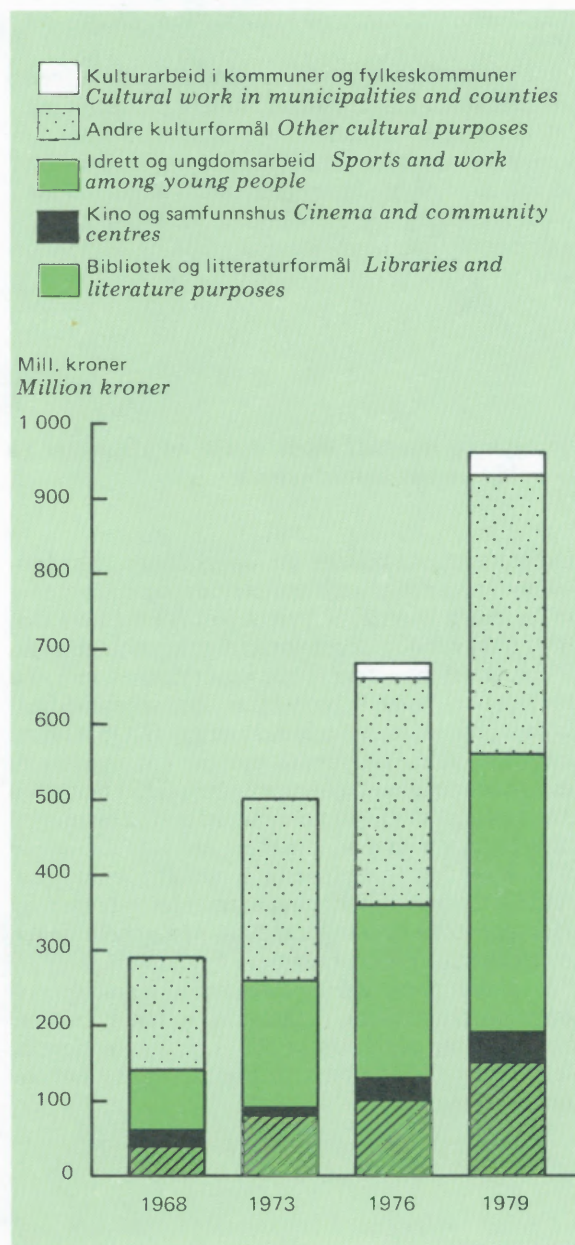
Oversikten over offentlige utgifter til kulturformål omfatter her både statens, fylkenes og kommunenes utgifter. Utgiftene dekker det området som faller inn

under det utvidete kulturbegrep, dvs. at utgifter til ungdoms- og idrettsarbeid er tatt med i tillegg til mer tradisjonelle kulturoppgaver.

Mens offentlige nettoutgifter til kulturformål i 1968 beløp seg til 286 millioner kroner, var de i 1979 steget til 2209 millioner kroner. Dette betyr at netto-utgiftene regnet i løpende priser nesten ble 8-doblet i løpet av en 11-årsperiode.

Tar vi hensyn til prisutviklingen, var utgiftene i 1979 om lag 3,5 ganger så høye som i 1968. Også dette

Figur 11.9. Offentlige nettoutgifter til kulturformål, etter formål. Faste priser (1968=100). 1968, 1973, 1976 og 1979 *Net public expenditures for cultural purposes, by purpose. Fixed prices (1968=100). 1968, 1973, 1976 and 1979*

Kilde: NOS Kulturstatistikk 1982.
Source: NOS Cultural Statistics 1982.

må sies å være en betydelig vekst. I 1979 utgjorde de offentlige utgifter til kulturformål rundt 540 kroner pr. innbygger.

Det er ikke mulig å gi en detaljert oppdeling av de samlede offentlige utgiftene etter formål. Den største utgiftsposten er «andre kulturformål», og dette er en post som blant annet omfatter utgifter til teater, museer og musikk. Andelen av utgiftene til disse formålene har gått ned med nær 10 prosentenheter fra 1968, men utgjør i 1979 fortsatt 39 prosent av de samlede nettoutgiftene. Samtidig har idretts- og ungdomsarbeidet fått en stadig økende del av de offentlige utgiftene til kulturformål, og i samme periode økte disse utgiftene fra 30 til 38 prosent av samlede nettoutgifter. Den tredje største post er utgiftene til bibliotek- og litteraturformål, som i 1979 hadde om lag samme andel som i 1968 med ca. 15 prosent av utgiftene (figur 11.9).

Mer enn halvparten av de offentlige nettoutgiftene til kulturformål faller på kommunene, 56 prosent i 1979.

I 1979 var kommunenes gjennomsnittlige netto driftsutgifter til kulturformål kr 214 pr. innbygger. Bak dette tallet skjuler det seg imidlertid store forskjeller kommunene imellom. Høyest lå Oslo med om lag kr 499 pr. innbygger, mens kommunene i Nord-Trøndelag og Aust-Agder lå lavest med et gjennomsnitt på henholdsvis kr 107 og kr 114 pr. hode.

Fjernsyn og lesestoff er de største utgiftsposter på husholdningenes kulturbudsjett

Forbruksundersøkelsene gir opplysninger om husholdningenes årlige utgifter til fritids- og kulturgoder (se for øvrig kapittel 8: Privat forbruk). I perioden 1977–1979 var den gjennomsnittlige husholdningsutgift pr. år til disse formålene i overkant av kr 5 800 (1979-priser), eller 9 prosent av gjennomsnittshusholdningens samlede forbruksutgifter (NOS Kulturstatistikk 1982). De største postene var utgifter til fjernsynsmottakere og lisenser, som samlet beløp seg til noe over kr 1 100 pr. år, og utgifter i tilknytning til lesing, som var over kr 1 400 pr. år.

Til kino- og teaterforestillinger, konserter, museer, utstillinger, idrettsarrangementer, stevner og offentlige fester brukte gjennomsnittshusholdningen i overkant av kr 450 pr. år.

Av andre større utgiftsposter kan vi nevne sportsutstyr og utstyr til og reparasjon av fritidsartikler, som beløp seg til om lag kr 500. En tilsvarende sum ble benyttet til fotoutstyr, fotografering og hobbykursavgifter.

Kulturelle aktiviteter i de nordiske land

Vi skal til slutt sammenligne kulturell deltaking i Norge og andre nordiske land, i første rekke Danmark og Sverige. I begge disse landene er det foretatt intervjuundersøkelser om befolkningens kulturelle deltaking. Undersøkelsene ble imidlertid ikke foretatt på samme tidspunkt som de norske.

Fra Danmark har vi Kultur- og fritidsundersøgelsen 1982 (Danmarks Statistik) og fra Sverige levekårsundersøkelsen fra 1976 (ULF 1976, Statistiska Centralbyrån). De ulike undersøkelsestidspunktene og det faktum at spørsmålene ikke alltid er stilt på samme måte i de 3 land, gjør at vi må være varsomme med direkte sammenligninger.

Omtrent like stor kulturell aktivitet i de nordiske land

Den norske Levekårsundersøkelsen 1980 viste at 78 prosent av befolkningen hadde lest minst én bok i fritiden siste år. Resultatene fra den svenske undersøkelsen fra 1976 tyder på en tilsvarende leseaktivitet. 77 prosent av befolkningen 16 – 74 år hadde lest bøker en eller flere ganger i løpet av siste år. I den danske Kultur- og fritidsundersøgelsen 1982 ble spørsmålet stilt på en annen måte; om den intervjuede for tiden holdt på med en bok. 43 prosent svarte bekræftende på dette, enten det gjaldt lesing av faglitteratur eller skjønnlitteratur. I Norge hadde 84 prosent i 1980 lest ukeblad siste år, mens rundt 50 prosent i Danmark svarte at de leste ukeblad eller magasiner regelmessig.

I Norge i 1980 hadde 46 prosent av personene vært på en eller flere kinoforestillinger siste år. Den svenske undersøkelsen i 1976 viste tilsvarende at nærmere 50 prosent hadde vært på kino siste år.

I den danske undersøkelsen fra 1982 ble folk spurt om når de sist gikk på kino. Rundt 30 prosent svarte at de aldri gikk på kino, og omtrent like mange hadde ikke vært på kino de siste 6 månedene.

I 1980 hadde 40 prosent av befolkningen i Norge vært på teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling minst en gang siste år. I den svenske undersøkelsen svarte noe over 40 prosent at de ikke hadde vært i teater eller på konsert i løpet av de siste 12 måneder, mens rundt halvparten ikke hadde vært på museum eller utstilling. I Danmark hadde om lag 25 prosent vært i teater det siste året, 9 prosent på konsert med klassisk musikk, mens 15 prosent hadde vært på folkemusikk- eller visearrangement. 19 prosent hadde vært på kunstutstilling i løpet av den siste sesongen, mens henholdsvis 18 og 29 prosent hadde besøkt kunstmuseum eller andre typer museer i samme periode.

Sverige har mest sendetid for fjernsyn og flest aviser

Fjernsyn og dagspresse er ofte gjenstand for sammenligninger mellom de nordiske land. Vi vil derfor gi noen opplysninger fra Nordisk statistisk årsbok som gjelder alle de 5 nordiske land for å belyse enkelte forskjeller. Sverige ligger høyest i antall fjernsyns-lisenser med 380 pr. 1000 innbyggere i 1980, mens Norge og Island samme år hadde henholdsvis 294 og 279 pr. 1000 innbyggere. Sverige har også en klar ledelse i antall timer daglig sendetid for fjernsyn med 14,9 timer. Finland hadde samme år noe over 12 ti-

mer fjernsyn pr. dag. Danmark og Norge har henholdsvis 7,0 og 6,6 timer sendetid daglig, mens Island ligger lavest med gjennomsnittlig 4,5 timer (285 dager pr. år).

Tallet på dagsaviser, dvs. aviser med utgivelse minst 4 ganger pr. uke, varierer sterkt mellom de nordiske land. Også her ligger Sverige høyest med 114 aviser i 1980, mens Island til sammenligning hadde 6. Bildet blir et annet hvis vi ser på avisenes opplag i forhold til befolkningsstørrelsen. I Island er dagspressens daglige opplag nær 550 pr. 1000 innbyggere. Norge og Danmark ligger lavest med henholdsvis 462 og 366.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 11.1. Personer etter tallet på bøker lest i fritiden. Prosent. 1980 *Persons by the number of books read in spare time. Per cent. 1980*

	Lest bøker i alt <i>Read books, total</i>	1-2 bøker <i>books</i>	3-4 bøker <i>books</i>	5-9 bøker <i>books</i>	10-19 bøker <i>books</i>	20 bøker og flere <i>books and more</i>
Alle <i>All</i>	78	11	13	17	17	19
KJØNN OG ALDER <i>SEX AND AGE</i>						
Menn <i>Males</i>	78	12	14	17	17	19
16-19 år <i>years</i>	85	9	13	19	14	30
20-24 »	86	9	10	24	14	29
25-44 »	79	12	12	16	19	20
45-66 »	75	12	17	16	15	15
67-79 »	74	14	14	19	14	14
Kvinner <i>Females</i>	78	11	13	16	18	20
16-19 år <i>years</i>	91	6	12	25	24	24
20-24 »	84	9	12	18	18	27
25-44 »	80	11	11	16	19	22
45-66 »	73	12	15	14	17	15
67-79 »	71	13	15	13	15	16
UTDANNING <i>EDUCATION</i>						
Ungdomsskolenivå <i>Second level, first stage</i>	65	12	14	13	13	14
Gymnasnivå <i>Second level, second stage</i>	83	12	14	17	19	21
Universitets- og høghskolenivå <i>Third level</i>	94	8	11	23	23	29

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 11.2. Personer som har deltatt i individuelle kulturaktiviteter. Prosent. 1980 *Persons who have participated in individual cultural activities. Per cent. 1980*

	Har deltatt i alt <i>Participated, total</i>	1 aktivitet <i>activity</i>	2 aktiviteter <i>activities</i>	3 aktiviteter <i>activities</i>	4 aktiviteter <i>activities</i>
Alle <i>All</i>	98	9	22	40	26
KJØNN <i>SEX</i>					
Menn <i>Males</i>	96	13	28	34	21
Kvinner <i>Females</i>	99	5	17	45	32
ALDER <i>AGE</i>					
16-19 år <i>years</i>	100	3	17	42	38
20-24 »	99	6	16	34	43
25-44 »	99	8	22	42	27
45-66 »	96	12	25	39	20
67-79 »	94	12	25	37	20
UTDANNING <i>EDUCATION</i>					
Ungdomsskolenivå <i>Second level, first stage</i>	96	14	27	36	19
Gymnasnivå <i>Second level, second stage</i>	99	8	21	41	29
Universitets- og høghskolenivå <i>Third level</i>	99	3	16	43	37

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 11.3. Personer som har deltatt i enkelte kollektive kulturaktiviteter. Prosent. 1980 *Persons who have participated in some collective cultural activities. Per cent. 1980*

	Vært tilskuer til idrettsarrangementer i alt <i>Attended sports events, total</i>	Vært på dans/ diskotek i alt <i>Been to dance/ discothèque, total</i>	Vært i gudstjeneste, på religiøst møte i alt <i>Attended service or religious meeting, total</i>
Alle <i>All</i>	37	48	47
KJØNN SEX			
Menr <i>Males</i>	50	52	41
Kvinner <i>Females</i>	26	45	52
ALDER AGE			
16-19 år <i>years</i>	72	89	48
20-24 »	56	86	35
25-44 »	46	63	42
45-66 »	24	27	51
67-79 »	10	5	57
BOSTEDSSTRØK AREA OF RESIDENCE			
Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger	34	48	34
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	39	50	43
Tettbygd, i andre kommuner <i>Densely populated area, in other municipalities</i>	43	52	47
Spredtbygd <i>Sparsely populated areas</i>	35	44	58

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 11.4. Personer etter tallet på besøk i teater, opera, konsert, museum eller kunstutstilling. Prosent. 1980 *Persons by the number of visits to the theatre, the opera, concerts, museums or art exhibitions. Per cent. 1980*

	Har besøkt i alt <i>Have visited, total</i>	1-2 ganger <i>times</i>	3-9 ganger <i>times</i>	10-39 ganger <i>times</i>	40 og flere ganger <i>and more times</i>
Alle <i>All</i>	40	17	17	6	1
KJØNN SEX					
Menn <i>Males</i>	39	16	17	5	1
Kvinner <i>Females</i>	42	17	18	7	1
ALDER AGE					
16-19 år <i>years</i>	51	26	19	5	0
20-24 »	51	18	23	10	1
25-44 »	47	19	21	6	1
45-66 »	36	15	15	5	1
67-79 »	17	7	6	4	0
UTDANNING EDUCATION					
Ungdomsskolenivå <i>Second stage, first level</i>	23	14	8	2	0
Gymnasnivå <i>Second stage, second level</i>	43	18	19	6	1
Universitets- og høyskolenivå <i>Third stage</i>	74	19	36	16	2
BOSTEDSSTRØK AREA OF RESIDENCE					
Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger	58	19	26	11	2
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	49	18	21	9	1
Tettbygd, i andre kommuner <i>Densely populated area, in other municipalities</i>	38	17	17	4	1
Spredtbygd <i>Sparsely populated areas</i>	24	13	8	2	0

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. Source: Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 11.5. Personer som har deltatt i kollektive kulturaktiviteter. Prosent. 1980 *Persons who have participated in collective cultural activities. Per cent. 1980*

	Deltatt i alt <i>Participated, total</i>	1 aktivitet <i>activity</i>	2 aktiviteter <i>activities</i>	3 aktiviteter <i>activities</i>	4 aktiviteter eller flere: or <i>more activities</i>
Alle <i>All</i>	87	23	21	21	22
KJØNN <i>SEX</i>					
Menn <i>Males</i>	88	19	21	22	26
Kvinner <i>Females</i>	86	26	21	20	19
ALDER <i>AGE</i>					
16-19 år <i>years</i>	99	2	12	25	60
20-24 »	98	6	18	29	45
25-44 »	94	14	24	28	28
45-66 »	80	31	25	16	8
67-79 »	70	52	11	4	2
UTDANNING <i>EDUCATION</i>					
Ungdomsskolenivå <i>Second stage, first level</i>	80	31	19	15	14
Gymnasnivå <i>Second stage, second level</i>	90	19	23	23	25
Universitets- og høyskolenivå <i>Third stage</i>	96	13	22	28	33

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.***Vedleggstabell 11.6. Personer etter tallet på lengre fotturer eller skiturer i skog og mark eller på fjellet. Prosent. 1980** *Persons by number of daylong walks or skiing tours in forest and field or in the mountain. Per cent. 1980*

	Har deltatt i alt <i>Have participated, total</i>	1-2 ganger <i>times</i>	3-9 ganger <i>times</i>	10-39 ganger <i>times</i>	40 og flere ganger <i>and more times</i>
Alle <i>All</i>	75	6	18	33	19
KJØNN <i>SEX</i>					
Menn <i>Males</i>	78	5	16	34	23
Kvinner <i>Females</i>	72	6	19	32	15
ALDER <i>AGE</i>					
16-19 år <i>years</i>	89	7	22	41	19
20-24 »	82	6	23	37	16
25-44 »	83	6	18	40	19
45-66 »	71	6	16	29	20
67-79 »	45	4	12	15	14
UTDANNING <i>EDUCATION</i>					
Ungdomsskolenivå <i>Second stage, first level</i>	63	6	17	26	14
Gymnasnivå <i>Second stage, second level</i>	80	6	19	36	19
Universitets- og høyskolenivå <i>Third stage</i>	86	3	13	42	29
BOSTEDSSTRØK <i>AREA OF RESIDENCE</i>					
Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger	74	5	15	35	20
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	78	5	18	34	21
Tettbygd, i andre kommuner <i>Densely populated area, in other municipalities</i>	77	5	18	34	20
Spredtbygd <i>Sparsely populated areas</i>	72	7	19	31	15

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1982. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 11.7. Personer etter tallet på kulturaktiviteter de hadde deltatt i. Prosent. 1980 *Persons by number of cultural activities in which they had participated. Per cent. 1980*

	Ingen aktiviteter (kulturpassive) <i>No activities</i>	1 aktivitet <i>activity</i>	2 aktiviteter <i>activities</i>	2 og færre aktiviteter i alt <i>2 and less activities, total</i>
Alle <i>All</i>	9	18	21	48
KJØNN <i>SEX</i>				
Menn <i>Males</i>	8	16	18	42
Kvinner <i>Females</i>	11	19	23	53
ALDER <i>AGE</i>				
16–19 år <i>years</i>	1	5	8	14
20–24 »	4	6	16	26
25–44 »	5	14	19	38
45–66 »	14	23	26	63
67–79 »	21	30	24	75
BOSTEDSSTRØK <i>AREA OF RESIDENCE</i>				
Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger	8	15	19	42
Tettbygd, kommuner med mer enn 20 000 innbyggere <i>Densely populated area, municipalities with more than 20 000 inhabitants</i>	7	14	18	39
Tettbygd, i andre kommuner <i>Densely populated area, in other municipalities</i>	8	16	21	45
Spredtbygd <i>Sparsely populated areas</i>	13	23	23	59
UTDANNING <i>EDUCATION</i>				
Ungdomsskolenivå <i>Second stage, first level</i>	17	25	25	67
Gymnasnivå <i>Second stage, second level</i>	6	15	20	41
Universitets- og høyskolenivå <i>Third stage</i>	2	7	13	22

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1980. *Source: Survey of Level of Living 1980.*

Vedleggstabell 11.8. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1980–81. Timer *Average time spent on cultural activities by males and females in various age groups. 1980–81. Hours per day*

	Menn <i>Males</i>					Kvinner <i>Females</i>				
	Alle <i>All</i>	16–24 år <i>years</i>	25–44 år <i>years</i>	45–66 år <i>years</i>	67–74 år <i>years</i>	Alle <i>All</i>	16–24 år <i>years</i>	25–44 år <i>years</i>	45–66 år <i>years</i>	67–74 år <i>years</i>
Kulturelle aktiviteter i alt <i>Cultural activities, total</i>	3,8	3,9	3,3	3,9	5,4	3,3	3,3	3,0	3,5	4,9
Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i>	0,6	0,9	0,5	0,5	0,6	0,4	0,7	0,4	0,4	0,4
Av dette <i>Of which</i>										
Konkurranser <i>Competitive sport</i>	0,1	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0
Spaserturer <i>Walking</i>	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3
Underholdning <i>Entertainment</i>	0,2	0,5	0,2	0,0	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	0,0
Fjernsynsning <i>Television viewing</i>	1,4	1,0	1,3	1,6	2,0	1,2	0,9	1,1	1,2	1,7
Lesing <i>Reading</i>	0,8	0,6	0,7	0,9	1,3	0,7	0,6	0,6	0,8	1,1
Av dette <i>Of which</i>										
Aviser <i>Newspapers</i>	0,4	0,2	0,3	0,5	0,7	0,3	0,1	0,3	0,3	0,4
Bøker <i>Books</i>	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3
Ukeblad/tidsskrift <i>Magazines, journals</i>	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
Annent fritid <i>Other leisure</i>	0,8	0,9	0,6	0,9	1,4	0,9	0,8	0,8	1,1	1,6
Av dette <i>Of which</i>										
Radio <i>Listening to radio</i>	0,3	0,2	0,1	0,4	0,8	0,2	0,1	0,1	0,2	0,5

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. *Source: The Time Budget Survey 1980–81.*

Vedleggstabell 11.9. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av menn og kvinner, i grupper for alder og utdanning. 1980–81. Timer *Average time spent on cultural activities by males and females, in groups by age and education. 1980–81. Hours per day*

	Under 45 år <i>Less than 45 years</i>				45 år og over <i>45 years and more</i>			
	Alle personer <i>All persons</i>	Ungdoms- skolenivå <i>Second level, first stage</i>	Gymnasnivå <i>Second level, second stage</i>	Universitets- og høg- skolenivå <i>Third stage</i>	Alle personer <i>All persons</i>	Ungdoms- skolenivå <i>Second level, first stage</i>	Gymnasnivå <i>Second level, second stage</i>	Universitets- og høg- skolenivå <i>Third stage</i>
MENN MALES								
Kulturelle aktiviteter i alt <i>Cultural activities, total</i>	3,5	3,5	3,5	3,4	4,3	4,4	3,9	3,9
Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i>	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,5
Underholdning <i>Entertainment</i>	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
Fjernsynsseing <i>Television viewing</i>	1,2	1,3	1,1	1,0	1,7	1,8	1,6	1,2
Lesing <i>Reading</i>	0,7	0,6	0,7	0,8	1,0	1,0	1,0	1,2
Annen fritid <i>Other leisure</i>	0,7	0,6	0,8	0,7	1,0	1,0	0,8	0,9
KVINNER FEMALES								
Kulturelle aktiviteter, i alt	3,0	3,3	2,9	2,7	3,8	3,7	3,9	3,4
Idrett og friluftsliv	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	0,5	0,3
Underholdning	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,1	0,1
Fjernsynsseing	1,0	1,2	0,9	0,8	1,3	1,4	1,2	1,1
Lesing	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,8	1,0	1,1
Annen fritid	0,8	0,8	0,8	0,6	1,2	1,2	1,1	0,8

K i l d e: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. *Source: The Time Budget Survey 1980–81.*

Vedleggstabell 11.10. Gjennomsnittlig tid pr. dag nyttet til kulturelle aktiviteter av personer i ulike sosioøkonomiske grupper. 1980–81. Timer *Average time spent on cultural activities by persons in different groups for socio-economic status. 1980–81. Hours per day*

	Alle <i>All</i>	Arbei- dere, ufaglært <i>Un- skilled manual workers</i>	Arbei- dere, faglært <i>Skilled manual workers</i>	Funksjo- nærer, lavere nivå <i>Non- manual workers, lower level</i>	Funksjo- nærer, mellom- nivå <i>Non- manual workers, middle level</i>	Funksjo- nærer, høyere nivå <i>Non- manual workers, upper level</i>	Bønder, fiskere <i>Farmers and fishermen</i>	Anåre selv- stendige <i>Other self- employed</i>	Skole- elever, studenter <i>Students</i>	Pensjo- nister <i>Pensio- ners</i>	Hjemme- arbei- dende <i>House- work at home</i>
Kulturelle aktiviteter i alt <i>Cultural activities, total</i>	3,6	3,5	3,4	3,0	3,2	3,0	2,9	3,4	4,0	5,2	3,6
Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i>	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,3	0,6	0,9	0,5	0,4
Underholdning <i>Entertainment</i>	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,4	0,0	0,1
Fjernsynsseing <i>Television viewing</i>	1,3	1,4	1,3	1,1	1,1	1,0	1,2	1,3	1,0	1,9	1,3
Lesing <i>Reading</i>	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,6	0,7	0,7	1,2	0,7
Annen fritid <i>Other leisure</i>	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	1,0	1,6	1,1

K i l d e: Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81. *Source: The Time Budget Survey 1980–81.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Kulturstatistikk 1982 *Cultural Statistics* NOS B 314
Levekårsundersøkelsen 1980 *Survey of Level of Living* NOS B 320
Mediabruk som fritidsaktivitet *The Use of Mass Media as a Leisure Activity* ART nr. 100
Norske lytter- og seervaner *Radio Listening and Television Viewing in Norway* SØS nr. 37
Radio- og fjernsynsundersøkelsen Februar 1983 RAPP nr. 83/9
Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 Hefte I *The Time Budget Survey Volume I* NOS A 692
Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 Hefte II *Time Budget Survey Volume II* NOS A 662
Tidsnyttingsundersøkelsen 1980–81 *The Time Budget Survey 1980–81* NOS B 378
Undersøkelse om bruk av folkebibliotek 1978 Rapport fra intervjukontoret nr. 47
Undersøkelse om kopiering i skoleverket 1981/82 RAPP nr. 82/33

ANNEN LITTERATUR

Kulturstatistik. Verksamhet – ekonomi – kulturvanor 1960–1979 Statens kulturråd – Statistiska Centralbyrån. Liber Förlag/Allmänna Förlaget. Stockholm. 1981
Colbjørnsen, Tom, Hernes, Gudmund og Knudsen, Knud: Kap. 8 Klasse og kultur i Klassestruktur og klasseskil-
ler. Universitetsforlaget. Bergen. 1982

Politisk deltaking

av Terje Schult og Jan Tøssebro

Oversyn

Tal som gir uttrykk for politisk aktivitet og interesse i Noreg peiker i fleire retningar. Rundt 80 prosent deltar i val til Storting og kommunestyre. Men det er berre 3–4 prosent som er aktive i dei politiske partia. Val og partiarbeid illustrerer ytterpunkt for engasjementet i dei politiske aktivitetane som er opne for alle.

Spør vi folk om deira opplevde interesse, seier berre 12 prosent at dei er «svært interesserte» i politikk og heile 40 prosent seier dei er lite interesserte. Men folk søker likevel mykje politisk informasjon gjennom TV, radio og avisar. Rundt 60 prosent ser på partileiardebatten som TV arrangerer framfor vala.

Dei politiske partia har vanskar med å trekke folk med. Berre 16 prosent er medlem av eit politisk parti. Likevel seier så pass mange som 30 prosent at dei kunne tenkje seg å vere medlem av eit politisk parti.

Folk aksjonerer meir enn før. Om lag 20 prosent hadde i 1980 prøvd å påvirke kommunestyret gjennom ei eller anna form for aksjon. Noreg er rikt på organisasjonar og desse samlar mange. Berre 20 prosent er ikkje medlem av nokon organisasjon.

Kapitlet dokumenterer store skilnader mellom grupper i befolkninga. Personar i dei høgste sosio-økonomiske sjikta deltek meir aktivt enn andre. Mid-delaldrande folk syner også større engasjement enn dei unge og eldre. Det er også slik at menn i haldning og handling er meir med enn kvinner i dei politiske prosessane vi har funne tal for i dette kapitlet. Folk i Noreg har eit mønster for den politiske deltakinga si som er felles for Norden. Dette går fram av ei summarisk samanlikning av Noreg med Sverige, Finland og Danmark.

Politisk deltaking og levekår

Politiske vedtak påverkar kvardagslivet vårt

Politiske vedtak verkar inn på kvardagslivet vårt. Det skjer på fleire vis. Vedtak i kommunestyra, fyl-

kesting og Storting fordeler gode og byrder. Som gode kan vi t.d. tenke på trygder og andre kontantstønader, barnehagar, skolar, vegar og subsidiar til kulturelle aktivitetar. På den andre sida vil skattar og avgifter vere døme på byrder. Også lover, reglar, og løyve er resultat av dei politiske prosessane. Slike vedtak regulerer kva som er lov og kva som er forbode.

Dei politiske prosessane gir altså nokre av føresetnadene for korleis vi kan leve. Men også vedtaka som fattast i familien, nærmiljøet, organisasjonane, næringslivet osv. formar sentrale føresetnader for kvardagslivet vårt. I nokre høve kan det vere vanskeleg å

dra grenser mellom dei ulike slag av vedtak. Vedtak som vi i dette kapitlet har kalt politiske, har vi imidlertid valt å avgrense på ein svært tradisjonell måte. Vi ønsker å gi tal for deltaking i dei ulike fasane av prosessane som leier fram til avgjerd i kommunestyre, fylkesting eller Storting. Alle andre vedtak ligg utanfor det omgrepet for politikk vi nyttar her.

Fleire motiv for politisk deltaking

Det er mange motiv for å delta i dei politiske prosessane. Folk flest har vel ideal om korleis samfunnet bør sjå ut og kva for ei retning utviklinga bør gå. For somme verkar dette sikkert som den einaste eller viktigaste grunnen for eiga politisk deltaking. Andre tenker kanskje også at dei kan klare å vende samfunnsutviklinga slik at ho tener deira eigne interesser. Her kan skattespørsmål, likestilling mellom kjønna og kampen mot miljøproblem i nærmiljøet vere gode døme.

Motiva for deltaking treng ikkje alltid vere knytt til resultatene av dei politiske prosessane. Mange ser det nok slik at politisk deltaking også gir kunnskap, nyttig informasjon og gode kontaktar. Andre igjen vil søke sjølvutfoldinga eller det sosiale samveret ein kan finne i politiske aktivitetar.

Motiva kan altså vere mange og dei aller fleste vil vel hevde at dei går inn i politikken med blanda motiv. Uansett motiva den einkilde legg vekt på, er det både indirekte og direkte samband mellom politisk deltaking og levekåra våre.

Dette kapitlet fortel om kor vanleg det er å vere med i dei ulike fasane av dei politiske prosessane. Vi startar med spørsmålet om kven det er som skaffar seg informasjon om politikk. Vi ser også på deltaking i aksjonar, val og i dei politiske partia. Eit særleg levekårsproblem gjeld dei politisk passive. Dette drøftar vi i slutten av kapitlet og vi prøver å gi nokre tal for kven dei politisk passive er.

Gir politisk deltaking makt?

Det er mange spørsmål om våre levekår som vi ikkje seier noko om i dette kapitlet. Forholdet mellom deltaking og makt er kanskje det viktigaste temaet vi ikkje har data om. Spørsmålet om deltaking gir makt eller innverknad reiser seg i mange samanhengar. Somme klagar over at kommunestyra berre strør sand på vedtak som alt er fatta og at budsjetta til fylkestinga er heilt bundne opp.

Til og med Stortinget blir råka av kritikken om å ha lite styring med utviklinga. Den same problemstillinga gjeld i enda sterkare grad for det einkilde mennesket i dei store organisasjonane. Har han eller ho nokon innverknad gjennom si politiske deltaking?

I dette kapitlet har vi ikkje tatt opp sambandet mellom deltaking og makt. Vi har nøgd oss med det synet at dei politisk passive svært sjeldan har innverknad over samfunnsutviklinga. Difor er det også

interessant å sjå kor mange som er politisk aktive og kven det er som deltek særleg mykje i dei politiske prosessane.

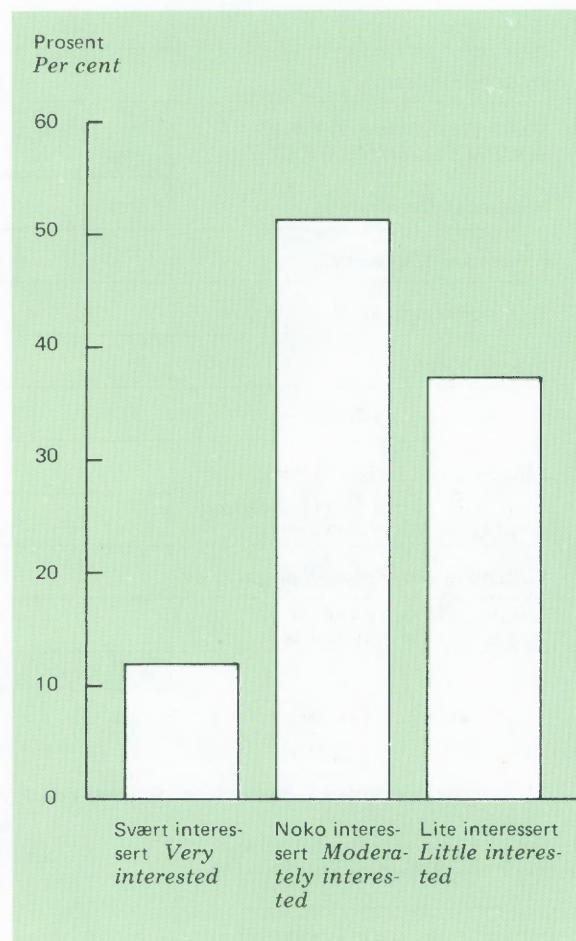
Kor interesserte er folk i politikk?

Berre 1 av 8 er svært interessert i politikk

For at folk skal delta i politikk må dei også vere interesserte i politikk, dei må tru dei kan påverke vedtaka ved å delta, og dei må vere informerte om det som skjer i politikken. I dette avsnittet skal vi sjå nærare på folks politiske interesse og informasjon.

Ved ei undersøking i 1980 var det få som karakteriserte seg sjølv som «svært» interesserte. Størstedelen av folket meinte dei var «noko» interesserte (figur 12.1). Vi har òg undersøkingar over same tema fra åra 1969 og 1977. Desse syner at interessa har endra seg lite i denne perioden.

Figur 12.1. Den politiske interessa i den norske befolkninga. Prosent. 1980 *Political interest in the Norwegian population. Per cent. 1980*

Kjelde: Arbeid, velferd og likestilling. 1980
Source: *Work, Welfare and Equality*. 1980.

Den politiske interessa heng nært saman med om ein synest det som foregår i politiske organ er viktig for kvardagslivet. Det er mange fleire som synest at politikk har mykje å seie for kvardagslivet enn det er personar som er svært interesserte i politikk. I 1980 syntest 25 prosent at det som skjedde i dei kommunale organa var viktig for kvardagslivet, medan 41 prosent avviste ein generell påstand om at politikk var lite viktig for ein sjølv (vedleggstabell 12.1).

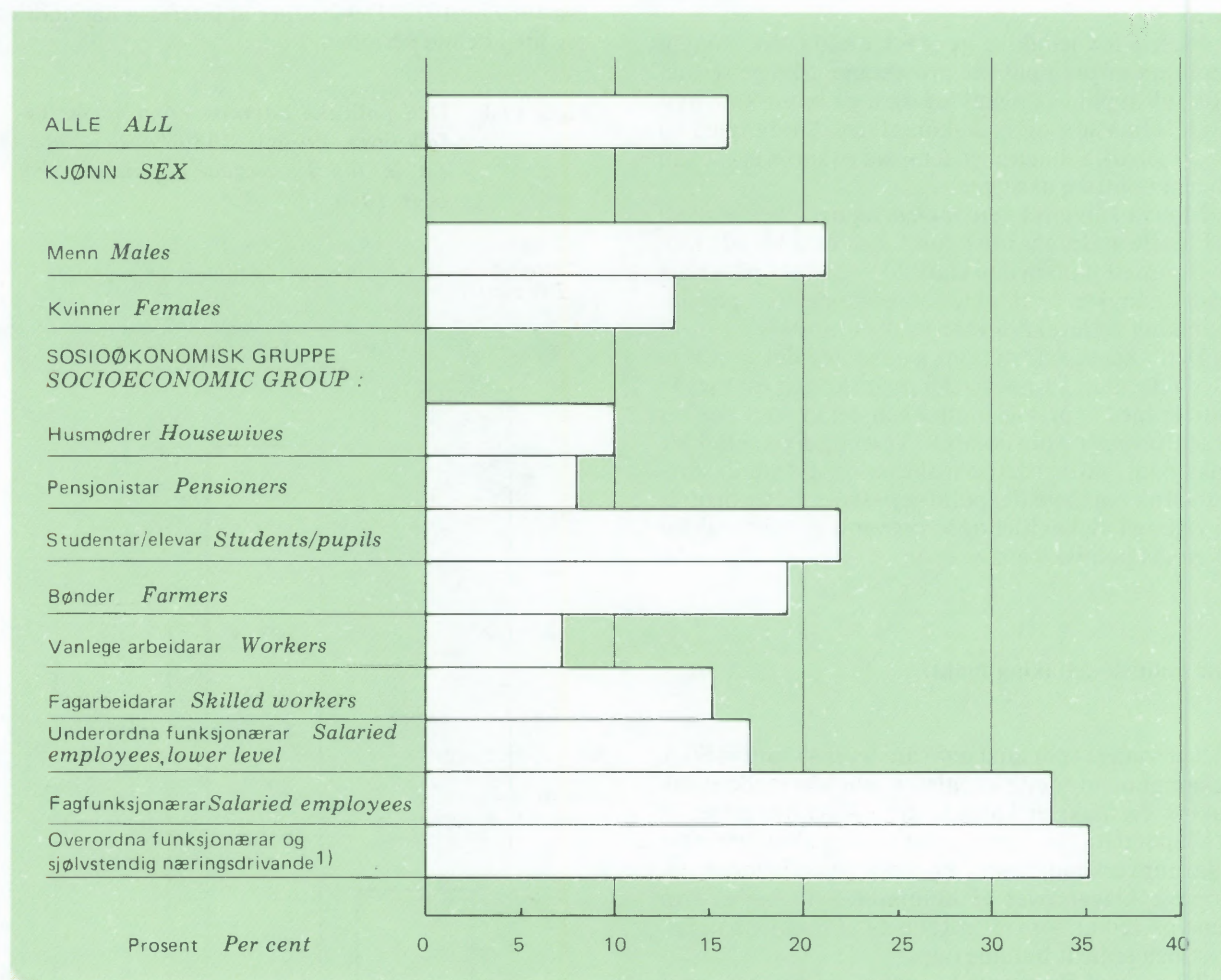
For at folk skal delta i politikken er det ikkje nok med berre interesse, ein må òg tru at det å delta har mening, at ein kan oppnå noko ved å delta. Størstedelen av det norske folket trur ikkje dei kan påverke politiske avgjerder på anna vis enn ved å røyste ved val. 55 prosent var enige i påstanden «Folk som meg kan nok stemme, men noe annet kan vi ikke gjøre for

å innvirke på politikken». Det er likevel ein ganske stor minoritet ($\frac{1}{3}$ av alle) som trur dei kan gjere anna enn å røyste for å påverke politikken.

På eit konkret spørsmål om folk trur dei kan gjere noko for å påverke kommunestyret når det er i gang med å diskutere eit urimeleg tiltak, svarte 34 prosent ja – resten nei.

Når ein har eit sett av spørsmål som har nær samanheng med kvarandre, kan ein slå svara saman og slik få ein indeks. Vi har laga ein slik indeks for politisk engasjement.¹ Denne viser store skilnader mellom ulike grupper i befolkninga. Menn er meir engasjerte enn kvinner og særleg store er skilnadene mellom folk i dei ulike sosioøkonomiske gruppene² (figur 12.2). Kjønnsskilnadene gjeld likevel ikkje for alle sosioøkonomiske grupper. Vi finn til dømes at

Figur 12.2. Politisk engasjement. Kjønn og sosioøkonomisk gruppe. Prosent sterkt engasjert. 1980
Engagement in politics. Sex and socioeconomic group. Percentage very engaged. 1980

1) Salaried employees, higher level and self employed.

Kjelde: Arbeid, velferd og likestilling. 1980
Source: Work, Welfare and Equality. 1980.

¹ Indeksen er sett saman av spørsmål om politisk interesse, om folk trur dei kan gjere noko for å påverke politikken o.l. Jamfør note 1,3,4,5 under vedleggstabell 12.1 for formuleringar.

² Dei sosioøkonomiske gruppene som er nytta i dette kapitlet er avgrensa på noko anna vis enn i dei fleste kapitla i Sosialt utsyn 1983.

mannlege arbeidrar er langt oftare politisk engasjerte enn dei kvinnelege, medan mannlege og kvinnelege fagfunksjonærar er like sterkt engasjerte. I tillegg til desse skilnadene viser undersøkinga at engasjementet varierer med inntekt og utdanning (vedleggstabell 12.2). Dei med lang utdanning og høg inntekt er dei mest engasjerte.

Den politiske debatten opptek folk

Deltaking i politikken er ikkje berre avhengig av politisk interesse og sjølvtilitt, men òg av ei rekke andre faktorar. Vi må til dømes gå ut frå at det er nødvendig å følge med i politikken for bl.a. å kunne vite korleis ein kan delta. For nokre slag deltaking krevst lite informasjon. For å røyste må ein i prinsippet berre kjenne valdag og vallokale, men for andre former for aktivitet må ein heile tida vite kva for saker som står på dagsordenen. Politisk informasjon blir derfor ein sentral del av det ein kan kalle den politiske beredskapen.

Det første spørsmålet vi kan stille er kvar folk får den politiske informasjonen frå. TV og aviser er dei klart dominerande informasjonskjeldene, deretter kjern radio (vedleggstabell 12.3). Vener, møter og tidsskrift får liten plass som informasjonskjelder. Dette viser at massemedia har ei sentral rolle som informasjonspreiarar, noko som også gir desse media ei stor påverknadskraft.

Folk får mykje politisk informasjon framfor vala

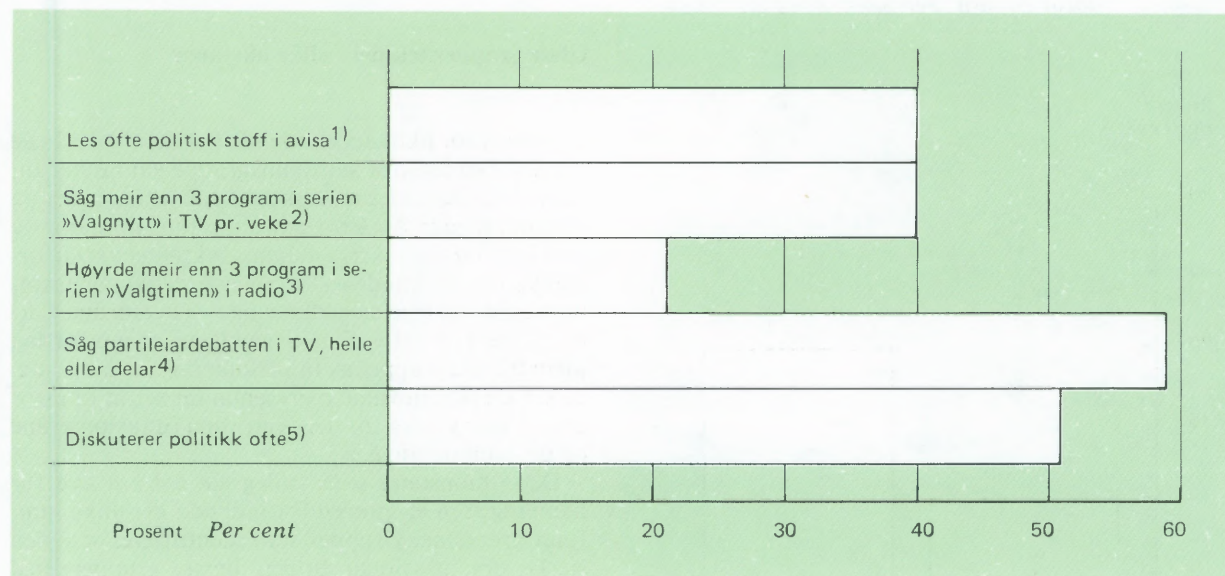
Vi kan ikkje her måle kor mykje informasjon folk har, men vi vil gå ut frå at di meir ein følgjer med i massemedia, og særleg det politiske stoffet der – di betre er ein informert om dei sakene som står på den politiske dagsordenen. Vidare vil vi gå ut frå at dei som ofte diskuterer politikk med vener og kjente har høgare politisk beredskap enn andre.

Om lag 40 prosent av alle les politisk stoff i avisene dagleg eller ofte (figur 12.3). Framfor valet i 1977 følgde 40 prosent meir enn 3 program pr. veke i serien «Valgnytt», nesten 60 prosent såg heile eller delar av partileiardebatten og rundt 20 prosent hørde meir enn 3 program pr. veke i radioens «Valgtimen». Vidare ser vi at meir enn halvparten diskuterer politikk ofte. Dette betyr at det er ganske mange nordmenn som utset seg for ein stor straum av politisk informasjon. Iallfall gjeld dette framfor vala.

Det ser ut til å vere små skilnader mellom ulike grupper når det gjeld å følge valprogram i radio/TV.

Det å lese politisk stoff i avisene og å delta i politiske diskusjonar ser ut til å vere avhengig av utdanning og kjønn. Skilnadene mellom ulike yrkes- og aldersgrupper er kanskje mest ein refleks av at utdanningsnivået er høgare i visse grupper enn i andre (vedleggstabellene 12.4, 12.5 og 12.6).

Figur 12.3. Kanalar for politisk informasjon. Prosent Channels for political information. Per cent

1) Read often political material in the newspaper.

2) Viewed more than 3 electoral programmes on TV per week.

3) Heard more than 3 electoral programmes on radio per week.

4) Viewed the party leader debate on TV, the whole or parts.

5) Discuss often politics.

Som oppsummering kan vi derfor hevde: Sjølv om dei fleste nordmenn seier dei ikkje synest politikk er viktig, er det ganske mange som tar imot den informasjonen om politikk som særleg massemedia spreier. Det er dei same gruppene som er interesserte i politikk som også mottok mest informasjon, dvs. høgt utdanna personar med høg inntekt og sjølvstendig arbeidssituasjon. Desse personane er sjeldan gamle og oftast menn.

Aksjonar

Aksjonar er blitt meir vanleg

Deltaking i aksjonar og spontanorganisasjonar er ei deltakingsform som anten tar sikte på å få definert ei sak som eit problem som må løysast politisk, eller å påverke sjølve vedtaket.

No er ikkje det å delta i ein aksjon det same som å delta i ein spontanorganisasjon. Personleg kontakt, avisinnlegg o.l. reknast her også som aksjon. Aksjonering er ei deltakingsform som er blitt vanlegare i lø-

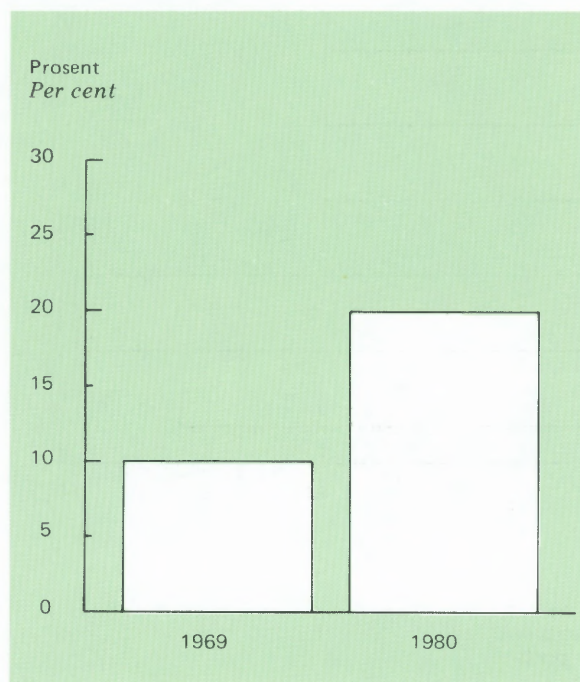
pet av 1970-åra. Medan berre 10 prosent hadde prøvd å påverke kommunestyret i 1969, er prosenttalet for 1980 det dobbelte (figur 12.4).

Kva for slags aksjonar folk deltar i har forandra seg. I 1969 var det å vende seg til ein kommunestyre-representant det klart vanlegaste, 40 prosent av dei som hadde aksjonert gjorde det. I 1980 derimot har det å skrive under på opprop blitt vanlegare (41 prosent), medan det å kontakte ein representant kjem i andre rekke saman med agitering i ein organisasjon og ulike former for skriftlege klager (ca. 25 prosent) (vedleggstabell 12.7).

I 1969 var det færre som hadde prøvd å påverke Stortinget enn kommunestyra, ca. 4 prosent, og den vanlegaste deltakingsforma her var å skrive under på opprop. Vi har diverre ikkje samanliknbare tal for dei som har prøvd å påverke Stortinget i 1980.

Folk i visse samfunnsgrupper deltar meir enn andre i direkte aksjonar. Menn deltar meir enn kvinner, dei med høg utdanning meir enn dei med låg, og dei i overordna stillingar, pluss bøndene, deltar meir enn andre (figur 12.5). Dette har nok delvis samanheng med fri arbeidssituasjon, men også med at dei høgt utdanna er meir interesserte i politikk og samfunn, og er meir aktive for å forme kvardagen sin. Høgare inntekt aukar deltakinga, medan dei middelaldrande er meir aktive enn dei unge og gamle, kanskje noko overraskande (vedleggstabell 12.8). Ein forestillar seg gjerne høgt utdanna ungdom som den typiske deltakar i direkte aksjonar, men dette er altså feil. Riktignok deltar ungdom «ofte» i visse aktiviteter, som opprop, personleg agitering og liknande, medan dei middelaldrande oftare tar opp saka i ein organisasjon, sender klage eller har kontakt med ein representant.

Figur 12.4. Personar som har prøvd å påverke kommunestyret. Prosent. 1969 og 1980 *Persons who have tried to influence the local council. Per cent. 1969 and 1980*

Kjelder: Valgundersøkelsen 1969 og Arbeid, velferd og likestilling 1980.

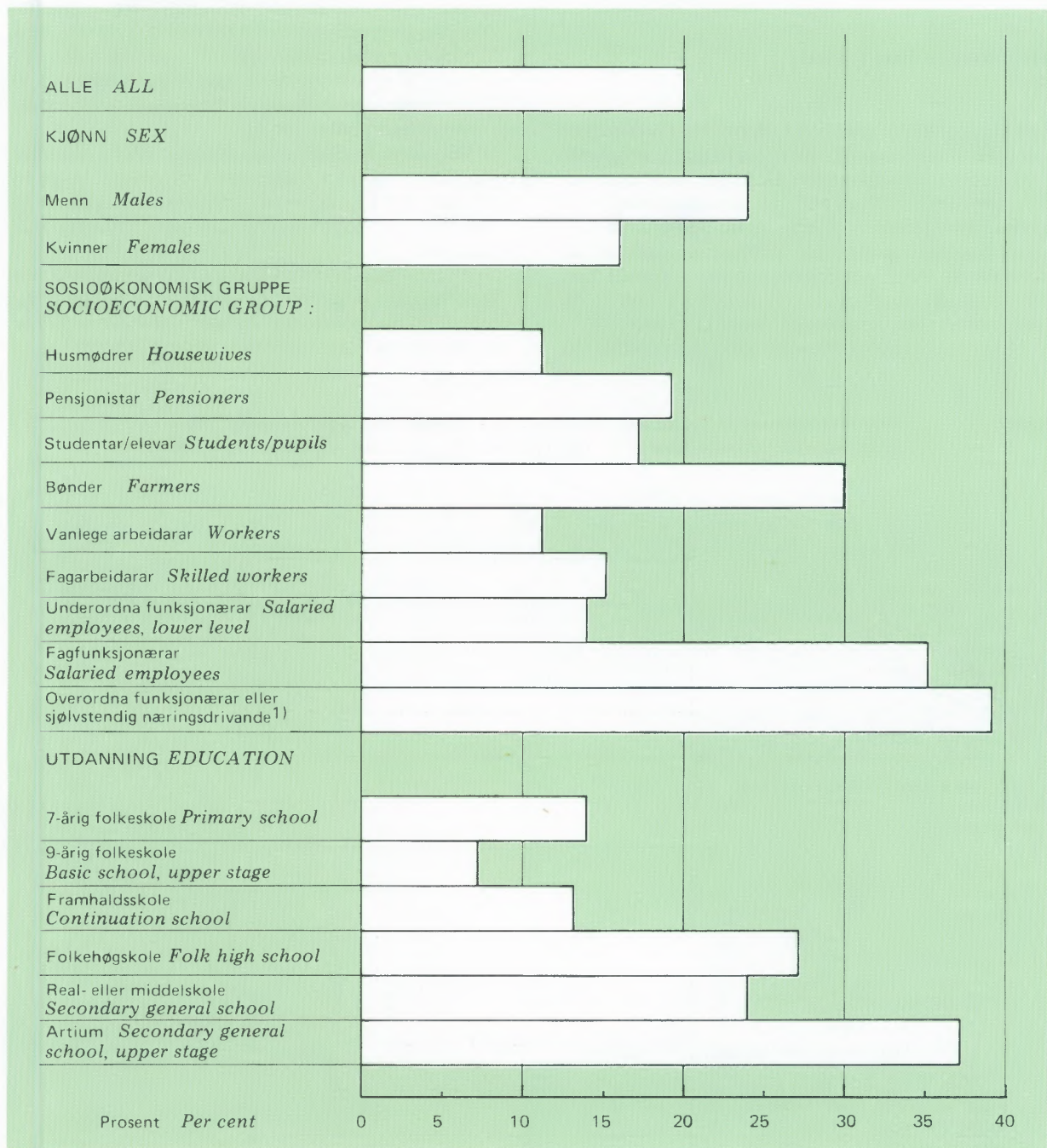
Sources: Election survey 1969 and Work, Welfare and Equality 1980.

Ulike grupper tek del i ulike aksjonar

Kva form for aktivitet ein deltek i varierer i det heile ein del med kva for samfunnsgruppe ein høyrer til. Nesten alle sosioøkonomiske grupper skriv under på opprop, medan det stort sett er fagfunksjonærar og pensjonistar som skriv i avisene. Aktivitet via ein organisasjon er bøndenes viktigaste deltakingsform, men også vanlege arbeidarar og dei overordna i arbeidslivet gjer dette. Skriftlege klager og motforslag kjem frå alle grupper av funksjonærar, medan å vende seg direkte til valde representantar ser ut til i stor grad å vere vanleg for dei overordna funksjonærane og dei sjølvstendige.

Dette mønsteret seier truleg ein del om kva for handling som er mogleg for individ i dei ulike samfunnsgruppene. Grupper som identifiserer seg med sterke organisasjonar bruker desse, grupper med gode kontaktar bruker desse, medan pensjonistane skriv i avisa og husmødrene er passive.

Figur 12.5. Personar som har prøvd å påverke kommunestyret. Kjønn, sosioøkonomisk gruppe og utdanning. Prosent. 1980 *Persons who have tried to influence the local council. Sex, socioeconomic group and education. Per cent. 1980*

1) Salaried employees, higher level and self employed.

Organisasjonskanalen

Organisasjonslivet er viktig

Organisasjonane, eller den korporative kanalen som det ofte kallast, er ein viktig kanal til politisk innverknad, ved sida av valkanalen. Dette har fleire grunnar: For det første deltar ein del organisasjonar i utgreiingsfasen av eit problem, og får dermed innverknad i ein svært sentral fase av vedtaksprosessen. Vidare unngår helst dei politiske partia å kome i konflikt med dei store organisasjonane på grunn av det maktpotensialet desse organisasjonane har.

No er ikkje alle organisasjonane like mektige slik

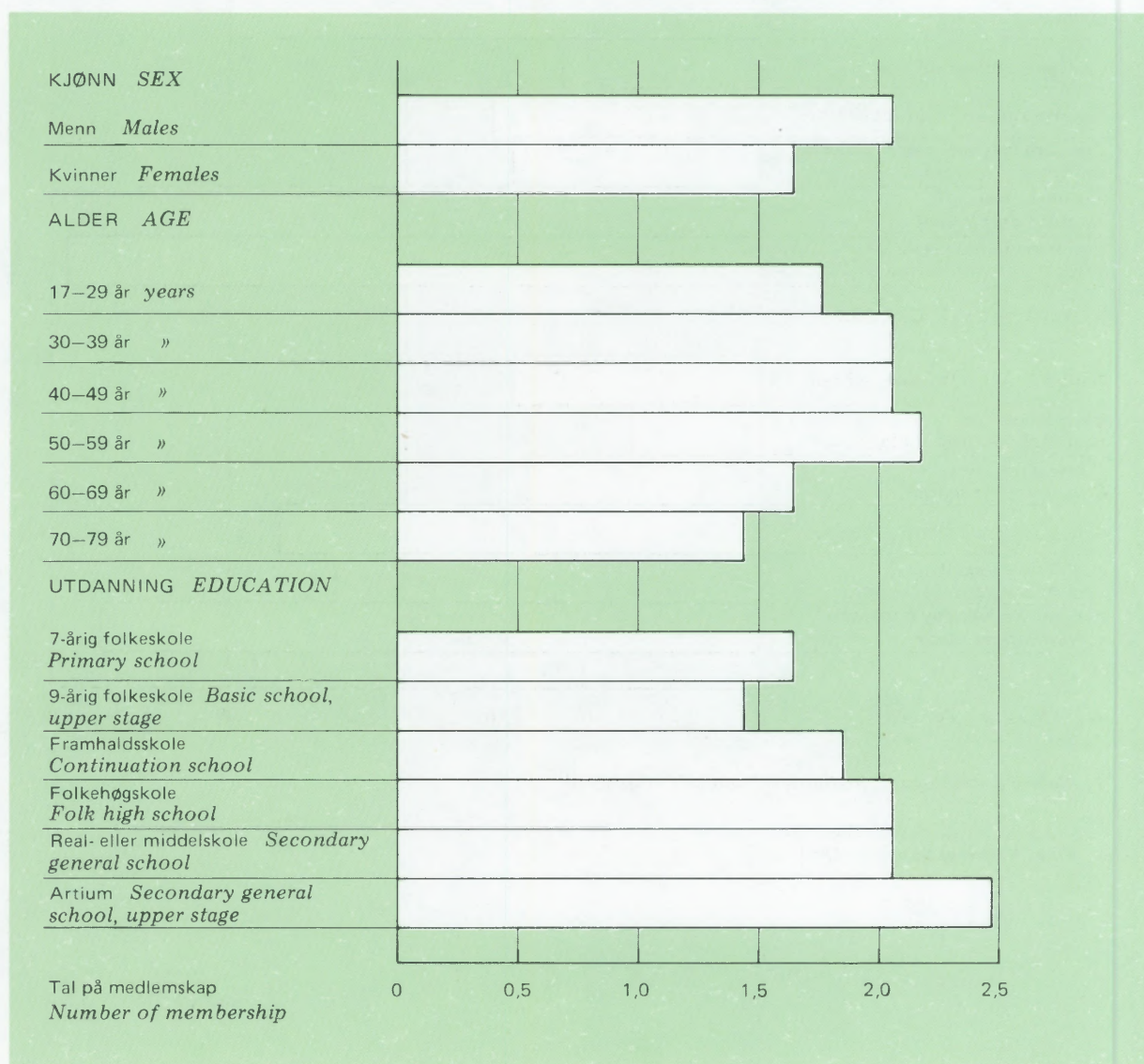
at dei får delta like mykje i den korporative kanalen. Mange av dei er heller ikkje alltid interesserte i politiske tiltak, utan på få, snevre område. Organisasjonslivet i Noreg er stort og mangfaldig og spenner frå Landsorganisasjonen (LO) til lokale sangkor.

Nokre organisasjonar har stor representasjon i offentlege komitéar, utval og råd (vedleggstabell 12.9). Dette dreier seg særleg om lønstakarorganisasjonane og næringsorganisasjonane.

Det å vere medlem av ein politisk mektig organisasjon kan gi politisk innverknad, men det er ikkje alltid slik. Alle kjenner vi til at den vanlege medlemmen kan bli temmeleg avmektig i ein stor og mektig organisasjon.

I dette kapitlet vil vi berre undersøkje i kor stor grad folk er medlemmer av organisasjonar, og vi legg størst vekt på lønstakar- og næringsorganisasjonar. Først litt om organisasjonsdeltaking generelt.

Figur 12.6. Gjennomsnittleg tal på organisasjonsmedlemskap. Kjønn, alder og utdanning. 1980
Average number of membership in organizations. Sex, age and education. 1980

Dei med høg utdanning er med i flest organisasjonar

Berre knapt 20 prosent av alle er ikkje medlem av nokon organisasjon. 30 prosent er medlem av 1 eller 2 organisasjonar, medan 30 prosent er medlem av 3 eller fleire.

Organisasjonsdeltaking heng saman med sosialgruppe (figur 12.6). Vi ser at menn deltar noko meir enn kvinner, høgt utdanna meir enn lågt utdanna, middelaldrande meir enn unge og gamle. No seier kanskje desse tala like mykje om kulturskilnader og fritidsbruk som politisk deltaking (sjå òg kapittel 5: Mellommenneskelig kontakt og sosialt nettverk, for meir om deltaking i organisasjonar). Vi skal sjå om biletet forandrer seg når vi ser spesielt på nærings- og lønstarorganisasjonar. Dei politiske partia ser vi på i neste avsnitt.

Knappe 60 prosent av alle som vart intervjuar i Levekårsundersøkinga 1980 var ikkje organiserte korkje i fagforeining eller i ein nærings- eller yrkesorganisasjon. Vidare var 32 prosent organiserte i ei fagforeining og 16 prosent i ein nærings- eller yrkesorganisasjon. 6 prosent svarte at dei var organiserte både i ei fagforeining og i ein nærings- eller yrkesorganisasjon.

Når vi undersøker kven som ikkje er medlem finn vi at dette er dei yrkespassive, samt dei gruppene som har eit stort innslag av yrkespassive, så som kvinner, unge og gamle (vedleggstabell 12.10).

Tala viser at det er få uorganiserte blant dei som har høg utdanning og at organiseringsgraden er låg i visse yrkesgrupper, særleg handelsarbeid, kontorarbeid og servicearbeid. Jo høgare sosial status ei gruppe har, di jamnare er fordelinga på fagforeining og nærings- og yrkesorganisasjonar. Dette gjeld dei middelaldrande, dei høgast utdanna og folk som jobbar med teknisk, humanistisk arbeid eller med administrasjon og leining av andres arbeid.

Valkanalene

4 av 5 deltek i val

Den klart vanlegaste formen for politisk deltaking i Noreg er å delta i val. I dag kan om lag alle over 18 år delta i val, men dette har ikkje alltid vore slik. Ikkje alle som kan delta i val gjer det. Etter krigen har deltakinga vore på om lag 80 prosent ved kvart enkelt val.

Valdeltakinga varierar ein del med befolkningsgruppe. Dette gjeld både kommuneval og Stortingsval. Valdeltakinga aukar med alderen, først brått, seinare lite fram til om lag 40 år. Seinare er valdeltakinga stabil med unntak av for eldre kvinner som viser lågare oppslutning om vala (figur 12.7).

Dei yngste deltek minst i val

Det er jamt over små skilnader i valdeltakinga, men det er likevel nokre grupper som skil seg ut med låg deltaking (vedleggstabell 12.12). Det er i første rekke ungdom, vanlege arbeidarar, studentar, dei med 9-årig skule og dei med låg inntekt. No dreier dette seg i stor grad om dei same personane med følgjande felles trekk: Dei er unge. Men det ser også ut til at vanlege arbeidarar deltar mindre enn andre.

Fleire menn enn kvinner bryr seg om valutfallet. Fleire menn er også medlemmer av politiske parti. Ungdom skil seg frå dei andre aldersgruppene ikkje berre ved låg valdeltaking, men også ved mindre tilknytting til partisystemet.

Bønder er sterkast knytte til partia

Det er ein del skilnader mellom dei ulike sosioøkonomiske gruppene, men desse er ikkje systematiske. Mange bønder t.d. synest ikkje valutfallet er særleg viktig, men dei er samtidig den gruppa som er klart sterkast knytt til partia, eller partiet. Dette har nok samanheng med det nære samarbeidet mellom Bondelaget og Senterpartiet. Andre trekk som kan nemnast er at både studentar, husmødrer og underordna funksjonærar i liten grad er medlem av noko parti, sjølv om det er ganske mange som kunne tenkje seg å bli det. Dette fortel truleg ein del om at desse gruppene er forholdsvis handlingsudyktige, men for studentane er nok det at dei bruker andre kanalar avgjørande.

Overordna funksjonærar synest valutfallet er viktig og dei er sterkare knytte til partisystemet enn andre grupper. Trekk av motsette haldningar finn vi hos vanlege arbeidarar og underordna funksjonærar.

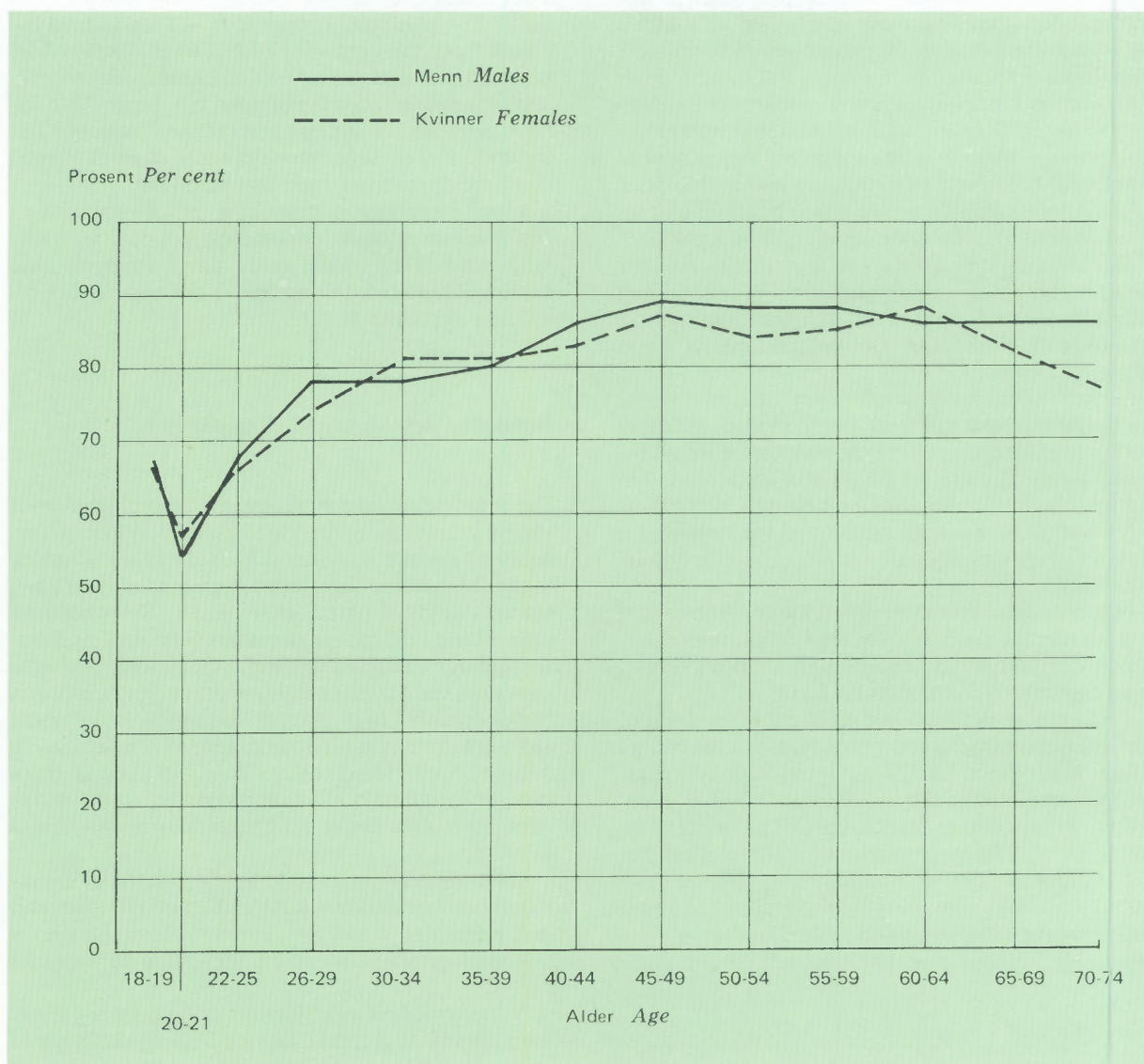
Variasjonane etter utdanning er ikkje særleg store, med unntak av 2 trekk. Dei med 9-årig skule synest ikkje valutfallet er viktig og dei er lite knytte til partisystemet. Dette er truleg fordi dei enno er unge. Vidare er dei folkehøgskoleutdanna sterkare knytte til partisystemet enn andre.

Både valdeltaking og dei ulike gradane av partitilknytting varierer systematisk med inntekta. Di høgare inntekt folk har di større er sjansen for at dei røystar, og di meir knytte er dei til partia. 23 prosent av alle med over 100 000 i familieinntekt er medlemmer av eit politisk parti, mot 8 prosent av dei med mindre enn 20 000.

1 av 6 er med i eit politisk parti

I valkampen spelar partia ei sentral rolle. Vi nyttar difor dette avsnittet til å fortelle som folks tilknytting til dei politiske partia (figur 12.8). Det er svært få som arbeider aktivt i partia, berre 3–4 prosent. Men partia har nok eit stort potensiale for å auke oppslut-

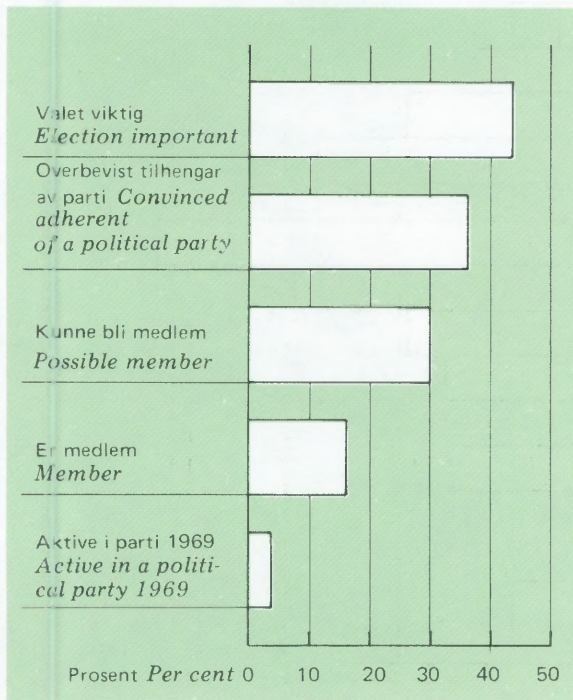
Figur 12.7. Valdeltaking for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. Kommunestyrevalet 1979. Prosent
Participation in the election among men and women in various age groups. Municipal council
election 1979. Per cent

K j e l d e : Valgundersøkelsen 1979.
Source: Election Survey 1979.

naden sin. Heile 36 prosent seier dei er overbeviste partitilhengarar. Av desse er om lag halvparten medlemmer. Når rundt 16 prosent av alle er medlemmer, tyder dette at vi i Noreg til saman har om lag ½ million partimedlemmer. Ved kommunevala har veljarane rett til å forandre dei oppsette partilistene. Ved kommunevalet i 1979 brukte 1 av 4 veljarar denne retten. Den viktigaste grunnen til å forandre lista var å få fram kandidatar ein var politisk samd med (vedleggstabell 12.11).

Figur 12.8. Ulike former for politisk deltaking. Prosent. 1977 *Different forms of participation in politics. Per cent. 1977*

Kjelde: Valgundersøkelsen 1969, 1977.
Source: Election Surveys 1969, 1977.

Berre 4 prosent er aktive i eit politisk parti

I valundersøkinga i 1977 som vi her baserer oss på, var det ingen spørsmål om aktivitet i partia. Det var det derimot i 1969. Ca. 4 prosent av alle var aktive. Det var 4 prosent som deltok regelmessig eller ofte på møta til partiet, vidare var det 4 prosent som deltok i valkampen og i nominasjonsprosessen.

Vi sit dermed att med eit bilete av eit folk som deltar ved dei politiske vala i stor grad (80–85 prosent), men som elles ikkje er særleg aktive i valprosessen. 16 prosent er medlemmer av politiske parti, men berre ¼ av desse er aktive. Deltaking i valprosessen ser ikkje ut til å vere så påverka av sosial status som dei andre deltakingsformene, sjølv om vi kan skimte eit mønster her òg. På sida av mønsteret frå dei andre deltakingsformene finn vi at ungdom deltar mindre enn ein skulle tru, og at særleg bøndene viser svært høgt prosent med partimedlemskap.

Politisk passivitet

Kva er politisk passivitet?

Politisk passivitet blir her definert som å ikkje delta i nokon av dei formene for deltaking som er drøfta i dette kapitlet. I tillegg til deltakingsformene vil vi også ta med det politiske engasjementet i dette målet for politisk passivitet.

Meir presist definerer vi her dei politisk passive som dei:

- som har lågt politisk engasjement,
- som ikkje har deltatt i nokon aksjon,
- som korkje er med i ei fagforeining, yrkesorganisasjon, næringsorganisasjon eller ein annan organisasjon der dei kan ta opp politiske problem,
- som ikkje er medlem av eit politisk parti.

36 prosent av den vaksne norske befolkninga er passive etter alle desse kriteria, og det er desse vi her vil kalle dei politisk passive. Når ein lagar slike indeksar er fordelingane svært avhengige av kvar ein set grensene, slik at ein skal vere varsam med å leggje noko absolutt i tala. Men indeksen kan egne seg godt til å samanlikne samfunnsgrupper.

Fleire politisk passive med låg utdanning

Kvinner er oftare politisk passive enn menn (46 prosent mot 23 prosent). Dette har truleg mykje med kvinners arbeid å gjere. Kvinner er i stor grad anten husmødrer, vanlege arbeidarar eller underordna funksjonærar. I alle desse gruppene er det forholdsvis mange politisk passive. Husmødrene er den gruppa som kjem klart dårlegast ut med 61 prosent politisk passive. Andre passive sosioøkonomiske grupper er pensjonistar og studentar. For studentane heng nok dette saman med låg alder (figur 12.9).

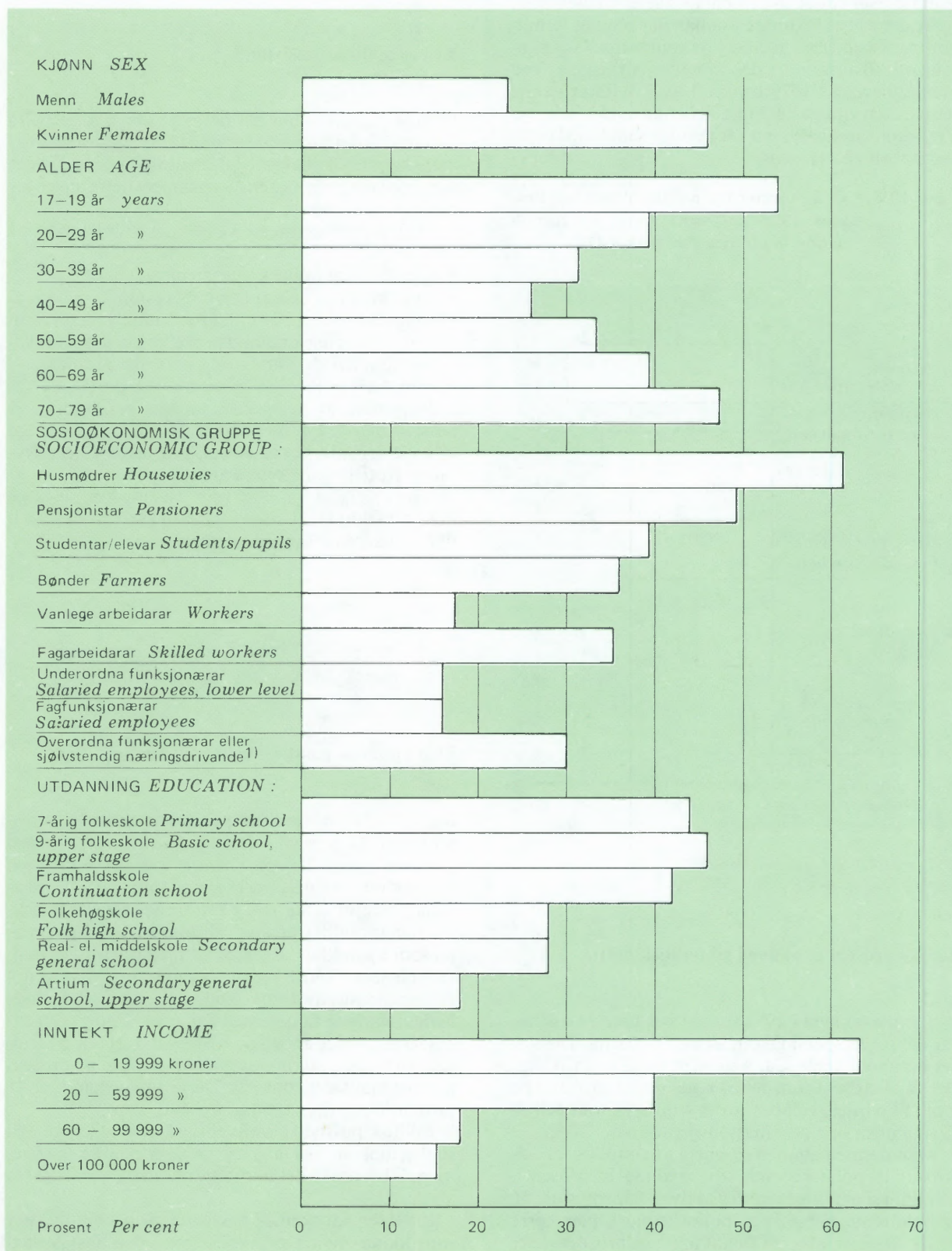
Det er tydeleg at den politiske passiviteten er sjeldnare di høgare utdanning ein har. Vi finn 44 prosent passive blant dei som har 7-årig folkeskule mot 18 prosent blant dei som har artium.

Politisk passivitet varierer også med alder og personleg inntekt. Dei unge og gamle er politisk passive, og politisk passivitet blir mindre vanleg når inntekta aukar.

Indeksen for politisk passivitet gir oss eit mønster som liknar mykje på mønsteret i den sosiale lagdelinga.

Sjølv om ein skal vere forsiktig med å slutte frå sosial posisjon til politisk standpunkt, så kan det sjå ut som om politisk deltaking er eitt av dei visa dei «priviligerte» tar vare på sine interesser. Dei «underpriviligerte» når ikkje fram her heller.

Figur 12.9. Politisk passive . Kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe, utdanning og inntekt. Prosent. 1980
Politically inactive persons. Sex, age, socioeconomic group, education and income. Per cent. 1980

1) Salaried employees, higher level and self employed

Kjelde: Arbeid, velferd og likestilling. 1980

Source: Work, Welfare and Equality. 1980.

Politisk deltaking i Noreg og dei andre nordiske landa

Vi skal óg sjå litt på nivået på den politiske deltakinga i dei andre nordiska landa. For, sjølv om vi finn at deltakinga stort sett er låg, med unntak av valdeltakinga, så viser samanlikningar at vi ikkje skil oss særleg ut frå dei andre nordiska landa.

Erik Allardt har stilt nokre spørsmål om politisk deltaking og politisk beredskap i ei stor samanliknande nordisk undersøking (Erik Allardt; Att Ha, Att Elska, Att Vara, 1975). Nivået på deltakinga i dei 4 landa er ganske likt, men med Sverige som landet med høgast deltaking jamt over. Vidare kan ein i den-

ne rapporten leggje merke til at sjølv om deltakinga i Finland ikkje er særleg lågare enn i Noreg, har dei der mykje mindre tru på at det nyttar å delta.

Vi kan óg vise til fordelinga av politisk interesse og lesing av politisk stoff i dagspressa i Noreg og Sverige. Det ser ut til at den politiske interessa er ganske lik, men at det er fleire nordmenn som les politisk stoff kvar dag. (Olav Peterson: Valundersøkingar, Rapport 2. SCB 1977 og Valgundersøkelsen 1977).

Ser vi korleis den politiske deltakinga varierer med sosial gruppe i dei ulike nordiske landa, finn vi at også her liknar landa på kvarandre. Noreg skil seg frå dei andre landa ved at deltakinga her er meir påverka av aldersskilnader og mindre påverka av inntekts- og yrkesskilnader enn i dei andre landa.

Grunntrekka i den politiske deltakinga er likevel dei same i heile Norden.

Vedleggstabellar

Vedleggstabell 12.1. Ulike former for politisk interesse. 1980 *Different forms of political interest. 1980*

	Sterkt Very	Noko Moderately	Lite Little
Politisk interessert ¹ <i>Interested in politics</i> ¹	12	51	37
Kommunale organ viktig for dagleg liv? ² <i>Local bodies</i> <i>important for the daily life</i> ² ..	25	46	29
	Usamd Not agree	Både og In doubt	Samd Agree
Politisk lite viktig ³ <i>Politics of little importance</i> ³	41	25	34
	Ja	Nei	
Kunne gjere noko for å på- verke kommunestyret ⁴ <i>Possibi-</i> <i>lity to do something in order to</i> <i>influence the local council</i> ⁴	34	66	
	Usamd Not agree	Både og In doubt	Samd Agree
Vanlege folk kan ikkje gjere anna enn å røyste ⁵ <i>Common</i> <i>people cannot do anything but</i> <i>vote</i> ⁵	33	12	55

K j e l d e: Arbeid, velferd og likestilling 1980.
Source: *Work, Welfare and Equality 1980.*

¹ Spørsmålet var: Først ett spørsmål om Deres interesse for politikk. Vil De si at De i alminnelighet er meget politisk interessert, er De noe interessert, eller lite interessert. ² Spørsmålet var: Når vi ser på det som skjer innenfor de kommunale organ her i kommunen, hvor stor betydning føler De det har for Deres daglige liv, vil De si det har stor betydning, noe betydning eller lite betydning? ³ Spørsmålet var: Vil De være så vennlig å si om De er enig eller uenig for hvert utsagn jeg leser opp? «Det som hender i politikken har sjelden noe større betydning for meg». ⁴ Spørsmålet var: La oss si at kommunestyret skulle diskutere et tiltak som De syntest var helt urimelig. Er det noe De kunne gjøre i et slikt tilfelle? ⁵ Spørsmålet er stilt likedan som under 3. Påstanden var: «Folk som meg kan nok stemme, men noe annet kan vi ikke gjøre for å innvirke på politikken».

¹ The question was: At first a question about your interest in politics. Will you say that you in general are very interested in politics, moderately interested, or little interested. ² The question was: When we look at what happens within local bodies in this municipality, how great importance do you feel it has for your daily life. Will you say it has great importance, some importance or little importance? ³ The question was: Will you be so kind to say whether you agree or not with the following statement: «What happens in politics is seldom of any importance to me.» ⁴ The question was: Let us say that the local council should discuss a measure you felt was quite unreasonable. Is there something you could do in such a case? ⁵ The question was posed as question 3. The statement was: «People like me can vote, but we cannot do any more to influence the politics».

Vedleggstabell 12.2. Politisk engasjement etter alder, utdanning og inntekt. Prosent. 1980 *Engagement in politics by age, education and income. Per cent. 1980*

	Engasjement Engagement	
	Sterkt Very	Lite Little
Alle <i>All</i>	16	41
ALDER <i>AGE</i>		
18–30 år <i>year</i>	17	36
31–40 »	19	36
41–60 »	18	35
61–80 »	10	57
UTDANNING <i>EDUCATION</i>		
Folkeskole 7 år <i>Primary school</i>	7	56
Folkeskole 9 år <i>Basic school, upper stage</i>	9	41
Framhaldsskole <i>Continuation school</i>	11	51
Folkehøgskole <i>Folk high school</i>	16	39
Real- og middelskole <i>General secondary school</i>	23	26
Artium <i>Secondary general school,</i> <i>upper stage</i>	39	18
INNTEKT <i>INCOME</i>		
0–19 999 kr <i>kroner</i>	10	50
20 000–59 999 »	13	48
60 000–99 999 »	19	32
Over 100 000 kr <i>kroner</i>	32	24

K j e l d e: Arbeid, velferd og likestilling 1980.
Source: *Work, Welfare and Equality 1980.*

Vedleggstabell 12.3. Viktigaste og nest viktigaste kjelde for kjennskap til politikk og samfunnsspørsmål. Prosent. 1977 *Most important and next important source for knowledge of politics and social questions. Per cent. 1977*

	Alle <i>All</i>	Viktigaste kjelde <i>Most</i> <i>important</i> <i>source</i>	Nest viktige kjelde <i>Next</i> <i>important</i> <i>source</i>
TV <i>Television</i>	65	40	25
Avis <i>Newspaper</i>	58	30	28
Radio <i>Radio</i>	28	11	17
Vener <i>Friends</i>	11	5	6
Tidsskrift <i>Periodical</i>	10	4	6
Møter <i>Meetings</i>	7	4	3
Veit ikkje <i>Do not know</i>	–	7	14

K j e l d e: Valgundersøkelsen 1977.
Source: *Election Survey 1977.*

Vedleggstabell 12.4. Lesing av politisk stoff i avisene, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppering og utdanning. Prosent. 1977 *Reading of political material in newspapers, by sex, age, socio-economic group and education. Per cent. 1977*

	Lesing av politisk stoff <i>Reading of political material</i>					
	I alt <i>Total</i>	Dagleg <i>Daily</i>	Ofte <i>Often</i>	Av og til <i>Now and then</i>	Aldri <i>Never</i>	Veit ikkje <i>Do not know</i>
Alle <i>All</i>	100	29	11	50	7	2
KJØNN SEX						
Man <i>Male</i>	100	41	13	42	3	2
Kvinne <i>Female</i>	100	18	10	59	12	2
ALDER AGE						
20-30 år <i>years</i>	100	23	12	56	6	3
31-50 »	100	28	12	52	7	2
51-64 »	100	33	11	48	7	2
65-80 »	100	35	10	43	11	1
SOSIOØKONOMISK GRUPPE <i>SOCIO-ECONOMIC GROUP</i>						
Husmødre <i>Housewives</i>	100	15	8	63	12	2
Pensjonistar <i>Pensioners</i>	100	29	12	45	13	2
Studentar/elevlar <i>Students/pupils</i>	100	39	22	34	0	5
Bønder <i>Farmers</i>	100	29	19	48	2	1
Vanlege arbeidrarar <i>Workers</i>	100	23	8	58	8	4
Fagarbeidarar <i>Skilled workers</i>	100	33	12	46	6	3
Underordna funksj. <i>Salaried employees, lower level</i>	100	26	11	59	2	1
Fagfunksjonærar <i>Salaried employees</i>	100	53	14	31	1	0
Overordna funksj. og sjølvstendige <i>Salaried employees, higher level and self-employed</i>	100	45	13	39	2	1
UTDANNING EDUCATION						
Folkeskole 7 år <i>Primary school</i>	100	26	10	50	11	3
Folkeskole 9 år <i>Basic school, upper stage</i> ..	100	17	6	64	8	5
Framhaldsskole <i>Continuation school</i>	100	22	7	62	8	1
Føllehøgskole <i>Folk high school</i>	100	21	9	61	7	2
Real- og middelskole <i>General secondary school</i>	100	35	14	48	2	1
Artium <i>General secondary school, upper stage</i>	100	47	21	30	1	2

K j e l d e : Valgundersøkelsen 1977. *Source: Election Survey 1977.*

Vedleggstabell 12.5. Talet på program sett i Valnytt (TV) pr. veke, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe og utdanning. Prosent. 1977 *Number of electoral programmes viewed on television per week, by sex, age, socio-economic group and education. Per cent. 1977*

	I alt <i>Total</i>	Talet på program <i>Number of programmes</i>				
		0	Mindre enn 1 <i>Less than 1</i>	1-2	3-5	Veit ikkje <i>Do not know</i>
Alle <i>All</i>	100	19	7	32	40	2
KJØNN <i>SEX</i>						
Mann <i>Male</i>	100	16	6	34	43	1
Kvinne <i>Female</i>	100	22	7	30	37	4
ALDER <i>AGE</i>						
20-30 år <i>years</i>	100	20	7	38	33	2
31-50 »	100	18	7	36	36	3
51-64 »	100	16	6	29	48	1
65-80 »	100	25	6	19	46	4
SOSIOØKONOMISK GRUPPE <i>SOCIO-ECONOMIC GROUP</i>						
Husmødre <i>Housewives</i>	100	19	8	31	39	4
Pensjonistar <i>Pensioners</i>	100	26	5	18	47	4
Studentar/elevlar <i>Students/pupils</i>	100	25	9	44	20	2
Bønder <i>Farmers</i>	100	21	9	27	41	1
Vanlege arbeidarar <i>Workers</i>	100	23	7	33	35	2
Fagarbeidarar <i>Skilled workers</i>	100	13	8	37	42	1
Underordna funksjonærar <i>Salaried employees, lower level</i>	100	14	3	39	44	1
Fagfunksjonærar <i>Salaried employees</i>	100	13	6	39	41	1
Overordna funksj. og sjølvstendige <i>Salaried employees, higher level and self- employed</i>	100	17	5	36	41	2
UTDANNING <i>EDUCATION</i>						
Folkeskole 7 år <i>Primary school</i>	100	22	7	28	41	3
Folkeskole 9 år <i>Basic school, upper stage</i> ..	100	24	5	34	34	2
Framhaldsskole <i>Continuation school</i>	100	19	4	36	40	2
Folkehøgskole <i>Folk high school</i>	100	19	7	30	41	3
Real- og middelskole <i>General secondary school</i>	100	14	5	32	48	2
Artium <i>General secondary school, upper stage</i>	100	16	9	39	34	2

K j e l d e: Valgundersøkelsen 1977. *Source: Election Survey 1977.*

Vedleggstabell 12.6. Deltaking i politiske diskusjonar før valet 1977. Prosent *Participation in political discussions before the election 1977. Per cent*

	Deltaking i diskusjonar <i>Participation in discussions</i>					
	I alt <i>Total</i>	Dagleg <i>Daily</i>	Eit par gonger pr. veke <i>Twice a week</i>	Sjeldnare <i>More seldom</i>	Aldri <i>Never</i>	Veit ikkje <i>Do not know</i>
Alle <i>All</i>	100	25	26	27	22	1
KJØNN SEX						
Man <i>Male</i>	100	29	28	26	16	1
Kvinne <i>Female</i>	100	20	24	28	27	1
ALDER AGE						
20-30 år <i>years</i>	100	30	32	27	11	1
31-50 »	100	25	30	25	20	0
51-64 »	100	25	22	29	24	1
65-80 »	100	15	17	28	39	1
SOSIOØKONOMISK GRUPPE <i>SOCIO-ECONOMIC GROUP</i>						
Husmødre <i>Housewives</i>	100	19	27	29	24	0
Pensjonistar <i>Pensioners</i>	100	11	19	29	41	1
Studentar/elevlar <i>Students/pupils</i>	100	42	34	19	5	0
Bønder <i>Farmers</i>	100	19	27	33	20	1
Vanlege arbeidarar <i>Workers</i>	100	22	20	34	24	1
Fagarbeidarar <i>Skilled workers</i>	100	31	29	25	14	1
Underordna funksjonærar <i>Salaried employees, lower level</i>	100	31	29	25	14	1
Fagfunksjonærar <i>Salaried employees</i>	100	39	34	16	10	1
Overordna funksj. og sjølvstendige <i>Salaried employees, higher level and self-employed</i>	100	35	33	20	13	0
UTDANNING EDUCATION						
Folkeskole 7 år <i>Primary school</i>	100	16	21	30	32	1
Folkeskole 9 år <i>Basic school, upper stage</i> ..	100	25	26	27	20	1
Framhaldsskole <i>Continuation school</i>	100	23	23	30	24	1
Folkhøgskole <i>Folk high school</i>	100	26	26	34	15	0
Real- og middelskole <i>General secondary school</i>	100	32	31	26	10	1
Artium <i>General secondary school, upper stage</i>	100	40	39	14	7	0

K j e l d e: Valgundersøkelsen 1977. *Source: Election Survey 1977.*

Vedleggstabell 12.7. Viktigaste framgangsmåten for påverknad av kommunestyret. Prosent. 1969 og 1980
Most important method for influence of the local council. Per cent. 1969 and 1980

Handling	1969			1980		
	I alt <i>Total</i>	Viktigaste framgangsmåten <i>Most important method</i>	Nest viktigaste framg.måten <i>Next important method</i>	I alt <i>Total</i>	Viktigaste framgangsmåten <i>Most important method</i>	Nest viktigaste framg.måten <i>Next important method</i>
Underskrift/opprop <i>Signature/appeal</i>	8	8	0	41	34	7
Munnleg kontakt med representant <i>Verbal communication with a representative</i>	40	39	1	25	14	11
Ta opp saka i organisasjon <i>Take up the case in an organization</i>	11	10	1	23	15	8
Skrifleg klage, motforslag <i>Written complaint, counterproposal</i>	8	7	1	21	12	9
Avisianlegg <i>Contribution to a paper</i>	5	4	1	15	9	6
Agitering blant venner <i>Agitating among friends</i>	1	1	0	15	4	11
Demonstrasjon <i>Demonstration</i>	4	4	0	7	4	3
Anna <i>Other</i>	28	27	1	10	8	2
Berre ei handling <i>Only one action</i>	-	-	95	-	-	44

K j e l d e r: Valgundersøkelsen 1969 og Arbeid, velferd og likestilling 1980.
Sources: Election Survey 1969 and Work, Welfare and Equality 1980.

Vedleggstabell 12.8. Deltaking i direkte aksjon, etter alder og inntekt. Prosent. 1980 *Participation in a direct action, by age and income. Per cent. 1980*

	Deltatt <i>Participated</i>		
	I alt <i>Total</i>	Ja <i>Yes</i>	Nei <i>No</i>
ALDER <i>AGE</i>			
18-30 år <i>years</i>	100	17	83
31-40 »	100	23	77
41-60 »	100	25	75
61-80 »	100	14	86
INNTEKT <i>INCOME</i>			
Ingen <i>No income</i>	100	14	86
Under 20 999 kr <i>kroner</i>	100	10	90
20 000-59 000 kr	100	18	82
60 000-99 999 »	100	23	77
Over 100 000 kr	100	35	65

K j e l d e: Arbeid, velferd og likestilling 1980.

Source: *Work, Welfare and Equality 1980*.

Vedleggstabell 12.9. Organisasjonenes representasjon i offentlige komitéar, utvalg og råd. 1970/71 *The representation of organizations in official committees and councils. 1970/71*

Organisasjonar <i>Organizations</i>	Talet på org. representert <i>Number of organizations represented</i>	Talet på representasjon <i>Number of representation</i>
I alt <i>Total</i>	314	1 893
Lønnstakarorganisasjonar <i>Associations of wage earners</i> ...	95	785
Industriorganisasjonar <i>Manufacturing organizations</i> ...	49	316
Arbeidsgjevarorganisasjonar <i>Employers' associations</i>	15	202
Bank/transport/service <i>Banking/transport/service</i>	29	151
Primærnæring <i>Primary industries</i>	23	135
Handel <i>Trade</i>	27	107
Sosiale/humanitære <i>Social/humanitarian</i>	32	93
Vitskap/kultur <i>Scientific/culture</i>	22	40
Produktivitet/teknikk <i>Productivity/technique</i>	9	40
Ungdom/fritid <i>Youth/free-time</i>	9	27
Religiøse <i>Religious</i>	4	6

K j e l d e r/Sources: Brautaset & Dovland: «Organisasjonenes formelle representasjon. Litt om omfang og forutsetninger». Moren (red.): Den kollegiale forvaltning, Oslo, 1974, s. 60.

Vedleggstabell 12.10. Medlemskap, aktivitet og tillitsverv i fagforeiningar, nærings- eller yrkesorganisasjonar, etter kjønn, alder, utdanning og yrkesaktivitet. Prosent. 1980 *Membership, activity and honorary posts in trade unions, industry or occupational organizations, by sex, age, education and economic activity. Per cent. 1980*

	Medlem Member					Pst. aktive av alle Percentage active of all	Pst. tillits- folk av alle Percentage representa- tives of all
	I alt Total	Ingen org. No organi- zation	Fagorg. Trade union	Yrke eller næringsorg. Industry or occupational organization	Begge Both		
All: All	100	58	26	10	6	13	8
KJØNN SEX							
Mann Male	100	43	33	15	9	20	13
Kvinne Female	100	73	19	5	3	7	4
ALDER AGE							
17-19 år years	100	90	8	1	1	1	1
20-29 »	100	59	27	7	6	10	6
30-39 »	100	51	29	10	10	18	12
40-49 »	100	48	28	16	8	21	14
50-59 »	100	47	34	13	7	18	10
60-69 »	100	62	24	10	4	11	4
70-79 »	100	79	15	5	1	4	2
UTDANNING EDUCATION							
Folkeskole 7 år Primary school	100	60	29	7	3	11	6
Folkeskole 9 år Basic school, upper stage ..	100	73	21	2	4	7	4
Framhaldsskole Continuation school	100	55	30	11	4	16	9
Folkehøgskole Folk high school	100	58	22	15	4	15	9
Reel- og middelskole General secondary school	100	56	24	12	8	15	11
Artium General secondary school, upper stage	100	46	22	16	17	20	12
YRKESAKTIVITET ECONOMIC ACTIVITY							
Yrkespassiv Not economically active	100	86	9	4	1	2	1

K j e l d e: NOS Levekårsundersøkelsen 1980. Source: NOS Survey of Level of Living 1980.

Vedleggstabell 12.11. Veljarar i ulike aldersgrupper som endra vallista, etter viktigaste grunnen til endring. Prosent *Voters of various age groups having corrected the electoral list, by main reason for correction. Per cent*

Alder, kjønn Age, sex	I alt Total	Grunn til endring av vallista Reason for correcting the electoral list				
		Få valt inn personar med same syn som ein sjølv i viktige saker To elect nomi- nees having the same opinion as the voter in main questions	Styrke representa- sjonen frå eige distrikt To strengthen the represen- tation from own district	Få valt inn personleg kjende To elect nomi- nees acquainted to the voter	Fleire kvinner i kommune- styret More females in the muni- cipal council	Andre grunnar, ingen bestemt grunn Other reasons, unspecified
Begge kjønn Both sexes	100	37	22	17	6	18
18-21 år years	100	39	20	16	(5)	19
22-25 »	100	36	18	24	(6)	17
26-29 »	100	36	23	14	14	14
30-49 »	100	38	22	15	7	19
50-66 »	100	36	22	19	4	19
67-74 »	100	34	22	26	(1)	16
Mann Male	100	40	22	17	3	18
Kvinne Female	100	33	22	17	10	18

Det er sett parentes rundt dei relativt mest usikre tala. Unreliable figures are placed in parantheses.

K j e l d e: Valgundersøkelsen 1977. Source: Election Survey 1977.

Vedleggstabell 12.12. Ulike former for politisk aktivitet, etter kjønn, alder, sosioøkonomisk gruppe, utdanning og inntekt. Prosent. 1977 *Different forms of political activity, by sex, age, socio-economic group, education and income. Per cent. 1977*

	Politisk aktivitet <i>Political activity</i>				
	Stemte <i>Voted</i>	Valet viktig <i>Election important</i>	Overbevist tilhenger <i>Convinced adherent</i>	Kunne bli/ er medlem <i>Possible mem- ber/member</i>	Er medlem <i>Member</i>
Alle <i>All</i>	89	44	36	30	16
KJØNN <i>SEX</i>					
Mann <i>Male</i>	90	50	38	36	21
Kvinne <i>Female</i>	89	38	35	25	11
ALDER <i>AGE</i>					
20–30 år <i>years</i>	82	32	25	28	8
31–50 »	91	44	33	33	16
51–64 »	94	51	44	31	21
Over 65 år <i>year</i>	89	49	48	27	17
SOSIOØKONOMISK GRUPPE <i>SOCIO-ECONOMIC GROUP</i>					
Husmødre <i>Housewives</i>	91	39	34	23	9
Pensjonistar <i>Pensioners</i>	88	45	50	24	16
Studentar/elevlar <i>Students/pupils</i>	84	41	23	34	3
Bønder <i>Farmers</i>	95	36	43	48	41
Vanlege arbeidrar <i>Workers</i>	82	39	34	25	13
Fagarbeidarar <i>Skilled workers</i>	90	51	34	37	17
Underordna funksjonærar <i>Salaried employees, lower level</i>	89	47	30	34	11
Fagfunksjonærar <i>Salaried employees</i>	91	51	30	41	19
Overordna funksj. og sjølvstendige <i>Salaried employees, higher level and self- employed</i>	93	51	39	40	25
UTDANNING <i>EDUCATION</i>					
Folkeskole 7 år <i>Primary school</i>	90	47	43	24	13
Folkeskole 9 år <i>Basic school, upper stage</i>	74	26	20	27	10
Framhaldsskole <i>Continuation school</i>	88	38	31	30	15
Folkehøgskole <i>Folk high school</i>	89	40	46	40	23
Real- og middelskole <i>General secondary school</i>	92	47	33	34	18
Artium <i>General secondary school, upper stage</i> ...	93	49	27	40	17
INNTEKT (FAMILIEINNTEKT) <i>INCOME (FAMILY INCOME)</i>					
0–19 999 kr <i>kroner</i>	79	36	33	29	8
20 000–59 999 »	87	38	39	26	13
60 000–99 999 »	91	46	35	31	16
100 000 og over <i>and over</i>	95	53	34	38	23

K j e l d e: Valgundersøkelsen 1977. *Source: Election Survey 1977.*

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Fylkestingsvalget 1979 *County Council Election 1979* NOS B 100

Kommunestyrevalget 1979 *Municipal Council Election 1979* NOS B 93

Stortingsvalget 1981 Hefte I og II *Storting Election 1981 Vol I and II*, NOS B 261, NOS B 297

ANNEN LITTERATUR

Albrektsen, Beatrice Halsaa: Kvinner og politisk deltakelse. Oslo 1977

Hernes, Gudmund og Willy Martinussen: Demokrati og politiske resurser. NOU 1980:7 Oslo 1980

Lafferty, William: Participation and Democracy in Norway. Oslo 1981

Martinussen, Willy: Fjerndemokratiet. Oslo 1973 og 1978

Rckkan, Stein: «Norway: Numeral Democracy and Corporate Pluralism» i Dahl, R. (ed.): Political Oppositions in Western Democracy. New Haven 1966

Kriminalitet

av Berit Otnes

Oversikt

I 1981 ble det registrert 131 000 forbrytelser i Norge. 10 år tidligere var tallet 74 000. Tallene for 1981 tilsvarer 32 forbrytelser pr. 1 000 innbyggere, mot 19 pr. 1 000 i 1971.

Av de registrerte forbrytelsene i 1981 var 81 prosent vinningsforbrytelser, 4 prosent voldsforbrytelser og 1 prosen sedelighetsforbrytelser. Andre forbrytelser var til sammen 15 prosent.

I 1981 oppgav 10 prosent at de hadde vært utsatt for trusler og legemskrenkelser siste 2 år, 8 prosent hadde vært utsatt for tyveri siste år og 7 prosent hadde vært utsatt for skadeverk siste år. I 1971 oppgav 3 prosent at de hadde vært utsatt for legemskrenkelser og 5 prosent at de hadde vært utsatt for tyveri.

Tallene for disse to årene tyder på at det har skjedd en økning i den prosentdelen av befolkningen som har vært utsatt for disse typene lovbrudd. Men noe av forskjellene kan nok tilskrives en endret holdning i befolkningen til hvilke handlinger som oppfattes som lovbrudd.

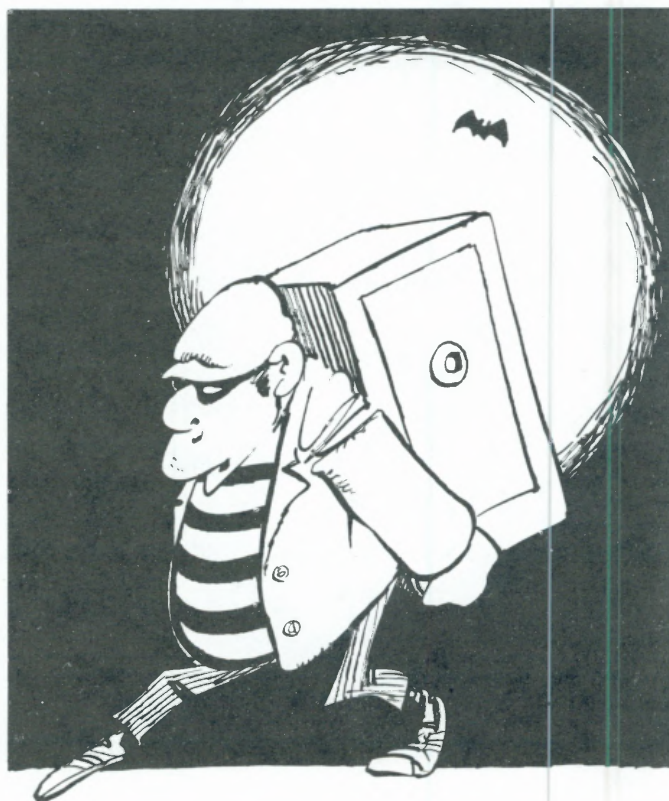
Atskillig flere enn de som blir utsatt for lovbrudd er engstelige for slike handlinger. I 1981 var hver femte voksne person redd for å gå alene ute om kvelden.

Fra et velferdssynspunkt er kriminalitet viktig, både fordi den skaper angst, og fordi den betyr et alvorlig velferdstap for dem som rammes. Dette gjelder både offer og gjerningsmenn.

Ikke alle lovbrudd blir oppdaget, og ikke alle oppdagede lovbrudd blir anmeldt. Det er derfor vanskelig på grunnlag av tallene for registrert kriminalitet å si noe sikkert om utviklingen av den totale kriminaliteten i samfunnet.

I 1981 meldte bare 6 prosent av dem som ble utsatt for legemskrenkelser fra til politiet. Anmeldelsesprosenten for tyveri var 48.

Personer som utsettes for kriminelle handlinger kan ha forskjellig motiv for å melde lovbruddet til politiet. Blant dem som anmeldte at de hadde vært utsatt for tyveri, var det en viktig grunn at forsikringsselskapet forlangte melding til politiet. Når ikke alle lovbrudd blir meldt, er en av årsakene at folk ikke opplever handlingene de utsettes for som alvorlige nok til å gå til anmeldelse. I alt 44 prosent av dem som var blitt utsatt for legemskrenkelse i 1981 mente

at forholdet var for bagatellmessig til at det kunne anmeldes.

På grunnlag av tallene som belyser befolkningens anmeldelsespraksis, er det rimelig å tro at tallene for de registrerte vinningsforbrytelsene dekker over mindre skjult kriminalitet enn tallene for f.eks. voldsforbrytelser. Vinningsforbrytelsenes andel av den totale kriminalitet har holdt seg forholdsvis konstant på om lag 80 prosent de siste 20 år.

Narkotikaforbrytelser er en type lovbrudd som har økt sterkt de siste årene etter en periode med et forholdsvis stabilt antall lovbrudd i midten av 1970-årene. Disse lovbruddene blir sjelden anmeldt av publikum. Variasjonen i tallet på registrerte narkoti-

kallovbrudd har derfor nær sammenheng med politiets og tollvesenets innsats. Økningen i den registrerte kriminaliteten på dette området må sees på bakgrunn av den opptrappingen av innsatsen i narkotikakontroll og etterforskning som har funnet sted i sarampe periode.

Offerundersøkelser tyder på at kvinner er mindre utsatt for forbrytelser enn menn. Men fortsatt er det slik at kvinner oftere enn menn blir utsatt for vold fra personer de kjenner, spesielt går vold i samlivsforhold nesten utelukkende ut over kvinner.

Ikke alle anmeldte lovbrudd fører til at en person blir siktet. Tallet på registrerte lovbrudd er derfor høyere enn tallet på siktede. I 1981 ble 7 promille av den mannlige befolkning siktet for forbrytelser, mens tallet for kvinner var 0,6. Ungdom mellom 15 og 18 år er den aldersgruppen som hyppigst siktes for forbrytelser. Blant menn i denne aldersgruppen ble 29 promille siktet i 1981. For kvinner i denne aldersgruppen var andelen under 3 promille.

Tallene for siktede i de ulike aldersgrupper tyder altså på at ungdom begår lovbrudd oftere enn personer i andre aldersgrupper. Men de registrerte forskjellene kan nok til en viss grad skyldes at ungdom begår lovbrudd som er lettere å oppdage, og at ungdom har vanskeligere for å hindre anmeldelse dersom de blir pågrepet for lovbrudd.

Kriminalitet og levekår

Kriminalitet – en trusel mot vår trygghet?

Opplevelsen av trygghet er en mindre håndfast side ved befolkningens velferd enn andre sider ved våre levekår, som helse, boforhold osv. Trygghet lar seg ikke belyse gjennom et enkelt velferdsmål.

Den omfatter alle menneskelige forbindelser, som sikkerheten i arbeidet, for boligen, for helse.

Høy kriminalitet betyr også at store grupper av befolkningen er utsatt for urettmessige overgrep og på den måten får sin velferd redusert. Nivået og utviklingen i kriminaliteten kan fortelle oss noe om omfanget av denne typen problemer.

Kriminalitet er ikke bare et velferdsproblem for dem som er utsatt for eller truet av overgrep. For den registrerte lovbryster kan kriminalitet være både et uttrykk for og årsak til sosial mistilpasning og et symptom på dyptgående personlige og sosiale problemer for både lovbryster, vedkommendes familie og miljø for øvrig. Høy kriminalitet kan blant annet tas som uttrykk for at mange er i konflikt med samfunnet.

Siktemålet med dette kapitlet er i første rekke å si noe om den plass kriminalitet inntar som en trusel mot den enkeltes trygghet. Kriminalitet kan defineres som brudd på lover som har straffebestemmelser. Lovbruddene inndeles i forbrytelser og forseelser. Lovbrudd med maksimumsstraff på over 3 måneders

fengsel regnes som forbrytelser, og lovbrudd med lavere strafferamme regnes som forseelser.

Vi har lagt hovedvekten på å beskrive forbrytelsene, blant annet fordi statistikken over forseelser ikke gir godt nok grunnlag til å beskrive omfanget av utviklingen over tid for denne typen lovbrudd. Farts- overtreddelser, promillekjøring, smugling, fyllebråk er eksempler på forseelser.

To kilder danner bakgrunn for å si noe om kriminalitetsutviklingen. Den offentlige statistikken er hovedkilden til det materialet vi presenterer i dette kapitlet. En annen kilde er intervjuundersøkelser hvor man spør de intervjuede om deres kontakt med kriminalitet som ofre. I Norge er det blitt utført noen få slike undersøkelser. Disse vil bli referert, men etter som de ikke blir utført med regelmessige mellomrom og bare omfatter et begrenset utvalg kriminelle handlinger, vil de kunne belyse bare deler av kriminaliteten.

Ikke alle kriminelle handlinger blir registrert

Det er vanskelig å kartlegge det totale omfanget av kriminelle handlinger.

En del kriminelle handlinger er rettet mot offentlige og private institusjoner, og mange av disse rammer personer bare indirekte. Ut fra hensynet til trygghet som en viktig faktor for vår velferd, er vi først og fremst opptatt av kriminalitet som rammer personer og personlig eiendom.

En del kriminelle handlinger blir ikke registrert. Registrering av lovbrudd er avhengig av at publikum anmelder forholdet eller at politiet selv oppdager handlingen. En handling må bli oppdaget og bli oppfattet som kriminell, og de som blir utsatt for den må vurdere den som alvorlig nok til å gå til politiet og anmelde forholdet. De må oppleve politiet som den rette hjelpeinstans, og deres forhold til utøveren må være slik at det ikke hindrer dem i å anmelde vedkommende.

Generelt kan vi si at anmelderen må oppleve at han har mer å vinne enn å tape ved å gå til politiet. En betingelse for å få en stjålet gjenstand erstattet fra forsikringsselskapet er at tyveriet er anmeldt. Omfanget av tyveriforsikringer i befolkningen kan derfor få stor innvirkning på anmeldelsespraksisen. Det tyveriforsikrede offer vil ha klar egeninteresse i å anmelde et tyveri. Et eksempel i en annen retning kan være voldtekt, hvor den som er blitt voldtatt i det lengste vil la være å anmelde, fordi dette kan være en tilleggsbelastning til selve lovbruddet. Som et tredje eksempel kan man si at familietilknytning og nært vennskap mellom offer og gjerningsmann ofte vil være et hinder mot å anmelde et kriminelt forhold. Det kan også nevnes at frykt for gjengjeldelse i noen tilfeller hindrer at overgrep blir anmeldt. I de siste tilfellene er det usikkert om ofrene mener de har egeninteresse i anmeldelse.

Det er imidlertid ikke grunn til å tro at disse faktorene vil endre den registrerte kriminaliteten drastisk fra år til år. Mer rimelig vil det være å se den registrerte kriminaliteten som en relativt stabil del av den to-

tale kriminaliteten. Med de forbehold som er nevnt, vil vi gå ut fra at den registrerte kriminaliteten – i alle fall over ikke alt for lange perioder – gir en avspeiling av endringer i den totale kriminaliteten.

Kapitlet tar først opp risiko og angst for å bli utsatt for lovbrudd. Deretter ser vi på omfanget av lovbrudd, hvor vi deler lovbruddene inn i fire hovedkategorier; vinningsforbrytelser, voldsforbrytelser, sedelighetsforbrytelser og andre forbrytelser som f.eks. narkotikaforbrytelser. Det neste avsnittet tar opp kriminalitetens fordeling på ulike grupper, før vi til slutt ser på kostnadene ved kriminalitet og kriminalitet i de ulike nordiske land.

Risiko og angst for lovbrudd

Økt risiko for å bli utsatt for lovbrudd

Undersøkelser med sikte på å kartlegge utbredelsen av legemskrenkelse, tyveri og skadeverk ble foretatt i 1971, 1974 og 1981 (tabell 13.1).

Av dem som ble spurt i 1981 hadde 10 prosent vært utsatt for trusler og legemskrenkelser i løpet av de siste to årene, det vil si om lag 5 prosent pr. år.

Henholdsvis 8 og 7 prosent hadde vært utsatt for tyveri og skadeverk i løpet av siste år.

Risikoen for å bli utsatt for trusler og legemskrenkelser har økt i tiden 1974 – 1981. Målt ved offerundersøkelsen er den blitt dobbelt så stor, mens den registrerte voldskriminaliteten har økt med 25 prosent i samme periode. Ifølge offerundersøkelsene er det de minst alvorlige lovbruddene som har økt mest, som trusler, hindring av bevegelsesfrihet og slag eller dytt som ikke har etterlatt synlige merker. Dette kan tyde på at det har skjedd endringer i folks oppfatninger av hvilke handlinger som er trusler eller legemskrenkelser. En viss økning i risikoen for å bli voldsoffer har det nok vært, men neppe så stor som det talene i tabell 13.1 tyder på.

Tabell 13.1. Andel av personer 15–79 år som har vært utsatt for trusler og legemskrenkelser, tyveri og skadeverk i 1971, 1974 og 1981. Prosent *Percentage of persons 15–79 years who had experienced incidences of violence and threats, larcenies and offences inflicting damage to property in 1971, 1974 and 1981*

	1971	1974	1981
Trusler og legemskrenkelser siste to år <i>Incidence of violence and threats two last years</i>	3	5	10
Tyveri siste år <i>Larcenies last year</i>	5	8	8
Skadeverk siste år <i>Offences inflicting damage to property last year</i>	2	7	7

K i l d e : Source: Hauge, Ragnar, Offer for lovbrudd, Tidsskrift for samfunnsforskning 1975, bd. 16, og Leif Petter Olaussen, Selvrapportert utsatthet for kriminalitet, Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap, 1982, årgang 69, nr. 4.

Målt ved offerundersøkelsen, ser ikke risikoen for å bli utsatt for tyveri og skadeverk ut til å ha økt i perioden. I første del av 1970-årene var det disse lovbruddstypene som viste den sterkeste økningen. Statistikken over registrerte lovbrudd viser derimot en kraftig økning både i tyveri og skadeverk også i perioden 1974–1981. Avviket mellom utviklingstendensene i offerundersøkelsen og forbrytelsesstatistikken har flere forklaringer: Mange tyverier og skadeverk rammer offentlige og private institusjoner og blir ikke registrert i personundersøkelser. Tilbøyeligheten til å anmelde tyveri og skadeverk har økt noe. For skadeverkene vedkommende var dessuten spørsmålsformuleringen snevrere i 1981 enn i 1974, idet bare skader påført av andre med vilje ble registrert i 1981.

Samme voldsoffer blir ofte utsatt for flere voldstiltfeller

Risikoen for å bli utsatt for lovbrudd skaper angst. I offerundersøkelsen 1981 oppgav i alt 20 prosent av de spurte at de hadde vært utsatt for tyveri eller skadeverk siste år eller trusler/legemskrenkelser siste to år. 4 prosent hadde vært utsatt for to eller tre av disse lovbruddstypene. I alt vel 3 prosent av de spurte, eller vel 30 prosent av voldsopfrene, hadde vært utsatt for mer enn ett tilfelle av vold. Tilsvarende tall for tyveri og skadeverk var henholdsvis 1 og 2 prosent, eller om lag 20 og 25 prosent av de som hadde vært utsatt. Dette tyder på at utsatthet for vold har en større tendens til å hope seg opp hos noen få personer enn tilfelle er med tyveri og skadeverk.

Mange er redde for å gå alene ute om kvelden

Redsel for å bli utsatt for vold er i seg selv noe som reduserer velferden for de som opplever angsten. Dette gjelder uansett om det er en rasjonell frykt begrunnet i sannsynligheten for å bli utsatt for voldshandlinger, eller en mer irrasjonell angst som ikke står i rimelig forhold til risikoen. Ved levekårsundersøkelsen i 1973 svarte 12 prosent av de spurte ja på spørsmålet «Er De urolig for å bli utsatt for voldshandlinger eller alvorlig sjikane når De går ut alene om kvelden?» I 1981 svarte 20 prosent av de spurte ja på dette spørsmålet (Olaussen, 1982). Dette spørsmålet alene sier ikke noe om hvor ofte personene er redde, om angsten er knyttet til spesielle steder eller ikke, eller hvor sterk angsten er, om det har hendt at de har latt være å gå ut fordi de var redde osv.

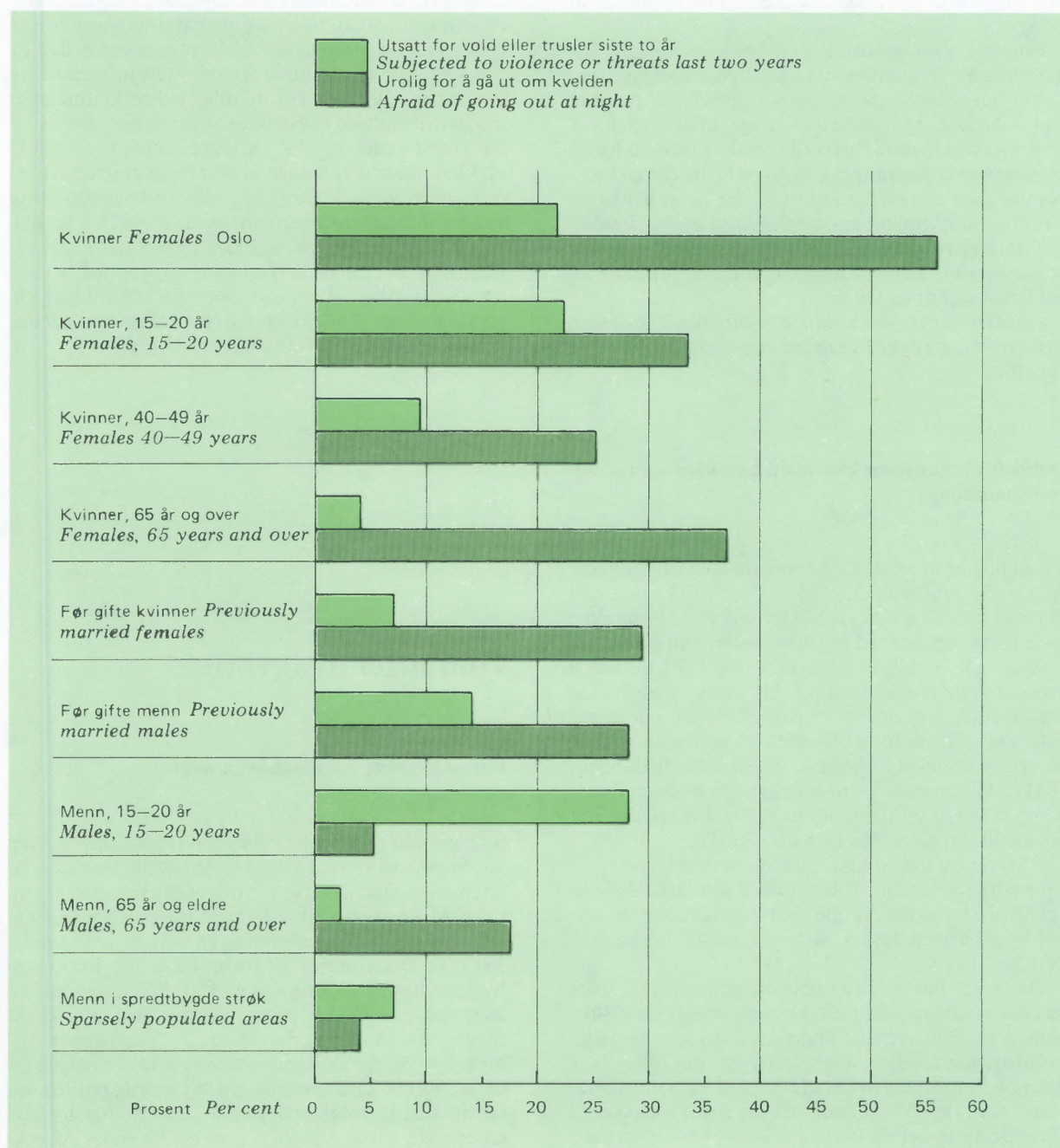
Hver femte person i den voksne befolkningen er altså ofte eller av og til, i større eller mindre grad, engstelige for å gå alene ute om kvelden. Men det er store forskjeller mellom kvinner og menn, mellom unge og eldre og mellom folk bosatt i byer og i spredtbygde strøk. Hver tiende mann og nesten hver tredje kvinne opplever angst for å gå alene ute om kvelden. I gruppen før gifte menn er andelen som er urolige

for å gå alene ute om kvelden nesten like høy som blant kvinnene. I byene oppgir om lag 2 av 10 menn og om lag 4 av 10 kvinner at de frykter å bli utsatt for vold, mens det i spredtbygde strøk er mindre enn 1 av 20 menn og knapt 1 av 10 kvinner som gir uttrykk for uro for voldshandlinger. For menn er andelen engstelige størst i de eldste aldersgruppene, mens andelen engstelige blant kvinner under 30 år er nesten like stor som blant de eldste kvinnene, 65 år og eldre (vedleggstabell 13.4).

Kvinner og eldre menn er mest engstelige for vold

Hvor realistisk er angsten for voldshandlinger? Av de som selv har vært utsatt for en voldshandling i de siste to årene, er andelen engstelige nesten dobbelt så stor som blant dem som ikke har vært utsatt. Men fordi det er så få som selv har opplevd å bli offer for en voldshandling, er de aller fleste av dem som er redde for å gå alene ute om kvelden personer som ikke

Figur 13.1. Sammenlikning av faktisk vold og angst for vold i enkelte grupper. Prosent *Comparison between actual violence and fear of violence within some groups. Per cent*

selv har vært utsatt for vold i 2-årsperioden 1979–1981. Selv om ikke angsten for voldshandlinger er direkte knyttet til egne erfaringer, kan den likevel bygge på en realistisk oppfatning av risikoen for den gruppen en hører til. Det ser imidlertid ut til at det er liten sammenheng mellom faktisk utsatthet og utbredelsen av angst i forskjellige grupper av befolkningen (figur 13.1). Unge menn og menn som ikke bor i byer ser ut til å være mer utsatt for vold enn deres angst tilsier, mens eldre menn og kvinner i alle aldersgrupper ser ut til å være mer engstelige enn utsatt. En forklaring på dette kan være at kvinner og eldre menn er mer forsvarsløse enn unge og middelaldrene menn hvis de kommer opp i en truende situasjon. En annen forklaring kan være at de har mindre kontakt med den gruppen som mulige gjerningsmenn tilhører. I 9 av 10 tilfelle er gjerningsutøver en mann under 40 år.

For folk som er sosialt isolerte, kan pressens behandling av voldssaker være med på å øke angsten. Store sensasjonsoppslag med opprivende detaljer kan virke angstskapende for mange, men spesielt for dem som har få muligheter til å snakke med andre og få mer realistiske inntrykk av hvor farlig det er å ferdes ute etter mørkets frambrudd. Akkurat hvor stor virkning massemedienes framstilling av voldssaker har for angst er vanskelig å fastslå, men det er påvist at avisoppslag har virkning for folks oppfatning av voldsrisiko (Larsen 1978).

Andelen som frykter vold, er større blant dem som sjelden ferdes i byens sentrum enn blant dem som er der ofte.

Dobbelt så mange frykter trafikkulykker som voldshandlinger

Vi har hevdet at angst for å bli utsatt for vold i seg selv er et onde, realistisk eller ikke. Urealistisk frykt kan få reelle konsekvenser, for eksempel ved at folk ikke tør å gå ut, og dermed blir mer isolert enn de ønsker å være. En svensk undersøkelse fra 1978 fant at 4 prosent av mennene og 21 prosent av kvinnene hadde avstått fra å gå ut om kvelden en eller flere ganger det siste året av frykt for å bli utsatt for vold eller sjikane (Sveriges offisielle statistikk, Levnadsförhållanden, 1981). Tilsvarende opplysninger for Norge finnes ikke, men vi kan trolig gå ut fra at forholdene her ikke skiller seg vesentlig fra de svenske.

Er frykt for voldshandlinger mer utbredt enn frykt for andre trusler mot folks velferd som arbeidsulykker, trafikkulykker, brann, naturkatastrofer og forhold som arbeidsløshet, forverret økonomi og sykdom?

Dessverre har vi ikke opplysninger om hvor store andeler av den norske befolkningen som frykter slike hendelser. Den svenske undersøkelsen som er nevnt ovenfor, har imidlertid opplysninger om hvor store deler av befolkningen som frykter så vel voldshandlinger som tyveri og skadeverk og trafikkulykker. I alle aldersgrupper og for begge kjønn var det en større andel av befolkningen som var engstelig for trafikkulykker enn for voldsforbrytelser. Dette tyder på

at det er samsvar mellom hvor angstskapende en hendelse er og hvor farlig den faktisk er. I den svenske undersøkelsen var det omtrent like mange som hadde vært innblandet i en trafikkulykke som det var ofre for voldshandlinger. Men mens både registrerte og selvrapporterte voldsforbrytelser stort sett gjelder svært bagatallmessige skader, er det hvert år om lag 400 personer som blir drept og 10 000 som blir skadd i trafikken her i landet.

Andelen som frykter trafikkulykker er nesten dobbelt så stor, og andelen som frykter tyveri og skadeverk er også større enn andelen som er urolig for voldshandlinger. Kvinnene er oftere redde men mindre utsatt for alle tre typer hendelser enn menn. Eldre er oftere redde men sjeldnere utsatt for forbrytelsene. På den annen side har de eldre lavest andel utsatte og lavest andel engstelige når det gjelder trafikkulykker. Vi kan kanskje på bakgrunn av dette gå ut fra at kvinner generelt både er mer engstelige og mer villige til å innrømme angst i intervju situasjonen enn menn. Bortsett fra de aller eldste kvinnene er imidlertid andelen engstelige størst i de gruppene som har størst andel utsatte. De eldres angst for trafikkulykker samsvarer med hvor utsatt denne gruppen er, mens deres angst for vold og andre forbrytelser ser ut til å være langt større enn deres utsatthet. En forklaring på dette kan være at eldre oftere enn yngre lar være å gå ut fordi de frykter vold, og dermed reduserer sin risiko for å bli utsatt. Sett i forhold til trafikkulykkene har voldsforbrytelsene i dag ubetydelige konsekvenser for befolkningens velferd.

Omfanget av lovbrudd

Den registrerte kriminaliteten øker

Statistikken over forbrytelser etterforsket av politiet går tilbake til 1957. I 1958 ble 36 000 forbrytelser etterforsket. Det tilsvarer 10 forbrytelser pr. 1 000 innbyggere. 23 år seinere, i 1981, er tallet på etterforskede forbrytelser mer enn tre og en halv gang så stort – 131 000. Dette utgjør 32 forbrytelser pr. 1 000 innbyggere (tabell 13.2 og figur 13.2). På en «gjennomsnittsdag» i 1958 ble politiet ferdig med etterforskningen av 5–6 voldsforbrytelser, 2–3 sedelighetsforbrytelser, 76 vinningsforbrytelser og 14 andre forbrytelser. På en tilsvarende dag i 1981 gjorde politiet seg ferdig med 13 voldsforbrytelser, 2 sedelighetsforbrytelser, 292 vinningsforbrytelser og 52 andre forbrytelser. Vi minner om at vi har holdt forseelser utenfor denne oversikten.

Tabell 13.2. Forbrytelser etterforsket av politiet. 1958–1981. Absolutte tall og prosent *Crimes investigated by the police. 1958–1981. Number and per cent*

Forbrytelsens art <i>Type of crime</i>	1958		1965		1970		1975		1980		1981	
	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>	Antall <i>Number</i>	Prosent <i>Per cent</i>
I alt <i>Total</i>	35 985	100	46 849	100	63 820	100	98 478	100	121 565	100	131 317	100
Voldsforbrytelser <i>Offences of violence</i>	2 020	6	2 083	4	3 257	5	3 728	4	4 306	4	4 781	4
Sedelighetsforbrytelser <i>Sexual offences</i>	922	3	925	2	1 048	2	852	1	725	1	732	1
Vinningsforbrytelser <i>Offences against property</i>	27 824	77	37 420	80	51 125	80	81 771	83	100 238	82	106 671	81
Andre forbrytelser <i>Other offences</i>	5 219	14	6 421	14	8 390	13	12 127	12	16 296	13	19 133	15

K i l d e: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser. *Source: NOS Criminal Statistics Crimes.*

4 av 5 registrerte lovbrudd er vinningsforbrytelser

De lovbrudd som gjør seg sterkest gjeldende, er vinningsforbrytelser – og de har dominert i hele perioden. Den økning som har funnet sted i tallet på etterforskede forbrytelser 1958 – 1981, skyldes i første rekke denne lovbruddstypen. Sett i forhold til vinningsforbrytelser har tallene for volds- og sedelighetsforbrytelser holdt seg relativt stabile, mens andre forbrytelser har vist en klar økning. «Andre» er de forbrytelser som blir igjen når vi har trukket fra vinnings-, volds- og sedelighetsforbrytelser. Her kommer bl.a. skadeverk, allmennfarlige forbrytelser og forbrytelser mot alminnelig orden og fred (innbrudd) m.m. inn. Alle narkotikaforbrytelser er inkludert i gruppen andre forbrytelser.

I 1981 utgjorde vinningsforbrytelser 81 prosent, mens volds- og sedelighetsforbrytelser utgjorde henholdsvis 4 prosent og knapt 1 prosent av forbrytelsene etterforsket av politiet. «Andre» forbrytelser utgjorde 15 prosent.

Tallene for den registrerte kriminaliteten tyder på at det er atskillig større risiko for å bli utsatt for en vinningsforbrytelse enn for volds- eller sedelighetsforbrytelse.

Tyveri blir oftest anmeldt til politiet

Av dem som hadde vært utsatt for vold i 1981, anmeldte bare 6 prosent saken til politiet. Blant dem som hadde vært utsatt for skadeverk meldte 31 prosent saken til politiet, og av dem som hadde vært utsatt for tyveri 48 prosent.

Befolkningen anmelder oftere tyveri enn legems-

krenkelser og skadeverk (vedleggstabell 13.5). Dette kan tyde på at det ikke er fullt så stor forskjell mellom risikoen for å bli utsatt for vinningsforbrytelser på den ene siden og for volds- og sedelighetsforbrytelser på den andre som tallene for registrerte forbrytelser kan gi inntrykk av.

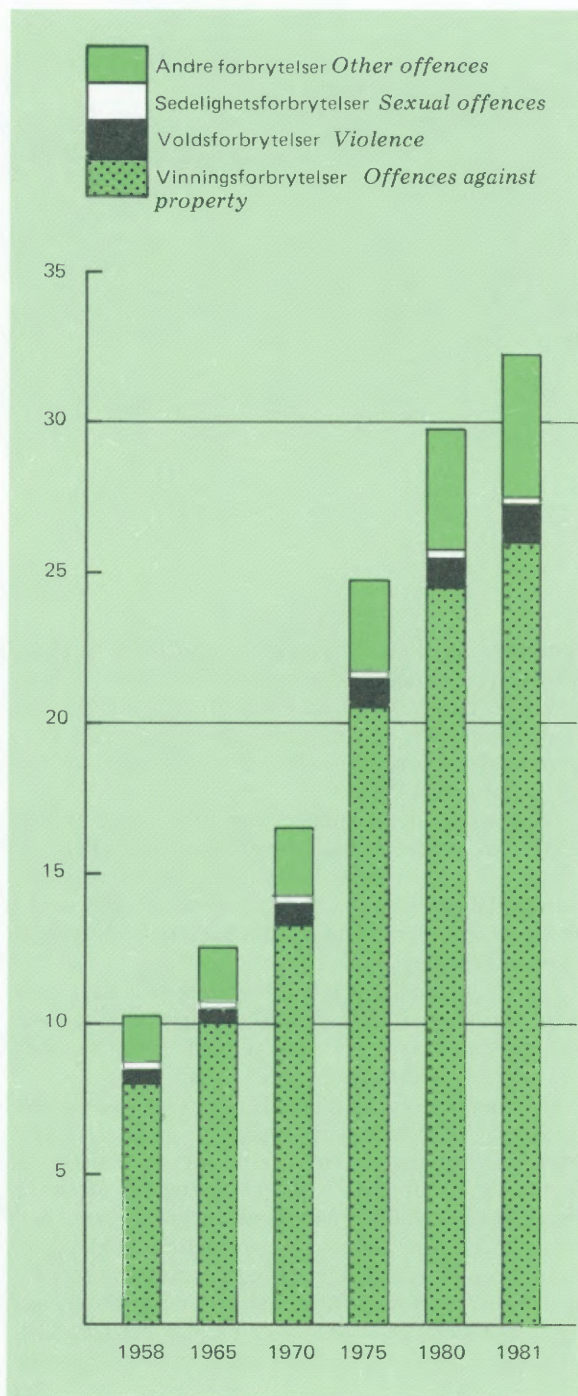
Hvorfor var det så mange som lot å være å anmelde det lovbruddet de hadde vært utsatt for? Begrunnelsen var svært ofte at lovbruddet var for bagatellmessig til å gå til politiet med. Men det er også en del som oppgir andre grunner for å la være å anmelde et lovbrudd (vedleggstabell 13.6).

Det er grunn til å tro at legemskrenkelser som f.eks. hustrumishandling sjelden blir anmeldt, fordi offerets toleransegrense er høyere når forholdet mellom offer og gjerningsmann er nært.

Kriminalitet omfatter handlinger som i svært ulik grad truer befolkningens trygghet. Grovt ran, ærekrenkelser og narkotikaomsetning er eksempler på kriminelle handlinger. Konsekvensene for ofrene er imidlertid svært ulike. Mens grovt ran som regel forbindes med en sterk negativ opplevelse, vil ikke dette alltid være tilfelle med narkotikaomsetning sett fra brukerens/offerets synsvinkel. Mens risikoen for voldtekt i sterk grad reduserer en gruppes trygghet, innebærer tap av materielle verdier ofte en opprettelig skade som ikke i samme grad vil sette spor etter seg.

Det at forbrytelser ikke er handlinger som innebærer én bestemt type trussel mot trygghet, gjør det vanskelig å bruke totaltall for registrerte forbrytelser som mål i en oversikt over utviklingen i befolkningens velferd. De kriminelle handlinger bør heller splittes opp i ulike grupper. I de neste fire hovedavsnittene ser vi på følgende hovedkategorier: Vinnings-, volds-, sedelighetsforbrytelser og andre forbrytelser.

Figur 13.2. Forbrytelser etterforsket av politiet pr. 1 000 innbyggere. 1958-1981 *Crimes investigated by the police per 1 000 population. 1958-1981*

Kilde: NOS Kriminalstatistikk. Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics. Crimes.

Vinningsforbrytelser

Storparten av de registrerte forbrytelsene er tyverier

Grove og simple tyverier, samt brukstyveri av motor-kjøretøy er de vanligste vinningsforbrytelser. Til sammen stod disse for 95 prosent av alle vinningsforbrytelser i 1981 (figur 13.3).

I 1981 ble det registrert 52 000 grove tyverier. Det er 49 prosent av alle vinningsforbrytelsene. Dette betyr 13 grove tyverier pr. 1 000 innbyggere. I 1970 var det 20 000 grove tyverier, eller 40 prosent av alle vinningsforbrytelser. Grove tyverier omfatter de tyverier hvor lovbrakeren må forsere en hindring for å nå godset, for eksempel bryte opp en dør eller knuse et vindu. Det blir også regnet som grovt tyveri å stjele noe fra en person på offentlig sted, eller hvis det som blir stjålet overstiger en viss verdi. Det er i første rekke grove tyverier som har økt innen gruppen vinningsforbrytelser. Tyverier i alt utgjorde 77 prosent av alle forbrytelser i 1981 og 72 prosent i 1970. Målt i antall saker er tyverier den type forbrytelser som har vist størst økning i årene 1970-1981.

Av 1 000 familier blir 7 utsatt for tyveri fra boligen

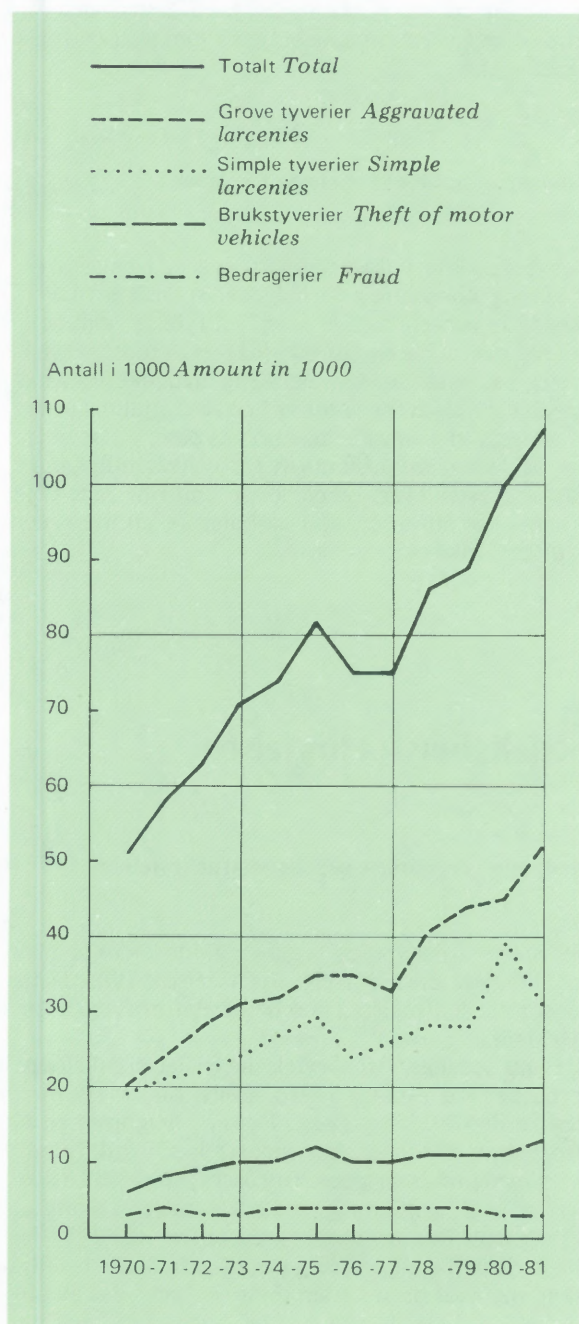
Grove tyverier er det lovbrudd som hyppigst blir registrert i Norge. Men risikoen for å bli utsatt for dette lovbruddet er ikke jevnt fordelt i befolkningen. De aller fleste grove tyverier finner sted fra forretninger, bedrifter, kontorer og lagre. Steder med lett omsettbare varer eller med større kontantbeholdninger vil være mer utsatt enn andre. En noe mindre del av de grove tyveri skjer fra biler og deretter kommer slike tyverier som skjer fra leiligheter og beboelseshus. Det ble registrert 2 grove tyverier fra leilighet og beboelseshus (inklusive hytter) pr. 1 000 familier i 1981. Tyveri fra beboelseshus er et lovbrudd som skaper angst og utrygghet også i de tilfellene der lovbrakeren kommer seg inn uten å bryte opp dører eller vinduer, det vil si simpelt tyveri. I alt ble det registrert 7 tyverier fra leiligheter og beboelseshus pr. 1 000 familier i 1981, det vil si at omtrent 1 av 140 familier ble utsatt for et tyveri fra sin bolig eller hytte som de anmeldte til politiet.

De mest utsatte gruppene vil være de som har større verdier i hjemmet sitt, og de som har boliger hvor lovbruddet ikke er forbundet med altfor stor risiko. Undersøkelsene om offer for lovbrudd viste at de som var bosatt i Oslo og hadde relativt god inntekt, i større grad enn andre risikerte å bli offer. Samme undersøkelse viste, som vi så, at tyveri ble anmeldt oftere enn legemskrenkelser og skadeverk. De fleste av dem som hadde anmeldt et tyveri begrunnet dette med ønsket om å få gjenstanden tilbake eller erstattet. Personer som var bosatt i byer og som hadde relativt god inntekt og utdannelse, anmeldte tyverier hyppigere enn andre. Det er mulig at tyveri særlig rammer de grupper som har mest verdier, og som

derfor også har størst grunn til å tegne tyveriforsikringer.

Ran er også et lovbrudd som skaper utrygghet i deler av befolkningen. I 1981 utgjorde ran 0,4 prosent av alle vinningsforbrytelser (395 av 106 671). Sett i forhold til alle etterforskede forbrytelser i 1981 utgjorde ran og grove ran 0,3 prosent. Ranens andel av alle forbrytelser har holdt seg konstant i perioden 1970–1981.

Figur 13.3. Vinningsforbrytelser etterforsket av politiet. 1970–1981 *Offences against property investigated by the police. 1970–1981*

Kilde : NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source : NOS Criminal Statistics Crimes.

Forbrytelser mot det offentlige rammer hele samfunnet

Også en del forbrytelser mot lover utenom straffeloven blir regnet som vinningsforbrytelser. Dette gjelder forbrytelser mot pris- og rasjoneringsloven og mot lovene om merverdiavgift og investeringsavgift. Det er vanskelig å si noe om utviklingen i slike forbrytelser over tid, fordi det bare er i de siste fem årene at forbrytelser utenfor straffeloven er blitt spesifisert på denne måten. I 1981 ble det registrert 347 slike forbrytelser utenom straffeloven, eller 0,3 prosent av alle etterforskede forbrytelser. Felles for mange av disse forbrytelsene er at de rammer det offentlige, og ikke en enkelt person eller gruppe. Dette kan innebære at sjansen for å bli oppdaget og anmeldt er mindre ved slike lovbrudd enn ved mer tradisjonelle lovbrudd som f.eks. tyveri. Det er derfor grunn til å anta at den skjulte kriminaliteten er stor på dette området.

Voldsforbrytelser¹

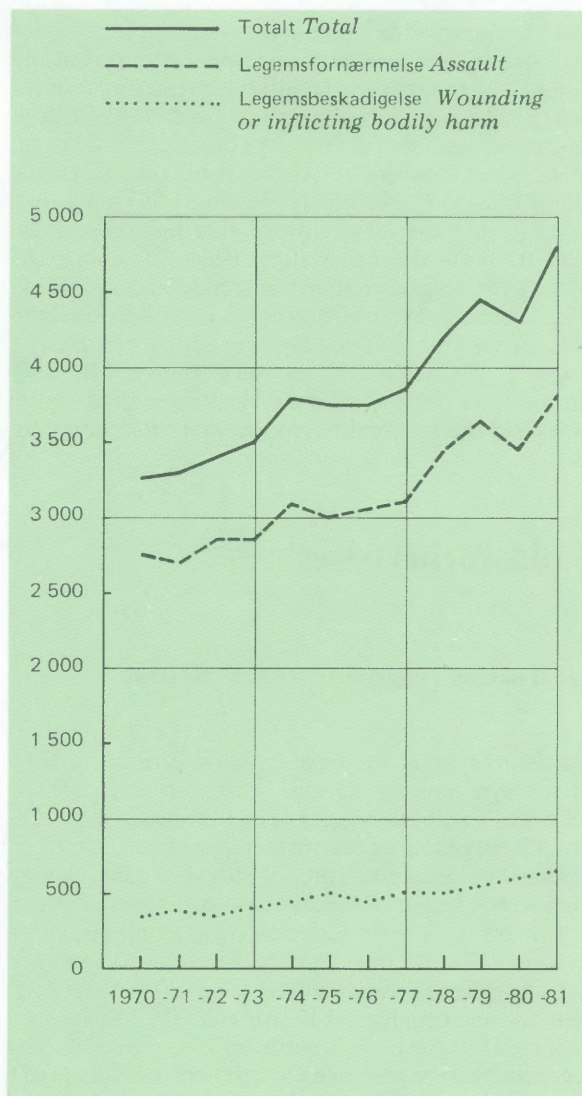
Liten økning i registrerte voldsforbrytelser

Voldsforbrytelser utgjorde i 1981 4 prosent (4 781) av forbrytelsene i alt. Det gir 1 registrert voldsforbrytelse pr. 1 000 innbyggere. Hele 80 prosent av alle voldsforbrytelser er legemsfornærmelser. Det vil si legemskrenkelser som fører til liten eller ingen skade, eller som ikke har til hensikt å skade offeret. Det ser ut som om dette lovbrudd relativt har avtatt noe i forhold til 1970, da det utgjorde 84 prosent, mens legemsbeskadigelsenens andel av alle voldsforbrytelser har gått noe opp fra vel 10 prosent i 1970 til 14 prosent i 1981 (figur 13.4). Legemsbeskadigelse omfatter legemskrenkelse som både har til hensikt å skade offeret og som faktisk påfører offeret skade av et visst omfang eller varighet.

Oppfatningen av hva som er en voldsforbrytelse kan være forskjellig i ulike befolkningsgrupper, og vil også variere med stedet og situasjonen for volds handlingen. Det er f.eks. trolig at legemskrenkelser innen familien i liten grad blir anmeldt. Generelt vil det være slik at folk flest har lettere for å definere overgrep fra en fremmed som voldsforbrytelse enn om en man kjenner godt skulle begå samme handling. I praksis vil politiet ofte behandle en anmeldelse for legemsfornærmelse som en forseelse etter løsgjengerloven i de tilfelle der både offer og gjerningsmann har vært beruset, eller der det er uklart hvem som er den fornærmede. Slike voldshandlinger blir derfor ikke registrert i statistikken for forbrytelser, men blir tatt med i totaltallet i statistikken over forseelser.

¹ Definisjonen av voldsforbrytelser her aviker noe fra den som blir brukt i SSBs publikasjoner NOS Kriminalstatistikk. I den offisielle statistikken blir også skadeverk tatt med som voldsforbrytelse, mens skadeverk her er regnet under andre forbrytelser.

Figur 13.4. Voldsforbrytelser etterforsket av politiet.
1970-1981 *Offences of violence investigated by the police. 1970-1981*

Kilde: NOS Kriminalstatistikk. Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics. Crimes.

Tallene for de registrerte voldsforbrytelsene er lave. Det er vanskelig å si om økningen er uttrykk for en reell oppgang eller for at en større del av denne typen overgrep blir anmeldt.

Disse lovbrudd er en liten og synkende del av alle registrerte forbrytelser, og det er de minst alvorlige, legemsforbrytelsene, som dominerer. Drap og uaktsomt drap omfatter 1 prosent (45) av samtlige voldsforbrytelser. I forhold til alle forbrytelser utgjorde disse lovbruddene 0,3 promille i 1981. Tallet på drap har likevel økt noe, fra gjennomsnittlig 11 drap pr. år i perioden 1957 – 1972, til gjennomsnittlig 27 pr. år i årene etter 1972.

Voldsofre og gjerningsmenn kjenner ofte hverandre

Voldsforbrytelser skiller seg fra vinningsforbrytelser både med hensyn til hvilke grupper i befolkningen som er mest utsatt og med hensyn til hvem det er som begår forbrytelsene. Når det gjelder alvorligere former for vold ser det ofte ut til at både offer og gjerningsmann har lav sosial status, og at de kjenner hverandre. Dette gjør det rimelig å tro at den skjulte kriminaliteten er relativt høy for denne typen forbrytelser.

Voldsforbrytelsene er blant de forbrytelsene som skaper størst utrygghet, særlig blant eldre menn, og blant kvinner i alle aldre. Omfanget av de registrerte voldsforbrytelsene er beskjedent. Det er mer frykten for å bli utsatt for vold enn den faktiske risikoen for å bli offer for en voldsforbrytelse som skaper angst og utrygghet.

Voldskriminaliteten er størst i helgene

Den registrerte voldskriminaliteten er i en viss utstrekning konsentrert til helgene, spesielt lørdager. Nesten 25 prosent av alle voldsforbrytelser som politiet registrerte ble begått på lørdager. Voldskriminaliteten har også nær sammenheng med alkoholbruk. Av alle siktelsener for voldsforbrytelser gjaldt om lag 85 prosent gjerningsmenn som var påvirket av alkohol. Risikoen for å bli utsatt for voldshandlinger er derfor spesielt stor for personer som i helgene ofte besøker restauranter, danselokaler og andre steder hvor det drikkes mye alkohol.

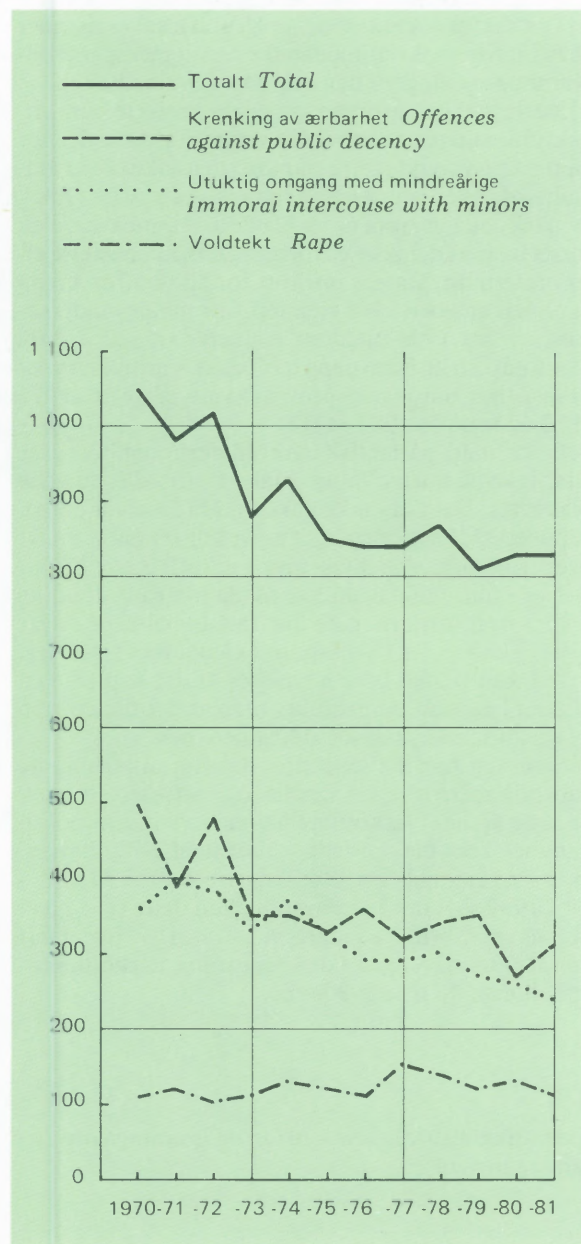
Sedelighetsforbrytelser

Nedgang i registrerte sedelighetsforbrytelser

Sedelighetsforbrytelser utgjorde mindre enn 1 prosent (732) av alle registrerte forbrytelser i 1981. Dette innebærer 0,2 registrerte sedelighetsforbrytelser pr. 1 000 innbyggere.

Blant sedelighetsforbrytelsene er det krenkelse av ærbarhet ved utuktig atferd, f.eks. blotting som er den vanligste forbrytelsen. Denne kategorien er 41 prosent av alle sedelighetsforbrytelser. Utuktig omgang med mindreårige er 20 prosent, voldtekt 16 prosent og utuktig handling med barn under 16 år utgjør 13 prosent. Sammenlignet med tallene for 1970 ser det ut til at utuktig omgang med mindreårige, utuktig handling med barn under 16 år og krenkelse av ærbarhet, er blitt mindre vanlig, mens voldtekt har holdt seg på et stabilt antall, og dermed økt i forhold til andre typer sedelighetsforbrytelser (figur 13.5).

Figur 13.5. Sedelighetsforbrytelser. 1970-1981 *Sexual offences. 1970-1981*

Kilde : NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source : NOS Criminal Statistics Crimes.

Totalt har sedelighetsforbrytelser sunket i perioden 1958 – 1979. Dette kan bety en reell nedgang, men det kan også bety at det i befolkningen har skjedd en endring når det gjelder å oppfatte bestemte handlinger som sedelighetsforbrytelser. En annen mulighet er at en større del av de som utsettes for sedelighetsforbrytelser unnlater å anmelde forholdet, fordi det å anmelde forbrytelsen oppleves som en personlig påkjenning. Dette kommer vi tilbake til i avsnittene om kriminalitetens fordeling mellom kvinner og menn.

Andre forbrytelser

Skadeverk utgjør nesten halvparten av andre registrerte forbrytelser

Forbrytelser som skadeverk, forbrytelser mot den alminnelige orden og fred og narkotikaforbrytelser kaller vi «andre» forbrytelser. I denne gruppen inngår også forbrytelser mot lover utenom straffeloven.

Slike forbrytelser utgjorde 15 prosent av alle forbrytelser i 1981. Dette innebærer snaut 5 lovbrudd pr. 1 000 innbyggere.

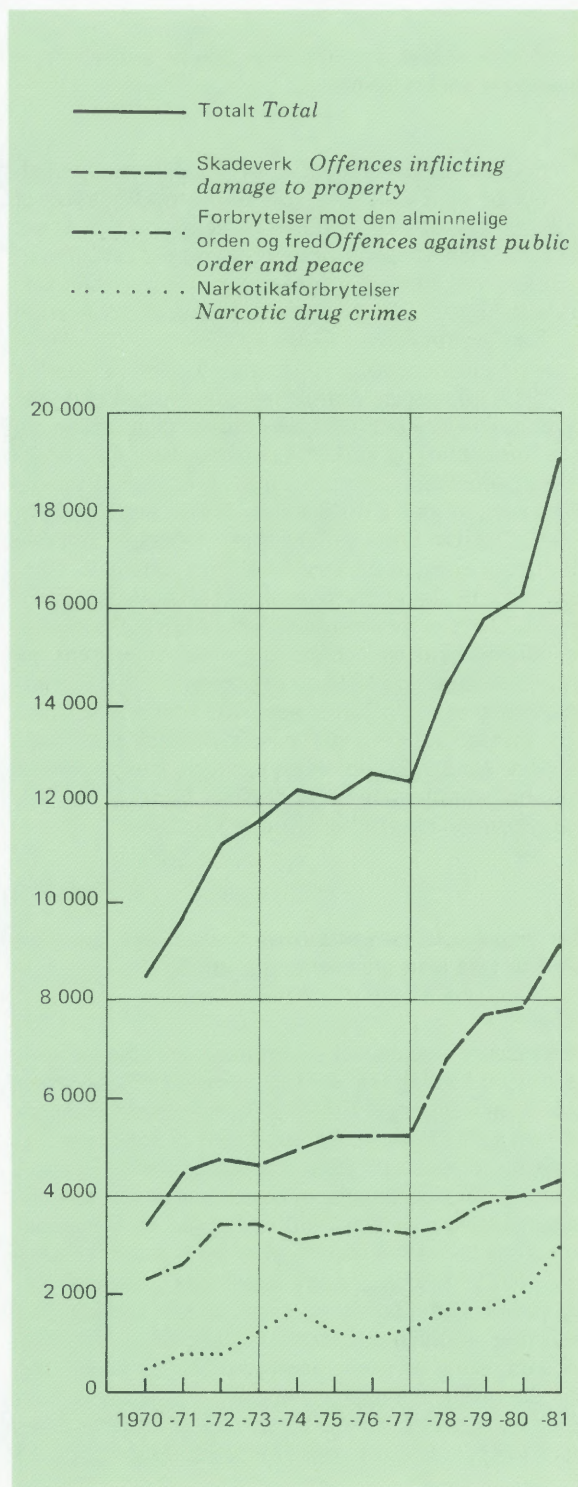
Gruppen andre forbrytelser har vist en klar økning fra 1959. Økningen kan særlig spores tilbake til skadeverk, forbrytelser mot den alminnelige orden og fred (innbrudd) og narkotikaforbrytelser, dvs. besittelse og omsetning av narkotika. Skadeverk utgjorde 40 prosent av andre forbrytelser i 1970, og 48 prosent i 1981. De tilsvarende tallene for forbrytelser mot den alminnelige orden og fred er 27 prosent og 23 prosent. Denne kategorien omfatter i hovedsak innbrudd. Dette er de innbruddene hvor utbyttet mangler. Narkotikaforbrytelser utgjorde 5 prosent av andre forbrytelser i 1970 og 16 prosent i 1981. Narkotikaforbrytelser omfatter her både forbrytelser mot Lov om legemidler og gifter, som ikke inngår i straffeloven, og de mest alvorlige narkotikaforbrytelsene som blir rammet av straffelovens kapittel om allmennfarlige forbrytelser (figur 13.6).

Har registrerte narkotikaforbrytelser økt mer enn den faktiske bruk av narkotiske stoffer?

Den registrerte narkotikakriminaliteten i Norge hadde en jevn økning fra 1970 til og med 1974. Deretter fikk vi en nedgang i 1975–1977, og økning igjen fra 1977 til 1981. Først i 1980 passerte tallet på etterforskede narkotikaforbrytelser nivået fra 1974. De mest alvorlige narkotikaforbrytelsene, brudd på narkotikabestemmelsene i straffeloven, også kalt «proffparagrafen», ble først skilt ut som egen gruppe i statistikken i 1976. Tallet på slike saker har siden da holdt seg stabilt på om lag 50 saker pr. år. Omsetning eller besittelse av små mengder narkotiske stoffer blir regnet som brudd på loven om legemidler og gifter. Det er slike mindre alvorlige narkotikaforbrytelser som har økt. Strafferammen for slike lovbrudd er 2 år, mens «proffparagrafen» har en strafferamme på 15 år.

I motsetning til for eksempel tyveri er det sjelden at en narkotikaforbrytelse har noe offer som har interesse av å anmelde forbrytelsen til politiet. Hvor mange narkotikaforbrytelser som blir registrert, har derfor sammenheng med politiets egen aktivitet i sporing og etterforskning. Dessuten er skillet mellom narkotikaforbrytelse og -forseelse uklart, og har endret seg i perioden. Politiet har «tommelfingerregler» for hvor mye stoff en siktet kan ha på seg uten at det regnes som besittelse av narkotika og kvalifiserer for

Figur 13.6. Andre forbrytelser etter art. 1970-1981
Other offences. 1970-1981

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

siktelse for en forbrytelse. Narkotikaforseelser blir ikke statistikkført for seg, men tatt med i den summariske statistikken over reaksjoner for forseelser. Vi kan derfor ikke uten videre gå ut fra at variasjoner i den registrerte kriminaliteten over tid gjenspeiler tilsvarende endringer i den faktiske kriminaliteten.

Særlig de siste to årene har den registrerte narkotikakriminaliteten økt sterkt. Spørsmålet er om det har vært en tilsvarende sterk økning i den faktiske kriminaliteten, eller i bruken av narkotiske stoffer. Bruk av narkotika er også et lovbrudd, riktignok bare en forseelse hvis det ikke er forbundet med besittelse eller omsetning. Statens institutt for alkoholforskning har hvert år siden 1968 gjennomført utvalgsundersøkelser blant Oslo-ungdom i alderen 15-20 år. På spørsmål om de noen gang har brukt marihuana eller hasjisj, har om lag 20 prosent svart ja hvert år fra 1972 og fram til 1982.

Dette målet på faktisk narkotikakriminalitet tyder altså ikke på noen økning. Målet har imidlertid visse svakheter: Det viser ikke narkotikabruk blant personer over 20 år og det gir ikke noen fullstendig oversikt over hvor ofte eller hvor mye narkotika blir brukt. Det er sannsynlig at mange av de mest utsatte ikke fanges opp fordi de ikke har fast bobel eller de lar være å svare på slike spørreskjemaundersøkelser.

Det kan derfor ikke utelukkes at det kan skje en økning i narkotikamisbruket uten at det fanges opp av utvalgsundersøkelser av denne typen.

Samtidig har det skjedd en kraftig utbygging av narkotikaberedskapen i politi og tollvesen, spesielt de siste årene. Narkotikaseksjonen ved Oslo politikkammer, som ble opprettet i 1965 med 2-3 stillinger, økte sitt personale fra 59 stillinger i 1980 til 90 stillinger i 1981. Alt tatt i betraktning kan dette tyde på at økningen i bruk av narkotiske stoffer har vært mindre enn økningen i den registrerte narkotikakriminaliteten de siste 2-3 årene.

Narkotikamisbrukeren – offer og gjerningsutøver i samme person

I motsetning til de fleste andre forbrytelser er det vanskelig å skille klart mellom hvem som er gjerningsutøvere og hvem som er ofre for narkotikakriminalitet. Siden bruk og kjøp av narkotika også er straffbare handlinger, er det sjelden at narkotikaselgere blir anmeldt av brukere. I tillegg er det slik at svært mange av dem som blir siktet for omsetning av narkotika, selv er brukere. De som er gjerningsutøvere i en situasjon, er ofre i en annen. Dette er dokumentert for de 350 personene som i perioden 1968 – høsten 1980 fikk dom etter straffelovens paragraf 162 – «proffparagrafen». Hovedparten av disse – omtrent 9 av 10 – er eller har vært stoffmisbrukere (Bødal, 1982). Få, om noen, av de som har vært dømt etter paragraf 162, likner noe særlig på den populære forestillingen om den profesjonelle narkotikaforbryteren – den mektige bakmannen som tjener formuer på narkotikaomsetning, uten selv å bruke narkotika. Flertallet av de dømte narkotikaselgerne

har hatt en gradvis utvikling fra stoffmisbrukere til selgere.

Fram til midten av 1960-årene fantes det ikke nevneverdig narkotikakriminalitet i Norge, og heller ingen stoffbruksmiljøer. De nye rusmidlene – marihuana, hasjissj, amfetamin, heroin, LSD – og den fare de kan medføre ved misbruk, har nettopp fordi de er nye og ukjente, fått svært mye omtale i massemedia, mens alkoholmisbruk, som ødelegger liv og helse for langt flere, får forholdsvis lite omtale i presse og kringkasting. De store oppslagene i pressen har utvilsomt skapt engstelse, særlig blant foreldre til tenåringer, men det finnes ingen undersøkelser som viser hvor mange som opplever narkotikaomsetningen som en trussel mot sin egen eller barnas trygghet og sikkerhet. Vi vet også for lite om bruksmønstre og brukerkarrierer hos de som bruker narkotika en eller flere ganger, hvilken reell risiko det er for avhengighet og hvilke muligheter det er for å bli stofffri for de som er avhengige.

Uklar årsakssammenheng mellom narkotikamisbruk og økt kriminalitet

Politiet i Oslo hevder i sin årsmelding for 1981 at de fleste som siktes for tyverier i hovedstaden er narkomane, som stjeler og selger tyvegods for å få penger til narkotika. Dette er ikke dokumentert gjennom systematiske undersøkelser, og kan ikke belyses direkte ved hjelp av den offisielle kriminalstatistikken. I statistikken blir ikke de siktedes forhold til narkotika registrert, bortsett fra et spørsmål om påvirkning i gjerningsøyeblikket, et spørsmål som i mange tilfeller er vanskelig eller umulig å besvare og som derfor er uoppgitt for halvparten av de siktede. I 1981 ble 2 prosent av siktelsene utstedt mot personer som var påvirket av annet rusmiddel enn alkohol. Andelen stoffpåvirkede blant tyverisiktelsene var også 2 prosent.

Statistikken gir oss ikke opplysninger som er gode nok til å si noe om det er noen sammenheng mellom narkotikamisbruk og tyverier.

Svakheten ved de målene som finnes er at de ikke kan avkrefte en eventuell sammenheng mellom narkotikabruk og annen kriminalitet, fordi de som siktes for tyverier godt kan være narkotikamisbrukere selv om politiet ikke vet om de har vært påvirket i gjerningsøyeblikket, og selv om de aldri har blitt siktet for noen narkotikaforbrytelse.

Oslo-politiets inntrykk av at storparten av de registrerte vinningsforbryterne er narkotikamisbrukere, vil nok kunne bekreftes av de fleste som har oversikt over klientellet ved norske domstoler og fengsler. Vi kan imidlertid ikke ut fra slike observasjoner uten videre konkludere med at de fleste tyverier blir begått av stoffmisbrukere eller at den store økningen i tallet på tyverier skyldes at det blir stadig flere narkomane som må stjele for å finansiere sitt stoffforbruk. Mens tallet på tyverier har blitt mer enn fordoblet fra 1970 til 1981, har tallet på oppklarte tyverier bare økt med 35 prosent. Tallet på tyverier i alt fordoblet seg også nesten i perioden 1958–1969, det vil si at i gjen-

nomsnitt var den prosentvis, årlige økningen i tallet på tyverier nesten like stor i 12-årsperioden før narkotikamisbruk ble et problem i Norge som den har vært det i 12-årsperioden etter 1968–69. Ut fra dette må det kunne sies at narkotikamisbruk bare er en av mange faktorer som må tas i betraktning når en skal forklare den økte kriminaliteten i Norge.

Kriminalitetens fordeling

Menn siktes for grovere forbrytelser enn kvinner

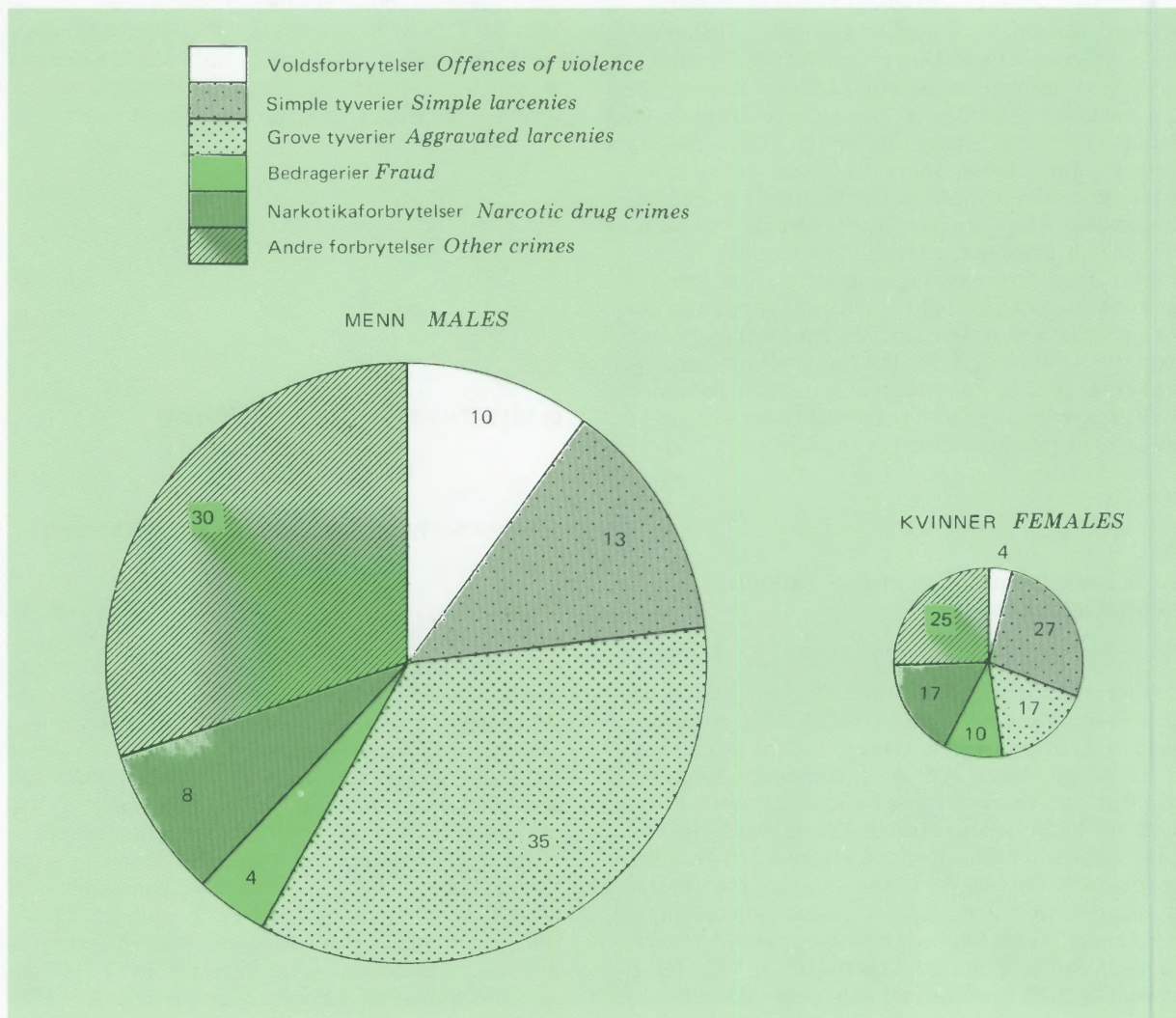
Sett i forhold til folketallet ble 6,5 menn pr. 1 000 siktet for lovbrudd i 1981. Dette vil si at litt over en halv prosent av den mannlige befolkningen hadde denne typen kontakt med politiet. Tallet for kvinner var i 1981 0,6 pr. 1 000. Denne store forskjellen mellom kjønnene når det gjelder å bli siktet for forbrytelser gjenspeiler temmelig sikkert en ulikhet i faktisk kriminalitet. Årsaken til forskjellen ligger nok blant annet i at arbeidsdelingen mellom kjønnene fører til at menn og kvinner har forskjellige posisjoner i samfunnet. I tillegg vil det virke inn at det stilles ulike forventninger til menn og kvinner. I perioden 1970 – 1981 viste kvinners risiko for å bli siktet for forbrytelser en svak nedgang i forhold til menns. I 1970 utgjorde kvinnene ca. 12 prosent av alle siktede, i 1981 9 prosent.

Hvis vi holder naskerisiktede utenfor (naskeri er fra 14. april 1972 ikke lenger en forbrytelse), var imidlertid kvinnes andel av de siktede den samme i 1970 og 1981.

Menn blir også registrert for grovere forbrytelser enn kvinner. Mens vel 90 prosent av alle siktede var menn, utgjorde mennene 95 prosent av dem som ble siktet for de groveste forbrytelsene. Dessuten blir menn oftere enn kvinner siktet for mer enn en forbrytelse i løpet av et år. Menn har også langt høyere tilbakefallsprosent enn kvinner.

Kvinner blir siktet for simple tyverier, grove tyverier, narkotikaforbrytelser etter legemiddeloven og for bedragerier. Også for menn er det flest som blir siktet for tyverier, men det er de grove tyveriene som dominerer for mennenes vedkommende. Deretter følger legemskrenkelser, narkotikaforbrytelser og brukstyveri av biler og andre motorkjøretøy. Også skadeverk og bedragerier er blant de forbrytelsene som mange menn blir siktet for (figur 13.7). Dette mønsteret innebærer at kvinneandelen blant de siktede er relativt høy, 15–20 prosent, når det gjelder narkotikaforbrytelser (legemiddeloven), simple tyverier og bedragerier. Av dem som ble siktet for butikktyverier var nesten 40 prosent kvinner.

Figur 13.7. Siktete menn og kvinner etter hovedforbrytelser. Prosent Males and females charged with crimes by type of principal crime. Per cent

Kilde: NOS Kriminalstatistikk. 1981.
Source: NOS Criminal Statistics. 1981.

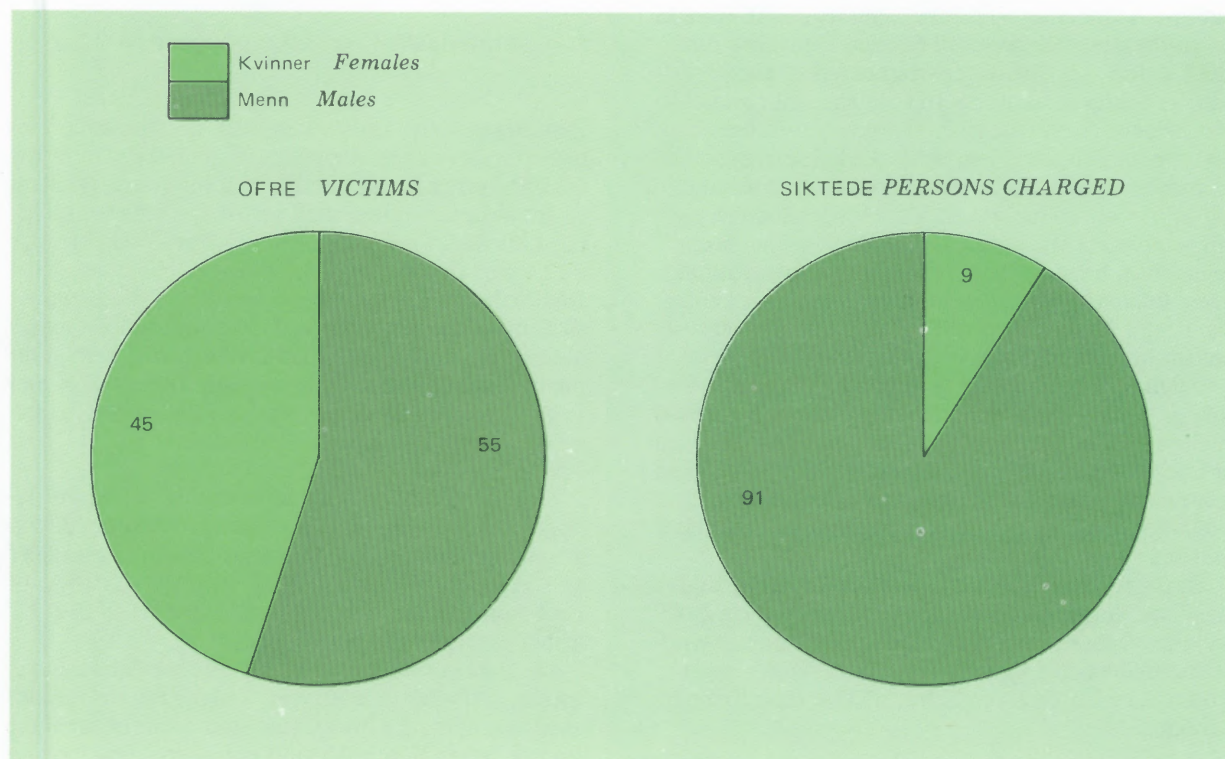
Kvinner er ofre, menn både gjerningsmenn og ofre

Offerundersøkelsene viser små forskjeller mellom kvinners og menns utsatthet for trusler og legemskrenkelser, tyveri og skadeverk. Menn er litt mer utsatt enn kvinner for alle tre typer handlinger, og utgjør 50–60 prosent av ofrene, mens kvinner utgjør noe under halvparten av alle som blir ofre for disse forbrytelsene (figur 13.8). Ser vi derimot på dem som blir siktet for de samme forbrytelsene, er det nesten bare menn: 96 prosent av voldsforbryterne, 91 prosent av tyvene og 96 prosent av dem som siktes for skadeverk er menn. Vel 90 prosent av alle som siktes for forbrytelser er menn. Mens rollen som offer er temmelig jevnt fordelt mellom kjønnene, er rollen som utøver av forbrytelser nesten utelukkende for menn: Kvinner er ofre, menn er både gjerningsmenn og ofre.

80 prosent av ofrene for familievold er kvinner

Vi har sett tidligere i kapitlet at selv om kvinner er mindre utsatt, er de mer engstelige for voldsforbrytelser enn menn. Forskjellen mellom kvinner og menn er større når det gjelder angst enn når det gjelder utsatthet for vold eller trusler om vold: 29 prosent av kvinnene og 11 prosent av mennene var engstelige for å bli utsatt for slike handlinger, 8 prosent av kvinnene og 11 prosent av mennene hadde blitt utsatt for legemskrenkelser eller trusler. Sammenliknet med undersøkelsene fra begynnelsen og midten av 1970-årene, viser undersøkelsen i 1981 at den selvrapporterte utsattheten for legemskrenkelser har økt mer for kvinner enn for menn. Samtidig har det skjedd endringer med hensyn til hvor alvorlige tilfelle av vold menn og kvinner har vært utsatt for: Menn rapporterer nå om flere bagatellmessige voldstilfelle,

Figur 13.8. Menns og kvinners andel av ofre og siktede for tyveri, skadeverk og voldsforbrytelser. Prosent *Percentages of males and females among victims and persons charged for larceny, damage to property and crimes of violence against the person*

Kilde : NOS Kriminalstatistikk 1981 og Leif Petter Olaussen. 1982.
Source : NOS Criminal Statistics 1981 and Leif Petter Olaussen. 1982.

mens kvinner rapporterer om flere alvorlige voldstilfelle enn tidligere (Olaussen, 1982).

Andelen av kvinnene som hadde vært utsatt for mindre alvorlige voldstilfelle var omtrent like stor som for menn i 1981, mens den i 1971 var langt større for kvinnene.

En annen forskjell mellom menn og kvinner som har vært utsatt for vold, er at langt flere kvinner enn menn oppgir en person de har et mer varig forhold til som gjerningsmann (ektefelle, slektning, venn, nabo, arbeidskamerat). I tråd med dette viser offerundersøkelsen også at mens offentlige steder (gate, vei, plass, offentlig transportmiddel) var det mest vanlige åstedet for begge kjønn, var private hjem det nest viktigste åstedet for kvinnene og steder som barer, restauranter og danselokaler det nest viktigste for mennene.

Nordhus og Vogt fant i sin undersøkelse om alle legebehandlete voldstilfelle i Bergen i en 18-månedersperiode i 1974–1975 at bare 13 prosent av disse volds-ofrene var kvinner. Mindre enn 10 prosent av de legebehandlete voldstilfellene gjaldt familievold (Nordhus og Vogt, 1981). Blant ofrene for familievold (vold mellom ektefeller, samboende og andre nære slektninger) var imidlertid 80 prosent av ofrene kvinner.

Til tross for økt oppmerksomhet omkring vold i ekteskap og samlivsforhold er det vel fortsatt slik at de fleste kvinner som blir utsatt for trusler og legemskrenkelser fra sin partner, i det lengste unngår å fortelle åpent om problemet, både til helsepersonell, familie og omgangskrets og overfor en fremmed intervjuer. På denne bakgrunn kan vi trygt regne med at de 2 prosent av kvinnene i alderen 20–34 år som oppgir at de har vært utsatt for vold fra nåværende eller tidligere ektefelle/samboer, er et minimumstall. Det vil si at om lag 9 000 kvinner i denne aldersgruppen har vært utsatt for og er villig til å vedstå seg vold fra samlivspartner.

Familievold blir sjelden anmeldt, spesielt når offer og gjerningsmann fortsatt er gift eller bor sammen. Blir politiet tilkalt i tilfelle av familievold, registreres tilfellet oftest i vaktjournalene som «husbråk». Kvinnene kvier seg for å anmelde ektefellen, fordi de er følelsesmessig eller økonomisk avhengige av mannen, eller fordi de frykter at han skal hevne seg. Politiet opplever ofte når saken blir anmeldt at kvinnen trekker anmeldelsen tilbake, eller at det er vanskelig å bevise legemskrenkelser. Vold mot kvinner begått av ektemannen (i vid forstand), er derfor en type lovbrudd som er sterkt underrepresentert i statistikken over registrert kriminalitet.

Angsten for voldtekt rammer alle kvinner

Voldtekt er en type lovbrudd som nesten utelukkende rammer kvinner og som bare begås av menn. Bare få av voldtektene blir meldt til politiet. En svensk utredning utført for Justisdepartementets seksualbrottskomite anslår at bare 1 av 16 voldtekter blir anmeldt. Anmeldelse fører ofte til en nærgående «utbretting» av offerets privatliv. I en rettssak skal som kjent tvil komme tiltalte til gode, og offerets fortid, seksualliv og oppførsel i situasjonen blir viktig både for gjerningsmannens forsvarer og for den som skal prøve å legge fram bevis for at det dreier seg om en voldtekt. Over halvparten av anmeldte voldtekter blir henlagt på grunn av bevisets stilling. En undersøkelse av saksdokumentene i alle voldtektssaker i 1972 viste at andelen som blir henlagt på grunn av manglende bevis, er størst i de sakene der det er et nært forhold mellom offer og gjerningsmann. Sjansen til å bli trodd ved en politianmeldelse av voldtekt er også større når anmeldelsen kommer umiddelbart etter voldtekten, og når offeret har ytre tegn på at hun har satt seg fysisk til motverge (Lykkjen, 1976).

Dersom det svenske anslaget ovenfor har gyldighet også for Norge, vil det si at hvert år blir om lag 2 000 kvinner voldtatt her i landet. Indirekte rammer voldtektstilfellene alle kvinner. Fordi det skaper angst er voldtekt en handling som bidrar til å forverre kvinners levekår.

Prostituerte er særlig utsatt for vold

De prostituerte er en gruppe kvinner som er særlig utsatt for vold. Både rapporten fra Oslo-prosjektets forsøksvirksomhet blant barne- og ungdomsprostituerte 1979–1981 og den svenske prostitusjonsutredningen viser at vold fra kunder er et nesten daglig innslag i de prostituertes liv. De prostituerte har små muligheter til å beskytte seg mot vold fra kundene, og har dårlig rettsbeskyttelse.

Politiet har en viss kjennskap til gateprostitusjonen, men ingen systematisk registrering. Det er vanskelig å få oversikt over hvor omfattende prostitusjonen er.

Barneprostitusjon har fått mye oppmerksomhet de 2–3 siste årene, spesielt den som har foregått i Oslo. Et eget prosjekt ble satt i gang med sikte på kartlegging av problemet og iverksetting av hjelpetiltak. Tallet på barne- og ungdomsprostituerte i det miljøet Oslo-prosjektet konsentrerte seg om, varierte fra 5–6 seinhøstes 1979 til 25 våren og forsommeren etter. For prostitusjonsmiljøet i Oslo totalt blir det antydnet anslag på fra 150 til 700 personer.

Årsakene til at unge jenter prostituerer seg er svært sammensatte: Sosial nød, skoleproblemer, mangel på arbeid og vanskjøtsel eller mishandling i barndommen er faktorer som kan spille inn.

For noen er prostitusjon en måte å finansiere sitt narkotikamisbruk på, mens andre bruker piller, narkotika og alkohol for å holde ut prostitusjonen. Dersom narkotikamisbruket blant ungdom øker, er det

derfor også fare for økende barne- og ungdomsprostitusjon (Finstad, Fougner og Holter, 1981).

Høyest kriminalitet for aldersgruppene 14–20 år

Som nevnt viser statistikken over etterforskede forbrytelser at knappe 10 prosent av dem som siktes for forbrytelser er kvinner. Både blant kvinner og menn er det aldersgruppene mellom 14 og 20 år som hyppigst blir siktet for forbrytelser, 2,7 pr. 1 000 kvinner og 27 pr. 1 000 menn i aldersgruppen blir siktet. Men forskjellen mellom menns og kvinners tilbøyelighet til å bli siktet for forbrytelser er minst i de eldste aldersgruppene. Dette skyldes først og fremst at menn over 40 år har en mye lavere kriminalitet enn yngre menn. I aldersgruppene over 40 år ble 0,2 pr. 1 000 kvinner og 1 pr. 1 000 menn siktet i 1981 (figur 13.9).

Det har skjedd en svak forskyvning i aldersfordelingen blant de siktede i løpet av 1970-årene: Aldersgruppene mellom 15 og 30 år har fått høyere andeler av siktede i 1981 enn i 1970. I 1970 var det 15-åringene som hadde flest siktede, i 1981 var det 18-åringene (figur 13.10).

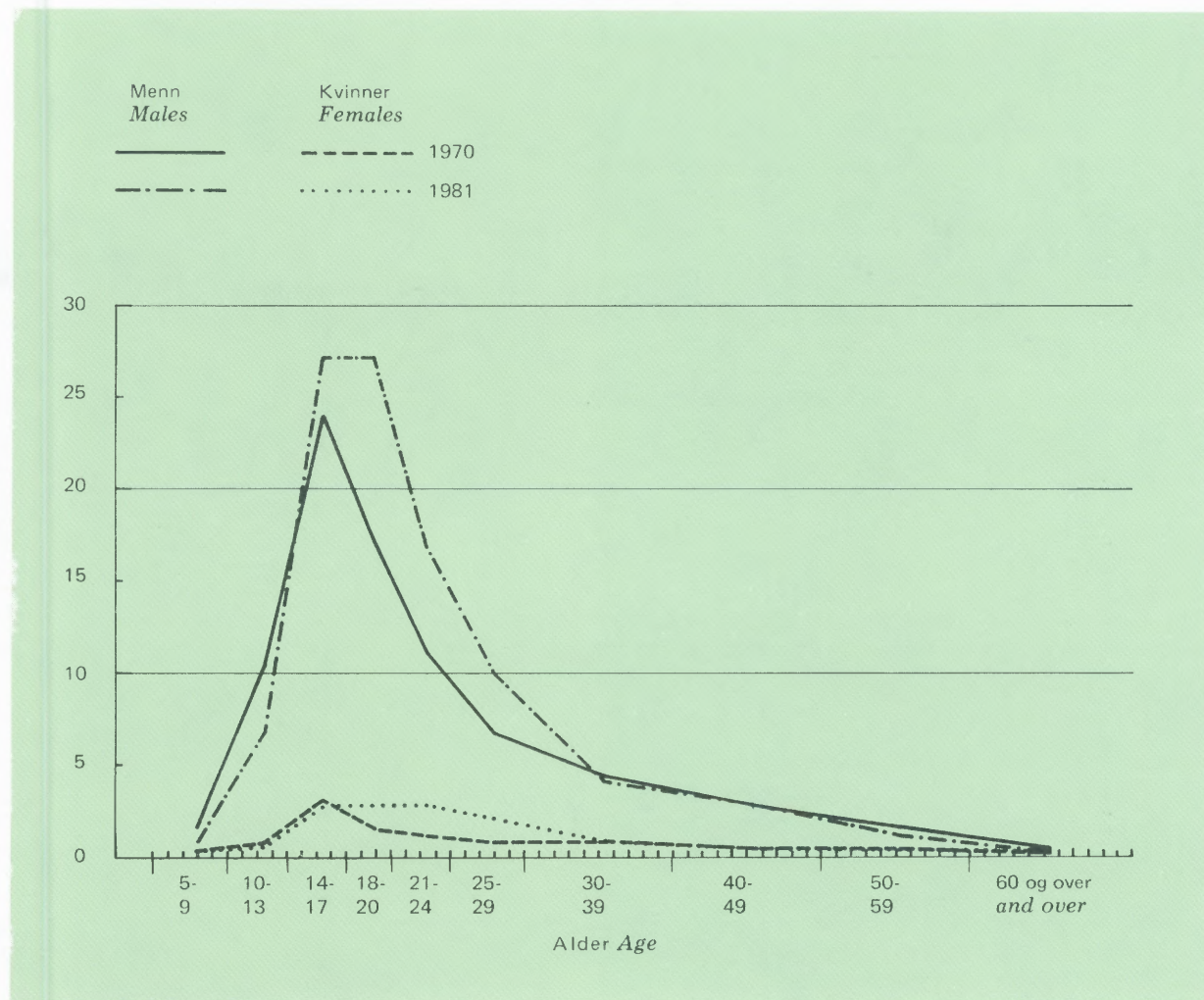
De unge kommer i kontakt med reaksjonsapparat (politi, retts- og fengselsvesen) hyppigere enn andre aldersgrupper. En forklaring kan være at de unge faktisk begår flere lovbrudd enn eldre, men noe av årsaken kan også være at straffeloven og reaksjonsapparatet er et redskap som er bedre egnet til å oppdage og forfølge den type lovbrudd som unge mennesker begår. Siktelsene mot 14–20-åringene er i større grad enn for eldre aldersgrupper konsentrert om tyveri. Et annet forhold er at ungdom som blir pågrepet for lovbrudd, gjennomgående har mindre muligheter enn voksne til å gjøre opp for seg privat, og på den måten hindre at lovbruddet blir anmeldt.

I avsnittet om vinningsforbrytelser kom vi inn på at en del forbrytelser utenom straffeloven er vanskelige å oppdage uten ved omfattende og tidkrevende kontrolltiltak. Dette dreier seg i stor grad om lovbrudd som eldre, mer etablerte borgere kan begå i kraft av sin posisjon i samfunnet. En omlegging av prosedyren for oppfølging av f.eks. skattesvindel, valutatransaksjoner eller boligsvindel, vil kunne ha stor innvirkning på aldersfordelingen blant siktede.

4 av 10 siktede begår nye forbrytelser

Det å bli siktet for en forbrytelse kan være et uttrykk for sosial mistilpasning, et symptom på alvorlige personlige og sosiale problemer både for lovbryster og hans miljø. Samtidig kan denne kontakten med reaksjonsapparatet få konsekvenser som reduserer velferden for lovbryster. Han blir stemplet som forbryter, og kan oppleve at familie, venner, arbeidsgivere og arbeidskamerater tar avstand fra ham og støtter ham ut av fellesskapet. I en slik situasjon er sjansen for å begå nye forbrytelser stor. Av alle som ble

Figur 13.9. Siktete etter kjønn og alder. Pr. 1 000 innbyggere. 1970 og 1981 *Persons charged by sex and age. Per 1 000 population. 1970 and 1981*

Kilde: NOS Kriminalstatistikk. Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics. Crimes.

siktet for forbrytelser i 1978, begikk 41 prosent en eller flere nye forbrytelser i løpet av de tre neste årene. Tilbakefallsprosenten har økt i hele den perioden som dekkes av statistikken over forbrytelser. Av dem som ble siktet for forbrytelser i 1957 begikk 23 prosent nye forbrytelser i de følgende tre årene. Tilbakefallsprosenten er omtrent dobbelt så stor for menn som for kvinner.

Flest lovbrudd i større byer

Kriminaliteten synes ikke å være like utbredt i de forskjellige fylkene og bostedsstrøkene i landet. Tallene for den registrerte kriminaliteten viser den geografiske ulikheten for hovedtyper av forbrytelser.

Både i absolutte tall og pr. 100 000 innbyggere blir de fleste lovbrudd registrert i større byer og andre sentrale tettsteder. Færrest registrerte lovbrudd pr. 100 000 innbyggere hadde mindre sentrale, spredtbygde kommuner. I forhold til landsgjennomsnittet,

som er 3 209 forbrytelser pr. 100 000 innbyggere, registreres det en og en halv gang så mange, 5 130 forbrytelser, i de større byene. I spredtbygde og lite sentrale kommuner registreres det i overkant av en fjerdedel av landsgjennomsnittet. Et gjennomgående trekk er opphopning av registrert kriminalitet i sentrale tettsteder. Tyverier er det mest vanlige lovbrudd innen alle typer kommuner, men mens 60 prosent av de registrerte lovbrudd i fiskerikommuner gjelder tyveri, er tallet 82 prosent i de mest sentrale by- og tettstedskommunene. Skadeverk og voldsforbrytelser er relativt sterkere representert i mindre sentrale kommuner (vedleggstabell 13.7).

De som er bosatt i større byer er altså mer utsatt for registrerte lovbrudd enn folk bosatt i mindre sentrale områder. Denne større risikoen gjelder spesielt for tyverier, mens forskjellen mellom de ulike geografiske områdene ikke er fullt så stor ved de andre lovbruddstypene.

Når vi sammenlikner tallene for de ulike fylkene, skiller Oslo seg klart ut med flest registrerte lovbrudd pr. 1 000 innbyggere. Deretter kommer Vestfold og Østfold. I 1970 var det Akershus som sammen med

Figur 13.10. Reaksjoner i forbrytelsessaker i ulike aldersgrupper. Pr. 1 000 innbyggere. 1955-1981 *Sanctions in cases including crimes in different age groups. Per 1 000 population. 1955-1981*

Kilde: NOS Kriminalstatistikk. 1981.

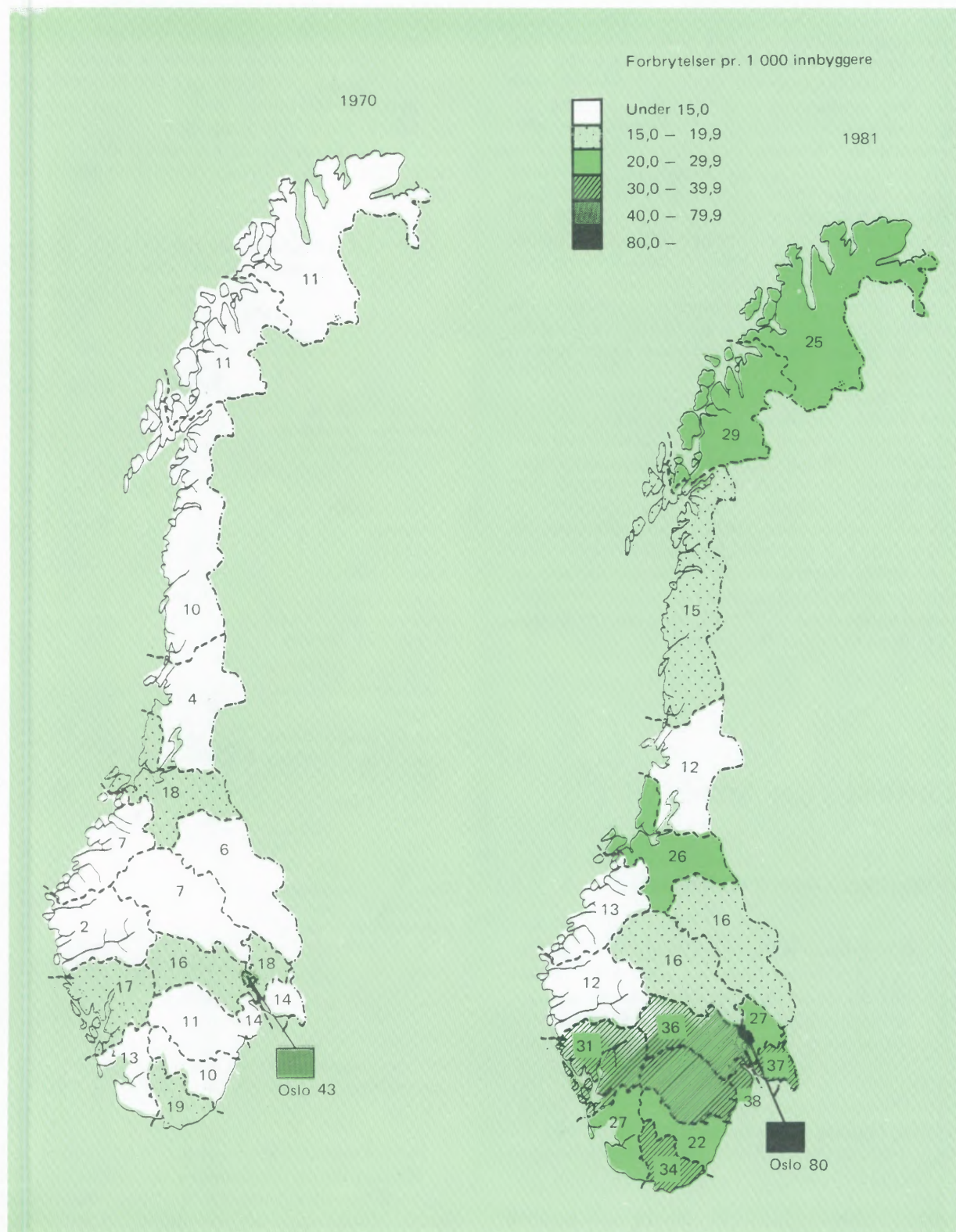
Source: NOS Criminal Statistics. 1981.

Oslo og Vest-Agder lå høyest i tallet på registrerte forbrytelser pr. 1 000 innbyggere. I forhold til landsgjennomsnittet lå Oslo i 1970 i overkant av det dobbelte, i 1981 nærmere det tredobbelte. Dette innebærer at den registrerte kriminaliteten i Oslo har økt sterkere enn i andre fylker (figur 13.11).

Byenes tendens til å dominere lovbruddsbildet gjør seg gjeldende for alle lovbrudd. Igjen ser vi at risikoen for å bli utsatt for lovbrudd er ulikt fordelt i befolkningen. En mulig forklaring på den store forskjellen mellom by og land kan være at folk i byer er mer tilbøyelig til å anmelde et lovbrudd enn folk på

landsbygda. Resultatene fra undersøkelser om ofre for lovbrudd kan støtte denne forklaringen. Relativt flere politifolk pr. innbygger i byene gjør det videre mer sannsynlig å oppdage lovbrudd der. En annen forklaring kan imidlertid være at tallene gjenspeiler en forskjell i den totale kriminaliteten. Det er rimelig å tro at det blir begått flere lovbrudd i byene. Her oppstår flere situasjoner som kan føre til lovbrudd. Både tallet på fristelsessituasjoner (f.eks. store ubevoktede parkeringsplasser) og det fristelsestrykk som den enkelte kan oppleve (f.eks. i ungdomsgjenger) kan være større i byer. På små steder kjenner de fles-

Figur 13.11. Forbrytelser pr. 1 000 innbyggere 1970 og 1981. Fylke Crimes per. 1 000 population 1970 and 1981. County

Kilde : NOS Kriminalstatistikk. Forbrytelser 1970 og NOS Kriminalstatistikk 1981.
Source : NOS Criminal Statistics. Crimes 1970 and NOS Criminal Statistics 1981.

te hverandre, og folk kan lettere følge med i hva sambygdingene foretar seg. I byen må kontrollen i større grad utøves av formelle institusjoner som politi. Risikoen for å bli gjenkjent av eventuelle vitner til en forbrytelse er mindre i byene enn på landsbygda. Byene virker også tiltrekkende på potensielle lovbrøyttere. Nesten halvparten av alle siktelsler for forbrytelser mot personer bosatt i herredskommuner gjaldt forbrytelser som var begått utenfor hjemstedskommunen, mens den tilsvarende andelen av siktelsene mot personer bosatt i byer var 20 prosent. Det er altså ikke de som bor i byer og tettsteder som står bak alle forbrytelsene som blir begått der. Likevel blir det i forhold til folketallet utferdiget dobbelt så mange siktelsler mot personer bosatt i bykommuner som mot personer bosatt i herredskommuner.

Ikke alle deler av befolkningen er utsatt for kriminelle handlinger i samme grad. Særlig synes enkelte befolkningsgrupper i de større byene å være mer utsatt enn andre. Men både tallene for de registrerte forbrytelsene og tallene fra undersøkelser om ofre for lovbrudd viser at det er en liten del av befolkningen som hvert år blir utsatt for lovbrudd. I en levekårssammenheng er det rimelig å legge mest vekt på den kriminaliteten hvor ofrene blir økonomisk eller helsemessig skadelidende. Med utgangspunkt i en slik avgrensning av den alvorlige kriminaliteten må det være riktig å si at kriminelle handlinger bare i liten grad virker direkte inn på befolkningens velferd. Likevel ser det ut til at redselen for å bli utsatt for kriminelle handlinger er utbredt, noe som virker negativt inn på befolkningens velferd.

Kostnader ved kriminalitet

Økte offentlige utgifter til politi og rettsvesen

Både offentlige myndigheter og private bruker ressurser på å trygge samfunnet og den enkelte mot kriminalitet. Eiendom og løsøre blir beskyttet blant annet ved forsikringsordninger, låser, alarmsystemer og ved private vaktelskaper. Det har ikke vært mulig å skaffe noen fullstendig oversikt over hvor store ressurser som hvert år går med på dette området. Når det gjelder de private vaktelskapene vet vi at det i 1980 var om lag 40 slike selskaper i Norge med omtrent 2 500 ansatte. Her skal vi imidlertid konsentrere oss om de offentlige ressursene til politi og rettsvesen.

De offentlige utgiftene til politi og rettsvesen har økt kraftig i løpet av 1970-årene målt i løpende priser. I 1981 kostet politiet og rettsvesenet oss 2,7 milliarder kroner. Veksten i utgiftene har imidlertid ikke vært større enn veksten i de samlede offentlige utgiftene, slik at politiets og rettsvesenets andel i hele perioden har ligget på vel 4 prosent, mens investeringene varierer mer fra år til år, avhengig av hvor mange

nybygg staten bygger for slike formål. Utgiftene til politiformål og rettsvesen har heller ikke økt i forhold til bruttonasjonalproduktet i tiden 1970–1981 (tabell 13.3).

Veksten i de offentlige utgiftene til politi og rettsvesen har gitt rom for en betydelig økning i antall stillinger i disse etatene, fra om lag 8 000 stillinger i 1970 til om lag 11 000 stillinger i 1981, det vil si en økning på mellom 25 og 30 prosent. Økningen i utførte årsverk er mindre, på grunn av reduksjoner i arbeidstiden i løpet av 1970-årene og økt antall ubesatte stillinger.

Tabell 13.3. Offentlige utgifter til politi og rettsvesen. 1970–1981 *Government expenditure for police and judicial services. 1970–1981*

	1970	1975	1980	1981
	Mill. kr	Million kroner		
Offentlige utgifter til politi og rettsvesen <i>Government final consumption expenditure for police and judicial services</i>	541	1 220	2 226	2 641
Statlige utgifter <i>Central government</i>	432	960	1 717	2 048
Kommunale utgifter <i>Local government</i>	109	260	509	593
Prosent av totale offentlige utgifter <i>Per cent of total government expenditure</i> ...	4,0	4,3	4,2	4,2
Statlige bruttoinvesteringer <i>Central government capital formation</i>	41	37	56	57
Prosent av bruttoinvesteringer i offentlig konsumkapital i alt <i>Per cent of total governmental gross fixed capital formation</i>	1,2	0,5	0,5	0,5
Offentlige utgifter ¹ til politi og rettsvesen i prosent av bruttonasjonalproduktet <i>Government expenditure¹ for police and judicial services as per cent of gross national product</i>	0,72	0,85	0,80	0,82

¹ Summen av offentlig konsum og statlige bruttoinvesteringer.

¹ Total sum of government final consumption expenditure and central government capital formation.

K i l d e: Nasjonalregnskapene, Statistisk Sentralbyrå.

Source: The national accounts, Central Bureau of Statistics.

Politiet og rettsvesenet har ikke bare til oppgave å trygge samfunnet mot kriminalitet. En ikke ubetydelig del av ressursene går med til behandling av sivile saker, trafikkkontroller, forvaltningsoppgaver osv. Det er imidlertid ikke mulig å tallfeste hvor stor del av den samlede ressursinnsatsen som går til tiltak i forbindelse med kriminalitet og hvor stor del til mer sivile gjøremål.

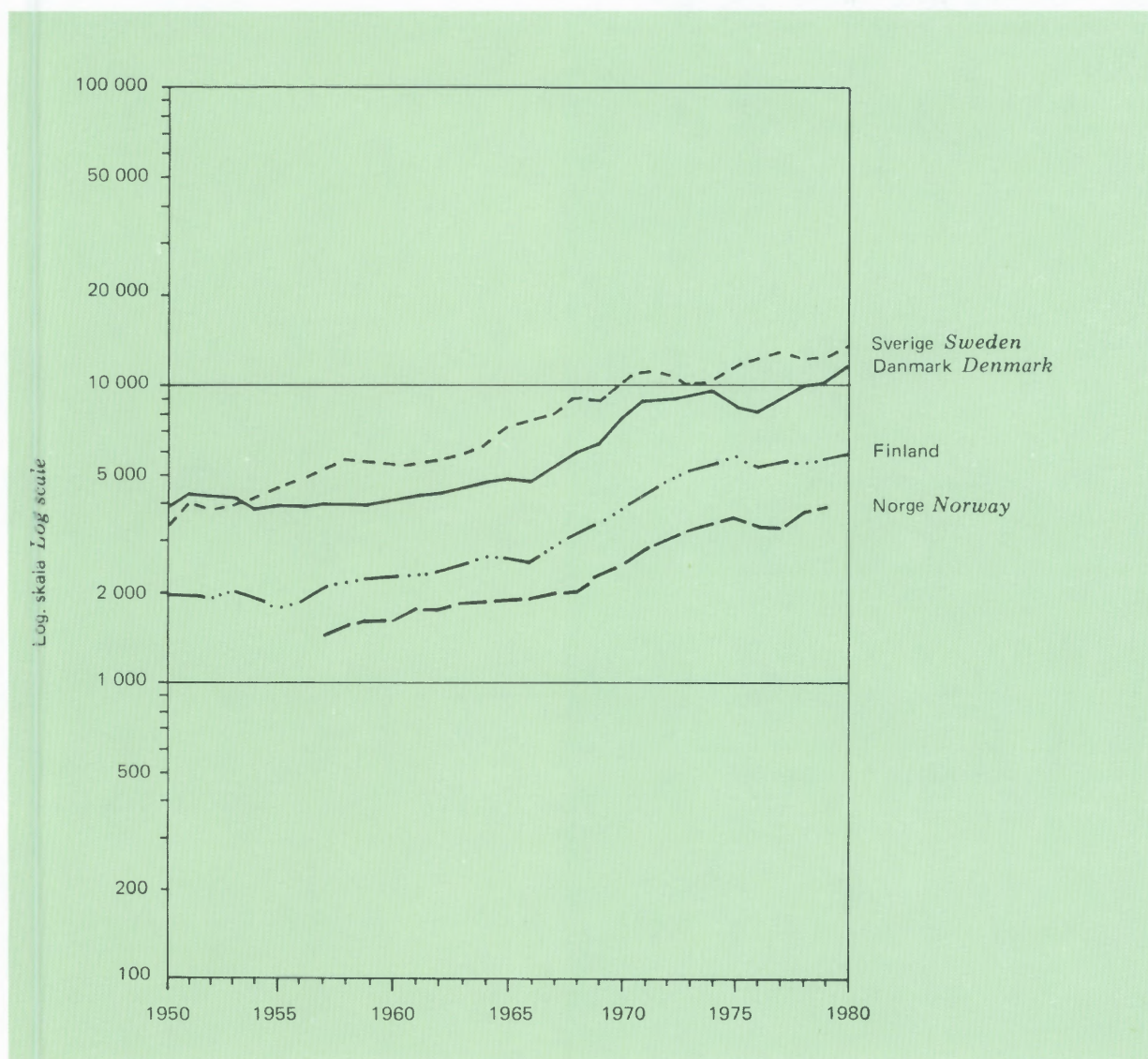
Omfanget av og utviklingen i ressursene til reaksjonsapparatet kan ses som et uttrykk for én sentral samfunnsmessig innsats for å oppdage, oppklare og

behandle kriminalitet. Vi kan ikke vise hvordan ressursene fordeler seg geografisk og innen de ulike polititater og -avsnitt. Det er blant annet av den grunn vanskelig å si noe bestemt om hvordan reaksjonsapparatet virker inn på befolkningens risiko for å bli utsatt for ulike typer kriminalitet. Men det er grunn til å tro at den veksten som har funnet sted innen ressursene til politiet, har økt politiets muligheter for å registrere og etterforske lovbrudd. Dette betyr at omfanget og fordelingen av politiets ressurser selv er en av de faktorene som påvirker tallene for den registrerte kriminaliteten.

Kriminalitet i Norge og andre nordiske land

Vi har tidligere vært inne på problemene med å bruke registrerte forbrytelser som mål på faktisk kriminalitet. Når vi skal prøve å sammenlikne kriminaliteten i forskjellige land, blir disse problemene enda større. De forskjellene vi finner kan skyldes tre faktorer: Forskjeller i faktisk kriminalitet og anmeldelsestilbøyelighet, forskjeller i den formelle straffelovgivningen og måten kontrollapparatet fungerer på, og forskjeller i formelle regler for og praktisk gjennomføring av innsamling og bearbeiding av statistikken. Når det i 1980 pr. 100 000 innbyggere ble registrert over 3 ganger så mange brudd på straffeloven i Sveri-

Figur 13.12. Registrerte forbrytelser mot straffeloven pr. 100 000 innbyggere 15-67 år. 1950-1980 *Reported offences against the penal code per 100 000 population 15-67 years. 1950-1980*

Kilde : Nordisk kriminalstatistikk 1950-1980.
Source : Nordic Criminal Statistics. 1950-1980.

ge som i Norge, behøver dette derfor ikke bety at det blir begått 3 ganger så mange lovbrudd i Sverige som i Norge (vedleggstabell 13.8). Den svenske statistikken tar med alle typer brudd på straffeloven, mens den norske statistikken bare registrerer forbrytelser. Anmeldte lovbrudd som i løpet av etterforskningen viser seg ikke å være lovbrudd, blir registrert i den svenske, men ikke i den norske statistikken. Det er også forskjeller i hva som regnes som ett lovbrudd. I Norge blir f.eks. tyveri fra egen arbeidsplass over en lengre periode regnet som ett lovbrudd, mens det i Sverige blir ett lovbrudd for hver gang siktede har stjålet noe fra arbeidsplassen.

Dette antyder hvor vanskelig det er å sammenlikne nivået for kriminaliteten i ulike land. Så lenge lovverk og statistikk rutiner holder seg uendret over tid, kan vi imidlertid sammenlikne tendensene og de relative endringene i kriminalitetsutviklingen (figur 13.12).

Veksten i kriminaliteten har vært nokså lik i Danmark, Sverige, Finland og Norge fra 1958 til 1980. Nivået har i hele perioden vært høyest i Sverige, etterfulgt av Danmark, og med Finland og Norge lavest.

Selv om Norge har det laveste tallet på registrerte lovbrudd i alt i forhold til folketallet, hadde vi her i landet i 1980 omtrent like mange legemsfornærmelser og legemsbeskadeligelser pr. 100 000 innbyggere som Danmark og omtrent like mange tyverier som Finland. Sverige hadde det høyeste tallet på registrerte lovbrudd, men hadde litt færre tyverier pr. 100 000 innbyggere enn Danmark (vedleggstabell 13.8). Vi har tatt med disse nivåssammenlikningene til tross for de problemer de er beheftet med, for å vise at rangeringen mellom de nordiske landene varierer noe etter hvilken type forbrytelser vi ser på.

Er ulikhetene i registreringsrutiner og lovgivning så store at ulikhetene i kriminalitetsnivå ville forsvinne dersom vi kunne korrigere for dem? Akkurat hvor store forskjellene i den faktiske kriminaliteten er, kan vi ikke gi noe svar på. Men det at Sverige og Danmark har flere storbyer og større andeler av befolkningen samlet i tettsteder, gjør det rimelig å tro at disse to landene også har en faktisk kriminalitet som er høyere enn den Norge og Finland har.

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 13.4. Andel blant menn og kvinner som er urolige for å bli utsatt for vold eller sjikane når de går alene ute om kvelden. Prosent. 1981 Percentages of males and females who are afraid to be assaulted or harrassed when going out alone at night. 1981

	Begge kjønn Both sexes	Menn Males	Kvinner Females	Tallet på personer Number of respondents	
				Menn Males	Kvinner Females
Alle All	20	11	29	664	674
ALDER (ÅR) AGE (YEARS)					
15-19	19	5	33	39	36
20-29	22	12	31	131	159
30-39	17	7	27	146	153
40-49	18	9	25	81	96
50-59	16	11	22	93	96
60-64	19	13	28	55	40
65 og over and over	26	18	37	119	94
EKTESKAPELIG STATUS MARITAL STATUS					
Ugift Not married	16	9	29	170	106
Gift Married	20	10	26	440	453
Tidligere gift Previously married	29	28	30	50	112
BOSTEDSSTRØK AREA OF RESIDENCE					
Oslo	39	20	56	74	82
Andre byer Other cities	29	20	38	215	217
Tettbygde kommuner ellers Other densely populated municipalities	16	5	28	163	160
Spredtbygd Sparsely populated municipalities	7	4	10	207	211

Kilde: Source: Olaussen, Leif Petter: Om angst for vold og alvorlig sjikane. Stensil. Institutt for kriminologi. Oslo 1982.

Vedleggstabell 13.5. Ofre som anmeldte lovbrudd etter grunn til anmeldelsen. Prosent. 1981 Victims of crimes by reason to report the offence. Per cent. 1981

	Legems- krenkelse Offences of violence	Tyveri Larcenies	Skadeverk Offences inflicting damage to property
Andel som anmeldte lovbruddet i alt Reported, total	6	48	31
Forsikringsselskapet forlangte det Imposed by the insurance company	-	25	12
For å få gjenstanden tilbake To get the stolen goods back	-	8	-
Var en politisak Was a police case	-	7	9
Var så alvorlig Was a very serious case	-	5	-
Andre svar Other answers	1	5	11
Vet ikke Do not know	5	-	-

Kilde: Source: Olaussen, Leif Petter: Upublisert materiale fra undersøkelsen om selvrapportert utsatthet for kriminalitet.

Vedleggstabell 13.6. Ofre som ikke anmeldte lovbruddet etter grunn til ikke å anmelde det. Prosent. 1981 Victims of crimes by reason not to report the offence. Per cent. 1981

	Legems- krenkelse Offences of violence	Tyveri Larcenies	Skadeverk Offences inflicting damage to property
Andel som ikke anmeldte lovbruddet Not reported	82	46	66
Ikke alvorlig nok/ville ikke bry politiet Was not a serious case	45	21	26
Ønsket å unngå ubehageligheter/tar mye tid Wished to avoid trouble	8	4	4
Gjerningsmannen beruset/ikke tilregnelig Offender not accountable for the action	4	-	2
Bevisvanskeligheter Could not prove the case	2	1	8
Mente at politiet ikke kunne gjøre noe Thought the police could not do anything about it	6	10	9
Ordnet opp selv Settled the case himself/herself	12	6	13
Andre svar Other answers	5	4	2
Ubesvart/Vet ikke No answer/Do not know	-	-	2

Kilde: Se vedleggstabell 13.5. Source: See table 13.5.

Vedleggstabell 13.7. Forbrytelser pr. 100 000 innbyggere etter art i de ulike kommunetyper. 1981 *Crimes per 100 000 population by type and type of municipality. 1981*

Kommunetype <i>Type of municipality</i>	I alt <i>Total</i>	Forbrytelser mot den alm. orden og fred <i>Offences against public order and peace</i>	Forbrytelser mot sedelig- heten <i>Sexual offences</i>	Forbrytelser mot liv, legeme og helbred <i>Offences of violence against the person</i>	Underslag, bedrageri og utroskap <i>Embezzle- ment, fraud and breach of trust</i>	Skadeverk <i>Offences inflicting damage to property</i>	Tyverier <i>Larcenies</i>	Andre for- brytelser <i>Other offences</i>
Alle kommuner <i>All municipalities</i>	3 209	107	18	112	96	223	2 473	180
Landbrukskommuner <i>Agricultural municipalities</i>	1 013	57	10	66	22	137	654	68
Mindre sentrale, blandede landbruks- og industrikom- muner <i>Less central, mixed agricultural and manufac- turing municipalities</i>	881	48	8	59	23	101	586	57
Sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner <i>Central mixed agricultural and manu- facturing municipalities</i>	1 083	38	9	43	45	112	783	52
Fiskerikommuner <i>Fishing municipalities</i>	1 005	44	9	89	27	134	603	98
Mindre sentrale industrikom- muner <i>Less central manufac- turing municipalities</i>	1 498	96	16	93	40	201	961	91
Sentrale industrikommuner <i>Central manufacturing muni- cipalities</i>	2 739	124	24	72	83	270	1 986	179
Særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industri- kommuner <i>Highly central, mixed service and manufac- turing municipalities</i>	5 130	94	20	149	147	219	4 228	273
Øvrige blandede tjeneste- yttings- og industrikommuner <i>Other mixed service and manufacturing municipalities</i>	3 515	200	23	144	114	338	2 510	187
Andre kommuner <i>Other municipalities</i>	1 614	78	8	92	60	188	1 079	108

K i l d e r: NOS Kriminalstatistikk. Materiale i Byrået. *Sources: NOS Criminal Statistics. Unpublished data in the Bureau.*

Vedleggstabell 13.8. Forbrytelser pr. 100 000 innbyggere 15–67 år i de nordiske land. 1980 *Crimes per 100 000 population 15–67 years in the Nordic countries. 1980*

Type forbrytelse <i>Type of offence</i>	Norge <i>Norway</i>	Finland	Danmark <i>Denmark</i>	Sverige <i>Sweden</i>
Straffeloven i alt <i>The penal code, total</i>	4 318	5 880	11 745	13 564
Av dette <i>Of which</i>				
Drap <i>Murder</i>	1	7	7	7
Legemsfornærmelse/-beskadigelse <i>Assault</i>	146	414	140	440
Voldtekt <i>Rape</i>	5	11	12	16
Tyveri <i>Larceny</i>	3 424	3 234	9 809	9 165

K i l d e: *Source:* Nordisk kriminalstatistikk 1950–1980. Red.: Hanns von Hofer. Rapport fra Nordiska utskottet för kriminalstatistik. København 1982.

AKTUELLE PUBLIKASJONER INNEN EMNEOMRÅDET FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ

Kriminalstatistikk *Criminal Statistics* 1980 NOS B 246, 1981 NOS B 361

Kriminalstatistikk Fanger *Criminal Statistics Prisoners* 1970 NOS A 477, 1971 NOS A 550, 1972 NOS A 667, 1973 NOS A 689, 1974 NOS A 754, 1975 NOS A 839, 1976 NOS A 924, 1977 NOS B 6

Kriminalstatistikk Forbrytelser etterforsket av politiet *Criminal Statistics Crimes Investigated by the Police* 1970 NOS A 456, 1971 NOS A 510, 1972 NOS A 585, 1973 NOS A 656, 1974 NOS A 728, 1975 NOS A 816, 1976 NOS A 893, 1977 NOS A 972, 1978 NOS B 81 1979 NOS B 153

Kriminalstatistikk Oversikt 1960–72 *Criminal Statistics Survey 1960–72* SA nr. 17

Kriminalstatistikk Reaksjoner *Criminal Statistics Sanctions* 1970 NOS A 499, 1971 NOS A 531, 1972 NOS A 643, 1973 NOS A 680, 1974 NOS A 759, 1975 NOS A 837, 1976 NOS A 915, 1977 NOS B 3

Kriminalstatistikk Reaksjoner, fengslinger *Criminal Statistics Sanctions, Imprisonments* 1978 NOS B 201, 1979 B 234

Siktet for forbrytelse – Hva skjer videre *Charged for Crimes – What Happens during the Procedure* RAPP 82/22

ANNEN LITTERATUR

Kåre Bødal: 350 Narkoselgere. Universitetsforlaget 1982

Sturla Falck og Thomas Mathiesen: Vekterstaten. Pax forlag 1981

Liv Finstad, Lita Fougner, Vivi-Lill Holter: Oslo-prosjektet, Barnevernskontoret i Oslo. 28. september 1981

Ragnar Hauge: Narkotika – landeplage eller sydebukk? Stoffmisbruk nr. 1–2, Universitetsforlaget, Oslo 1982

Ragnar Hauge: Offer for lovbrudd. Tidsskrift for samfunnsforskning 1975, vol. 16

Hans von Hofer: Nordisk kriminalstatistik 1950–1980. Nordisk statistisk sekretariat. Tekniske rapporter nr. 30, København/Stockholm 1982

Terje Røed Larsen: «Voldsbølgen». Myter og realiteter. Institutt for rettssosiologi, stensil nr. 18, Oslo 1978

Brit Bergersen Lind: Narkotika-konflikten. Gyldendal, Oslo 1974

Asta M. Lykkjen: Voldtekt, Pax forlag, Oslo 1976

Gunnar Nordhus, Edvard Vogt: Volden og dens ofre, Cappelens forlag, Oslo, 1981

Norges offentlige utredninger: Politiets rolle i samfunnet. NOU 1981:35

Leif Petter Olaussen: Om angst for vold og alvorlig sjikane. Stensil. Institutt for kriminologi, Oslo 1982

Leif Petter Olaussen: Selvrapportert utsatthet for kriminalitet. Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap, 1982, årgang 69, nr. 4

Prostitution: Beskrivning, analys och förslag til åtgärder. Liber förlag, Stockholm 1981

Sveriges officiella statistik: Levnadsförhållanden. Rapport nr. 24. Offer for valds- och egendomsbrott 1978. Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1981.

Tidligere utkommet på emneområdet

Previously issued on the subject

Sosialt utsyn *Social Survey* 1974 SA nr. 10, 1977 SA nr. 31, 1980 SA nr. 45

Publikasjoner sendt ut fra Statistisk Sentralbyrå etter 1. juli 1982

Publications issued by the Central Bureau of Statistics since 1 July 1982

I serien Norges offisielle statistikk (NOS):

Rekke B	Trykt 1982
Nr. 300	Jordbruksstatistikk 1980 <i>Agricultural Statistics</i> Sidetal 118 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1788-1 ISSN 0078-1894
— 301	Veterinærstatistikk 1980 <i>Veterinary Statistics</i> Sidetall 84 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1790-3 ISSN 0303-6561
— 302	Arbeidsmarkedstatistikk 1981 <i>Labour Market Statistics</i> Sidetall 203 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1791-1 ISSN 0078-1878
— 303	Kredittmarkedstatistikk Lån, obligasjoner, aksjer mv. 1981 <i>Credit Market Statistics Loans, Bonds, Shares etc.</i> Sidetall 93 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1793-8 ISSN 0333-3744
— 304	Bygge- og anleggsstatistikk 1980 Revidert utgave <i>Construction Statistics</i> Revised Edition Sidetall 74 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1794-6 ISSN 0550-029X
— 305	Utenrikshandel 1981 I <i>External Trade I</i> Sidetall 348 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1795-4 ISSN 0078-1940
— 306	Lønnsstatistikk 1981 <i>Wage Statistics</i> Sidetall 105 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1796-2 ISSN 0078-1916
— 307	Utdanningsstatistikk Vaksenopplæring 1980/81 <i>Educational Statistics Adult Education</i> Sidetal 93 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1797-0 ISSN 0332-8058
— 308	Flyttestatistikk 1981 <i>Migration Statistics</i> Sidetall 88 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1798-9 ISSN 0550-8592
— 309	Folkemengdens bevegelse 1981 <i>Vital Statistics and Migration Statistics</i> Sidetall 79 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1799-7 ISSN 0377-8797
— 310	Lønnsstatistikk for kommunale arbeidstakere pr. 1. oktober 1981 <i>Wage Statistics for Local Government Employees</i> Sidetall 90 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1800-4
— 311	Energistatistikk 1981 <i>Energy Statistics</i> Sidetall 86 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1801-2 ISSN 0333-371X
— 312	Sivilrettsstatistikk 1981 <i>Civil Judicial Statistics</i> Sidetall 42 Pris kr 10,00 ISBN 82-537-1802-0 ISSN 0550-0532
— 313	Nasjonalregnskap 1970–1981 <i>National Accounts</i> Sidetall 233 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1806-3
— 314	Kulturstatistikk 1982 <i>Cultural Statistics</i> Sidetall 178 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1807-1
— 315	Jaktstatistikk 1981 <i>Hunting Statistics</i> Sidetall 60 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1810-1 ISSN 0550-0400
— 316	Oljevirkksomheten 1981 <i>The Oil Activities</i> Sidetall 77 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1812-8 ISSN 0333-2101
— 317	Framskrivning av folkemengden 1982–2025 Regionale tall <i>Population Projections Regional Figures</i> Sidetall 198 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1813-6 ISSN 0332-8015
— 318	Utenrikshandel 1981 II <i>External Trade II</i> Sidetall 336 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1816-0 ISSN 0078-1940
— 319	Skogavvirkning til salg og industriell produksjon 1980–81 <i>Roundwood Cut for Sale and Industrial Production</i> Sidetall 52 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1817-9
— 320	Levekårsundersøkelsen 1980 <i>Survey of Level of Living</i> Sidetall 206 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1819-5
— 321	Lønnsstatistikk for sjøfolk på skip i utenriksfart Mars 1982 <i>Wage Statistics for Seamen on Ships in Ocean Transport</i> Sidetall 28 Pris kr 10,00 ISBN 82-537-1821-7
— 322	Alkohol og andre rusmiddel 1981 <i>Alcohol and Drugs</i> Sidetal 46 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1827-6 ISSN 0332-7965
— 323	Lønnninger og inntekter 1980 <i>Wages, Salaries and Income</i> Sidetall 97 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1828-4
— 324	Reiselivsstatistikk 1981 <i>Statistics on Travel</i> Sidetall 130 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1829-2 ISSN 0333-208X
— 325	Lakse- og sjøaudefiske 1981 <i>Salmon and Sea Trout Fisheries</i> Sidetal 97 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1830-6 ISSN 0550-0419
— 326	Samferdselsstatistikk 1981 <i>Transport and Communication Statistics</i> Sidetall 275 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1831-4 ISSN 0468-8147
— 327	Kredittmarkedstatistikk Fordringer og gjeld overfor utlandet 1980 og 1981 <i>Credit Market Statistics Foreign Assets and Liabilities</i> Sidetall 92 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1832-2 ISSN 0333-3736
— 328	Landbruksteljing 1979 Hefte V Husdyr <i>Census of Agriculture and Forestry 1979 Volume V Livestock</i> Sidetal 140 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1834-9
— 329	Helsepersonellstatistikk 1981 <i>Statistics on Health Personnel</i> Sidetall 140 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1835-7
— 330	Godstransport på kysten Leie- og egentransport med skip 25–3 000 br.tonn 1980 <i>Coastwise Transport of Goods Transport for Hire or Reward and on Own Account by Vessels 25–3 000 Gross Tons</i> Sidetall 147 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1836-5
— 331	Arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet 1981 <i>Architectural and other Technical Services Connected with Construction</i> Sidetall 39 Pris kr 10,00 ISBN 82-537-1841-1
— 332	Veitrafikkulykker 1981 <i>Road Traffic Accidents</i> Sidetall 184 pris kr 15,00 ISBN 82-537-1843-8 ISSN 0468-8198

Rekke B

Trykt 1982 (forts.)

- Nr. 333 Arealbruksstatistikk for tettsteder *Land-Use Statistics for Urban Settlements* Sidetall 161
Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1844-6
- 334 Regional dødelighet 1976–1980 *Regional Mortality* Sidetall 99 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1845-4
- 335 Byggearealstatistikk 1981 *Building Statistics* Sidetall 91 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1846-2
ISSN 0550-7162
- 336 Kredittmarkedstatistikk Private og offentlige banker 1981 *Credit Market Statistics Private and Public Banks* Sidetall 293 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1847-0
- 337 Kredittmarkedstatistikk Private kredittforetak og finansieringsselskaper 1981 *Credit Market Statistics Private Credit Enterprises and Private Financial Companies* Sidetall 106 Pris kr 15,00
ISBN 82-537-1848-9 ISSN 0333-3752
- 338 Statistisk varefortegnelse for utenrikshandelen 1983 Sidetall 140 ISBN 82-537-1849-7
- 339 Skattestatistikk Inntektsåret 1980 *Tax Statistics Income Year 1980* Sidetall 206 Pris kr 20,00
ISBN 82-537-1851-9
- 340 Dødsårsaker 1981 Hovedtabeller *Causes of Death Main Tables* Sidetall 99 Pris kr 15,00
ISBN 82-537-1853-5 ISSN 0550-032X

Trykt 1983

- 341 Økonomisk utsyn over året 1982 *Economic Survey* Sidetall 175 Pris kr 30,00 ISBN 82-537-1879-9
ISSN 0078-1924
- 342 Helseinstitusjoner 1981 *Health Institutions* Sidetall 120 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1858-6
ISSN 0333-3701
- 343 Statistisk fylkeshefte 1983 Østfold Sidetall 239 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1859-4
- 344 Statistisk fylkeshefte 1983 Akershus og Oslo Sidetall 276 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1860-8
- 345 Statistisk fylkeshefte 1983 Hedmark Sidetall 239 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1861-6
- 346 Statistisk fylkeshefte 1983 Oppland Sidetall 249 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1862-4
- 347 Statistisk fylkeshefte 1983 Buskerud Sidetall 237 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1863-2
- 348 Statistisk fylkeshefte 1983 Vestfold Sidetall 238 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1864-0
- 361 Kriminalstatistikk Forbrytelser etterforsket Reaksjoner Fengslinger 1981 *Criminal Statistics Crimes Investigated Sanctions Imprisonments* Sidetall 200 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1857-8
ISSN 0333-3914
- 362 Commodity List Edition in English of Statistisk varefortegnelse for utenrikshandelen 1983
Supplement to External Trade Volume I Sidetall 126 ISBN 82-537-1880-2
- 363 Landbruksstatistikk 1979 Hefte VI Hagebruk *Census of Agriculture and Forestry 1979 Volume VI Horticulture* Sidetall 124 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1881-0
- 364 Utdanningsstatistikk Oversikt 1. oktober 1980 *Educational Statistics Survey* Sidetall 116 Pris kr 18,00
ISBN 82-537-1883-7
- 365 Lønnsstatistikk for ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og i interesseorganisasjoner 1. september 1982 *Wage Statistics for Employees in Business Services and in Business, Professional and Labour Associations* Sidetall 60 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1884-5
- 366 Fiskeristatistikk 1981 *Fishery Statistics* Sidetall 162 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1886-1
ISSN 0333-3728
- 367 Lønnsstatistikk for ansatte i forsikringsvirksomhet 1. september 1982 *Wage Statistics for Employees in Insurance Activity* Sidetall 40 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1888-8
- 368 Veterinærstatistikk 1981 *Veterinary Statistics* Sidetall 83 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1889-6
ISSN 0303-6561
- 369 Lønnsstatistikk for ansatte i bankvirksomhet 1. september 1982 *Wage Statistics for Bank Employees*
Sidetall 47 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1892-6
- 370 Bilverkstader mv. 1981 Reparasjon av kjøretøy, husholdningsapparat og varer for personleg bruk
Car Repair Shops etc. Repair of Vehicles, Household Apparatus and Commodities for Personal Use Sidetall 40 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1893-4
- 371 Lønnsstatistikk for ansatte i varehandel 1. september 1982 *Wage Statistics for Employees in Wholesale and Retail Trade* Sidetall 29 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1895-0
- 372 Lønnsstatistikk for arbeidere i bergverksdrift og industri 3. kvartal 1982 *Wage Statistics for Workers in Mining and Manufacturing* Sidetall 34 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1896-9
ISSN 0550-0435
- 373 Kredittmarkedstatistikk Livs- og skadeforsikringsselskaper mv. 1981 *Credit Market Statistics Life and Non-Life Insurance Companies etc.* Sidetall 65 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1897-7
ISSN 0333-3787
- 374 Utdanningsstatistikk Grunnskolar 1. oktober 1982 *Educational Statistics Basic Schools* Sidetall 90
Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1898-5 ISSN 0332-804X
- 375 Sosialstatistikk 1981 *Social Statistics* Sidetall 86 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1899-3 ISSN 0333-2055
- 376 Lønnsstatistikk for ansatte i jordbruk, gartnerier og hagebruk September 1982 *Wage Statistics for Workers and Salaried Employees in Agriculture and Horticulture* Sidetall 36 Pris kr 12,00
ISBN 82-537-1900-0
- 377 Rutebilstatistikk 1981 *Scheduled Road Transport* Sidetall 65 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1901-9
ISSN 0550-0524
- 378 Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 *The Time Budget Survey* Sidetall 188 Pris kr 24,00
ISBN 82-537-1905-1
- 379 Helsestatistikk 1981 *Health Statistics* Sidetall 136 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1907-8
ISSN 0332-7906

Rekke B

Trykt 1983 (forts.)

- Nr. 380 Lønnsstatistikk for sjøfolk på skip i innenriks rutefart November 1982 *Wage Statistics for Seamen on Ships in Scheduled Coasting Trade* Sidetall 26 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1908-6
- 381 Regnskapsstatistikk 1981 Oljeutvinning, bergverksdrift og industri *Statistics of Accounts Oil Extraction, Mining and Manufacturing* Sidetall 170 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1909-4 ISSN 0333-3795
- 382 Regnskapsstatistikk 1981 Engroshandel *Statistics of Accounts Wholesale Trade* Sidetall 110 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1910-8 ISSN 0333-3817
- 383 Skogstatistikk 1981 *Forestry Statistics* Sidetall 112 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1912-4 ISSN 0468-8155
- 384 Industristatistikk 1981 *Industrial Statistics* Sidetall 216 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1913-2 ISSN 0078-1886
- 385 Kvartalsvis nasjonalregnskap 1966–1977 *Quarterly National Accounts* Sidetall 56 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1914-0
- 386 Folketalet i kommunane 1981–1983 *Population in Municipalities* Sidetall 54 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1915-9
- 387 Sjøulykkesstatistikk 1982 *Marine Casualties* Sidetall 63 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1916-7 ISSN 0332-8007
- 388 Statistisk årbok 1983 *Statistical Yearbook of Norway* Sidetall 519 Pris kr 30,00 ISBN 82-537-1917-5 ISSN 0377-8908
- 389 Elektrisitetsstatistikk 1981 *Electricity Statistics* Sidetall 103 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1919-1 ISSN 0333-3799
- 390 Utdanningsstatistikk Universiteter og høyskoler 1. oktober 1981 *Educational Statistics Universities and Colleges* Sidetall 132 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1920-5 ISSN 0300-5631
- 391 Tjenesteyting 1981 Forretningsmessig tjenesteyting, utleie av maskiner og utstyr, renovasjon og reingjøring, vaskeri- og renserivirksomhet *Services Business Services, Machinery and Equipment Rental and Leasing, Sanitary and Similar Services, Laundries, Laundry Services and Cleaning and Dyeing Plants* Sidetall 57 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1921-3
- 392 Varehandelsstatistikk 1981 *Wholesale and Retail Trade Statistics* Sidetall 150 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1922-1 ISSN 0078-1959
- 393 Arbeidsmarkedstatistikk 1982 *Labour Market Statistics* Sidetall 210 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1925-6 ISSN 0078-1878
- 394 Familiestatistikk 1982 *Family Statistics* Sidetall 99 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1929-9 ISSN 0332-7957
- 395 Bygge- og anleggsstatistikk 1981 *Construction Statistics* Sidetall 77 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1933-7 ISSN 0550-029X
- 396 Utdanningsstatistikk Videregående skoler 1. oktober 1981 *Educational Statistics Upper Secondary Schools* Sidetall 146 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1938-8 ISSN 0332-8031
- 397 Lønnsstatistikk for ansatte i hotell- og restaurantdrift April og oktober 1982 *Wage Statistics for Employees in Hotels and Restaurants* Sidetall 37 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1941-8
- 398 Utenrikshandel 1982 I *External Trade I* Sidetall 357 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1942-6 ISSN 0078-1940
- 399 Lønns- og sysselsettingsstatistikk for ansatte i skoleverket 1. oktober 1982 *Wage and Employment Statistics for Employees in Publicly Maintained Schools* Sidetall 54 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1943-4
- 400 Strukturtall for kommunenes økonomi 1981 *Structural Data from the Municipal Accounts* Sidetall 122 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1944-2 ISSN 0333-3809
- 401 Utdanningsstatistikk Vaksenopplæring 1981/82 *Educational Statistics Adult Education* Sidetall 92 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1945-0 ISSN 0332-8058
- 405 Sivilrettsstatistikk 1982 *Civil Judicial Statistics* Sidetall 41 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1950-7 ISSN 0550-0532
- 406 Lønns- og sysselsettingsstatistikk for statens embets- og tjenestemenn 1. oktober 1982 *Wage and Employment Statistics for Central Government Employees* Sidetall 101 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1951-5 ISSN 0550-8622
- 407 Folkemengden etter alder og ekteskapeleg status 31. desember 1982 *Population by Age and Marital Status* Sidetall 159 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1953-1 ISSN 0554-7170
- 408 Ferieundersøkelsen 1982 *Holiday Survey* Sidetall 90 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1955-8
- 410 Lønnsstatistikk 1982 *Wage Statistics* Sidetall 103 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1957-4 ISSN 0078-1916
- 411 Utenrikshandel 1982 II *External Trade II* Sidetall 339 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1958-2 ISSN 0078-1940
- 413 Flyttestatistikk 1982 *Migration Statistics* Sidetall 84 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1963-9 ISSN 0550-8592
- 414 Skogavvirkning til salg og industriell produksjon 1981–82 *Roundwood Cut for Sale and Industrial Production* Sidetall 51 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1964-7

I serien Statistiske analyser (SA) – ISSN 0333-0621

- Nr. 45 Sosialt utsyn 1980 *Social Survey* Sidetall 284 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1201-4
- 46 Ressursregnskap *Resource Accounts* Sidetall 198 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1513-7
- 47 Private husholdningers forbruk i 1970-årene *Consumption of Private Households in the 1970s* Sidetall 86 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1757-1

- Nr. 48 Boligforhold og boutgifter *Housing Conditions and Housing Expenditure* Sidetall 87 Pris kr 15,00
ISBN 82-537-1777-6
- 49 Arbeid, fritid og samvær Endringer i tidsbruk i 70-årene *Work, Leisure and Time spent with Others
Changes in Time Use in the 70s* Sidetall 124 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1924-8

I serien Samfunnsøkonomiske studier (SØS) – ISSN 0085-4344

- Nr. 50 Flyttemønstre Norge 1971–1974 *Patterns of Migration Norway 1971–1974* Sidetall 238
Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1709-1
- 51 Utdanning og sosial bakgrunn *Education and Social Background* Sidetall 210 Pris kr 15,00
ISBN 82-537-1759-8
- 52 Econometrics of Incomplete Cross-Section/Time-Series Data: Consumer Demand in Norwegian
Households 1975–1977 *Økonometrisk analyse av ufullstendige tverrsnitt/tidsserie data: Konsum-
etterspørselen i norske husholdninger* Sidetall 307 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1782-2
- 53 Analysis of Supply and Demand of Electricity in the Norwegian Economy *Analyse av tilbud og
etterspørsel etter elektrisitet i norsk økonomi* Sidetall 334 Pris kr 20,00 ISBN 82-537-1815-2
- 54 Et valg i perspektiv En studie av Stortingsvalget 1981 Sidetall 285 Pris kr 24,00 ISBN 82-537-1932-9

I serien Artikler fra Statistisk Sentralbyrå (ART) – ISSN 0085-431X

- Nr. 135 Fødselstallene i Norge 1950–1975 Endringsfaktorer *Births in Norway 1950–1975 Components of
Change* Sidetall 81 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1716-4
- 136 MODEX – En modell for verdenshandelen og norsk eksport av bearbeidde industrivarer *A Model of
World Trade and the Norwegian Export of Manufactured Goods* Sidetall 35 Pris kr 10,00
ISBN 82-537-1717-2
- 137 Three Decades of the Conference of European Statisticians: Past Achievements and Perspectives
for the Future *Den europeiske sjefsstatistikerkonferanse gjennom tre ti-år: Mål som vart nådd
og perspektiv for framtida* Sidetall 22 Pris kr 10,00 ISBN 82-537-1823-3
- 138 Befolkningsutviklingen i Norge fram til år 2025 *The Changes of Population in Norway to 2025*
Sidetall 83 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1852-7
- 139 Compilation of Input-Output Tables in Norway *Beregning og sammenstilling av kryssløpstabeller i
Norge* Sidetall 37 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1885-3
- 140 Barnløshet – savn eller ønske? Om ufrivillig og frivillig barnløshet *Childless or Childfree? About
Infecundity and Intentional Childlessness* Sidetall 50 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1894-2
- 141 Experiences in Using Input-Output Techniques for Price Calculations *Bruk av kryssløpsmodeller
for prisberegninger* Sidetall 24 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1926-4
- 142 The Interplay between Sectoral Models Based on Micro Data and Models for the National Economy
Samspillet mellom sektormodeller basert på mikrodata og modeller for økonomien som helhet
Sidetall 22 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1934-5
- 143 Price Sensitivity of Energy Demand in Norwegian Industries *Prisfølsomheten i energietterspørselen i
norske næringssektorer* Sidetall 25 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1960-4

I serien Rapporter fra Statistisk Sentralbyrå (RAPP) – ISSN 0332-8422

Trykt 1983

- Nr. 83/1 Naturressurser 1982 Foreløpige nøkkeltall fra ressursregnskapene for energi, mineraler, skog, fisk og
areal Sidetall 62 Pris kr 15,00 ISBN 82-537-1837-3
- 83/2 Totalregnskap for fiske- og fangstnæringen 1978–1981 Sidetall 39 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1882-9
- 83/3 Forbruk av fisk og fiskevarer i Norge 1979 En undersøkelse av fiskeforbruket i Norge i 1979 med
bakgrunn i materialet fra momskompensasjonsordningen for fisk og fiskevarer Sidetall 25
Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1904-3
- 83/4 Planregnskap for Rogaland 1981–1992 Hovedresultater Sidetall 42 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1902-7
- 83/5 Planregnskap for Akershus 1981–1992 Hovedresultater Sidetall 48 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1903-5
- 83/6 Norske olje- og gassreserver Nåverdiberegninger og inndeling i kostnadsklasser Sidetall 28
Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1911-6
- 83/7 Behandlingen av oljevirkksomheten i Byråets makroøkonomiske årsmodeller Sidetall 30 Pris kr 12,00
ISBN 82-537-1918-3
- 83/8 Arbeid og helse 1982 Sidetall 101 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1927-2
- 83/9 Radio- og fjernsynsundersøkelsen Februar 1983 Sidetall 118 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1928-0
- 83/10 On the Use of Laspeyres and Paasche Indices in a Neoclassical Import Model *Om bruken av Laspeyres
og Paasche indekser i en neoklassisk importmodell* Sidetall 49 Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1931-0
- 83/11 Etterspørselsfunksjoner for arbeidskraft, energi og vareinnsats En MODAG-rapport Sidetall 38 Pris
kr 12,00 ISBN 82-537-1935-3
- 83/12 Energiundersøkelsen 1980 Sidetall 47 Pris kr 12,00 ISBN 82-537-1949-3
- 83/13 Grunnkretser, tettsteder og menigheter Dokumentasjon 1980 Sidetall 57 Pris kr 18,00
ISBN 82-537-1952-3
- 83/15 Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1970–1983 Sidetall 77
Pris kr 18,00 ISBN 82-537-1961-2

Standarder for norsk statistikk (SNS)
Standards for Norwegian Statistics (SNS)

I denne serien vil Byrådet samle alle statistiske standarder etter hvert som de blir revidert. Til nå foreligger:

- Nr. 1 Kontoplanen i nasjonalregnskapet
» 2 Standard for næringsgruppering
» 3 Standard for handelsområder

Andre standarder som gjelder, er trykt i serien Statistisk Sentralbyrås håndbøker (SSH):

- Nr. 24 Standard for gruppering av sykdommer – skader – dødsårsaker i offentlig norsk statistikk
» 28 Standard for utdanningsgruppering i offentlig norsk statistikk
» 35 Standard for kommuneklassifisering
» 38 Internasjonal standard for varegruppering i statistikken over utenrikshandelen (SITC-Rev. 2)

Andre publikasjoner i serien SSH:

- Nr. 30 Lov, forskrifter og overenskomst om folkeregistrering
» 36 Produksjonsindeks for bergverksdrift, industri og kraftforsyning
» 42 Engrosprisstatistikk Engrosprisindeks Produsentprisindeks

Pris kr 24,00

Publikasjonen utgis i kommisjon hos
H. Aschehoug & Co. og Universitets-
forlaget, Oslo, og er til salgs hos
alle bokhandlere

ISBN 82-537-1994-9
ISSN 0333-0621